

รายงานของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม

วุฒิสภา

พิจารณาศึกษา

เรื่อง

ผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต

(สำนวน)

ที่ ๑๕๖/๒๕๓๕

วุฒิสภา

ถนนอุทองใน กท ๑๐๓๐๐

๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕

เรื่อง รายงานการพิจารณาศึกษาผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม
ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต

กราบเรียน ประธานวุฒิสภา

สิ่งที่ส่งมาด้วย รายงานของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ที่ประชุมวุฒิสภาได้พิจารณาญัตติเรื่อง ขอให้วุฒิสภามอบหมายให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ปรึกษากิจการภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่และอนุมัติให้คณะกรรมการดำเนินกิจการนอกสมัยประชุมได้ (พลเอก ชัชชม กันหลง กับคณะ เป็นผู้เสนอ) และได้ลงมติมอบหมายให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ปรึกษาศึกษาผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต ซึ่งคณะกรรมการคณะนี้ประกอบด้วย

๑. พลเอก ชัชชม กันหลง	ประธานคณะกรรมการ
๒. พลเรือเอก หัน สกุลพานิช	รองประธานคณะกรรมการ
๓. นายศักดิ์ประยูร ดีมา	เลขานุการคณะกรรมการ
๔. นางสาวทัศนีย์ บุญทอง	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
๕. นายวิโรจน์ อมตกุลชัย	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
๖. นายพรเทพ พรประภา	โฆษกคณะกรรมการ
๗. นายเกษม ฌรงค์เดช	กรรมการ
๘. พลเรือเอก ชวลิต อิศรางกูร ณ อยุธยา	กรรมการ
๙. พลตรี ชำนาญ พาสุนันท์	กรรมการ
๑๐. พลอากาศตรี คุณหญิง ประพัฒน์ทอง	กรรมการ
๑๑. พลเอก อังยศ โชติพิมาย	กรรมการ
๑๒. พลตรี อธิพงษ์ เจนนวัตร	กรรมการ
๑๓. พลตรี ประเสริฐ พรรคเจริญ	กรรมการ

๑๔. นายไพโรจน์ ลำชา	กรรมการ
๑๕. พลเรือเอก วินัย นัยนานนท์	กรรมการ
๑๖. พลอากาศโท วีระพงษ์ สิงห์เสนี	กรรมการ
๑๗. พลเรือตรี สนิท การุณยวนิช	กรรมการ
๑๘. นายศิริชัย บุลกุล	กรรมการ
๑๙. ศาสตราจารย์สรรเสริญ ไกรจิตติ	กรรมการ

บัดนี้ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมได้พิจารณาศึกษาปัญหาตามมติที่ตั้งกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว และได้จัดทำรายงานการพิจารณาศึกษาเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิตมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหานั้น พร้อมทั้งข้อสังเกตและข้อเสนอแนะเสร็จเรียบร้อยแล้ว

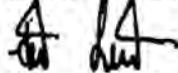
จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดนำเสนอรายงานของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมต่อที่ประชุมวุฒิสภาเพื่อพิจารณาต่อไป

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

พลเอก ชัชชม กันทอง
(ชัชชม กันทอง)

ประธานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม

สำเนาถูกต้อง

(นายจिरพงศ์ ศรีวิชาต)

หัวหน้าฝ่ายประชุม ๑

กองกรรมการ

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

กองกรรมการ

โทร. ๒๔๔๑๕๗๑, ๒๔๔๑๗๓๕

โทรสาร ๒๔๔๑๕๗๑

ศิริพร พิมพ์

วรารัตน์/ชาญชัย ทาน

**รายงานผลการพิจารณาศึกษา
ผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า
ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและ
และคุณภาพชีวิต
ของ
คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา**

ตามที่ที่ประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ ๔ (สมัยสามัญ ครั้งที่สอง) วันศุกร์ที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๗ ได้พิจารณาผู้คดีเรื่องขอให้วุฒิสภามอบหมายให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา กระทำกิจการพิจารณาศึกษาผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต และอนุมัติให้คณะกรรมการดำเนินกิจการนอกสมัยประชุม ซึ่งพลเอก ชัชชม กันทอง เป็นผู้เสนอและมีมติมอบหมายให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม พิจารณาศึกษาปัญหาดังกล่าวภายในกำหนดระยะเวลา ๒๗๐ วัน นับแต่วันที่วุฒิสภามีมติมอบหมาย แต่เนื่องจากขอบเขตของปัญหากว้างขวาง คณะกรรมการจึงได้ขออนุมัติต่อที่ประชุมวุฒิสภาขอขยายเวลาออกไปอีก ๓ ครั้ง คือครั้งที่ ๑ ขอยขยายเวลาออกไปอีก ๘๐ วัน นับแต่วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๓๘ ครั้งที่ ๒ ขอยขยายเวลาออกไปอีก ๘๐ วัน นับแต่วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๓๘ และครั้งที่ ๓ ขอยขยายเวลาออกไปอีก ๑๘๐ วัน นับแต่วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๓๘

บัดนี้ การพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการ เรื่องผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต ได้เสร็จสิ้นแล้ว จึงขอส่งรายงานการพิจารณาศึกษาต่อวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๕) พุทธศักราช ๒๕๓๘ มาตรา ๑๕๘ และข้อบังคับการประชุมของวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๓๘ ข้อ ๘๔ ดังนี้

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา ประกอบด้วย

๑. พลเอก ชัชชม กันทอง	ประธานคณะกรรมการ
๒. พลเรือเอก หัน สกกุลพานิช	รองประธานคณะกรรมการ
๓. นายศักดิ์ประยูร ดีมา	กรรมการและเลขานุการ
	คณะกรรมการ

๔. นางสาวทัศนาศนา บุญทอง	กรรมการและผู้ช่วย เลขานุการคณะกรรมการ
๕. นายวิโรจน์ อมตกุลชัย	กรรมการและผู้ช่วย เลขานุการคณะกรรมการ
๖. นายพรเทพ พรประภา	กรรมการและโฆษก คณะกรรมการ
๗. นายเกษม ณรงค์เดช	กรรมการ
๘. พลเรือเอก ชวลิต อิศรางกูร ณ อยุธยา	กรรมการ
๙. พลตรี ชำนาญ พาสุนันท์	กรรมการ
๑๐. พลอากาศตรี คุณหญิง ประพัฒน์ทอง	กรรมการ
๑๑. พลเอก บึงบส ไชยพิมาย	กรรมการ
๑๒. พลตรี ธีติพงษ์ เจนนุวัตร	กรรมการ
๑๓. ศาสตราจารย์ธรรมบุญ ลัดพลี	กรรมการ
๑๔. พลตรี ประเสริฐ พรรคเจริญ	กรรมการ
๑๕. พลเรือเอก วินัย นัยนานนท์	กรรมการ
๑๖. พลตำรวจโท วิโรจน์ เปาอินทร์	กรรมการ
๑๗. พลอากาศโท วีระพงษ์ สิงหเสนี	กรรมการ
๑๘. พลเรือตรี สนิท การุณยวนิช	กรรมการ
๑๙. ศาสตราจารย์สรรเสริญ ไกรจิตติ	กรรมการ

ที่ประชุมวุฒิสภาได้มีมติแต่งตั้งกรรมการสิ่งแวดล้อมแทนตำแหน่งที่ว่าง เนื่องจาก
มีกรรมการขอลาออกจากการเป็นสมาชิกภาพการเป็นวุฒิสมาชิก จำนวน ๒ คน คือ

๑. ศาสตราจารย์ธรรมบุญ ลัดพลี ขอลาออก เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๓๗
และแต่งตั้งนายโพธิ์โรจน์ ลำชา เป็นกรรมการ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘

๒. พลตำรวจโท วิโรจน์ เปาอินทร์ ขอลาออก เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๓๘
และแต่งตั้งนายศิริชัย บุลกุล เป็นกรรมการ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘

คณะกรรมการได้แต่งตั้งบุคคลเพื่อเป็น ที่ปรึกษา ผู้ชำนาญการ และนักวิชาการ ประจำคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย

๑. นายวิระ รมยะรูป	ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการ
๒. นายบุญบรักษ์ สืบศิริ	ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการ
๓. นายชัชชม อรรถภิญญ์	ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการ
๔. รองศาสตราจารย์สมพร แสงชัย	ผู้ชำนาญการประจำคณะกรรมการ
๕. นายสมศักดิ์ เรืองไวย	ผู้ชำนาญการประจำคณะกรรมการ
๖. นายเชษฐพงศ์ นนทพันธ์	ผู้ชำนาญการประจำคณะกรรมการ
๗. นายบุญจง ขาวสิทธิวงศ์	นักวิชาการประจำคณะกรรมการ
๘. นายทรงศักดิ์ เกียรติสุข	นักวิชาการประจำคณะกรรมการ

๑. วิธีพิจารณาศึกษา

คณะกรรมการได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑.๑ พิจารณาศึกษาข้อมูลจากหนังสือ งานวิจัย เอกสารกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง สถิติและตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต ดังนี้

- ๑.๑.๑ พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔
- ๑.๑.๒ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๔
- ๑.๑.๓ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๗
- ๑.๑.๔ พระราชบัญญัติสวนป่า พุทธศักราช ๒๕๓๕
- ๑.๑.๕ พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พุทธศักราช ๒๕๑๘
- ๑.๑.๖ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช ๒๕๓๕
- ๑.๑.๗ พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พุทธศักราช ๒๕๑๘
- ๑.๑.๘ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พุทธศักราช ๒๔๘๗
- ๑.๑.๘ ๘๘ ปิกรมป่าไม้ ลงวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗
- ๑.๑.๑๐ วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ทำกินในป่า

โดย นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง

- ๑.๑.๑๑ ป่าชุมชนในประเทศไทยและแนวทางการพัฒนา
โดย ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก และนายยศ สันตสมบัติ
- ๑.๑.๑๒ สิทธิชุมชน : การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร
โดย นายวิวัฒน์ คติธรรมนิตย์
- ๑.๑.๑๓ สถานภาพความหลากหลายทางชีวภาพ
โดย นายวิสุทธิ์ ใบไม้
- ๑.๑.๑๔ ป่าไม้ชนิดต่าง ๆ ที่มีในประเทศไทย
เอกสารประชาสัมพันธ์ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๑.๒ พิจารณาศึกษาข้อมูลและข้อเท็จจริงโดยเชิญผู้เกี่ยวข้องมาแถลงข้อเท็จจริง
และแสดงความคิดเห็น ประกอบด้วย

สำนักนายกรัฐมนตรี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นายปดิชาน ยามวิจิตร

ผู้อำนวยการกองวางแผนเทคโนโลยี
และสิ่งแวดล้อม

สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ

นายพิชัย รัตนพล

รองเลขาธิการสภาพความมั่นคงแห่งชาติ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

๑. นายประเสริฐพันธุ์ พิพัฒนกุล

อดีตเลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดิน
เพื่อเกษตรกรรม

๒. นายสุทธิพร จีระพันธุ์

เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูป
ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

๓. นายदनัย สุขศรี

รองเลขาธิการสำนักงานการปฏิรูป
ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

๔. นายไพโรจน์ โสฬ์นิยม

ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายสำนักงาน
การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

กรมชลประทาน

๑. นายรุ่งเรือง จุลชาติ

อธิบดีกรมชลประทาน

๒. นายศิริพงษ์ หังสพฤกษ์

ผู้อำนวยการกองวางโครงการ

๓. นายมหิทธิ วงศ์ษา

นายช่างโยธา ฝ่ายศึกษาสำรวจ

กรมป่าไม้

๑. นายไพโรจน์ สุวรรณกร

อดีตอธิบดีกรมป่าไม้

๒. นายบรรยง ถนอมพิชัย

ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตร
และสหกรณ์

(ขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมป่าไม้)

๓. นายพวง นพสุวรรณ

รองอธิบดีกรมป่าไม้

๔. นายจำลอง เฟื่องคล้าย

ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสำรวจ
และจำแนกพันธุ์ไม้

๕. นายมนตรี สนิทประชากร

ผู้อำนวยการ
ส่วนทรัพยากรที่ดินและป่าไม้

๖. นายธานี วิริยะรัตนพร

ผู้อำนวยการ
ส่วนป้องกันและปราบปรามที่ ๓

๗. นายยอด ศิริรัตน์

ผู้อำนวยการ
สำนักงานส่งเสริมการปลูกป่า

๘. นายกล้า ทรงสกุล

ผู้อำนวยการ
ส่วนป้องกันและปราบปรามที่ ๑

๙. นายธงชัย จารุพัฒน์

ผู้อำนวยการ
ส่วนวิเคราะห์ทรัพยากรป่าไม้

๑๐. นายสวัสดิ์ คุลยพัชร์	ผู้อำนวยการส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ
๑๑. นายพีระเดช หงษ์ทริศิริ	หัวหน้าอุทยานแห่งชาติแม่ปืม
๑๒. นายสมพร ตันหัน	เจ้าหน้าที่บริหารงานป่าไม้ ๗
๑๓. นายธานี สายสุทธีวงศ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานป่าไม้ ๗
๑๔. นายบพิตร มณีรัตน์	นักวิชาการป่าไม้ ๗

กรมพัฒนาที่ดิน

๑. นายบัณฑิต ดันศิริ	ผู้อำนวยการพิเศษ
	ด้านวางแผนการใช้ที่ดิน
๒. นายปรัชญา ธีัญญาดี	ผู้เชี่ยวชาญด้านปรับปรุงบำรุงดิน

กรมส่งเสริมการเกษตร

๑. นายเสรี วิริยะ วัฒนะ	นักวิชาการเกษตร ๘
๒. นายเมธี มานะพงษ์	นักวิชาการเกษตร ๕

กระทรวงคมนาคม

กรมอุตุนิยมวิทยา

นางสาวสมศรี ชินตระกูล	นักอุตุนิยมวิทยา ๗

กระทรวงมหาดไทย

กรมที่ดิน

๑. นายอรรถพร ทองประไพ	รองอธิบดีกรมที่ดิน
๒. ว่าที่ร้อยตรี สฤษดิ์ วิจักขณ์	ผู้อำนวยการกองหนังสือสำคัญ
๓. นายสาโรช นิลเทา	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดิน ๗
๔. นายสุรพล หุวรรณะ	นักวิชาการรังวัด ๗

กรมตำรวจ

๑. พลตำรวจตรี มงคล กมลบุตร ผู้บังคับการอำนวยการตำรวจภาค ๑
(อดีตผู้บังคับการตำรวจป่าไม้)
๒. พันตำรวจเอก เฉลิม สารนางกุล รองผู้บังคับการตำรวจป่าไม้
๓. ร้อยตำรวจเอก ชัยวัฒน์ สิริวัฒนกุล นายเวรผู้บังคับการตำรวจป่าไม้

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

๑. นายวิบูลย์ คูศิริฤง รองผู้ว่าการการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
๒. นายคำนึ่ง ทัดศรี ผู้ช่วยผู้ว่าการการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
๓. นายประหัด เรืองประดิษฐ์ ผู้อำนวยการกองพัฒนาระบบไฟฟ้า
๔. นายเริงวิทย์ เวชศาสตร์ ผู้อำนวยการ
กองสนับสนุนระบบโครงการ

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

กรมประชาสงเคราะห์

กองสงเคราะห์ชาวเขา

๑. นางชนิษฐา สังสิทธิยากร หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชาวเขา
๒. นายสิทธิา เพ็ญภาคกุล หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ
๓. นายบพิตร พันธุ์พิทมา หัวหน้างานโครงการพิเศษ
๔. นายธวัชวรรณ ยอดพูน นักประชาสงเคราะห์ ฝ่ายแผนงาน
และโครงการ

กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

- นางสาวประภาศรี ธนสุภาณจน์ ผู้อำนวยการกองโครงการ
และประสานงานวิจัย

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

นางศิริกุล บรรพพงศ์

นักวิชาการสิ่งแวดล้อม ๗
กองประสานงานวิจัย

กระทรวงสาธารณสุข

แพทย์หญิงเพ็ญภา ทวีทรัพย์เจริญ

ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย

กระทรวงอุตสาหกรรม

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย

นายจิตรพงษ์ กว้างสุขสถิตย์

ผู้ช่วยผู้ว่าการการปิโตรเลียม
แห่งประเทศไทย

บริษัท ไทยแอลเอ็นจีเพาเวอร์ จำกัด

(บริษัทในเครือกิจการ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย)

๑. นายประทีป พัฒนาการณ์

กรรมการผู้จัดการใหญ่

บริษัท ไทยแอลเอ็นจีเพาเวอร์ จำกัด

๒. นายไชยเจริญ อติแพทย์

ผู้อำนวยการศูนย์ระบบสารสนเทศ

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย

และผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่

บริษัท ไทยแอลเอ็นจีเพาเวอร์ จำกัด

ทบวงมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นายสมศักดิ์ สุขวงศ์

ผู้อำนวยการศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์

ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะ เกษตรศาสตร์

นายรพีพล ภาโววาท

หัวหน้าภาควิชาเกษตรศาสตร์

คณะ นิติศาสตร์

นายเจริญ จัมภิรภาพ

อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

ศาสตราจารย์วิสุทธิ ใบไม้

อาจารย์ประจำคณะวิทยาศาสตร์

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

๑. ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

ประธานสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

๒. นางสาวนฤมล นพรัตน์

เลขาธิการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

๑.๓ พิจารณาศึกษาข้อมูลจากการเดินทางไปศึกษาดูงานด้านผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต ในบางพื้นที่ของประเทศและในต่างประเทศ ได้แก่

๑.๓.๑ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า และการเตรียมพันธุ์กล้าไม้ที่จะปลูกทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายในเขตพื้นที่อำเภอฝาง และอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง วันที่ ๑๘-๑๙ มิถุนายน ๒๕๓๗

๑.๓.๒ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต ระหว่าง วันที่ ๑๑-๑๒ ตุลาคม ๒๕๓๗ ณ อำเภอสิททิบ จังหวัดชลบุรี

๑.๓.๓ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า การอนุรักษ์ป่าไม้และสภาพแวดล้อม บริเวณโครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่น หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยน้ำค้าง จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง ระหว่างวันที่ ๒๐-๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘

๑.๓.๔ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า การอนุรักษ์ป่าไม้และสภาวะแวดล้อม ณ เกาะลันเตา จังหวัดพังงา ระหว่างวันที่ ๑๘-๑๙ มีนาคม ๒๕๓๘

๑.๓.๕ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อม ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา และแคนาดา ระหว่างวันที่ ๑๗-๓๐ เมษายน ๒๕๓๘

๑.๓.๖ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ณ จังหวัดระยอง และชลบุรี ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ ตุลาคม ๒๕๓๘

๑.๓.๗ ศึกษาดูงานด้านเกษตรและอุตสาหกรรมโลกที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ณ เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

๑.๓.๘ ศึกษาดูงานด้านสิ่งแวดล้อม ณ สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ ธันวาคม ๒๕๓๘

๑.๓.๙ ศึกษาดูงานด้านสิ่งแวดล้อมและป่าชุมชน ณ จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ระหว่างวันที่ ๙-๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙

๒. ผลการพิจารณาศึกษา

คณะกรรมการวิชาการ ขอเสนอรายงานการพิจารณาศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหามลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิตตามลำดับรวม ๖ หัวข้อ ดังนี้

๒.๑ บทนำ	(ปรากฏในหน้า (๑๑))
๒.๒ สภาพปัญหาป่าไม้ในประเทศไทย	(ปรากฏในหน้า (๑๑))
๒.๓ ข้อยเท็จจริง	(ปรากฏในหน้า (๑๓))
๒.๔ ผลกระทบของการบุกรุกและตัดไม้ทำลายป่า	(ปรากฏในหน้า (๒๘))
๒.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไข ปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า	(ปรากฏในหน้า (๓๐))
๒.๖ ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญห	(ปรากฏในหน้า (๓๕))

๒.๑ บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้กับมวลมนุษยชาติได้อย่างต่อเนื่องตราบเท่าที่มนุษย์มีการใช้ยุทธวิธีในการจัดการอย่างชาญฉลาด ในอดีตความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้มีอย่างล้นเหลือ ป่าเป็นเสมือนกับธนาคารหรือ แก้วสารพัดนึกที่มนุษย์จะเรียกหาเอาได้ทั้งทางด้านอุปโภคและบริโภค อันเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด การบริโภคของมนุษย์ดำเนินมาอย่างสุรุ่ยสุร่าย ทั้ง ๆ ขว้าง ๆ ไม้มีการวางแผน ไม้มีการจัดการในทางที่ถูกที่ควรจนในเวลาที่เกิดภาวะวิกฤต ป่าทชุดิทรล่มไม่มีไม้ที่จะนำมาใช้สอย ไม่สามารถจะเก็บหาของป่า เช่น ผลไม้ เปลือกไม้ ยางไม้ สมุนไพร พืชผัก เป็นต้น เกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมฉับพลัน ร้อนจัด อากาศแห้งแล้ง วาทภัย อากาศและน้ำเป็นพิษ และเกิดความแห้งแล้งขาดน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์จนถึงกับต้อง จัดสรรปันส่วนการใช้น้ำกันอยู่แล้ว ทั้งนี้ก็เพราะขาดผู้เนรมิตคือป่านั้นเอง

๒.๒ สภาพปัญหาป่าไม้ในประเทศไทย

๒.๒.๑ การสูญเสียป่าไม้ที่ผ่านมา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เนื้อที่ประมาณ ครั้งหนึ่งของประเทศเป็นพื้นที่ป่าไม้ แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ป่าไม้ได้ลดลงเหลือเพียง ประมาณ ๑ ใน ๔ ของเนื้อที่ประเทศเท่านั้น โดยป่าไม้ในภาคเหนือเหลือร้อยละ ๔๔.๓๕ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ ๑๒.๗๒ ภาคตะวันออกร้อยละ ๒๐.๕๑ ภาคกลาง ร้อยละ ๒๔.๓๐ และภาคใต้ร้อยละ ๑๘.๑๑ ของพื้นที่ในแต่ละภาค ในปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ ลดลงปีละประมาณ ๑ ล้านไร่ คือ ภาคเหนือประมาณ ๕๙๗,๐๐๐ ไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๑๐๒,๐๐๐ ไร่ ภาคกลางและภาคตะวันออกประมาณ ๙๓,๐๐๐ ไร่ และภาคใต้ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ ไร่ จังหวัดที่พื้นที่ป่าไม้ลดลงมาก ได้แก่ ในภาคเหนือ จังหวัดตาก เชียงใหม่ ลำปาง น่าน เพชรบูรณ์ ในภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี และในภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

๒.๒.๒ สภาพป่าไม้ในปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา พื้นที่ป่าสงวนได้ถูกกำหนดขึ้น ๑,๒๒๐ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๑๔๓.๘๗ ล้านไร่ แต่พื้นที่ป่าสงวน ก็ยังคงลดลงเรื่อย ๆ จึงได้มีการประกาศยกพื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นอุทยานแห่งชาติ ๖๖ แห่ง เนื้อที่ ๒๑.๕ ล้านไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ๓๖ แห่ง เนื้อที่ ๑๗.๕ ล้านไร่ เขตห้ามล่า

สัตว์ป่า ๔๔ แห่ง มีเนื้อที่ ๒.๕ ล้านไร่ รวมเนื้อที่อนุรักษ์ ๔๑.๕ ล้านไร่ และกระทรวง เกษตรและสหกรณ์จะยกพื้นที่ป่าอีก ๓๘ แห่ง เนื้อที่ ๑๓.๐ ล้านไร่ เป็นอุทยานแห่งชาติ อีก ๕ แห่ง เนื้อที่ ๑.๔ ล้านไร่ เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอีก ๖ แห่ง เนื้อที่ ๐.๓ ล้านไร่ เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่ารวมเนื้อที่จะประกาศใหม่ ๑๔.๗ ล้านไร่ นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้อนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง ๑๗ แห่ง เนื้อที่ ๓๑.๔ ล้านไร่ ที่กำลัง พิจารณาอีก ๘ แห่ง เนื้อที่ ๒๖.๔ ล้านไร่ รวม ๒๕ แห่ง เนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๕๘.๒๕ ล้านไร่ แต่พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะซ้อนทับเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่า หรือเขตป่าสงวนแห่งชาติ

๒.๒.๓ การจำแนกป่าในการจัดการป่าไม้ โดยได้มีการจำแนกเป็นเชิง วิชาการ เชิงปฏิบัติการ และเชิงกฎหมาย ดังนี้

๒.๒.๓.๑ ป่าไม้เชิงวิชาการ อันได้แก่ ป่าคงคิบ ซึ่งแยกเป็น ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าสน ป่าพรุและป่าบึงน้ำจืด ป่าชายเลนหรือป่าบึงน้ำเค็ม และป่าชายหาด ส่วนป่าผลัดใบแยกเป็น ป่าเบญจพรรณ ป่าเบญจพรรณแล้ง หรือป่าแดง หรือป่าแพะ หรือป่าเต็งรัง และป่าหญ้า

๒.๒.๓.๒ ป่าไม้เชิงปฏิบัติการ อันได้แก่ ป่าไม้ถาวร ป่าตามมติ คณะรัฐมนตรี ป่าจำแนก ป่าเตรียมการ ป่าอนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง ป่าชายเลน เขตอนุรักษ์ป่าเสื่อมโทรมและป่าปรับปรุง และป่าเสื่อมสภาพ (ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖)

๒.๒.๓.๓ ป่าไม้เชิงกฎหมาย อันได้แก่ ป่า (ตามพระราชบัญญัติ ป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๔๔) ป่าสงวนแห่งชาติ (พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗) อุทยานแห่งชาติ (พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ และ พ.ศ. ๒๕๓๕) เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ และ พ.ศ. ๒๕๓๕) นอกจากนี้ กรมป่าไม้ได้จัดตั้งวนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติ ขึ้น ซึ่งไม่ยักกำหนดในกฎหมาย

๒.๓ ข้อเท็จจริง

๒.๓.๑. สาเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า

๒.๓.๑.๑ การเพิ่มของประชากร ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๓๕ ประชากรไทยเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ ๑ ล้านคน ส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีความต้องการพื้นที่เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ มากขึ้น

๑) พื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงไปในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๔ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ได้ถูกนำไปใช้เป็นที่ทางการเกษตร พื้นที่ป่าในภาคเหนือและภาคกลางกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ที่ชุมชนหรือโครงสร้างพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่เดียวกัน พื้นที่ที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นทุกภาค พื้นที่นาลดลง ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่สำหรับไม้ผลและ ไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นทุกภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคใต้

๒) การใช้ไม้ของประชาชนชาวไทยเพิ่มขึ้นจาก ๒.๓๗ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็น ๓.๙๔ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เมื่อทางราชการประกาศปิดป่า ไม้ส่วนใหญ่ขณะนี้จึงเป็นไม้นำเข้าจากต่างประเทศ โดยมีการนำไม้ท่อนเข้ามาจากกัมพูชา สหภาพพม่าและมาเลเซีย ส่วนไม้แปรรูปส่วนใหญ่จะนำเข้ามาจากมาเลเซีย

๓) ประเทศไทยยังส่งไม้ และผลิตภัณฑ์ไม้ออกต่างประเทศ เล็กน้อย คือ ไม้อัด ไม้บาง ปาติเคิลบอร์ด ชินไม้ลึบ แผ่นไม้ปะหน้าด้วยไม้บาง ไฟเบอร์บอร์ด ฟิน ถ่านไม้ แผ่นไม้ปาร์เก้ เฟอร์นิเจอร์ไม้ ประตูและหน้าต่างไม้ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น กระดาษ เยื่อกระดาษ และของป่าอื่น ๆ ซึ่งทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยได้ประมาณ ๑๒,๐๐๐ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยก็นำเข้าผลิตภัณฑ์ไม้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกระดาษและเยื่อกระดาษ คิดเป็นน้ำหนักประมาณ ๖๓,๙๐๐ ตัน คิดเป็นเงินประมาณ ๑๕,๙๐๙ ล้านบาท โดยปริมาณส่งออกมากกว่าปริมาณนำเข้า แต่ได้รับรายได้น้อยกว่า

๔) การใช้ไม้อย่างฟุ่มเฟือยในการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีความต้องการใช้ไม้เพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดการลักลอบตัดไม้เถื่อน และเมื่อรัฐบาลได้ประกาศปิดป่า การลักลอบตัดไม้เถื่อนก็มีได้ลดลงเลย แต่อาจจะเพิ่มขึ้นด้วยซ้ำไปและอุปกรณ์ที่ถูกจับกุมยึดได้ก็มีทั้ง เครื่องจักรกลสมัยใหม่และอุปกรณ์ประเภท "ชาวบ้าน" อุปกรณ์สมัยใหม่เหล่านี้มีประสิทธิภาพในการตัดไม้ทำลายป่าสูงมาก

๕) ผลผลิตของป่า เช่น ฟืน ถ่าน หวาย ไม้ไผ่ และ ไม้รวกที่ผลิตกฎหมายมีจำนวนมากพอสมควร แต่มีแนวโน้มจะลดลงเรื่อย ๆ เพราะแหล่ง วัตถุประสงค์ได้ลดลงอย่างมากมาย และประชาชนได้เริ่มหันไปใช้สิ่งทดแทนฟืนและถ่านมากขึ้น

๖) ในอดีตการส่งเสริมพืชส่งออก เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด และปอแก้วทำให้การบุกเบิกแผ้วถางป่าเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดระบบนายทุนอิทธิพล หนุนหลังให้ราษฎรเข้ายึดครองป่าของรัฐเพื่อการเกษตร นอกจากนี้การก่อสร้างทาง เขื่อน และอุตสาหกรรมต่าง ๆ ทำให้ราษฎรถือโอกาสบุกเบิกทำลายป่า และหน่วยราชการบางหน่วย ยังเข้าไปช่วยพัฒนาตามคำเรียกร้องของผู้บุกรุกพื้นที่ป่าอีกด้วย

๒.๓.๑.๒ การทำลายต้นน้ำลำธารของชาวเขา

๑) ชาวเขาที่ตั้งบ้านเรือนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือและ ภาคตะวันตกมีจำนวนประมาณ ๕๗๙,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณต้นน้ำลำธาร ชาวเขา ที่อยู่ในพื้นที่สูงจะปลูกฝิ่น ส่วนที่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าจะไม่ปลูกฝิ่น

๒) การทำกินของชาวเขาจะแบ่งเป็นการทำการเกษตร แบบไร่เลื่อนลอย และแบบไร่หมุนเวียน

๓) การตัดฟันโค่นเผาของชาวเขาส่งผลกระทบต่อทางด้านดิน ด้านป่าไม้ ด้านความสมดุลทางธรรมชาติ ด้านแหล่งน้ำ และด้านอากาศ

๔) การทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาคงจะหนักขึ้นเรื่อย ๆ เพราะประชากรชาวเขาเพิ่มขึ้นโดยการเจริญพันธุ์ในอัตราที่สูงมากรวมทั้งโดยการอพยพมา สมทบจากประเทศใกล้เคียงแต่รัฐก็ได้มีความพยายามที่จะให้ชาวเขาเหล่านี้ปลูกพืชอื่นทดแทน ฝิ่นจึงทำให้ต้องใช้พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น เพื่อให้มีรายได้ทัดเทียมกับการปลูกฝิ่น ยิ่งกว่านี้ยังมี องค์การเอกชนและหน่วยงานของรัฐบางหน่วย ได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือชาวเขาจนชาวเขา คิดว่าการบุกเบิกต้นน้ำลำธารเป็นสิทธิอันชอบธรรมของตน ปัญหาชาวเขานี้จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคง การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม นอกจากผลทางสิ่งแวดล้อมแล้ว

๒.๓.๑.๓ เหตุผลทางการเมืองและการปกครอง ฝ่ายการเมือง

สนับสนุนให้ประชาชนที่ทำกินแต่ก็เป็น การบุกเบิกทำลายป่าไปโดยปริยายทั้งยังทำให้หน่วย ราชการดำเนินการโดยขาดเอกภาพ ปัจจุบันการดำเนินงานของกรมที่ดินและสำนักงานการ ปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรมมีผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ กล่าวคือ

๑) กรรมที่ดิน การออกเอกสารสิทธิให้แก่ประชาชนผู้ถือครองก่อให้เกิดปัญหาต่อทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีแบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค. ๑) ซึ่งได้กลายเป็นพรมวิเศษที่สามารถกำหนดลงไปในพื้นที่ป่าได้ และเจ้าหน้าที่ที่ดินไม่สามารถจะยับยั้งการออกเอกสารสิทธิได้ ขณะนี้ยังไม่สามารถจะทราบได้ว่า ส.ค. ๑ มีเหลืออยู่เท่าใดและอยู่ที่ใดบ้าง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นต้นมา กรรมที่ดินได้ออก น.ส.๓ น.ส.๓ ก และโฉนดที่ดินรวมทั้งสิ้น ๔,๕๘๗,๕๖๘ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๑๑๕ ล้านไร่ แต่กรรมป่าไม้ได้อ้างว่าที่ดิน ๑๗๐,๘๓๓ แปลง คิดเป็นเนื้อที่ ๑,๔๒๒,๗๓๑ ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตป่าไม้ถาวรของชาติ

๒) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปัญหาที่ดินทำกินเป็นปัญหาที่สำคัญของสังคมไทย พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน จัดสรรที่ดินของรัฐให้กับเกษตรกรและพัฒนาเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปที่ดิน แต่ยังมีประชาชนและหน่วยราชการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ๓๕.๒ ล้านไร่ เขตป่าไม้ถาวร ๒.๔ ล้านไร่ และที่สาธารณประโยชน์ ๒.๖ ล้านไร่ อนึ่ง คณะรัฐมนตรีซึ่งมีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ให้กรรมป่าไม้มอบที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตป่าไม้ถาวรที่เสื่อมสภาพแล้วและมีราษฎรเข้าถือครองทำกินอยู่ (ยกเว้นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายหรือตามมติคณะรัฐมนตรี) ให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ในครั้งแรก ๔๔.๒๒ ล้านไร่ และต่อมาอีก ๑.๑ ล้านไร่ เพื่อนำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินโดยออกเอกสารสิทธิ สปก. ๔-๐๑ ตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น และถ้าราษฎรที่ได้รับ สปก. ๔-๐๑ เห็นว่าตนมีสิทธิครอบครองมาก่อนการกำหนดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตป่าไม้ถาวรก็มีสิทธิยื่นคำร้องขอพิสูจน์สิทธิ เพื่อให้กรรมที่ดินออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินต่อไป รัฐบาลซึ่งมีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรีได้มีนโยบายเร่งด่วนในการปฏิรูปที่ดินอย่างน้อยปีละ ๔ ล้านไร่ จึงได้เร่งรัดให้กรรมป่าไม้ส่งมอบพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพจำนวนดังกล่าวให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้วยเหตุนี้จึงทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งประชาชนบางคนยังได้ถือโอกาสบุกรุกป่าสมบูรณ์และป่าธรรมชาติเพื่อรอการปฏิรูปที่ดินอีกด้วย การปฏิรูปที่ดินครั้งนี้ผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกรก็ยังได้รับประโยชน์ซึ่งขัดกับเจตนารมณ์ของกฎหมายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอย่างเด่นชัด

๓) การจัดที่ดินของรัฐบาลโดยหน่วยราชการอื่น ๆ

ก่อนมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ยังมีหน่วยราชการอื่น ๆ นอกจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ เช่น กรมประชาสงเคราะห์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ องค์การทหารผ่านศึก กรมพัฒนาที่ดิน องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และกรมป่าไม้ได้จัดที่ดินรวม ๒๘.๒ ล้านไร่ ให้แก่ ๑.๘๖ ล้านครัวเรือน กิจกรรมจัดที่ดินเหล่านี้ปัจจุบันได้หยุดชะงักลงหมดแล้ว คงมีแต่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และกรมที่ดิน (ในส่วนของเกี่ยวกับการออกเอกสารสิทธิ์) เท่านั้นที่ยังมีหน้าที่ดำเนินงานอยู่

๒.๓.๒ การแก้ไขปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าที่ได้ดำเนินการมาแล้ว

๒.๓.๒.๑ มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าทางนโยบาย และทางกฎหมาย

๑) มาตรการทางนโยบาย

- นโยบายป่าไม้แห่งชาติ เพื่อให้หน่วยราชการ

และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้ประสานและร่วมมือในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ คณะรัฐมนตรีจึงได้กำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้นเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยกำหนดพื้นที่ป่าไม้อย่างน้อยร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ในจำนวนนี้ ให้แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๑๕ และป่าเศรษฐกิจร้อยละ ๒๕ ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แก้ไขให้พื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นร้อยละ ๒๕ และป่าเศรษฐกิจเป็นร้อยละ ๑๕

- การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้

คณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติเมื่อวันที่ ๑๐ และ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวกับการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติโดยให้แบ่งเป็น (๑) เขตพื้นที่ป่าไม้เพื่อการอนุรักษ์ โดยมีป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรีอื่นได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่งและเขตอนุรักษ์ป่าชายเลนและป่าอนุรักษ์เพิ่มเติมอื่นได้แก่ ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ ป่าที่มีความเหมาะสมต่อการสงวนไว้เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิจัย ป่าที่ห้ามมิให้บุคคลเข้าไปหรืออยู่อาศัยตามชายแดน ป่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ป่าซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ และป่าซึ่งเป็นโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุ (๒) เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ ได้แก่ พื้นที่พัฒนาป่าธรรมชาติ

พื้นที่พัฒนาทรัพยากรป่าไม้หรือพื้นที่ปลูกป่า พื้นที่พัฒนาตามหลักวิทยาศาสตร์ชุมชนและพื้นที่พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ (๓) เขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร

ต่อมาคณะทำงานปรับปรุงข้อมูลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ได้จำแนกพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zone C) ไว้ ๘๘.๒ ล้านไร่หรือประมาณร้อยละ ๒๗.๕๐ ของพื้นที่ทั้งประเทศ ป่าเศรษฐกิจ (Zone E) ๕๑.๒ ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ ๑๖.๑๘ และป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร (Zone A) ๗.๒ ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ ๒.๒๕ และการใช้พื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและนำเสนอคณะรัฐมนตรีเป็นราย ๆ ไป

- แผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วง

แผน ๑-๓ รัฐเปิดโอกาสให้ใช้ทรัพยากรป่าไม้ สำหรับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ในช่วงแผน ๔-๕ รัฐเริ่มให้ความสำคัญกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ และจัดให้มีการปลูกและอนุรักษ์ป่าไม้ขึ้นในช่วงแผน ๖-๗ โดยได้กำหนดให้ภาคเอกชน ประชาชน และองค์กรในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง และได้กำหนดให้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ พร้อมทั้งเร่งรัดการออกกฎหมายรองรับพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร พระราชบัญญัติสวนป่า และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับการบริหารและจัดการทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรชายฝั่งทะเล

- คำแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย)

ต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเน้นการปฏิรูปที่ดินให้ได้ปีละประมาณ ๔ ล้านไร่ การป้องกันป่าและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่า การปลูกป่าในพื้นที่อนุรักษ์และการปลูกไม้เศรษฐกิจโดยเกษตรกร การสนับสนุนให้องค์กรท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าและปลูกสร้างป่าชุมชน การกระจายอำนาจการจัดการไปสู่ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น และปลูกฝังให้เด็ก เยาวชนและประชาชนตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- คำแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี (นายบรรหาร

สีlopอาชา) ต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ซึ่งเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรประชาชน และองค์กรปกครองท้องถิ่นในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากยิ่งขึ้น โดยจะเร่งรัดการออกกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนและองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมในการปลูก ป้องกัน

รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน จะปรับปรุงหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแล รักษาและจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพจะลดความ ขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยกำหนดแผนการใช้ที่ดิน จะจัดทำแผนปฏิบัติการ และจัดลำดับความสำคัญในการลงทุนด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแผนแม่บทการจัดการคุณภาพ สิ่งแวดล้อมให้ครบทุกจังหวัดทั่วประเทศ จะเร่งรัดการป้องกันและแก้ไขปัญหาจากสารพิษ และกากของเสียโดยยึดหลักผู้ก่อให้เกิดมลภาวะ เป็นผู้จ่าย จะส่งเสริมความร่วมมือกับ ต่างประเทศในการดูแลและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจะส่งเสริมและสนับสนุน ให้ประชาชน องค์กรประชาชนและองค์กรปกครองท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป้องกัน และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

- นโยบายของกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ได้เห็น นโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้นและ ไม้โตเร็ว การนำป่าเสื่อมโทรมไปปฏิรูป ที่ดิน การเร่งรัดการปลูกป่า ทำเครื่องหมายแนวเขตป่าอนุรักษ์ และเพิ่มประสิทธิภาพ ในการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่า การให้องค์กรส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และปลูกป่า

๒) มาตรการทางกฎหมาย

- พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งได้รับการแก้ไข และเพิ่มเติมมาหลายครั้ง โดยมีเจตนารมณ์เพื่อควบคุมที่ดินป่าไม้ การทำไม้และการเก็บหา ของป่าและการให้สัมปทาน

- พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ เพื่อสงวน คุ้มครองป่าไม้มิให้ถูกบุกรุกทำลายโดยการประกาศเป็นป่าสงวนหรือป่าคุ้มครอง ทางราชการ ได้ประกาศกำหนดป่าสงวนไว้จำนวน ๑,๒๒๐ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๑๔๓.๘ ล้านไร่ ประมาณครึ่งหนึ่งของป่าสงวนอยู่ในภาคเหนือ ประมาณหนึ่งในสี่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ก็มีการทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันนี้เนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียง ๘๓.๕ ล้านไร่เท่านั้น

- พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ เพื่อคุ้มครอง รักษาทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพเดิม มิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป เพื่อประโยชน์ ของการศึกษาหรือการท่องเที่ยว หักผ่อนหย่อนใจ ปัจจุบันทางราชการได้จัดตั้งอุทยาน แห่งชาติขึ้นแล้ว ๗๗ แห่งคิดเป็นเนื้อที่ ๒๔.๕ ล้านไร่ และกำลังจะจัดตั้งเพิ่มเติมอีก ๔๒ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๑๔.๓ ล้านไร่

- พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕

โดยได้ยกเลิกพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ ไปเพื่อคุ้มครองและสงวนสัตว์ป่ามิให้สูญพันธุ์และให้สัตว์ป่ามีที่อยู่อาศัยหลบภัย พร้อมทั้งต้องเร่งขยายพันธุ์สัตว์ป่าไว้ด้วยกฎหมายได้กำหนดสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครองไว้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้ถูกกำหนดขึ้น ๓๖ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๑๗.๕ ล้านไร่ และกำลังจะจัดตั้งขึ้นอีก ๑๓ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๓.๐ ล้านไร่ ทั้งยังจะผนวกเพิ่มขึ้น ๑๕ เขต เนื้อที่อีก ๑.๒ ล้านไร่ ในขณะที่เดียวกันทางราชการก็ได้ประกาศจัดตั้งเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ๔๘ แห่ง เนื้อที่ ๒.๕ ล้านไร่

- พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อส่งเสริมให้

เอกชนปลูกสร้างสวนป่าในที่ดินของรัฐและของเอกชนให้กว้างขวาง และผลิตไม้เป็นสินค้าตลอดจนเพิ่มพื้นที่ทำไม้และอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และให้ผู้ปลูกสร้างสวนป่าได้สิทธิประโยชน์จากการปลูกสร้างสวนป่า เช่น ได้รับการยกเว้นค่าภาคหลวงและไม่ต้องอยู่ในเกณฑ์ของพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นต้น โดยให้นำที่ดินไปขึ้นทะเบียนเป็นสวนป่า การปลูกสร้างสวนป่าซึ่งตามกฎหมายกำหนดให้เป็นไม้หวงห้าม แต่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ให้แก้ไขปรับปรุงให้ครอบคลุมไม้ชนิดอื่น และนำที่ดินป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าไม้มาขึ้นทะเบียนสวนป่าได้

- การป้องกันรักษาป่า โดยหลักใหญ่จะ เน้นป่าธรรมชาติ

ที่ยังคงสภาพป่าอยู่ โดยกำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมาย ๒ ประการ คือ พื้นที่เป้าหมายเร่งรัดคือพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่ายังมีสภาพสมบูรณ์หรือเป็นป่าต้นน้ำลำธารชั้นหนึ่งหรือพื้นที่ที่มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและมีการบุกรุกครอบครองอย่างรุนแรง และพื้นที่เป้าหมายรองคือ พื้นที่นอกเขตป่าอนุรักษ์ ป่ากันชน และโรงงานแปรรูปไม้ ผลการดำเนินงานในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๓๕ สามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้จำนวน ๖๖,๒๑๙ คน รวมจำนวน ๑๑๓,๑๒๔ คดี กรมป่าไม้จึงดำเนินการเชิงรุกให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันรักษาป่า ให้ข่าวสารและสร้างจิตสำนึกเพิ่มขึ้นและผนึกกำลังกับหน่วยราชการอื่น ๆ ในการปราบปรามผู้กระทำผิด

๓) มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าแนวอนุรักษ์

- การจัดคุณภาพลุ่มน้ำ ในการจำแนกเขตการใช้

ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ได้มีการกล่าวถึงพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง ซึ่งคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้เห็นชอบตามข้อเสนอของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ที่ได้ศึกษาวิจัย กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ

และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรและสภาวะแวดล้อม
ในลุ่มน้ำปิง-วัง ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำอื่น ๆ อีก คือ
ลุ่มน้ำยมและน่าน เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ลุ่มน้ำมูลและชี เมื่อวันที่ ๑๒
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ลุ่มน้ำภาคใต้ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒ ลุ่มน้ำ
ภาคตะวันออก เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ และพื้นที่ป่าชายเลนเมื่อวันที่ ๑๕
ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำประกอบด้วย (๑) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง
ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะแบ่งเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง เอ คือพื้นที่ซึ่งยังมีสภาพป่า
สมบูรณ์ จำเป็นต้องสงวนรักษาไว้และห้ามไม่ให้มีการใช้พื้นที่ในทุกระณโดยเด็ดขาด และพื้นที่
ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง บี คือพื้นที่ซึ่งสภาพป่าส่วนใหญ่ได้ถูกทำลาย คัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงไป จำต้อง
มีมาตรการควบคุมเป็นพิเศษ ดังนั้นการใช้ที่ดินในพื้นที่จึงต้องเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่ออนุมัติเป็น
ราย ๆ ไป (๒) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นสอง มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการเป็นต้นน้ำลำธารในระดับรองลงมา
และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อกิจการที่สำคัญได้ (๓) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นสาม สามารถใช้
ประโยชน์ในกิจการทำไม้ เหมืองแร่ และปลูกพืชกสิกรรมประเภทไม้ยืนต้น (๔) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นสี่
สภาพป่าไม้ถูกบุกรุกแผ้วถางเป็นที่ทำการเพาะปลูกพืชไร่เป็นส่วนมาก (๕) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นห้า
เป็นที่ราบลุ่ม หรือเนินลาดเอียงเล็กน้อย ป่าไม้ถูกแผ้วถางเพื่อประโยชน์ในด้านกสิกรรม
เช่น ทำนา หรือกิจการอื่น ๆ ไปแล้ว

สำหรับพื้นที่ป่าชายเลน ได้แบ่งเป็น (๑) พื้นที่เขตอนุรักษ์
ซึ่งห้ามเปลี่ยนแปลงหรือใช้ประโยชน์อย่างเด็ดขาด ในกรณีที่ส่วนราชการมีความจำเป็นต้องใช้
พื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในโครงการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ
ต้องนำเสนอ คณะรัฐมนตรีพิจารณาเป็นราย ๆ ไป (๒) พื้นที่เขตเศรษฐกิจ ก. ให้พื้นที่
และปลูกป่าเพื่อประโยชน์ในกิจการป่าไม้ให้ได้ผลผลิตที่สม่ำเสมอ (๓) พื้นที่เขตเศรษฐกิจ ข.
ใช้ทำกิจการการประมง เหมืองแร่ กสิกรรม และอื่น ๆ ได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้และให้คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย

- การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มเติม การจำแนกเขต
การใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ได้กล่าวถึงป่าอนุรักษ์เพิ่มเติมไว้ว่าเป็นพื้นที่ป่า
ที่มีสภาพสมบูรณ์เหมาะสมต่อการสงวนไว้ศึกษาวิจัย ป่าที่อยู่ตามแนวชายแดน ป่าที่เป็น
เอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ที่ตั้งแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ และที่เป็นโบราณสถาน

หรือโบราณวัตถุ พื้นที่เหล่านี้อาจจะเลิกกันไป สำหรับการเป็นอุทยานแห่งชาติ ทางราชการจึงได้จัดตั้งเป็นวนอุทยาน ๔๗ แห่ง เนื้อที่ ๕๑๔,๘๘๘ ไร่ สวนพฤกษศาสตร์ ๑๓ แห่ง เนื้อที่ ๑๒,๘๕๓ ไร่ และกำลังจะจัดตั้งอีกหนึ่งแห่งเนื้อที่ ๓,๔๘๗ ไร่ และสวนรุกชาติ ๔๕ แห่ง เนื้อที่ ๒๖,๔๘๓ ไร่ และกำลังอยู่ระหว่างจัดตั้งอีก ๓ แห่ง เนื้อที่ ๑,๑๗๐ ไร่ โดยไม่มีกฎหมายฉบับใครรองรับโดยเฉพาะ และอาจจะก่อให้เกิด ปัญหาในทางปฏิบัติได้ นอกจากนี้ยังมีป่าพรหมจรรย์ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง แหล่งหลบภัยของสัตว์ป่า พื้นที่สงวนชีวลีย์ และศูนย์ศึกษาธรรมชาติที่ควรได้รับการรับรองโดยกฎหมายด้วย

- การป้องกัน ความคมไฟป่าและการฟื้นป่า ประชาชน

ที่อาศัยอยู่ใกล้ป่าต้องพึงพาป่าเพื่อการยังชีพในรูปของการแผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตร การเก็บหาของป่าหรือการล่าสัตว์ ทำให้เกิดไฟป่าเกิดความเสียหายกับพื้นที่ประมาณปีละ ๑๔.๔๘ ล้านไร่ ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๒๘ และป่าไม้ถูกไหม้เสียหาย ๑๒.๑๒ ล้านไร่หรือร้อยละ ๑๔.๘๕ ของพื้นที่ป่าทั้งประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ในปัจจุบันไฟป่า เกิดขึ้นถี่และรุนแรงมากขึ้นจนกลายเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสมดุลของระบบ นิเวศป่าไม้ กรมป่าไม้จึงดำเนินการพบปะผูกมิตรกับชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงกับป่า ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนช่วยกันป้องกันไฟป่า ให้เห็นความสำคัญของป่าและโทษของไฟป่า ตรวจตราระวังไฟ กำจัดเชื้อเพลิง สร้างแนวกันไฟและแนวควบคุมไฟรอบ ๆ ป่า และ ดำเนินการดับไฟทันทีที่ตรวจพบ

อนึ่ง ธรรมชาติของป่า ป่ามีศักยภาพในการฟื้นตัว

และศักยภาพของชุมชนในการช่วยป่าธรรมชาติให้กลับฟื้นคืนมาอีกครั้งหนึ่ง จึงมีความสำคัญ โดยให้ช่วยกันรักษาป่า ป้องกันไฟป่า จัดการหาประโยชน์จากผลผลิตของป่า ปลุกไม้เสริม และปล่อยให้ป่าฟื้นตัวตามธรรมชาติ

- การปลูกสร้างสวนป่าและการปลูกป่า การปลูกสร้าง

สวนป่ามีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ การอนุรักษ์ และสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายป่าไม้ แห่งชาติ กรมป่าไม้ได้กำหนดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ ให้ปลูกป่าให้ได้ ๓๘.๕ ล้านไร่ใน ๓๐ ปี โดยภาครัฐจะดำเนินการร้อยละ ๓๐ และภาคเอกชนร้อยละ ๗๐ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กรมป่าไม้ได้กำหนดให้ปลูก ๔๒.๘๕ ล้านไร่ใน ๑๕ ปี ในอัตราส่วนภาครัฐและภาค เอกชนคงเดิม แต่การปลูกสร้างสวนป่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๘ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้เนื้อที่ ทั้งสิ้นรวม ๕.๐๘ ล้านไร่เท่านั้น สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยได้สำรวจพบในปี

พ.ศ. ๒๕๓๒ ว่า ภาคเอกชนต้องการพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าประมาณ ๕ ล้านไร่เท่านั้น แต่ก็ยังมีปัญหาของการหาพื้นที่ปลูกป่า จึงทำให้แรงจูงใจให้เอกชนขยายพื้นที่ปลูกป่าจึงมีจำกัด ยิ่งกว่านั้น การนำพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพไปปฏิรูปที่ดินยังไม่เป็นการส่งเสริมให้จำนวนพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น เพราะประชาชนต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรมากกว่าเพื่อการปลูกสร้างสวนป่า

- การจัดการพื้นที่สูงภาคเหนือ คณะรัฐมนตรีได้มีมติ

เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ เรื่องวัตถุประสงค์และนโยบายแก้ไขปัญหาคความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติด เพื่อไม่ให้ชาวเขาอพยพเคลื่อนย้าย มีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เลิกปลูกและเสพพืชเสพติดและรักษาความสมดุลของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

- แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและ

การควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายในข้อ ๕.๕.๑ โดยมีพื้นที่เป้าหมายรวม ๒๐ จังหวัด และประชากรบนพื้นที่สูงเป็นเป้าหมาย พร้อมทั้งได้จัดตั้งวงการบริหารแผนแม่บทและแนวทางการนำแผนไปสู่การปฏิบัติในระดับต่าง ๆ ด้วย

- การจัดตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

โดยแบ่งเป็น (๑) มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ให้สำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชนบนพื้นที่สูงเพื่อพัฒนาปรับปรุงทำเนียบหมู่บ้านชุมชนบนพื้นที่สูงให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการวางแผนและจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งพบว่าใน ๒๐ จังหวัดมีชุมชนพื้นที่สูง ๓,๓๕๕ หมู่บ้านหรือกลุ่มบ้าน ๑๘๗,๐๓๘ หลังคาเรือน ประชากรจำนวน ๘๐๔,๔๘๑ คน เพื่อการพัฒนาป่าไม้ (๒) ประเภทของชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้ แบ่งเป็น ๔ กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มที่ ๑ เป็นหมู่บ้านถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ กลุ่มที่ ๒ เป็นชุมชนที่มีศักยภาพจะเป็นหมู่บ้านถาวร กลุ่มที่ ๓ เป็นชุมชนที่ยังไม่มีศักยภาพเป็นหมู่บ้านถาวร และกลุ่มที่ ๔ เป็นชุมชนพิเศษ จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของทางราชการและกำหนดแผนงานของแต่ละกลุ่มขึ้น (๓) การจัดตั้งถิ่นฐานถาวรของชุมชนชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ใช้วิธีการพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วม ใช้องค์กรชุมชนที่มีอยู่ตามลักษณะของสังคมจารีตประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านและพัฒนาเป็นเขตพื้นที่สมบูรณ์แบบเพื่อให้เป็นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้หมู่บ้านระดับก้าวหน้าโอนเข้าสู่ระบบการพัฒนาปกติได้ กระจายบริการด้านสวัสดิการสังคมลงสู่ชาวเขาผู้ด้อยโอกาส ๔ โครงการด้วยกัน

- การปลูกพืชบนที่สูงภาคเหนือ พื้นที่สูงภาคเหนือมีเนื้อที่ ๕๔ ล้านไร่ เป็นป่าไม้สมบูรณ์ ๔๔.๑ ล้านไร่ ป่าถูกทำลาย ๑.๖๔ ล้านไร่ มีที่ดินที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาทางการเกษตรประมาณ ๘.๘ ล้านไร่ กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงให้เป็นแหล่งเทคโนโลยีทางการเกษตรแก่ชาวไทยภูเขาเพื่อผลิตอาหารให้เพียงพอแก่การบริโภค ผลิตพืชรายได้แทนฝิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงไปแล้ว ๑๘ ศูนย์ โดยเน้น (๑) ระบบการปลูกที่เข้ากับสภาพพื้นที่ คือ ปลูกตามแนวระดับ สลับเป็นแถบหมุนเวียน แซมเหล้อมฤดูและคลุมดิน (๒) ชนิดพืชที่ปลูกสำหรับพืชไร่ ไม้ผล พืชผัก และ ไม้ดอก

๘) โครงการของกรมป่าไม้และอื่น ๆ

- โครงการหมู่บ้านป่าไม้ ซึ่งประกอบด้วยโครงการพัฒนาพื้นที่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคง โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง และโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ หมู่บ้านป่าไม้เกิดขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ เพื่อจัดที่ดินให้แก่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยผิดกฎหมายและฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับสู่สภาพสมบูรณ์ดังเดิม เมื่อโครงการหมู่บ้านป่าไม้ได้ยุติลงตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ กรมป่าไม้ได้จัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้ ๗๘ แห่ง จำนวน ๕๗,๐๗๘ ครอบครัวยุบรวม ๖๗,๘๘๘ แปลง คิดเป็นเนื้อที่ ๕๖๗,๗๖๘ ไร่ และได้ฟื้นฟูป่าทั้งสิ้น ๘๘๒,๘๗๗ ไร่

- ใบสัญญารับรองสิทธิทำกิน (สทก.) คณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ให้ช่วยเหลือราษฎรที่บุกรุกป่าให้ได้รับอนุญาตมีที่ดินทำกิน ในพื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมโทรม โดยให้มีใบสัญญารับรองสิทธิทำกิน (สทก.) แบบมรดกตกทอดแก่ทายาทได้ แต่ไม่สามารถนำไปขายได้ ขนาดเนื้อที่ครอบครองไม่เกิน ๒๐ ไร่ต่อครอบครัว ถ้าเกิน ๒๐ ไร่ ส่วนที่เกินอีกไม่เกิน ๓๕ ไร่ ต้องปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น ราษฎรผู้ได้รับ สทก. ต้องเข้าทำประโยชน์ ห้ามทิ้งที่ดิน สทก. ไร่ละ ๑ ไร่ เกิน ๒ ปี จำนวน สทก. ซึ่งได้แจกไปใน ๗๒๐ ป่า มีจำนวน ๗๒๗,๐๘๒ ราย รวม ๘๕๒,๔๘๖ แปลง คิดเป็นเนื้อที่ ๗,๔๑๒,๘๕๘ ไร่

- โครงการจัดที่ทำกิน (คจก.) เป็นโครงการเฉพาะ

ป่าสงวนเสื่อมโทรมจำนวน ๓๕๒ ป่า ใน ๑๙ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจำแนกพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่จัดให้แก่ราษฎรออกจากกันอย่างเด่นชัด เพื่อมิให้มีการบุกรุกเข้าไปในพื้นที่อนุรักษ์อีกต่อไป พร้อมทั้งฟื้นฟูสภาพป่าอนุรักษ์ให้อุดมสมบูรณ์ และจัดโครงสร้างพื้นฐานให้แก่ชุมชนที่จัดขึ้นมาใหม่ด้วย การดำเนินงานในช่วงแรกประสบผลสำเร็จพอสมควร แต่ก็ได้พบกับกระแสต่อต้านอย่างรุนแรง รัฐบาลจึงได้ยกเลิกโครงการนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

- โครงการอื่น ๆ คือ (๑) โครงการพัฒนาป่าไม้

เขาค้อเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าเขาค้อ พัฒนาอาชีพเกษตรกรกรรมและป่าไม้แบบผสมผสานและยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎร (๒) โครงการฟื้นฟูพื้นที่ภาคใต้ที่ประสบวาทภัยจากพายุไต้ฝุ่นเกย์ ซึ่งยังความเสียหายแก่สวนป่า ๑๑,๗๒๐ ไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ๘๕,๕๒๕ ไร่และป่าสงวนแห่งชาติ ๖ แห่ง ๓๘๘,๗๒๑ ไร่ (๓) โครงการสวนป่าสิริกิติ์ภาคกลาง จังหวัดราชบุรี เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและอนุรักษ์พันธุ์ไม้ท้องถิ่นดั้งเดิมและหายากชนิดต่าง ๆ รักษาและฟื้นฟูสภาพป่าธรรมชาติเพื่อการศึกษาวิจัยและการพักผ่อนหย่อนใจ (๔) โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่เนื่องมาจากพระราชดำริ บำรุงบ้านโพนสว่าง ป่าปลาปาก จังหวัดนครพนม โดยให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า และสามารถอยู่ในป่าโดยไม่ทำลายตามแนววนศาสตร์ชุมชน (๕) โครงการป่ารักษน้ำ ในพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยได้ทรงชักชวนให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจกันปลูกป่า เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ณ บริเวณเชิงเขาภูผาเหล็ก บ้านถ้ำตี้ว อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร และทรงมอบหมายให้ราษฎรบ้านถ้ำตี้ว ๓๕ ครอบครัวช่วยกันดูแลรักษาป่า โดยพระราชทานเงินเดือนให้ครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท ต่อมาได้ทรงขยายโครงการป่ารักษน้ำออกไปให้มีลักษณะบ้านน้อยในป่าใหญ่ กองทัพอากาศที่ ๒ ร่วมกับกรมป่าไม้จึงได้จัดทำโครงการนี้ต่อไปโดยขยายไปสู่ทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๕) มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

- การมีส่วนร่วมของประชาชน สิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมแยกไม่ออกจากปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตลอดจนปัญหาความมั่นคงของชาติเพราะภาวะการดูแลรักษาโลกอยู่บนป่าของประชาชนทุกคนบนพื้นโลกในปัจจุบันการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบจึงเป็นทางรอดเพียงทางเดียวของรัฐและมนุษยชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ จึงได้กำหนดให้ส่งเสริมองค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่นโยบายนี้ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะชุมชนขาดอธิปไตยในการปกครองตนเอง ขาดความเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติและขาดฐานะทัดเทียมกันกับหน่วยงานต่าง ๆ

การจัดการทรัพยากรของชุมชนในท้องถิ่นต้องประกอบด้วยแนวคิดดังนี้คือ (๑) การจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม (๒) เเงอนไขของท้องถิ่นกำหนดรูปแบบของการจัดการ (๓) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการ และ (๔) ปิดหลักรุณธรรมและตรวจสอบได้ ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เรียกร้องให้รัฐกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร ไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นให้ตอบสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่น ให้มีกระบวนการประชาธิปไตย และให้คุ้มครองสิทธิของชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ทั้งนี้ ชุมชนท้องถิ่นสามารถอยู่กันมาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนา และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงควรมุ่งนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ฉะนั้นแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้จึงไม่สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ละเลยสิทธิและภูมิปัญญาท้องถิ่น และ เน้นเชิง เศรษฐกิจและธุรกิจเอกชนในการจัดการป่าไม้มากเกินไป

- การจัดการที่ดินบนที่สูงแบบมีส่วนร่วม โดยแสวงหาความสมดุลระหว่างการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์ ด้วยวิธีการใช้เวทีชาวบ้านเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้และวางแผนทางการปฏิบัติร่วมกัน

- โครงการสามหมื่น เน้นการพัฒนาคนที่อยู่ในป่าให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบมิตรภาพ โดย (๑) สร้างจิตสำนึกและฐานความคิดด้วยการปิดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม (๒) เน้นการพึ่งตนเองด้วยการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนในท้องถิ่นอื่น (๓) เน้นให้ทราบปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยการวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมซึ่งใช้รูปจำลองภูมิประเทศเป็นสื่อในการให้ความรู้ การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล และในการตกลงตัดสินใจร่วมกัน (๔) ทำความเข้าใจระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ คนในชุมชนเดียวกันและชุมชนในลุ่มน้ำเดียวกัน (๕) จัดเวทีชาวบ้าน (๖) ควบคุมกฎเกณฑ์โดยชุมชนชาวบ้าน ปรากฏว่าพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ในขณะที่พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมพื้นที่เกษตรเลื่อนลอย และพื้นที่ปลูกพืชเสพติดลดลงอย่างเด่นชัด

ความสำเร็จของโครงการสามหมื่นนำไปสู่การพัฒนาลุ่มน้ำขนาดเล็ก ในพื้นที่สูงอื่น ๆ โดยนำแผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ แผนที่การใช้และการถือครองที่ดิน แผนที่แสดงลักษณะความลาดชันของพื้นที่ และแผนที่แสดงศักยภาพของการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

- โครงการปกป้องป่าไม้ เมืองไทย เพื่อ เร่งรัดฟื้นฟู

ต้นน้ำลำธาร ป่าต้นน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งควรจะมี ๑๘.๖ ล้านไร่ ขณะนี้เหลือเพียง ๑๒.๕ ล้านไร่ ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยา จำเป็นต้องฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร โดยให้ประชาชน ชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการกับทางราชการในพื้นที่ ๖๐ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๖ ล้านไร่ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙ โดยมีแผนงานการดำเนินงาน ๖ แผนด้วยกันคือ (๑) สำรวจวิเคราะห์/วางแผน (๒) การใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการใช้โมเดล (๓) ป้องกันรักษาป่า (๔) ฟื้นฟูสภาพต้นน้ำ (๕) ประชาสัมพันธ์และสร้างจิตสำนึก (๖) ติดตามและประเมินผล โครงการนี้มีขั้นตอนการทำงาน คือ จัดแจ้งทัพลับอาวุธ ยุทธการลาดตระเวน เกณฑ์ประชาอาสา อาณาเขตสร้างกฎ ตั้งบทการพัฒนา ประชาพึ่งตนเอง ชุมชนสืบสาน และถวายราชการเป็นพระบารมี

- โครงการปลูกป่าถาวร เฉลิมพระ เกียรติพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ เพื่อสนองพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ ซึ่งเป็นเขตป่าอนุรักษ์ที่เสื่อมโทรม โดยเร่งด่วนและทันต่อเหตุการณ์ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนในชาติทุกหมู่เหล่า เพื่อปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีสภาพเสื่อมโทรมจำนวน ๕ ล้านไร่ เพื่อเฉลิมพระ เกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ ทั้งนี้ต้องไม่นำพื้นที่ราษฎรครอบครองอยู่แล้วมาใช้ปลูกป่าในโครงการนี้ ค่าใช้จ่ายต่อไร่คือ ๓,๐๐๐ บาท ผู้ร่วมโครงการที่ไม่ประสงค์จะปลูกป่าเองสามารถบริจาคเงินค่าใช้จ่ายในการปลูกได้ โครงการนี้มีกิจกรรม ๔ ด้าน คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านความร่วมมือในการปลูกป่า ด้านการจัดตั้งกองทุน และด้านการติดตามและประเมินผล ปรากฏว่าผลการดำเนินงานในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ต่ำกว่าเป้าหมายและมีกล้าไม้เหลือมากกว่า ๒๐๐ ล้านกล้า เพราะผู้ร่วมโครงการยังไม่พร้อมที่จะดำเนินการ

- โครงการส่งเสริมการปลูกป่าโดยเกษตรกร เพื่อให้ใช้
สอยและเป็นพลังงานในครัวเรือน โดยไม่บุกรุกป่าธรรมชาติอีก

- โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า เพื่อให้เกษตรกร
หันมาประกอบอาชีพปลูกต้นไม้ในพื้นที่ของเกษตรกร โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนเงินทุนและปัจจัย
อื่น ๆ ตามสมควรในพื้นที่ ๑ ล้านไร่ เป็นเวลา ๕ ปี รัฐบาลจ่ายเงินส่งเสริมให้ไร่ละ
๓,๐๐๐ บาท คือ ปีแรก ๘๐๐ บาท ปีที่ ๒ ๗๐๐ บาท ปีที่ ๓ ๖๐๐ บาท ปีที่ ๔ ๕๐๐ บาท
และปีที่ ๕ ๔๐๐ บาท

- โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร
(การส่งเสริมปลูกไม้โตเร็ว ปี พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๓๘) คือให้เปลี่ยนจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ
คือมันสำปะหลังและข้าวมาเป็นไม้โตเร็วเพื่อเป็นวัตถุดิบอุตสาหกรรมเยื่อ และกระดาษ
จำนวน ๔๓๐,๐๐๐ ไร่ ในพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง ๔๑ จังหวัดและในพื้นที่ปลูกข้าว ๔๖ จังหวัด
โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ให้กู้เงินในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๕ ต่อปี
ระยะเวลาดำเนินงานสินเชื่อ ๑๗ ปี

- โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชน คือการปลูกไม้โตเร็ว
ในพื้นที่ชุมชนของหมู่บ้านอย่างน้อยหมู่บ้านละ ๕ ไร่ หรือประมาณ ๒,๐๐๐ ต้น โดยให้กรม
ป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดินร่วมกันรับผิดชอบ อบรมเจ้าหน้าที่ นักศึกษาวิทยาลัยครู ผู้นำ
เกษตรกร เป็นต้น จังหวัดต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ส่วนใหญ่เป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
และภาคเหนือ

- โครงการส่งเสริมป่าพื้นชุมชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา
และจังหวัดขอนแก่นด้วยการ (๑) ฝึกอบรมให้ราษฎรมีความรู้เกี่ยวกับการเพาะชำกล้าไม้
การปลูกบำรุงรักษา และการจัดการป่าชุมชน (๒) ผลิตกล้าไม้เพื่อปลูกตามโครงการและ
แจกจ่ายให้แก่ราษฎรทั่วไป (๓) ปลูกและบำรุงรักษาป่าชุมชน

- โครงการศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้และปลูกป่า
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยความช่วยเหลือจากรัฐบาลประเทศญี่ปุ่นในการตั้งศูนย์
เพาะชำกล้าไม้ขนาดใหญ่ ๔ แห่ง คือ มหาสารคาม อุดรธานี บึงสอธ และนครราชสีมา
เพื่อให้ครอบคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง ๑๕ จังหวัด เพื่อเพาะชำกล้าไม้ ส่งเสริม
การเพาะชำกล้าไม้และแจกจ่ายกล้าไม้ ฝึกอบรมด้านป่าไม้และพัฒนาวิธีการฝึกอบรม และ
สร้างป่าสาธิตแบบพื้นที่ผืนใหญ่รวมทั้งสร้างถนนป่าไม้และทำแนวป้องกันไฟ

- ระบบวนเกษตร วนเกษตรเป็นการทำการเกษตร

หลาย ๆ อย่างในพื้นที่เดียวกันแบบผสมผสาน โดยคงความสมดุลของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไว้ หรือเป็นการผสมระหว่างการจัดการที่ดินด้วยระบบเกษตรกรรมและระบบป่าไม้ในเวลาเดียวกัน ดังนั้นระบบวนเกษตรจึงเหมาะสมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการพื้นที่ให้ได้ประโยชน์สูงสุดในที่ดินเอกชน พื้นที่สาธารณประโยชน์ สวนป่า เป็นต้น แต่กรมป่าไม้ต้องแก้ไขระเบียบและกฎหมายให้เอื้ออำนวยต่อระบบวนเกษตรให้มากขึ้น

- ป่าชุมชน เป็นทางออกหรือทางเลือกอีกทางหนึ่งในการ

จัดการป่าไม้โดยการให้ความสำคัญต่อผู้รับประโยชน์ที่ใกล้ชิดป่ามากที่สุดและพึงพิงหรืออาศัยแหล่งป่าไม้ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าเพื่อประโยชน์ของตน ป่าชุมชนมีอยู่ ๒ รูปแบบด้วยกัน คือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิมและป่าชุมชนแบบพัฒนา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ (๑) การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าร่วมกัน (๒) การมีระเบียบและกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากร (๓) องค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง และ (๔) ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น กฎหมาย เป็นต้น ป่าชุมชนมิใช่การยกป่าให้แก่ประชาชน แต่เป็นการมอบอำนาจให้ชุมชนเข้าไปจัดการและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเท่านั้น ปัจจุบันป่าชุมชนทั้งประเทศมีจำนวน ๑๒,๙๘๐ แปลง พื้นที่รวมกัน ๑,๗๓๑,๒๙๔ ไร่ แยกเป็นป่าชุมชนแบบดั้งเดิม ๘,๘๗๖ แปลง เนื้อที่ ๑,๔๑๑,๕๖๑ ไร่ และป่าชุมชนพัฒนา ๔,๑๐๔ แปลง เนื้อที่ ๓๑๙,๗๓๓ ไร่ คือมีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งประเทศไม่ถึงร้อยละ ๒ ของพื้นที่ป่าทั้งหมด โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ป่าชุมชนถึง ๑,๐๗๙,๘๒๖ ไร่ กรมป่าไม้จึงมีแนวคิดที่จะสนับสนุนป่าชุมชนและได้จัดโครงการพัฒนาป่าชุมชนขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จำนวน ๖๐๐ หมู่บ้านใน ๖๐ จังหวัด ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙ พร้อมทั้งเสนอร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนต่อรัฐบาล ซึ่งมีสาระแตกต่างจากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) พอสสมควร

๒.๔ ผลกระทบของการบุกรุกและตัดไม้ทำลายป่า

๒.๔.๑ ประโยชน์ของป่าไม้

๒.๔.๑.๑ ประโยชน์ทางตรงของป่าไม้ ได้แก่ ไม้ เชื้อเพลิง

วัตถุดิบ อาหาร บารักษาโรค เส้นใย ชัน ผาคและสี อาหารสัตว์ และผลิตภัณฑ์รองอื่น ๆ อีกมากมาย

๒.๔.๑.๒ ประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ ได้แก่ การทำให้ความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ ทำให้อากาศไม่ร้อนจัดและหนาวจัด บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ป้องกันการชะล้างของหน้าดิน ป้องกันอุทกภัย ทำให้มีน้ำไหลอยู่สม่ำเสมอตลอดปี เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

๒.๔.๑.๓ ประโยชน์ของป่าไม้ที่มีต่อ เศรษฐกิจของประเทศไทย
โดยส่วนรวม คือ ป่าไม้มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ดีกินดี เพราะมีปัจจัยสี่ของประชาชนอยู่ในป่าส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติ น้ำจากป่าใช้ในการอุปโภคและบริโภคและประกอบกิจการอุตสาหกรรม ปรับปรุงคุณภาพดินโดยการให้อินทรีย์สารเป็นจำนวนมาก ทำให้ประชาชนมีรายได้และส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน เป็นต้น

๒.๔.๑.๔ ประโยชน์ของป่าไม้ทางด้านอื่น ๆ คือ ป่าเขตร้อนช่วยควบคุมฤดูกาลให้สม่ำเสมอ ทำให้มีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และดูดคาร์บอนไดออกไซด์เข้าไปและคายออกซิเจนออกมา ป่าเขตร้อนยังทำให้เขตร้อนเย็นลงและเขตอบอุ่นอุ่นขึ้น เป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าพื้นเมือง ป่าเขตร้อนมีความหลากหลายทางชีวภาพถึง ๒ ใน ๓ ของโลก ป่าเมืองไทยเป็นป่าเขตร้อนจึงเป็นแหล่งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของโลก

๒.๔.๒ ผลกระทบของการทำลายป่า

๒.๔.๒.๑ ผลได้จากการบุกรุกทำลายป่า ซึ่งได้แก่ การเป็นที่รองรับประชากรที่เพิ่มขึ้น เป็นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เป็นแหล่งเงินตราต่างประเทศ เป็นแหล่งไม้สนองความต้องการโดยสม่ำเสมอ และเป็นแหล่งจ้างงาน

๒.๔.๒.๒ ผลเสียจากการบุกรุกทำลายป่า คือ (๑) การขยายตัวของทะเลทราย (๒) การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดความแห้งแล้งมากขึ้น ประเทศไทยมีปริมาณน้ำฝนต่ำกว่าปกติตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างเด่นชัด การทำลายป่าเป็นสาเหตุหนึ่งของ "ปฏิกิริยาเรือนกระจก" ซึ่งจะทำให้อุณหภูมิโลกร้อนขึ้นธารน้ำแข็งขั้วโลกละลาย พายุมีความรุนแรงและถี่ขึ้น แหล่งการเกษตร และการประมงเปลี่ยนแปลง แนวร่องความกดอากาศต่ำเลื่อนตัวคลื่นความร้อนและความแห้งแล้งทวีความรุนแรงและบ่อยขึ้น (๓) การกัดเซาะดินพังทลาย โดยประเทศไทยมีปัญหาการชะล้างพังทลายถึง ๑๐๘.๓ ล้านไร่ หน้าดินประมาณ ๒๖๑.๘๓ ล้าน

ถูกชำระล้างลงในแม่น้ำลำคลองและทะเล ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือและสูญเสียธาตุอาหารไปเป็นจำนวนมากในแต่ละปี (๔) การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าของมนุษยชาติ

๒.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญห การบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า

๒.๕.๑ ปัญหาทางกฎหมายและนโยบาย

๒.๕.๑.๑ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งมุ่งหมายจะแก้ไขปัญหเกี่ยวกับที่ดินในเขตป่าไม้ถาวร เขตป่าสงวนแห่งชาติ และที่สาธารณประโยชน์ โดยกระทรวงมหาดไทยได้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการถือครองที่ดินเหล่านี้และได้พิจารณาร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อหาแนวทางแก้ไข มติคณะรัฐมนตรีตามการเสนอของกระทรวงทั้งสองที่ให้การมอบป่าไม้ มอบที่ดินเสื่อมสภาพและมีราษฎรเข้าถือครองทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตป่าไม้ถาวรให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพื่อเข้าไปปฏิรูปที่ดินและผู้รับเอกสารสิทธิ สปก. ๔-๐๑ สามารถยื่นคำร้องขอพิสูจน์สิทธิของตน ถ้าครอบครองมาก่อน การกำหนดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตป่าไม้ถาวร ได้กลายเป็นปัญหาทางการเมืองเมื่อมีการแจก สปก. ๔-๐๑ ที่ฎีกัดแก่เศรษฐีหรือผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร นายกรัฐมนตรีจึงได้ส่งเรื่องให้คณะกรรมการกฤษฎีกาตีความข้อกฎหมาย คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ประชุมและมีความเห็นว่าการจัดที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น ผู้ได้รับการจัดที่ดินต้องเป็นเกษตรกรหรือผู้ประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ยกเว้นสำหรับผู้ประกอบกิจการอื่นที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดิน หากการออกเอกสารสิทธิ สปก. ๔-๐๑ ไม่ถูกต้อง ผู้มีอำนาจย่อมมีอำนาจเพิกถอนเอกสารนั้นได้ ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เสียเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

๒.๕.๑.๒ ผลกระทบของการท่องเที่ยวป่าไม้ การท่องเที่ยวเป็นกิจการใหญ่ที่นำเงินตราต่างประเทศมาให้ปีละมาก ๆ ได้มีการสร้างสนามกอล์ฟและรีสอร์ทเพื่อพักผ่อนหย่อนใจในเขตป่าเขาที่สะอาดสวยงามตลอดจนการท่องเที่ยวอื่น ๆ

ได้มีผลกระทบต่อลัทธิป่าและป่าไม้อยู่พอสมควร จึงทำให้มีการปิดอุทยานแห่งชาติโดยไม่ให้มีการพักผ่อนในเขตอุทยานแห่งชาติ แต่ยังคงอนุญาตให้เข้าไปศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจได้ ในเวลากลางวัน คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ จึงได้มีมติให้พิจารณา กั้นเขตอุทยานแห่งชาติสำหรับการท่องเที่ยว และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกพระราชกฤษฎีกา กำหนดบริเวณอุทยานแห่งชาติ เพื่อการท่องเที่ยวไว้ ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ให้แก้ไขเขตก่อนหน้านั้นทั้ง ๓ ฉบับ จึงมีผลทำให้กรมป่าไม้สามารถดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมได้

๒.๕.๑.๓ การผ่อนผันให้หน่วยราชการ เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้
มติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ผ่อนผันให้ส่วนราชการที่ดำเนินการ ตามโครงการพระราชดำริและโครงการเพื่อความมั่นคง เข้าทำประโยชน์ไปพลางก่อนจนกว่า จะได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ ต่อมาคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มีมติ ให้การดำเนินการตามโครงการพระราชดำริยังคงเหมือนเดิม และให้แก้ไขการดำเนินงาน ตามโครงการเพื่อความมั่นคง เฉพาะกรณีเร่งด่วนฉุกเฉิน และจำเป็นอย่างแท้จริงเท่านั้น ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ ให้โครงการที่มีความสำคัญต่อ เศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้หรือโครงการตามพระราชดำริจัดทำ รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อประกอบการพิจารณาอนุมัติการใช้ประโยชน์ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ทั้งนี้ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจพิจารณาอนุมัติได้ โดยไม่ต้องนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาเป็นราย ๆ ไป มตินี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และ การต่อต้านจากนักอนุรักษ์อย่างมากมาย เพราะทำให้การบุกรุกป่าอนุรักษ์ง่ายขึ้น

๒.๕.๑.๔ อื่น ๆ

- ๑) พระราชบัญญัติและบทกำหนดโทษไม่ทันต่อบุคคลสมัย
- ๒) พระราชบัญญัติไม่ให้อำนาจในการจับกุมลงโทษ
- ๓) กฎหมายปฏิรูปที่ดินและกฎหมายที่ดินเปิดช่องโหว่ให้
แก่นายทุนจ้างราษฎรบุกรุกป่าและรับซื้อที่ดินเหล่านั้นจากราษฎร
- ๔) ผู้ที่มีทุนจึงสามารถจัดสร้างสวนป่าได้ พระราชบัญญัติ
สวนป่า ไม่สามารถช่วยเหลือและอุดหนุนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์
- ๕) กฎหมายที่ดินไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตรเพราะ
สามารถนำที่ดินไปแบ่ง เป็นแปลงขอยื่นทำการเกษตรไม่ได้

๖) การบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มงวดหรือมีช่องโหว่ เช่น ไม่สามารถปิดอุปกรณ์การตัดไม้เต็อนได้ เป็นต้น

๗) ภาษีที่ดินไม่อยู่ในอัตราก้าวหน้า

๒.๕.๒ ปัญหาทางปฏิบัติ

๒.๕.๒.๑ การกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรม คณะรัฐมนตรี

เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕ และวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ มีมติกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมว่าเป็นป่าที่มีไม้มีค่าที่สมบูรณ์อยู่น้อยและยากที่จะกลับฟื้นคืนได้ ตามธรรมชาติ โดยมีลูกไม้ขนาดความสูงเกิน ๒ เมตรขึ้นไปไม่เกินไร่ละ ๒๐ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง ๑๓๐ เซนติเมตรตั้งแต่ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร ไม่เกินไร่ละ ๘ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน ๑๐๐ เซนติเมตร ไม่เกินไร่ละ ๒ ต้น หรือรวมทั้ง ๓ หลักเกณฑ์ไม่เกิน ๑๖ ต้น ทั้งนี้พื้นที่ต้นน้ำลำธารชั้นหนึ่ง เอ ชั้นหนึ่ง บี และชั้นสอง ห้ามมิให้กำหนดเป็นป่าเสื่อมโทรม ต่อมาคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้มีมติให้แก้ไขหลักเกณฑ์ของป่าเสื่อมโทรมให้เป็นป่าไม้ที่มีไม้มีค่าที่สมบูรณ์เหลืออยู่น้อยและยากที่จะฟื้นคืนได้ตามธรรมชาติ โดยมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง ๑๓๐ เซนติเมตรตั้งแต่ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร ไม่เกินไร่ละ ๘ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน ๑๐๐ เซนติเมตร ไม่เกินไร่ละ ๒ ต้น โดยห้ามมิให้กำหนดพื้นที่ต้นน้ำลำธารชั้นหนึ่ง เอ ชั้นหนึ่ง บี และชั้นสอง เป็นป่าเสื่อมโทรม เกณฑ์การกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมนี้กลับกลายเป็นเกณฑ์ทำลายป่าในตัวเองด้วย

๒.๕.๒.๒ การประเมินผลโครงการปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ. ๒๕๓๘)

ดร.แดงอ่อน มั่นใจคน สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ได้ทำการประเมินผลโครงการปฏิรูปที่ดินป่าเขาสูง-เขารวก-เขาช้างฟูบ อำเภอหนองบัว และอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าร้อยละ ๒๑.๘ ของผู้มี สปก.๔-๐๑ ได้มาจากการเปลี่ยนสิทธิจากการได้เบส่าและจากการซื้อหรือการปิดจำนอง นอกจากนี้ การให้เช่าหรือการให้ญาติเช่าทำประโยชน์มีจำนวนถึงร้อยละ ๑๖.๒ และอีกร้อยละ ๔.๔ แจ้งความจำนงที่จะเลิกทำการเกษตรภายใน ๑-๒ ปีข้างหน้า ทั้งนี้ เนื่องจากขาดแคลนเงินทุนหรือแรงงานฝนแล้ง อยู่ห่างไกลจากที่อยู่อาศัย มีที่มากอยู่แล้ว หรือยกให้ลูกหรือญาติ ดร.แดงอ่อน มั่นใจคน ได้เสนอให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจัดแหล่งน้ำในไร่นาให้แก่เกษตรกร จัดหาแหล่งเงินทุนระยะยาวและดอกเบี้ยต่ำ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมควรมีโครงการส่งเสริมรายได้และส่งเสริมอาชีพให้แก่เกษตรกร และ

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ควรมีนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเปลี่ยนสิทธิ
ถือครองและสิทธิประโยชน์ที่ดิน รวมทั้งทำความเข้าใจกับประชาชนว่า สปก. ๔-๐๑
ไม่สามารถนำไปเปลี่ยนเป็นหนังสือกรรมสิทธิ์ที่ดินตามที่เข้าใจกันได้ ทั้งยังทำให้มีการบุกรุก
ป่าอนุรักษ์เพื่อรอการออกเอกสารสิทธิ สปก.๔-๐๑ อีกด้วย

๒.๕.๒.๓ ปัญหาการค้า เนินงานอนุรักษ์ดินและน้ำ

- ๑) เกษตรกรไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง
- ๒) เกษตรกรส่วนใหญ่ยากจนและไม่สามารถออกค่าใช้จ่าย

ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ

- ๓) งบประมาณในการดำเนินงานมีน้อย
- ๔) เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ
- ๕) เกษตรกรไม่มีความรู้ ความเข้าใจและไม่เห็น

ความสำคัญของการอนุรักษ์ดินและน้ำ

- ๖) การสูญเสียป่าไม้และการสร้างเขื่อนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้พื้นดินไม่สามารถเพาะปลูกได้ เสี่ยงน้ำดินและดินพังทลายหมด

๒.๕.๒.๔ ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

- ๑) นโยบายเกี่ยวข้องกับป่าไม้ไม่แน่นอนและชัดเจน
- ๒) ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจในประโยชน์ของ

ป่าอนุรักษ์

- ๓) งบประมาณและบุคลากรไม่สอดคล้องกับความรับผิดชอบ
- ๔) ขอบเขตพื้นที่ป่าไม้แน่นอน
- ๕) ไฟป่าทำความเสียหายแก่ป่าชนิดไม่ผลัดใบอย่างรุนแรง

๒.๕.๒.๕ อื่น ๆ

- ๑) เจ้าหน้าที่มีอุปการณีน้อย หรือเจ้าหน้าที่ไม่จริงจัง

ในการปฏิบัติงาน หรือเป็นผู้กระทำผิดหรือรู้เห็นในการกระทำผิดเอง

- ๒) ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นของ
ทุกคนและองค์กร เอกชนก็ขัดแย้งกับ เจ้าหน้าที่อยู่เสมอ

๓) เกษตรกรไม่ได้รับการสนับสนุนให้พัฒนาอาชีพและ
ไม่เคลื่อนย้ายไปบุกเบิกป่าต่อไปอีก

๔) นโยบายป่าไม้ไม่สอดคล้องกับกฎหมาย และทั้งหมด
ยังไม่เป็นปัจจุบันอีกด้วย

๒.๕.๓ ปัญหาเกี่ยวกับประชาชน

๒.๕.๓.๑ ปัญหาแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้ คือไม่ตอบปัญหา
เกี่ยวกับคน ๑๑ ล้านคนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าไม้และ เสนอให้โยกย้ายคนที่อาศัยอยู่ในเขตป่า
อนุรักษ์ออกมาหรือกลายเป็นคนงานสวนป่าไป ความหลากหลายของคนในท้องถิ่นเหล่านี้กำลัง
ถูกทำให้ขึ้นต่อระบบการตลาด และพื้นที่จะถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นพื้นที่ปลูกต้นไม้ที่ตลาดต้องการ
เพราะแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้ คาดว่าประเทศจะสามารถพึ่งตนเองและกลายเป็นผู้ส่ง
ผลิตภัณฑ์ไม้แตกต่างประเทศ การป้องกันมิให้คนอยู่กับป่าอย่างอมจะนำมาซึ่งความขัดแย้งทางสังคม
และความไม่สงบเรียบร้อยในประเทศ

๒.๕.๓.๒ ปัญหาเกี่ยวกับองค์กรเอกชน (NGO) ได้เกิดขึ้นประมาณ
๑๒๐ กลุ่ม NGO ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมหลายประเภทด้วยกัน คือ ประเภทพรรคเป็นเรื่อง
เป็นประเด็น ประเภทมุ่งสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดจากการพัฒนาประเทศ
และประเภทสนับสนุนองค์กรชาวบ้านในการฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดย NGO จะเป็น
ตัวเชื่อมประสานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ สนับสนุนองค์กรท้องถิ่นด้วยข้อมูล การเงิน
และการเรียนรู้ และเป็นผู้นำทางความคิด ดังนั้น NGO จึงเป็นการสร้างอำนาจในท้องถิ่น
สร้างกระบวนการสิ่งแวดล้อมและพัฒนาต้นแบบของความสำเร็จในการฟื้นฟูธรรมชาติ
NGO มักเป็นตัวแทน และเป็นปากเสียงให้คนกลุ่มน้อยที่มีความคิดแตกต่างจากนโยบายของรัฐ
และรัฐควรรื้อใช้พลังของ NGO ให้เป็นประโยชน์

๒.๕.๓.๓ ปัญหาการส่งเสริมการเกษตรบนพื้นที่สูง

- ๑) ระดับความรู้ของเกษตรกรค่อนข้างต่ำ
- ๒) ภาระสภากาณ์และทักษะในการทำการเกษตรในพืชใหม่
มีน้อยมาก
- ๓) วิสัยทัศน์ต่อการเกษตรแบบปราณีคและแบบยั่งยืนมีน้อย

- ๔) ภาษาเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร
- ๕) สังคมบนที่สูง เป็นสังคมปิด ไม่ยอมรับบุคคลภายนอก
- ๖) พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดินฟ้าอากาศหนาวและ

ห่างไกล การเกษตรอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก

๒.๕.๓.๔ ปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชน

- ๑) พื้นที่สำหรับการขยายป่าชุมชนไม่มี
- ๒) การรักษาป่าชุมชนแบบดั้งเดิมยังไม่มีการเก็บและวิธีปฏิบัติ

ที่ชัดเจน ที่ผ่านมาเป็นภาระอะลุ่มอล่วยของทางราชการ

๓) การพึ่งพิงป่าชุมชนอาจจะไม่ใช่อยู่ในระดับการอยู่รอด
เท่านั้น อาจจำเป็นต้องมุ่งสู่การยกระดับเศรษฐกิจของราษฎร โดยไม่ทำลายป่าและโดยให้
ผลิตผลจากป่าเป็นระยะยาว

๔) ป่าชุมชนต้องได้รับการสนับสนุนจากทางราชการจึงจะ
สามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานของตนเองและพัฒนาตนเองได้

๕) ผู้นำท้องถิ่นและองค์กรชาวบ้านสำคัญ สำหรับป่าชุมชน
ทั้ง ๒ กลุ่มควรได้รับการพัฒนาทางการจัดการป่าชุมชนอย่างถูกหลักวิชาการ

๖) ชุมชนในประเทศไทยยังไม่ได้รับมอบอำนาจให้
ดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ

๒.๖ ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา

๒.๖.๑ แนวทางในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไป

๒.๖.๑.๑ ปลุกจิตสำนึกของผู้ที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทยทุกคน ทุกชาติ
ทุกภาษา ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา ทุกอาชีพ และทุกสถานภาพในสังคม ให้มีจิตรักและ
หวงแหนป่าไม้ เข้าใจในความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติและสิ่งมีชีวิต
ต่าง ๆ บนโลกรวมทั้งช่วยปกป้องมิให้ป่าไม้ถูกทำลาย บุคคลเป้าหมาย คือ เยาวชน
โดยเฉพาะลูกเสือ เนตรนารีและผู้ใหญ่ทุกคน

๒.๖.๑.๒. ลดหรือยุติการกระทำใด ๆ ทั้งโดยรัฐ และโดยเอกชน
ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่นการสร้างชุมชน การทำถนน การทำนาทุ่ง การทำเหมืองแร่ ยกเว้น
ในกรณีเพื่อกิจการอนุรักษ์ป่าไม้เท่านั้น

๒.๖.๑.๓ กำหนดเงื่อนไขที่เกี่ยวกับป่าอนุรักษ์ให้ชัดเจนเพื่อหลีกเลี่ยงการพัฒนาที่จะทำลายป่าอนุรักษ์

๒.๖.๑.๔ ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ทุกฉบับให้เป็นปัจจุบันและสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐโดยเร็วที่สุดโดยเฉพาะมีการกำหนดโทษอย่างรุนแรงแก่ผู้ตัดไม้ทำลายป่า และผู้ให้การสนับสนุนส่งเสริม

๒.๖.๑.๕ ปรับปรุงนโยบายการป่าไม้ให้เหมาะสมกับสภาวะปัจจุบันและสะท้อนความปรารถนาของสังคมไทยกับสภาวะปัจจุบัน

๒.๖.๑.๖ ปรับปรุงองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับป่าไม้ ให้มีขีดความสามารถตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ และตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติ

๒.๖.๑.๗ เร่งออกกฎหมายป่าชุมชน ป่าต้นน้ำลำธาร เขตอนุรักษ์เพิ่มเติมพร้อมทั้งกำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนให้ชัดเจนด้วย

๒.๖.๑.๘ เร่งศึกษาข้อตกลงและอนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประเทศไทย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ (BIODIVERSITY) และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้

๒.๖.๑.๙ ลดความเสียหายจากไฟป่าด้วยการสนับสนุนการปฏิบัติงานโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและความร่วมมือจากประชาชน

๒.๖.๑.๑๐ เข้มงวดเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าและการอนุรักษ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด

๒.๖.๑.๑๑ ให้อพยพราษฎรผู้ที่บุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์มาอยู่ในพื้นที่ราบที่ทางราชการจัดให้ โดยใช้แนวทางโครงการจัดที่ทำกิน มาดำเนินการและให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

๒.๖.๑.๑๒ ให้กระทรวงมหาดไทยออกประกาศให้จังหวัดที่มีพื้นที่ป่าจำนวน ๖๒ จังหวัด แจ้งต่อผู้มีเสียบไซ (เสียบยนต์) ในครอบครองให้นำมาขึ้นทะเบียนต่อจังหวัดพื้นที่ภายในกำหนดระยะเวลา ๓๐ วัน หากพื้นที่กำหนดนี้ผู้ใดไม่นำมาขึ้นทะเบียน ให้เจ้าหน้าที่ทำการตรวจค้นแล้วยึดเครื่องเสียบไซไว้เพื่อดำเนินการต่อไป

๒.๖.๑.๑๓ ให้รางวัล และประกาศเกียรติคุณแก่ผู้ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเอกชน

๒.๖.๑.๑๔ บุติการทำนาทุ่งและกิจกรรมอื่นในเขตป่าชายเลนที่เป็น
เขตอนุรักษ์

๒.๖.๑.๑๕ ควบคุมการเพิ่มของประชากร โดยเฉพาะชาวเขาให้
เหมาะสม เพื่อปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ทำกิน ในด้านเกษตรกรรมและอื่น ๆ

๒.๑.๖.๑๖ เปลี่ยนค่านิยมของคนไทยจากการปลูกสร้างบ้าน
หรืออาคารต่าง ๆ ด้วยไม้ในลักษณะที่ไม่ประหยัด หรือใช้ไม้มากเกินไปจนความจำเป็น

๒.๖.๒ แนวทางในการฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมแล้วให้กลับเป็นป่าธรรมชาติ

๒.๖.๒.๑ ให้ยึดพื้นที่ป่าไม้ซึ่งถูกบุกรุกปิดล้อมครอบครองโดยมิชอบ
กลับคืนมาเป็นของรัฐดั้งเดิม

๒.๖.๒.๒ เว้นคืนที่ดินจากผู้ถือครองพื้นที่ป่าไม้หรือขอซื้อคืนเพื่อนำ
มาฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพป่าไม้ต่อไป

๒.๖.๒.๓ ดำเนินการปลูกต้นไม้หลาย ๆ ชนิดและที่เหมาะสมกับ
สภาพนิเวศลงในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมดังกล่าว โดยรัฐและประชาชนร่วมกันปลูกและร่วมกัน
ดูแลรักษาให้ต้นไม้เจริญเติบโต

๒.๖.๒.๔ ฟื้นฟูป่าโดยการปลูกเสริมป่าธรรมชาติ หรือดำเนินการ
ปลูกสร้างสวนป่าลงในบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ป่าสงวน หรือรอบบริเวณพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย

๒.๖.๒.๕ รัฐควรมีบทบาทในการปลูกป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์
ส่วนรัฐวิสาหกิจและเอกชนนั้น ควรจะมีบทบาทในการปลูกป่าเศรษฐกิจโดยรัฐควรจะต้อง
มีมาตรการจูงใจให้กับเอกชนด้วย

๒.๖.๓ แนวทางในการยุติการตัดไม้ทำลายป่า

๒.๖.๓.๑ ปลูกจิตสำนึกคนไทยทุกเพศ ทุกวัย ให้รักและหวงแหนป่าไม้
และประณามผู้กระทำผิดเกี่ยวกับป่าไม้ โดยไม่คบหาสมาคมด้วยและถือว่าเป็นอาชญากรที่
บ่อนทำลายชาติ

๒.๖.๓.๒ กำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอน มีเครื่องหมายแสดงแนวเขตป่า
ให้ชัดเจนโดยให้กันพื้นที่ที่ถูกครอบครองโดยชอบออกไป

๒.๖.๓.๓ กำหนดให้ผู้ที่ครอบครองหรือทำประโยชน์ที่ดินที่มี ส.ค.๑
มายื่นขอออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้เสร็จสิ้นภายใน พ.ศ. ๒๕๓๔
หากพ้นกำหนดนี้ถือว่าหมดสิทธิในที่ดินดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้ ส.ค.๑ หมดไป

๒.๖.๓.๔ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน
ทำงานประสานกันให้มากยิ่งขึ้น ให้รอบคอบรัดกุมยิ่งขึ้น โดยถือประโยชน์ส่วนรวมของชาติ
เป็นที่ตั้ง

๒.๖.๓.๕ รวบรวมกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับป่าไม้เป็น
หมวดหมู่และสนับสนุนส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพสูงสุด
รวมทั้งให้ยกเลิกกฎหมายและระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ผ่อนผันให้สิทธิครอบครองในที่ดิน
ของรัฐ และให้เอกสิทธิ์คุ้มครองเจ้าหน้าที่ที่มีต้องถูกฟ้องทั้งทางแพ่งและทางอาญาในการใช้อำนาจ
ออกเอกสารสิทธิในที่ดิน

๒.๖.๓.๖ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจในตัวบทกฎหมาย
ระเบียบข้อบังคับ และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับป่าไม้

๒.๖.๓.๗ ค่าเนคซีแก่ผู้บุกรุกที่ดินของรัฐ และแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ
ที่ประพฤติมิชอบอย่างจริงจัง โดยไม่มีข้อยกเว้นผ่อนผันใด ๆ ทั้งสิ้น

๒.๖.๓.๘ ปรับปรุงอัตราภาษีที่ดินให้เป็นอัตราก้าวหน้า

๒.๖.๓.๙ กำหนดจำนวนพื้นที่ที่เหมาะสมแก่คนไทยแต่ละคนว่าจะ
มีสิทธิถือครองเพื่อใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้มากน้อยเท่าใด

๒.๖.๓.๑๐ ควรให้เอกชนทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่าไม้ได้ในพื้นที่ที่เหมาะสม
โดยจะต้องมีระบบการติดตามควบคุมที่รัดกุม และมีบทลงโทษอย่างรุนแรงหากทำผิดเงื่อนไข

๒.๖.๓.๑๑ คงให้สภาพาสหรือประชาชนที่มีพื้นที่ป่าไม้อยู่ใกล้หมู่บ้าน
ที่อาศัยอยู่ช่วยดูแลรักษาป่าไม้ให้ โดยรัฐให้ความสนับสนุนในด้านอาชีพและกิจกรรมอื่น

๒.๖.๓.๑๒ ลดการประกอบอาชีพของประชาชนจากเกษตรกรรมเป็น
กิจกรรมอื่นที่มีผลกระทบต่อการใช้ป่าไม้ทำลายป่าน้อยที่สุด และจัดที่ดินทำกินให้แก่ประชาชนที่มี
อาชีพทางการเกษตรอย่างเหมาะสม

๒.๖.๓.๑๓ สนับสนุนโครงการวนเกษตรเพื่อใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๖.๓.๑๔ ออกกฎระเบียบควบคุมเครื่องมือที่ใช้ในการตัดไม้ทำลายป่า
และให้สามารถปิดเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ได้

๒.๖.๓.๑๕ ปรับปรุงกฎหมายในส่วนการเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ
และการใช้ประโยชน์ในป่าสงวนโดยการออกพระราชกฤษฎีกาเท่านั้น

๒.๖.๓.๑๖ ให้อำนาจในการจับกุมลงโทษแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เสมือนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

๒.๖.๓.๑๗ ให้หน่วยราชการทุกหน่วยโดยเฉพาะฝ่ายปกครองและฝ่ายทหาร ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าโดยถือว่าเจ้าหน้าที่ เช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้

๒.๖.๓.๑๘ ปฏิรูปที่ดิน เอกชนหรือกระจายการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเต็มที่ก่อนปฏิรูปที่ดินของรัฐ รวมทั้งให้ลงโทษผู้จ้างวานหรือผู้รับซื้อที่ดินที่ได้จากการบุกรุกทำลายป่าอย่างหนัก

๒.๖.๓.๑๙ ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ป่าไม้ยึดเครื่องมือ เครื่องใช้ ในการกระทำผิดเกี่ยวกับป่าไม้และค่าเสียหายหรือค่าเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อมิให้เครื่องมือ เครื่องใช้ ดังกล่าวนำกลับไปใช้กระทำผิดได้อีก

๒.๖.๔ แนวทางในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

๒.๖.๔.๑ สนับสนุนโครงการวนศาสตร์ชุมชน โดยให้ประชาชนปลูกต้นไม้รอบที่อยู่อาศัย ในพื้นที่สวนดิว ที่ว่างเปล่า หัวไร่ปลายนา และในชุมชนทั้งชนบทและชุมชนเมือง

๒.๖.๔.๒ สนับสนุนให้องค์กรเอกชนเข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์กว้าง เข้าใจในสิทธิหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย และให้มีส่วนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อม

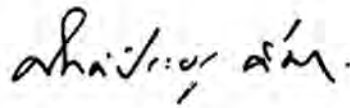
๒.๖.๕ แนวทางในการลดการใช้ไม้

๒.๖.๕.๑ รัฐควรประสานประโยชน์กับเอกชนในการค้าไม้หรือกิจการทางป่าไม้ เช่น ให้สิ่งจูงใจในการสั่งไม้และผลิตภัณฑ์ไม้จากต่างประเทศ

๒.๖.๕.๒ รัฐควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีการค้นคว้าวิจัยเพื่อหาวัสดุอื่นใช้แทนไม้ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานก่อสร้าง งานพิมพ์และงานสื่อสาร เป็นต้น

๒.๖.๕.๓ รัฐควรส่งเสริมให้ประชาชนลดการใช้กระดาษหรือวัสดุจากไม้ในการรับรู้ข่าวสาร ในการบันทึกข่าวสาร ทียบห่อ หรือภาชนะบรรจุสิ่งของต่าง ๆ ลงให้มากที่สุด

คณะกรรมการสิทธิสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา จึงขอเสนอรายงานผลการพิจารณาศึกษาเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหา ผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต มาตรการทางกฎหมาย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหของคณะกรรมการ เพื่อวุฒิสภาได้โปรดพิจารณา หากวุฒิสภาเห็นชอบกับผลการพิจารณาศึกษาและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการแล้ว ขอให้โปรดแจ้งไปยังคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนสืบไป

(นายศักดิ์ประยูร สົມ)

เลขานุการคณะกรรมการสิทธิสิ่งแวดล้อม

הכנת המסמך

สารบัญ

	หน้า
๑ . บทนำ	๑
๒ . สภาพปัญหาป่าไม้ในประเทศไทย	๓
๒.๑ การสูญเสียป่าไม้ที่ผ่านมา	๓
๒.๒ สภาพป่าไม้ในปัจจุบัน	๑๑
๒.๓ การจำแนกป่าในการจัดการป่าไม้	๑๕
๒.๓.๑ ป่าไม้เชิงวิชาการ	๑๗
๒.๓.๒ ป่าไม้เชิงกฎหมาย	๒๐
๒.๓.๓ ป่าไม้เชิงปฏิบัติการ	๒๒
๓ . ข้อเท็จจริง	๓๐
๓.๑ สาเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า	๓๐
๓.๑.๑ การเพิ่มของประชากร	๓๐
๓.๑.๒ การทำลายดินน้ำลำธารของชาวเขา	๔๕
๓.๑.๓ เหตุผลทางการเมืองและการปกครอง	๕๕
๓.๑.๓.๑ กรมที่ดิน	
๓.๑.๓.๒ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	
๓.๑.๓.๓ การจัดที่ดินของรัฐโดยหน่วยราชการอื่น ๆ	
๓.๒ การแก้ไขปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าไม้ ที่ได้ดำเนินการมาแล้ว	๕๘
๓.๒.๑ มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า ทางนโยบายและทางกฎหมาย	๕๘
๓.๒.๑.๑ มาตรการทางนโยบาย	
๑) นโยบายป่าไม้แห่งชาติ	

- ๒) หลักเกณฑ์การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์
ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้
- ๓) แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ๔) คำแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี
(นายชวน หลีกภัย) ต่อรัฐสภา
เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๕
- ๕) คำแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี
(นายบรรหาร ศิลปอาชา) ต่อรัฐสภา
เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘
- ๖) นโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๓.๒.๒ มาตรการทางกฎหมาย

๑๒๑

- ๓.๒.๒.๑ พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๘
- ๓.๒.๒.๒ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ
พุทธศักราช ๒๕๐๗
- ๓.๒.๒.๓ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ
พุทธศักราช ๒๕๐๔
- ๓.๒.๒.๔ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า
พุทธศักราช ๒๕๓๕
- ๓.๒.๒.๕ พระราชบัญญัติสวนป่า พุทธศักราช ๒๕๓๕
- ๓.๒.๒.๖ การป้องกันรักษาป่า

๓.๒.๓ มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าแนวอนุรักษ์

๑๖๗

- ๓.๒.๓.๑ การจัดคุณภาพลุ่มน้ำ
- ๓.๒.๓.๒ การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มเติม
- ๓.๒.๓.๓ การป้องกัน การควบคุมไฟป่า
และการฟื้นป่า
- ๓.๒.๓.๔ การปลูกสร้างสวนป่าและการปลูกป่า
- ๓.๒.๓.๕ การจัดพื้นที่สูงภาคเหนือ

- ๑) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒
เรื่อง วัตถุประสงค์และนโยบายแก้ไขปัญหา
ความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขา
และการปลูกพืชเสพติด
- ๒) แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม
และการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง
พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๘
- ๓) การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง
- ๔) การปลูกพืชบนที่สูงภาคเหนือ
- ๓.๒.๔ โครงการของกรมป่าไม้และอื่น ๆ ๒๔๖
  - ๓.๒.๔.๑ หมู่บ้านป่าไม้
  - ๓.๒.๔.๒ ใบสัญญา รับรองสิทธิทำกิน (สทก.)
  - ๓.๒.๔.๓ โครงการจัดที่ทำกิน (คจก.)
  - ๓.๒.๔.๔ โครงการของกรมป่าไม้และอื่น ๆ
- ๓.๒.๕ มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ๓๔๑

โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

  - ๓.๒.๕.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชน
  - ๓.๒.๕.๒ การจัดการที่ดินบนที่สูงแบบมีส่วนร่วม
    - ๑) โครงการสามหมื่น
    - ๒) โครงการปกป้องป่าไม้เมืองไทย
เพื่อเร่งรัดฟื้นฟูดินน้ำลำธาร(โครงการ รพต.)
  - ๓.๒.๕.๓ โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ
  - ๓.๒.๕.๔ โครงการส่งเสริมการปลูกป่าโดยเกษตรกร
    - ๑) โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า
    - ๒) โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร
(การส่งเสริมปลูกป่าไม้โตเร็ว ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘)

๕.๑.๓ การผ่อนผันให้หน่วยราชการ เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้	๔๔๓
๕.๑.๔ ประโยชน์ของป่าไม้ในด้านอื่น ๆ	๔๔๔
๕.๒ ปัญหาทางปฏิบัติ	๔๔๕
๕.๒.๑ ผลได้จากการบุกรุกทำลายป่า	๔๔๕
๕.๒.๒ ก่อการประเมินผลโครงการปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ. ๒๕๓๘)	๔๔๙
๕.๒.๓ ปัญหาการดำเนินการอนุรักษ์ดินและน้ำ	๔๕๔
๕.๒.๔ ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	๔๕๕
๕.๒.๕ ปัญหาในด้านอื่น ๆ	๔๕๖
๕.๓ ปัญหาเกี่ยวกับประชาชน	๔๕๖
๕.๓.๑ ปัญหาของแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้	๔๕๖
๕.๓.๒ ปัญหาเกี่ยวกับองค์กรเอกชน	๔๕๗
๕.๓.๓ ปัญหาการส่งเสริมการเกษตรบนที่สูง	๔๖๐
๕.๓.๔ ปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชน	๔๖๐
๖. ชื่อ เสนอแนะ	๔๖๓
๖.๑ เกี่ยวกับกฎหมายและนโยบาย	๔๖๓
๖.๑.๑ มาตรการในการนำเอาพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งถูกบุกรุกยึดถือครอบครองกลับคืนให้รัฐ	๔๖๓
๖.๑.๒ การเวนคืนที่ดินจากผู้ถือครองที่ดินป่าไม้	๔๖๓
๖.๑.๓ แนวทางแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้	๔๖๓
๖.๒ แนวทางแก้ไขนโยบายเชิงปฏิบัติ	๔๗๒
๖.๒.๑ การป้องกันรักษาไฟป่า	๔๗๒
๖.๒.๒ เสริมสร้างสมรรถนะของเจ้าหน้าที่	๔๗๔
๖.๒.๓ ป้องกันไฟป่าให้ได้ผล	๔๗๕
๖.๒.๔ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๔๗๕

(ฉ)

หน้า

๖.๒.๕ การรักษาป่าอนุรักษ์	๔๗๖
๖.๓ เกี่ยวกับประชาชน	๔๗๙
๖.๓.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชน	๔๗๙
๖.๓.๒ การพัฒนาองค์กร	๔๘๐

---

๑. บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้กับมวลมนุษยชาติได้อย่างต่อเนื่อง ถ้ามนุษย์มีการใช้บุทวิธีในการจัดการอย่างชาญฉลาด ในอดีตความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้มีอย่างสิ้นเหลือ ป่าเป็นเสมือนกับธนาคารหรือกัวยาสารพัดนึกที่มนุษย์จะเรียกหาเอาได้ทั้งทางด้านอุปโภคและบริโภค อันเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด การบริโภคของมนุษย์ดำเนินมาอย่างสุรุ่ยสุร่ายทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ไม่มีการวางแผน ไม่มีการจัดการในทางที่ถูกต้องควร จนในเวลาที่เกิดภาวะวิกฤต ป่าทรมลโทรมลงไม่มีไม้ที่จะนำมาใช้สอย ไม่สามารถจะเก็บหาของป่า เช่น ผลไม้ เปลือกไม้ ยางไม้ สมุนไพร พืชผัก ฯลฯ เช่นแต่ก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง ร้อนจัด อากาศแห้งแล้ง ภาวะภัย อากาศและน้ำเป็นพิษ และเกิดความแห้งแล้งขาดน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์จนถึงกับต้องจัดสรรปันส่วนการใช้น้ำกันอยู่แล้ว ทั้งนี้ก็เพราะขาดผู้เนรมิตคือป่านั่นเอง

ลองนึกย้อนดูว่าป่าสามารถเนรมิตสิ่งที่มนุษย์ต้องการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง อากาศและน้ำได้อย่างไร ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์เราไม่เคยเฉลียวใจมาก่อนว่าจะทำความยุ่งยากอย่างมหันต์ให้กับคน เพราะเคยมีอย่างเหลือเฟือจนลืมความสำคัญไปโดยปริยาย เวลานี้เรารบ่นกันว่าอากาศร้อนขึ้น ๆ ในอากาศมีแต่เขม่าควันและฝุ่นละอองที่คอยบั่นทอนชีวิตสุขภาพอนามัยของคน เมื่อสืบสาวดูแล้วก็มีข้อสรุปว่า ในชั้นบรรยากาศเบื้องบนหรือในท้องฟ้าที่คลุมโลกเรา นี้ มีการสะสมตัวของกลุ่มก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มากขึ้น ก๊าซนี้จะคลุมโลกเหมือนครอบแก้วหรือหลังคาครอบกันไม่ให้ความร้อนที่สะท้อนกลับจากผิวโลกสลายตัวไปในบรรยากาศภายนอกได้ ความร้อนนี้ก็จะสะสมทับทวีขึ้นเหมือนกับประจุไฟในหม้อขาดเตอรี ซึ่งประมาณกันว่าปีหนึ่ง ๆ ความร้อนของโลกจะสูงขึ้น ๐.๓ - ๐.๖ องศาเซลเซียส และถ้ายังมีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มากขึ้นเท่าไร อุณหภูมิก็จะยิ่งสูงขึ้น ความจริงแล้วพืชที่ยังมีชีวิตอยู่จะก่อให้เกิดทั้งการเพิ่มและการลดคาร์บอนไดออกไซด์คือ ถ้าพืชต้องการสร้างอาหารในขณะที่ได้รับแสงแดด พืชจะช่วยดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เข้าไปใช้ ขณะเดียวกันก็คายก๊าซออกซิเจนที่มนุษย์และสัตว์ต้องการพร้อมกับน้ำออกมาแต่พอพืชต้องการเปลี่ยนอาหารให้เป็นพลังงาน เพื่อสร้างเนื้อเยื่อสำหรับการเจริญเติบโตของพืช พืชจำเป็นจะต้อง

เอาก๊าซออกซิเจนเข้าไปและคายก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกมาบ้างเมื่อเทียบส่วนกันแล้ว พืชให้ออกซิเจนมากกว่าการดูดเอาไปใช้ และดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เข้าไป บอนไดออกไซด์เข้าไปมากกว่าคายออกมา นี่เป็นเครื่องชี้ว่า พืชหรือป่าไม้ให้อากาศที่บริสุทธิ์ และช่วยฟอกอากาศเสียให้กลับดีเพื่อยังประโยชน์ให้กับมนุษย์โลกได้ ในกลุ่มพืชป่าไม้เท่าที่มีการค้นคว้าวิจัยพบว่าต้นสักสามารถดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ ๒๑.๕ กรัม ในเวลา ๑ ชั่วโมง ต่อพื้นที่ผิวใบสัก ๑๐๐ ตารางเซนติเมตร ส่วนพืชเกษตรพบว่าต้นข้าวโพดสามารถดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ ๖๓ กรัม ในเวลา ๑ ชั่วโมง ต่อพื้นที่ผิวของใบข้าวโพด ๑๐๐ ตารางเซนติเมตรเช่นกัน แต่ถ้าคำนึงถึงผลรวมโดยคิดจากปริมาณพื้นที่ผิวใบของพืชป่าแล้ว พืชป่าจะดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ได้ในปริมาณสูงกว่ามาก

ส่วนในด้านการดูดซับและปลดปล่อยน้ำจากป่าไม้ นั้น จะเห็นว่าในอดีต ธรรมชาติได้สร้างองค์กรเพื่อดูดซับและปลดปล่อยน้ำให้กับมวลมนุษย์ได้อย่างพอเพียง และสม่ำเสมอ ปัญหาเรื่องน้ำท่วมเฉียบพลันหรือการขาดน้ำจน ล้ำธาร ทั่วบ หนอง คลอง บึง แห่งขอดนั้นไม่ค่อยมีปรากฏเนื่องจากป่าซึ่งเป็นขุมก้ำลังหรือธนาคารน้ำยังอุดมสมบูรณ์ สามารถจัดหาและผลิตน้ำออกมาได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะป่ามีพรรณไม้มีนาาพันธ์ที่มีความสูงต่ำต่างกันเหลื่อมล้ำซับซ้อน ป้องกันแสงแดดแผดเผา และเกิดมุมหักเหของการ คายความร้อนของผิวดินทำให้การระเหยของน้ำในดินออกไปสู่บรรยากาศน้อย ดินป่าไม้จึงมีความชุ่มชื้นยาวนาน รากไม้จะช่วยประสานเป็นตะแกรงดักน้ำในดิน รวมทั้งดินที่เป็บกชุ่มให้ ไหลเลื่อนไปอย่างช้า ๆ จุลินทรีย์และความซับซ้อนของซากผุพังของพืชและสัตว์ก่อให้ เกิดช่องว่างระหว่างเมล็ดดิน ทำให้น้ำสอดแทรกเข้าอยู่ได้อย่างมหาศาล ทุกอย่าง เป็นองค์ ประกอบที่เื้อออำนวยความสะดวกในการยึดหรือ เป็นที่กักเก็บน้ำในป่าที่ได้จากน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล คงอยู่ได้นานที่สุด และจะค่อยปลดปล่อยเสมือนการบีบตัวของฟองน้ำที่อุ้มน้ำไว้ตามธรรมชาติ บีบให้น้ำออกไหลซึมไปลงลำธารเล็ก ๆ ไปสู่ลำธารใหญ่และรวมไปสู่แม่น้ำเป็นนิจ แต่เมื่อ ทุกสิ่งอันเป็นกลไกนั้นเสื่อมสมรรถนะในการทำงาน ผลปรากฏที่เห็นเด่นชัดคือความแห้งแล้ง

ปัญหาทั้งสองประการนับเป็นปัญหาและอันตรายอย่างใหญ่หลวงที่มีผลกระทบโดยตรงกับความอยู่รอดของชาติหรือคนไทยทั้งชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อพลิกผันสถานการณ์มิให้เลวร้ายลงไปอีก และฟื้นฟูสภาพให้ดีขึ้นเสียแต่บัดนี้

ป่าไม้คือชีวิตของมวลมนุษย์

๒. สภาพปัญหาป่าไม้ในประเทศไทย

๒.๑ การสูญเสียป่าไม้ที่ผ่านมา

ประเทศไทยเคยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ที่สุดประเทศหนึ่งในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคเหนือซึ่งมีภูเขาและป่าไม้มากมายและเป็นต้นน้ำลำธารของแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ของประเทศหลายสายด้วยกัน ปัจจุบันป่าไม้เหล่านั้นกำลังจะหมดไป เพราะเนื้อที่ที่เป็นป่าไม้ซึ่งควรจะเป็นประมาณครึ่งหนึ่งของประเทศ ได้ลดลงเหลือประมาณ ๑ ใน ๔ ของพื้นที่ของประเทศ จากสถิติการใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๓๔ เนื้อที่ทั้งหมดของประเทศไทยมีอยู่ ๕๑๓,๑๑๕ ตารางกิโลเมตร จะมีเนื้อที่ป่าเพียง ๑๓๖,๖๘๘ ตารางกิโลเมตร หรือ ร้อยละ ๒๖.๖๔ ของพื้นที่ทั้งประเทศ ประมาณ ๒๐๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือเกือบร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในที่อยู่อาศัย ทำนา ปลูกพืชไร่ ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ปลูกผักและไม้ดอกไม้ประดับ และที่เลี้ยงสัตว์ และมีที่ดินอีกประมาณ ๑ ใน ๓ ของประเทศหรือประมาณ ๑๓๒,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ที่เป็นที่รกร้าง ว่างเปล่า ที่อื่น ๆ หรือยังไม่ได้จำแนก (ตารางที่ ๑)

เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่ที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนมากกว่าภาคอื่น ๆ คือประมาณร้อยละ ๕๒ ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคซึ่งมีอยู่ประมาณ ๑๖๘,๘๕๔ ตารางกิโลเมตร ในขณะที่ภาคเหนือมีพื้นที่ถูกนำไปใช้เพียงร้อยละ ๒๗ ภาคกลางและภาคตะวันออกร้อยละ ๔๓ และภาคใต้ร้อยละ ๓๘ พื้นที่เหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการเพาะปลูกและทำการเกษตรอื่นเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีที่นามากกว่าภาคอื่น ๆ รวมกันในขณะที่ภาคใต้มีที่สำหรับไม้ผลและไม้ยืนต้นมากกว่าภาคอื่น ๆ ทั้งหมดรวมกัน นอกจากนี้ ทุกภาคยังมีเนื้อที่อีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้มีการจำแนกคิดเป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ ๓๒.๘ ของประเทศจึงไม่เป็นที่ประหลาดใจเลยที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีพื้นที่ป่าไม้น้อยกว่าภาคเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันออก และถ้าคิดเป็นสัดส่วนของพื้นที่ ป่าไม้ในภาคอีสานจะน้อยกว่าป่าไม้ในภาคใต้ด้วยซ้ำไป

จากสถิติ(ตารางที่ ๒) จะเห็นได้ว่า พื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือลดลงเรื่อย ๆ และอย่างสม่ำเสมอ ยกเว้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๕ เท่านั้น ซึ่งป่าไม้ลดลงจากร้อยละ ๖๖.๘๖ ของพื้นที่ลงเหลือร้อยละ ๕๑.๗๓ หรือมากกว่าร้อยละ ๑๕ ในระยะ

ตารางที่ 1

การใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศไทย ปี 2534

หน่วย : ตร.กม.

	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคกลางและ ตะวันออก	ภาคใต้	รวมทั้งประเทศ
เนื้อที่ทั้งหมด	169,644.3	168,854.3	103,901.2	70,715.2	513,115.0
พื้นที่ป่า	77,143.0	21,798.6	24,307.4	13,448.9	136,698.0
ที่อยู่อาศัย	1,507.8	2,004.5	1,364.0	782.2	5,658.5
พินา	24,315.1	60,756.3	20,049.1	5,780.0	110,900.5
ที่พืชไร่	16,759.9	21,527.8	15,101.4	240.4	53,629.5
ที่ไม้ผลและไม้ยืนต้น	2,806.2	2,950.6	7,006.9	19,393.5	32,157.2
ที่สวนผักและไม้ดอก	441.1	334.7	494.9	102.6	1,373.3
ที่เลี้ยงปศุสัตว์	214.6	631.6	199.2	65.2	1,130.6
ที่รกร้างว่างเปล่า	690.9	3,310.2	711.7	1,081.3	5,794.1
ที่อื่น ๆ	295.2	834.1	879.7	208.9	2,277.9
เนื้อที่ไม่ได้จำแนก	45,470.5	54,705.8	33,786.8	29,532.2	163,495.4

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร วน 93 ปี กรมป่าไม้ 15 กันยายน 2537.

หน้า ๖

พื้นที่ป่าไม้ของไทย เหลือเพียงเล็กน้อย นำวิกฤตอย่างยิ่ง

ตารางเปรียบเทียบพื้นที่ป่า ปี 2504-2536

ปี	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคตะวันออก		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั่วประเทศ	
	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%
2504	72,671,875.00	68.54	44,315,000.00	41.99	13,226,875.00	57.98	22,287,812.50	52.91	18,516,250.00	41.89	171,017,812.50	53.33
2516	70,996,875	66.96	31,680,625	30.01	9,397,500	41.19	14,981,250	35.56	11,521,875	26.07	138,578,125	43.21
2519	63,954,375	60.32	25,933,750	24.57	7,894,375	34.60	13,641,250	32.38	12,586,875	28.48	124,010,625	38.67
2521	59,335,625	55.96	19,513,125	18.49	6,898,125	30.24	12,766,250	30.31	11,001,875	24.89	109,515,000	34.15
2525	54,847,500	51.73	16,178,750	15.33	5,000,000	21.92	11,572,500	27.47	10,276,250	23.25	97,875,000	30.52
2528	52,578,750	49.59	15,987,450	15.15	4,993,899	21.89	11,053,125	26.24	9,678,125	21.90	94,291,349	29.40
2531	50,251,470	47.39	14,808,342	14.03	4,896,135	21.46	10,777,718	25.59	9,113,517	20.69	89,877,182	28.03
2532	50,138,750	47.29	14,741,250	13.97	4,866,250	21.33	10,764,375	25.55	9,125,000	20.65	89,635,625	27.95
2534	48,214,357	45.47	13,624,192	12.91	4,807,155	21.07	10,384,990	24.65	8,405,590	19.02	85,436,284	26.64
2536	47,019,480	44.35	13,420,600	12.72	4,771,202	20.91	10,234,603	24.30	8,004,738	18.11	83,450,623	26.02

ที่มา : ๑๘ ปีกรรณารัม. 18 กันยายน 2537. หน้า 72.

๑๐ ปี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างมากในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และปี พ.ศ. ๒๕๒๑ คือจากร้อยละ ๔๑.๕๕ ลงเหลือร้อยละ ๑๘.๔๘ ภายใต้น ๑๗ ปี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๒๕ คือ จากร้อยละ ๕๗.๕๘ ลงเหลือ ร้อยละ ๒๑.๕๒ หรือกว่าร้อยละ ๓๖ ภายใต้น ๒๑ ปี ภาคกลางพื้นที่ป่าไม้ลดลงมาก ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และ ๒๕๑๖ คือลดลงร้อยละ ๑๗.๓๕ ภายใต้น ๑๒ ปี และภาคใต้ก็ลดลงมากในระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๖ คือจากร้อยละ ๔๑.๘๘ ลงเหลือร้อยละ ๒๖.๐๗ หรือร้อยละ ๑๕.๘๒ ใน ๑๒ ปี แต่ ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เนื้อที่ป่าไม้ในภาคใต้กลับเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒๘.๔๘ ซึ่งอาจเป็นผลจากการศึกษาที่ละเอียดและถูกต้องมากขึ้นก็ได้ แต่โดยเฉลี่ยแล้ว เนื้อที่ป่าไม้จะลดลงประมาณร้อยละ ๑ ต่อปี ในระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๖ และลดลงมากขึ้นเป็นประมาณร้อยละ ๑.๕ ต่อปี ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๕ ในปัจจุบันเนื้อที่ป่าไม้ลดลงปีละประมาณ ๑ ล้านไร่ จากการที่ลดลงเกือบปีละ ๖ ล้านไร่ต่อปี ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๑ ซึ่งการลดลงอย่างมาก ในช่วงนั้นเกิดขึ้นจากนโยบายเปิดป่าของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่อนุญาตให้ผู้เข้าไปทำกินในป่าสงวนได้มีสิทธิในที่ดินเหล่านั้น และได้มีผู้ถือโอกาสบุกรุกเข้าไปทำลายป่าและอ้างสิทธิในที่ดินภายในป่าสงวนกันอย่างมากมาย และผลการบุกรุกทำลายป่าก็มีผลยาวมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ สำหรับภาคที่มีป่าไม้มาก ๆ คือ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีผลค่อนข้างทันทีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ไม่ค่อยจะมีผลกระทบต่อพื้นที่ป่าในภาคกลางและภาคใต้ เพราะพื้นที่ป่าไม้มีจำกัด แต่การลดในภาคเหล่านี้ก็ยังสม่ำเสมอและน่าวิตก โดยสรุปพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงประมาณครึ่งหนึ่งจากที่เคยมีคือจากร้อยละ ๕๓.๓๓ (พ.ศ. ๒๕๐๔) เหลือ ร้อยละ ๒๖.๐๒ ภายใต้น ๓๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๓๖) และคาดว่าคงจะลดลงอีกอย่างแน่นอนแต่ในอัตราที่ช้าลง

ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๖ พื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงประมาณ ๑ ล้านไร่ต่อปี คือในภาคเหนือ ประมาณ ๕๙๗,๐๐๐ ไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๐๒,๐๐๐ ไร่ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๙๓,๐๐๐ ไร่ และภาคใต้ ๒๐๐,๐๐๐ ไร่ (ตารางที่ ๓) ซึ่งแสดงให้เห็นอัตราการลดของพื้นที่ป่าไม้เป็นรายจังหวัดในแต่ละภาค ทำให้สรุปได้ว่าจังหวัดที่มีการลดของพื้นที่ป่ามากที่สุดคือ ภาคเหนือคือ ตาก เชียงใหม่ ลำปาง น่าน และเพชรบูรณ์ ภาคอีสานและภาคกลางมีการบุกรุกไม่มากนัก เมื่อเทียบกับจังหวัดใน

การเปรียบเทียบพื้นที่ป่าที่มีอยู่และเปลี่ยนแปลงระหว่างปี 2534 - 2536
 THE COMPARISON OF FOREST EXISTING AND ITS PERIODIC CHANGE BETWEEN 1991 - 1993

ลำดับที่	ประเภทป่า	ปี 2534		ปี 2535		ปี 2536		การเปลี่ยนแปลง (%)
		พื้นที่ (ไร่)	%	พื้นที่ (ไร่)	%	พื้นที่ (ไร่)	%	
1	ป่าเบญจพรรณ	7,298,901	35.20	2,568,906	2,494,219	34.17	74,687	37,343.5
2	ป่าเต็งรัง	3,959,412	40.47	1,602,500	1,564,844	39.52	37,656	18,828.0
3	ป่าดิบแล้ง	12,566,911	73.31	9,213,125	9,012,500	71.72	200,625	100,312.5
4	ป่าดิบชื้น	2,016,176	51.58	1,452,656	1,379,218	48.97	73,438	36,719.6
5	ป่าสนเขา	7,925,787	72.21	5,723,437	5,656,250	71.37	67,187	33,593.5
6	ป่าดิบเขา	7,833,726	66.45	5,205,625	5,066,094	64.67	139,531	69,765.5
7	ป่าเต็งรัง	7,170,045	43.34	3,107,187	3,008,125	41.95	99,062	49,531.0
8	ป่าเต็งรัง	4,086,624	38.05	1,554,987	1,521,862	37.24	33,125	16,562.5
9	ป่าเต็งรัง	4,899,120	38.99	1,910,312	1,902,282	38.83	8,030	4,015.0
10	ป่าเต็งรัง	7,917,760	21.57	1,707,656	1,616,406	20.41	91,250	45,625.0
11	ป่าเต็งรัง	6,759,900	23.14	1,564,062	1,517,500	22.45	46,562	23,281.0
12	ป่าเต็งรัง	4,122,558	34.75	1,312,500	1,413,723	34.29	18,777	9,388.5
13	ป่าเต็งรัง	5,379,691	24.94	1,341,719	1,311,250	24.37	30,468	15,234.0
14	ป่าเต็งรัง	2,431,883	-	-	-	-	-	-
15	ป่าเต็งรัง	5,998,548	7.51	450,468	428,060	7.14	22,408	11,204.0
16	ป่าเต็งรัง	4,206,404	39.95	1,680,625	1,637,929	38.94	42,696	21,348.0
17	ป่าเต็งรัง	10,254,156	75.08	7,698,593	7,489,218	73.04	209,375	104,687.5
รวม		106,027,601	45.47	48,214,357	47,019,480	44.35	1,194,877	597,438.5

מס' תוכנית	שם התוכנית	2534		2535		2536		
		כ"א	%	כ"א	%	כ"א	%	
1	הקמת בית	4,311,716	9.62	374,062	372,502	8.58	1,560	789.0
2	מבנה	6,803,745	7.75	527,343	520,863	7.66	6,480	3,240.0
3	בנין	7,986,430	24.53	1,959,218	1,923,595	24.09	35,623	17,811.5
4	מבנה	4,582,675	6.71	307,500	302,613	6.60	1,827	2,443.5
5	מבנה	3,445,418	10.78	371,562	356,875	10.36	14,687	7,343.5
6	מבנה	2,712,394	11.17	845,469	841,675	31.03	3,793	1,896.5
7	מבנה	3,307,302	9.72	23,906	21,798	9.66	2,198	1,051.0
8	מבנה	7,331,439	16.14	1,143,124	1,175,637	16.04	7,407	3,741.5
9	מבנה	2,411,929	7.05	189,219	187,501	7.77	1,716	859.0
10	מבנה	12,808,728	11.42	1,463,636	1,433,591	11.19	29,065	14,532.5
11	מבנה	6,451,178	5.19	335,900	330,248	5.13	4,063	2,031.0
12	מבנה	5,187,156	2.35	121,875	119,219	2.50	2,656	1,328.0
13	מבנה	7,140,383	25.70	1,434,823	1,627,542	25.59	7,201	3,640.5
14	מבנה	5,077,535	3.69	187,343	173,906	3.43	13,437	6,718.5
15	מבנה	5,524,935	8.44	466,562	453,904	8.22	12,578	6,289.0
16	מבנה	6,003,603	14.96	898,125	895,113	14.75	12,812	6,406.0
17	מבנה	9,840,526	16.14	1,592,422	1,568,905	15.94	25,417	11,718.5
18	מבנה	1,975,780	35.44	700,234	683,281	34.58	16,953	8,476.5
19	מבנה	2,601,040	9.37	243,750	240,762	9.26	2,968	1,484.0

סה"כ : 105,533,962 ; 13,624,192 ; 12.91 ; 13,420,600 ; 12.72 ; 203,592 ; 191,796.0 ;

ลำดับที่	จังหวัด	เมือง	เขตกู้บ้านปี 2534		เขตกู้บ้านปี 2536		อัตราคง(%)		
			ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%	
1	ชัยบุรี	2,726,875	5.63	153,437	5.59	152,383	1,054	527.0	
2	ระยอง	2,220,000	6.23	138,250	6.13	136,063	2,187	1,091.5	
3	ชัยบุรี	3,961,250	29.90	1,184,375	29.90	1,175,399	3,976	4,488.0	
4	ตราด	1,761,875	27.81	490,000	27.81	483,282	6,718	3,359.0	
5	ระยอง	3,344,375	22.41	749,531	22.41	746,719	2,812	1,406.0	
6	ปราจีนบุรี	2,976,476	34.42	1,024,521	34.42	1,020,157	4,364	2,102.0	
7	สระแก้ว	4,496,961	16.80	755,479	16.80	754,387	1,092	546.0	
8	ตราด	1,326,250	23.49	311,562	23.49	302,812	8,750	4,375.0	
ภาคตะวันออก			23,811,062	21.07	4,807,155	20.91	4,771,202	35,953	17,976.5

1	กาญบุรี	12,176,967	55.59	6,769,375	55.14	6,713,907	55,468	27,734.0
2	ชัยบุรี	1,543,591	0.32	4,962	0.25	3,869	1,093	546.5
3	ชัยบุรี	3,874,845	3.47	134,531	3.18	123,125	11,406	5,703.0
4	สระบุรี	3,235,304	2.12	47,373	1.66	37,061	10,312	5,156.0
5	ตราด	1,597,900	-	-	-	-	-	-
6	ตราด	953,660	-	-	-	-	-	-
7	ตราด	978,263	-	-	-	-	-	-
8	ตราด	3,247,789	25.72	835,468	25.35	823,203	12,265	6,132.5
9	ตราด	3,890,711	35.67	1,387,656	35.14	1,367,341	20,315	10,157.5
10	ระยอง	3,979,762	20.84	829,375	19.96	794,219	35,156	17,578.0
11	ตราด	3,348,745	11.24	376,250	11.10	371,878	4,372	2,196.0
12	ตราด	545,217	-	-	-	-	-	-
13	ตราด	260,443	-	-	-	-	-	-
14	ตราด	627,557	-	-	-	-	-	-

ลำดับที่	รายละเอียด	งบดุลปี 2554		งบดุลปี 2556		งบดุลปี 2556 (ต่อ)
		บาท	บาท	บาท	บาท	
15.	เงินสด	388,339	-	-	-	-
16.	เงินฝาก	1,355,204	-	-	-	-
17.	เงินลงทุน	605,232	-	-	-	-
18.	เงินคงค้าง	514,049	-	-	-	-
รวม		42,124,187	10,384,990	24.65	10,234,603	24.30
1.	ที่ดิน	3,755,630	753,125	20.05	689,688	18.36
2.	สิ่งปลูกสร้าง	2,061,278	724,218	35.13	707,500	34.32
3.	ยานพาหนะ	2,605,809	792,656	30.41	766,094	29.39
4.	เครื่องใช้สำนักงาน	8,057,168	2,051,812	25.47	1,978,687	24.56
5.	ครุภัณฑ์	339,396	23,750	7.00	16,329	4.91
6.	รถจักรยานยนต์	2,942,820	279,375	9.19	244,532	8.31
7.	ครุภัณฑ์คอมพิวเตอร์	6,214,064	880,625	14.17	796,249	12.01
8.	ครุภัณฑ์อื่น	3,073,449	625,625	20.36	598,125	19.46
9.	ค่าเช่า	2,140,296	304,362	14.22	295,066	13.79
10.	ค่าเสื่อมราคา	1,549,361	363,537	23.46	353,616	22.02
11.	ค่าเสื่อมราคาอื่น	1,621,181	390,809	8.44	371,329	8.04
12.	ครุภัณฑ์อื่น	2,212,721	29,531	2.44	28,283	2.33
13.	รถจักรยานยนต์	2,825,674	738,381	26.13	715,178	25.31
14.	ครุภัณฑ์อื่น	2,797,144	448,593	16.04	444,062	15.63
รวม		44,196,993	8,405,590	19.02	8,004,718	18.11
รวม		320,696,885	81,136,384	26.64	83,450,623	26.02
รวม						400,852
รวม						200,426.0
รวม						1,985,661
รวม						792,830.5

ภาคเหนือ และการบุกรุกก็กระจายไปทั่ว ๆ มากกว่าเจาะจงจังหวัดหนึ่งจังหวัดใด ยกเว้นกาญจนบุรีซึ่งมีการบุกรุกทำลายป่ามากกว่าหลายจังหวัดในภาคเหนือ ในภาคใต้ การบุกรุกทำลายป่าเกิดขึ้นมากกว่าครึ่งหนึ่งใน ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานีและชุมพร นอกนั้นกระจายไปทุกจังหวัด แต่เนื่องจากพื้นที่ป่าไม้ของภาคใต้ เหลืออยู่เพียง ๘ ล้านไร่ การทำลายปีหนึ่งถึง ๒๐๐,๐๐๐ ไร่ จึงเป็นอัตราที่สูงมาก

จากสถิติปริมาณของกลางไม้ พืน และถ่าน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ (กรมป่าไม้ สถิติการป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ฝ่ายการพิมพ์ สำนักงานสารนิเทศ กรมป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๓๖ หน้า ๒๖ - ๒๘) ปรากฏว่าจังหวัดที่จับไม้ของกลางได้มาก ในภาคเหนือ ได้แก่ กำแพงเพชร และลำปาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ สุรินทร์ หนองคาย และสกลนคร ภาคกลางและภาคตะวันออก ได้แก่ กาญจนบุรี ภาคใต้ ได้แก่ สุราษฎร์ธานี กระบี่ และยะลาซึ่งเป็นการตัดไม้ทำลายป่ามากกว่าการบุกรุกทำลายป่า จังหวัดที่มีการบุกรุกและตัดไม้ทำลายป่าที่กล่าวมาแล้วจึงมีลำปางในภาคเหนือ กาญจนบุรี ในภาคกลาง และสุราษฎร์ธานี ในภาคใต้ การลักลอบตัดไม้จึงยังไม่ทำให้พื้นที่ป่าลดลง เพราะป่ายังคงสภาพป่าไว้ได้ แต่หากเป็นการบุกรุกเข้าไปหักล้างถางพงเพื่อเอาที่ดินไป ประกอบการเกษตรหรือใช้ประโยชน์อย่างอื่นแล้วสภาพป่าก็จะหมดไป พื้นที่ป่าที่ลดไปเป็น ผลมาจากการบุกรุกทำลายป่ามากกว่าการลักลอบตัดไม้ซึ่งมีความผิดตามกฎหมาย

๒.๒ สภาพป่าไม้ในปัจจุบัน

จากการที่พื้นที่ป่าไม้ลดลงเรื่อย ๆ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้กำหนด พื้นที่ป่าไม้ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตั้งแต่ก่อน ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา จนปัจจุบันนี้ ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้กำหนดขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาในช่วงแรกและโดยกฎกระทรวงในช่วง ต่อมา มีจำนวนถึง ๑,๒๒๐ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ถึง ๑๔๓.๘๗ ล้านไร่ แต่พื้นที่ป่าไม้ก็ได้ลดลง เรื่อย ๆ พื้นที่ป่าไม้และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบางแห่งซึ่งมีความสำคัญก็ได้ถูกประกาศยกขึ้น เป็นอุทยานแห่งชาติ ๖๖ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๒๑.๕ ล้านไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ๓๖ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๑๗.๕ ล้านไร่ และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ๔๘ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๒.๕ ล้านไร่ รวมเนื้อที่ที่ประกาศอนุรักษ์ตามกฎหมายไว้ ๔๔.๕ ล้านไร่ อย่างไรก็ตามก็ดี เขตห้ามล่าสัตว์ป่า อาจจะไม่ได้อยู่ในพื้นที่ป่าไม้เลยก็ได้ เช่น บึงบอระเพ็ด อ่างเก็บน้ำบางพระ ทะเลสาบ สงขลา ทะเลน้อยพัทลุง วัดไผ่ล้อมปทุมธานี เป็นต้น และจากการที่พื้นที่ป่าไม้ในอุทยาน

ตารางที่ 4
พื้นที่ป่าประเภทต่าง ๆ พ.ศ. 2536

ประเภทป่า	จำนวนแห่ง	เนื้อที่ (ล้านไร่)
1. ป่าสงวนแห่งชาติ (1)(2)	1,220	143.87
2. อุทยานแห่งชาติ	77	24.5
- บก	(62)	(21.5)
- ทะเล	(15)	(3.0)
- อยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก	42	13.7
- บก	(38)	(13.0)
- ทะเล	(4)	(0.7)
3. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	36	17.5
- อยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก	5	1.4
4. เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (3)	48	2.5
- อยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก	6	0.3
5. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 (4)	17	31.9
- อยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก	8	26.4
6. ป่าชายเลนเขตอนุรักษ์	-	0.3
- อยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก	-	0.2
7. วนอุทยาน (3)	47	0.5
8. สวนพฤกษศาสตร์ (3)	13	0.02
- อยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก	1	-
9. สวนรุกขชาติ (3)	45	0.03
- อยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก	3	-

หมายเหตุ

- (1) พื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมสภาพ กรมป่าไม้ได้มอบให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม 44.28 ล้านไร่ แยกเป็นพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร 7.22 ล้านไร่ และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่เสื่อมสภาพ 37.06 ล้านไร่
- (2) พื้นที่อนุรักษ์ในข้อ 2 - 9 อาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติอยู่แล้ว
- (3) พื้นที่อนุรักษ์ในข้อ 2, 7 - 9 อาจมีอยู่ในพื้นที่ป่าลุ่มน้ำชั้นที่ 1
- (4) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ส่วนใหญ่ซ้อนทับกับพื้นที่ในข้อ 1 - 3

แห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถูกทำลายน้อยกว่าพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงจะได้ดำเนินการประกาศยกพื้นที่ป่าอีก ๓๘ แห่ง เนื้อที่ ๑๓.๐ ล้านไร่ เป็นอุทยานแห่งชาติ อีก ๕ แห่ง เนื้อที่ ๑.๔ ล้านไร่ เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอีก ๖ แห่ง เนื้อที่ ๐.๓ ล้านไร่ เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า รวมเนื้อที่ที่จะประกาศใหม่อีก ๑๔.๗ ซึ่งจะ เป็นเนื้อที่ภายใต้การอนุรักษ์ตามกฎหมาย ๕๕.๒ ล้านไร่ แต่ก็ยังน้อยกว่าพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ๘๓.๔๕ ล้านไร่

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตารางที่ ๔ ได้แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ จำนวน ๑๗ แห่ง เนื้อที่ ๓๑.๕ ล้านไร่ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้อนุรักษ์ไว้และอยู่ระหว่างการดำเนินการกำหนดเพิ่มเติมอีก ๘ แห่ง เนื้อที่ ๒๖.๔ ล้านไร่ รวมทั้งสิ้น ๒๕ แห่ง เนื้อที่ทั้งหมด ๕๘.๒๕ ล้านไร่ พื้นที่เหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอยู่แล้ว และเป็นการกำหนดขึ้นโดยการคำนึงถึงความสำคัญของลุ่มน้ำ (Watershed) เป็นหลักในการพิจารณา ส่วนป่าชายเลนเขตอนุรักษ์ก็เป็นมติของคณะรัฐมนตรีที่ได้กำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ เช่นเดียวกับพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ ในขณะที่วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติเป็นการจัดตั้งขึ้นโดยกรมป่าไม้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและการพักผ่อนหย่อนใจมากกว่า ฉะนั้นจึงพอจะกล่าวได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ ส่วนใหญ่จะถูกประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือจะมีมติคณะรัฐมนตรีให้อนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ ซึ่งการประกาศให้มีการอนุรักษ์เช่นนี้อาจจะทำให้พื้นที่ป่าลดช้าลงไปอีก

พื้นที่ป่าเกือบทั้งหมดในประเทศไทยจะเป็นป่าไม้ชนิดป่าดงดิบ ป่าผสมผลัดใบ และป่าเต็งรังคิดเป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ ๙๖ ของพื้นที่ป่าทั้งหมด จากสถิติของเนื้อที่ป่าไม้จำแนกตามชนิดของป่าไม้ใน ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ (ตารางที่ ๕) ซึ่งเป็นตัวเลขที่ไม่ค่อยจะปัจจุบันนัก แต่พอจะอนุมานใช้สำหรับป่าไม้ในขณะนี้ได้ ทุกภาคจะมีป่าดงดิบ แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ป่าผสมผลัดใบส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเหนือและป่าเต็งรังส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ป่าสนซึ่งมีอยู่ไม่มากนักส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเหนือ และป่าชายเลนส่วนใหญ่ก็อยู่ในภาคใต้ หากจะพิจารณาแต่ละภาคจะเห็นว่าภาคเหนือจะมีป่าทั้ง ๓ ชนิด ในจำนวนพื้นที่ใกล้เคียงกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่จะเป็นป่าเต็งรัง โดยมีป่าดงดิบอยู่บ้างพอประมาณ ภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ส่วนใหญ่จะเป็นป่าดงดิบซึ่งรวมกันแล้วมากกว่าภาคเหนือ ป่าดงดิบในแต่ละภาคคงจะ

ตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ เนื้อไม้ของประเทศไทย โดยชนิดและภูมิภาค ปี ๒๕๒๕

TABLE 3 FOREST AREA BY TYPE AND REGION IN 1982

ชนิดของป่า TYPE OF FOREST	ภาค REGION													
	ภาคเหนือ NORTH		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ NORTH-EAST		ภาคตะวันออก EAST		ภาคกลาง CENTRAL AND WEST		ภาคใต้ SOUTH		รวม TOTAL			
	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²	กม.² KM.²		
1. ป่าดิบชื้น (TROPICAL EVERGREEN FOREST)	25,568	29.14	9,305	35.95	4,216	77.70	12,449	67.23	14,333	87.11	67,861	43.33		
2. ป่าดิบแล้ง (MIXED DECIDUOUS FOREST)	25,006	28.49	2,618	10.11	1,113	13.91	5,192	28.04	-	-	33,929	21.67		
3. ป่าดิบเขา (DRY DIPTEROCARP FOREST)	14,318	39.11	13,819	53.38	253	3.16	540	2.97	-	-	48,930	31.25		
4. ป่าชายหาด (MANGROVE FOREST)	-	-	-	-	418	5.23	325	1.81	2,119	12.89	2,872	1.83		
5. ป่าไผ่ (PINE FOREST)	2,018	2.30	144	0.56	-	-	-	-	-	-	2,162	1.38		
6. ป่าเบญจพรรณ (SCRUB FOREST)	846	0.96	-	-	-	-	-	-	-	-	146	0.54		
7. สวนยางพารา (PARA RUBBER PLANTATION AREA)	-	-	-	-	(650)	-	-	-	(15,200)	-	(15,850)	-		
รวม TOTAL*	87,756	56.04	25,866	16.53	6,000	5.11	18,516	11.82	16,443	10.50	156,600	100		

* เนื้อที่รวมไม้ได้ระหว่งที่สวนยางพารา

ที่มา : สกิดการป่าไม้ของประเทศไทย ปี 2535. กรุงเทพมหานคร ผ่านการพิมพ์ สำนักสารนิเทศ กรมป่าไม้. 2536. หน้า 8

ไม่เหมือนกัน เพราะป่าดงดิบสามารถแบ่งเป็นป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าพรุ น้ำจืด นอกจากนี้ ป่าสน ป่าชายเลนหรือป่าบึงน้ำเค็ม และป่าชายหาดก็รวมอยู่ในสังคมพืช ป่าดงดิบด้วย ป่าดิบชื้นส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ป่าดิบแล้งอยู่ในทุกภาคที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๑๐๐ - ๕๐๐ เมตร ป่าดิบเขาจะกระจายไปทุกภาคที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๑,๐๐๐ เมตรขึ้นไป และป่าพรุส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคใต้

๒.๓ การจำแนกป่าในการจัดการป่าไม้

จากข้อความที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีค่าที่ใช้เกี่ยวกับป่าและป่าไม้ อย่างมากมาย ทั้งนี้เพราะการจัดการป่าไม้ในประเทศไทยได้ผสมผสานการจัดการป่าไม้เชิงวิชาการ เชิงปฏิบัติการ และเชิงกฎหมายเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดความสับสนขึ้นได้ และเพื่อความชัดเจน จึงควรจำแนกประเภทให้เด่นชัด ดังนี้

ป่าไม้เชิงวิชาการ

ก. ป่าดงดิบ
ป่าดิบชื้น
ป่าดิบแล้ง
ป่าดิบเขา
ป่าสน
ป่าพรุและป่าบึงน้ำจืด
ป่าชายเลนหรือป่าบึงน้ำเค็ม
ป่าชายหาด
ข. ป่าผลัดใบ
ป่าเบญจพรรณ
ป่าเบญจพรรณแล้ง ป่าแดง
ป่าแพะหรือป่าเต็งรัง
ป่าหญ้า

ป่าไม้เชิงปฏิบัติการ

(ตามมติ ครม. ประกาศ
กรมป่าไม้ ฯลฯ)
ป่าจำแนก
ป่าไม้ถาวร/ชั่วคราว
ป่าเตรียมการ
ป่าตามมติ ครม.
ป่าอนุรักษ์
พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑
ป่าชายเลนเขตอนุรักษ์
ป่าเศรษฐกิจ
ป่าเสื่อมโทรม
ป่าปรับปรุง
 ฯลฯ

ป่าไม้เชิงกฎหมาย

(ตาม พรบ. ต่าง ๆ)
ป่า (๒๔๘๔)
ป่าสงวนแห่งชาติ
(๒๕๐๗)
อุทยานแห่งชาติ
(๒๕๐๔)
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
(๒๕๐๓)
เขตห้ามล่าสัตว์ป่า
วนอุทยาน
สวนพฤกษศาสตร์
สวนรุกขชาติ

ป่าดิบชื้น มีระดับสูงตั้งแต่ระดับเดียวกับกับน้ำทะเลจนถึงระดับ ๑๐๐ เมตร มีปริมาณน้ำฝนตกไม่น้อยกว่า ๒,๕๐๐ มิลลิเมตรต่อปี พันธุ์ไม้ชั้นบนที่ขึ้นจะมีมากชนิด เช่นพวกไม้ยางต่าง ๆ พวกไม้ตะเคียน พวกไม้สยา ตะเคียนชันตาแมว ไข่เขียว พวก กระบาก ตีนเป็ดแดง จิกนม ขนุนนก ฯลฯ เป็นต้น พืชชั้นล่างจะเต็มไปด้วยพวกปาล์ม หวาย ไม้ต่าง ๆ และเถาวัลย์นานาชนิด ตามผิวดินและใต้ดินมีพวกมวนลิวภาพ บัญอินทรีย์ การผุสลาย ทรากอินทรีย์วัตถุ ฯลฯ ก่อให้เกิดการสะสมความโอชะของดิน และการอุ้มน้ำ ไว้อย่างมหาศาลป่าประเภทนี้หากถูกทำลายลงจะมีพันธุ์ไม้ใหม่ เช่นพวกตองเต้า สอดดาว พวกปอบางชนิดเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว หากไม่มีการทำลายซ้ำอีก จะฟื้นตัวได้ในเวลาอันควร และเป็นไปตามขั้นตอน

ป่าดิบแล้ง มีอยู่ตามบริเวณที่ราบและหุบเขา ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๑๐๐ - ๕๐๐ เมตร มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง ๑,๐๐๐ - ๒,๐๐๐ มิลลิเมตรต่อปี มีพันธุ์ไม้หลักมากชนิดด้วยกัน เช่น กระบาก ยางนา ยางแดง ตะเคียนหิน เต็งคานี พยอม ตีนเป็ดหรือลี้ตบรรณ สมพง มะค่า ยางน่อง กระบก พลอง ฯลฯ เป็นต้น ความโอชะและการอุ้มน้ำของดินแม้จะไม่เท่าเทียมกับป่าดิบชื้น แต่ก็อยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาก พืชชั้นล่างก็มีพวกปาล์ม พวกหวาย พวกชิง - ข่า แต่ปริมาณไม่หนาแน่นนัก ป่าประเภทนี้มักเปลี่ยนสภาพมาจากป่าดิบชื้นที่ถูกทำลาย หรือป่าเบญจพรรณชื้นที่สมบูรณ์ก็ได้หากถูกทำลาย โอกาสที่จะกลายเป็นป่าเบญจพรรณจะมีมากกว่าอย่างอื่น โดยมี ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้กระโดน เข้ามาทดแทน แต่เป็นไปอย่างช้า ๆ

ป่าดิบเขา อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๑,๐๐๐ เมตรขึ้นไป มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง ๑,๕๐๐ - ๒,๐๐๐ มิลลิเมตรต่อปี พันธุ์ไม้หลักค่อนข้างจำกัด เช่น ก่อชนิดต่าง ๆ ทะโล้ ยมหอม กำลั้งเสื่อไคร้ นางพญาเสื่อไคร้ คู่ช้างน้อย สนสามพันปี มะขามป้อมคง สนแผง กุหลาบป่า ฯลฯ ผสมปนกันไป ตามต้นไม้จะมีพวกไลเคน (Lichen) และมอส (Moss) หรือตะไคร้ น้ำเกาะอยู่ ผิวหน้าดินพร้อมความโอชะของดิน จะถูกน้ำฝนพาไปทับถมกันอยู่ตามหุบเขาและกระจายไปสู่ที่ราบลุ่มตามกระแสลำน้ำไหล พืชชั้นล่างมีพวกผักกูดหรือเฟิร์น และ ไม้ชนิดต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไป ป่าดิบเขาไวต่อการเปลี่ยนแปลงมาก หากถูกทำลายมักมีโอกาสเปลี่ยนเป็นป่าสนหรือป่าหญ้าได้ง่าย ถ้าหากทิ้งไว้จะค่อยคืนสู่สภาพโดยมีพวก ก่อ ทะโล้ และสารภีคอบ เข้ามาเป็นแนวหน้า แต่ค่อนข้างช้ามาก

ป่าสน มักกระจายเป็นหย่อมในที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๒๐๐ - ๑,๖๐๐ เมตร ปริมาณน้ำฝนระหว่าง ๑,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ เมตร พันธุ์ไม้ที่ขึ้นมีสนสองใบ กับสนสามใบเป็นหลักนอกนั้นก็ยังมีพวกไม้เหียง ไม้พลวง ก่อ ไม้เหมือด ฯลฯ มีปุ่มและความโอะชะของ

๒.๓.๑ ป่าไม้เชิงวิชาการ

ก. ป่าดงดิบ ประกอบด้วยพันธุ์พืชที่ให้ความเขียวชอุ่มตลอดปีมีอยู่ประมาณร้อยละ ๓๐ ของเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย และแยกออกเป็นประเภทย่อย ๆ คือ ป่าดิบชื้นป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าสน ป่าพรุ และป่าบึงน้ำจืด ป่าชายเลนหรือป่าบึงน้ำเค็ม และป่าชายหาด

ดินและมวลชีวภาพน้อย ดินเป็นกรดอ่อน ๆ พืชชั้นล่างมักเป็นพวกหญ้าต่าง ๆ และพืชกินแมลงบางชนิด เป็นต้น ป่าประเภทนี้หากถูกทำลายจะกลายเป็นหญ้าเป็นส่วนใหญ่ การฟื้นตัวยากมากโดยธรรมชาติป่าประเภทนี้จะต่อสู้กับป่าดิบเขา

ป่าพรุและป่าบึงน้ำจืด เป็นป่าตามที่ลุ่มและมีน้ำขังอยู่เสมอ อยู่ในระดับเดียวกับน้ำทะเลเป็นส่วนมาก เป็นป่าอีกประเภทหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมาก ปริมาณน้ำฝนระหว่าง ๒,๓๐๐ - ๒,๖๐๐ มิลลิเมตร ต่อปี พันธุ์ไม้หลักมีพวก มะขัง สะเดียว คาราวา อ้ายบัว หวาน้ำ หวานิน ช้างให้ ดงหน ตีนเป็ดแดง ติกนม ตะเคียนราก หงอนไก่ ชุมแสง เที้ยะ กันเกรา ฯลฯ ฝิวและใต้ดินประกอบไปด้วยทรากรที่ยังไม่สลายของอินทรีย์วัตถุ และ ซากพืช บางทีสะสมกันหนาถึง ๑๐ เมตร ดินชั้นล่างเป็น กรม ส่วนหน้าดินตามปกติเป็นกรดอย่างอ่อน ๆ ที่พืช สัตว์สามารถอยู่ได้ พืชชั้นล่างจะเป็นพวกปาล์ม เช่น หลุมพี ถั่ว ขวน ปาล์มสาครุ รัศมีเวิน กระจูด เตยต่าง ๆ เป็นต้น ป่าประเภทนี้ถ้าถูกทำลายลงในครั้งแรกจะพยายามปรับตัวเองคืนสภาพโดยมีไม้มะขัง หวานิน เข้ามาทดแทนในโอกาสแรก แต่ถ้าถูกทำลายซ้ำซาก ไม้เสม็ดขาวจะเข้าแทนที่ แล้วโอกาสที่จะกลับเป็นป่าพรุอีกนั้นก็น้อย

ป่าชายเลนหรือป่าบึงน้ำเค็ม เป็นป่าที่น้ำทะเลท่วมถึง พบตามชายฝั่งที่เป็นแหล่งสะสมดินเลนทั่ว ๆ ไป เป็นเอกลักษณ์ของสภาพป่าอีกแบบหนึ่งในภูมิภาคเขตร้อน เป็นป่าที่มีพืชพรรณค่อนข้างน้อยชนิด และขึ้นเป็นกลุ่มก้อน พันธุ์ไม้หลักมี โกงกางใบเล็กและ โกงกางใบใหญ่เป็นพื้น นอกนั้นก็จะมีพวกแสม พวกไม้ถั่ว ประลัก หรือพังกา โปรง ผาค ลำพู ลำแพน เป็นต้น ฝิวหน้าดินจะเป็นที่สะสมของมวลชีวภาพ เป็นอาหารของสัตว์ทะเลอย่างดี สำหรับพืชชั้นล่างจะเป็นพวก เหงือกปลาหมอ ถอบแถบน้ำ ประทะเล และจาก เป็นต้น ป่าประเภทนี้หากถูกทำลายจะมีพวกเหงือกปลาหมอ เบ็งทะเล ลำแพน เข้าแทน และจะเปลี่ยนสภาพเป็นป่าบกไปในที่สุด การฟื้นตัวกลับเป็นป่าชายเลนอีกค่อนข้างยาก

ป่าชายหาด เป็นป่าที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลที่มีดินเป็นกรวด ทราย และ โขดหินพันธุ์ไม้มีน้อยชนิดและผิวดินแตกไปจากป่าอื่น ๆ อย่างเด่นชัด ถ้าเป็นแหล่งดินทรายจะมี พืชชั้นล่างจะมีพวก ผักบุงทะเล และพันธุ์ไม้เลื้อยอื่น ๆ บางชนิด ถ้าดินเป็นกรวดหิน พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่จะเป็นพวกกระถิง ไม้เม่า หูกวาง และเกด เป็นต้น พืชชั้นล่างจะเป็นพวกหญ้าไม้ที่มีหนามบางชนิดบนอยู่ ความโอชะของดินน้อยมาก จะต้องมีการพัฒนาการยาวนานจนกว่าจะเปลี่ยนสภาพเป็นป่าดิบแล้ง ป่าประเภทนี้หากถูกทำลายจะกลายเป็นทุ่งหญ้าเป็นส่วนใหญ่ จะมีพวกสนทรายหรือสนสร้อย ต้นพรวัด ต้นโคลงเคลง เอ็นอ้า หม้อข้าวหม้อแกงลิง ฯลฯ เข้าไปแทนในระยะเวลาแรก ๆ

ข. ป่าผลัดใบ ประกอบด้วยพันธุ์พืชที่ผลัดใบหรือทิ้งใบเป็นองค์ประกอบ สำคัญการผลัดเปลี่ยนใบจะใช้เวลาค่อนข้างยาวนานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง มีประมาณ ร้อยละ ๗๐ ของเนื้อที่ป่าของประเทศไทย และแยกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้ เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าเบญจพรรณแล้ง ป่าแดง ป่าแพะ หรือป่าเต็งรัง และป่าหญ้า

ป่าเบญจพรรณ มีอยู่ทั่ว ๆ ไป ตามที่ราบหรือตามเนินเขาที่สูงจากระดับ น้ำทะเลระหว่าง ๕๐ - ๖๐๐ เมตร ดินเป็นได้ตั้งแต่ดินเหนียว ดินร่วน จนถึงดินลูกรัง ปริมาณน้ำฝนไม่เกิน ๑,๐๐๐ มิลลิเมตร : ปี พันธุ์ไม้จะผลัดใบมากในฤดูแล้ง เป็นเหตุให้ พันธุ์ไม้เหล่านี้มีวงปีในเนื้อไม้หลายชนิด พันธุ์ไม้จะขึ้นคละปะปนกัน ที่เป็นไม้หลักก็มีสัก แดง มะค่าโมง พยุง ชิงชัน พดุงษ์ ด่อน ตะเคียนหนู หามกราย รกฟ้า ขะเจี๊ยะ ฯลฯ เป็นต้น นับว่าเป็นป่าผลัดใบที่ประชาชนนำมาใช้อย่างกว้างขวางมาแต่โบราณ ความโอชะของผิวดิน และเนื้อดินค่อนข้างสูงถ้าหากจะไม่มีไฟป่าคอยเผาไหม้ในช่วงฤดูแล้ง การผุสลายอย่างต่อเนื่องและค่อนข้างรวดเร็ว จึงเป็นแหล่งผลิตปุ๋ยธรรมชาติที่มากมายและระบายไหลไปกับ น้ำฝนลงสู่พื้นที่ราบลุ่มเพื่อการเกษตรมาแต่โบราณป่าประเภทนี้ หากถูกทำลายซ้ำกัน หลายครั้ง จะเปลี่ยนเป็นป่าเหล่า ป่าละเมาะและป่าหญ้าในที่สุด การฟื้นตัวค่อนข้างง่าย เพราะมีไม้เบิกนำหลายชนิด เช่น ประดู่ แดงไม้เก็ด ไม้กระโดน มะกอก ตะแบก ฯลฯ ซึ่งมีเมล็ดมาก ทนไฟ ทนแล้ง ต้องการแสงซึ่งเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของไม้เบิกนำอยู่ พร้อมแล้ว

ป่าเบญจพรรณแล้ง ป่าแดง ป่าแพะ หรือป่าเต็ง - รัง มีอยู่ทั่วไปตาม ภาคต่าง ๆ ของประเทศที่เป็นที่ราบหรือเนินเขา ที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๑๐๐ - ๖๐๐ เมตร ดินมักเป็นดินทรายและดินลูกรัง มีปริมาณน้ำฝนไม่เกิน ๑,๐๐๐ มิลลิเมตรต่อปี พันธุ์ไม้

ที่ขึ้นมักเป็นชนิดที่ทนแล้ง ทนไฟ และที่ใช้เป็นอาหาร ได้มากชนิด เช่น เต็ง กราด ประดู่ แสลงใจ มะขามป้อม ทะลอก มะกอก มะกอกเลื่อม ผักหวาน เป็นต้น พืชชั้นล่างส่วนใหญ่ เป็นพวกหญ้า ไม้ต่าง ๆ ที่พบมากที่สุดคือ ไม้เพ็กหรือหญ้าเพ็ก พวกปรง พวกจิง - ข่า เป็นต้น ป่าเต็ง - รัง เป็นป่าที่มีความคงทนต่อการรุกราน ถ้าการรุกรานนั้นไม่ถึงกับขุดรากถอนโคนแล้ว ก็จะยังคงสภาพของความเป็นป่านี้อยู่ แต่ถ้าถูกทำให้เปลี่ยนสภาพแล้ว จะกลายเป็นป่าหญ้าที่ยากต่อการแก้ไขทันที

ป่าหญ้า เป็นป่าที่เกิดภายหลังจากที่ป่าธรรมชาติอื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้น ได้ถูกทำลายไปหมด ดินมีสภาพเสื่อมโทรมจนไม้ต้นไม่อาจขึ้นหรือเจริญงอกงามต่อไปได้ พวกหญ้าต่าง ๆ จึงเข้ามาแทนที่ หญ้าที่ขึ้นส่วนใหญ่เป็น หญ้าคา แฝก หญ้าพง อ้อ ขยม เป็นต้น ไม้ต้นจะมีขึ้นกระจายห่าง ๆ กันบ้าง เช่น กระจูด กระจูดป่า สีเสียดแก่น ตั้ว - แด้ว ตานเหลือง เป็นต้น ไม้เหล่านี้ทนแล้งและทนไฟป่าได้ดีมาก

ชนิดป่าดังกล่าวย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามผลกระทบ และมีผลกระทบแบบลูกโซ่ กับสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต และต่อความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ รวมทั้งปริมาณน้ำ ความชุ่มชื้น ความโอชะของดิน ตามปกติ "ป่า" มีมวลชีวภาพและธาตุอาหารในดินพอประเมิน ได้ดังนี้

- ป่าดิบชื้น มีมวลชีวภาพและธาตุอาหารในดิน ๕๑ - ๖๓ ตัน : ไร่
- ป่าดิบแล้ง มีมวลชีวภาพและธาตุอาหารในดิน ๓๘ - ๓๙ ตัน : ไร่
- ป่าเบญจพรรณ มีมวลชีวภาพและธาตุอาหารในดิน ๓๗ ตัน : ไร่
- ป่าเต็ง - รัง มีมวลชีวภาพและธาตุอาหารในดิน ๑๕ ตัน : ไร่
- ป่าหญ้า มีมวลชีวภาพและธาตุอาหารในดิน ๓ - ๕ ตัน : ไร่

คุณสมบัติทางฟิสิกส์หรือทางกายภาพของดิน เมื่อป่าเปลี่ยนสภาพ ดินจะเปลี่ยนคุณสมบัติทางฟิสิกส์ไปด้วย คือ

- ความพรุนของดินน้อยลง
- ความแน่นของดินมากขึ้น
- ปริมาณกรวด เปลี่ยนแปลงไม่เด่นชัด
- เนื้อดิน เปลี่ยนแปลงไม่เด่นชัด

แร่ธาตุสำคัญในดินเปลี่ยนไปเมื่อสภาพป่าเปลี่ยน คือ

- N ลดลง ร้อยละ ๔๐ - ๕๐

- P ลดลง ร้อยละ ๔๐ - ๗๕

- K ค่อนข้างคงเดิม และอาจเพิ่มขึ้นถ้าถูกสุขเผาในระยะแรก ๆ

ศักยภาพในการอุ้มน้ำ การชลอน้ำ การปลดปล่อยน้ำ การเพิ่มการลดปริมาณ ออกซิเจน คาร์บอนไดออกไซด์ ตลอดจนทำให้ชนิดพืชหายาก หรือสูญพันธุ์ไป ยังคงต้องใช้ เวลา ในการวิเคราะห์วิจัยอีกพอสมควร

๒.๓.๒ ป่าไม้เชิงกฎหมาย

ป่า ตามมาตรา ๔ (๑) ของพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๔๔ หมายถึงพื้นที่ป่าไม้ซึ่งในอดีตมีสภาพอุดมสมบูรณ์ บางส่วนได้ถูกอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของชาติ โดยประกาศเป็นที่ราชพัสดุ ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่ยังมีพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการประกาศและไม่มีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ โดยตรง เช่น ป่าทั่วไป ป่าชั่วคราว ที่รกร้างว่างเปล่า ที่หวงห้าม ที่สาธารณประโยชน์ หรือที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินและภูเขา

ป่าสงวนแห่งชาติ คือ พื้นที่ป่าไม้ที่ได้ถูกประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ อยู่ในสภาพป่าบกและป่าชายเลน ตามกฎกระทรวงได้ประกาศไว้ ๑,๒๒๐ ป่า มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑๔๓.๘๗ ล้านไร่ หรือประมาณ ๒๓๐,๑๘๘.๕๔ ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติได้เสื่อมสภาพไปเป็นจำนวนมาก และกรมป่าไม้ได้ มอบให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรไป ๔๔.๒๘ ล้านไร่ โดยแยกเป็นพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร ๗.๒๒ ล้านไร่ และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่เสื่อมสภาพ ๓๗.๐๖ ล้านไร่ และยังมีผู้เข้าถือครองทำประโยชน์ประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ แปลง เป็นเนื้อที่ประมาณ ๔ - ๕ ล้านไร่ ขณะนี้ได้มีการบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่องให้หมดสภาพป่าเพื่อสร้างเงื่อนไขสำหรับการขอรับเอกสาร สปก. ๔ - ๐๑ ซึ่งทำให้สามารถครอบครองทำประโยชน์ได้อย่างถาวรและถูกต้องตามกฎหมาย แม้ผู้เช่าป่าสงวนแห่งชาติที่หมดสภาพจากกรมป่าไม้ ผู้เช่าก็บอกเลิกสัญญาเช่ากับกรมป่าไม้และขอรับเอกสารสิทธิ สปก. ๔ - ๐๑

อุทยานแห่งชาติ คือ พื้นที่ซึ่งรัฐบาลเห็นว่ามีความเหมาะสมสมควรสงวนไว้เป็นพิเศษ เพื่อรักษาสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมตลอดไป และเพื่อประโยชน์ในการศึกษาและนันทนาการจึงกำหนดเป็นอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๐๔ อุทยานแห่งชาติจึงเป็นพื้นที่ป่าชั้นในต่อจากป่าสงวนแห่งชาติ มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสำคัญทั้งสิ้น ปัจจุบันมีอุทยานแห่งชาติ ๗๗ แห่ง รวมเนื้อที่ ๒๔.๕

ล้านไร่ แยกเป็นอุทยานทางบก ๖๒ แห่ง เนื้อที่ ๒๑.๕ ล้านไร่ และอุทยานทางทะเล ๑๕ แห่ง เนื้อที่ ๓ ล้านไร่เศษ นอกจากนี้กรมป่าไม้กำลังเตรียมการออกพระราชกฤษฎีกา กำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติอีก ๔๒ แห่ง รวมเนื้อที่ ๑๓.๗ ล้านไร่ แยกเป็นอุทยานทางบก ๓๘ แห่ง เนื้อที่ ๑๓ ล้านไร่ และอุทยานทางทะเล ๔ แห่ง เนื้อที่ ๐.๗๓ ล้านไร่ อุทยานแห่งชาติกำลังประสบปัญหาในการบุกรุกทำลายและจะวิกฤตมากขึ้น เมื่อไม่มีป่าสงวน แห่งชาติให้ปฏิรูปหรือบุกรุกอีกต่อไป

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า คือพื้นที่ที่กำหนดขึ้นตามพระราชบัญญัติ ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัยและมีโอกาสสืบพันธุ์และขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ ได้มาก สัตว์ป่าบางส่วนก็โอกาสกระจายออกไปในท้องที่ใกล้เคียงกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านี้เป็นพื้นที่ป่าชั้นในสุดของพื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่ จะอยู่บริเวณชายแดน ของประเทศและคงสภาพที่สมบูรณ์ไว้ได้ เพราะมีป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติเป็น กันชนไว้ และมีการดูแลรักษาที่เข้มแข็ง ปัจจุบันมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอยู่ ๓๖ แห่ง รวมเนื้อที่ ๑๗.๕ ล้านไร่ และกรมป่าไม้กำลังดำเนินการจัดตั้งและออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพิ่มเติมอีก ๕ แห่ง รวมเนื้อที่ ๑.๔ ล้านไร่

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า คือพื้นที่ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติกำหนดให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ชนิดหรือประเภทใดก็ได้ โดยการประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในปัจจุบันมีเขตห้ามล่าสัตว์ป่า อยู่ ๔๘ แห่ง รวมเนื้อที่ ๒.๕ ล้านไร่ และกำลังดำเนินการจัดตั้งอยู่อีก ๖ แห่ง รวมเนื้อที่ ๐.๓ ล้านไร่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าส่วนใหญ่ไม่ใช่ป่าไม้เลยก็ได้ เช่น ทะเลสาบสงขลา บึงบรเพ็ด วัลด์ ดั๊ว เขา ฯลฯ

วนอุทยาน คือ พื้นที่ขนาดเล็กซึ่งกรมป่าไม้ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ มีความสำคัญในระดับท้องถิ่นและมีจุดเด่นซึ่งอาจได้แก่ น้ำตก หุบเหว หน้าผา ถ้ำ หรือหาดทราย เป็นต้น ปัจจุบันกรมป่าไม้ได้ประกาศให้พื้นที่ ๔๗ แห่ง เป็นวนอุทยาน รวมเนื้อที่ ๕๑๔,๘๕๙ ไร่

สวนพฤกษศาสตร์ เป็นสถานที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมพรรณไม้ทุกชนิดไว้ในที่เดียวกัน สำหรับการศึกษาด้านพฤกษศาสตร์โดยเฉพาะ แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจไปด้วย พรรณไม้ที่นำมาปลูกจะมีพรรณไม้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยแยกหมวดหมู่ เป็นตระกูลตามลำดับความสำคัญของชนิดไม้นั้น ๆ เพื่อผู้สนใจหรือต้องการศึกษา หากความรู้จะได้ทราบว่า พรรณไม้ใดอยู่ในตระกูลและชนิดพันธุ์ใด

สวนรุกขชาติ คือสภาพที่ขนาดเล็ก มีเนื้อที่น้อยกว่าสวนพฤกษศาสตร์ จัดสร้างเพื่อรวบรวมพรรณไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะไม้ยืนต้นที่มีค่าในทางเศรษฐกิจและไม้ดอกที่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่มิได้จัดปลูกให้เป็นหมวดหมู่เหมือนอย่างในสวนพฤกษศาสตร์ มีการทำถนนทางเดิน สำหรับการเข้าชมและติดชื่อบอกให้ทราบว่าชื่อพันธุ์ไม้นั้นๆ การสร้างสวนรุกขชาติขึ้นก็เพื่อจุดมุ่งหมายแห่งการพักผ่อนหย่อนใจโดยเฉพาะและพร้อม ๆ กับผู้ที่เข้าชมหรือเข้าไปพักผ่อน ก็จะได้รับความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้ไปด้วย

หมายเหตุ : วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ ไม่มีในกฎหมายปัจจุบัน

๒.๓.๓ ป่าไม้เชิงปฏิบัติการ

ป่าไม้ถาวร คือ พื้นที่จำแนกไว้ให้คงอยู่เป็นป่า ทั้งนี้เป็นไปตามผลการสำรวจจำแนกประเภทที่ดินทั่วประเทศของคณะกรรมการสำรวจจำแนกประเภทที่ดิน ซึ่งเดิมที่เดียวตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก ตั้งเป้าหมายไว้ว่า จะจำแนกที่ดินหรือกันพื้นที่ป่าไม้ไว้ ร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่ประเทศ เมื่อได้สำรวจจำแนกประเภทที่ดินตามความเหมาะสมว่าบริเวณใดควรเป็นที่อยู่อาศัย ที่กสิกรรม เกษตรกรรม และที่ป่าไม้แล้วก็จะหมายลงในแผนที่จำแนกว่าบริเวณนั้น ๆ เป็นที่จำแนกไว้เป็น "ป่าถาวร" เมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามผลการจำแนกนั้นแล้ว ก็จะมอบฉันทะให้กรมป่าไม้ดำเนินการประกาศกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการนั้นต่อไป

ป่าตามมติคณะรัฐมนตรี/ป่าจำแนก/ป่าเตรียมการ คือ บริเวณที่ได้กำหนดเป็นป่าถาวร ตามผลการสำรวจจำแนกประเภทที่ดินทั่วประเทศของคณะกรรมการสำรวจจำแนกประเภทที่ดิน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๔ แต่สำหรับคำว่าป่าเตรียมการ คือ ป่าไม้ถาวรที่กรมป่าไม้ยังดำเนินการเพื่อประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติไม่เสร็จ ซึ่งหมายถึงเตรียมการที่จะกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ต่อไปนั้นเอง

ป่าอนุรักษ์/ป่าเศรษฐกิจ ความหมายของคำ ๒ คำนี้ สามารถจำกัดความจากที่มาดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เห็นชอบด้วยกับนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศเพื่อประโยชน์ ๒ ประการ คือ

๑. ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายาก และป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วม และการพังทลายของดิน ตลอดจนทั้งประ โยชน์ในการศึกษา การวิจัย และนันทนาการของประชาชนในอัตราร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ประเทศ

๒. ป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และของป่า เพื่อประโยชน์ ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ

อนึ่ง ในสมัยรัฐธรรมนูญว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พันโทสนั่น ขจรประศาสน์ ยศในขณะนั้น) มีบัญชาให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์สั่งการให้ กรมป่าไม้ ดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ของชาติเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ป่าซึ่งมีสภาพสมบูรณ์โดยต้องกำหนดแนวเขตให้ ชัดเจนและห้ามผู้ใดเข้าทำประ โยชน์โดยเด็ดขาด

๒. พื้นที่ป่าเศรษฐกิจประเภทที่ ๑ เป็นพื้นที่ป่าซึ่งเสื่อมโทรมสำหรับการมอบ ให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรนาไปจัดสรรเป็นที่ทำกินของประชาชน

๓. พื้นที่ป่าเศรษฐกิจประเภทที่ ๒ เป็นพื้นที่ป่าที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เอกชนขอ อนุญาตเข้าทำประ โยชน์ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด โดยห้ามตัดไม้ใหญ่อย่างเด็ดขาด

เมื่อกรมป่าไม้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วรายงานผลให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทราบเพื่อพิจารณานำเสนอคณะรัฐมนตรี แต่ได้รับการทักท้วงจากกระทรวงอุตสาหกรรมว่า กรมป่าไม้มิได้นำข้อมูลทางด้านทรัพยากรธรณีเข้าไปประกอบในการพิจารณาด้วยจึงทำให้ การดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าไม้หยุดชะงักไป

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายอาทิตย์ อภาภิรม) ได้มีนโยบายให้กรมป่าไม้ดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ของชาติขึ้น ใหม่อีก ซึ่งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ มีมติเมื่อคราวประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๓๔ วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ให้กรมป่าไม้ดำเนินการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากร และที่ดินป่าไม้เฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติก่อน โดยมีหลักเกณฑ์ในการจำแนกเขตการใช้ ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำว่า เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์และเขต พื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ ดังนี้

๑. เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่มีคุณค่าหายาก เพื่อการป้องกันธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา การวิจัยนันทนาการของประชาชนและความมั่นคงของชาติ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.๑ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี ได้แก่

๑.๑.๑ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

๑.๑.๒ พื้นที่อุทยานแห่งชาติ

๑.๑.๓ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑

๑.๑.๔ พื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าชายเลน

๑.๒ พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าสมบูรณ์หรือมีศักยภาพเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสมดุล ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

๑.๒.๑ พื้นที่ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ ตลอดจนพื้นที่ป่าที่สมควรสงวนไว้ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศน์

๑.๒.๒ พื้นที่ป่าที่มีความเหมาะสมต่อการสงวนไว้เพื่อเป็นสถานที่ ศึกษา

๑.๒.๓ พื้นที่ป่าที่ห้ามมิให้บุคคลเข้าไป หรืออยู่อาศัยตามแนวชายแดน

๑.๒.๔ พื้นที่ป่าอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

๑.๒.๕ พื้นที่ป่าซึ่งเป็นเขตที่ตั้งแหล่งธรรมชาติอันสมควรอนุรักษ์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๘

๑.๒.๖ พื้นที่ป่าซึ่งกำหนดเป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๘

๒. เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อผลิตไม้และของป่ารวมถึงพื้นที่เศรษฐกิจตามนัยมติคณะรัฐมนตรี เกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่เพื่อการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่ประสานการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรแร่ และทรัพยากรพลังงานเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ ทั้งต้องไม่อยู่ในหลักเกณฑ์จำแนกให้เป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์

ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๐ และ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เห็นชอบในหลักเกณฑ์และวิธีการในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ อนุมัติให้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ดำเนินการวิจัย เพื่อกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้มอบให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีนายเกษม จันทรแก้ว เป็นผู้อำนวยการโครงการ เป็นผู้ดำเนินการ มีคณะกรรมการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำเป็นที่ปรึกษาโดยในช่วง ๓ ปีแรก (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๘) จะทำการวิจัยลุ่มน้ำทางภาคเหนือ (ปิง วัง ยม และน่าน) และช่วง ๒ ปีหลัง (พ.ศ. ๒๕๒๘ - ๒๕๓๐) จะทำการวิจัยลุ่มน้ำทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ชีและมูล) ซึ่งผลจากการกำหนดชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำและความหมายของแต่ละชั้นคุณภาพลุ่มน้ำของแต่ละลุ่มน้ำ จะเป็นผลไปตามการดำเนินการดังกล่าวโดยความเห็นชอบตามมติคณะรัฐมนตรี ดังนี้

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำปิง วัง

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำยม น่าน

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ เรื่องการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำมูลและชี

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒ เรื่องการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำภาคใต้และข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ

การกำหนดชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำจะใช้ปัจจัยด้านกายภาพ ๖ ประการในการคำนวณคือ (๑) สภาพภูมิประเทศ (๒) ระดับความลาดชัน (๓) ความสูงจากระดับน้ำทะเล (๔) ลักษณะทางธรณีวิทยา (๕) ลักษณะทางปฐพีวิทยา และ (๖) สภาพป่าไม้ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ผลที่ออกมาจะถูกจำแนกเป็น ๕ ระดับชั้นคุณภาพตามลำดับความสำคัญของการควบคุมระบบนิเวศน์ของลุ่มน้ำ ดังนี้

๑. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำที่ควรจะต้องสงวนรักษาไว้ เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร โดยเฉพาะ เนื่องจากมีลักษณะและคุณสมบัติที่อาจมีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม จากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินได้ง่ายและรุนแรง ไม่ว่าพื้นที่จะมีป่าหรือไม่มีป่าปกคลุมก็ตาม

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ จะแบ่งออกเป็น ๒ ระดับชั้นย่อย คือ

๑) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ A หมายถึง พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ที่ยังคงมีสภาพป่าสมบูรณ์ปรากฏอยู่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งจำเป็นจะต้องสงวนไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารและเป็นทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ

๒) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ B หมายถึง พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ซึ่งสภาพป่าส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้ถูกทำลาย ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงไปเพื่อพัฒนาการใช้ที่ดินรูปแบบอื่น ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๒๕ และการใช้ที่ดินหรือการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ดำเนินการไปแล้วจะต้องมีมาตรการควบคุมเป็นพิเศษ การใช้ที่ดินในพื้นที่นี้จะต้องได้รับอนุญาตจากคณะรัฐมนตรี เป็นราย ๆ ไป

๒. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๒ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำซึ่งโดยลักษณะทั่วไปมีคุณภาพเหมาะสมต่อการเป็นต้นน้ำลำธารในระดับรองลงมา และสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อกิจการที่สำคัญได้ เช่น การทำเหมืองแร่ เป็นต้น

๓. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๓ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำ โดยทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งกิจกรรม ทำไม้ เหมืองแร่ และปลูกพืชกสิกรรมประเภทไม้ยืนต้น

๔. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำ ซึ่งสภาพป่าได้ถูกบุกรุกแผ้วถาง เป็นที่ประโยชน์เพื่อกิจการพืชไร่เป็นส่วนมาก

๕. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๕ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำ ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่ราบหรือที่ลุ่ม หรือเนินลาดเอียงเล็กน้อยและส่วนใหญ่ป่าไม้ได้ถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อประโยชน์ด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะทำนาและกิจการอื่น ๆ ไปแล้ว

ป่าชายเลนเขตอนุรักษ์ เป็นผลตามการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลนประเทศไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลนและปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประกอบในการพิจารณากำหนดเขตมีดังนี้

๑. เขตอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่หวงห้ามไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ประโยชน์ใด ๆ นอกจากจะปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์

๒. เขตเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น

๒.๑ เขตเศรษฐกิจ ก. หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์เฉพาะกิจการด้านป่าไม้เพื่อผลผลิตที่สม่ำเสมอตามหลักวิชาการป่าไม้

๒.๒ เขตเศรษฐกิจ ข. หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาด้านอื่น ๆ ได้ แต่ต้องคำนึงถึงผลดีและผลเสียทางด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

ป่าเสื่อมโทรม/ป่าปรับปรุง มาตรา ๑๖ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๔ บัญญัติไว้ดังนี้

ในกรณีที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมดหรือบางส่วนมีสภาพเป็นป่าไร่ร้างหรือทุ่งหญ้าหรือเป็นป่าที่ไม่มีไม้มีค่าขึ้นอยู่เลย หรือมีไม้มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย และป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนดีตามธรรมชาติ โดยมีสภาพตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีกำหนด โดยอนุมัติคณะรัฐมนตรีให้ถือว่าป่าสงวนแห่งชาติในบริเวณดังกล่าวเป็นป่าเสื่อมโทรม

ถ้าทางราชการมีความจำเป็นต้องฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม ให้รัฐมนตรีประกาศกำหนดเขตป่าเสื่อมโทรมทั้งหมด หรือบางส่วนเป็นเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ

ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ อนุมัติหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมตามมาตรา ๑๖ ทวิ ดังนี้

๑. เป็นป่าที่ไม่มีไม้มีค่ามีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย และป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนดีได้ตามธรรมชาติ โดยมีลูกไม้ขนาดความสูงเกิน ๒ เมตรขึ้นไปขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๒๐ ต้นหรือมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง ๑๓๐ เซนติเมตร ตั้งแต่ ๕๐ - ๑๐๐ เซนติเมตร ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๘ ต้นหรือมีไม้ขนาดความโตเกิน ๑๐๐ เซนติเมตร ขึ้นไป ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๒ ต้น หรือพื้นที่ป่าที่มีไม้เข้าหลักเกณฑ์ทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าว เมื่อรวมกันแล้วต้องมีจำนวนไม่เกินไร่ละ ๑๖ ต้น

๒. การสำรวจพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นให้สำรวจโดยวิธีทำแปลงตัวอย่างแบบ Line Plot ให้กระจายทั่วพื้นที่ไม่น้อยกว่าร้อยละห้าของพื้นที่ ถ้าพื้นที่แปลงใดมีกลุ่มไม้มีค่าขึ้นอยู่หนาแน่นเกินเกณฑ์ที่กำหนดตั้งแต่ ๑ ไร่ขึ้นไป ให้กันไว้เพื่อให้ไม้เหล่านั้นเจริญเติบโตทางธรรมชาติ

ต่อมาได้มีมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ อนุมัติตามที่ประธานคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติเสนอขอทบทุนมติคณะรัฐมนตรี เรื่องหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมใหม่ เป็นดังนี้

๑. เป็นป่าไม้ที่ไม่มีไม้มีค่าที่มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย และป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนได้ตามธรรมชาติ โดยมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง ๑๓๐ เซนติเมตร ตั้งแต่ ๕๐ - ๑๐๐ เซนติเมตร ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๘ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน ๑๐๐ เซนติเมตร ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๒ ต้น

๒. การสำรวจพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นให้ดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ ในกรณีพื้นที่ที่ขออนุญาตมีเนื้อที่มากกว่า ๕๐๐ ไร่ ควรมีการตรวจสอบโดยภาพถ่ายทางอากาศ หรือภาพถ่ายดาวเทียม มาตรฐานที่เหมาะสมซึ่งสามารถตรวจสอบได้ทีละหน่วยที่สุด เพื่อประเมินสภาพป่าโดยทั่วไป หากมีพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ให้กันออก

๒.๒ ให้สำรวจโดยวิธีทำแปลงตัวอย่างแบบ Line Plot ให้กระจายทั่วพื้นที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ ของพื้นที่ เพื่อหาปริมาณของไม้ขนาดต่าง ๆ ในการประเมินไม่ควรให้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าผืนใหญ่ เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ควรใช้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าในแต่ละแปลงที่สำรวจ

๓. ในกรณีที่ป่านั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่ ๑ A ชั้นที่ ๑ B และชั้นที่ ๒ แม้จะมีต้นไม้เพียงไม่กี่ต้น ก็มีให้กำหนดเป็นป่าเสื่อมโทรม

หมายเหตุ คำว่าป่าปรับปรุง น่าจะหมายถึง เขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าเสื่อมสภาพ เป็นคำที่ปรากฏในคราวประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งรัฐมนตรีช่วยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เสนอขอแก้ไขเพิ่มเติมข้อความในหัวข้อ ๒.๒ วิธีการดังนี้

"ข้อ ๒.๒.๑ ให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน" ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตป่าไม้ถาวรที่เสื่อมสภาพแล้ว มีราษฎรเข้าถือครองทำกินอยู่ (ยกเว้นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายหรือตามมติคณะรัฐมนตรี) ให้กรมป่าไม้มอบให้ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร

นำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินโดยออกเอกสาร สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น" ซึ่งก็ไม่ได้ให้คำจำกัดความว่าเสื่อมสภาพมีลักษณะอย่างไร ทั้งนี้ การกำหนดประเภทว่าเสื่อมสภาพขึ้นมาใหม่ อาจทำให้การปฏิรูปที่ดินสะดวกขึ้น เพราะไม่ต้องดำเนินการสำรวจตามเกณฑ์วัดที่กำหนดไว้สำหรับป่าเสื่อมโทรมซึ่งกฎหมายได้บัญญัติไว้แล้ว

๓. ข้อเท็จจริง

๓.๑ สาเหตุของการค้าไม้ทำลายป่า

๓.๑.๑ การเพิ่มของประชากร

พลเมืองไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องประมาณปีละ ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ดังจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ประเทศไทยมีประชากร ๓๓.๖ ล้าน และเพิ่มเป็น ๕๗.๘ ล้านคน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ คือเพิ่มขึ้น ๒๔.๒ ล้านคน ใน ๒๔ ปี โดยมีประชากรชายและหญิง เกือบเท่ากัน การเพิ่มของประชากรทำให้ความหนาแน่นของประชากรต่อตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นจาก ๖๕.๓๘ คนเป็น ๑๑๒.๖๒ คน (ดูตารางที่ ๒.๑) แต่จากการพิจารณาตัวเลข ในตารางที่ ๒.๒ ประชากรที่เพิ่มมากขึ้นนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคกลางและภาคอีสาน คือ จาก ๑๐.๘ ล้านคนเป็น ๑๘.๖ ล้านคน ภาคกลางระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๓๕ และ จาก ๑๑.๒ ล้านคนเป็น ๒๐.๑ ล้านคน ภาคอีสานระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๓๕ ดังนั้น ประชากรประมาณ ๒ ใน ๓ ยังอยู่ในภาคกลาง (รวม กทม.) และภาคอีสาน นอกจากนี้ ประชากรในเขตเทศบาลก็เพิ่มจาก ๕.๔ ล้านคนเป็น ๑๐.๒ ล้านคน ในระยะเวลาเดียวกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประชากรไทยส่วนใหญ่จะอยู่ในชนบทและความต้องการที่อยู่อาศัย ซึ่งเพิ่มขึ้นตามตัวบ่งชี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยมากขึ้นประชากร ซึ่งไม่มีที่อยู่อาศัยย่อมจะหักล้างถ่วงพงและเข้ายึดที่ป่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย เพราะเป้าหมายถึง ที่ดินที่ยังมีได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน อย่างไรก็ดีพื้นที่ที่กลายเป็นที่อยู่อาศัยย่อมเป็นพื้นที่ ที่ไม่ค่อยจะกว้างขวาง แต่พื้นที่ที่ประชากรต้องการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาและการประกอบอาชีพย่อมจะมากกว่า

๓.๑.๑.๑ พื้นที่ป่าไม้ที่หายไปได้แปรสภาพเป็นพื้นที่ทางการเกษตรเสียส่วนหนึ่ง จากตารางที่ ๒.๓ ซึ่งแสดงการใช้ที่ดินของภาคต่าง ๆ จะเห็นว่าเนื้อที่ป่าของทุกภาคลดลง ภายใต้อายุระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๕) คือภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๑.๕ ล้านไร่ ภาคเหนือประมาณ ๒.๘ ล้านไร่ ภาคกลางประมาณ ๐.๖ ล้านไร่ และภาคใต้ ประมาณ ๐.๘ ล้านไร่ รวมทั้งสิ้นประมาณ ๕.๘ ล้านไร่ ในขณะที่เนื้อที่ถือครองทางการ เกษตรเพิ่มขึ้นในภาคอีสานและภาคใต้ แต่ลดลงในภาคเหนือและภาคกลาง แต่เมื่อรวมแล้ว ทั้งประเทศเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรเพิ่มขึ้นประมาณ ๑.๘ ล้านไร่ อย่างไรก็ดีเนื้อที่ไม่ได้ จำแนกเพิ่มขึ้นอย่างมากในภาคเหนือคือ ๓.๑ ล้านไร่ เพิ่มขึ้นในภาคอีสานและภาคกลางคือ

๐.๔ ล้านไร่ และ ๐.๖ ล้านไร่ ตามลำดับ: แต่ในภาคใต้ลดลง -๐.๑ ล้านไร่ ซึ่งรวมแล้ว
เพิ่มขึ้นประมาณ ๔.๐ ล้านไร่ พื้นที่ที่ไม่ได้จำแนกนี้เป็นเนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรม
และสิ้นสภาพป่า เนื้อที่สุขาภิบาล เทศบาล ทางรถไฟ ที่ราชพัสดุ ที่สาธารณประโยชน์

ปรับปรุงจาก วิไล วงศ์สืบชาติ คาราวรรณ เจียมเพิ่มพูน และ มยุรี นกบุงทอง
ประชากรของประเทศไทย : สถิติในช่วง ๒๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๓๕) สถาบันประชากร
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : ธันวาคม ๒๕๓๖ หน้า ๑๑-๑๕๘

เป็นต้น ซึ่งหมายความว่าเนื้อที่ป่าได้กลายเป็นเนื้อที่ทางการเกษตรประมาณ ๑.๘ ล้านไร่
และ เป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยหรือเนื้อที่สำหรับโครงสร้างพื้นฐานอีกประมาณ ๔.๐ ล้านไร่
ฉะนั้นจึงพอจะกล่าวได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ที่หายไปนอกเขียงเหนือและภาคใต้ได้ถูก
นำไปใช้ เป็นพื้นที่ทางการเกษตร ในขณะที่พื้นที่ป่าในภาคเหนือและภาคกลางได้กลายเป็นป่า
เสื่อมโทรมที่ชุมชนหรือโครงสร้างพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ ยิ่งกว่านั้นพื้นที่ทางการเกษตรใน
ภาคกลางและภาคเหนือได้กลายเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้จำแนกไปด้วย แต่สำหรับภาคใต้แล้วพื้นที่
ไม่ได้จำแนกได้กลับกลายเป็นพื้นที่ทางการเกษตรไป ทั้งนี้อาจจะสรุปว่าพื้นที่ป่าไม้ที่หายไป
ได้ถูกนำไปใช้ต่างกันในแต่ละภาคซึ่งขึ้นอยู่กับความจำเป็นของประชากรในภาคนั้น ๆ หรือ
สภาพสังคมของแต่ละพื้นที่

ตารางที่ ๒.๓ มีข้อมูลที่น่าสนใจอยู่อีกหลายอย่างเช่น (๑) ขนาดของฟาร์ม
เกือบทุกภาคจะมีขนาดเล็กลง ยกเว้นภาคกลางที่ขนาดของฟาร์มจะมีขนาดใหญ่ขึ้นเล็กน้อย
(๒) จำนวนฟาร์มเพิ่มขึ้นประมาณ ๘๐,๐๐๐ รายใน ๕ ปีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ
ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ รายในภาคใต้ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่จำนวนฟาร์มกลับลดลงเล็กน้อย
ในภาคเหนือและภาคกลาง (๓) พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นทุกภาคคือเกือบ ๔๐๐,๐๐๐ ไร่
ใน ๕ ปี โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นมากกว่า ๑๒๕,๐๐๐ ไร่ ภาคเหนือ ๑๑๐,๐๐๐
ไร่ ภาคกลางประมาณ ๘๐,๐๐๐ ไร่ และภาคใต้ ๗๒,๐๐๐ ไร่ (๔) ที่นาลดลงทุกภาค
ยกเว้น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเพิ่มขึ้นมากกว่า ๖๕๐,๐๐๐ ไร่ ภาคเหนือลดลง
๑,๓๐๐,๐๐๐ ไร่ ภาคกลางลดลง ๑,๗๐๐,๐๐๐ ไร่ ภาคใต้ลดลงเกือบ ๕๐๐,๐๐๐ ไร่
รวมทั้งสิ้นลดลงถึง ๒,๙๐๐,๐๐๐ ไร่ (๕) พื้นที่พืชไร่เพิ่มขึ้นเล็กน้อยทั้งประเทศคือเพิ่มขึ้น
ทุกภาคยกเว้นภาคกลางซึ่งลดลงประมาณ ๒๓๐,๐๐๐ ไร่ แต่ภาคเหนือเพิ่มมากที่สุดประมาณ

ตารางที่ ๒.๒ ประชากรไทย ในปี ๒๕๑๑, ๒๕๓๕ และ ๒๕๓๗

ภาค	ประชากรรวม	ประชากรชาย	ประชากรหญิง
๒๕๑๑			
ทั่วราชอาณาจักร	๓๓, ๕๕๒, ๒๓๘	๑๖, ๘๘๔, ๕๓๖	๑๖, ๖๖๗, ๗๐๒
เทศบาล	๕, ๓๘๐, ๗๗๑	๒, ๗๕๑, ๐๒๒	๒, ๖๒๙, ๗๔๘
ภาคกลาง	๑๐, ๙๒๗, ๔๑๐	๕, ๕๐๘, ๑๗๖	๕, ๔๑๙, ๒๓๔
เทศบาล	๓, ๙๙๑, ๖๖๕	๒, ๐๔๕, ๗๑๐	๑, ๙๔๕, ๘๕๕
ภาคอีสาน	๑๑, ๒๔๙, ๙๓๑	๕, ๖๓๐, ๐๖๐	๕, ๖๑๙, ๘๗๑
เทศบาล	๔๕๔, ๔๗๑	๒๓๓, ๑๑๒	๒๒๑, ๓๕๙
ภาคเหนือ	๗, ๒๔๓, ๓๒๖	๓, ๖๖๓, ๖๔๑	๓, ๕๗๙, ๔๘๕
เทศบาล	๔๕๙, ๑๙๙	๒๓๑, ๑๓๘	๒๒๘, ๐๖๑
ภาคใต้	๔, ๑๓๑, ๖๐๒	๒, ๐๘๒, ๔๖๓	๒, ๐๔๙, ๑๓๙
เทศบาล	๔๗๕, ๔๓๖	๒๔๑, ๐๖๒	๒๓๔, ๓๗๔
๒๕๓๕			
ทั่วราชอาณาจักร	๕๗, ๗๘๘, ๙๖๕	๒๙, ๐๑๘, ๐๙๒	๒๘, ๗๗๐, ๘๗๓
เทศบาล	๑๐, ๒๒๙, ๗๔๗	๕, ๐๙๙, ๙๙๑	๕, ๑๒๙, ๗๕๖
ภาคกลาง	๑๘, ๖๔๕, ๘๘๙	๙, ๓๑๔, ๙๗๙	๙, ๓๓๐, ๙๑๐
เทศบาล	๗, ๓๐๘, ๓๙๐	๓, ๖๔๔, ๘๔๔	๓, ๖๖๓, ๕๔๖
ภาคอีสาน	๒๐, ๐๕๙, ๐๑๕	๑๐, ๑๐๒, ๒๓๑	๙, ๙๕๖, ๗๘๔
เทศบาล	๑, ๑๔๕, ๑๐๓	๕๗๒, ๘๗๒	๕๗๒, ๒๓๑
ภาคเหนือ	๑๑, ๖๘๒, ๓๑๕	๕, ๘๗๙, ๘๑๙	๕, ๘๐๒, ๔๙๖
เทศบาล	๘๖๕, ๒๙๘	๔๒๗, ๗๕๗	๔๓๗, ๕๔๑
ภาคใต้	๗, ๔๐๑, ๗๔๖	๓, ๗๒๑, ๐๖๓	๓, ๖๘๐, ๑๘๓
เทศบาล	๙๑๐, ๙๕๖	๔๕๔, ๕๑๘	๔๕๖, ๔๓๘
๒๕๓๗			
ทั่วราชอาณาจักร	๕๙, ๐๙๕, ๔๑๙	๒๙, ๕๕๒, ๙๗๘	๒๙, ๕๔๒, ๔๔๑

מחלקת המחקר והייעוץ
Table 4.4. Land utilization by region, 1987-1991

מחוז Region	מ.ר. K.M.	סה"כ שטח Total land K.M. ²	שטח יערות Forest land K.M. ²	סה"כ שטח פתוח Total K.M. ²	מספר חוות Number of farms	שטח פתוח ממוצע Average K.M. ²	שטח פתוח ממוצע Average K.M. ²	התפלגות שימושי אדמה Land holding land						שטח אדמה מיועדת לאימוץ Other land K.M. ²	שטח אדמה מיועדת לאימוץ Other land K.M. ²
								תחת פירות/עצים Under fruit/trees	אדמה מיועדת לתבואה Under field crops	אדמה מיועדת לרפת/עגבניות Under vegetable Green land	אדמה מיועדת לרפת/עגבניות Under vegetable Green land	אדמה מיועדת לרפת/עגבניות Under vegetable Green land	אדמה מיועדת לרפת/עגבניות Under vegetable Green land		
צפון-מזרח North-Eastern	2530	105,533,863	15,174,308	56,548,476	2,101,238	1,125,164	37,318,918	13,393,281	1,329,641	173,172	481,093	2,192,693	531,484	33,811,429	
	2531	105,533,863	11,608,342	56,314,601	2,116,097	1,134,623	37,227,794	13,110,745	1,465,656	181,918	462,399	2,205,382	542,138	34,411,016	
	2532	105,533,863	14,741,250	56,529,194	2,117,488	1,166,741	37,383,163	13,127,510	1,576,493	182,003	424,896	2,183,803	484,562	34,283,222	
מזרח Eastern	2533	105,533,863	14,168,776	56,713,714	2,131,448	1,186,145	37,450,583	13,128,227	1,680,166	201,071	415,182	2,166,581	488,767	34,851,481	
	2534	105,533,863	13,624,192	57,718,114	2,133,557	1,252,713	37,972,843	13,454,928	1,844,105	209,080	394,819	2,068,752	521,267	34,181,254	
	2530	106,027,680	1,006,574	59,695,174	2,289,772	833,538	16,467,879	10,247,065	1,285,957	240,223	104,819	347,042	148,050	25,225,835	
צפון Northern	2531	106,027,680	50,754,470	29,803,684	1,304,354	887,969	16,215,874	10,223,238	1,527,847	217,815	106,904	491,261	202,782	25,869,520	
	2532	106,027,680	50,138,750	29,837,112	1,295,829	817,446	16,063,601	10,380,975	1,543,750	245,127	107,488	396,059	189,860	26,056,818	
	2533	106,027,680	49,161,039	29,704,658	1,298,424	922,127	15,587,776	10,708,154	1,624,595	218,413	115,278	315,366	112,948	27,161,983	
מזרח Central Plain	2534	106,027,680	48,714,357	29,394,278	1,281,697	842,373	15,196,970	10,474,955	1,753,992	275,615	111,158	431,739	184,472	28,419,845	
	2538	106,027,680	15,786,808	29,603,901	1,811,630	773,684	14,191,806	9,674,670	3,621,694	292,184	159,931	421,904	457,826	18,537,452	
	2531	106,027,680	15,673,853	29,316,756	1,820,927	761,208	13,343,710	9,744,523	4,056,648	265,183	148,379	536,678	460,458	18,947,444	
צפון Central Plain	2532	106,027,680	15,630,625	28,935,142	1,811,630	762,006	12,943,705	9,479,801	4,383,518	225,811	132,787	536,558	472,956	20,372,486	
	2533	106,027,680	15,408,954	28,732,429	1,808,088	772,678	12,725,070	9,422,811	4,369,793	278,551	142,619	511,484	508,422	20,797,430	
	2534	106,027,680	15,192,145	28,629,478	1,865,644	852,507	12,530,777	9,438,406	4,379,380	309,380	174,526	444,833	549,669	21,116,830	
צפון Southern	2538	111,186,892	8,316,570	15,355,174	2,043,667	407,883	4,190,588	142,587	9,762,789	17,699	81,771	565,048	157,289	19,525,298	
	2531	111,186,892	5,143,517	16,337,708	2,592,169	439,160	4,040,285	162,422	10,704,884	65,930	70,848	701,820	152,381	18,715,767	
	2532	111,186,892	8,175,000	16,234,440	2,035,718	436,970	3,787,184	151,505	11,156,884	46,588	85,064	697,977	157,348	18,537,552	
צפון Southern	2533	111,186,892	8,758,333	16,973,616	2,087,754	448,014	3,662,668	156,004	11,754,244	41,816	66,185	686,362	154,539	18,473,849	
	2534	111,186,892	8,405,290	17,333,915	2,204,764	488,899	3,632,413	150,347	12,120,934	61,095	51,309	675,931	167,982	18,457,487	
	2538	120,686,888	91,794,152	31,702,422	2,257,489	3,140,278	77,169,173	33,457,581	15,999,491	753,458	837,418	3,546,887	1,288,538	98,200,114	
מזרח Whole Ekedos	2531	320,896,888	99,880,182	31,772,758	2,147,540	3,226,960	70,827,661	33,240,928	17,755,015	750,826	788,481	3,945,151	1,357,757	99,043,947	
	2532	320,896,888	98,635,425	31,611,852	2,169,206	3,785,163	70,185,879	33,137,811	18,660,145	708,729	750,235	3,814,397	1,284,826	99,230,878	
	2533	320,896,888	87,488,538	32,374,095	2,171,471	3,361,565	69,436,107	33,415,198	19,428,785	805,851	710,435	3,475,803	1,258,655	101,003,343	
2534	320,896,888	85,436,264	33,071,186	2,150,531	3,536,496	69,313,003	33,518,631	20,088,411	858,180	706,812	3,621,255	1,423,600	102,184,416		

מחלקת המחקר והייעוץ
 2/ מחלקת המחקר והייעוץ מס' 2531, 2532, 2533

ตารางที่ 2.4 การใช้ไม้ภายในประเทศ

TABLE 2.4 DOMESTIC WOOD APPARENT CONSUMPTION

หน่วย: 1,000 ลบ.ม.

UNIT: 1,000 CU.M.

ปี	(1) ปริมาณไม้ ที่ผลิตได้ WOOD PRODUCTION	(2) ปริมาณไม้ นำเข้า IMPORT	(3) ปริมาณไม้ ส่งออก EXPORT	(4)=(1)+(2)-(3) ปริมาณไม้ใช้ ภายในประเทศ DOMESTIC APPARENT CONSUMPTION	YEAR
2524	1,798.6	575.6	7.8	2,366.4	1981
2525	1,769.4	488.5	1.5	2,256.4	1982
2526	1,819.7	630.4	1.7	2,448.4	1983
2527	2,031.7	581.5	6.7	2,606.5	1984
2528	1,882.6	418.2	11.2	2,289.6	1985
2529	2,014.7	348.7	29.2	2,334.2	1986
2530	2,149.0	725.2	112.0	2,762.2	1987
2531	2,048.1	1,123.3	181.1	2,990.3	1988
2532	919.0	2,508.0	53.3	3,373.7	1989
2533	491.6	3,340.9	48.6	3,783.9	1990
2534	231.5	3,284.3	57.7	3,458.1	1991
2535	110.2	3,875.0	45.2	3,940.0	1992

ที่มา: (1) กรมป่าไม้

(2), (3) กรมศุลกากร

SOURCE: (1) ROYAL FOREST DEPARTMENT

(2), (3) DEPARTMENT OF CUSTOMS

ตาราง 2.1 สถิติการจดทะเบียนการเกิดและตายตามเพศ พ.ศ. 2511 - 2535
 TABLE 2.1 STATISTICS OF POPULATION FROM REGISTRATION RECORD BY SEX : 1968 - 1992

ปี Year	ประชากร ณ 31 ธันวาคม Population, as of 31 December			ความหนาแน่น ต่อ ตร.กม. Density per sq.km.
	รวมทั้งสิ้น Total	ชาย Male	หญิง Female	
2511 (1968).....	33,552,238	16,884,536	16,667,702	65.39
2512 (1969).....	34,523,122	17,373,825	17,149,297	67.28
2513 (1970).....	35,550,105	17,897,883	17,652,222	69.28
2514 (1971).....	36,820,097	18,553,258	18,266,839	71.76
2515 (1972).....	38,359,008	19,316,933	19,042,075	74.76
2516 (1973).....	39,950,306	20,143,590	19,806,716	77.86
2517 (1974).....	41,334,152	20,827,025	20,507,127	80.56
2518 (1975).....	42,391,454	21,359,489	21,031,965	82.62
2519 (1976).....	43,213,711	21,790,510	21,423,201	84.22
2520 (1977).....	44,272,693	22,314,837	21,957,856	86.28
2521 (1978).....	45,221,625	22,775,852	22,445,773	88.13
2522 (1979).....	46,113,756	23,205,927	22,907,829	89.87
2523 (1980).....	46,961,338	23,627,727	23,333,611	91.52
2524 (1981).....	47,875,002	24,067,597	23,807,405	93.30
2525 (1982).....	48,846,927	24,549,873	24,297,054	95.20
2526 (1983).....	49,515,074	24,911,684	24,603,390	96.50
2527 (1984).....	50,583,105	25,449,044	25,134,061	98.58
2528 (1985).....	51,795,651	26,059,668	25,735,983	100.94
2529 (1986).....	52,969,204	26,642,889	26,326,315	103.23
2530 (1987).....	53,873,172	27,070,155	26,803,017	104.99
2531 (1988).....	54,960,917	27,574,256	27,386,661	107.11
2532 (1989).....	55,888,393	28,001,343	27,887,050	108.92
2533 (1990).....	56,303,273	28,181,202	28,122,071	109.73
2534 (1991).....	56,961,030	28,463,102	28,497,928	111.01
2535 (1992).....	57,788,965	29,018,092	28,770,873	112.62

ที่มาของข้อมูล : สำนักงานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

Source : Registration Division, Department of Local Administration, Ministry of Interior.

๒๒๐,๐๐๐ ไร่ (๖) ที่ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นทุกภาค คือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพิ่มขึ้นประมาณ ๕๑๐,๐๐๐ ไร่ ภาคเหนือประมาณ ๔๖๐,๐๐๐ ไร่ ภาคกลาง ๗๖๐,๐๐๐ ไร่ และภาคใต้ ๒,๓๖๐,๐๐๐ ไร่ ซึ่งสูงกว่าภาคอื่น ๆ มาก รวมทั้งสิ้นเพิ่มขึ้นถึง ๔.๑ ล้านไร่ ซึ่งนับว่าเป็นการเพิ่มที่น่าสนใจและน่าสนใจสนับสนุนเป็นอย่างมาก (๗) พื้นที่สวนผักและไม้ดอก เพิ่มขึ้นทุกภาค รวมทั้งหมดประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ ทั้งประเทศ (๘) ทุ่งเลี้ยงสัตว์ลดลง เกือบทุกภาค ยกเว้น ภาคเหนือซึ่งเพิ่มขึ้นประมาณ ๓๐,๐๐๐ ไร่ แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลง ๘๗,๐๐๐ ไร่ ภาคกลางลดลง ๔๕,๐๐๐ ไร่ และภาคใต้ลดลง ๒๙,๐๐ ไร่ (๙) ที่รกร้างว่างเปล่าคือเนื้อที่ที่ไม่ได้ทำประโยชน์ ปล่อยทิ้งไว้เป็นพงหญ้ารกอยู่ แต่ถ้าหัก ร้างว่างพงออกก็สามารถทำการเพาะปลูกได้ ทั้งนี้รวมถึงที่นาและที่พืชไร่ซึ่งถูกซื้อไปเพื่อการเก็งกำไรด้วย ที่เช่นนี้เพิ่มขึ้นถึง ๑๑๐,๐๐๐ ไร่ ในภาคใต้ แต่ลดลง ๑๒๐,๐๐๐ ไร่ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (๑๐) ที่อื่น ๆ ซึ่งหมายถึงถนน ทางเดิน คูน้ำ สระน้ำ ฯลฯ ที่อยู่ในฟาร์ม เพิ่มขึ้นทุกภาค ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งลดลงเล็กน้อย

ฉะนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า (๑) เนื้อที่ถือครองทางการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นที่นา ไม้ผลและ ไม้ยืนต้น อีกทั้งมีจำนวนฟาร์มมากกว่า ๔๐% ของจำนวนฟาร์มทั้งประเทศ เนื้อที่ป่าไม้ที่หายไปจึงกลายเป็นที่ทำการเกษตรของ ประชากรที่ค่อนข้างจะยากจนอย่างแน่นอน (๒) พื้นที่นาในภาคเหนือลดลงอย่างมากมาและ ถูกนำไปใช้เป็นที่ไม้ผลและ ไม้ยืนต้น ที่พืชไร่และที่อยู่อาศัยและมีบางส่วนได้หายไปเป็นเนื้อที่ ไม่ได้จำแนกด้วย (๓) พื้นที่นาและที่พืชไร่ในภาคกลางลดลงเกือบ ๑.๕ ล้านไร่ ส่วนใหญ่ได้ กลายเป็นที่ไม้ผลและ ไม้ยืนต้น และเนื้อที่ไม่ได้จำแนก (๔) เนื้อที่ทำการเกษตรในภาคใต้ โดยทั่วไปเพิ่มขึ้น คือที่นาลดลงประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ไร่ แต่ที่ไม้ผลและ ไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นถึง ๒,๓๖๐,๐๐๐ ไร่ ซึ่งคงจะเป็นสวนยางและสวนน้ำมันปาล์ม ที่สำหรับการเกษตรที่เพิ่มขึ้นนี้ มาจากเนื้อที่ป่าและเนื้อที่ไม่ได้จำแนก

๓.๑.๑.๒ การเพิ่มของพลเมืองหมายถึง การเพิ่มของบ้านเรือนซึ่งในประเทศไทยนิยมก่อสร้างด้วยไม้ ตารางที่ ๒.๔ แสดงถึงความต้องการไม้ในประเทศไทยเพิ่มขึ้น เรื่อย ๆ จาก ๒.๓๗ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็น ๓.๕๔ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยใช้เวลาผลิตได้ในประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่มาเรื่อย ๆ จนกระทั่งทาง ราชการได้ประกาศปิดป่าทำให้ปริมาณไม้ที่ผลิตในประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็ว คือ จาก ๒.๐๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เหลือเพียง ๐.๑ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี

ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งทำให้ต้องมีการนำไม้เข้าจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นจาก ๐.๗ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็น ๓.๙ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ อย่างไรก็ตามก็มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าไม้ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกัน อาจเป็นไม้ที่แอบตัดในราชอาณาจักรไทยแล้วนำออกไปต่างประเทศ เพื่อนำเข้ามาใหม่อีก แต่ไม้ที่นำเข้ามาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ส่วนใหญ่จะมาจากกัมพูชา สหภาพพม่า มาเลเซีย ลาวและเวียดนามคือ ๐.๕๘ ล้านลูกบาศก์เมตร ๐.๘๘ ล้านลูกบาศก์เมตร ๑.๙๘ ล้านลูกบาศก์เมตร ๐.๑๕ ล้านลูกบาศก์เมตร และ ๐.๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ตามลำดับ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าไม้ที่ก่อนจะเข้ามาจากกัมพูชา สหภาพพม่าและมาเลเซีย ส่วนไม้แปรรูปจะนำเข้ามาจากมาเลเซีย ลาว และเวียดนาม โดยมีไม้ นำเข้าทั้งหมด ๓.๘๗ ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งทำให้มาเลเซียเป็นแหล่งส่งเข้าไม้รายใหญ่ที่สุดของประเทศไทย เพราะมีไม้ นำเข้าประมาณครึ่งหนึ่งของไม้ นำเข้าทั้งหมดและมีมูลค่าสูงกว่าครึ่งหนึ่งของมูลค่าไม้ทั้งหมด ซึ่งสรุปได้ว่าไม้ที่ถูกตัดในเมืองไทยคงจะไม่สามารถกลับเข้ามาอีกในฐานะไม้ต่างประเทศจาก มาเลเซีย ลาว และเวียดนาม เพราะส่วนใหญ่เป็นไม้แปรรูป ส่วนไม้ที่อนที่มาจากกัมพูชาและสหภาพพม่าอาจจะมีส่วนหลงเข้ามาตามที่ถูกกล่าวหา เพราะสภาพชายแดนที่อยู่ติดกัน และการสู้รบระหว่างรัฐบาลและกลุ่มกบฏชาติต่าง ๆ ในประเทศเหล่านี้ อาจทำให้การควบคุมดูแลไม้ทั่วถึงก็ได้ (ตารางที่ ๒.๕)

๓.๑.๑.๓ เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศไทยมีไม้ส่งออกเช่นกันแต่เป็นจำนวนที่น้อยมาก คือ ประมาณ ๐.๐๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นไม้แปรรูป นอกจากนี้ประเทศไทยยังส่งผลิตภัณฑ์ไม้ส่งออกต่างประเทศเป็นประเภทไม้อัด ปาติเคิลบอร์ด ชี้นไม้สับ แผ่นไม้ปะหน้าด้วยไม้บาง ไฟเบอร์บอร์ด ถ่านไม้ แผ่นไม้ปาร์เก้ เพอร์นิเจอร์ไม้ ประตูและหน้าต่างไม้พร้อมกรอบและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น กระจาด เบื่อ กระจาดและของป่าอื่น ๆ ซึ่งทำรายได้เข้าประเทศได้ประมาณ ๑๒,๐๐๐ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ผลิตภัณฑ์ไม้เหล่านี้ไม่ได้รวมอยู่ใน ๐.๐๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ที่ได้กล่าวไว้ในตารางที่ ๒.๕ และหากคำนวณน้ำหนักทั้งหมดแล้วก็จะคิดได้มากกว่า ๓๓๐,๐๐๐ ตัน ขณะเดียวกันประเทศไทยก็นำผลิตภัณฑ์ไม้เข้าประเทศเช่นกัน คิดเป็นน้ำหนักประมาณ ๖๓,๙๐๐ ตัน แต่คิดเป็นเงินประมาณ ๑๕,๙๐๙ ล้านบาท ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกระจาดและเบื่อกระจาด ทำให้เกิดข้อสังเกตอย่างน้อย ๒ ประการ คือ (๑) ประเทศไทยส่งผลิตภัณฑ์ไม้ออกเป็นจำนวนมากกว่านำเข้ามาแต่กลับมีรายได้เข้าประเทศน้อยกว่าที่จะต้องเสียออกไป

และ (๒) ผลผลิตก้นไม้ที่ส่งออกไปนี้คิดเป็นน้ำหนักได้สูงกว่ามาก หากรวมกับไม้ท่อนและไม้แปรรูปที่ได้กล่าวไปแล้ว คงจะเป็นปริมาณไม้ที่มากพอสมควรที่ประเทศไทยส่งออกทุกปี หรืออาจจะซ่อนอยู่ในสถิติของปริมาณไม้ที่ใช้ภายในประเทศก็ได้ ดังนั้นผลผลิตก้นไม้ที่ได้จากไม้เนื้ออ่อนจึงมีส่วนทำให้ต้องมีการตัดไม้และใช้ทรัพยากรป่าไม้ของไทยเพิ่มขึ้นโดยไม่รู้ตัวก็ได้

๓.๑.๑.๔ การใช้ไม้อย่างฟุ่มเฟือยในการปลูกสร้างบ้านอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้องมีการใช้ไม้เป็นจำนวนมากจากป่าของประเทศไทย เป็นที่ทราบกันว่าปัจจุบันมีค่านิยมในการใช้ไม้เป็นต้น ๆ ในการปลูกสร้างบ้านและที่อยู่อาศัยโดยไม้ค้ำยันถึงคุณค่าของไม้ทำให้ต้องใช้ไม้ที่ไม่ได้รับอนุญาตและบางส่วนถูกจับได้เป็นไม้ของกลางในแต่ละปี เพราะราคาไม้สูงเกินไปหรือผู้นิยมใช้ไม้อยู่ใกล้เคียงกับป่าไม้มากเกินไป (ตารางที่ ๒.๖) แสดงให้เห็นปริมาณไม้ที่ทำออกจากป่าในแต่ละปี ซึ่งบางส่วนเป็นไม้ของกลางที่ถูกจับได้สำหรับไม้สักถูกจับได้ ๙๓,๗๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ และ ๘๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ สำหรับไม้กระยาเลยหวงห้ามมีแนวโน้มว่าหลังจากทางราชการได้ประกาศปิดป่าแล้ว การตัดไม้เถื่อน ไม่ได้ลดลงเลยและอาจจะเพิ่มขึ้นด้วยเพราะปริมาณไม้ของกลางเพิ่มขึ้นเป็น ๒๕๖,๖๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และ ๑๔๓,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ และไม่มีท่าทีว่าจะลดลงมากนักเพราะกรมป่าไม้ได้รายงานผลการปฏิบัติงานด้านป้องกันประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๗ (ระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๓๖ - กันยายน ๒๕๓๗) เป็นการภายในไว้ดังนี้

๑. จำนวนคดี ๑๑,๖๔๐ คดี

๒. จำนวนผู้ต้องหา ๕,๑๓๓ คน

๓. ของกลาง

๓.๑ ไม้สักท่อน ๔๖,๖๐๕ ท่อน ปริมาตร ๑๐,๘๕๐.๗๘๘ ม."

๓.๒ ไม้สักแปรรูป ๔๘๗,๕๔๒ แผ่น ปริมาตร ๓,๑๐๗.๓๕๘ ม."

๓.๓ ไม้กระยาเลยท่อน ๔๐,๐๖๕ ท่อน ปริมาตร ๒๓,๗๙๘.๑๒๕ ม."

๓.๔ ไม้กระยาเลยแปรรูป ๔๖๔,๖๒๑ ท่อน ปริมาตร ๖,๔๐๔.๔๘๖ ม."

๓.๕ สิ่งประดิษฐ์ ๔๕๐,๑๒๘ ชิ้น

๓.๖ พื้นที่ถูกบุกรุก ๒๘,๘๕๑-๓-๖๓.๗๕ ไร่

๓.๗ ถ่าน ๕๘,๘๗๗ กิโลกรัม

๓.๘ หวาย ๑๐๐ เส้น

ตารางที่ 2.6 ปริมาณไม้ที่ทำออกจากป่า
TABLE 2.6 PRODUCTION OF TIMBER

หน่วย: 1,000 ลบ.ม.

UNIT: 1,000 CU.M.

ปี พ.ศ.	ไม้สัก TEAK		ไม้กระยาเลยหวงห้าม OTHER RESERVED SPECIES		ไม้นอกหวงห้าม NON RESERVED	รวม TOTAL	YEAR
	อนุญาต ทำออก BY LICENSE	ของกลาง CONFISCATED	อนุญาต ทำออก BY LICENSE	ของกลาง CONFISCATED	SPECIES		
	2519	170.0	93.7	2,888.8	57.9		
2520	112.2	25.8	3,114.3	117.7	*	3,370.0	1977
2521	73.5	38.7	2,191.7	58.3	246.4	2,608.6	1978
2522	146.6	32.9	2,552.1	37.3	331.8	3,100.7	1979
2523	74.4	22.9	2,177.2	22.6	247.1	2,544.2	1980
2524	65.8	7.5	1,550.7	13.9	160.7	1,798.6	1981
2525	55.2	2.9	1,579.8	24.5	107.0	1,769.4	1982
2526	54.8	3.3	1,643.2	35.7	82.7	1,819.7	1983
2527	46.6	1.6	1,872.0	38.8	72.7	2,031.7	1984
2528	36.6	2.6	1,764.9	21.2	57.3	1,882.6	1985
2529	65.2	2.4	1,879.5	22.5	45.1	2,014.7	1986
2530	37.3	0.8	2,027.5	30.5	52.9	2,149.0	1987
2531	44.6	2.3	1,890.2	46.2	64.8	2,048.1	1988
2532	23.8	2.4	788.0	44.5	60.3	919.0	1989
2533	10.8	6.8	167.2	256.6	50.2	491.6	1990
2534	1.9	0.9	66.1	143.0	19.6	231.5	1991
2535	0.4	0.8	52.1	27.9	29.0	110.2	1992

หมายเหตุ : * ไม่มีข้อมูล

NOTE : * DATA NOT AVAILABLE

ตารางที่ 2.5 ไม้ท่อนและไม้แปรรูปนำเข้า แยกตามประเทศ พ.ศ.2535
TABLE 2.5 IMPORTS OF LOGS AND SAWNTIMBER BY COUNTRY IN 1992

ประเทศ	ไม้ท่อน LOGS		ไม้แปรรูป SAWNTIMBER		รวม TOTAL	
	ลบ.ม. CU.M.	บาท BAHT	ลบ.ม. CU.M.	บาท BAHT	ลบ.ม. CU.M.	บาท BAHT
กัมพูชา	504,252	1,894,343,772	72,346	393,051,351	576,598	2,287,395,123
สหภาพพม่า	845,103	2,842,598,455	40,560	316,172,089	885,663	3,158,770,544
มาเลเซีย	647,381	2,319,515,683	1,335,798	7,900,890,759	1,983,179	10,220,406,442
ลาว	3,892	16,159,569	147,422	863,125,706	151,314	879,285,275
เวียดนาม	8,555	31,020,863	189,867	1,182,065,696	198,422	1,213,086,559
ปาปัว นิวกินี	15,869	64,523,788	247	1,824,696	16,116	66,348,484
อินเดีย	0	0	2,732	18,187,101	2,732	18,187,101
นิวซีแลนด์	0	0	1,337	14,056,838	1,337	14,056,838
หมู่เกาะโซโลมอน	4,337	17,238,735	0	0	4,337	17,238,735
ฮ่องกง	13,125	47,478,933	362	2,541,341	13,487	50,020,274
แคนาดา	0	0	807	6,523,909	807	6,523,909
ไต้หวัน	0	0	132	4,654,803	132	4,654,803
จีน	0	0	421	4,918,937	421	4,918,937
บราซิล	664	3,930,596	0	0	664	3,930,596
สหรัฐอเมริกา	758	10,348,387	28,943	270,790,871	29,701	281,139,258
สวีเดน	0	0	169	2,090,551	169	2,090,551
เอกวาดอร์	0	0	40	1,040,102	40	1,040,102
อื่น ๆ	28	604,841	9,825	85,978,210	9,853	86,583,051
รวม	2,043,964	7,247,763,622	1,831,008	11,067,912,960	3,874,972	18,315,676,582

ไม้ที่ถูกกลัดลอบตัดปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก

โรงแปรรูปไม้เต๊นท์ตั้งอยู่กลางป่า

- ๓.๘ ไม้ ๗๗,๔๑๐ ล้ำ
- ๓.๑๐ ไม้ซีก ๑๔,๐๗๕ ซีก
- ๓.๑๑ เปลือกไม้ ๓,๕๓๘ กิโลกรัม
- ๓.๑๒ หน่อไม้ ๖,๗๕๐ กิโลกรัม
- ๓.๑๓ ฟืน ๒๕๗.๗๑ ม."
- ๓.๑๔ ชิง ๔๒ กุง
- ๓.๑๕ สัตว์ป่าคุ้มครอง ๑,๘๐๔ ตัว
- ๓.๑๖ ซากสัตว์ป่า ๓๐๖ ตัว
- ๔. อุปกรณ์ที่ใช้ในการกระทำผิด
  - ๔.๑ รถบรรทุก (๖ ล้อและ ๑๐ ล้อ) ๑๒๐ คัน
  - ๔.๒ รถยนต์ (๔ ล้อ) ๑,๒๐๒ คัน
  - ๔.๓ รถแบบคโชน ๑๒๗ คัน
  - ๔.๔ รถแทรกเตอร์ ๘๔ คัน
  - ๔.๕ รถไถ ๔๐ คัน
  - ๔.๖ รถตัก ๘ คัน
  - ๔.๗ รถพ่วง ๑๘ ล้อ ๑ คัน
  - ๔.๘ รถเกรค ๑ คัน
  - ๔.๙ รถจักรยายนต์ ๓๖๕ คัน
  - ๔.๑๐ รถจักรยาน ๑๖๔ คัน
  - ๔.๑๑ รถอีแต๋น ๑๐๓ คัน
  - ๔.๑๒ เรือ ๒ ลำ
  - ๔.๑๓ เครื่องยนต์ ๒๕๓ เครื่อง
  - ๔.๑๔ เสือยนต์ ๘๒๖ เครื่อง
  - ๔.๑๕ รถเงิน ๕๐๒ คัน
  - ๔.๑๖ รถสามล้อ ๒๘ คัน
  - ๔.๑๗ รถไถเดินตาม ๑๐๘ คัน
  - ๔.๑๘ เครื่องจักรไฟฟ้า ๔๕ เครื่อง
  - ๔.๑๙ เสือวางเคื่อน ๕๔ เครื่อง

ตารางที่ 2.7 ผลิตภัณฑ์สำคัญที่ได้จากป่าไม้

TABLE 2.7 PRODUCTION OF MAJOR FOREST PRODUCTS

รายการ ITEM	หน่วย UNIT	2529 1986	2530 1987	2531 1988	2532 1989	2533 1990	2534 1991	2535 1992
พืชน FIRE WOOD	พัน ลบ.ม. 1,000 CU.M.	437.9	873.7	588.5	426.0	390.1	409.4	289.0
ถ่าน WOOD CHARCOAL	พัน ลบ.ม. 1,000 CU.M.	348.8	463.9	561.1	325.5	274.5	225.2	145.2
น้ำมันยาง WOOD TAR	พัน ลิตร 1,000 LITRE	682.4	661.0	533.8	639.5	292.6	254.5	43.6
เปลือกไม้ BARKS	ตัน TON	201.0	232.3	62.1	55.6	42.7	23.8	0.0
หวาย RATTANS	ตัน TON	3,146.9	5,960.0	3,358.0	1,234.9	1,097.6	867.9	417.1
ไม้ไผ่ BAMBOO	ล้านลำ	6.5	13.5	18.9	15.6	7.0	13.6	15.2
ไม้รวก	MILLION PIECES	31.4	27.2	41.9	38.7	41.3	38.2	41.3

- ๔.๒๐ เลื่อย ๓๗๔ ปืน
- ๔.๒๑ เกวียน ๑๒๗ เล่ม
- ๔.๒๒ กบไฟฟ้า ๔๕ ตัว
- ๔.๒๓ แท่นเลื่อย ๑๖ แท่น
- ๔.๒๔ วิทยุมือถือ ๒ เครื่อง
- ๔.๒๕ วัวและควาย ๘๒ ตัว
- ๔.๒๖ ซ้าง ๖ เชือก
- ๔.๒๗ อุปกรณ์อื่น ๆ ๘,๔๘๘ ชิ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าอุปกรณ์ที่ใช้ในการกระทำผิดมีทั้งเครื่องจักรกลสมัยใหม่และอุปกรณ์ประเภท "ชาวบ้าน" ซึ่งทำให้เห็นว่าผู้กระทำผิดมีทั้งผู้ที่ยากจนและผู้ที่ย่ำรวยอยู่แล้ว แต่ผู้กระทำผิดทั้ง ๕,๑๓๓ คน อาจเป็นเพียงลูกจ้างของคนร่ำรวยหรือเป็นผู้ที่กระทำผิดเพราะต้องการไม้หรืออื่น ๆ จากป่าเองก็ได้ ผู้เป็นนายทุนคงจะไม่อยู่ในจำนวนผู้ต้องหาเหล่านี้เลยก็ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามเครื่องมือและอุปกรณ์บางอย่างมีสมรรถภาพในการตัดไม้ทำลายป่าสูงมากทำให้เกิดความหนักใจเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐคงจะจับไม่ได้ไล่ไม่ทันอีกเป็นจำนวนมากและถ้าหากเจ้าหน้าที่ของรัฐมีส่วนร่วมในการตัดไม้ทำลายป่าเองด้วยแล้ว ผลร้ายต่อป่าไม้ของประเทศคงจะมีต่อไปอย่างมหาศาลและไม่มีวันสิ้นสุด

๓.๑.๑.๕ รายงานผลการปฏิบัติงานด้านการป้องกันประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้แสดงรายการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของป่า เช่น สิ่งประดิษฐ์ ถ่าน หวาย ไม้ ฯลฯ ที่ทางเจ้าหน้าที่ได้จับกุมได้ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก แต่ในตารางที่ ๒.๗ ผลิตภัณฑ์สำคัญที่ได้จากป่าไม้ เช่น พืน ถ่าน หวาย ไม้ไผ่ และไม้รวกมีจำนวนมากพอสมควรและมีผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ของชาติ ทั้งนี้พืนและถ่านย่อมจะต้องมาจากต้นไม้ ส่วนน้ำมันยางและเปลือกไม้ย่อมกระทบกระเทือนต้นไม้ ในขณะที่หวาย ไม้ไผ่ และไม้รวกก็กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศของป่าไม่มากนักน้อย หากมีผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ออกมา มาก ๆ ในแต่ละปี ต้นไม้ในป่าย่อมจะถูกทำลายลงเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืนซึ่งเพิ่มขึ้นสูงสุดในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ คือ ๘๗๓,๗๐๐ ลูกบาศก์เมตร และลดลงเรื่อย ๆ จนถึง ๒๘๘,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ส่วนถ่านมีสถิติเพิ่มขึ้นสูงสุด ๕๖๑,๑๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี ๒๕๓๑ และลดลงเรื่อย ๆ จนเป็น ๑๔๕,๒๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ส่วนหวายออกจากป่าสูงสุด ๕,๘๖๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ และลดลงเป็น ๔๑๗,๑๐๐ ลูกบาศก์

เมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ แสดงว่าผลผลิตกัญชจากป่าไม้ได้ลดลงอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเหลือไม้ในป่าไม่มากนัก หรือผู้กระทำความผิดได้ถูกจับกุมจนเข็ดหลาบแต่จากสถิติการจับกุมของกรมป่าไม้ ผลผลิตกัญชป่าไม้ถูกจับกุมได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นแสดงว่าแหล่งพิน ถ่าน และหวาย ได้ลดลงอย่างมากจนไม่สามารถจะตัดพิน ทำถ่าน และตัดหวายได้เท่ากับที่เคยกระทำมาก่อนอย่างแน่นอน หรือประชาชนได้หันไปใช้สิ่งทดแทนพินและถ่านมากขึ้น ทำให้ความจำเป็นในการใช้พินและถ่านน้อยลง

๓.๑.๑.๖ จึงพอจะสรุปได้ว่าการเพิ่มของประชากรมีผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ คือ

(๑) การขยายที่ทำกินของประชาชนอันเนื่องมาจากจำนวนประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นในอัตราสูง นับเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการบุกรุกทำลายป่า แม้ว่าภาคอุตสาหกรรมจะรับเอาแรงงานไปบางส่วนแล้วก็ตาม แต่ราษฎรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในชนบทก็ยังคงอาศัยการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตรในการยังชีพ

การที่ราษฎรไม่สามารถเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยเนื้อที่ให้พอเลี้ยงชีพ เนื่องจากขาดแคลนเทคโนโลยีหรือดินเสื่อมคุณภาพทำให้ราษฎรต้องขยายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ด้วย

(๒) การส่งเสริมให้ส่งออกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด และปอแก้ว เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราการบุกรุกแผ้วถางป่าเพิ่มขึ้น ผลผลิตพืชไร่ที่ได้เพิ่มขึ้นจากการขยายพื้นที่ปลูก ไม่ใช่เกิดจากการเพิ่มผลผลิตของพืชทั้ง ๓ ชนิดดังกล่าวข้างต้น พืชเศรษฐกิจที่ทำเงินเข้าประเทศปีละหลายหมื่นล้านบาท ยิ่งขายได้ในราคาดีขึ้นมากเท่าไรป่าก็ยิ่งถูกทำลายมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากการเพิ่มผลผลิตส่วนใหญ่เป็นการขยายเนื้อที่เพาะปลูกมากกว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

(๓) นายทุนอิทธิพลระดับท้องถิ่นและระดับชาติ หนุนหลังให้ราษฎรเข้ายึดถือครอบครองป่าของรัฐเพื่อทำการเกษตร เช่น การทำไร่ฮ้อย และมันสำปะหลัง ราษฎรผู้บุกรุกส่วนใหญ่กู้เงินจากนายทุนในอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก และนำเอาที่ดินที่ตนบุกรุกแผ้วถางนั้นไปทำหลักฐานเป็นประกันการกู้ทุน ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุที่ราษฎรผู้กู้เงินไม่สามารถจะชดเชยเงินยืมให้หมดไปได้มีแต่จะทับถมทวีและดอกเบี้ยเพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดก็จะถูกยึดพื้นที่ทำกินไป ราษฎรดังกล่าวก็จะไปบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าแห่งใหม่ต่อไป

(๔) ความต้องการไม้เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากร ทำให้มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าโดยประชาชนทั่วไป และโดยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นทั่วประเทศซึ่งค้าไม้ ทำไม้ หรือได้ผลประโยชน์จากผู้ค้าไม้ยากแก่การปราบปราม

การขยายพื้นที่เกษตรกรรมเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้

การสร้างทางนอกจากจะทำลายป่าไม้แล้ว
ยังสะดวกในการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าอีกด้วย

การระเบิดหิน การย่อยหิน และการขุดแร่ในพื้นที่ป่าไม้
นอกจากจะทำให้ทัศนอุจาดแล้ว ยังเป็นการทำลายทรัพยากรป่าไม้อีกด้วย

(๕) การสร้างเส้นทางผ่านพื้นที่ป่า ทำให้มีการลักลอบตัดไม้มาจำหน่าย ราษฎรจะพากันอพยพเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่สองข้างทางแล้วบุกรุกทำลายป่าปิดล้อม ครอบครองที่ดิน จะเห็นได้ว่าถนนตัดผ่านป่าไหน ป่าแห่งนั้นจะถูกทำลายไปในที่สุด

(๖) การสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สูญเสียพื้นที่ ป่าไม้เป็นจำนวนมากซึ่งเกิดจากน้ำท่วม ทำให้มีการตัดไม้ออกจากบริเวณน้ำท่วม ทำให้มีการอพยพราษฎรออกจากบริเวณนั้นไปอยู่บริเวณเหนือเขื่อน บางครั้งราษฎรไม่พอใจ ในบริเวณที่ทางการจัดให้ แต่กลับพากันไปบุกรุกป่าสงวนฯ แห่งใหม่ นอกจากนี้การตัดทาง เพื่อสร้างเขื่อนทำให้ราษฎรใช้เส้นทางดังกล่าวไปบุกรุกแผ้วถางป่าบริเวณรอบ ๆ เขื่อนได้

(๗) ส่วนราชการหลายแห่งเข้าไปพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรตามคำขอร้อง ของราษฎรที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้ราษฎร เหล่านี้ได้ใจและบุกรุกป่าไม้เพื่อขยายหมู่บ้านต่อไป

(๘) การใช้ไม้เพื่อเผาถ่าน และเป็นวัตถุดิบป้อนโรงงาน เช่น โรงงานทำ ปูนขาวโรงงานเผาอิฐ โรงงานบ่มใบยาสูบและต้มเกลือ นับเป็นปัญหาสำคัญเพราะการ บุกรุกป่าประเภทนี้เป็นการทำลายสภาพป่าไม้โดยสิ้นเชิง เนื่องจากใช้ไม้ตั้งแต่ขนาดเล็กถึง ขนาดใหญ่ อุตสาหกรรมเหล่านี้อาศัยราษฎรที่ยากจนเป็นผู้หาวัตถุดิบป้อนโรงงานทำให้เกิด การทำลายป่าไม้อย่างกว้างขวาง และยากต่อการปราบปรามเป็นอย่างยิ่ง

๓.๑.๒ การทำลายต้นน้ำลำธารของชาวเขา

๓.๑.๒.๑ ชนกลุ่มน้อยที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่บนพื้นที่สูงสุดในภาค เหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทยถูกจัดให้เป็น "ชาวเขา" ใน ๒๐ จังหวัดที่ปรากฏ ในตารางที่ ๒.๘ จำนวนประชากรชาวเขามีสัน ๕๗๘,๒๓๘ คน แต่อยู่ในภาคเหนือ ตอนบนถึง ๕๐๖,๘๗๓ คน โดยอยู่ในเชียงใหม่ ๑๔๑,๔๘๔ คน เชียงราย ๑๐๓,๓๔๑ คน แม่ฮ่องสอน ๘๕,๓๓๗ คน ตาก ๖๘,๓๒๘ คน และน่าน ๕๕,๗๘๖ คน นอกนั้นเกือบทุก จังหวัด มีจำนวนไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ คน เท่านั้น ซึ่งพอจะกล่าวได้ว่าชาวเขาส่วนใหญ่อยู่ใน บริเวณต้นน้ำลำธารและที่สูงของกลุ่มน้ำสำคัญของภาคเหนือและภาคตะวันตกของไทย ประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของชาวเขาทั้งหมดเป็นชาวกะเหรี่ยง อย่างไรก็ตามเราสามารถแบ่ง ชาวเขาเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

(๑) ชาวเขากลุ่มที่ปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ แม่ว เย้า อีโก้ สีซอ และ มูเซอ โดยที่ฝิ่นเป็นพืชที่ชอบอากาศหนาวเย็น มีความชื้นสูง บริเวณเช่นนี้ในภาคเหนือของ ประเทศไทย จะเป็นบริเวณที่เป็นภูเขาในจังหวัดต่าง ๆ เท่านั้น ดังนั้นชาวเขากลุ่มนี้จึง

ตารางที่ 2.8 จำนวนประชากรชาวเขาจำแนกตามเผ่าและจังหวัด ปี 2528-2531

TABLE 2.8 HILLTRIBE POPULATION BY ETHNIC GROUP AND PROVINCE, 1985-1988

จังหวัด	รวม Total	เผ่า Ethnic Group									Province	
		กะเหรี่ยง Karen	มูเซอ Lahu	เมี้ยว Meo (Hmong)	ลีซอ Lisu	ลัวะ Lua (Lawa)	อักฮา Akha	เย้า Yao	ขมุ Khamu	ถิ่น Htin		อื่นๆ Others
ภาคเหนือตอนบน	506,873 (100.0)	241,415 (47.6)	59,038 (11.7)	64,985 (12.8)	23,265 (4.6)	8,730 (1.7)	32,242 (6.4)	30,324 (6.0)	7,061 (1.4)	28,011 (5.5)	11,802 (2.3)	Upper North Region
1. เชียงใหม่ ¹⁾	141,494 (100.0)	86,969 (61.5)	21,552 (15.2)	14,538 (10.3)	10,624 (7.5)	2,820 (2.0)	2,296 (1.6)	1,166 (0.8)	-	-	1,529 (1.1)	Chiang Mai
2. เชียงราย ²⁾	103,341 (100.0)	5,483 (5.3)	28,812 (27.9)	13,171 (12.7)	8,119 (7.9)	1,358 (1.3)	28,807 (27.9)	10,644 (10.3)	1,691 (1.6)	-	5,236 (5.1)	Chiang Rai
3. ตาก ³⁾	69,329 (100.0)	49,726 (71.7)	3,310 (4.8)	14,990 (21.6)	719 (1.0)	-	-	-	-	-	584 (0.9)	Tak
4. แม่ฮ่องสอน ⁴⁾	85,337 (100.0)	67,967 (79.6)	4,858 (5.7)	2,370 (2.8)	3,611 (4.2)	4,161 (4.9)	-	-	-	-	2,370 (2.8)	Mae Hong Son
5. น่าน ⁵⁾	55,796 (100.0)	-	67 (0.1)	13,416 (24.0)	-	391 (0.7)	200 (0.4)	7,811 (14.0)	5,251 (9.4)	28,011 (50.2)	649 (1.2)	Nan
6. ลำพูน ⁶⁾	21,273 (100.0)	21,259 (99.9)	-	-	-	-	-	-	-	-	14 (0.1)	Lamphun
7. พะเยา ⁷⁾	11,158 (100.0)	-	1	4,255 (38.1)	176 (1.6)	-	-	6,481 (58.1)	-	-	245 (2.2)	Phayao
8.แพร่ ⁸⁾	9,178 (100.0)	6,760 (73.7)	-	1,396 (15.2)	-	-	241 (2.6)	-	-	-	781 (8.5)	Phrae
9. ลำปาง ⁹⁾	9,967 (100.0)	3,251 (32.6)	418 (4.2)	849 (8.5)	16 (0.2)	-	698 (7.0)	4,222 (42.4)	119 (1.2)	-	394 (3.9)	Lampang

จังหวัด	รวม Total	เผ่า Ethnic Group										Province			
		กะเหรี่ยง Karen	มูเซอ Lahu	เมี้ยว Meo (Hmong)	ลีซอ Lisu	ลาวะ Lua (Lawa)	อีเก้อ Akha	เย้า Yao	ขมุ Khamu	หิน Htin	อื่นๆ Others				
ภาคกลาง	40,917 (100.0)	30,075 (73.5)	-	6	-	491 (1.2)	-	-	313 (0.8)	-	-	-	-	10,032 (24.5)	Central Region
16. กาญจนบุรี	25,233 (100.0)	19,159 (75.9)	-	-	-	218 (0.9)	-	-	313 (1.2)	-	-	-	-	5,543 (22.0)	Kanchanabun
17. ราชบุรี	7,530 (100.0)	5,953 (79.1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,577 (20.9)	Ratchabun
18. เพชรบุรี	3,744 (100.0)	3,082 (82.3)	-	6 (0.2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	656 (17.5)	Phetchabun
19. สุพรรณบุรี	3,652 (100.0)	1,123 (30.7)	-	-	-	273 (7.5)	-	-	-	-	-	-	-	2,256 (61.8)	Suphan Buri
20. ประจวบ- คีรีขันธ์	758 (100.0)	758 (100.0)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Prachuap Khiri Khan
รวมทั้งจังหวัด	579,239 (100.0)	275,354 (47.6)	59,813 (10.3)	82,356 (14.2)	24,573 (4.3)	9,345 (1.6)	32,245 (5.6)	34,757 (6.0)	7,714 (1.3)	28,015 (4.8)	25,067 (4.3)	Total			

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

SOURCE: NATIONAL STATISTICS OFFICE

หมายเหตุ : 1/ สํารวจในปี พ.ศ.2528 Survey in 1985

2/ สํารวจในปี พ.ศ.2529 Survey in 1986

3/ สํารวจในปี พ.ศ.2530 Survey in 1987

4/ สํารวจในปี พ.ศ.2531 Survey in 1988

(a) น้อยกว่า 0.1%

less than 0.1%

การขุดลูกรัง หรือขุดดินในเขตป่าไม้

เลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาต่าง ๆ ที่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑,๐๐๐ เมตรขึ้นไป อันเป็นบริเวณต้นน้ำลำธารของแม่น้ำหลักสายต่าง ๆ อันได้แก่ แม่น้ำกก แม่น้ำอิง และ แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน ที่รวมตัวเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำเมย แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำปาย ป่าไม้บนภูเขาในระดับความสูงตั้งแต่ระดับประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลขึ้นไปส่วนใหญ่จะเป็นป่าไม้ประเภทป่าดงดิบเขา (hill evergreen forest)

ปกติชาวเขากลุ่มที่ปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจนี้พวกเขา มักจะนิยมตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลขึ้นไปจนกระทั่งระดับประมาณ ๑,๔๕๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล สาเหตุหนึ่งที่สำคัญ และเป็นตัวกำหนดให้พวกเขาตั้งถิ่นฐาน ในระดับนี้ก็คือพวกเขาจำเป็นต้องปลูกข้าวเพื่อบริโภค พันธุ์ข้าวไร่จะปลูกขึ้นในระดับที่ไม่สูงกว่าระดับประมาณ ๑,๐๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล ซึ่งถ้านำไปปลูกในระดับที่สูงกว่านี้จะเกิดอาการเหี่ยวใบและไม่มีเมล็ด

(๒) ชาวเขากลุ่มที่ไม่มีการปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่นขมุ การตั้งถิ่นฐานมักจะตั้งถิ่นฐานในระดับที่ต่ำกว่ากลุ่มที่ปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ พวกเขาไม่มีการปลูกฝิ่นที่จะต้องอาศัยในบริเวณที่เป็นต้นน้ำ ลำธารของแม่น้ำสายต่าง ๆ และพันธุ์ข้าวนา (เฉพาะกะเหรี่ยงและลัวะ) ที่พวกเขาอยู่อาศัยเหมาะสมกับการปลูกในพื้นที่ที่อยู่ไม่สูงกว่าระดับ ๑,๐๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล

ปกติชาวเขากลุ่มนี้อาศัยตั้งแต่จังหวัดอุทัยธานีขึ้นไปทางเหนือ จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ประมาณ ๔๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลขึ้นไปจนถึงระดับประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล ประเภทของป่าไม้ที่พวกเขาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยส่วนใหญ่จะเป็นป่าไม้ประเภทป่าดงดิบแล้ง (dry evergreen forest) และแน่นอนว่าชุมชนของพวกเขาจะต้องตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับแหล่งน้ำ เช่น ลำห้วย ลำธารต่าง ๆ

กะเหรี่ยง และลัวะ ส่วนใหญ่มีการทำนาค้าซึ่งต้องการใช้น้ำมาก ชุมชนของพวกเขา มักจะตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับลำน้ำที่มีขนาดใหญ่ กะเหรี่ยงในจังหวัดเชียงใหม่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในระดับที่สูงถึง ๑,๐๐๐ เมตร และมีการทำนาค้าใช้ชลประทานด้วยเช่นกัน

โดยที่ชาวเขาทุกเผ่านิยมเลี้ยงหมู ไก่ วัว ม้า เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมบริโภคและใช้แรงงาน ปกติจะเป็นการเลี้ยงแบบปล่อย ยกเว้นม้าที่จะถูกเลี้ยงแบบขังคอก ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก ซึ่งมีหญ้าเพียงพอสบาย แต่ในฤดูที่ขาดแคลนหญ้าม้าก็จะถูกปล่อยออกจากคอกให้ไปหากินหญ้าเอง ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ชาวเขาทุกเผ่าไม่นิยมทำไร่บริเวณใกล้กับตัวหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาการบุกรุกทำลายพืช และผลผลิตต่าง ๆ ของสัตว์ที่เลี้ยงแบบปล่อย

ชาวเขาทุกเผ่าจะมีพื้นที่สงวนของหมู่บ้านไว้เป็นป่าช้าของหมู่บ้าน ซึ่งที่ตั้งป่าช้าประจำหมู่บ้าน จะตั้งอยู่ในทิศทางโคของหัวหมู่บ้านขึ้นอยู่กับคติความเชื่อของแต่ละเผ่า ในบริเวณป่าช้าของหมู่บ้านห้ามการตัดฟันต้นไม้ หรือการเก็บหาผลผลิตต่าง ๆ จากป่าสงวนไว้ไว้อย่างเด็ดขาด

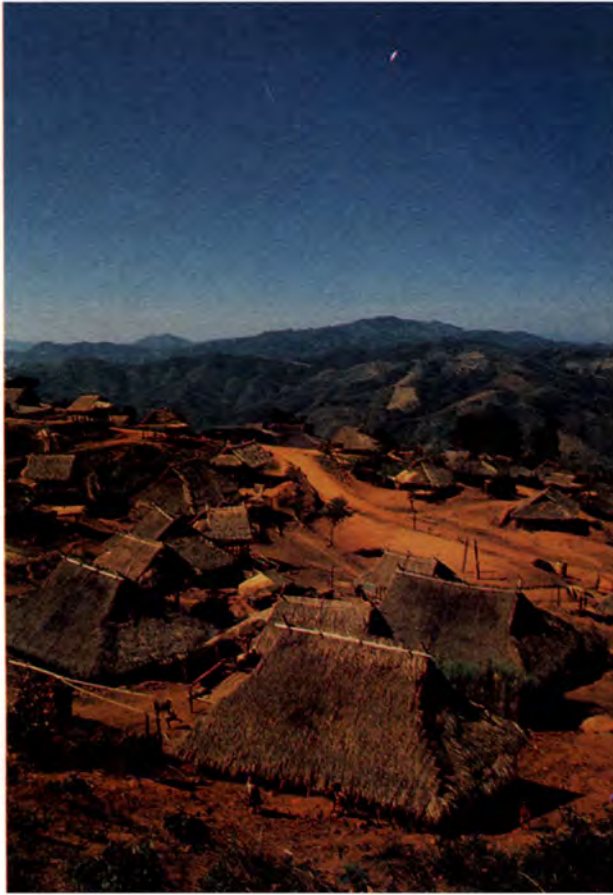
ชาวเขาเผ่าฮักก่อนนอกจากจะมีที่สงวนเป็นป่าช้าแล้ว ตามจารีตประเพณีของพวกเขามีบริเวณด้านหน้าของประตูทางเข้าหมู่บ้าน จะสงวนไว้เพื่อให้เป็นที่พักพิงของเหล่าภูติผีต่าง ๆ ทั้งผีดีและผีร้ายจากที่ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านไว้เป็นที่พักอาศัย จะได้ไม่ต้องเข้าไปพักพิงอาศัยอยู่ภายในอาณาเขตของหมู่บ้าน ซึ่งเสี่ยงต่อการที่ชาวบ้านจะล่องละเมิดได้ บริเวณนี้ก็เช่นกันชาวฮักก็ห้ามการเก็บหาของป่า ตลอดจนการตัดฟันต้นไม้ภายในบริเวณอย่างเด็ดขาดด้วยสาเหตุของการเกรงว่าพวกเขาจะทำการล่องละเมิดต่อภูติผีต่าง ๆ ที่ผ่านมาและพักอาศัยอยู่ในบริเวณป่านี้

๓.๑.๒.๒ การทำกินของชาวเขาในประเทศไทย เป็นการทำกินที่มีลักษณะเหมือน ๆ กัน คือการทำกินแบบตัดฟันโค่นเผ่า (swidden) ที่แตกต่างกันในแง่ของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบด้วยกัน คือ

- (๑) การเกษตรแบบ "ไร่เลื่อนลอย" (shifting cultivation)
- (๒) การเกษตรแบบ "ไร่หมุนเวียน" (cyclical bush fallow cultivation และ land rotation cultivation)

การเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ที่เป็นป่าปฐมภูมิ (primary forest หรือ virgin forest) เพาะปลูกพืช จนกระทั่งดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ มีปัญหาเรื่องผลผลิต วัชพืช โรคและแมลงก็จะย้ายไปทำกินในป่าปฐมภูมิแห่งอื่นต่อไป จนกระทั่งในที่สุด พื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์รอบบริเวณหมู่บ้านที่ไปมาสะดวกและมีระยะทางไม่ห่างไกลจากชุมชนมากนักหมดลง และในที่สุดก็จะทำการโยกย้ายชุมชนไปตั้งในพื้นที่ที่เป็นป่าปฐมภูมิแห่งใหม่ และทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอยเหมือนเดิม ชาวเขากลุ่มที่ประกอบการเกษตรตามจารีตประเพณีแบบนี้ได้แก่ ชาวเขาเผ่ามั่ว เย้า ฮัก ลีซอ และมุเซอ

การเกษตรแบบไร่หมุนเวียน เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวเขา อันได้แก่ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ การเกษตรแบบไร่หมุนเวียนนี้จะมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งที่แน่นอน แล้วทิ้งไว้ให้พื้นที่มีการพักตัวเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน อีกชั่วระยะเวลาหนึ่ง จนในที่สุดพวกเขา ก็จะหวนกลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นอีกในระบบหมุนเวียน โดยไม่มีที่สิ้นสุดและโดยที่ไม่มีการโยกย้ายชุมชนเลย

ชาวเขา และการตั้งชุมชนชาวเขามบนที่สูง

พื๋น

การเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผาในพื้นที่ลาดชันบนพื้นที่สูงที่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่นั้น ยังคงมีความสัมพันธ์กับชาวเขابนพื้นที่สูงอยู่ต่อไปจนกว่าทางการจะมีมาตรการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในหมู่ชาวเขา

ชาวเขากลุ่มที่ปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ พวกมั่ว เย้า อีโก้ ลีซอ และมุเซอ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีถิ่นกำเนิดอยู่ภายในบริเวณที่เป็นอาณาเขตของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนในปัจจุบันหรือบริเวณที่อยู่ใกล้เคียง และต่อมาได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยพร้อมทั้งนำเอาวิทยาการของการปลูกฝิ่นมาด้วย

วิทยาการการปลูกฝิ่นที่เข้าสู่ชาวเขาได้แก่วิธีการปลูกฝิ่นโดยการใช้ระบบการปลูกพืชร่วมกับพืชอื่น อันได้แก่ ข้าวโพด ซึ่งมีทั้งข้าวโพดข้าวเหนียว (glutinous corn) ที่ใช้บริโภคและข้าวโพดข้าวเจ้า (non-glutinous corn) ที่ปลูกเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์พวกหมู และไก่

ระบบการปลูกข้าวโพดกับฝิ่น กล่าวได้ว่าเป็นระบบของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดบนภูเขา ที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันโดยการไ้การเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผา ที่มีการใช้อุปกรณ์ที่ไม่สลับซับซ้อนเพียงไม่กี่ชิ้นเท่านั้น

การที่ชาวเขากลุ่มกะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่นและขมุทำการเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผาเพื่อใช้บริโภคได้เพียงประมาณ ๗ เดือนเท่านั้น ดังนั้นชาวเขากลุ่มนี้จึงจำเป็นต้องแสวงหาพืชผักสวนครัวมาใช้บริโภคในช่วงระยะเวลาที่ขาดแคลน ชาวลัวะในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ใช้พืชต่าง ๆ จากป่าไม้รอบ ๆ ชุมชน รวมทั้งในป่าที่เคยเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวไร่และทิ้งไว้ให้พื้นที่พักตัวเป็นจำนวนถึง ๑๘๕ ชนิด เป็นอาหารเสริม ผลไม้ หรือประกอบเป็นอาหารรับประทาน

๓.๑.๒.๓ การทำกินแบบตัดฟันโค่นเผาของชาวเขาส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมบนภูเขา และส่งผลกระทบต่อบรรดาผู้ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำต่าง ๆ ที่พวกเขาตั้งถิ่นฐานและทำกินในบริเวณที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ดังนี้

(๑) ผลกระทบด้านดิน

การทำไร่เลื่อนลอย (shifting cultivation) ที่มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี ส่งผลให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ จนไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก นอกเสียจากว่าจะมีการพัฒนาปรับปรุงบำรุงดินในบริเวณนั้นอย่างถูกหลักวิชาการ ซึ่งต้องลงทุนเพื่อการนี้อย่างมากมาย

การทำไร่หมุนเวียน (cyclical bush fallow cultivation) ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วทิ้งไว้ให้พื้นที่มีการพักตัวเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้

แก่ดินโดยสะสมชีววัตถุ (biomass) ต่าง ๆ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการทำกินบนที่สูงที่มีการอนุรักษ์มากกว่าวิธีการแบบไร่เลื่อนลอย การสูญเสียหน้าดินจากการเกษตรกรรมวิธีการนี้จะลดลงตามความเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ในพื้นที่ที่ถูกทิ้งให้มีการพักตัว

(๒) ผลกระทบด้านป่าไม้

การทำไร่เลื่อนลอย พื้นที่ที่ถูกทิ้งไปหลังจากที่ไม่สามารถสนองตอบทางด้านผลผลิตแก่ผู้ปลูกแล้ว ป่าไม้ที่เดิมเคยเป็นป่าปฐมภูมิ (primary forest) จะกลายสภาพเป็นทุ่งหญ้า (savannah) โดยเฉพาะทุ่งหญ้าคา (*Imperata cylindrica* Beauv.) การทำไร่หมุนเวียน ในช่วงระยะเวลาที่ทิ้งให้พื้นที่ที่มีการพักตัวจะมีต้นไม้งอกขึ้นมาใหม่จากลำต้นหรือรากของต้นไม้เดิมที่ถูกตัดฟันออกไป และจากเมล็ดที่ฝังอยู่ในดิน ต้นไม้เหล่านี้จะเจริญเติบโตขึ้นมาจนถึงระยะ เวลาที่จะถูกตัดฟันใหม่อีกครั้งหนึ่ง เป็นป่าไม้ประเภททุติยภูมิ (secondary forest) การทำกินแบบนี้จะมีพื้นที่ป่าไม้ที่มีความเจริญเติบโตแตกต่างกันอยู่กระจัดกระจายทั่ว ๆ ไป และหมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด เป็นวิธีการทำกินที่รักษาสภาพป่าไม้ให้คงมีอยู่ตลอดเวลา

(๓) ผลกระทบด้านสมคมุขยทางธรรมชาติ

การทำไร่เลื่อนลอยส่งผลกระทบต่อธรรมชาติเสียบสมคมุขย ไม่ว่าจะ เป็นป่าไม้ สัตว์ ตลอดจนจุลชีวันต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ การทำไร่หมุนเวียนช่วงระยะที่มีการพักตัวของพื้นที่พื้นที่ที่จะค่อย ๆ ปรับตัวให้เข้าสู่สมคมุขยทางธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนการตัดฟันโค่นเผา กล่าวได้ว่าวิธีการทำกินแบบนี้จะช่วยรักษาสมคมุขยทางธรรมชาติไว้ได้ในระดับหนึ่ง แม้ว่าจะไม่สมบุรณแบบก็ตาม

(๔) ผลกระทบด้านแหล่งน้ำ

ผลกระทบต่อด้านแหล่งน้ำเป็นผลกระทบที่มองเห็นได้ไม่ชัดเจนนักบนที่สูง แต่เห็นได้ชัดเจนในพื้นที่ราบ

(๕) ผลกระทบด้านอากาศ

ควันไฟที่เกิดจากการเผาไร่เตรียมพื้นที่เพาะปลูกในช่วงปลายฤดูแล้ง ส่งผลให้เกิดมลภาวะในอากาศคือ ภาวะเรือนกระจก

จากรูปแบบการทำกินที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น รูปแบบของการทำกินที่มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า คือ การทำกินแบบไร่เลื่อนลอยซึ่งทำให้สภาพป่าไม้ตามธรรมชาติกลายสภาพเป็นป่าหญ้าคา ที่ตัวมันเองไม่สามารถที่จะปรับสภาพพื้นที่ให้กลับคืนมา

การทำเกษตรกรรมบนที่สูงในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับการเกษตร
ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง

เป็นป่าไม้ตามธรรมชาติเดิมได้อีก ชาวเขากลุ่มที่ทำการเกษตรตามจารีตประเพณีรูปแบบนี้เป็นตัวการในการทำลายป่าไม้ และสภาพแวดล้อมบนภูเขาสูง โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

ส่วนรูปแบบการทำกินแบบไร่หมุนเวียนนั้น เมื่อมองจากสภาพของป่าไม้ที่เจริญเติบโตขึ้นมาทดแทนป่าไม้ที่ถูกตัดฟันเพื่อใช้ประโยชน์ในพื้นที่ปลูกพืช ที่มีอยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง จนไม่สามารถที่จะกล่าวหาอย่างแน่ชัดได้ว่า ระบบของการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนนี้เป็นรูปแบบที่ทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติบนที่สูง จริงอยู่ตอนแรกของการเกษตรแบบนี้จะต้องมีการโค่นล้มต้นไม้ม แต่ในช่วงเวลาที่ทิ้งให้พื้นที่พักตัวต้นไม้มที่งอกขึ้นมาใหม่ก็จะเจริญเติบโตขึ้นมาทดแทนป่าไม้เดิม จนกว่าจะถึงรอบของการตัดฟันครั้งต่อไป และในช่วงที่ต้นไม้มเจริญเติบโตระบบนิเวศของพื้นที่ก็จะถูกปรับตัวไปเรื่อย ๆ และต่อเนื่องจนถึงระดับสูงสุดในปีก่อนที่ต้นไม้มในบริเวณจะถูกตัดฟันเพื่อทำกินในพื้นที่อีก ระบบนิเวศของการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนนี้ คงจะต้องมีการสูญเสียบ้างไม่มากก็น้อย เพราะเป็นระบบนิเวศของป่าไม้ทุกชนิด ซึ่งแตกต่างกับระบบนิเวศของป่าปฐมภูมิอย่างแน่นอน

ในแง่ของการพังทลายของดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่ตัดฟัน เพื่อประกอบการเกษตรนั้น ในปีแรกที่ทำการปลูกพืชและเก็บเกี่ยวแล้วต้นไม้มเริ่มงอกขึ้นมาใหม่ การพังทลายของดินยังคงมีอยู่ แต่จะลดลงตามลำดับ ตามการเจริญเติบโตของป่าไม้ที่เจริญเติบโตอยู่ทุก ๆ วัน ความอุดมสมบูรณ์ก็จะเพิ่มขึ้นตามลำดับตามการเจริญเติบโตของต้นไม้มและพืชอื่น ๆ ตลอดจนจุลชีวัน (microorganism) ต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยในการย่อยสลายชีวสาร (biomass) ต่าง ๆ ที่ต้นไม้มและพืชผลิตขึ้นมาและซากสัตว์ต่าง ๆ ที่ตายลง จนดินกลับมาอยู่ในสภาพสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่งก่อนการตัดฟันในรอบต่อไป

๓.๑.๒.๔ ปัญหาการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาคงจะหนักขึ้นเรื่อย ๆ เพราะ (๑) จำนวนชาวเขาเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอโดยการเจริญพันธุ์และโรคภัยพยายามจากประเทศใกล้เคียง ซึ่งยากแก่การสกัดกั้น การเพิ่มของประชากรชาวเขาย่อมก่อให้เกิดความต้องการที่ดินในการเพาะปลูก ซึ่งก็จะเป็นพื้นที่บนภูเขาและต้นน้ำลำธารของประเทศ (๒) ได้มีความพยายามที่จะเปลี่ยนการปลูกผืนเป็นพืชทดแทนชนิดอื่น ๆ ซึ่งในบางกรณีเป็นพืชล้มลุกหรือพืชผักสวนครัว เช่น ผักหัวกระหล่ำ ฯลฯ จึงจำเป็นต้องใช้พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ได้เคยคำนวณว่าต้องใช้เนื้อที่ถึง ๓๐ ไร่ ในการปลูกหัวกระหล่ำเพื่อให้ได้รายได้เท่ากับการปลูกผืน ๑ ไร่ ดังนั้นความพยายามในการปลูกพืชทดแทน บางครั้งกลับ

กลายเป็นการสำรวจสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งใช้เวลาการเริ่มเริ่มขึ้นมีก (๓) ได้มีองค์กรเอกชนและหน่วยงานของทางราชการได้ช่วยเพื่อพัฒนาชาวเขาจนชาวเขาเกิดความสุขสบาย และเข้าใจว่าสุขภาพของเขามีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยที่ค่าอาหารโดยไม่มีความคิด เพราะเป็น จารีตประเพณีของชนเผ่า ซึ่งมีความเชื่อลึกลับยุ่งเกี่ยวกับ การบุกรุกทำลายต้นน้ำลำธารโดย ชาวเขาจึงเริ่มหันมาสนใจสุขภาพและทางราชการไม่สามารถจะควบคุมได้อย่างเต็มที่

(๔) นอกจากนี้ยังพบว่าชาวเขายังไม่ลดละความนิยม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมใหม่

ปัญหาสุขภาพของชนเผ่าและชนกลุ่มน้อยของชาติ

- (๑) มีปัญหาสุขภาพเนื่องจากขาดการบริการ เช่น ปัญหาการให้สัญชาติไทยแก่ชาวเขา
- (๒) มีปัญหาจากเศรษฐกิจและสังคม เช่น ปัญหาโรคเอดส์และโรคเอดส์ ตลอดจน

ปัญหาเด็กเร่ร่อน

- (๑) ปัญหาการขาดโภชนาการ เช่น การติดยาเสพติดของชาวเขา
- (๒) ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดต่อและสิ่งแวดล้อม เช่น การบุกรุกตัดไม้

ทำลายป่าเพื่อปลูกพืช

มีผลถึงสุขภาพของชนกลุ่มน้อย มีประเด็นปัญหา ดังนี้

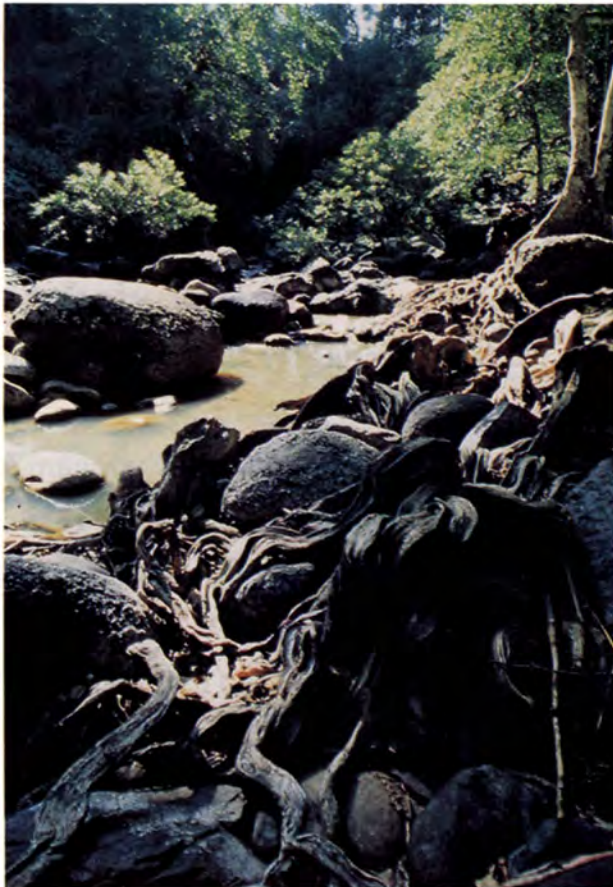
- (๑) การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม
- (๒) การโยกย้ายถิ่นฐานของชนกลุ่มน้อยที่สวนประเวณีด้วยบุคคลบนพื้นที่สูง
- (๓) การขาดความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยผู้ต้องสงสัยกฎหมาย
- (๔) การขาดการเข้าถึงบริการสุขภาพ
  - การเข้าถึงบริการสุขภาพที่เข้าเมืองจากนอกประเทศ
  - การเข้าถึงบริการสุขภาพในประเทศ

มีผลต่อสุขภาพของชนกลุ่มน้อยและสังคม

- (๑) ความยากจน
- (๒) ฝิ่นและการละสุข
- (๓) ฝิ่นและการศึกษา
- (๔) การเปลี่ยนแปลงประชากร
  - การเพิ่มโดยธรรมชาติ
  - การเพิ่มโดยการอพยพเข้ามาจากนอกประเทศ

ผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า คือไม้หมดป่า
และเกิดความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ

ปัญหาพืชเสพติด ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง

- (๑) การปลูกพืชเสพติด
- (๒) การเสพและการค้าพืชเสพติด
  - จำนวนผู้ติดฝิ่น
  - อัตราการใช้ฝิ่น
  - การค้ายาเสพติดที่ผ่านประเทศไทย
  - พื้นที่และขั้นตอน

๓.๑.๓ เหตุผลทางการเมืองและการปกครอง

คำสั่งของอดีตนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่อง ราษฎรเข้าทำกินในที่ป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ซึ่งกำหนดมาตรการการแก้ไขปัญหาราษฎรบุกรุกเข้าทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติไว้ ดังต่อไปนี้

- (๑) กรณีที่ราษฎรเข้าทำไร่ในป่าสงวนฯ ทำให้ป่าสงวนฯ นั้นหมดสภาพเป็นป่าแล้ว ให้ราษฎรที่ทำกินอยู่ ณ นั้นคงอยู่ทำกินต่อไปได้ และให้เจ้าหน้าที่สอบดูว่าราษฎรที่ทำกินอยู่เองหรืออย่างไร แล้วให้รายงานให้ทราบโดยด่วน เพื่อจะได้ดำเนินการให้ราษฎรได้เข้าทำกินโดยชอบด้วยกฎหมายต่อไป
- (๒) ราษฎรที่บุกรุกเข้าทำกินตามข้อ ๑ ถ้าถูกเจ้าหน้าที่จับกุมคุมขัง ให้เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวไป และตัวราษฎรผู้นั้นจะเข้าทำกินในที่นั้นก็ให้เข้าทำกินได้
- (๓) ตั้งแต่บัดนี้ไป ห้ามบุกรุกป่าสงวนฯ เป็นการเด็ดขาด หากบุกรุกเข้าไปย่อมเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย จะถูกดำเนินการตามกฎหมายต่อไป โดยให้เจ้าหน้าที่ประกาศให้ราษฎรทราบทั่วกันด้วย

คำสั่งดังกล่าวนี้ มีเจตนารมณ์ที่จะช่วยเหลือราษฎรให้มีที่ทำกินโดยถูกต้องตามกฎหมายเพราะปัญหานี้เรื้อรังมานานแล้ว แต่ผลปรากฏว่าราษฎรที่อาศัยอยู่และครอบครองที่ดินอยู่เดิมในเขตป่าสงวนแห่งชาติกลับขยายพื้นที่ทำกินออกไปอีก ราษฎรที่อพยพมาใหม่และผู้มีอิทธิพลบุกรุกทำลายป่าหนักขึ้นเพื่อทำให้ป่าหมดสภาพแล้วยึดถือครอบครองที่ดิน ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ไม่สามารถจับกุมและดำเนินคดีได้ เนื่องด้วยราษฎรเหล่านั้นอ้างว่าได้ยึดถือครอบครองที่ดินก่อนวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ซึ่งเป็นการยากที่จะพิสูจน์ว่าป่าแห่งนั้นยึดถือครอบครองก่อนหรือหลังวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ผลจากคำสั่งนี้ทำให้สูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมาก รวมเฉลี่ยปีละ ๖ ล้านไร่ ซึ่งถือเป็นอัตราการทำลายป่าสูงสุดเท่าที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

การหาเสียงของผู้แทนราษฎร ส่วนใหญ่มักจะให้คำมั่นสัญญากับราษฎรว่า จะเปิดป่าใหม่ให้เป็นที่ทำมาหากิน และเมื่อได้เป็นผู้แทนราษฎรแล้ว นอกจากจะหาทางเปิดป่าสงวนฯ แล้วเมื่อเจ้าหน้าที่ทำการจับกุมปราบปรามอย่างเด็ดขาด จะขอผ่อนผันให้ผู้กระทำผิดอีก เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ราษฎรทำลายป่ามากขึ้น

ราษฎรบุกรุกทำลายป่า ปิดถือครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แล้วนำเงินไปชำระภาษีบำรุงท้องที่ (ภ.บ.ท.๕) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ภาษีดอกหญ้า แล้วทางอำเภอ ออกใบเสร็จรับเงินให้ ราษฎรจึงคิดว่าตนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนปิดถือครอบครอง และนำไปขายให้กับนายทุน ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา ราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการขอชำระภาษี ภ.บ.ท.๕ เพื่อนำไปขายกันอย่างโจ่งแจ้ง เพราะเชื่อว่ารัฐจะให้เอกสารสิทธิ์ในภายหลัง ครั้นถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมก็ทำให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และราษฎรอยู่ตลอดเวลา

การขาดเอกภาพในการป้องกันรักษาป่าอันเนื่องมาจากนโยบายของกรมป่าไม้และส่วนราชการต่าง ๆ ขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา กรมป่าไม้ต้องการรักษาป่าในขณะที่กรมการปกครองและกรมประชาสัมพันธ์ต้องการให้ราษฎรมีที่ทำกิน กรมที่ดินต้องการเร่งรัดให้มีการออกเอกสารสิทธิ์จนบางครั้งมีการออกเอกสารสิทธิ์ทับพื้นที่ป่าหลายแสนไร่ กรมราชทัณฑ์ส่งเสริมการใช้สิ่งประดิษฐ์จากไม้ กรมประมงส่งเสริมการทำนาถุ้งกุลาดำโดยใช้พื้นที่ป่าชายเลนกรมทรัพยากรธรณีต้องการทำเหมืองแร่ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าไม้ ฯลฯ ต่างกรมต่างก็ทำกันไปโดยขาดการประสานงานซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง เนื่องจากแต่ละกรมต่างยึดถือวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ที่แต่ละกรมที่จะได้รับเป็นหลัก แทนการร่วมมือกันรักษาป่า ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์รวมของชาติ

ปัจจุบันหน่วยราชการซึ่งการดำเนินงานมีผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้อย่างรุนแรง เพียง ๒ หน่วยงานคือ กรมที่ดินและสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร หน่วยอื่น ๆ อาจมีผลกระทบบ้างแต่ไม่รุนแรงเท่ากับ ๒ หน่วยงานที่จะได้กล่าวถึง

๓.๑.๓.๑ กรมที่ดิน มีหน้าที่ออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่ประชาชนที่ได้ครอบครองหรือทำกินในที่ดินอยู่แล้ว ที่ดินในที่นี้หมายถึงพื้นที่ดินทั่วไปซึ่งรวมถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล จากการปฏิบัติหน้าที่ของกรมที่ดิน ที่ดินจึงสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) ที่ดินของรัฐ ซึ่งแบ่งเป็น

ก. ที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หมายถึง ที่ดินอันเป็นทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินที่ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น

น้ำจะชะล้างหน้าดิน ซึ่งอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่พืช
ลงสู่ทะเลหรือแหล่งน้ำตื้นเงิน

เกิดน้ำท่วมฉับพลันเมื่อป่าไม้ถูกทำลาย

- ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

- ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่า ที่ชายตลิ่ง ทางน้ำทางหลวง ทะเลสาบ ที่ท่าเลเลียงสัตว์ ป่าช้าสาธารณะ

- ที่ดินที่ใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ เช่น ป้อม ค่ายทหาร ที่ตั้งสำนักงานทางราชการ

- ที่ดินสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติซึ่งสงวนที่ดินไว้โดยกฎกระทรวง ที่ดินอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งสงวนที่ดินไว้โดยพระราชกฤษฎีกา ที่ดินเขตป่าไม้ถาวร ซึ่งสงวนที่ดินไว้โดยมติคณะรัฐมนตรี

ข. ที่ดินอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินธรรมดา หมายถึง ที่ดินที่รัฐถือสิทธิในที่ดิน เช่นเดียวกับเอกชนทั่วไป เช่น ที่ดินราชพัสดุที่กรมธนารักษ์ให้เอกชนเช่าหาผลประโยชน์

(๒) ที่ดินเอกชน แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

ก. ที่ดินมีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ คือ ที่ดินซึ่งทางราชการได้ออกหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ให้แล้ว ได้แก่ โฉนดที่ดิน โฉนดแผนที่ โฉนดตราจองและตราจองที่ตราว่า "ได้ทำประโยชน์แล้ว"

ข. ที่ดินมือเปล่า หมายถึง ที่ดินที่ยังไม่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ แต่อาจมีสิทธิครอบครองและหลักฐานสำหรับที่ดิน เช่น ใบจอง (น.ส.๓) ใบเหี้ยมย่ำ ตราจอง แบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.๑) แบบหมายเลข ๓ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ น.ส.๓ ก.) ซึ่งผู้ครอบครองที่ดินดังกล่าวนี้ กฎหมายถือว่าเป็นผู้มีสิทธิครอบครองเท่านั้น (คำว่าที่ดินมือเปล่า เป็นถ้อยคำที่ใช้อยู่ทั่วไปในวงการกฎหมาย และศาล แต่ไม่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายแต่อย่างใด)

ปัญหาที่เกิดขึ้นคือการที่ประชาชนบุกรุกที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน โดยเฉพาะที่ดินสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเขตป่าไม้ถาวรซึ่งสงวนไว้โดยมติคณะรัฐมนตรี การบุกรุกโดยเข้าจับจองที่ดินมือเปล่าเกิดขึ้นอย่างมากมายเพราะการเพิ่มของพลเมืองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และขณะเดียวกันกรมที่ดินก็ได้ดำเนินการออกเอกสารสิทธิให้แก่ประชาชนเหล่านี้ไปบางส่วนแล้ว เนื่องจากประชาชนเหล่านี้มี ส.ค.๑ หรือ "แบบแจ้งการครอบครองที่ดิน" และได้เข้ามาอ้างว่าได้ครอบครองและทำกินอยู่ก่อนการประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติหรือ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เจ้าหน้าที่ที่ดินไม่สามารถจะยับยั้งการออกเอกสารสิทธิได้ ขณะนี้ ส.ค.๑ ซึ่งไม่มีเขตระวางที่แน่นอนได้กลายเป็นพรมิวิเศษซึ่งสามารถเหาะลงไปในพื้นที่ใดก็ได้ และจนกระทั่งบัดนี้กรมที่ดินก็ยังไม่สามารถจะทราบได้ว่า ส.ค.๑ เหลืออยู่เท่าใด และอยู่ที่ใดบ้าง ซึ่งเป็นปัญหาหนักใจสำหรับเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้เป็นอย่างยิ่ง

"แบบแจ้งการครอบครองที่ดิน" หรือ ส.ค.๑ มีที่มาสืบเนื่องจากมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งบัญญัติให้ผู้ที่ได้ครอบครอง และทำประโยชน์ในที่ดินอยู่ก่อนวันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ (ก่อนวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๗) โดยไม่มีหนังสือสำคัญแสดงสิทธิที่ดิน กล่าวคือ ไม่มีโฉนดที่ดิน โฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง หรือตราจองที่ตราว่า "ได้ทำประโยชน์แล้ว" หรือผู้ที่ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินมือเปลา่นั้นเอง มีหน้าที่ต้องแจ้งการครอบครองที่ดินก่อนนายอำเภอท้องที่ ภายใน ๑๘๐ วัน นับตั้งแต่วันที่พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ ใช้บังคับ การแจ้งการครอบครองที่ดินดังกล่าวนี้ ไม่ก่อให้เกิดสิทธิขึ้นใหม่แก่ผู้แจ้งแต่ประการใด ซึ่งหมายความว่าสิทธิของผู้แจ้งก่อนนี้มีอยู่อย่างใดก็เป็นไปตามนั้น หากมีการนำเอาที่ป่า หรือที่สงวนหวงห้ามมาแจ้งการครอบครองแล้ว ผู้แจ้งก็จะไม่ได้รับสิทธิจากการแจ้ง ส.ค.๑ แต่อย่างใด แบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.๑) นี้ ไม่ถือว่าเป็นหนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน

อนึ่ง มาตรา ๕ วรรค ๒ เดิมบัญญัติว่า ถ้าผู้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดิน ซึ่งมีหน้าที่แจ้งการครอบครองที่ดิน ไม่แจ้งภายในระยะเวลา ๑๘๐ วัน ตามที่วรรคแรกระบุไว้ ถือว่าบุคคลนั้นเจตนาละสิทธิครอบครองที่ดิน รัฐมีอำนาจนำที่ดินนั้นไปจัดตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายที่ดินได้ เว้นแต่ผู้ว่าราชการจังหวัดจะได้มีคำสั่งผ่อนผันการแจ้งการครอบครองให้เป็นการเฉพาะราย เมื่อเวลาล่วงเลยมาพอสมควรแล้ว และในที่สุดมีประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๙๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ซึ่งได้ยกเลิกความในมาตรา ๕ วรรค ๒ ดังกล่าว อย่างไรก็ตามกฎหมายก็ยังให้สิทธิแก่บุคคลดังกล่าวในการขอยกโฉนดดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้โดยปฏิบัติตามมาตรา ๒๗ ทรี แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

"ใบจอง" (น.ส.๒) เป็นหนังสือแสดงการยอมให้เข้าครอบครองที่ดินชั่วคราว ผู้มีอำนาจออกใบจองคือ นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอ ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ ผู้รับใบจองแล้วต้องทำประโยชน์ภายใน ๖ เดือน นับแต่วันรับใบจอง ถ้าไม่ทำประโยชน์อธิบดีกรมที่ดินมีอำนาจสั่งให้ออกจากที่ดินได้

สภาพพื้นดินเมื่อป่าหมด

ใบจอง ออกได้ ๒ กรณี คือ

ก. กรณีรัฐจัดที่ดินเพื่อประชาชน ซึ่งเรียกว่าการจัดที่ดินผืนใหญ่ ตามมาตรา ๓๐ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน เป็นการจัดที่ดินแปลงใหญ่มีเนื้อที่ตั้งแต่ ๑,๐๐๐ ไร่ขึ้นไป โดยคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดให้เข้าไปอยู่อาศัยประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ

ข. กรณีจัดให้ราษฎรขออนุญาตจับจอง ซึ่งเรียกว่า การจัดที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อย ตามมาตรา ๓๓ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน จะจัดที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อยหรือที่หัวไร่ ปลายนา เนื้อที่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ไร่

การออกโฉนดที่ดินหรือออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้แก่ผู้ถือใบจองทั้งสองกรณี ห้ามโอนที่ดินให้บุคคลอื่นภายในกำหนดระยะเวลา ๕ ปี หรือ ๑๐ ปี แล้วแต่กรณี ตามมาตรา ๓๑ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

ข้อสังเกต การที่กฎหมายจำกัดสิทธิห้ามโอนนี้ ก็เพราะว่าผู้ได้รับใบจองส่วนมากมักจะโอนให้กับผู้อื่นเมื่อได้ราคาดีหรือไปเป็นหนี้เป็นสินเขา เป็นเหตุให้ที่ดินของรัฐที่ประสงค์จะจัดให้กับคนที่ไม่มียี่ที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีแต่ไม่พอทำกินไปตกอยู่ในมือของบุคคลบางกลุ่มหรือที่เรียกว่า นายทุน เป็นการผิดความประสงค์ของทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรเหล่านี้เมื่อโอนที่ดินให้กับผู้อื่นแล้ว ก็เข้าไปบุกรุกทำลายป่าหรือบุกรุกที่ดินของรัฐต่อไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด

ส่วนหลักเกณฑ์การออกเอกสารสิทธิในที่ดินนั้น จะกำหนดอยู่ในกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔๓ (พ.ศ. ๒๕๓๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๕๔๗ และระเบียบของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ว่าด้วยเงื่อนไขการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ ก) กรมที่ดิน จะออกเอกสารสิทธิ คือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓) หรือโฉนดที่ดินให้ได้ก็ต่อเมื่อผู้นั้นมีสิทธิในที่ดินตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔๓ (พ.ศ. ๒๕๓๗) ๗ และระเบียบของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ คือ

(๑) ประกาศการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้ทราบมีกำหนดสามสิบวัน ประกาศนั้นให้ปิดไว้ที่เปิดเผย ณ สำนักงานเขตที่ดินท้องที่ สำนักงานเขตหรือที่ว่าการอำเภอหรือที่ว่าการกิ่งอำเภอท้องที่ ที่ทำการแขวงหรือที่ทำการกำนันท้องที่และในบริเวณที่ดินนั้น แห่งละหนึ่งฉบับ ในเขตเทศบาลให้ปิดไว้ ณ สำนักงานเทศบาลอีกฉบับหนึ่ง

(๒) ถ้าปรากฏว่าที่ดินนั้นไม่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหรือเขตที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี และที่ดินนั้นไม่เป็นที่ซึ่งต้องห้ามมิให้ออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์และไม่มีผู้คัดค้านภายในกำหนดเวลา ๓๐ วัน นับแต่วันปิดประกาศ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้ได้

(๓) ถ้าปรากฏว่าที่ดินนั้นตั้งอยู่ในตำบลที่มีป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ พื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่า พื้นที่ห้ามล่าสัตว์ป่าหรือพื้นที่ที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี และกรมป่าไม้หรือกรมพัฒนาที่ดินยังไม่ได้ขีดเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหรือเขตที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี ลงในระวางรูปถ่ายทางอากาศเพื่อการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์หรือกรณีที่ดินขีดเขตแล้ว แต่ที่ดินขอออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์มีอาณาเขตติดต่อกับเกี่ยวหรืออยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหรือเขตที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมกันออกไปตรวจพิสูจน์ที่ดิน ประกอบด้วยป่าไม้อำเภอหรือผู้เฝ้าป่าไม้จังหวัดมอบหมาย สำหรับท้องที่ที่ไม่มีป่าไม้อำเภอ เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอ ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง) และกรรมการอื่นตามที่เห็นสมควร เมื่อคณะกรรมการดังกล่าวได้ทำการตรวจพิสูจน์เสร็จแล้ว ให้เสนอความเห็นต่อผู้ว่าราชการจังหวัดว่าสมควรออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้ได้หรือไม่ เพียงใด สำหรับที่ดินที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี แต่ยังไม่ได้ขีดเขตหรือขีดเขตแล้วแต่ที่ดินดังกล่าวมีอาณาเขตติดต่อกับเกี่ยวกับเขตที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวร ให้แต่งตั้งผู้แทนกรมพัฒนาที่ดินเป็นกรรมการด้วย

(๔) เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดได้พิจารณาผลการตรวจพิสูจน์ที่ดินของคณะกรรมการแล้ว ปรากฏว่าที่ดินนั้นไม่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า หรือเขตที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรีหรือปรากฏว่าที่ดินนั้นอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า หรือเขตที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี แต่ผู้ขอได้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวโดยชอบด้วยกฎหมายมาก่อนวันที่ทางราชการกำหนดให้ที่ดินนั้นเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า หรือเขตที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี และไม่มีผู้คัดค้านภายในกำหนดเวลาที่ประกาศ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งการให้พนักงานเจ้าหน้าที่พิจารณาออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์

(๕) ที่ดินที่จะออกโฉนดที่ดินต้องเป็นที่ดินที่ผู้มีสิทธิในที่ดินได้ครอบครองและทำประโยชน์แล้ว และเป็นที่ดินที่สามารถออกโฉนดที่ดินได้ตามกฎหมาย แต่ห้ามมิให้ออกโฉนดที่ดินสำหรับที่ดิน ดังต่อไปนี้

๕.๑ ที่ดินที่ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ ที่ชายตลิ่ง

๕.๒ ที่เขา ที่ภูเขา และพื้นที่ที่รัฐมนตรีประกาศหวงห้ามตามมาตรา ๘(๒) แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน แต่ไม่รวมถึงที่ดินซึ่งผู้ครอบครองมีสิทธิครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายที่ดิน

๕.๓ ที่เกาะ แต่ไม่รวมถึงที่ดินของผู้ซึ่งมีหลักฐานแจ้งการครอบครองที่ดิน มีใบจอง ใบเหี้ยบย่ำ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ โฉนดตราจอง ตราจองที่ตราว่า "ได้ทำประโยชน์แล้ว" หรือเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพหรือที่ดินที่คณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติได้อนุมัติให้จัดแก่ประชาชน หรือที่ดินซึ่งได้มีการจัดหาผลประโยชน์ตามมาตรา ๑๐ และมาตรา ๑๑ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน โดยคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติได้อนุมัติแล้ว

๕.๔ ที่สงวนหวงห้ามตามมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๘๗ มาตรา ๒๐(๓) และ (๔) แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายที่ดิน (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๖ หรือกฎหมายอื่น

๕.๕ ที่ดินที่คณะรัฐมนตรีสงวนไว้เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น

ที่เขา ที่ภูเขา ที่ราษฎรได้ครอบครองและทำประโยชน์อยู่ก่อนวันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ (๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๗) และได้แจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.๑) ไว้โดยชอบด้วยกฎหมาย ก็อยู่ในหลักเกณฑ์ที่ขออนุญาตที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้เป็นการเฉพาะราย

การขออนุญาตที่ดินจะต้องเป็นที่ดินที่อยู่ในบริเวณที่ได้มีการสร้างระวางแผนที่เพื่อการออกโฉนดที่ดินแล้ว

การออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

ดำเนินการได้ ๓ วิธี คือ

(๑) โดยวิธีการเดินสำรวจ ตามมาตรา ๕๘, ๕๘ ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

ในการจัดทำแผนงาน โครงการ ที่จะทำการเดินสำรวจฯ ในท้องที่จังหวัดใด จะคำนึงถึงความพร้อมในด้านหลักฐานแผนที่ และองค์ประกอบอื่น ๆ ดังนี้

- ๑.๑ ความพร้อมในด้านระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศ
- ๑.๒ ความพร้อมในด้านหลักฐานโครงการงานแผนที่
- ๑.๓ พื้นที่ที่มีความเจริญ มีการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจสูง
- ๑.๔ พื้นที่ที่มีการฉีพาทเรื่องสิทธิในที่ดินสูง

(๒) โดยวิธีการเปลี่ยน น.ส.๓ ก. เป็นโฉนดที่ดิน ตามมาตรา ๕๘ ทวิ

แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

ในทางปฏิบัติเมื่อจะดำเนินการในท้องที่ใด เมื่อใด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดท้องที่ที่จะดำเนินการและวันเริ่มต้นที่จะดำเนินการให้ประชาชนทราบล่วงหน้า ไม่น้อยกว่า ๓๐ วัน

การเปลี่ยน น.ส.๓ ก. เป็นโฉนดที่ดินนี้ จะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จโดยรวดเร็ว ดังนั้นการทำแผนที่เพื่อออกโฉนดที่ดินตามวิธีการนี้ เจ้าหน้าที่จะไม่ไปสำรวจรังวัดอีก เพราะในคอนออก น.ส.๓ ก. นั้น เจ้าหน้าที่ได้ทำการรังวัดไว้แล้ว แต่ถ้ามีกรณีจำเป็น เช่น ภาพถ่ายไม่ชัดเจนหรือมีกรณีสงสัย เจ้าพนักงานที่ดินจะให้ไปทำการสำรวจรังวัดก็ได้

การออกโฉนดที่ดินตามมาตรานี้ จะออกให้แก่ผู้มีชื่อ ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิใน น.ส.๓ ก. เท่านั้น จะไม่ออกให้แก่บุคคลอื่นนอกจากนี้ ถ้าผู้มีชื่อใน น.ส.๓ ก. ตาย เจ้าหน้าที่ก็สามารถออกโฉนดที่ดินตามมาตรานี้ได้ เมื่อออกโฉนดที่ดินแล้วก็ให้ทายาทขอรับมรดกต่อไป

เมื่อถึงวันกำหนดแจกโฉนดที่ดินแล้ว น.ส.๓ ก. สำหรับที่ดินแปลงนั้นเป็นอันยกเลิกทันที ต้องส่งคืนแก่เจ้าพนักงานที่ดิน เว้นแต่กรณีสูญหาย ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการประกาศกำหนดวันแจกโฉนดที่ดิน

การรับโฉนดที่ดินตามวิธีการนี้ผู้รับไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการรับโฉนดที่ดิน

(๓) โดยวิธีการขออนุญาตออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์เป็นการเฉพาะราย ตามมาตรา ๕๕, ๕๕ ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

๓.๑ ผู้ยื่นคำขออนุญาตออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์เป็นการเฉพาะราย ตามมาตรา ๕๕ จะต้องเป็นผู้มีสิทธิครอบครองในที่ดินโดยชอบด้วยกฎหมาย เช่น มีหลักฐานการแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.๑) รวมถึงผู้ครอบครองต่อเนื่องมาจากผู้แจ้ง ส.ค.๑ ด้วย หรือมีใบจอง (น.ส.๒) หรือเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ เช่น น.ค.๓ หรือ ก.ส.น.๕ เป็นต้น

๓.๒ ผู้ยื่นคำขออนุญาตออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์เฉพาะราย ตามมาตรา ๕๕ ทวิ ได้แก่ ผู้ซึ่งได้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินอยู่ก่อนวันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ (ก่อนวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๗) โดยไม่มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินและมีได้แจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.๑) แต่ไม่รวมถึง ผู้ที่ไม่แจ้งความประสงค์ที่จะได้สิทธิในที่ดิน ตามมาตรา ๒๗ ตริ เมื่อมีประกาศการเดินสำรวจตามมาตรา ๕๘ ภายใน ๓๐ วัน หลักเกณฑ์ในการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ เป็นการเฉพาะรายตามมาตรา ๕๕ มีดังนี้

(๑) ผู้ที่จะขออนุญาตออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ เป็นการเฉพาะราย จะต้องเป็นผู้มีสิทธิครอบครองในที่ดินนั้นโดยชอบด้วยกฎหมาย เช่น มีหลักฐานการแจ้งการครอบครอง (ส.ค.๑) ใบจอง (น.ส.๒, น.ส.๒ ก.) ใบเหียบบ่ป่า ตราจอง หรือเป็นผู้ที่มีสิทธิตามกฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ รวมทั้งผู้ซึ่งได้ครอบครองและทำประโยชน์ที่ดินต่อเนื่องมาจากผู้ที่มีหลักฐานแจ้งการครอบครองด้วย

(๒) ที่ดินที่ขออนุญาตออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์เป็นการเฉพาะราย นั้น จะเป็นบริเวณที่มีประกาศของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยให้มีการเดินสำรวจเพื่อออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามมาตรา ๕๘ แห่งประมวลกฎหมายที่ดินแล้วหรือไม่ก็ได้

(๓) เมื่อมีการยื่นขออนุญาตออกโฉนดที่ดินหรือรับรองการทำประโยชน์ พนักงานเจ้าหน้าที่ตามประมวลกฎหมายที่ดินจะต้องดำเนินการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ประมวลกฎหมายที่ดินกำหนด กล่าวคือ

๓.๑ การดำเนินการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ก่อนวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗ จะต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๙๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ และกฎกระทรวง

ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๕๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๕๕๗ ในการดำเนินการดังกล่าวก็จะต้องมีการตรวจสอบว่าที่ดินอยู่ในบริเวณพื้นที่ใด ระวังใด หากอยู่ใน "เขตป่าไม้" ตามบันทึกข้อตกลงระหว่างกรมที่ดินกับกรมป่าไม้ว่าด้วยการตรวจพิสูจน์เพื่อออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ต้องแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจพิสูจน์ที่ดิน ดังนี้

๓.๑.๑ การออกโฉนดที่ดิน จังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วย ป่าไม้ จังหวัดหรือผู้แทน เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดหรือผู้แทน นายอำเภอท้องที่หรือผู้แทน และ กรรมการอื่นที่เห็นสมควรออกไปตรวจพิสูจน์ที่ดิน

๓.๑.๒ การออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ นายอำเภอหรือ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอแต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วย ป่าไม้อำเภอ หรือผู้ที่ป่าไม้จังหวัดมอบหมายสำหรับท้องที่ที่ไม่มีป่าไม้อำเภอ เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดิน อำเภอปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง) และคณะกรรมการอื่นตามที่เห็นสมควรร่วมกัน ออกไปตรวจพิสูจน์ที่ดิน

การแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจพิสูจน์ที่ดินเพื่อออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในเขตป่าไม้ กรณีเป็นที่ดินที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต้องมีหัวหน้าอุทยานแห่งชาติหรือหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือผู้ที่ทำหน้าที่ในตำแหน่ง ดังกล่าวนั้นร่วมเป็นกรรมการด้วย

การตรวจพิสูจน์การครอบครองและทำประโยชน์ที่ดิน คณะกรรมการที่ตรวจ พิสูจน์ที่ดินตามบันทึกข้อตกลงระหว่างกรมที่ดินและกรมป่าไม้ว่าด้วยการตรวจพิสูจน์เพื่อออกโฉนด ที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ซึ่งเกี่ยวกับเขตป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๓๔ ต้องดำเนินการตาม ข้อ ๕.๔ ของบันทึกข้อตกลงดังกล่าว โดยต้องตรวจพิสูจน์ว่ามีการปลูกสร้างบ้านเรือน ปลูกไม้ ปืนต้น ทานา ทำไร่ หรือทำประโยชน์อย่างอื่นจริงตามสมควรแก่สภาพของที่ดินในท้องถิ่นตลอด จนสภาพของกิจกรรมที่ได้ทำประโยชน์และให้นำหลักฐานอื่น ๆ เช่น รูปถ่ายทางอากาศ (ถ้ามี) ที่คณะกรรมการดังกล่าวเห็นสมควรเพื่อประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับการออกโฉนดที่ดินหรือ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ในเขตป่าไม้ด้วย คณะกรรมการตรวจพิสูจน์ที่ดินดังกล่าวต้อง สรุบบอกเท็จจริงพร้อมความเห็นเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ หรือปลัดอำเภอ ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอแล้วแต่กรณี ว่าสมควรออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำ ประโยชน์ให้ได้หรือไม่เพียงใด ในกรณีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอหรือปลัดอำเภอ เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเห็นว่าที่ดินดังกล่าวไม่สมควรออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรอง การทำประโยชน์ก็ให้พิจารณาสั่งการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

๓.๒ การดำเนินการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์
 ในเขตป่าไม้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗ จะต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๔๓
 (พ.ศ. ๒๕๓๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗
 ข้อ ๑๐ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดท้องที่แต่งตั้งคณะกรรมการร่วมกันออกไปตรวจพิสูจน์ที่ดิน
 ประกอบด้วยป่าไม้อำเภอหรือผู้ที่ป่าไม้จังหวัดมอบหมายสำหรับท้องที่ที่ไม่มีป่าไม้อำเภอ
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอ ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง) และกรรมการอื่น
 ตามที่เห็นสมควร สำหรับที่ดินที่ได้จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรีแต่ยัง
 ไม่ได้ขีดเขตหรือขีดเขตแล้ว แต่ที่ดินดังกล่าวมีอาณาเขตคาบเกี่ยวกับเขตที่ได้จำแนกให้เป็น
 เขตป่าไม้ถาวร ผู้ว่าราชการจังหวัดจะต้องแต่งตั้งผู้แทนกรมพัฒนาที่ดินเป็นกรรมการด้วย
 เมื่อคณะกรรมการดังกล่าวได้ทำการตรวจพิสูจน์ที่ดินที่มีการขออนุญาตที่ดินหรือหนังสือรับรอง
 การทำประโยชน์เสร็จแล้วคณะกรรมการจะเสนอความเห็นชอบต่อผู้ว่าราชการจังหวัดว่า
 สมควรออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้ได้หรือไม่ เพียงใด

จากการที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะออกเอกสารสิทธิที่ดินให้แก่ประชาชน จึงได้เร่ง
 ออกโฉนดให้แก่ประชาชนทั่วไป แต่ติดขัดทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ จึงได้ออกเอกสารสิทธิ
 ในรูปหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ และ น.ส.๓ ก. ซึ่งใช้วิธีถ่ายรูปรูปร่าง
 ทางอากาศ) นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ กรมที่ดินได้ดำเนินการเดินสำรวจจริงวัดทำแผนที่และพิสูจน์
 สอบสวนการทำประโยชน์เพื่อออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ ก.)
 ให้แก่ราษฎรจนถึงปัจจุบัน คือ

โฉนดที่ดิน	๒,๐๘๒,๗๕๓	แปลงเนื้อที่	๗๐,๕๒๙,๓๐๖ ไร่-งาน ๕๔ ตารางวา
น.ส.๓ ก.	๗,๕๐๔,๗๑๕	แปลงเนื้อที่	๔๘,๓๗๔,๖๘๑ ไร่-งาน ๘๑ ตารางวา
รวมทั้งสิ้น	๙,๕๘๗,๔๖๘	แปลงเนื้อที่	๑๑๘,๙๐๓,๙๘๗ ไร่ ๑ งาน ๓๕ ตารางวา

และหนังสือแสดงสิทธิเฉพาะ น.ส.๓ ก. ที่ได้ทำการสำรวจให้ราษฎรแล้วแต่

กรมป่าไม้อ้างกับกรมที่ดินว่าที่ดินเหล่านี้อยู่ในเขตป่าไม้ คือ

เขตป่าสงวนแห่งชาติ	๙๔,๐๐๓	แปลงเนื้อที่	๘๙๘,๗๘๖ ไร่
เขตป่าไม้ถาวร	๕๖,๙๘๒	แปลงเนื้อที่	๔๔๘,๘๕๓ ไร่
รวมทั้งสิ้น	๑๕๐,๙๘๕	แปลงเนื้อที่	๑,๓๔๗,๖๓๙ ไร่

กรมที่ดินจึงได้พิจารณา น.ส.๓ ก. เหล่านี้ และได้ดำเนินการ
 ยกเลิกเรื่อง ๑๐,๘๖๐ แปลง เนื้อที่ ๗๖,๐๖๐ ไร่
 แก้วไขหรือเพิกถอน ๒,๐๘๓ แปลง เนื้อที่ ๓๕,๓๑๑ ไร่

รวม ๑๒,๙๐๓ แปลง เนื้อที่ ๑๑๑,๓๗๑ ไร่

คงเหลือปัญหา ๑๓๘,๐๘๒ แปลง เนื้อที่ ๑,๒๓๖,๒๖๘ ไร่

เป็นที่น่าสังเกตว่าการออกโฉนดที่ดินไม่ได้รับการทักท้วงจากกรมป่าไม้เลยว่าได้รุกกล้าเข้าไปในเขตป่าไม้แต่อย่างไร

อย่างไรก็ดี ข้อมูลเกี่ยวกับการออก น.ส.๓ ก. ของกรมที่ดินแตกต่างกับข้อมูลของกรมป่าไม้อยู่พอสมควรคือ

	<u>กรมที่ดิน</u>	<u>กรมป่าไม้</u>
<u>กล้า เขตป่าสงวนแห่งชาติ</u>		
เต็มแปลงจำนวน เนื้อที่	๘๑,๖๗๘	๖๓,๐๓๖ แปลง ๖๑๕,๔๐๗-๐-๒๒
บางส่วนจำนวน เนื้อที่	๑๒,๗๒๕	๑๗,๖๗๖ แปลง ๑๙๑,๘๖๖-๒-๒๙
รวมจำนวนแปลง รวมจำนวนเนื้อที่	๙๔,๐๐๓ ๘๙๘,๗๘๖-๑-๓๐	๘๐,๗๑๒ แปลง ๘๐๗,๒๗๓-๒-๕๑
<u>กล้า เขตป่าไม้ถาวรของชาติ</u>		
เต็มแปลงจำนวน เนื้อที่	๕๓,๑๑๘	๘๑,๖๕๐ แปลง ๕๔๑,๕๐๘-๒-๘๐
บางส่วนจำนวน เนื้อที่	๓,๘๖๘	๘,๕๗๑ แปลง ๗๓,๙๔๘-๓-๓๑
รวมจำนวนแปลง รวมจำนวนเนื้อที่	๕๖,๙๘๖ ๕๔๘,๘๕๓-๑-๐๘	๙๐,๒๒๑ แปลง ๖๑๕,๔๕๗-๒-๑๑
<u>รวมกล้า เขตป่าไม้ทั้งหมด</u>		
จำนวนแปลง	๑๕๐,๙๘๙	๑๗๐,๙๓๓
จำนวนเนื้อที่	๑,๓๔๗,๖๕๐	๑,๔๒๒,๗๓๑-๐-๖๒

จะเห็นได้ว่าข้อมูลของกรมป่าไม้มีจำนวนแปลงที่ดิน น.ส.๓ ก. รุกกล้าเขตป่าไม้ทั้งหมดมากกว่าข้อมูลของกรมที่ดินและมีเนื้อที่สูงกว่าเช่นกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากรมป่าไม้มีสถิติของแปลงและเนื้อที่น้อยกว่ากรมที่ดินในกรณีของเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่จะมีจำนวน

แปลงและ เนื่องจากการรุกกล้าเขตป่าไม้ถาวรของ น.ส.๓ ก. มากกว่าข้อมูลของกรมที่ดินเป็น
อย่างมาก ซึ่งความแตกต่างอาจจะก่อให้เกิดปัญหาระหว่างหน่วยงานทั้งสองเพราะเขตป่าไม้
ถาวรย่อมจะต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากกรมป่าไม้ ในขณะที่กรมที่ดินอาจจะให้ความสำคัญ
แก่ป่าสงวนและป่าไม้ถาวรในลักษณะเดียวกันก็ได้ (รายละเอียดของการรุกกล้าที่ดินป่าไม้
คูได้ในตารางที่ ๒.๕) กรมป่าไม้มีความเห็นว่ากรออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำ
ประโยชน์ในเขตป่าไม้จะทำได้ เพราะ

(๑) มาตรา ๕๘ วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งบัญญัติข้อห้ามมิให้
เดินสำรวจเพื่อออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในเขตป่า ไม้ถาวร ไว้ดังนี้
"มาตรา ๕๘ เมื่อรัฐมนตรีเห็นสมควรจะให้มี การออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือ
รับรองการทำประโยชน์จังหวัดใดก็ได้ ให้รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนด
จังหวัดที่จะทำการสำรวจรังวัดทำแผนที่หรือพิสูจน์สอบสวนการทำประโยชน์สำหรับ ป่าไม้
เขตจังหวัดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ไม่รวมท้องที่ที่ทางราชการจำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวร"

ในเขตป่าไม้ถาวรจึงไม่อาจดำเนินการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำ
ประโยชน์โดยการเดินสำรวจ และหากมีการเดินสำรวจแล้วเข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติ
อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กรณีที่มีการดำเนินการก่อนวันที่ ๑ เมษายน
พ.ศ. ๒๕๓๗ ย่อมถือว่าเป็นการฝ่าฝืนกฎกระทรวงฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๔๖) ออกตามความ
ในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๕๔๗ ข้อ ๘(๒) ซึ่งกำหนดข้อ ห้ามมิให้
ออกโฉนดที่ดินสำหรับที่ดินที่สงวนหวงห้าม หรือที่ดินซึ่งทางราชการเห็นว่าควรสงวนไว้เพื่อ
ทรัพยากรธรรมชาติ โดยถือว่าป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
เขตห้ามล่าสัตว์ป่า เป็นที่สงวนหวงห้ามตามกฎหมายเฉพาะ หากมีการดำเนินการตั้งแต่วันที่
๑ เมษายน ๒๕๓๗ ถือว่าฝ่าฝืนกฎกระทรวงฉบับ ๔๓ (พ.ศ. ๒๕๓๗) ออกตามความใน
พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๕๔๗ ข้อ ๑๔(๔) ซึ่งห้ามออกโฉนดที่ดิน
หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่สงวนหวงห้ามตามกฎหมายอื่น

(๒) ตามมาตรา ๕๘ ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งบัญญัติว่า

"มาตรา ๕๘ ทวิ ผู้ซึ่งครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินอยู่ก่อนวันที่ประมวล
กฎหมายนี้ใช้บังคับโดยไม่มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์และมิได้แจ้งการครอบครอง ตามมาตรา ๕
แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๕๔๗ แต่ไม่รวมถึงผู้ซึ่งมิได้ปฏิบัติ ตาม
มาตรา ๒๗ ทรี ถ้ามีความจำเป็นจะขอออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์

מס' תעודת
התעודת ה.א.ג.מ. נ.א.ג.מ.

מס' תעודת	שם התעודת	מס' תעודת ה.א.ג.מ. נ.א.ג.מ.				מס' תעודת ה.א.ג.מ. נ.א.ג.מ.				מס' תעודת ה.א.ג.מ. נ.א.ג.מ.			
		מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת	מס' תעודת
1.	תעודת	76	27	723-2-59	35	49,1-0-07	-	-	-	-	-	-	-
2.	תעודת	13	170	4,511-1-71	62	1,564-3-26	2	203-1-51	7	2	2	1-3-22	-
3.	תעודת	17	82	1,707-2-07	74	4-033-0-80	-	-	-	-	-	-	-
4.	תעודת	33	73	10,244-2-87	13	273-1-45	32	17,833-0-10	1,077	161	161	2,207-0-02	-
5.	תעודת	18	93	1,277-3-12	54	644-2-50	-	-	-	-	-	-	-
6.	תעודת	14	365	4,122-3-15	184	2,555-0-32	23	7,774-0-73	483	55	55	1,427-3-44	-
7.	תעודת	32	174	3,313-3-14	33	523-2-89	1	43-0-60	2	-	-	-	-
8.	תעודת	13	103	775-0-99	33	280-1-93	-	-	-	-	-	-	-
9.	תעודת	7	305	6,350-3-83	63	1,436-3-77	-	-	-	-	-	-	-
10.	תעודת	63	1,075	34,433-0-07	218	3,310-3-78	-	-	-	-	-	-	-
11.	תעודת	20	123	2,371-1-97	17	361-2-36	-	-	-	-	-	-	-
12.	תעודת	-	-	-	-	-	4	41	41	6	6	80-0-40	-
13.	תעודת	29	244	4,297-0-30	89	1,213-1-90	6	266-1-30	14	23	23	413-3-00	-
14.	תעודת	55	716	17,626-2-30	167	7,609-1-40	10	5,339-3-02	266	17	17	186-1-30	-
15.	תעודת	10	500	6,853-0-85	30	272-3-57	30	26,645-2-35	1,239	143	143	1,140-3-53	-
16.	תעודת	7	250	107-0-33	10	95-1-62	-	-	-	-	-	-	-
17.	תעודת	15	427	5,646-2-56	140	30-0-03	-	-	-	-	-	-	-

บัญชีเงินฝาก

ลำดับ	คำอธิบาย	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์				บัญชีเงินฝากประจำ				บัญชีเงินฝากออมทรัพย์				รวม
		จำนวน รายการ	จำนวน เงิน	จำนวน เงิน	จำนวน เงิน	จำนวน รายการ	จำนวน เงิน	จำนวน เงิน	จำนวน เงิน	จำนวน รายการ	จำนวน เงิน	จำนวน เงิน	จำนวน เงิน	
18.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	62	3,432-1-29	255	1,422-1-74	3	27	589-1-30	11	107-0-77				
19.	บัญชีเงินฝากประจำ	10	6-1-25	34	81-0-75									
20.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	59	22,055-0-37	204	1,413-3-48	4	62	1,142-3-40	17	186-2-79				
21.	บัญชีเงินฝากประจำ	125	12,653-0-39	459	3,406-0-79	76	1,312	7,229-0-19	222	1,118-0-53				
22.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	20	400-2-34	14	42-1-26	32	906	4,519-1-37	89	365-2-79				
23.	บัญชีเงินฝากประจำ	5	59-3-23	33	146-2-19	40	332	3,186-2-80	150	334-1-01				
24.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	182	1,634-3-19	598	420-1-87	287	7,793	15,028-0-51	1,123	1,874-2-61				
25.	บัญชีเงินฝากประจำ	58	1,405-2-41	251	1,235-3-76	111	2,365	10,972-9-73	476	2,512-2-76				
26.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	183	11,082-3-36	465	711-2-07	7	131	709-0-28	6	25-3-09				
27.	บัญชีเงินฝากประจำ					51	8,714	17,108-3-47	142	698-2-30				
28.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	76	1,391-1-05	242	1,414-3-76	33	3,041	12,147-1-61	764	4,538-1-70				
29.	บัญชีเงินฝากประจำ	64	9,832-2-31	256	1,878-1-39	51	2,919	25,289-1-97	102	634-9-33				
30.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	19	587-2-50	69	115-0-00									
31.	บัญชีเงินฝากประจำ	11	2,222-1-92	39	309-3-43									
32.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	119	36,121-3-33	353	3,594-2-35	101	3,510	7,605-0-72	326	2,184-3-93				
33.	บัญชีเงินฝากประจำ	19	2,241-1-32	61	599-1-35									
34.	บัญชีเงินฝากออมทรัพย์	83	13,631-1-07	259	2,732-1-48									
						13	716	5,679-0-27	22	260-0-14				

מלאכתו מ.ה.ג. ה. מלאכתו

מ.ה.	תאריך	הפעולה המבוצעת					הפעולה המתוכננת					מקור
		מכרז	מכרז	מכרז	מכרז	מכרז	מכרז	מכרז	מכרז	מכרז	מכרז	
36.	דבית	96	974	13,695-2-38	77	961-1-25	4	4	144-1-86	8	186-2-36	
37.	מטבח	81	979	9,556-2-53	115	1,624-2-46	687	10	5,323-3-20	10	205-2-55	
38.	מטבח	138	3,861	3,114-2-70	352	4,794-2-35	179	17,309	99,272-1-10	-	-	
39.	דירת	7	398	3,163-3-15	19	212-2-13	15	1,193	7,259-1-97	13	91-3-35	
40.	מטבח	30	2,551	6,771-0-05	736	13,309-3-79	444	13,359	134,179-3-26	908	21,771-0-10	
41.	מטבח	27	4,851	67,153-1-75	2,503	41,456-3-58	23	924	13,427-1-54	308	7,531-2-17	
42.	מטבח	7	5	2,251-1-73	21	59-2-35	31	979	9,503-0-49	15	4,200-2-47	
43.	מטבח	41	75	695-3-85	94	1,555-2-45	91	2,726	27,364-2-63	205	2,669-3-20	
44.	מטבח	11	3,365	10,673-1-42	648	5,269-0-82	109	115	751-0-14	2	27-2-07	
45.	מטבח	122	4,564	23,751-3-03	924	4,557-1-70	77	4,227	25,213-2-13	732	3,278-3-91	
46.	מטבח	129	1,475	8,013-2-60	449	3,315-3-34	72	1,674	14,011-3-27	366	2,352-3-20	
47.	מטבח	205	732	10,717-0-43	460	7,413-1-43	45	1,318	2,770-0-76	394	3,207-1-12	
48.	מטבח	10	226	3,453-2-97	86	1,424-1-77	-	-	-	-	-	
49.	מטבח	98	1,013	15,991-3-93	520	8,314-0-58	63	561	10,979-0-36	286	3,741-3-08	
50.	מטבח	32	201	1,295-2-51	23	178-0-09	36	247	3,419-1-05	81	942-2-01	
51.	מטבח	146	7,863	24,913-0-45	965	12,036-1-98	2	17	30-2-20	10	73-3-16	
52.	מטבח	251	3,421	41,233-0-33	1,491	19,571-3-36	6	19	170-1-26	27	107-2-70	

מסמך מס' 100.10.10.10

מס' סדר	תיאור	הרכב התחומים				הרכב התחומים				הרכב התחומים				מס' סדר
		מס' סדר	שטח	מס' סדר	שטח	מס' סדר	שטח	מס' סדר	שטח	מס' סדר	שטח	מס' סדר	שטח	
53.	תלמי	59	1,504	11,203-3-19	467	3,850-1-06	60	1,495	10,853-0-43	464	3,864-2-59			
54	רמלה	176	1,686	20,554-0-54	706	8,216-2-47	20	488	173-1-86	94	285-3-75			
55.	רמלה	75	1,330	753-3-20	469	1,186-3-25	-	-	-	-	-			
56.	נצרת	103	1,143	15,557-0-75	634	8,995-1-38	-	-	-	-	-			
57.	נצרת	74	1,108	2,151-3-75	700	1,981-0-76	11	351	2,944-2-06	66	-			
58.	נצרת	44	949	7,537-0-72	265	1,713-2-65	20	89	891-0-04	124	664-1-17			
59	נצרת	6	14		19	4-0-00	17	1,146	2,165-0-16	392	1,096-3-84			
60.	רמלה	13	137	376-1-45	70	741-1-40	-	-	-	-	-			
61.	רמלה	4	339	2,325-0-10	104	393-1-85	5	175	588-2-17	57	169-0-08			
סך הכל		4,442	63,036	615,407-1-22	17,676	191,866-2-29	2,550	81,650	541,508-2-40	8,571	73,948-3-31			

เป็นการเฉพาะราย เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่พิจารณาเห็นสมควรให้ดำเนินการออกโฉนดที่ดิน หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์แล้วแต่กรณีได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ประมวลกฎหมายนี้ กำหนด แต่ต้องไม่เกินห้าสิบไร่ ถ้าเกินห้าสิบไร่จะต้องได้รับอนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัด ทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ผู้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินตามวรรคหนึ่งให้ หมายความว่ารวมถึงผู้ซึ่งได้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินต่อเนื่องมาจากบุคคลดังกล่าวด้วย"

คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตอบข้อหารือของกรมป่าไม้เกี่ยวกับกรณีการออกโฉนดที่ดิน หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในเขตป่าไม้ตามมาตรา ๕๘ ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน (เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕) สรุปได้ว่าผู้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินก่อนวันที่ประมวล กฎหมายที่ดินใช้บังคับต้องแจ้งการครอบครอง (ส.ค.๑) หรือต้องได้รับการผ่อนผันการแจ้ง การครอบครองจากผู้ว่าราชการจังหวัดตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมาย ที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ เสียก่อน จึงจะขอออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในเขต ป่าไม้ได้ เพราะผลของการไม่ได้แจ้งการครอบครอง (ส.ค.๑) ถือได้ว่าบุคคลนั้นสละสิทธิ ครอบครองที่ดิน รัฐมีอำนาจจัดที่ดินดังกล่าวตามบทแห่งประมวลกฎหมายที่ดินได้ และการกำหนด ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือมีมติคณะรัฐมนตรีให้สงวนไว้เป็น ป่าไม้ถาวรของชาติ ทำให้ที่ดินดังกล่าวต้องห้ามมิให้ออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำ ประโยชน์ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๙๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าถือเป็นที่ยสงวนหวงห้ามตามกฎหมายเฉพาะ และเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี ถือเป็นที่ดินซึ่งทางราชการเห็นว่าควรสงวนไว้เพื่อทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นในเขตป่าไม้ จะออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามมาตรา ๕๘ ทวิ แห่งประมวลกฎหมาย ที่ดินไม่ได้

กรมที่ดินได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งปัญหาของการออกหนังสือรับรองการทำ ประโยชน์ (น.ส.๓ ก.) ที่กรมป่าไม้ได้แจ้งว่าอยู่ในเขตป่าไม้ทั่วประเทศนั้นว่าอาจจะ เกิดจากปัญหาดังไปนี้

(๑) ป่าสงวนแห่งชาติ ที่ได้ประกาศไปแล้วส่วนใหญ่จะกำหนดขอบเขตป่าสงวน แห่งชาติ ตามหลักฐานการรังวัด หลังจากนั้น จึงสร้างแผนที่จำลองจากหลักฐานดังกล่าวขึ้น หลักฐานที่สร้างจะถ่ายทอดตามกระบวนการจำลองแผนที่ จนเป็นแผนที่ท้ายกฎกระทรวง

ดังนั้น ความถูกต้องของแผนที่ที่ท้ายกฎกระทรวงจึงขึ้นอยู่กับหลักฐานในการรังวัด แผนที่ท้ายกฎกระทรวงจึงมีความถูกต้องต่ำกว่ามาตรฐานเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับแผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน ๑/๕๐,๐๐๐ เช่น พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเหลื่อมล้ำกันหรือเกิดช่องว่างระหว่างป่าสงวนแห่งชาติที่ติดต่อกัน นอกจากนี้ยังพบข้อบกพร่องในการปรับมาตราส่วนจากแผนที่ท้ายกฎกระทรวง และแผนที่แผ่นบล็อก เป็นมาตราส่วนเดียวกัน แนวเขตป่าบางส่วนจะไม่ตรงกัน

(๒) เจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ได้รับมอบหมายให้ขีดเขตป่าไม้ถาวร หรือป่าสงวนแห่งชาติในงานโครงการเร่งรัดการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์โดยใช้ระวางรูปถ่ายทางอากาศ (น.ส.๓ ก.) ส่วนใหญ่ยังขาดประสิทธิภาพและใช้หลักฐานแผนที่ที่มีความคลาดเคลื่อนดังกล่าวในข้อ ๑ ไปประกอบการขีดเขตป่าในระวางรูปถ่ายทางอากาศ ความคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องของเขตป่าไม้ในระวางจึงมีได้มา

(๓) เจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นผู้ระวางชี้และรับรองแนวเขตป่า แต่ในข้อเท็จจริงเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ได้ลงไประวางชี้และรับรองแนวเขตป่าตามหลักฐานการรังวัดที่สร้างไว้ในพื้นที่

(๔) ในการปฏิบัติงานตามโครงการเร่งรัดการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์โดยใช้ระวางรูปถ่ายทางอากาศ (น.ส.๓ ก.) หรืองานโครงการพัฒนากรรมที่ดินและเร่งรัดการออกโฉนดที่ดินทั่วประเทศให้แล้วเสร็จภายใน ๒๐ ปี กรมป่าไม้ไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านอัตราค่าจ้างและงบประมาณอย่างเพียงพอ จึงสนองตอบความต้องการในการระวางชี้และรับรองเขตป่าไม้ให้กับงานโครงการของกรมที่ดินได้ไม่ทัน ในบางพื้นที่เจ้าหน้าที่ของกรมที่ดินตัดสินใจดำเนินการเดินสำรวจเพื่อออก น.ส.๓ ก. หรือโฉนดที่ดิน ไปก่อนตามสภาพการถือครองและการทำประโยชน์ ต่อมากรมป่าไม้จึงส่งเจ้าหน้าที่ไปทำการขีดเขตป่าไม้ลงในระวางรูปถ่ายทางอากาศ จึงปรากฏว่ามีที่ดินบางแปลงทับหรือล้ำเข้าไปในเขตป่าไม้ทั้งแปลงหรือบางส่วน

สำหรับ น.ส.๓ ก. ที่ได้แจ้งให้ราษฎรไปแล้ว และกรมป่าไม้อ้างว่าออกทับเขตป่าไม้ ให้จังหวัดแจ้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ร่วมเป็นคณะกรรมการตรวจสอบและชี้เขตป่าไม้ หากปรากฏว่าทับเพียงบางส่วนให้ทำรูปแผนที่กันเขตส่วนที่ทับเขตป่าไม้ให้ตรงกับสภาพข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบได้ พร้อมทั้งบันทึกถ้อยคำเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไว้เป็นหลักฐาน เพื่อประกอบเรื่องเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณามีคำสั่งเพิกถอนหรือแก้ไข หนังสือแสดงสิทธิในที่ดินดังกล่าวแล้วแต่กรณี

อย่างไรก็ตาม กรณีได้มีการออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินให้ราษฎรทับหรือล้ำเขตเข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้เห็นว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย และได้แจ้งให้ผู้ว่าราชการ

จังหวัดแก้งขาวหรือเพ็ญดอน เอกสารสิทธิในที่ดินแล้ว แต่กรมที่ดิน, ผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นว่า เรื่องแนวเขตป่าไม้ที่กล่าวอ้างยังไม่ชัดเจน จึงไม่มีคำสั่งแก้งขาวหรือเพ็ญดอน กรมป่าไม้ในฐานะ เป็นผู้ดูแลรักษาป่าสงวนแห่งชาติ ก็ย่อมจะฟ้องเจ้าของที่ดินตามเอกสารสิทธิในที่ดินนั้น เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาเพิกถอนเอกสารสิทธิทั้งแปลงหรือบางส่วนได้

๓.๑.๓.๒ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปัญหาที่ดินทำกินเป็นปัญหาที่สำคัญของสังคมไทย ปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น แม้รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างหาวิธีการแก้งขาวปัญหาโดยตลอดตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา โดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอแนวทางให้รัฐบาลรับซื้อที่ดินจากเจ้าของที่ต้องการจะขาย แล้วนำมาจัดสรรให้แก่ผู้ไม่มีที่ดินทำกิน แต่แนวความคิดนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนและผู้เสนอแนะทางกลับถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ไปเลย ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลได้เริ่มแก้ปัญหาชาวไร่ชาวนาไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพเพื่อจัดหาที่ดินบุกเบิกใหม่ให้แก่ชาวไร่ชาวนา ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายที่ดินเพื่อกำหนดขนาดที่ดินที่เอกชนจะมีสิทธิเป็นเจ้าของที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ไม่เกิน ๕๐ ไร่ ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม ไม่เกิน ๑๐ ไร่ ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรม ไม่เกิน ๕ ไร่ ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย ไม่เกิน ๕ ไร่ แต่รัฐบาลต่อมาได้ยกเลิกพระราชบัญญัติฉบับนี้ไปเพราะเห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพฉบับใหม่และยกเลิกฉบับปี พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยในฉบับใหม่นี้ให้มีการจัดที่ดินเหมือนเดิม แต่อนุญาตให้แบ่งแยกที่ดินและนำที่ดินไปใช้ชนอกกิจการทางการเกษตร และในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้มีการเรียกร้องให้ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรและประชากรซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐบาลจึงได้เสนอพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติและในที่สุดก็ได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษเล่มที่ ๘๒ ตอนที่ ๕๔ ลงวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา เพื่อกระจายที่ดินสู่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีน้อยไม่พอทำกิน

"การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม" มีความหมายตามมาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ ว่า "การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิ และการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐ หรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดินซึ่งมิได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง

หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเอง หรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ และสถาบันเกษตรกรได้เช่าซื้อ เช่าหรือเช่าทำประโยชน์ โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรวม การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายให้เกิดผลดีขึ้น" ความหมายของการปฏิรูปที่ดินของไทยค่อนข้างจะกว้าง ซึ่งพอจะจำแนกเป็น กิจกรรมสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

(๑) การกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน ด้วยการจัดซื้อหรือเวนคืนที่ดินจาก ผู้มีที่ดินมากมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีน้อยเกินไป วิธีการกระจายที่ กำหนดไว้คือการกำหนดเขตการถือครองที่ดิน แล้วให้อำนาจแก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม (สปก.) จัดซื้อหรือเวนคืนส่วนที่เกินมาจัดให้แก่เกษตรกรได้

(๒) การจัดสรรที่ดินของรัฐให้เกษตรกรด้วยการนำเอาที่ดินของรัฐหรือของ ส่วนราชการต่าง ๆ ที่ถูกราชการบุกรุกครอบครองโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย จนรัฐไม่สามารถ เข้าไปใช้ประโยชน์ตามเจตนารมณ์เดิมได้ เช่น ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมสภาพ ที่ดิน สาธารณะที่หมดสภาพการ เป็นที่ดินส่วนรวมแล้ว มาจัดสรรให้เกษตรกรเช่าทำกินเป็นการถาวร และถูกต้องตามกฎหมาย

(๓) การพัฒนาเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปที่ดิน คือ ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การผลิตทางการเกษตรและชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร เช่น สิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานจำพวก แหล่งน้ำ ทางคมนาคม การค้นคว้าวิจัยด้านการเกษตร การพัฒนาอาชีพการเกษตรและ อาชีพอื่น ๆ การพัฒนาสถาบันเกษตรกรการพัฒนาด้านสินเชื่อ ด้านการตลาด เป็นต้น

ที่ดินที่จะนำมาปฏิรูปที่ดินแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) ที่ดินเอกชน ได้แก่ ที่ดินบริจาค และที่ดินที่ สปก. ซื้อหรือเวนคืนจาก เจ้าของที่ดินที่มีที่ดินเกินกว่า พรบ. การปฏิรูปที่ดินกำหนดไว้ คือ

- ส่วนที่เกินกว่า ๑๐๐ ไร่ จากเจ้าของที่ดินผู้ประกอบเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์ จำพวกสัตว์ใหญ่ด้วยตนเอง

- ส่วนที่เกินกว่า ๕๐ ไร่ จากเจ้าของที่ดินผู้ประกอบเกษตรกรรมด้วยตนเอง

- ส่วนที่เกินกว่า ๒๐ ไร่ จากเจ้าของที่ดินผู้ไม่ได้ประกอบเกษตรกรรม

ด้วยตนเอง หรือไม่ได้ประกอบเกษตรกรรมอย่างใดหรือประกอบเกษตรกรรมเล็กน้อยหรือ บางส่วน และ สปก. มีอำนาจซื้อที่ดินที่เจ้าของมีความประสงค์จะขายที่ดินของตนทั้งหมดได้

(๒) ที่ดินของรัฐ

ก. ที่ดินที่เป็นสาธารณประโยชน์ประเภทที่ราชการเลิกใช้ประโยชน์ร่วมกัน แล้วประสงค์ให้ปฏิรูปที่ดิน โดยผ่านทางสภาตำบล และจัดให้เกษตรกรที่ทำกินในที่ดินสาธารณประโยชน์นั้น ๆ

ข. ที่ดินราชพัสดุ เป็นที่ดินที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงการคลังซึ่งส่วนราชการไม่มีความจำเป็นต้องสงวนหรือหวงห้ามไว้ใช้ประโยชน์ในทางราชการอีกต่อไปและอนุญาตให้เกษตรกรทำกินในที่ราชพัสดุนั้น

ค. ที่ดินสาธารณสมบัติซึ่งเป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าหรือจำแนกตามมติคณะรัฐมนตรี ให้เป็นที่ดินทำกินและอยู่นอกเขตป่าไม้ถาวรตามมติ คณะรัฐมนตรีโดยคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติมีมติให้นำมาปฏิรูปที่ดิน

ง. ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมและมีประชาชนบุกรุกเข้าทำกิน และคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้นำมาดำเนินการปฏิรูปที่ดิน พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตปฏิรูปที่ดิน จะมีผลเพิกถอนที่ดินแปลงนั้น ๆ ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ปัจจุบันมีราษฎรที่เป็นเกษตรกรมากกว่า ๑๐ ล้านคน บุกรุกครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ได้มีการคาดคะเนไว้ว่าในพื้นที่ส่วนที่ได้จำแนกไว้เป็นป่าไม้ถาวรนั้น จะมีผู้บุกรุกแล้วประมาณ ๗๒ ล้านไร่ ทั้งนี้รวมถึงพื้นที่ที่กรมป่าไม้ถอนสภาพป่าให้กับส่วนราชการต่าง ๆ จำนวน ๑๗ ล้านไร่ด้วย ฉะนั้น จึงพอจะประมาณไว้ว่ามีราษฎรบุกรุกทำกินในเขตป่าไม้โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายอยู่ ๕๕ ล้านไร่ หรือ ๑.๑ ล้านครอบครัว กระทรวงมหาดไทย จึงได้มีคำสั่งที่ ๑๒๐/๒๕๓๓ ลงวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้ทุกจังหวัดดำเนินการสำรวจสถานที่ราชการ บ้านเรือน ที่ดินทำกินของราษฎร ถนน ฯลฯ ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตป่าไม้ถาวร และที่สาธารณประโยชน์ ซึ่งพอจะสรุปผลการสำรวจได้ดังนี้

(๑) ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน ๑,๒๘๕ ป่า เนื้อที่ ๑๕๘,๘๘๐,๐๔๕ ไร่ มีการถือครองใช้ประโยชน์ ๓๕,๒๐๔,๒๐๕ ไร่ หรือ ๒๒% โดยแยกเป็นรายละเอียดคือ

ก. สถานที่ราชการ ๑๒,๖๔๘ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๖๑๒,๕๙๒ ไร่

ข. บ้านเรือนราษฎร ๑,๐๗๐,๗๐๒ หลัง เนื้อที่ประมาณ ๔,๔๘๕,๖๕๘ ไร่

จำนวนคนประมาณ ๕,๐๐๒,๘๒๑ คน

ค. ที่ดินทำกิน ๑,๔๔๕,๒๐๒ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๒๘,๘๘๘,๘๐๐ ไร่

ง. ถนน ๑๑,๓๒๑ สาย เนื้อที่ประมาณ ๓๕๐,๑๔๒ ไร่

จ. อื่น ๆ (ฝ่าย อ่างเก็บน้ำ วัด สำนักสงฆ์ ฯลฯ) ๑๘,๗๑๑ แปลง
เนื้อที่ประมาณ ๘๖๖,๐๑๓ ไร่

(๒) เขตป่าไม้ถาวร จำนวน ๑๓๗ ป่า เนื้อที่ประมาณ ๔,๐๖๕,๑๘๕ ไร่
มีการถือครองใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้นประมาณ ๒,๔๐๙,๒๗๕ ไร่ (๕๙%)

ก. สถานที่ราชการ ๔๓๔ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๓๐,๕๖๔ ไร่

ข. บ้านเรือนราษฎร ๖๓,๓๘๘ หลัง เนื้อที่ประมาณ ๑๗๒,๒๑๓ ไร่
จำนวนคนประมาณ ๒๓๖,๐๗๘ คน

ค. ที่ดินทำกิน ๙๕,๓๗๘ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๒,๑๒๐,๐๒๗ ไร่

ง. ถนน ๘๓๔ สาย เนื้อที่ประมาณ ๔๒,๙๘๒ ไร่

จ. อื่น ๆ ๑,๐๗๐ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๔๓,๔๘๙ ไร่

(๓) ที่สาธารณประโยชน์ จำนวน ๙,๖๐๔ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๖,๒๒๒,๘๒๕ ไร่
มีการถือครองใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้นประมาณ ๒,๖๒๙,๒๘๑ ไร่ (๔๒%)

ก. สถานที่ราชการ ๒,๖๑๕ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๑๘๒,๔๘๓ ไร่

ข. บ้านเรือนราษฎร ๙๐,๔๒๕ หลัง เนื้อที่ประมาณ ๓๒๕,๕๓๒ ไร่

จำนวนคน ประมาณ ๓๘๓,๑๓๕ คน

ค. ที่ดินทำกิน ๑๘๒,๕๒๐ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๒,๐๑๙,๙๒๘ ไร่

ง. ถนน ๒,๔๔๑ สาย เนื้อที่ประมาณ ๓๔,๑๒๕ ไร่

จ. อื่น ๆ ๓,๘๙๘ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๙๑,๓๘๒ ไร่

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณาเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ แล้วมีมติว่า
มาตรการในการแก้ไขปัญหาการถือครองในเขตป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ที่จำแนกให้เป็น
เขตป่าไม้ถาวรและที่สาธารณประโยชน์ ให้คงถือปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งได้อนุมัติหลักเกณฑ์การช่วยเหลือราษฎรตามโครงการเพิกถอน
สภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน โดยแบ่งการช่วยเหลือเป็น ๓ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ แหล่งชุมชนเกิดขึ้นก่อนปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติ
เพื่อให้ได้รับเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน

กลุ่มที่ ๒ แหล่งชุมชนเกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๘ ให้สิทธิอยู่อาศัย
ทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติในรูปแบบโครงการ สทก.

กลุ่มที่ ๓ แหล่งชุมชนเกิดขึ้นภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑
อนุญาตให้เข้าอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์เป็นการชั่วคราว ตามกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ

กรมป่าไม้ ได้ดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวเรื่อยมา จนมีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ เห็นควรให้เพิกถอนสภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน เฉพาะในเขตที่เป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้น ส่วนเขตที่เป็นที่ดินทำกินนั้น ให้ดำเนินการตามแนวทางของกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดิน

กระทรวงมหาดไทย พิจารณาเห็นว่า มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ให้คงถือปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาให้บรรลุผลสำเร็จได้ นอกจากนั้นแล้ว ในส่วนที่เกี่ยวกับเขตที่จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรและในเขตที่สาธารณประโยชน์ มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวยังมิได้มีการพิจารณาให้ความเห็นแต่อย่างใด กระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ กรมที่ดิน กรมป่าไม้ และ สปก. ร่วมประชุมพิจารณาแก้ไขเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ และวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ แล้วนำเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดประชุมพิจารณาระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ ตึกบัญชาการชั้น ๓ ทำเนียบรัฐบาล และที่ประชุมได้มีมติให้กำหนดหลักการ และวิธีการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของราษฎรที่ครอบครองทำประโยชน์ในที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้ถาวรเสนอมติคณะรัฐมนตรีพิจารณา ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้เสนอหลักการและวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ค่วนที่สุด ที่ มท ๐๖๒๕/๖๓๑๓ลงวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณาลงมติ เรื่องดังกล่าวเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ รายละเอียดตามหนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร ๐๒๐๕/๖๓๖๐ ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ดังนี้

คณะรัฐมนตรีอนุมัติหลักการและวิธีการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของราษฎรที่ครอบครองทำประโยชน์ในเขตที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้ถาวรตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอ

หลักการและวิธีการพิจารณาแก้ไขปัญหาคเกี่ยวกับที่ดินในเขตป่าไม้ มีดังนี้

๑. หลักการ

(๑) กรณีที่ราษฎรครอบครองทำประโยชน์อยู่ก่อนทางราชการประกาศเป็นเขตป่าไม้และการประกาศเขตป่าไม้ดังกล่าวทับที่ดินที่ราษฎรครอบครองอยู่ กระทรวงเกษตร

และสหกรณ์จะ เพิกถอนที่ดินส่วนนั้นออกจากเขตป่าไม้และกรมที่ดินดำเนินการออกเอกสารสิทธิ ตามประมวลกฎหมายที่ดินให้ ถ้าประกาศเขตป่าไม้ไว้แล้ว ราษฎรบุกรุกในภายหลังราษฎร ผู้บุกรุกจะได้สิทธิโดยผ่านกระบวนการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น

(๒) ให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง คือ มติเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๗ มติเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ มติเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ มติเมื่อ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒ มติเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

๒. วิธีการ

(๑) ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตป่าไม้ถาวรที่เสื่อมสภาพแล้วมีราษฎร เข้าถือครองทำกินอยู่ (ยกเว้นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายหรือตามมติคณะรัฐมนตรี) ให้กรม ป่าไม้มอบให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) นำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดิน โดยออกเอกสาร สปก.๔-๐๑ ตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น

(๒) เมื่อราษฎรได้รับเอกสาร สปก.๔-๐๑ ตามวิธีการปฏิรูปที่ดินแล้ว เห็นว่า ตนเองมีสิทธิครอบครองมาก่อนการกำหนดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตป่าไม้ถาวรมีสิทธิ ยื่นคำร้องขอ พิสูจน์สิทธิของตนต่อคณะกรรมการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจะแต่งตั้งขึ้น

(๓) คณะกรรมการที่รัฐมนตรีจะแต่งตั้งขึ้นประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด ป่าไม้จังหวัด นายอำเภอประจำท้องที่ และกรรมการอื่น ที่รัฐมนตรีเห็นสมควรไม่เกิน ๓ นาย โดยมีปฏิรูปที่ดินจังหวัดเป็นกรรมการเลขานุการ

(๔) การพิจารณาหลักฐานของราษฎรในการพิสูจน์สิทธิให้พิจารณาจาก หลักฐานที่เป็นเอกสารของทางราชการ หากหลักฐานไม่ชัดเจนให้ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ โครงการ วี เอ พี - ๑๖ เป็นหลักฐานในการพิสูจน์สิทธิ

(๕) ในกรณีที่คณะกรรมการมีมติว่า ราษฎรผู้ครอบครองที่ดินมาก่อนการ กำหนดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าไม้ถาวรให้ สปก. ส่งบัญชีรายชื่อพร้อมทั้งเอกสาร สปก.๔-๐๑ ให้กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินให้แก่ผู้ร้องต่อไป การส่ง เอกสาร สปก.๔-๐๑ ให้ดำเนินการภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่คณะกรรมการมีมติ

(๖) ที่ดินเขตชุมชนที่เป็นหมู่บ้านถาวร ชุมชนพาณิชย์กรรม สถานที่ราชการ ศาสนสถาน สาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้ สปก. ออกเอกสาร สปก.๔-๐๑ ให้และส่งเอกสารนั้น ให้กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน

(๗) กรมป่าไม้ กรมที่ดิน และ สปก. อาจจะทำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการให้ ราษฎรปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น ความเหมาะสม ในที่ดินที่ สปก. ออกเอกสาร สปก.๔-๐๑ ก่อนส่ง เอกสารดังกล่าว ให้กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน

(๘) ให้มีคณะกรรมการติดตามผลการปฏิบัติตามมาตรา ๖๖ รัฐมนตรีนี้ ซึ่งนายกรัฐมนตรีจะแต่งตั้ง ประกอบด้วย ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรีประจำเขตท้องที่ ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยประจำเขตท้องที่ ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประจำเขตท้องที่

รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมว่า

- เร่งรัดการปฏิรูปที่ดิน และการออกเอกสารสิทธิ เพื่อกระจายสิทธิการถือครอง ที่ดินให้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้ และเกษตรกรที่ครอบครอง ทำกินอยู่ในที่ดินของรัฐ ประเภทต่าง ๆ โดยจะปรับปรุงกลไกบริหาร และการจัดการของรัฐ ตลอดจนจัดสรรงบประมาณให้สามารถ ครอบคลุมพื้นที่ได้โดยเฉลี่ยปีละประมาณ ๔ ล้านไร่

- เร่งรัดพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำในไร่นา ตลอดจนการกระจาย การก่อสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็ก พัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำในลุ่มน้ำต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ปัญหาการ ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตรกรรม

- ปรับปรุงคุณภาพของเกษตรกรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการประกอบอาชีพ โดยเน้นการฝึกอบรม และฝึกอาชีพให้แก่เกษตรกร บัวเกษตรกร และแม่บ้านเกษตรกร อย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ ได้กำหนดในส่วนที่ เกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินไว้ดังนี้

- เร่งดำเนินการปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้เกษตรกรได้เป็นเจ้าของที่ดิน หรือมี หลักประกันในที่ดินมากยิ่งขึ้น ตามนโยบายส่งเสริมการกระจายการถือครองทรัพย์สินเพื่อ ให้ประชาชนมีหลักประกันที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ด้านที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

- จำแนกป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพเสื่อมโทรม เพิกถอนสภาพป่าเสื่อมโทรม และให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่เกษตรกร ตามขบวนการปฏิรูปที่ดินของประเทศ ตามนโยบาย การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทด้านที่ดินทำกิน

- เร่งรัดการแก้ไขปัญหาการใช้ที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมตามขบวนการปฏิรูปที่ดินของประเทศ ตามนโยบายการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติด้านทรัพยากรป่าไม้

- แก้ปัญหาไร่ที่ทำกิน โดยเร่งรัดการปฏิรูปที่ดิน เน้นการกระจายสิทธิควบคู่ไปกับการพัฒนาทั้งในที่ดินของรัฐและเอกชน ตามนโยบายการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ด้านทรัพยากรที่ดิน

ดังนั้น รัฐบาล นายชวน หลีกภัย จึงถือว่าการปฏิรูปที่ดินเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลและได้ดำเนินการอย่างเร่งรีบ ดังจะเห็นได้ว่าผลการจัดที่ดินของรัฐในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึงกันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ มีเพียง ๓,๓๐๒,๒๖๗ ไร่ ๑๘๑,๒๗๐ ราย แต่ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๖ มีการจัดที่ดินของรัฐถึง ๔,๕๓๖,๗๒๔ ไร่ ๒๓๐,๘๓๔ ราย และปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๗ จัดที่ดินของรัฐอีก ๗,๐๐๗,๒๕๑ ไร่ ๓๖๑,๘๗๕ ราย ทำให้เป็นผลงานซึ่งรัฐบาลสามารถนำไปประชาสัมพันธ์ได้ว่าชนบททั่วไปได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ อย่างไรก็ตามก็จังหวัดที่ได้ประโยชน์จากการจัดที่ดินของรัฐคือจังหวัดสระแก้ว กำแพงเพชร นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ สุรินทร์ หนองบัวลำภู อุตรธานี อุบลราชธานี และสุราษฎร์ธานี ส่วนการปฏิรูปที่ดินเอกชนส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคกลางคือ งบประมาณ ๓ ใน ๔ ของการปฏิรูปที่ดินเอกชนทั้งหมด จังหวัดที่มีการปฏิรูปที่ดินเอกชนมาก ๆ ได้แก่ ฉะเชิงเทรา นครนายก ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยาและนครสวรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำนาเป็นส่วนใหญ่แต่เนื้อที่ของที่ดินเอกชนที่ได้ดำเนินการปฏิรูปมีเพียง ๔๑๙,๕๐๘ ไร่เท่านั้น จึงนับว่าการปฏิรูปที่ดินเกือบทั้งหมดได้ดำเนินการในที่ดินของรัฐซึ่งรวมทั้งหมด ๑๔,๘๘๖,๒๘๒ ไร่ ๗๗๔,๐๗๕ ราย (ดูตารางที่ ๒.๑๐)

ที่ดินของรัฐที่ สปก. ได้รับมาดำเนินการปฏิรูปที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินป่าไม้ที่เสื่อมสภาพแล้ว คือมีถึง ๒๗,๒๕๕,๐๘๗ ไร่ ซึ่งอยู่กระจายไปทั้ง ๔ ภาคของประเทศโดยป่าเสื่อมสภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีถึง ๑๐,๖๕๕,๔๑๕ ไร่ และภาคเหนือ ๗,๑๓๔,๐๓๘ ไร่ อย่างไรก็ตามก็ที่ดินจำแนกตามมติคณะรัฐมนตรีให้อยู่นอกเขตป่าไม้ถาวรเพื่อเป็นที่ทำกินหรือใช้ประโยชน์อย่างอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีถึง ๕,๓๓๕,๕๓๖ ไร่ ที่ สปก. ได้รับมาดำเนินการปฏิรูปที่ดิน ดังนั้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีพื้นที่ที่ สปก. ได้รับมาปฏิรูปมากที่สุดคือ ๑๖,๔๓๖,๓๑๗ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๔๕ ของที่ดินที่ได้รับทั้งหมดแสดงว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นภาคที่ได้รับประโยชน์ที่สุดในการปฏิรูปที่ดิน (ดูตารางที่ ๒.๑๑)

กรมป่าไม้ได้เร่งรีบส่งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมสภาพแล้วให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นเนื้อที่ถึง ๔๕.๓ ล้านไร่ เมื่อสิ้นปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๗ ในตารางที่ ๒.๑๒ ซึ่งแสดงรายละเอียดพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มอบให้ สปก. รายจังหวัดรวม ๔๔.๒๒ ล้านไร่ ใน ๖๓ จังหวัด ๑,๐๐๗ ป่า ประมาณร้อยละ ๔๕ ของพื้นที่เหล่านี้อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดต่อไปก็คือ เพชรบูรณ์ นครราชสีมา บุรีรัมย์ อุบลราชธานี ขอนแก่น อุดรราชธานี หนองคาย สกลนคร เลบ ปราจีนบุรี กาแพงเพชร และสุราษฎร์ธานี เป็นจังหวัดที่พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติได้ถูกส่งมอบให้ สปก. เพื่อนำไปปฏิรูปที่ดินต่อไปเป็นจำนวนมาก พื้นที่ที่ส่งมอบไปนี้คิดเป็นเนื้อที่มากกว่าร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่ป่าสงวนทั้งหมดและทำให้เนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติลดลงอย่างมหาศาล และเมื่อได้พิจารณาว่าประเทศไทยควรมีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ ๔๐ ของเนื้อที่ของประเทศไทยแล้ว การส่งมอบเนื้อที่เหล่านี้อาจจะ เป็นอุปสรรคต่อนโยบายป่าไม้ของไทยก็ได้ เพราะร้อยละ ๔๐ ของเนื้อที่ประเทศคือ ๑๒๘,๒๗๘,๗๕๐ ไร่ แต่พื้นที่ป่าสงวนทั้งหมดก่อนส่งมอบคือ ๑๔๓.๘๗ ล้านไร่ เมื่อส่งมอบแล้วจะเหลือเพียง ๙๘.๕๗ ล้านไร่ หรือขาดเนื้อที่ไปไปถึง ๒๙.๗๑ ล้านไร่ และเมื่อนับเนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งหมดสภาพและจะร้องส่งมอบอีกประมาณ ๑๔ ล้านไร่แล้ว เนื้อที่ป่าไม้จะขาดไปถึงประมาณ ๔๕ ล้านไร่ นับว่านโยบายปฏิรูปที่ดินนี้ไม่ค่อยจะส่งเสริมนโยบายป่าไม้เท่าใดนัก ยิ่งกว่านั้นเนื่องจาก สปก. ขาดบุคลากร ชาวบ้านจึงได้นำหลัก สปก. ไปปักในพื้นที่ที่ยังมีสภาพป่าสมบูรณ์หรือป่าธรรมชาติทำให้มีการบุกรุกป่าเพิ่มขึ้น แทนที่จะหยุดยั้งการทำลายป่าและเร่งรัดฟื้นฟูดิน น้ำ ล้ำธาร และเมื่อประชาชนสามารถนำ สปก. ๔-๑๑ ไปออกเอกสารสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดินโดยอาศัยมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งสามารถนำไปจำหน่าย จ่ายโอนได้ ราษฎรผู้ยากไร้ก็คงขายที่ดินเหล่านี้และดำเนินการบุกรุกป่าสงวนของชาติต่อไป ยิ่งกว่านั้นผู้บุกรุกที่ดินป่าสงวนแต่ไม่ต้องเป็นเกษตรกรก็ยังสามารถรับการจัดสรรที่ดินได้ถึง ๑๐๐ ไร่ ซึ่งค่อนข้างจะขัดกับเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดิน เพราะการดำเนินการเช่นนั้นเท่ากับ เป็นการแจกที่ดินหรือจัดสรรที่ดินมากกว่าการอ้างมาตรา ๓๐ วรรค ๓ ของ พ.ร.บ. ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ แก้ไขเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ นั้นค่อนข้างจะขัดกับกฎหมายและความรู้สึกของประชาชน และเป็นการตีความซึ่งเป็นผลเสียต่อประเทศชาติ การปฏิรูปที่ดินเป็นการทำให้สิ่งที่มีกฎหมายในการบุกรุกครอบครองป่าสงวนให้ถูกกฎหมายขึ้นมา และเป็นการส่งเสริมให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ต่อไปเท่านั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นที่จังหวัดภูเก็ตเป็นกรณีตัวอย่างของการตีความกฎหมายซึ่งผิดหลักการและฝืนกับความรู้สึกของประชาชนและ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้อย่างเด่นชัด อันจะเป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมของชาติ

๓.๑.๓.๓ การจัดที่ดินของรัฐโดยหน่วยราชการอื่น ๆ นอกจากกรมที่ดินและสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้วยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดที่ดินให้เกษตรกรและเกี่ยวข้องกับที่ดินในพื้นที่ป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ คือ กรมประชาสงเคราะห์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ องค์การทหารผ่านศึก กรมพัฒนาที่ดิน องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และกรมป่าไม้ ตามสถิติจนถึงพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ หน่วยงานของรัฐเหล่านี้รวมถึง สปก. ได้จัดที่ดินรวม ๒๘,๑๘๖,๕๔๕ ไร่ ไร่ให้แก่ ๑,๘๕๕,๘๘๒ ครัวเรือน หน่วยงานที่ได้ดำเนินการอย่างมีความหมายมากได้แก่ สปก. กรมป่าไม้ (ส.ท.ก.) กรมที่ดิน (โครงการจัดที่ดิน) กรมประชาสงเคราะห์ (นิคมสร้างตนเอง) และกรมส่งเสริมสหกรณ์ (สหกรณ์ที่ดิน) อย่างไรก็ตาม ผลงานของหน่วยงานเหล่านี้คงจะกลายเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้ว (ดูตารางที่ ๒.๑๓) เพราะในปัจจุบันคงมีแต่กรมที่ดินที่ยังดำเนินการออกเอกสารสิทธิให้แก่ประชาชนแต่ได้ระงับการจัดที่ดินแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๒๕ และ สปก. ซึ่งโค้งคังอยู่ในขณะนี้เนื่องจากนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล

จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการจัดที่ดินของหน่วยราชการต่าง ๆ จะมีผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้ของชาติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ยกเว้นโครงการของกรมที่ดิน (ส.ค.๑ และ น.ส.๓ ก.) และ สปก. อย่างไรก็ตามโครงการจัดที่ดินของหลายหน่วยงานก็อนุญาตให้นำเอกสารการจัดสรรไปออกเอกสารสิทธิที่ดินได้ด้วยทำให้การจัดสรรหมดความหมายไป นอกจากนี้ ใบเสร็จรับเงินของพาณิชย์รุ่งทองที่ (ภ.บ.ท.๕) หรือพาณิชย์ดอกหญ้าของอำเภอต่าง ๆ ก็อาจมีผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้ได้เช่นกัน เพราะประชาชนเข้าใจว่าใบเสร็จรับเงินเหล่านี้ทำให้ประชาชนมีสิทธิในที่ดินที่ตนได้บุกรุกครอบครองเอาไว้

အမျိုးအမည်	စတင်		အကျဉ်းချုပ်		အကျဉ်းချုပ်	
	စတင်		အကျဉ်းချုပ်		အကျဉ်းချုပ်	
	ပမာဏ	တန်ဖိုး	ပမာဏ	တန်ဖိုး	ပမာဏ	တန်ဖိုး
စတင်	၅,၈၄၂,၆၆၄	၂,၅၂၃,၇၅၉	၂၂၁,၀၉၂	၇၇၂,၅၅၃	၄၄,၀၈၈	၁,၁၃၂,၄၀၂
၁။ အကျဉ်းချုပ်	၂,၅၂၃,၇၅၉	၅၅၅,၅၅၈	၂၃,၅၆၄	၃,၀၈၆	၁၉၇,၇၇၂	၂၉၅,၀၁၂
၂။ အကျဉ်းချုပ်	၃၄၀,၃၀၂	၂၃၄,၃၀၈	၂၃,၂၅၇	၂,၅၄၇	၃၄,၆၇၄	၁၆၇,၆၅၄
၃။ အကျဉ်းချုပ်	၁၉၂,၅၆၇	၅၀,၆၂၅	၁၁,၅၅၆	၂,၇၅၈	၅,၁၅၅	၆၅,၃၂၅
၄။ အကျဉ်းချုပ်	၅,၈၄၂,၆၆၄	၅၀,၂၂၈	၂,၀၀၉	၄,၃၂၅	၂,၄၀၈	၄၈,၈၂၈
၅။ အကျဉ်းချုပ်	၆၀၆,၉၆၈	၆၇၂,၀၅၅	၂၈,၅၄၄	၄,၃၂၅	၃၀၂,၂၃၂	၂၂၇,၅၇၂
၆။ အကျဉ်းချုပ်	၃၆၆,၇၅၆	၁၂၂,၂၂၈	၂၈,၄၂၅	၄,၈၈၈	၃၅,၂၃၈	၆၆,၅၄၅
၇။ အကျဉ်းချုပ်	၃၃၅,၅၅၈	၁၂၅,၇၆၂	၁၆,၂၅၇	၈၀၂	၇၂,၂၈၀	၅၀,၈၅၆
၈။ အကျဉ်းချုပ်	၃၆၄,၅၅၅	၂၆၅,၃၂၇	၂၃,၉၈၀	၁၁,၇၆၆	၄၇,၃၈၂	၂,၂၀၅
၉။ အကျဉ်းချုပ်	၂၂,၀၂၂	၅၆,၄၂၆	၂,၉၉၂	၅၀၆	၉၅	၅၅,၆၂၅
၁၀။ အကျဉ်းချုပ်	၉၆၄,၂၃၅	၆၅၀,၄၂၀	၂၅,၅၅၄	၃,၆၀၂	၃၄၂,၅၂၂	၃၅၀,၄၈၅
၁၁။ အကျဉ်းချုပ်	၁၀၂,၂၂၈	၅၆,၇၀၈	၇,၅၂၇	၈၂၈	၁၄,၄၂၆	၃၂,၄၄၀
၁၂။ အကျဉ်းချုပ်	၅,၄၇၅	၂၂,၆၃၈	၂,၆၀၂	၁,၆၂၅	၂,၆၂၅	၁၀,၀၂၂
၁၃။ အကျဉ်းချုပ်	၂၃၀,၂၂၅	၇၅,၅၅၆	၂၅,၈၂၅	၂၇,၆၀၄	၄၇,၅၅၅	၆၇,၆၆၇
၁၄။ အကျဉ်းချုပ်	၇၃,၀၀၇	၅၆,၈၀၀	၆,၆၂၂	၃,၆၆၄	၄,၅၀၇	၂,၂၂၄
၁၅။ အကျဉ်းချုပ်	၃၃၀,၉၇၅	၂၅၆,၀၅၇	၂၅,၅၅၇	၃,၆၆၄	၄၅,၂၅၇	၃၆,၂၅၈
၁၆။ အကျဉ်းချုပ်	၃၇,၇၄၅	၂၀,၆၃၅	၃,၂၅၇	၂,၂၄၅	၁၉,၆၄၅	၆,၂၅၆
၁၇။ အကျဉ်းချုပ်	၆၂၂,၂၀၂	၃၂၄,၆၂၅	၂၅,၅၅၇	၅,၅၈၄	၁၀၂,၃၈၅	၆၅,၄၇၅
စတင်	၂၅,၅၅၇	၁၀၂,၃၈၅	၆,၂၅၇	၁၀၂,၃၈၅	၁၀၂,၃၈၅	၁၀၂,၃၈၅
စတင်	၂၅,၅၅၇	၁၀၂,၃၈၅	၆,၂၅၇	၁၀၂,၃၈၅	၁၀၂,၃၈၅	၁၀၂,၃၈၅

ល.រ	ឈ្មោះ	សរុប		បញ្ចប់		សរុប		បញ្ចប់		
		រ	ក	រ	ក	រ	ក	រ	ក	
		ល	ក	ល	ក	ល	ក	ល	ក	
សរុប		11,275,400	7,992,843	357,836	1,703,609	99,175	1,573,256	81,590	3,815,978	177,071
1	សំបុត្រ	557,200	181,739	10,607	30,105	3,752	72,102	4,227	79,523	3,678
2	កញ្ចប់	566,995	542,162	10,839	15,308	1,074	51,119	5,286	235,735	12,479
3	កិច្ចសន្យា	901,587	697,530	26,843	193,614	9,716	215,660	7,779	288,256	9,348
4	កញ្ចប់	283,568	164,277	7,052	31,575	2,618	27,368	1,140	105,334	3,894
5	កញ្ចប់	2,124,942	761,789	36,790	236,878	12,974	161,426	8,282	263,425	15,534
6	កិច្ចសន្យា	755,595	283,324	21,587	125,011	9,028	67,239	5,553	91,074	7,806
7	កញ្ចប់	58,188	69,450	4,646	12,934	842	5,721	901	50,789	2,993
8	កញ្ចប់	45,152	86,176	5,195	86,176		14,833	1,608	73,343	4,187
9	កិច្ចសន្យា	54,576	126,729	5,065	126,729		21,242	885	164,787	4,130
10	កញ្ចប់	1,156,296	498,445	22,860	227,797	19,010	120,284	7,976	88,264	5,780
11	កញ្ចប់	492,519	188,257	10,075	188,257		105,247	9,869	83,010	4,266
12	កញ្ចប់	790,214	466,422	33,434	314,160	21,344	36,861	3,300	159,401	8,790
13	កញ្ចប់	279,581	277,917	13,469	253,134	16,373	34,664	1,260	253,253	12,209
14	កិច្ចសន្យា	1,086,455	484,774	27,879	45,216	3,756	55,919	4,355	95,721	7,141
15	កញ្ចប់	279,722	322,192	14,376	58,200	3,415	68,871	3,024	208,405	8,598
16	កញ្ចប់	646,675	471,914	20,917	159,677	6,874	195,851	8,090	276,063	12,827
17	កញ្ចប់	579,149	939,625	39,527	35,073		322,349	5,185	758,876	30,326
18	កញ្ចប់	867,070	811,883	35,073	159,677	6,874	157,940	7,537	494,266	20,662
19	កញ្ចប់	104,710	72,147	3,662	7,694	289	7,694	289	64,453	3,373

សរុប

សរុប

សរុប

សរុប

ประเภทบัญชี	ปี 1937		ปี 1938 - A.D. 2535		ปี 1939 - A.D. 2536		ปี 1940 - A.D. 2537	
	เงิน	บาท	เงิน	บาท	เงิน	บาท	เงิน	บาท
สินทรัพย์	519,111		340,610	12,030	117,763	4,493	221,847	7,537
1 เงินสด	359,414		64,394	2,109	37,128	1,301	21,266	808
2 หนี้สิน	4,350		68,339	2,067	60,933	2,397	68,319	2,067
3 หนี้สิน	8,925		173,589	6,538	19,702	795	112,556	4,141
4 หนี้สิน	146,422		34,288	1,316			14,566	521

အမျိုးအမည်	စတင်		အကျဉ်းချုပ်		အကျဉ်းချုပ်		စုစုပေါင်း
	စတင်		အကျဉ်းချုပ်		အကျဉ်းချုပ်		
	စတင်	အကျဉ်းချုပ်	စတင်	အကျဉ်းချုပ်	စတင်	အကျဉ်းချုပ်	
စတင်	3,411,159	1,916,477	102,974	186,911	9,305	990,661	756,800
1 အကျဉ်းချုပ်	380,763	208,636	9,129	27,288	1,620	52,786	118,552
2 အကျဉ်းချုပ်	455,351	233,341	12,536	97,525	5,663	93,355	42,351
3 အကျဉ်းချုပ်	443,361	188,790	11,095			103,315	85,471
4 အကျဉ်းချုပ်	1,131,314	554,961	10,776			47,540	107,421
5 အကျဉ်းချုပ်	16,267	11,621	1,039				11,521
6 အကျဉ်းချုပ်	37,763	9,755	1,220			6,033	3,636
7 အကျဉ်းချုပ်	54,270	62,556	2,980			2,539	54,557
8 အကျဉ်းချုပ်	1,984	39,155	4,806			2,124	37,031
9 အကျဉ်းချုပ်	26,325	9,145	401				9,145
10 အကျဉ်းချုပ်	56,640	57,161	3,234			8,275	48,785
11 အကျဉ်းချုပ်	33,219	3,548	371			2,136	1,412
12 အကျဉ်းချုပ်	29,160	302,255	12,254	24,840	1,985	94,150	73,065
13 အကျဉ်းချုပ်	856,733	756,355	33,083	27,248	1,328	563,056	166,055
စုစုပေါင်း							
စတင်							
အကျဉ်းချုပ်							
စုစုပေါင်း							

စတင် 2518 - 4.8. 2535

အကျဉ်းချုပ် 2536

စတင် 2518 - 4.8. 2535

အကျဉ်းချုပ် 2536

စတင် 2518 - 4.8. 2535

အကျဉ်းချုပ် 2536

စုစုပေါင်း 2537 (64 85.37)

เอกชนที่ได้มาดำเนินการปฏิรูปที่ดิน
ตั้งแต่ปี 2518 - กันยายน 2537

ภาค/จังหวัด	เนื้อที่ เอกเทศ ปี 18-ก.ย.37 ไร่	จัดทาสัญญาเช่าที่ดิน (ปี 18- ก.ย.37)		ทาสัญญาเช่าที่ดิน (ปี 18- ก.ย.37)	
		ไร่	: ราย	ไร่	: ราย
รวมทั้งสิ้น	419,508	240,152	: 16,315	126,611	: 7,429
ภาคกลาง	298,877	188,414	: 13,256	89,515	: 5,528
1. กาญจนบุรี	4,742	2,673	: 252	0	: 0
2. ฉะเชิงเทรา	54,594	31,920	: 1,905	15,274	: 1,017
3. ชัยนาท	10,910	4,469	: 199	5,591	: 221
4. นครนายก	52,949	35,665	: 2,129	14,719	: 637
5. นครปฐม	10,206	3,380	: 195	6,409	: 308
6. ปทุมธานี	57,525	38,927	: 2,883	15,686	: 1,022
7. บราจันบุรี	20,419	11,283	: 900	9,202	: 311
8. ประจวบคีรีขันธ์	7	7	: 1	0	: 0
9. พระนครศรีอยุธยา	33,828	17,338	: 1,763	10,013	: 1,071
10. ราชบุรี	1,552	1,494	: 146	0	: 0
11. ลพบุรี	29,234	22,338	: 1,608	5,469	: 385
12. สระบุรี	4,743	4,340	: 511	3,850	: 373
13. สุพรรณบุรี	17,635	13,997	: 762	3,302	: 183
14. เพชรบุรี	495	45	: 1	0	: 0
15. สมุทรปราการ	38	38	: 1	0	: 0
ภาคตะวันออกเฉียง	1,484	833	: 78	0	: 0
1. จันทบุรี	1,484	833	: 78	0	: 0

ภาค/จังหวัด	พื้นที่ เลขชน ปี 18-ก.ย. 37 ไร่	จัดหาสัญญาเช่าที่ดิน (ปี 18- ก.ย. 37)		ค้าสัญญาเช่าซื้อที่ดิน (ปี 18- ก.ย. 37)	
		ไร่	รวม	ไร่	รวม
ภาคเหนือ	112,197	47,686	2,707	37,096	1,901
1. กำแพงเพชร	9,343	2,439	250	6,114	269
2. เชียงราย	462	136	11	327	26
3. เชียงใหม่	1,316	241	74	962	232
4. ตาก	0	0	0	0	0
5. นครสวรรค์	66,365	25,721	1,251	16,021	748
6. น่าน	0	0	0	0	0
7. พะเยา	0	0	0	0	0
8. พิษณุ	9,689	5,566	207	3,822	138
9. พิชัยโลก	0	0	0	0	0
10. เพชรบูรณ์	154	0	0	0	0
11. ลำปาง	6,908	4,318	477	2,211	191
12. ลำปาง	0	0	0	0	0
13. สุโขทัย	550	54	2	0	0
14. อุตรดิตถ์	317	255	22	0	0
15. อุทัยธานี	17,003	8,046	413	7,639	297
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	5,427	2,788	200	0	0
1. กาฬสินธุ์	1,027	0	0	0	0
2. ขอนแก่น	1,155	1,165	81	0	0
3. ชัยภูมิ	74	0	0	0	0
4. นครพนม	95	0	0	0	0
5. นครราชสีมา	80	80	2	0	0
6. บุรีรัมย์	0	0	0	0	0
7. มหาสารคาม	0	0	0	0	0
8. มุกดาหาร	0	0	0	0	0
9. ร้อยเอ็ด	0	0	0	0	0
10. เลย	56	0	0	0	0
11. ศรีสะเกษ	0	0	0	0	0
12. สุรินทร์	0	0	0	0	0
13. สกลนคร	0	0	0	0	0
14. หนองคาย	2,675	1,543	117	0	0
15. อุบลราชธานี	255	0	0	0	0
16. อุบลราชธานี	0	0	0	0	0

ภาค/จังหวัด	เนื้อที่ เลขชน ปี 18-ก.ย. 37 ไร่	จัดหาสัญญาเช่าที่ดิน (ปี 18- ก.ย. 37)		เช่าสัญญาเช่าซื้อที่ดิน (ปี 18- ก.ย. 37)	
		ไร่	: ราย	ไร่	: ราย
ภาคใต้	1,523	431	: 74	0	: 0
1. กระบี่	0	0	: 0	0	: 0
2. ชุมพร	0	0	: 0	0	: 0
3. ตรัง	0	0	: 0	0	: 0
4. ปัตตานี	522	431	: 74	0	: 0
5. พังงา	1,001	0	: 0	0	: 0
6. พัทลุง	0	0	: 0	0	: 0
7. ระนอง	0	0	: 0	0	: 0
8. สงขลา	0	0	: 0	0	: 0
9. สุราษฎร์ธานี	0	0	: 0	0	: 0

ตารางที่ 2.11
พื้นที่ ส.ป.ก. ได้รับมาดำเนินการปฏิรูปที่ดิน ประเภทที่ดินของรัฐ
ถึงเดือนพฤษภาคม 2537

ภาค	ประเภทพื้นที่ (หน่วยไร่)				รวมทุก ประเภท
	ที่ดินสาธารณะ ประโยชน์	ที่ดินราชการ หวงห้าม	ที่ดินเจ้าแค้น ตามมติ ครม.	ที่ดินป่าไม้ เสื่อมสภาพ	
กลาง	31,818	507,516	414,232	4,828,672	5,782,238
เหนือ	130,312	2,800	579,369	7,134,038	7,846,519
ตะวันออกเฉียง ใต้	287,645	111,711	5,335,536	10,695,415	16,430,317
ทั่วประเทศ	777,013	1,451,468	6,483,826	27,295,047*	36,007,354

* ที่มา : ฝ่ายติดตามและประเมินผล กอ.วิสาหกิจและแผนงาน ส.ป.ก. พฤษภาคม 2537

หมายเหตุ : ไม่รวมพื้นที่ซึ่งมีการติดพื้นที่กับส่วนราชการอื่น

ตารางที่ 2.12
รายละเอียดพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
ที่มอบให้ ส.ป.ก. รายจังหวัด

ลำดับที่	ท้องที่จังหวัด	พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งกรมป่าไม้มอบให้ ส.ป.ก.			
		จำนวนป่าสงวน แห่งชาติ (ป่า)	พื้นที่ป่า เพื่อเศรษฐกิจ (ไร่)	พื้นที่ป่า ที่เหมาะสมต่อ การเกษตร(ไร่)	รวม (ไร่)
1	แพร่	27	422,373.59	35,850.00	458,223.59
2	น่าน	15	618,762.00	25,150.00	643,912.00
3	ลำปาง	31	487,200.19	111,675.00	598,875.19
4	เชียงใหม่	28	581,861.12	284,875.00	866,736.12
5	พะเยา	13	281,915.45	202,750.00	484,665.45
6	เชียงใหม่	22	749,453.53	78,475.00	827,928.53
7	พะเยา	10	126,790.93	13,850.00	140,640.93
8	เชียงใหม่	3	43,213.22	10,375.00	53,588.22
9	ลำพูน	13	957,660.75	0.00	957,660.75
10	อุตรดิตถ์	14	390,862.45	0.00	390,862.45
11	พิจิตร	3	1,804.52	0.00	1,804.52
12	เพชรบูรณ์	13	1,558,014.51	263,875.00	1,821,889.51
13	ตาก	15	939,440.14	5,425.00	944,865.14
14	สุโขทัย	11	541,481.50	102,450.00	643,931.50
รวมภาคเหนือ		223	7,700,833.90	1,134,750.00	8,835,583.90

ลำดับที่	ท้องที่จังหวัด	พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งกรมป่าไม้ได้ประกาศใช้ส.ป.ก.			
		จำนวนป่าสงวน แห่งชาติ (ป่า)	พื้นที่ป่า เพื่อเศรษฐกิจ (ไร่)	พื้นที่ป่า ที่เหมาะสมต่อ การเกษตร(ไร่)	รวม (ไร่)
15	นครราชสีมา	28	3,330,361.50	91,012.00	3,421,373.50
16	ชัยภูมิ	10	684,126.57	27,950.00	712,076.57
17	บุรีรัมย์	22	1,021,540.25	21,925.00	1,043,465.25
18	อุบลราชธานี	57	1,300,275.50	273,130.00	2,073,405.50
19	สุรินทร์	29	804,382.55	85,866.00	890,248.55
20	ศรีสะเกษ	25	757,297.00	9,625.00	766,922.00
21	ยโสธร	27	492,372.00	11,525.00	503,897.00
22	ขอนแก่น	21	831,442.86	334,175.00	1,165,617.86
23	มหาสารคาม	10	152,232.50	17,325.00	169,557.50
24	ร้อยเอ็ด	9	272,998.50	91,675.00	364,673.50
25	กาฬสินธุ์	13	397,697.04	48,050.00	445,747.04
26	อุดรธานี	26	2,953,111.33	517,225.00	3,470,336.33
27	หนองคาย	3	1,717,505.50	32,400.00	1,749,905.50
28	นครพนม	8	272,210.00	0.00	272,210.00
29	สกลนคร	16	795,892.75	250,125.00	1,046,017.75
30	เลย	19	1,218,906.00	49,225.00	1,268,131.00
31	มุกดาหาร	12	458,415.00	0.00	458,415.00
รวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		340	17,960,766.85	1,861,233.00	19,821,999.85

ลำดับที่	ท้องที่จังหวัด	พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งกรมป่าไม้มอบให้ ส.ป.ก.			
		จำนวนป่าสงวน แห่งชาติ (ไร่)	พื้นที่ป่า เพื่อเศรษฐกิจ (ไร่)	พื้นที่ป่า ที่เหมาะสมต่อ การเกษตร(ไร่)	รวม (ไร่)
32	สระบุรี	7	133,989.00	0.00	133,989.00
33	ชัยนาท	2	37,203.35	7,850.00	45,053.35
34	ลพบุรี	3	217,483.75	18,300.00	235,783.75
35	ชลบุรี	5	593,017.36	4,350.00	597,367.36
36	ระยอง	7	111,815.37	48,475.00	160,290.37
37	จันทบุรี	9	59,543.75	0.00	59,543.75
38	ตราด	6	519,375.00	8,925.00	528,300.00
39	ปราจีนบุรี	12	1,531,961.31	621,300.00	2,153,261.31
40	ฉะเชิงเทรา	1	411,912.50	79,840.00	491,752.50
41	นครสวรรค์	6	308,993.82	263,650.00	572,643.82
42	อุทัยธานี	7	446,800.00	201,425.00	648,225.00
43	กำแพงเพชร	9	1,112,964.50	698,075.00	1,811,039.50
44	ราชบุรี	7	296,281.25	81,075.00	377,356.25
45	กาญจนบุรี	13	406,177.92	330,475.00	736,652.92
46	สุพรรณบุรี	7	229,994.25	160,031.25	390,025.50
47	สมุทรสาคร	0	0.00	0.00	0.00
48	เพชรบุรี	13	748,066.00	3,777.00	751,843.00
49	ประจวบคีรีขันธ์	13	469,086.25	4,500.00	473,586.25
รวมภาคกลาง-ตะวันออก		127	7,634,665.38	2,532,048.25	10,166,713.63

ลำดับที่	ท้องที่จังหวัด	พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งกรมป่าไม้มอบให้ ส.ป.ก			
		จำนวนป่าสงวน แห่งชาติ (ป่า)	พื้นที่ป่า เพื่อเศรษฐกิจ (ไร่)	พื้นที่ป่า ที่เหมาะสมต่อ การเกษตร(ไร่)	รวม (ไร่)
50	สุราษฎร์ธานี	21	1,259,181.25	775,550.00	2,034,731.25
51	ระนอง	12	109,812.00	36,600.00	146,412.00
52	ชุมพร	17	219,443.78	295,475.00	514,918.78
53	นครศรีธรรมราช	57	558,890.88	187,037.00	745,927.88
54	กระบี่	26	445,074.75	227,050.00	672,124.75
55	พังงา	50	223,141.00	8,625.00	231,766.00
56	ภูเก็ต	6	49,756.25	0.00	49,756.25
57	สงขลา	32	192,602.25	79,074.00	271,676.25
58	สตูล	9	58,849.50	0.00	58,849.50
59	พัทลุง	21	168,267.75	300.00	168,567.75
60	ตรัง	36	322,066.00	55,475.00	377,541.00
61	ปัตตานี	9	10,707.75	4,025.00	14,732.75
62	ยะลา	6	22,386.00	8,633.00	31,219.00
63	นราธิวาส	13	63,590.25	16,465.00	80,055.25
รวมภาคใต้		317	3,703,769.41	1,694,509.00	5,398,278.41
รวมทั้งประเทศ		1007	37,000,035.54	7,222,540.25	44,222,575.79

ตารางที่ ๒.๑๓ แสดงผลงานจัดที่ดินโดยหน่วยงานที่สำคัญ

หน่วยงาน/โครงการ	หน่วยงาน	ที่มาของอำนาจในการจัดที่ดิน	เนื้อที่ (ไร่)	จำนวน ครัวเรือน
นิคมสร้างตนเอง	กรมประชาสัมพันธ์	พรบ. จัดที่ดินทำกินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑	๓, ๒๔๑, ๗๐๒	๑๕๑, ๒๒๑
สหกรณ์นิคม	กรมส่งเสริมสหกรณ์	พรบ. จัดที่ดินทำกินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑	๒, ๒๕๕, ๔๒๐	๘๗, ๗๓๖
ปฏิรูปที่ดิน	สปก.	พรบ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘	๑๑, ๓๑๐, ๖๖๘	๕๘๘, ๑๐๘
โครงการจัดที่ดิน ของกรมที่ดิน	กรมที่ดิน	ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๘๓	๓, ๒๘๑, ๘๗๑	๒๗๔, ๑๐๐
โครงการสงเคราะห์ ทหารผ่านศึก	องค์การทหารผ่านศึก	มติคณะรัฐมนตรี	๓๒, ๒๒๑	๑, ๖๓๓
โครงการจัดพัฒนาที่ดิน หมู่บ้านสวนป่า	กรมพัฒนาที่ดิน องค์การอุตสาหกรรม ป่าไม้	มติคณะรัฐมนตรี	๑๗๘, ๖๘๒	๑๔, ๓๕๘
หมู่บ้านป่าไม้ สทก.	กรมป่าไม้		๓๓๔, ๘๘๓	๒, ๐๘๘
รวม			๒๖๘, ๐๘๘	๒๖, ๘๑๑
			๗, ๒๘๓, ๕๑๘	๓๐๘, ๖๘๘
			๒๘, ๑๘๖, ๕๘๕	๑, ๘๕๕, ๘๘๒

ที่มา : คัดแปลงจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ๒๕๓๓ หน้า ๖๗ โดยปรับปรุงข้อมูลจาก สปก.
ถึง พฤษภาคม ๒๕๓๓

๓.๒ การแก้ไขปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าไม้ที่ได้ดำเนินการมาแล้ว

๓.๒.๑ มาตรการแก้ไขปัญหามบุกรุกทำลายป่าทางนโยบายและทางกฎหมาย

๓.๒.๑.๑ มาตรการทางนโยบาย

นโยบายป่าไม้ของไทยอาจจะมาจากพระราชบัญญัติต่าง ๆ และแนวนโยบายของรัฐบาล แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงนโยบายของรัฐบาลโดยแยกกฎหมายต่าง ๆ ออกไปกล่าวในตอนต่อไป นโยบายป่าไม้ที่สำคัญที่สุดและเป็นกิจลักษณะมากที่สุดก็คือ นโยบายการป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งออกตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ และเป็นผลมาจากมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่เห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ที่ให้มีการกำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้น โดยให้จัดตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติเพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางการจัดการป่าไม้ในระยะยาว ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรี (นายวิชัย รัตกุล) เป็นประธานกรรมการ หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้น คณะกรรมการฯ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำร่างนโยบายป่าไม้แห่งชาติโดยมีศาสตราจารย์ ดร.สง่า สรรพศรี ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เป็นประธานอนุกรรมการและอนุกรรมการอีก ๑๗ คน จัดทำร่างนโยบายป่าไม้แห่งชาติเสนอคณะกรรมการฯ ต่อไปคณะอนุกรรมการฯ ได้จัดทำร่างนโยบายและได้เสนอที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติเพื่อพิจารณาแก้ไขปรับปรุง เสร็จแล้วได้ถูกนำเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้มีมติเห็นชอบให้กำหนดเป็นนโยบายป่าไม้แห่งชาติเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) นโยบายป่าไม้แห่งชาติ

เพื่อให้การจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้สามารถกระทำโดยต่อเนื่องในระยะยาวและประสานสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น จึงสมควรกำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นการแน่นอน เพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจร่วมกัน และถือเป็นแนวปฏิบัติ อันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ดังนี้

(๑) ให้มีการกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในระยะยาว อันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทางสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมมากที่สุดโดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น

(๒) ส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการต่าง ๆ และภาคเอกชน ให้มีส่วนรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน

(๓) ปรับปรุงระบบการบริหารงานป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณคุณภาพและสภาพทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

(๔) กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ เพื่อประโยชน์ ๒ ประการ ดังนี้

๔.๑ ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายาก และป้องกันภัยธรรมชาติ อันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดทั้งเพื่อประโยชน์ในการศึกษา การวิจัย และนันทนาการของประชาชน ในอัตราร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ประเทศ

๔.๒ ป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ

(๕) รัฐและ เอกชนจะพัฒนาพื้นที่ป่าไม้สู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ และจะจัดการพัฒนาให้อำนวยประโยชน์ทั้งในทางตรง และทางอ้อมโดยสม่ำเสมอตลอดไป

(๖) ให้เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรเพื่อลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้

(๗) เพื่อก่อให้เกิดการประสานการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรณี รวมทั้งเพื่อก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น รัฐจะจัดให้มีแผนพัฒนาป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยจะบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

(๘) เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ ทั้งในระบบวนวัฒน์แบบเลือกตัดและระบบวนวัฒน์แบบตัดหมดตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะในระบบตัดหมดนี้ เมื่อตัดแล้วให้ปลูกทดแทนในพื้นที่ที่ถูกตัดทันที

(๘) เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อม รัฐจะต้องเร่งรัด ปรับปรุงการวางผังเมือง และกำหนดพื้นที่ป่าไม้ที่แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรม ในแต่ละจังหวัดที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

(๑๐) การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติที่กำหนดไว้ใน กฎหมายว่าด้วยป่าไม้

(๑๑) เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหน รู้จักใช้ ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทัศนคติ ความสำนึก ความรู้สึกและทักษะ แก่ประชาชน เกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจากการตัดไม้ ทำลายป่าการใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจแก่ประชาชน เกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม

(๑๒) ให้มีการพัฒนาด้านป่าไม้ โดยส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและ ภาครัฐบาลเพื่อใช้ภายในประเทศ เพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรม และสนับสนุนให้มีการ ส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ส่งเสริมการปลูกป่าในที่ดินของรัฐ และการปลูกป่าตามหัวไร่ปลายนาน หรือปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน

(๑๓) สนับสนุนให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่องและ โรงงานเยื่อกระดาษ เพื่อนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์และส่งเสริมให้มีการใช้วัสดุชิ้นทดแทนไม้

(๑๔) ให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้การรักษาและเพิ่ม ทรัพยากรป่าไม้และการตัดฟันไม้มาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

(๑๕) การดำเนินการวิจัยด้านป่าไม้ ให้กรมป่าไม้ขอความร่วมมือจาก มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาระดับสูงต่าง ๆ แทนการตั้งสถาบันวิจัยป่าระดับชาติ

(๑๖) เพื่อลดการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง จึงให้มีการใช้ไม้เพื่อพลังงาน โดยให้มีการปลูกป่าเพื่อเป็นแหล่งพลังงาน

(๑๗) กำหนดพื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ยร้อยละ ๓๕ ขึ้นไปไว้เป็นพื้นที่ ป่าไม้ โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวล กฎหมายที่ดิน

(๑๘) กำหนดแนวปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลายป่า ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย ภัยจากไฟฟ้า การทำลายป่าจากชนกลุ่มน้อย

การรุกป่าพื้นที่ป่าจากเชิงเขา โดยให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่ชัดเจนเกี่ยวกับการปราบปรามและการลงโทษผู้กระทำผิดรวมทั้งการจัดตั้งศูนย์รวมการปราบปรามในแต่ละภาคให้มีมาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพลและผู้กระทำผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการและภาคเอกชน

(๑๙) กำหนดให้มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชน

(๒๐) กำหนดให้มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ

นโยบายป่าไม้แห่งชาติดังกล่าวได้ใช้หลักวิชาการหลายด้านในการพิจารณา เช่น หลักการใช้ที่ดินและแบ่งสมรรถนะที่ดิน แยกพื้นที่ที่มีความลาดชันเกินร้อยละ ๓๕ ไร่ประมาณ ๑๐๐ ล้านไร่หรือร้อยละ ๓๑ ของพื้นที่ประเทศ หลักการจัดการป่าไม้และการใช้ไม้หรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากป่าประมาณร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ หลักการจัดการลุ่มน้ำที่ต้องมีพื้นที่ต้นน้ำอย่างน้อยร้อยละ ๓๘.๒ ของพื้นที่ประเทศ

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้เกิดอุทกภัยในท้องที่ภาคใต้และนำภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงมาสู่ราษฎร ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่มีการกล่าวถึงในขณะนั้น คือ มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ทำให้รัฐบาลตระหนักถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งที่ ๓๒/๒๕๓๒ ลงวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ให้สัมปทานทำไม้หวงห้ามทุกชนิด (เว้นสัมปทานป่าชายเลน) ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทุกสัมปทานสิ้นสุดลงและเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พันโท สนั่น ขจรประศาสน์ บศในขณะนั้น) ได้มีบัญชาเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สั่งการให้ กรมป่าไม้ดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ของชาติออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

(๑) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ป่าซึ่งมีสภาพสมบูรณ์โดยต้องกำหนดแนวเขตให้ชัดเจนและห้ามผู้ใดเข้าทำประโยชน์โดยเด็ดขาด

(๒) พื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ประเภทที่ ๑ เป็นพื้นที่ซึ่งเสื่อมโทรมสำหรับมอบให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม นำไปจัดสรรเป็นที่ทำกินของประชาชน

(๓) พื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ประเภทที่ ๒ เป็นพื้นที่ป่าที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เอกชนขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด โดยห้ามตัดไม้ใหญ่อย่างเด็ดขาด

ซึ่งในการนี้กรมป่าไม้ได้สั่งการให้ สำนักงานป่าไม้เขตและสำนักงานป่าไม้จังหวัดท้องถิ่นร่วมกันดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว โดยในขั้นแรกให้ดำเนินการในแผนที่ระหว่างของกรมแผนที่ทหาร มาตรฐาน ๑:๕๐,๐๐๐ แต่เมื่อกรมป่าไม้ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นและรายงานผลให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทราบ เพื่อพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหลายครั้ง ประกอบกับได้รับการทักท้วงจากกระทรวงอุตสาหกรรมว่าในการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ของชาติดังกล่าว กรมป่าไม้มิได้นำข้อมูลทางด้านทรัพยากรธรณีเข้าไปประกอบในการพิจารณาด้วย จึงเป็นสาเหตุทำให้การดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ ตามนโยบายรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดังกล่าวข้างต้น ต้องหยุดชะงักไม่มีความต่อเนื่องและก้าวหน้าเท่าที่ควร

๒) การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ นายอานันท์ อภาภิรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีนโยบายให้กรมป่าไม้ดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ของชาติขึ้นใหม่ โดยให้นำข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นมาประกอบในการพิจารณาด้วย และเพื่อให้เป็นไปตามนโยบาย นายไพโรจน์ สุวรรณกร อธิบดีกรมป่าไม้ในขณะนั้นจึงได้มีบันทึกข้อความลงวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ให้กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ เร่งรัดการดำเนินงานตามโครงการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ (Zoning) ให้แล้วเสร็จทั่วประเทศหลังจากนั้นได้นำเรื่องเข้าเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ และกรมป่าไม้ได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานและคณะกรรมการอำนวยการปรับปรุงข้อมูลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ โดยมีศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันทรแก้ว เป็นที่ปรึกษาแต่เนื่องจากมีระยะเวลาจำกัดคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ จึงได้มีมติเมื่อคราวประชุม ครั้งที่ ๑/๒๕๓๔ วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ให้กรมป่าไม้ดำเนินการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ เฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติก่อนโดยให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จในด้านแผนที่ภายในเวลา ๖ เดือน โดยมีเป้าหมาย ๓ ประการ ดังนี้

- (๑) จัดทำแผนที่แสดงเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั่วประเทศ
- (๒) รังวัดและจัดทำเครื่องหมายแสดงแนวเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ แต่ละเขตให้ชัดเจนในภูมิประเทศจริง

(๓) จัดทำแผนการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ แต่ละเขตอย่างละเอียด พร้อมทั้งกำหนดมาตรการและแนวทางควบคุมในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กรมป่าไม้ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ณ โรงแรมรามามาการ์เด็น โดยมีผู้บริหารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ จำนวน ๑๑๗ หน่วยงานรวม ๒๘๑ คน มาเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน

กรมป่าไม้ได้ดำเนินการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ได้รับความเห็นชอบจากมติที่ประชุม ดังกล่าว และได้รายงานผลการดำเนินงานให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทราบ เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เสนอเรื่องการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ให้คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พิจารณาซึ่งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ได้มีมติคราวประชุมที่ ๓/๒๕๓๔ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ครั้งที่ ๕/๒๕๓๔ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ และ ครั้งที่ ๑/๒๕๓๕ เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังนี้

(๑) เห็นชอบกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

(๒) เห็นชอบกับผลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั่วประเทศ และเมื่อดำเนินการในพื้นที่ให้ทำการปรับแนวเขตได้ตามสภาพข้อเท็จจริงและความเหมาะสมในภูมิประเทศ

(๓) เห็นชอบกับมาตรการและแนวทางการปฏิบัติงานตามมาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งนี้ให้สำนักงบประมาณให้ความสนับสนุนในเรื่องงบประมาณเพื่อดำเนินการตามแผนงานในแนวทางการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

(๔) เห็นชอบในหลักการให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์นำผลการดำเนินงานที่แล้วเสร็จเสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาต่อไป

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เสนอเรื่องการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์
ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาตามนัยมติ
คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติดังกล่าว ซึ่งคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๐ และ ๑๗
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังนี้

(๑) ให้กรมป่าไม้ดำเนินการปรับปรุงการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์
ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

(๒) เห็นชอบในหลักเกณฑ์และวิธีการในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์
ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

(๓) เห็นชอบกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวน
แห่งชาติทั่วประเทศ และเมื่อดำเนินการในพื้นที่ให้ทำการปรับแนวเขตได้ตามสภาพข้อเท็จจริง
และความเหมาะสมในภูมิภาค

(๔) เห็นชอบกับมาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่
ป่าสงวนแห่งชาติ

(๕) เห็นชอบในหลักการตามแนวทางปฏิบัติงานตามมาตรการการใช้
ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และให้สำนักงบประมาณพิจารณา
จัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงานตามแผนงานอย่างต่อเนื่อง

๒) หลักเกณฑ์ในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้
การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวน
แห่งชาติ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

๑. เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์

เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อ
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่มีคุณค่าหายาก เพื่อการป้องกันภัย
ธรรมชาติ อันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา
การวิจัย นันทนาการของประชาชน และความมั่นคงของชาติ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.๑ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี หมายถึง พื้นที่ป่าสงวน
แห่งชาติที่ได้ประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปแล้ว พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

(๑) พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่ได้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกาตาม พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓

(๒) พื้นที่อุทยานแห่งชาติ ที่ได้ประกาศโดยพระ ราชกฤษฎีกา ตาม พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔

(๓) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ตามผลการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำโดยสำนักงาน คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี

(๔) พื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าชายเลน ตามผลการจำแนก : ขจ. การใช้ประโยชน์ ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลนประเทศไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี

๑.๒ พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม

พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าสมบูรณ์ หรือมีศักยภาพเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

(๑) พื้นที่ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ ตลอดจนพื้นที่ป่าที่สมควรสงวนไว้เพื่อรักษา สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์

(๒) พื้นที่ป่าที่มีความเหมาะสมต่อการสงวนไว้เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิจัย

(๓) พื้นที่ป่าที่ห้ามมิให้บุคคลเข้าไปหรืออยู่อาศัยตามแนวชายแดน

(๔) พื้นที่ป่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

(๕) พื้นที่ป่าซึ่งเป็นเขตที่ตั้งแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ ตามพระราช- บัญญัติสงวนและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๔

(๖) พื้นที่ป่าซึ่งกำหนดเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตามพระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔

๒. เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ

เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อ ผลิตไม้และของป่ารวมถึงพื้นที่เศรษฐกิจตามนัย มติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพ ลุ่มน้ำและการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่เพื่อการพัฒนา ทริพยากรป่าไม้และพื้นที่ประสานการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างทริพยากรป่าไม้กับทริพยากร ธรรมชาติอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ ตลอดทั้งต้องไม่อยู่ใน หลักเกณฑ์ที่จำแนกให้เป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่ออารอนุรักษ์ พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

๒.๑ พื้นที่พัฒนาป่าธรรมชาติ

พื้นที่พัฒนาป่าธรรมชาติ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าไม้สมบูรณ์ และมีศักยภาพเหมาะสมในการจัดการป่าไม้ตามหลักวิชาการ เพื่อให้ราษฎรได้ใช้ประโยชน์จากไม้และของป่าร่วมกัน โดยไม่บุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ต่อไป พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

- (๑) พื้นที่ป่าโครงการทำไม้ต่าง ๆ
- (๒) พื้นที่ป่าชุมชน

๒.๒ พื้นที่พัฒนาทรัพยากรป่าไม้

พื้นที่พัฒนาทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมซึ่งมีศักยภาพสูงในการฟื้นฟูสภาพป่า สามารถส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการและเอกชน ให้มีส่วนรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน เพื่ออำนวยความสะดวกทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ไม้ไม้ใช้ในประเทศและเพื่อประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่อง โดยนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์ให้บรรลุผลต่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ตลอดจนเศรษฐกิจและสังคมของชาติ พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

- (๑) พื้นที่ปลูกป่าภาครัฐบาล
- (๒) พื้นที่ปลูกป่าภาคเอกชน
- (๓) พื้นที่ปลูกป่าเพื่อใช้สอยในครัวเรือน

๒.๓ พื้นที่พัฒนาตามหลักวนศาสตร์ชุมชน

พื้นที่พัฒนาตามหลักวนศาสตร์ชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าในรูปแบบต่าง ๆ โดยการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานให้สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ การใช้ประโยชน์พื้นที่กระทำในลักษณะของวนเกษตร พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

- (๑) พื้นที่โครงการตามพระราชดำริ
- (๒) พื้นที่โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง
- (๓) พื้นที่โครงการหมู่บ้านป่าไม้
- (๔) พื้นที่ สทก.

๒.๔ พื้นที่พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ

พื้นที่พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้อนุญาตให้ใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรณี เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศพื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

- (๑) พื้นที่เขตแหล่งแร่
- (๒) พื้นที่เขตระเบิดและบ่อหิน
- (๓) พื้นที่อนุญาตให้ส่วนราชการและเอกชนใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ

๓. เขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร

เขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสมร. วนะที่ดินเหมาะสมต่อการเกษตรหรือมีศักยภาพสูงในการพัฒนาด้านการเกษตรตามผลการจำแนกสมรรถนะที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน รัฐสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งต้องไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่จะจำแนกให้เป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ และเขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

๓.๑ พื้นที่ป่าที่มีสมรรถนะของดินเหมาะสมต่อการเกษตร

๓.๒ พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตร ตามนิยามมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ และการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน คณะทำงานปรับปรุงข้อมูลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ ทรัพยากร และที่ดินป่าไม้ ได้ดำเนินการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั่วประเทศ ซึ่งปรากฏผลสรุปได้ดังนี้

๑. พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทั่วประเทศ จำนวน ๑,๒๒๐ ป่า มีพื้นที่ประมาณ ๑๔๗,๓๔๓,๐๔๖.๒๗ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๔๕.๘๓ ของพื้นที่ประเทศได้กำหนดเป็นพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ จำนวน ๘๘,๒๓๓,๔๑๕.๐๐ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๒๗.๕๐ พื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ จำนวน ๕๑,๘๘๗,๐๕๑.๐๒ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๑๖.๑๘ และพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร จำนวน ๗,๒๒๒,๕๕๐.๒๕ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๒.๒๕ ของพื้นที่ประเทศ รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ ๔.๑

๒. พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามผลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ ทรัพยากร และที่ดินป่าไม้มากกว่า พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามประกาศโดยกฎกระทรวง ประมาณ ๓,๔๗๕,๕๕๘ ไร่ ทั้งนี้เนื่องจาก

๒.๑ การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ใช้วิธีการ ขยายแผนที่ท้ายกฎกระทรวงแต่ละป่า จำลองขอบเขตลงในแผนที่ภูมิประเทศ มาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ แล้วทำการตรวจนับพื้นที่ใหม่ โดยใช้ Dot grid จึงทำให้แนวเขตและข้อมูล คลาดเคลื่อนไป

๒.๒ แนวเขตป่าสงวนแห่งชาติบางป่า ได้เปลี่ยนแปลงไปตามแนวเขต การปกครองและแนวเขตการรังวัดปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ ขั้นตอนที่ ๑

๓. จากจำนวนพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดังกล่าว จะเห็นว่านโยบายของรัฐบาล ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศน่าจะบรรลุผลสำเร็จ แต่จากข้อเท็จจริงปรากฏว่าในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเหล่านี้ยังมิได้กันพื้นที่ต่าง ๆ ออกจาก เขตพื้นที่ป่าไม้ กล่าวคือ

๓.๑ พื้นที่ที่มีกรรมสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดินซึ่งผู้ครอบครองมิได้แจ้ง การครอบครองตามมาตรา ๑๒ วรรคท้าย แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

๓.๒ พื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของส่วนราชการต่าง ๆ เช่น ที่สาธารณ ประโยชน์ ที่ราชพัสดุ และอื่น ๆ ซึ่งส่วนราชการนั้น ๆ มิได้แจ้งให้กรมป่าไม้ก่อน ในขั้นตอน การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ทำให้กรมป่าไม้จำต้องประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติคลุมพื้นที่ดังกล่าวไว้ก่อน ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาในการควบคุมและดูแลรักษาตลอดมา และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ทำให้ ไม่สามารถทราบจำนวนพื้นที่ป่าไม้ของชาติที่แน่นอนและชัดเจนได้

มาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์

๑. ในพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี
การขอใช้ประโยชน์เพื่อกิจการใด ๆ ให้ดำเนินการตามกฎหมาย มติคณะ รัฐมนตรีและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
๒. ในพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์เพิ่มเติม
- ๒.๑ ด้านการคุ้มครองและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ให้หน่วยงานเกี่ยวข้อง ดำเนินการ ดังนี้

๒.๑.๑ ห้ามมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นี้ไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น โดยเฉพาะพื้นที่ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและโบราณสถาน ตลอดจนพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ให้เป็นไปตามธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศอย่างแท้จริง

๒.๑.๒ บำรุงรักษาป่าธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจริงจัง

๒.๑.๓ กำหนดแนวทางปฏิบัติที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหา การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปแบบต่าง ๆ และให้ดำเนินการป้องกันและปราบปราม การลักลอบทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒.๑.๔ หากภายหลังสำรวจพบว่ามีป่าธรรมชาติในพื้นที่ถูกบุกรุกทำลาย ให้ปลูกป่าทดแทนโดยเร็ว

๒.๒ ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้

๒.๒.๑ ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่ในโครงการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ให้ดำเนินการดังนี้

(๑) ให้ส่วนราชการเจ้าของโครงการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการผ่านคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อประกอบการพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีเป็นราย ๆ ไป

(๒) ในการใช้เส้นทางให้พิจารณาเฉพาะเส้นทางที่มีอยู่เดิม ตามระเบียบและหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หากเป็นการขยายเส้นทางหรือสร้างทางใหม่ ให้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการผ่านคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อประกอบการพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีเป็นราย ๆ ไป

๒.๒.๒ ในกรณีการสำรวจแหล่งแร่ การทำเหมืองหรือขุดลอกทรัพยากรระเบิดย่อยหิน ให้ดำเนินการ ตามนัยกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๓ ในกรณีที่มีการอนุญาตให้เข้าทำป่า ๕ โยชน์นอกจากข้อ ๒.๒.๑ และข้อ ๒.๒.๒ ไปแล้ว เมื่อหมดอายุการอนุญาตให้ขุดการต่อใบอนุญาตโดยเด็ดขาด

๒.๓ ด้านการจัดระเบียบชุมชน

บริเวณใดที่มีราษฎรบุกรุกเข้าทำป่า ๕ โยชน์หรืออาศัยอยู่ ให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องร่วมพิจารณาดำเนินการ ดังนี้

๒.๓.๑ ให้อพยพพราษฏรออกจากพื้นที่

(๑) อพยพพราษฏรออกจากพื้นที่โดยเร็ว แล้วทำการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมทันที

(๒) หากไม่สามารถอพยพพราษฏรออกจากพื้นที่นี้ได้ทันที ให้ทางราชการดำเนินการควบคุมมิให้มีการใช้ประโยชน์พื้นที่และขยายชุมชนนั้นเพิ่มเติมขึ้นมาอีก และเมื่อดำเนินการอพยพพราษฏรเสร็จสิ้นแล้วให้ทำการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมโดยเร็ว

๒.๓.๒ จัดทำแผนรองรับพราษฏรที่ต้องอพยพลงมาอยู่ในเขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตรหรือพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจตามความเหมาะสม โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมอาชีพแก่พราษฏรให้สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับนโยบายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

มาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ

๑. ด้านการคุ้มครองและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังนี้

๑.๑ ป้องกันและบำรุงรักษาป่าธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจริงจัง

๑.๒ ส่งเสริมให้มีป่าชุมชนเพื่อให้พราษฏรมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้มีไม้และของป่าอย่างเพียงพอต่อการใช้สอย โดยทำการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้สามารถนำไม้ออกมาใช้ประโยชน์ได้ พร้อมทั้งหาแหล่งเงินทุนสนับสนุน

๑.๓ ให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการปลูกป่าชนิดไม้ที่ดี มีค่าสูงทางเศรษฐกิจ

๑.๔ เร่งรัดและส่งเสริมให้ภาคเอกชนทำการปลูกป่าในบริเวณป่าเสื่อมโทรม โดยรัฐปรับปรุงกฎหมายและระเบียบ ให้สามารถปฏิบัติได้รวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมทั้งหาแหล่งเงินทุนสนับสนุน

๒. ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินป่าไม้

การขอใช้พื้นที่เพื่อกิจการใด ๆ ให้ดำเนินการตามกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรี และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

มาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและที่ดินป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่า

เหมาะสมต่อการเกษตร

๑. การขอใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อกิจการใด ๆ ให้ดำเนินการตามกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
๒. การใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำ เทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ ตลอดจนควบคุมวิธีการปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ
๓. ในกรณีที่จะใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรมและการตั้งชุมชนหรือ กิจการอื่น ๆ ให้หลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูง
๔. บริเวณใดที่มีราษฎรเข้าทำประโยชน์หรืออาศัยอยู่แล้วโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องพิจารณา ดำเนินการอนุญาตให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยเร็ว

ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เป็นป่าชายเลน มาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากร และที่ดินป่าไม้ ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เป็นป่าชายเลนให้เป็นไปตามกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรี และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน

หมายเหตุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้หมายถึง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงกลาโหม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวงคมนาคมและสำนักนายกรัฐมนตรี

๓) แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของประเทศได้รับความสนใจและเห็นถึงประโยชน์มานานแล้ว จึงได้ถูกบรรจุลงในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทุกฉบับ ซึ่งพอจะสรุปเป็น ๓ ช่วงดังนี้

๑) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๓ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๘)

ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งที่เคยมีอยู่ตามธรรมชาติอย่างอุดมสมบูรณ์และค่อนข้างทั่วถึงในพื้นที่ทุกแห่ง ดังนั้น ทรัพยากรป่าไม้จึงอยู่ในฐานะที่เปิดโอกาสให้รัฐและประชาชนนำไปใช้ประโยชน์สำหรับการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาฯ โดยในช่วงแรกนั้นได้เร่งรัดให้

เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การลงทุน และการสร้างโครงสร้างบริการพื้นฐานต่าง ๆ เช่น การยกระดับรายได้ของประชาชาติ การสร้างถนน และ เขื่อน กอปรกับในช่วงนั้น จำนวนประชากร เริ่มเพิ่มมากขึ้นทุกปี เมื่อเป็นเช่นนี้ ความต้องการใช้ทรัพยากรป่าไม้เพื่อขยายการผลิต เพิ่มรายได้และเพื่อการส่งออกจึงเพิ่มตามไปด้วย

ปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว พร้อมกันนั้นได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของประเทศ แม้ว่าแผนพัฒนาฯ ในช่วงนั้นจะ ได้กำหนดให้กรมป่าไม้มีหน้าที่ปลูกป่า บำรุงรักษา อนุรักษ์และป้องกันไว้ด้วยก็ตาม

๒) ช่วงแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔-๕

(พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๕)

แนวทางการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในช่วงแรก ที่เน้นการสร้างความสำเร็จ เต็มทิศทาง เศรษฐกิจ และมีลักษณะการมุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้อย่างมากได้ส่งผลให้เกิดปัญหาการถูกทำลายและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ อย่างรุนแรงอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งผลผลิตจากป่า เช่น ไม้ พืช และถ่านในหลายพื้นที่ได้ เริ่มลดลง กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าผลการเร่งรัดพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรป่าไม้เริ่ม "ประสบปัญหา" อันจะส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของเศรษฐกิจสังคม และความมั่นคงของชาติ

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในช่วงนี้ จึงให้ความสำคัญกับปัญหา การถูกทำลายและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพ โดย กำหนดให้เร่งบูรณะปลูกป่า และปรับปรุงการบริหารทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่ประชาชนส่วนใหญ่ในชาติ ป้องกันมิให้เกิดความเสื่อมโทรมอันเป็นอันตรายต่อสภาพแวดล้อม และการพัฒนาประเทศในอนาคต กำหนดให้สำรวจทรัพยากรป่าไม้ ทบทวนนโยบายการให้ สัมปทานป่าไม้ จัดเจ้าหน้าที่เข้าไปคุ้มครองดูแลและป้องกันป่ารวมตลอดไปถึงเพิ่มการปลูกป่า เศรษฐกิจและการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างจริงจังด้วย

๓. ช่วงแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖-๗

(พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๕)

แนวทางการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในช่วงที่ผ่านมา แม้จะได้ผลคืออยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่อาจทำให้ปัญหาที่เกิดจากทรัพยากรป่าไม้เบาบางลงจนเป็นที่น่าพอใจ ทั้งนี้เพราะ ยังคงเน้นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก อีกทั้งการบริหารงานก็ยังไม่เป็นระบบ

อยู่ในวงแคบเฉพาะข้าราชการ ดังนั้น ในช่วงนี้จึงได้กำหนดให้ภาคเอกชน ประชาชน และองค์การในท้องถิ่นซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรป่าไม้ ได้เข้ามามีส่วนร่วมมีอในการพัฒนา ทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง

นอกเหนือไปจากนี้ ยังได้จัดระบบการบริหารและการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งรวมทรัพยากรป่าไม้อยู่ด้วย ตลอดจนปรับปรุงกฎหมายสนับสนุน ให้ใช้ระบบข้อมูลและแผนที่ที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน พร้อมกับแบ่งพื้นที่ป่าไม้ออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ป่าอนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจ กำหนดพื้นที่สวนป่า ป่าชุมชนและป่าชายเลนโดย คำนึงถึงความเป็นไปได้ ที่สำคัญก็คือ ได้ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ให้มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ ประหยัด และยั่งยืน โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม แนวทางการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในช่วงนี้จึงเป็นลักษณะของการผสมผสาน ซึ่งแผนพัฒนา ฉบับที่ ๗ มีประเด็นสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรมป่าไม้และได้สรุปไว้ดังนี้

๑. ประเด็นการพัฒนา

- ทรัพยากรป่าไม้ มีความเสื่อมโทรมและถูกบุกรุกทำลายไปเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ป่าของประเทศลดลงเหลือน้อยกว่า ๔๐ ล้านไร่ หรือต่ำกว่าร้อยละ ๒๘ ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกและอื่น ๆ เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรของประเทศที่เพิ่มขึ้น แต่การบริหารและจัดการยังตามไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

- ทรัพยากรชายฝั่งทะเล กำลังประสบสภาวะการสูญเสียความอุดม สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าชายเลนถูกบุกรุก นำไปใช้ในกิจกรรมประเภทอื่น

๒. เป้าหมายการยกระดับการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรป่าไม้

อนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ให้ได้ร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ

- ทรัพยากรชายฝั่งทะเล

- อนุรักษ์แหล่งปะการังในอุทยานแห่งชาติทางทะเลทุกแห่ง ให้อยู่ในสภาพ สมบูรณ์

- รักษาและฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนที่เหลืออยู่ประมาณ ๑.๑ ล้านไร่ ให้อยู่ ในสภาพที่สมบูรณ์ต่อไป

ผลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์พืชมากและที่ดินป่าไม้
ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั่วประเทศ
ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 10 และ 17 มีนาคม 2535

ท้องที่	ป่าสงวนแห่งชาติ		เขตการใช้ประโยชน์พืชมากและที่ดินป่าไม้				เหมาะสมต่อการเกษตร			
	จำนวน (ป่า)	พื้นที่(ไร่) ตามการจำแนก	เพื่อการอนุรักษ์ (ไร่)			เพื่อเศรษฐกิจ		พื้นที่(ไร่)	%	
			ตามกฎหมาย และมติคณะรัฐมนตรี	เพิ่มเกิน	รวม	พื้นที่(ไร่)	%			
ภาคเหนือ (14 จังหวัด)	233	65,935,048.00	10,679,375.00	40,584,711.00	51,064,086.00	77.45	13,729,787.00	20.82	1,141,225.00	1.73
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (17 จังหวัด)	352	34,449,691.00	3,649,099.00	8,464,014.00	12,113,113.00	35.16	20,475,345.00	59.44	1,861,233.00	5.40
ภาคกลางและตะวันออก (18 จังหวัด)	167	29,587,311.27	8,886,775.00	6,571,730.00	15,458,505.00	52.25	11,603,233.00	39.22	2,525,573.25	8.54
ภาคใต้ (14 จังหวัด)	468	17,370,946.00	3,268,256.00	6,329,455.00	9,597,711.00	55.25	6,078,726.00	34.99	1,694,509.00	9.76
รวม	1,220	147,343,046.27	26,483,505.00	61,749,910.00	88,233,415.00	59.88	51,887,091.02	35.22	7,222,540.25	4.90

๓. แนวทางการพัฒนาและมาตรการบริหาร และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๑ แนวทางหลัก

๓.๑.๑ สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๑.๒ จัดการควบคุมดูแลให้สามารถปฏิบัติตามแผนการจัดการทรัพยากร

ธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว

๓.๑.๓ ลดความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในอนาคต

๓.๑.๔ นำมาตรการการเงิน การคลัง เข้าช่วยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๑.๕ จัดวางระบบข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๑.๖ เร่งรัดการออกพระราชบัญญัติเพื่อรองรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

๓.๒ แนวทางและมาตรการเฉพาะด้าน

(๑) ทรัพยากรที่ดิน

- ปกป้องกันแก้ไขปัญหาคความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ดินโดยกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสมกับสมรรถนะของดินและศักยภาพของพื้นที่ โดยเน้นการใช้มาตรการจูงใจเป็นหลัก ฯลฯ

(๒) ทรัพยากรป่าไม้

๑. แนวทางและมาตรการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์และนอกเขตป่าอนุรักษ์ ประกอบด้วย

๑.๑ เร่งรัดการจัดทำแผนการบริหารและจัดการในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ในเขตอนุรักษ์โดยเปิดโอกาสให้ส่วนราชการและผู้นำในระดับท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนดังกล่าวในแต่ละแห่ง

๑.๒ ควบคุมดูแลให้สามารถปฏิบัติได้ตามแผนบริหารและจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีอยู่ โดยเน้นให้มีการประเมินผลอัตราการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ดังกล่าวเป็นระยะ ๆ อย่างเปิดเผย รวมทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณ

๑.๓ กำหนดและทำเครื่องหมายแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่านอกเขตอนุรักษ์ในแต่ละแห่งให้ชัดเจน

๑.๔ เร่งรัดการออกกฎหมายรองรับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร

๒. แนวทางและมาตรการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ทั่วไป ประกอบด้วย

๒.๑ ให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยเร่งรัดการออกกฎหมายรองรับป่าชุมชนเพื่อสนับสนุนประชาชนและองค์กรประชาชนให้อำนาจตามกฎหมายในการมีส่วนร่วมปลูก ป้องกัน รักษา และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน

๒.๒ เร่งรัดการออกพระราชบัญญัติสวนป่าเพื่อให้เอกชนที่ดำเนินการปลูกป่า มีความมั่นใจในการลงทุนและได้รับสิทธิประโยชน์ที่จะพึงได้รับ

๒.๓ ให้มีการตรวจสอบสถานการณ์ป่าไม้ได้อย่างรวดเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ภาพถ่ายดาวเทียมและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นฐานข้อมูล สำหรับการบริหารและจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับทรัพยากรอื่น ๆ

(๓) ทรัพยากรชายฝั่งทะเล

- เร่งรัดการปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูป่าชายเลนและปะการัง

- จัดทำโครงการหรืองานประชาสัมพันธ์ และป้องกันการบุกรุก ทำลาย ทรัพยากรชายฝั่งทะเล โดยเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเล

- จัดทำแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติทางทะเลให้ครบทุกแห่ง ทั่วประเทศ

๔) ค่าถดถอยนโยบายของนายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) ต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๓๕ เฉพาะที่เกี่ยวกับป่าไม้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

.....

๓.๕ เสริมสร้างบทบาทของประเทศไทยในเวทีระหว่างประเทศ ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและสมดุล

.....

๔.๑.๔ จัดสรรรายจ่ายเพื่อการลงทุน ขยายบริการสาธารณสุขปวง สาธารณูปการ ขึ้นพื้นฐานการบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชากรทั้งในเมืองและชนบทและการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของปัจจัยการผลิตที่รัฐจัดให้แก่ เกษตรกรในสัดส่วนสูงขึ้นตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นไป

.....

๔.๒.๔ เร่งรัดการปฏิรูปที่ดินและการออกเอกสารสิทธิเพื่อกระจายสิทธิ การถือครองที่ดินให้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้และ เกษตรกรที่ครอบครองทำกินอยู่ในที่ดินของรัฐ ประเภทต่าง ๆ โดยจะปรับปรุงกลไกการบริหารและการจัดการของรัฐ ตลอดจนจัดสรร งบประมาณให้สามารถครอบคลุมพื้นที่ได้โดยเฉลี่ยปีละประมาณ ๔ ล้านไร่

.....

๔.๒.๕ เพิ่มมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกและการตัดไม้ ทำลายป่า อนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม โดยเร่งรัด การปลูกป่าในพื้นที่อนุรักษ์ที่ถูกบุกรุกทำลาย รวมทั้งส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้เศรษฐกิจ ในที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง

.....

๔.๔.๕ เจริญแก้ไขข้อตกลง สนธิสัญญา ตลอดจนพันธกรณี ในเรื่องน่านน้ำ ระหว่างประเทศและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล เพื่อรักษาผลประโยชน์ ของประเทศ

๔.๗ ด้านพลังงาน

เพื่อเร่งรัดพัฒนาแหล่งพลังงาน ให้สอดคล้องกับความต้องการของเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รัฐบาลจะดำเนินการดังนี้

๔.๗.๑ จัดหาพลังงานไฟฟ้าและพลังงานอื่น ๆ ให้มีปริมาณเพียงพอต่อ ความต้องการในระดับราคาที่เหมาะสม ด้วยการเร่งสำรวจและพัฒนา แหล่งพลังงานภายใน ประเทศ ตลอดจนร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการพัฒนาแหล่งพลังงาน การผลิตพลังงาน พลังงาน

.....

๔.๗.๕ กำหนดมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษ อันเนื่องมาจากการพัฒนา และการผลิตพลังงาน

๔.๗.๖ เร่งรัดและวางมาตรการเพื่อลดปัญหามลพิษที่เกิดจาก การใช้พลังงาน ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้ยานพาหนะในเมือง เช่น การกำหนดมาตรฐานไอเสีย ยานพาหนะใหม่ การกำหนดมาตรการบำรุงรักษาเครื่องยนต์และการปรับปรุงคุณภาพน้ำมัน

๔.๘ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ด้วยเหตุที่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะที่ผ่านมา มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายดังนี้

๔.๘.๑ กำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงสมรรถนะของดินและศักยภาพของพื้นที่ เช่น เขตพื้นที่เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม ชุมชน และพื้นที่ป่าอนุรักษ์

๔.๘.๒ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ทั้งป่าบก และป่าชายเลน โดยสนับสนุนองค์กรท้องถิ่นและประชาชน ให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าไม้และปลูกสร้างป่าชุมชน

๔.๘.๓ เร่งรัดการอนุรักษ์ ควบคุม ดูแลแหล่งน้ำมิให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยกวดขันให้มีการควบคุมคุณภาพน้ำ และเพิ่มขีดความสามารถในการบำบัดน้ำเสียก่อนระบายลงสู่แหล่งน้ำ และแม่น้ำสายหลักทั่วประเทศ รวมทั้งส่งเสริมการร่วมทุนของรัฐและเอกชนในการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวม

๔.๘.๔ กระจายอำนาจการจัดการสิ่งแวดล้อมจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่นโดยให้จังหวัด ท้องถิ่น และประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการมากขึ้น

๔.๘.๕ กำหนดมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยประกาศเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม และเขตควบคุมมลพิษในพื้นที่วิกฤติ

๔.๘.๖ ปลูกฝังให้เด็กเยาวชน และประชาชน ตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสนับสนุนองค์กรเอกชนที่ดำเนินการในเรื่องนี้

๔.๘.๕ อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่เอื้ออำนวยต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งดำเนินนโยบายป้องกันและแก้ไขผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั่นเอง

.....

๕.๖ พัฒนาแผนงานยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค ดังนี้

๕.๖.๑ ภาคตะวันออก จะพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างต่อเนื่องตามขั้นตอนต่อไป เพื่อเป็นฐานเศรษฐกิจที่จะรองรับประชากรอีก ๒ ล้านคน

๕.๖.๒ ภาคใต้ จะวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ เพื่อเชื่อมโยงทะเลอันดามันกับอ่าวไทย ด้วยสะพานเศรษฐกิจ โดยคำนึงถึงการจัดการดูแลด้านสิ่งแวดล้อม

ด้วยและจะพิจารณาเปิดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษตามความเหมาะสมในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๕.๖.๓ ภาคเหนือ จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางอากาศ เพื่อเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาชนเวียดนามและสาธารณรัฐลาว และสหภาพพม่า

๕.๖.๔ ภาคกลาง จะเร่งรัดพัฒนาแหล่งน้ำที่สำคัญและนำน้ำเข้ามาเสริมในลุ่มน้ำเจ้าพระยา เพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค

๕.๖.๕ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเร่งรัดพัฒนาแหล่งน้ำ และจะปรับโครงสร้างการผลิตทางเศรษฐกิจ ให้พึ่งพาการเกษตรน้อยลง ตลอดจนส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางการผลิต และกระตุ้นการค้าขายกับประเทศกลุ่มอินโดจีน ทั้งจะพัฒนาโครงข่ายระบบคมนาคมขนส่ง เพื่อเชื่อมโยงกับชายฝั่งทะเลตะวันออกอีกด้วย

.....

๕.๖.๕ ปลุกฝังค่านิยมพื้นฐานให้แก่เด็กและเยาวชนโดยเฉพาะในเรื่องความมีเหตุผล การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นความมีน้ำใจในนักศึกษา ความมีระเบียบวินัย การประหยัด ความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การพึ่งตนเอง และส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีบทบาทในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ให้มากขึ้น รวมทั้งให้ตระหนักในคุณค่าของการปฏิบัติตามหลักธรรมศาสนา การยึดมั่นในเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นกำเนิด และการรู้จักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕) **ค่าตกลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี (นายบรรหาร ศิลปอาชา)**

ต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ เฉพาะนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

รัฐบาลมีเจตนารมณ์ที่จะฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น โดยส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรประชาชน และองค์กรปกครองท้องถิ่นเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการ โดยจะดำเนินการ

๗.๑ เร่งรัดการออกกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชน และองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมในการปลูก บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

หน้าว่าง

หน้าว่าง

๕. พระราชบัญญัติรักษาป่า พุทธศักราช ๒๔๕๖

๖. พระราชบัญญัติควบคุมการทำยางสน พุทธศักราช ๒๔๘๐

ต่อมาได้มีการปรับปรุงกฎหมายป่าไม้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยได้ยกเลิกกฎหมายป่าไม้ในระยะแรกแล้วตราพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ขึ้นแทน ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสถานการณ์เป็นระยะ ๆ นอกจากนี้รัฐยังได้ตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ให้กว้างขวางขึ้นอีก ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และพระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช ๒๕๓๕ รวมถึงออกประกาศคณะปฏิวัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา และกฎกระทรวงเพื่อคุ้มครองและบำรุงรักษาป่าไม้อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของประเทศให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

๓.๒.๒.๑ พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔

พระราชบัญญัติฉบับนี้รวบรวมและจัดทำขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๔๘๔ และได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมข้อความในบางมาตรา ซึ่งการแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้พอจะสรุปได้ดังนี้

๑) พระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๙๑ และพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๙๔

เนื้อหาสาระโดยส่วนใหญ่ที่มีการแก้ไขจะอยู่ในหมวดที่ ๑ เรื่องการยกเว้นค่าภาคหลวง การกำหนดไม้ต้องห้าม การกำหนดค่าภาคหลวง การทำไม้ต้องห้าม เป็นต้น โดยทั้งนี้หลักการในการปรับปรุงคือ เพื่อให้มีความสะดวกและรัดกุมง่ายแก่การปฏิบัติการตรวจสอบของเจ้าพนักงาน ซึ่งเน้นการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับกาลสมัย และเนื้อหาบางส่วน และในหมวดที่ ๒ ถึง ๗ มีการปรับปรุงแก้ไข ในเรื่องตราประทับไม้ การควบคุม การแปรรูปไม้ การแผ้วถางป่า รวมถึงการกำหนดโทษ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรัดกุมยิ่งขึ้นและเหมาะสมแก่กาลสมัย

๒) ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๔๑ พ.ศ. ๒๕๐๒

หลักการในการออกประกาศฉบับที่ ๔๑ เนื่องจากรัฐบาลในสมัยนั้น เห็นว่าป่าเป็นทรัพยากรสำคัญของชาติ การทำไม้ซึ่งมิได้อยู่ในความควบคุมโดยถูกต้องมีภัยอันร้ายแรง โดยในสมัยนั้นปรากฏว่ามีการทำไม้ด้วยวิธีการไม่สุจริต เป็นเหตุทำให้ไม้ในป่า

ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก จึงเห็นสมควรปรับปรุงกฎหมายให้รัดกุม โดยมีการออกข้อกำหนดบางประการเพื่อป้องกันและระงับความเสียหาย ซึ่งข้อความในข้อกำหนดบางประการได้ถูกยกเลิก โดยพระราชบัญญัติป่าไม้ในฉบับต่อมา

๓) พระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๐๓

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ บางมาตรา มีข้อความไม่รัดกุมเหมาะสมกับกาลสมัย โดยเฉพาะบทกำหนดโทษกำหนดไว้ต่ำมากไม่ทำให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัว เป็นช่องทางให้การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า รวมทั้งมีการลักลอบทำการแผ้วถางป่ามากขึ้นเพราะไม้หรือของป่ามีราคาสูงขึ้น จึงได้แก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับกาลสมัย

๔) ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๑๖ พ.ศ. ๒๕๑๕

คณะปฏิวัติสมัยนั้นพิจารณาเห็นว่า กฎหมายป่าไม้ในสมัยนั้นยังไม่มีควมรัดกุมเหมาะสมกับสถานการณ์ เป็นช่องทางให้ผู้ทุจริตฉวยโอกาสแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว โดยใช้อุบายต่าง ๆ ให้เกิดการลักลอบตัดไม้หวงห้าม และเก็บของป่า รวมทั้งเปิดช่องให้ผู้รับอนุญาตตั้งโรงงานไม้แปรรูปกระทำการฝ่าฝืนกฎหมาย จึงเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายป่าไม้ เป็นการกำหนดปริมาณการครอบครองไม้สัก และไม้แปรรูปเสียใหม่ เพื่อสกัดกั้นมิให้ผู้รับอนุญาตแปรรูปไม้กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายได้โดยง่ายและในขณะเดียวกันสมควรเพิ่มอำนาจสั่งการพักหรือเพิกถอนใบอนุญาตที่ออกกฎหมายตามกฎหมายป่าไม้

๕) พระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๑๘ และพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๒๕

เนื้อหาในการแก้ไข พระราชบัญญัติในช่วงนี้โดยส่วนใหญ่จะอยู่ใน หมวด ๑ หมวด ๓ หมวด ๔ หมวด ๕ และหมวด ๗ ซึ่งเนื้อหาที่เปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับค่าภาคหลวง การทำไม้หวงห้าม การเคลื่อนย้ายไม้ การแปรรูปและควบคุมไม้ รวมถึง บทกำหนดโทษ โดยมีการเพิ่มข้อความ และยกเลิกข้อความในบางมาตรา โดยหลักการในการแก้ไข คือ กฎหมายในบางมาตราไม่มีความรัดกุม และไม่เหมาะสมกับกาลสมัยสมควรแก้ไขให้เหมาะสมกับสถานการณ์

บทกำหนดโทษ เห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมให้โทษสูงขึ้น สำหรับพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๒๕ มีเหตุมาจากประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ไม่มีเงินจะซื้อไม้ อุปกรณ์ต่าง ๆ มาสร้างบ้านอยู่อาศัย เนื่องจากความยากจน จึงกระทำความผิดด้วยความจำเป็น

โดยไปตัดไม้ในป่ามาสร้างบ้าน และซ่อมแซมบ้านของตนเอง ซึ่งเป็นกรณีที่น่าเห็นใจอย่างยิ่ง แม้ศาลจะให้ความปราณีอย่างไร ก็ยังทำให้ประชาชนผู้ยากไร้ดังกล่าวเดือดร้อนอยู่ดี เพราะติดที่ตัวกฎหมาย

ดังนั้นเพื่อให้ศาลได้มีวิธีการวิเคราะห์ถึงความหนักเบาของข้อเท็จจริงแต่ละคดี ในการลงโทษผู้กระทำผิด จึงสมควรแก้ไขโทษขั้นต่ำบางกรณีให้ต่ำลงเล็กน้อย ส่วนโทษขั้นสูง ก็เพิ่มให้สูงขึ้นบางกรณีเช่นเดียวกันเพื่อลงโทษผู้ทำลายป่าไม้ให้หนัก

๖) พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ พ.ศ. ๒๕๓๒

เนื้อหาที่มีการเปลี่ยนแปลงคือในหมวด ๖ ทวิ เป็นการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสัมปทาน และการสิ้นสุดสัมปทาน รวมถึงเรื่อง เงินชดเชยสัมปทาน โดยเฉพาะความในมาตรา ๔ กล่าวโดยสรุปคือ ผู้ใดมีพื้นที่สัมปทานทั้งแปลงหรือบางส่วนอยู่ในการทำกิจการสัมปทาน สัมปทานนั้นจะสิ้นสุดลงนับแต่วันที่พระราชบัญญัติมีผลบังคับใช้และผู้รับสัมปทานมีสิทธิได้รับ เงินชดเชยได้ตามกฎหมาย

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ คือ เนื่องจากปัจจุบันสภาพป่าไม้ของไทยถูกทำลายจนสภาพแวดล้อมธรรมชาติขาดความสมดุลอันมีผลให้เกิดภัยพิบัติขึ้น ดังนั้นต้องยับยั้งมิให้มีการนำไม้ออกจากป่า และเร่งรัดฟื้นฟูสภาพป่าโดยเร็ว

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๕๓๒ มีเจตนารมณ์เพื่อควบคุมที่ดินป่าไม้ การทำไม้และการเก็บหาของป่าและการให้สัมปทานมีหลักการโดยย่อคือ

๑. ป่า หมายความว่า ที่ดินซึ่งมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน ดังนั้น ที่ดินที่มีโฉนด น.ส.๓ น.ส.๓ ก. หรือ ส.ค.๑ จึงไม่ใช่ป่าตามกฎหมาย

๒. ไม้ จะกำหนดให้ไม้สักและไม้อย่างที่ขึ้นอยู่ทั่วประเทศทั้งในป่า นอกป่า เป็นไม้หวงห้าม ส่วนไม้ชนิดอื่นจะเป็นไม้หวงห้ามต้องเป็นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าและมีชื่อตามพระราชกฤษฎีกากำหนดไม้หวงห้าม การตัดฟันหรือนำไม้หวงห้ามออกไปใช้ประโยชน์ ต้องได้รับอนุญาตก่อน ส่วนไม้ที่ไม่หวงห้ามตัดฟันได้โดยไม่ต้องขออนุญาต แต่เมื่อนำไปถึงด่านป่าไม้ด่านแรกแล้วต้องขอรับใบเบิกทางสำหรับการนำเคลื่อนที่ต่อไปอีก

๓. ของป่า ได้แก่ ของที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในป่าตามธรรมชาติและรวมถึง ถ่านไม้ที่เผาในป่าด้วย การควบคุมจะมีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้ของป่าในป่าชนิดใด เป็นของป่าหวงห้ามต้องออกเป็นพระราชกฤษฎีกา การเก็บหาหรือนำของป่าหวงห้าม

นอกจากป่าเพื่อใช้ประโยชน์ต้องได้รับอนุญาตก่อนและของป่าหวงห้ามที่ได้รับอนุญาตให้เก็บหาโดยถูกต้องตามกฎหมายนี้ถ้าทำเป็นการค้าทุกจำนวน หรือมีไว้ในครอบครองเกินปริมาณที่รัฐมนตรีกำหนด เช่น มีถ่านไม้เกิน ๑๓๐ กิโลกรัม ต้องได้รับอนุญาตก่อน

๔. การนำไม้หรือของป่าเคลื่อนที่ต้องมีใบเบิกทางกำกับไปด้วย ถ้านำถึงด่านป่าไม้ต้องแจ้งเข้าเขตด่านป่าไม้ภายใน ๕ วัน หรือขอรับอนุญาตให้นำผ่านด่านจึงจะนำผ่านไปได้ สำหรับไม้แปรรูปที่ซื้อจากโรงงานแปรรูปไม้ หรือโรงค้าไม้แปรรูป ต้องมีหนังสือกำกับไม้แปรรูปของผู้รับอนุญาตแทนใบเบิกทาง ถ้าจะนำไม้แปรรูปตามหนังสือกำกับไม้แปรรูปออกนอกเขตอำเภอที่ผู้รับอนุญาตอยู่ต้องขอเปลี่ยนเป็นใบเบิกทางก่อน

๕. การนำไม้สักที่เคຍอยู่ในสภาพเป็นสิ่งปลูกสร้างหรือเครื่องใช้มาแล้วกว่า ๕ ปี ออกนอกเขตจังหวัดต้องได้รับอนุญาต

๖. ภายในเขตควบคุมการแปรรูปไม้ ห้ามแปรรูปไม้ ตั้งโรงงานแปรรูปไม้ ตั้งโรงค้าไม้แปรรูป ไม้สักแปรรูปทุกจำนวนไว้ในครอบครอง หรือมีไม้หวงห้ามแปรรูปชนิดอื่นเกิน ๐.๒๐ ม^๓ ไว้ในครอบครอง เว้นแต่จะได้รับอนุญาต หรือเป็นไม้ที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายนำมาแปรรูปเพื่อสร้าง ซ่อมแซมบ้านเรือน หรือเป็นกรณีที่มีใช้เพื่อการค้าสามารถทำได้โดยไม้ต้องรับอนุญาตก่อน

๗. ภายในเขตควบคุมสิ่งประดิษฐ์ ห้ามค้า หรือมีไว้ในครอบครองเพื่อการค้า สิ่งสิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้ หรือสิ่งอื่นใดที่ทำด้วยไม้หวงห้ามทุกขนาด ทุกจำนวน เว้นแต่ได้รับอนุญาตและสิ่งประดิษฐ์ที่นำออกจากสถานที่ที่มีใบอนุญาตจะต้องมีหนังสือกำกับสิ่งประดิษฐ์ของผู้รับอนุญาตออกให้ควบคุมไปด้วย

๘. ห้ามก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า หรือกระทำด้วยประการอื่น ๆ อันเป็นการทำลายป่าหรือเข้ายึดถือ ครอบครองของป่า เว้นแต่ได้รับอนุญาต

๙. การมีไม้หวงห้ามอันยังมิได้แปรรูปไว้ในครอบครอง ถ้าไม้มีเนื้อไม้มีรอยตราค่าภาคหลวงหรือรอยตรารัฐบาลขาย ต้องพิสูจน์ได้ว่าได้ไม้นั้นมาโดยชอบด้วยกฎหมาย มิฉะนั้นจะมีความผิด

๑๐. การทำไม้ การแปรรูปไม้ ไม้หวงห้ามเป็นท่อนหรือเป็นไม้แปรรูปไว้ในครอบครอง การตั้งโรงงานแปรรูปไม้ การตั้งโรงค้าไม้แปรรูป การค้าสิ่งประดิษฐ์ โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายจะมีระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือปรับไม่เกิน ๕๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ถ้าเป็นไม้สัก ไม้ยาง ไม้หวงห้ามประเภท ข. ไม้อื่นเกิน ๒๐ ไร่หรือ

ท่อน หรือปริมาตรเกิน ๔ ม^๓ หรือไม้แปรรูปเกิน ๒ ม^๓ มีระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๑-๒๐ ปี และปรับตั้งแต่ ๕,๐๐๐-๒๐๐,๐๐๐ บาท

การก่อสร้าง แผ้วถาง เเผาป่า บิดถืองครอบครองป่าหรือทำลายป่า มีระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือปรับไม่เกิน ๕๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าทำ เป็นเนื้อที่เกิน ๒๕ ไร่ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๒-๑๕ ปี และปรับตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ - ๑๐๐,๐๐๐ บาท

๓.๒.๒.๒ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๒

เนื่องจากรัฐบาลได้กำหนดในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติว่าจะสงวนป่าไม้ ไร่ เป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่ทั้งประเทศ คือประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๕๖ ล้านไร่ แต่เนื่องจากป่าไม้ที่สงวนคุ้มครองไว้แล้ว และที่ยังมิได้สงวนคุ้มครองถูก บุกรุกและทำลายไปเป็นจำนวนมาก โดยอาจเป็นเหตุให้เกิดความแห้งแล้ง พื้นดินพังทลาย ลาน้ำต้นเงิน อันจะเป็นการเสียหายแก่เศรษฐกิจของประเทศอย่างร้ายแรง แต่เนื่องจาก กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสงวนป่าไม้ที่มีอยู่ไม่รัดกุมเหมาะสม ต้องเสียเวลาดำเนินการ เป็นเวลานาน จึงจะสามารถประกาศเป็นป่าสงวนหรือป่าคุ้มครองได้ เป็นเหตุให้บุคคลบาง จำพวกฉวยโอกาสทำลายป่าได้อย่างกว้างขวาง และนอกจากนั้นบทกำหนดโทษก็ไม่เหมาะสม แก่กาลสมัย ผู้กระทำความผิดไม่เข็ดหลาบ เป็นช่องทางให้มีการทำลายป่ามากขึ้นรัฐจึงเห็นสมควร เป็นการเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการปรับปรุงกฎหมายนี้เสียใหม่

หลังจากนั้นได้มีการแก้ไข พระราชบัญญัติ อีก ๒ ฉบับ คือ พระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยให้เหตุผลในการแก้ไข พระราชบัญญัติ คือ บทบัญญัติในส่วนการกำหนดโทษ นั้นไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ และให้เพิ่มโทษสูงขึ้น พร้อมกับแก้ไขเพิ่มเติมอัตราโทษ ไร่ให้สอดคล้องกัน

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในฉบับที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยเน้นนโยบายช่วย เหลือราษฎรที่มีความจำเป็นในการครองชีพ ให้สามารถเข้าทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ได้เป็นส่วน ๆ ไป ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนั้นยังได้แก้ไขบทบัญญัติอื่น ๆ ที่ไม่ เหมาะกับสภาพความเป็นจริงในการปฏิบัติราชการ

รัฐบาลยังได้แก้มกฎกระทรวงที่ประกาศเพิ่มเติมอีกหลายฉบับ แต่ฉบับที่สำคัญ และยังคงใช้อยู่คือ ฉบับที่ ๑๑๐๖ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยการป่าไม้ ฉบับที่ ๑๑๐๗ พ.ศ. ๒๕๒๔ ว่าด้วยการเก็บหาของป่า ฉบับที่ ๑๒๒๑ พ.ศ. ๒๕๓๑ ว่าด้วยค่าธรรมเนียมค่าภาคหลวงและค่าบำรุงป่า นอกจากนี้ยังมีเรื่องระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วย การอนุญาตให้ ทำการปลูกสร้างสวนป่า ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๑๒)

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ พระราชบัญญัติฉบับนี้มีเจตนารมณ์ จะควบคุมพื้นที่ป่าบางแห่งที่มีทรัพยากรมีค่าอย่างแท้จริงครัดกว่าพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ โดยออกกฎกระทรวงกำหนดพื้นที่ป่าแห่งหนึ่งแห่งใดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติและพนักงาน เจ้าหน้าที่จะนำสำเนากฎกระทรวงพร้อมแผนที่แนบท้ายกฎกระทรวงไปปิดประกาศให้ทราบทั่วกัน และทำหลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมายเพื่อให้รู้ว่าเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ

๑. ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามขุดถ้ำ ครอบครอง ทำประโยชน์ อยู่อาศัย ในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ

๒. การทำไม้ทุกชนิด การเก็บหาของป่าทุกชนิด การเข้าไปอยู่อาศัย หรือทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เช่น การระเบิดย่อยหิน ขุดดินลูกรัง สร้างวัด สร้างสำนักสงฆ์ ปลูกไม้ยืนต้นจะต้องได้รับการอนุญาตก่อน

๓. ถ้าบริเวณใดมีการประกาศใช้ระเบียบกรมป่าไม้เกี่ยวกับการเข้า การผ่าน การใช้ทาง การนำหรือปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การกระทำ ดังกล่าวไว้ในเส้นทางที่มีใช้เส้นทางปกติต้องได้รับอนุญาตก่อน

๔. การขุดถ้ำ ครอบครอง ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือทำให้เสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ มีระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๖ เดือนถึง ๕ ปี และปรับตั้งแต่ ๕,๐๐๐-๕๐,๐๐๐ บาท

ถ้ากระทำเป็นเนื้อที่เกิน ๒๕ ไร่ หรือกระทำแก่ไม้สัก ไม้ยาง ไม้สน เขา ไม้หวงห้ามประเภท ข. ไม้ซึ่งเกิน ๒๐ ต้นหรือท่อน หรือรวมปริมาตรเกิน ๔ ม^๓ หรือตัดไม้ลำธาร มีระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๒-๑๕ ปี และปรับตั้งแต่ ๒๐,๐๐๐-๑๕๐,๐๐๐ บาท

ตั้งแต่ได้ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ปรากฏว่า ทางราชการได้กำหนดป่าสงวนแห่งชาติไว้จำนวน ๑,๒๒๐ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๒๓๐,๑๘๘.๐๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๔๓.๘๗ ล้านไร่ (ดูตาราง ๔.๒ และ ๔.๓) โดยประมาณ เกือบครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติจะอยู่ในภาคเหนือ และประมาณหนึ่งในสี่อยู่ใน

ตารางที่ ๔.๓

จำนวนเนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติตามกฎกระทรวง
รวบรวมถึงกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑,๒๓๗ (พ.ศ.๒๕๓๖)
จำนวน ๑,๒๒๐ ป่า เนื้อที่ ๑๕๓,๘๖๖,๓๒๖.๒๘ ไร่

ภาค	เขต	จังหวัด	จำนวนป่า	จำนวนเนื้อที่ (ไร่)
<u>เหนือ</u>	๑. แพร่	๑. แพร่	๒๗	๒,๘๗๖,๘๘๘.๐๐
		๒. น่าน	๑๖	๖,๘๘๗,๒๓๐.๖๒
	๒. ลำปาง	๑. ลำปาง	๓๓	๕,๓๕๘,๕๖๑.๐๐
		๓. เชียงราย	๑. เชียงราย	๓๘
	๒. พะเยา		๓	๔๒๖,๗๕๖.๐๐
	๔. เชียงใหม่	๑. เชียงใหม่	๒๕	๑๒,๒๒๒,๓๙๕.๘๗
		๒. ลำพูน	๑๐	๑,๘๓๐,๐๓๘.๐๐
	๕. แม่ฮ่องสอน	๑. แม่ฮ่องสอน	๘	๖,๘๘๘,๕๒๘.๐๐
	๖. พิษณุโลก	๑. พิษณุโลก	๑๓	๓,๑๓๗,๓๐๑.๐๐
		๒. อุตรดิตถ์	๑๕	๓,๓๐๐,๐๔๔.๗๕
		๓. พิจิตร	๓	๓,๘๑๐.๐๐
		๔. เพชรบูรณ์	๑๓	๓,๗๕๓,๘๕๕.๐๐
	๗. ตาก	๑. ตาก	๕๕	๗,๕๖๗,๗๖๘.๐๐
		๒. สุโขทัย	๑๒	๑,๗๓๐,๘๗๔.๗๕
รวม	๗	๑๔	๒๓๓	๖๒,๕๕๔,๕๓๗.๗๕

หมายเหตุ :-พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จังหวัดแม่ฮ่องสอน สิคตามกฎกระทรวง เนื้อที่ ๖,๘๘๘,๕๒๘ ไร่ แต่มีพื้นที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๗๗๑,๗๑๘ ไร่ ดังนั้น คงเหลือพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจริง จำนวน ๖,๒๑๖,๘๑๐ ไร่

ภาค	เขต	จังหวัด	จำนวนป่า	จำนวนเนื้อที่ (ไร่)	
<u>กลาง-ตะวันออก</u>	๑. สระบุรี	๑. สระบุรี	๘	๓๙๒, ๘๕๙.๗๕	
		๒. ชัยนาท	๒	๗๘, ๓๓๐.๗๕	
		๓. ลพบุรี	๔	๑, ๑๑๐, ๑๐๘.๕๐	
	๒. บ้านโป่ง	๑. ราชบุรี	๗	๑, ๑๖๕, ๕๙๓.๗๕	
		๒. กาญจนบุรี	๑๕	๕, ๐๑๔, ๔๘๕, ๒๕	
		๓. สุพรรณบุรี	๗	๘๒๕, ๑๐๒.๕๒	
		๔. สมุทรสาคร	๒	๑๖, ๒๒๘.๐๐	
	๓. เพชรบุรี	๑. เพชรบุรี	๑๕	๒, ๓๙๗, ๖๐๐.๐๐	
		๒. ประจวบคีรีขันธ์	๒๐	๑, ๗๕๘, ๕๕๗.๕๐	
	๔. นครสวรรค์	๑. นครสวรรค์	๖	๑, ๓๑๐, ๖๙๓.๒๕	
		๒. อุทัยธานี	๙	๒, ๘๖๘, ๐๘๕.๐๐	
		๓. กำแพงเพชร	๙	๓, ๒๗๕, ๙๗๐.๗๕	
	๕. ปราจีนบุรี	๑. ปราจีนบุรี	๑๓	๓, ๖๖๔, ๓๐๙.๗๕	
		๒. ฉะเชิงเทรา	๑	๑, ๕๑๗, ๑๐๖.๒๕	
	๖. ศรีราชา	๑. ชลบุรี	๙	๙๐๖, ๓๙๖.๐๐	
		๒. ระยอง	๙	๕๐๓, ๗๔๓.๐๐	
		๓. จันทบุรี	๑๙	๑, ๕๖๖, ๖๙๗.๕๐	
		๔. ตราด	๑๕	๘๕๓, ๕๖๔.๕๐	
	รวม	๖	๑๘	๑๖๗	๒๙, ๒๔๐, ๕๑๐.๐๒

ภาค	เขต	จังหวัด	จำนวนป่า	จำนวนเนื้อที่ (ไร่)	
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑. นครราชสีมา	๑. นครราชสีมา	๒๙	๔,๘๖๔,๒๓๘.๕๐	
		๒. ชัยภูมิ	๑๑	๒,๐๖๔.๘๓๙.๐๐	
		๓. บุรีรัมย์	๒๒	๑,๗๕๐,๐๖๙.๕๐	
	๒. อุบลราชธานี	๑. อุบลราชธานี	๕๘	๔,๐๖๗,๘๕๕.๖๓	
		๒. สุรินทร์	๒๙	๑,๑๑๕,๒๘๔.๐๐	
		๓. ศรีสะเกษ	๒๕	๑,๒๗๔.๓๑๒.๐๐	
		๔. ยโสธร	๒๗	๗๑๒,๘๒๒.๐๐	
	๓. ขอนแก่น	๑. ขอนแก่น	๒๒	๑,๖๙๗,๕๒๐.๐๐	
		๒. มหาสารคาม	๑๐	๒๕๕,๓๑๒.๒๕	
		๓. ร้อยเอ็ด	๑๐	๔๗๙,๓๐๗.๐๐	
		๔. กาฬสินธุ์	๑๔	๑,๑๔๔,๕๗๒.๓๒๕	
	๔. อุตรดิตถ์	๑. อุตรดิตถ์	๒๗	๔,๕๐๒,๓๗๐.๕๐	
		๒. หนองคาย	๘	๒,๐๘๖,๗๗๕.๐๐	
		๓. นครพนม	๑๖	๑,๗๐๗,๘๓๔.๕๐	
		๔. สกลนคร	๑๖	๑,๗๐๒,๘๕๖.๒๘	
		๕. เลย	๒๐	๔,๓๕๒,๑๐๓.๐๐	
		๖. มุกดาหาร	๘	๑,๒๑๑,๘๔๕.๕๐	
	รวม	๔	๑๗	๓๕๒	๓๔,๔๕๖,๘๑๑.๔๘

ภาค	เขต	จังหวัด	จำนวนป่า	จำนวนเนื้อที่ (ไร่)
ใต้	๑. สุราษฎร์ธานี	๑. สุราษฎร์ธานี	๒๖	๓,๖๔๓,๕๙๕.๐๐
		๒. ระนอง	๑๓	๑,๓๙๒,๓๐๐.๕๐
		๓. ชุมพร	๒๖	๑,๙๔๔,๐๙๕.๒๕
	๒. นครศรีธรรม- ราช	๑. นครศรีธรรม- ราช	๖๙	๑,๙๒๔,๖๕๔.๒๕
		๒. กระบี่	๔๕	๑,๔๑๕,๙๕๒.๐๐
		๓. พังงา	๗๓	๑,๕๐๕,๔๒๗.๐๐
		๔. ภูเก็ต	๑๖	๑๐๕,๘๐๙.๒๕
	๓. สงขลา	๑. สงขลา	๔๑	๑,๒๕๖,๖๖๙.๐๐
		๒. สตูล	๑๘	๗๖๙,๙๗๔.๕๕
		๓. พัทลุง	๓๑	๗๕๖,๔๖๙.๕๕
		๔. ตรัง	๖๔	๑,๔๖๒,๗๙๗.๐๐
	๔. ปัตตานี	๑. ปัตตานี	๑๕	๙๙,๖๔๘.๐๐
		๒. ยะลา	๑๑	๖๖๘,๔๒๗.๗๕
		๓. นราธิราช	๒๐	๖๙๕,๖๔๖.๗๕
รวม	๔	๑๔	๔๖๘	๑๗,๖๑๔,๔๖๕.๕๕
รวมทั้งประเทศ	๒๑	๖๓	๑,๒๒๐	๑๔๓,๘๖๖,๓๒๖.๒๙

สำนักส่งเสริมการปลูกป่า
 ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกป่า
 ๒๖ เมษายน ๒๕๓๖

ภาคเหนือ และประมาณ ๑ ใน ๔ อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่น่าสังเกตว่า
 ในจำนวนป่าทั้งหมดจะอยู่ในภาคใต้มากที่สุด คือ ๔๖๘ แห่ง แต่เนื้อที่จะมีเพียง ๒๘,๑๘๕
 ตารางกิโลเมตร ป่าสงวนแห่งชาติในภาคใต้มีเนื้อที่ประมาณ ๖๐ ตารางกิโลเมตร : ๑ ป่า
 ภาคเหนือ ๔๓๕.๗ ตารางกิโลเมตร : ๑ ป่า และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๕๖ ตาราง
 กิโลเมตร : ๑ ป่า จึงเห็นว่าป่าสงวนแห่งชาติในภาคเหนือจะมีมาก

อย่างไรก็ดีเนื้อที่ป่าสงวนทั้งหมดอาจจะไม่มีตามตัวเลขที่แสดงไว้ เนื่องจาก
 มีพื้นที่ซ้อนทับกันหรือที่ถูกเพิกถอนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้ส่งมอบให้
 สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อทำปฏิรูปตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ แล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนป่าสงวนแห่งชาติในตารางที่ ๔.๒ และ ๔.๓

อาจจะก่อให้เกิดความสงสัยบางประการ คือจำนวนป่าในภาคเหนือและภาคกลางไม่ตรงกัน
 ในสองตารางนี้ ทั้งนี้อาจจะ เป็นเพราะจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัด
 นครสวรรค์ได้ถูกนำลงรวมในจังหวัดภาคกลาง ในตารางที่ ๔.๓ แต่ในตารางที่ ๔.๒
 จังหวัดทั้งสามนี้ถูกรวมอยู่ในภาคเหนือก็ได้ หากนำจังหวัดทั้ง ๓ ไปรวมในภาคเหนือ
 ภาคเหนือจะมี ๒๕๗ ป่า เนื้อที่ ๖๙,๙๘๙,๓๘๖.๗๕ ไร่ และภาคกลาง ตะวันออก ตะวันตก
 จะเหลือ ๑๔๓ ป่า เนื้อที่ ๒๑,๘๐๕,๖๖๓ ไร่ และหากได้เปรียบเทียบตัวเลขที่คิดใหม่
 และตาราง ๔.๓ นี้จะเห็นได้ว่าป่าไม้แต่ละภาคได้หายไปดังนี้

<u>ภาค</u>	<u>ป่าสงวนแห่งชาติ</u>	<u>เนื้อที่ป่าเหลือ</u>	<u>คิดเป็นร้อยละ</u>
เหนือ	๖๙,๙๘๙,๓๘๗	๔๗,๐๑๙,๔๘๐	๖๗.๑๘
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๓๔,๔๕๖,๘๑๑	๑๓,๔๒๐,๖๐๐	๓๘.๙๕
ภาคกลาง	๒๑,๘๐๕,๖๖๓	๑๐,๒๓๔,๖๐๓	๔๖.๙๔
ใต้	๑๗,๖๑๔,๔๖๕	๘,๐๐๔,๙๓๘	๔๕.๔๔
รวม	๑๔๓,๘๖๖,๓๒๖	๘๓,๔๕๐,๖๒๓	๕๘.๐๑

แสดงว่าเนื้อที่ป่าไม้ในปัจจุบันน้อยกว่าเนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติเกือบจะครึ่งหนึ่ง โดยมีการ
 ทำลายป่ามากที่สุดภาคอีสานและภาคเหนือ

๓.๒.๒.๓ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๔

หลักการและเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ

เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้และของป่า สัตว์ป่า ตลอดจน
 วิวทัศนียภาพ และภูเขาให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป

เพื่ออ่านวบประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่รัฐและประชาชน ต่อมาได้มีพระราชกำหนด
แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พ.ศ. ๒๕๓๒ โดยแก้ไขในส่วน
ของใบอนุญาตอาชญาบัตร และประทานบัตร ต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อให้
สอดคล้องกับการแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในเรื่องการสิ้นสุดของสิทธิการ
ทำกิจการที่ได้สัมปทานบางพื้นที่สัมปทานเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ

อุทยานแห่งชาติหรือ National Park นั้นเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีระบบนิเวศ
สำคัญที่อาจจะเป็นตัวแทนของภูมิภาคนั้น ๆ มีความเด่นตามธรรมชาติหรือทิวทัศน์งดงาม
เป็นแหล่งของพืชพรรณ สัตว์ป่า ธรณีสัณฐาน และเป็นถิ่นที่มีคุณค่าทางวิทยาศาสตร์
การศึกษาและนันทนาการ โดยไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม ฉะนั้น ถึงแม้พื้นที่
ดังกล่าวอาจจะมีสภาพธรรมชาติที่น่าสนใจและงดงาม แต่กรมป่าไม้ก็ได้กำหนดว่า "อุทยาน
แห่งชาติ คือ พื้นที่ที่สงวนไว้เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และ
สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงามอันเป็นที่ติดตามแก่ผู้พบเห็น ให้คงอยู่ในสภาพ
ธรรมชาติ เพื่อรักษาสมบัติทางธรรมชาติไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง ๆ ได้ชม ได้ศึกษาธรรมชาติ
นั้น ๆ ต่อไป" จึงเห็นได้ชัดเจนว่ากรมป่าไม้ได้ใช้กฎหมายฉบับนี้เพื่อการอนุรักษ์ และศึกษา
ค้นคว้ามากกว่าเพื่อการนันทนาการหรือการท่องเที่ยว ซึ่งอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อ
ธรรมชาติได้ โดยข้อเท็จจริงแล้ว อุทยานแห่งชาติในประเทศไทยอาจเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร
แหล่งรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งท่องเที่ยวและนันทนาการ แหล่งอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม แหล่งยังชีพของประชากร ฯลฯ
ดังนั้น การจัดการอุทยานแห่งชาติจึงต้องแบ่งเขตการใช้ เป็นเขตบริการ เขตนันทนาการ
และเขตสงวนสภาพธรรมชาติ โดยต้องจำกัดการใช้ประโยชน์ (ระยะเวลา ขนาด บริเวณ
 ฯลฯ) ไว้มิให้กระทบกระเทือนต่อธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงกลายเป็น
เครื่องมือในการอนุรักษ์ป่าไม้แทนที่จะเป็นพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗
หรือพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งน่าจะเป็นกฎหมายในการปกป้องป่าไม้ของชาติ
ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ มีเจตนารมณ์จะอนุรักษ์ป่า
ป่าสงวนแห่งชาติ หรือที่ดินที่ใช้ในราชการที่มีสภาพธรรมชาติสวยงามไว้ เพื่อการศึกษา
หรือการท่องเที่ยว พักผ่อน โดยออกพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่แห่งหนึ่งแห่งใดเป็นอุทยาน
แห่งชาติและพนักงานเจ้าหน้าที่จะนำเสนอพระราชกฤษฎีกาพร้อมแผนที่แนบท้ายพระราช
กฤษฎีกาไปปิด

ประกาศให้ทราบทั่วกัน และทำหลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมาย เพื่อให้รู้ว่าเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ

๑. ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามการปิดถือหรือครอบครองที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งไม้ ยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น นำสัตว์ออกไป หรือทำให้เป็นอันตรายแก่สัตว์ หรือทำให้เสื่อมสภาพแก่ดิน หิน กรวด ทราย ทำให้เป็นอันตรายแก่ดอกไม้ ใบไม้ หรือผลไม้ นำหรือปล่อยบุคคลสัตว์เข้าไป ปิดประกาศโฆษณาหรือขีดเขียนในที่ต่าง ๆ ปิงปอง ทำให้เกิดระเบิด จุดดอกไม้เพลิง ฯลฯ ในหลักการจะไม่มี การอนุญาตให้ผู้ใดเข้าไปทำให้สภาพของอุทยานแห่งชาติเปลี่ยนแปลงไป แต่อาจมีการอนุญาตให้เข้าทำกิจการที่มีผลประโยชน์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวหรือพักผ่อนได้ ถ้าไม่ทำให้สภาพธรรมชาติของอุทยานเสียหาย

๒. ได้กำหนดโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือปรับไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าเป็นความผิดเล็กน้อย อาจเปรียบเทียบปรับ

ในกรณีอุทยานแห่งชาติประกาศทับเขตป่าสงวนแห่งชาติ การกระทำผิดในเขตอุทยานแห่งชาติอาจมีความผิดตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ หรือพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ด้วย

ในปัจจุบันทางราชการได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นแล้ว ๗๗ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๒๔.๕ ล้านไร่ โดยเป็นอุทยานทางบก ๖๒ แห่ง เนื้อที่ ๒๑.๕ ล้านไร่ และอุทยานทางทะเล ๑๕ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๓.๐ ล้านไร่ นอกจากนี้ กรมป่าไม้กำลังดำเนินการจัดตั้งและออกพระราชกฤษฎีกากำหนดให้มีอุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้นอีก ๔๒ แห่ง รวมเนื้อที่ ๑๓.๗ ล้านไร่ แยกเป็นอุทยานทางบก ๓๘ แห่ง เนื้อที่ ๑๓ ล้านไร่ และอุทยานทางทะเล ๔ แห่ง เนื้อที่ ๐.๗๓ ล้านไร่

ผลการปฏิบัติงานในปี พ.ศ. ๒๕๓๖

๑. การจัดการอุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน

- ดำเนินการบริหารอุทยานแห่งชาติ ที่ได้จัดตั้งตามพระราชกฤษฎีกา จำนวน ๗๗ แห่ง และพื้นที่เตรียมการ ที่ได้รับงบประมาณ ๑๓ แห่ง รวม ๙๐ แห่ง เนื้อที่ทั้งหมด ๒๔,๐๘๖,๒๓๒ ไร่ สำหรับวนอุทยาน ๕๓ แห่ง มีเนื้อที่ ๕๒๙,๔๙๘ ไร่

- ดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติแห่งใหม่ปีงบประมาณ ๒๕๓๖ ๑๐ แห่ง คือ

- (๑) อุทยานแห่งชาติออบหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อที่ ๗๔๕,๖๒๕ ไร่
- (๒) อุทยานแห่งชาติไทรทอง จังหวัดชัยภูมิ เนื้อที่ ๑๙๙,๗๗๕ ไร่
- (๓) อุทยานแห่งชาติหาควนกร จังหวัดพระจวบคีรีขันธ์ เนื้อที่ ๒๓,๗๕๐ ไร่
- (๔) อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อที่ ๗๙๐,๖๒๕ ไร่
- (๕) อุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว จังหวัดปัตตานี และยะลา เนื้อที่

๖๔,๕๒๕ ไร่

- (๖) อุทยานแห่งชาติภูซาง จังหวัดเชียงราย และพะเยา เนื้อที่ ๑๘๖,๘๗๕

ไร่

- (๗) อุทยานแห่งชาติเทิดพระเกียรติ (นาแก้ว) จังหวัดเลย เนื้อที่ ๗๐,๖๘๗

ไร่

- (๘) อุทยานแห่งชาติขุนแจ จังหวัดเชียงราย เนื้อที่ ๑๗๕,๐๐๐ ไร่

- (๙) อุทยานแห่งชาติเขานัน จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื้อที่ ๒๖๕,๖๒๕ ไร่

- (๑๐) อุทยานแห่งชาติออบขาน จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อที่ ๓๔๑,๘๗๕ ไร่

- ดำเนินการสำรวจและเตรียมการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติใหม่ ๒๙ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๙,๑๑๔,๔๔๖ ไร่

- ดำเนินการจัดตั้งวนอุทยานใหม่ สำหรับปีงบประมาณ ๒๕๓๖ ๒ แห่ง

- (๑) วนอุทยานแก่งเจ็ดแคว จังหวัดพิษณุโลก เนื้อที่ ๑๒,๗๕๐ ไร่

- (๒) วนอุทยานน้ำตกธารเสด็จ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื้อที่ ๓๓,๕๒๔ ไร่

- ดำเนินการจัดหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติไว้แล้ว ๕๐ หน่วย

ในอุทยานแห่งชาติ ๓๗ แห่ง

๒. สถิตินักท่องเที่ยว (เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ - เดือนพฤษภาคม

พ.ศ. ๒๕๓๖)

- ชาวไทย ๘,๐๘๗,๙๒๑ คน

- ชาวต่างประเทศ ๕๙๑,๒๔๔ คน

๓. การป้องกันและปราบปราม

- ดำเนินการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดพระราชบัญญัติอุทยาน

แห่งชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ ทุกแห่ง จากรายงานสถิติเกี่ยวกับป่าไม้ (เดือนตุลาคม

พ.ศ. ๒๕๓๕ - เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖) มีคดีเปรียบเทียบ ๑๒,๔๒๙ ราย จำนวน

ผู้ต้องหา ๑,๓๔๘ คนมีคดีส่งพนักงานสอบสวน ๘๓๖ ราย จำนวนผู้ต้องหา ๖๗๑ คน

๔. แผนการปฏิบัติงานของอุทยานแห่งชาติประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๗

- (๑) การลาดตระเวนดูแลรักษาพื้นที่และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
ในอุทยานแห่งชาติ ๕๐ แห่ง พื้นที่ ๒๙,๓๗๐,๘๙๒ ไร่
- (๒) การดูแลรักษาพื้นที่และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในเขต
วนอุทยาน๕๑ แห่ง พื้นที่ ๕๒๙,๘๙๘ ไร่
- (๓) การจัดเตรียมพื้นที่และการจัดตั้งอุทยานแห่งใหม่ ๙ แห่ง พื้นที่
๓,๑๘๐,๐๐๐ ไร่
- (๔) การจัดเตรียมพื้นที่และจัดตั้งวนอุทยานใหม่ ๑ แห่ง พื้นที่ ๕,๐๐๐ ไร่
- (๕) การจัดเตรียมพื้นที่และการจัดตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานฯ ๔๐ หน่วย
- (๖) การสำรวจพื้นที่เพื่อพิจารณาจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ ๑๘ แห่ง พื้นที่
๕,๑๑๑,๑๗๑ ไร่
- (๗) การประเมินผลการดำเนินการตามแผนแม่บทการจัดการอุทยานแห่งชาติ
๑๐ แห่ง
- (๘) การสำรวจและปรับปรุงทางเดินเท้า และป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ
๒ แห่ง
- (๙) สำรวจจริงวัดพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ๑๘ แห่ง

หมายเหตุ ๑. เป้าหมายจะจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ จำนวน ๑๑๗ แห่ง พื้นที่ ๓๗,๖๘๑,๘๖๓
ไร่ โดยได้ดำเนินการ

๑.๑ ประกาศพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติตามพระราชกฤษฎีกา จำนวน ๕๗ แห่ง
พื้นที่ ๒๔,๕๕๒,๑๘๔.๘๑ ไร่

๑.๒ พื้นที่เตรียมการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติที่ได้รับงบประมาณแล้ว จำนวน
๒๒ แห่ง พื้นที่ ๗,๘๒๘,๘๖๓ ไร่

๑.๓ พื้นที่สำรวจความเหมาะสมสมในการจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ จำนวน
๑๘ แห่ง พื้นที่ ๕,๑๑๑,๑๗๑ ไร่

๒. เป้าหมายการจัดตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ จำนวน ๔๔๐ หน่วย
โดยดำเนินการจัดตั้งไปแล้วจำนวน ๓๓๕ หน่วย ยังไม่ได้จัดตั้ง จำนวน ๖๐๕ หน่วย

รายชื่ออุทยานแห่งชาติที่ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศจัดตั้งแล้ว จำนวน ๑๒ แห่ง

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	วัน/เดือน/ปี ที่ประกาศ
๑.	เขาใหญ่	นครนายก สระบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี	๑,๓๕๕,๔๖๘.๓๕	๑๘ ก.ย. ๒๕๐๕
			-๗๑.๗๙	๒๑ ก.ย. ๒๕๒๑
๒.	ภูกระดึง	เลย	๑,๓๕๕,๓๙๖.๙๖	
			๒๑๗,๕๘๑.๒๕	๒๓ พ.ย. ๒๕๐๕
			-๕.๐	
			๒๑๗,๕๗๖.๒๕	
๓.	ทุ่งแสลงหลวง	พิษณุโลก เพชรบูรณ์	๘๐๑,๐๐๐	๒๙ ม.ค. ๒๕๐๖
			๖๘,๐๐๐	๑๓ ธ.ค. ๒๕๑๕
			๗๘๙,๐๐๐	๒๗ พ.ค. ๒๕๑๘
			๗๘๙,๐๐๐	
๔.	เขาสามร้อยยอด	ประจวบคีรีขันธ์	๓๘,๓๐๐	๒๘ มิ.ย. ๒๕๐๙
			+๒๗,๐๐๐	๑ มิ.ย. ๒๕๒๕
			๖๕,๓๐๐	
๕.	น้ำหนาว	เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ	๖๐๓,๖๖๐	๔ ม.ค. ๒๕๑๕
			๖๓๗,๖๖๐	๒๖ ก.ย. ๒๕๒๕
			๖๐๓,๖๕๐	
๖.	คอยอินทนนท์	เชียงใหม่	๑๖๘,๗๕๐	๒ ต.ค. ๒๕๑๕
			๓๐๑,๕๐๐	๑๓ มิ.ย. ๒๕๒๑
			๓๐๑,๕๐๐	
๗.	ภูพาน	สกลนคร กาฬสินธุ์	๔๑๘,๑๖๕	๑๓ มิ.ย. ๒๕๑๕
			๔๑๘,๑๖๕	๖ มิ.ย. ๒๕๑๘
			๔๑๕,๔๓๙	๒๘ ต.ค. ๒๕๒๕
			๔๑๕,๔๓๙	

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	วัน/เดือน/ปี ที่ประกาศ
๘.	ตะรุเตา	สตูล	๘๓๑,๒๕๐	๑๙ เม.ย. ๒๕๑๗
๙.	เขาหลวง	นครศรีธรรมราช	๓๕๖,๒๕๐	๑๘ ธ.ค. ๒๕๑๗
๑๐.	คอกขุนตาล	ลำพูน ลำปาง	๑๕๙,๕๕๖.๒๕	๕ มี.ค. ๒๕๑๘
๑๑.	น้ำตกพลิว	จันทบุรี	๘๘,๐๖๒.๕	๒ พ.ค. ๒๕๑๘
๑๒.	เอราวัณ	กาญจนบุรี	๓๘๓,๗๕๐	๑๙ มิ.ย. ๒๕๑๘
๑๓.	เขาชะเมา-เขาวง	ระยอง จันทบุรี	๕๒,๓๐๐	๓๑ ธ.ค. ๒๕๑๘
๑๔.	เขาคิชฌกูฏ	จันทบุรี	๓๖,๖๘๗	๔ พ.ค. ๒๕๒๐
๑๕.	ลานสาง	ตาก	๖๕,๐๐๐	๑๔ พ.ค. ๒๕๒๒
๑๖.	ภูเรือ	เลย	๗๕,๕๒๕	๒๖ ก.ค. ๒๕๒๒
๑๗.	เฉลิมรัตนโกสินทร์	กาญจนบุรี	๓๖,๘๗๕	๑๒ ก.พ. ๒๕๒๓
๑๘.	รามคำแหง	สุโขทัย	๒๑๓,๑๒๕	๒๗ ค.ค. ๒๕๒๓
๑๙.	ไทรโยค	กาญจนบุรี	๓๑๒,๕๐๐	๒๗ ต.ค. ๒๕๒๓
๒๐.	ทะเลบัน	สตูล	๖๓,๕๕๐	๒๗ ค.ค. ๒๕๒๓
			๑๒๒,๕๐๐	๒๒ ก.ค. ๒๕๓๔
			๑๒๒,๕๐๐	
๒๑.	หมู่เกาะอ่างทอง	สุราษฎร์ธานี	๖๓,๗๕๐	๑๒ พ.ย. ๒๕๒๓
๒๒.	เขาสก	สุราษฎร์ธานี	๔๐๓,๔๕๐	๒๒ ธ.ค. ๒๕๒๓
๒๓.	ตาดโตน	ชัยภูมิ	๑๓๕,๗๗๗.๕	๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๓
๒๔.	คอกสุเทพ-บุย	เชียงใหม่	๑๐๐,๖๖๒.๕	๑๔ เม.ย. ๒๕๒๔
			+๖๒,๕๐๐	๒๖ ก.ย. ๒๕๒๕
			๑๖๓,๑๖๒.๕	
๒๕.	อ่าวพังงา	พังงา	๒๕๐,๐๐๐	๒๙ เม.ย. ๒๕๒๔
๒๖.	ศรีสัชนาลัย	สุโขทัย	๑๓๓,๒๕๐	๘ พ.ค. ๒๕๒๔
๒๗.	เขาสามหั่น	สระบุรี	๒๗,๘๕๖.๒๕	๒ มิ.ย. ๒๕๒๔
๒๘.	แก่งกระจาน	เพชรบุรี	๑,๕๔๘,๗๕๐	๑๒ มิ.ย. ๒๕๒๔
		ประจวบคีรีขันธ์	+๒๗๓,๑๒๕	๒๗ ธ.ค. ๒๕๓๗
			๑,๘๒๑,๘๗๕	

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	วัน/เดือน/ปี ที่ประกาศ
๒๙.	หมู่เกาะสุรินทร์	พังงา	๘๘,๓๗๕	๙ ก.ค. ๒๕๒๔
๓๐.	เขาพนมเบญจา	กระบี่	๓๑,๓๒๕	๙ ก.ค. ๒๕๒๔
๓๑.	หาดในยาง	ภูเก็ต	๖๕,๒๕๐	๑๓ ก.ค. ๒๕๒๔
๓๒.	แม่ปิง	เชียงใหม่ ลำพูน ตาก	๖๒๖,๘๗๕	๑๓ ก.ค. ๒๕๒๔
๓๓.	แก่งตะนะ	อุบลราชธานี	๕๐,๐๐๐	๑๓ ก.ค. ๒๕๒๔
๓๔.	เขาแหลมหญ้า- หมู่เกาะเสม็ด	ระยอง	๘๑,๘๗๕	๑ ต.ค. ๒๕๒๔
๓๕.	เวียงโกศัย	แพร่ ลำปาง	๒๕๖,๒๕๐	๙ ต.ค. ๒๕๒๔
๓๖.	หาดเจ้าไหม	ตรัง	๑๔๔,๓๐๐	๑๔ ต.ค. ๒๕๒๔
			-๗.๖๕	
			๑๔๔,๒๙๒.๓๕	
๓๗.	น้ำตกแม่สุรินทร์	แม่ฮ่องสอน	๒๘๗,๘๗๕	๒๙ ต.ค. ๒๕๒๔
๓๘.	เขื่อนศรีนครินทร์	กาญจนบุรี	๙๕๗,๕๐๐	๒๓ ธ.ค. ๒๕๒๔
๓๙.	ทับลาน	นครราชสีมา ปราจีนบุรี	๑,๔๐๐,๐๐๐	๒๓ ธ.ค. ๒๕๒๔
			-๒,๖๒๕	๗ ก.ค. ๒๕๓๒
			๑,๓๙๗,๓๗๕	
๔๐.	ตากสินมหาราช	ตาก	๙๓,๑๒๕	๒๓ ธ.ค. ๒๕๒๔
๔๑.	ปางสีดา	ปราจีนบุรี	๕๒๗,๕๐๐	๒๒ ก.พ. ๒๕๒๕
๔๒.	เขาปู่-เขาย่า	ตรัง พัทลุง	๔๓๓,๗๕๐	๒๗ พ.ค. ๒๕๒๕
		นครศรีธรรมราช		
๔๓.	หมู่เกาะสิมิลัน	พังงา	๘๐,๐๐๐	๑ ก.ย. ๒๕๒๕
๔๔.	คลองลาน	กำแพงเพชร	๑๘๗,๕๐๐	๒๕ ธ.ค. ๒๕๒๕
๔๕.	หมู่เกาะช้าง	ตราด	๔๐๖,๒๕๐	๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๕
๔๖.	แหลมสน	ระนอง พังงา	๑๙๖,๘๗๕	๑๙ ส.ค. ๒๕๒๖
๔๗.	หาดนพรัตน์ธารา- หมู่เกาะพีพี	กระบี่	๒๔๓,๗๒๕	๖ ต.ค. ๒๕๒๖

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	วัน/เดือน/ปี ที่ประกาศ
๔๘.	ภูหินร่องกล้า	พิษณุโลก เลบ	๑๙๑,๘๗๕	๒๖ ก.ค. ๒๕๒๗
๔๙.	หมู่เกาะเภตรา	ตรัง สตูล	๓๐๘,๙๘๗	๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๗
๕๐.	ภูเก้า-ภูพานคำ	อุดรธานี ขอนแก่น	๒๐๑,๒๕๐	๒๐ ก.ย. ๒๕๒๘
๕๑.	แม่ยม	แพร่ ลำปาง	๒๘๔,๒๑๘.๗๕	๑ มี.ค. ๒๕๒๙
๕๒.	เขาลำปี- หาดท้ายเหมือง	พังงา	๔๕,๐๐๐	๑๔ เม.ย. ๒๕๒๙
๕๓.	ภูจอง-นายอย	อุบลราชธานี	๔๒๘,๗๕๐	๑ มี.ย. ๒๕๓๐
๕๔.	แม่วังก์	กำแพงเพชร นครสวรรค์	๕๕๘,๗๕๐	๑๔ ก.ย. ๒๕๓๐
๕๕.	น้ำตกชาติตระการ	พิษณุโลก	๓๓๙,๗๗๕	๒ พ.ย. ๒๕๓๐
๕๖.	ศรีพังงา	พังงา	๑๕๓,๘๐๐	๑๖ เม.ย. ๒๕๓๑
๕๗.	ห้วยหวด	สกลนคร มุกดาหาร นครพนม	๕๑๗,๘๕๐	๒๘ ก.ค. ๒๕๓๑
๕๘.	แจ้ห่ม	ลำปาง	๓๗๐,๐๐๐	๒๘ ก.ค. ๒๕๓๑
๕๙.	มุกดาหาร	มุกดาหาร	๓๐,๓๑๒.๕	๒๘ ธ.ค. ๒๕๓๑
๖๐.	ศรีลานนา	เชียงใหม่	๘๗๘,๗๕๐	๑ ส.ค. ๒๕๓๒
๖๑.	คอยหลวง	เชียงราย พะเยา ลำปาง	๗๓๑,๒๕๐	๑๖ เม.ย. ๒๕๓๓
๖๒.	หมู่เกาะลันตา	กระบี่	๘๗,๗๕๐	๑๕ ส.ค. ๒๕๓๓
๖๓.	คลองวังเจ้า	กำแพงเพชร ตาก	๔๖๖,๘๗๕	๒๙ ส.ค. ๒๕๓๓
๖๔.	น้ำตกโยง	นครศรีธรรมราช	๑๒๘,๑๒๕	๒๒ ก.ค. ๒๕๓๔
๖๕.	เขาน้ำค้าง	สงขลา	๑๓๒,๕๐๐	๒๒ ก.ค. ๒๕๓๔
๖๖.	เขาหลัก-ลำรู่	พังงา	๗๘,๑๒๕	๓๐ ส.ค. ๒๕๓๔
๖๗.	เขาแหลม	กาญจนบุรี	๙๓๕,๖๒๕	๘ พ.ย. ๒๕๓๔
๖๘.	ออบหลวง	เชียงใหม่	๓๔๕,๖๒๕	๔ ธ.ค. ๒๕๓๔
๖๙.	แก่งกรุง	สุราษฎร์ธานี	๓๓๘,๑๒๕	๘ ธ.ค. ๒๕๓๔
๗๐.	น้ำตกห้วยยาง	ประจวบคีรีขันธ์	๑๐๐,๖๒๕	๘ ธ.ค. ๒๕๓๔
๗๑.	ภูเวียง	ขอนแก่น	๒๐๓,๑๒๕	๘ ธ.ค. ๒๕๓๔
๗๒.	ภูผาม่าน	เลบ ขอนแก่น	๒๑๘,๗๕๐	๘ ธ.ค. ๒๕๓๔

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	วัน/เดือน/ปี ที่ประกาศ
๗๓.	ไต้ร่มเย็น	สุราษฎร์ธานี	๒๖๕,๖๒๕	๓๑ ธ.ค. ๒๕๓๔
๗๔.	ผาแต้ม	อุบลราชธานี	๒๑๒,๕๐๐	๓๑ ธ.ค. ๒๕๓๔
๗๕.	ภูสระดอกบัว	มุกดาหาร	๑๔๔,๓๗๕	๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๕
๗๖.	หาควนกร	ประจวบคีรีขันธ์	๒๓,๗๕๐	๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๕
๗๗.	ไทรทอง	ชัยภูมิ	๑๘๘,๓๗๕	๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๕

ตารางที่ ๔.๕

อุทยานแห่งชาติที่กำลังดำเนินการประกาศจัดตั้ง จำนวน ๔๒ แห่ง
พื้นที่ประมาณ ๑๔,๒๗๒,๖๓๒ ไร่

๑. อุทยานแห่งชาติภาคเหนือ จำนวน ๒๒ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๘,๑๓๓,๐๒๒ ไร่

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่/ไร่	หมายเหตุ
๑	คอบกุกา	น่าน	๑,๐๕๐,๐๐๐	คณะรัฐมนตรีอนุมัติแล้ว
๒	แม่ตะไคร้	เชียงใหม่	๖๖๕,๐๐๐	คณะรัฐมนตรีอนุมัติแล้ว
๓	ภูซาง	เชียงราย	๑๘๖,๘๗๕	คณะรัฐมนตรีอนุมัติแล้ว
		พะเยา		
๔	ห้วยน้ำดัง	เชียงใหม่	๗๘๓,๗๕๐	ผ่านคณะกรรมการ อช. แล้ว
		แม่ฮ่องสอน		
๕	ขุนแจ	เชียงราย	๑๗๕,๐๐๐	ผ่านคณะกรรมการ อช. แล้ว
๖	เชียงดาว	เชียงใหม่	๗๘๐,๐๐๐	
๗	แม่เมย	ตาก	๒๓๖,๕๖๐	
๘	แม่วะ	ลำปาง	๓๑๖,๘๗๕	
๙	คอบเวียงผา	เชียงใหม่	๔๐๘,๖๕๐	
๑๐	ออบขาน	เชียงใหม่	๓๔๑,๘๗๕	
๑๑	ถ้ำผาไท	ลำปาง	๘๐๒,๕๐๐	
๑๒	คอบผากลอง	แพร่	๙๑,๘๖๕	
๑๓	ลำน้ำน่าน	แพร่	๘๓๔,๖๘๗	
		อุตรดิตถ์		
๑๔	คลองตรอน	อุตรดิตถ์	๓๓๐,๐๐๐	
๑๕	ศรีน่าน	น่าน	๒๗๑,๘๗๕	
๑๖	แม่ฝาง	เชียงใหม่	๒๓๗,๕๐๐	
๑๗	สาละวิน	แม่ฮ่องสอน	๔๗๐,๐๐๐	
๑๘	คอบภูนาง	พะเยา	๓๒๐,๐๐๐	
๑๙	ตาคหมอก	เพชรบูรณ์	๑๘๑,๒๕๐	

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่/ไร่	หมายเหตุ
๒๐	แม่เฒ	เชียงใหม่	๖๔๘, ๖๕๐	
๒๑	ขุนขาน	เชียงใหม่	๒๔๘, ๑๒๕	
๒๒	น้ำตกนาเจริณ	ตาก	-	

๒. อุทยานแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๕ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๑๔๘,๑๕๐ ไร่

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่/ไร่	หมายเหตุ
๑	ภูสระดอกบัว	อุบลราชธานี	๑๔๔, ๓๗๕	คณะรัฐมนตรีอนุมัติ หลักการแล้ว
๒	ไทรทอง	บึงสามพัน มุกดาหาร ชัยภูมิ	๑๙๙, ๓๗๕	คณะรัฐมนตรีอนุมัติ หลักการแล้ว
๓	นาแห้ว	เลย	๗๓, ๗๕๐	ผ่านคณะกรรมการ อช. แล้ว
๔	ภูสิงห์	หนองคาย	๓๑, ๒๕๐	
๕	ตาพระยา	ปราจีนบุรี บุรีรัมย์	๓๐๐, ๐๐๐	

๓. อุทยานแห่งชาติภาคใต้ จำนวน ๑๕ แห่ง เนื้อที่ ๔,๓๕๐,๘๖๐ ไร่

ลำดับที่	ชื่ออุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่/ไร่	หมายเหตุ
๑	บูโตะ-สุโหงปาตี	นราธิวาส ยะลา ปัตตานี	๑๘๓,๕๖๓	คณะรัฐมนตรีอนุมัติ หลักการแล้ว
๒	บางกลาง	ยะลา	๑๖๓,๑๒๕	คณะรัฐมนตรีอนุมัติ หลักการแล้ว
๓	ธารโบกขรณี	กระบี่	๗๒,๕๐๐	คณะรัฐมนตรีอนุมัติ หลักการแล้ว
๔	หาดวนกร	ประจวบคีรีขันธ์	๒๓,๗๕๐	คณะรัฐมนตรีอนุมัติ หลักการแล้ว
๕	น้ำตกทรายขาว	ปัตตานี	๖๔,๕๒๕	ผ่านคณะกรรมการ อช.แล้ว
๖	คลองเพรา	ชุมพร ระนอง	๗๙๓,๑๒๕	ผ่านคณะกรรมการ อช.แล้ว
๗	เกาะพยาม	ระนอง	๓๙๒,๕๐๐	
๘	คลองพนม	สุราษฎร์ธานี	๒๙๐,๐๐๐	
๙	กุยบุรี	ประจวบคีรีขันธ์	๑๒๕,๐๐๐	
๑๐	หาดทรายรี	ชุมพร	๑๐๗,๑๒๕	
๑๑	เขานัน	นครศรีธรรมราช	๑๓๓,๐๐๐	
๑๒	น้ำตกสี่ขีด	นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี	๘๒,๖๐๐	
๑๓	น้ำตกธารเสด็จ	สุราษฎร์ธานี	๓๓,๙๒๔	
๑๔	กระบุรี	ระนอง	๖๔,๒๘๕	
๑๕	หาดขนอม- หมู่เกาะทะเลใต้	นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี	๑๖๘,๗๕๐	

๔. การขยายเขตอุทยานแห่งชาติ จำนวน ๕ แห่ง พื้นที่ประมาณ ๑,๒๗๐,๒๘๕ ไร่

๑. ผนวกพื้นที่ป่าแม่ปายฝั่งซ้ายและป่าแม่สุรินทร์ เข้าเป็นอุทยานแห่งชาติ น้ำตกแม่สุรินทร์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื้อที่ ๒๔๘,๓๗๕ ไร่

๒. ผนวกพื้นที่ป่าแม่ทาและป่าแม่ยาว เข้าเป็นอุทยานแห่งชาติคอบขุนตาล จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน เนื้อที่ ๔๘,๓๗๕ ไร่

๓. ผนวกพื้นที่ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๑๐๘๗ เข้าเป็นอุทยานแห่งชาติ แม่ปิง จังหวัดลำพูน ๒๐ กิโลเมตร ๓๐๐ เมตร ระยะทาง ๑๔,๑๘๘ กิโลเมตร เนื้อที่ ๔๗๑ ไร่

๔. ผนวกพื้นที่ น.ส.๒ เข้าเป็นอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง จังหวัดจันทบุรี เนื้อที่ ๔๑ ไร่ ๖๘ ตารางวา

๕. ผนวกพื้นที่บริเวณสุสานหอย ๗๕ ล้านปี และทางหลวงหมายเลข ๔๒๐๔ สายใสไทย-สุสานหอย ๗๕ ล้านปี เข้าเป็นอุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา-หมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ เนื้อที่ ๕๑๐ ไร่ ๓ งาน ๑๑ ตารางวา

๖. ผนวกพื้นที่ป่าขุนวัง แปลงที่ ๓ ป่าแม่สุก-แม่สอย ท้องที่อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ กิ่งอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เนื้อที่ประมาณ ๑๑๐,๐๐๐ ไร่

๗. ผนวกพื้นที่ป่าภูเขาเปือย ป่าภูชี้แก้ว และป่าภูเรือ เข้าเป็นอุทยานแห่งชาติ ภูเรือ จังหวัดเลย เนื้อที่ ๒๑,๘๗๕ ไร่

๘. ผนวกพื้นที่ป่าหลังภู เข้าเป็นอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ จังหวัดอุบลราชธานี เนื้อที่ ๓,๒๐๖ ไร่

๙. เขตอุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดขอนแก่น เนื้อที่ ๒๐๐,๗๗๕ ไร่

๕. โครงการจะสำรวจจัดตั้งอุทยานแห่งชาติใหม่อีก ๓ แห่ง

๑. ป่าชายเลนอ่าวทุ่งมหา แปลง ๒ ป่าเกาะเตียบ และป่าเลนอ่าวปะทิว อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ขอได้จัดตั้ง)

๒. ป่าเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี ๒๐,๐๐๐ ไร่ (กองทัพภาคที่ ๒ กอ.รมน.ภาค ๒ ขอให้จัดตั้ง)

๓. ป่าอนุรักษ์ภาคตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี (มติคณะรัฐมนตรีวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔)

๓.๒.๒.๔ พระราชบัญญัติ: รณและคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช ๒๕๓๕

เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ ไม่สามารถสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลสมดังวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ประกอบกับมีความจำเป็นจะต้องเร่งรัดการขยายพันธุ์สัตว์ป่าและให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าควบคู่กันไป อีกทั้งได้มีความตกลงระหว่างประเทศในการร่วมมือสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าอันเป็นทรัพยากรสำคัญของโลก จึงต้องปรับปรุงมาตรการต่าง ๆ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศ

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงยกเลิก พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยมีเจตนารมณ์ที่จะสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าไม่ให้สูญพันธุ์และให้มีที่อยู่อาศัยที่หลบภัยแก่สัตว์ป่า และเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้โดยปริยายก็ว่าได้

๑. สัตว์ป่า หมายความว่า สัตว์ป่าทุกชนิดไม่ว่าสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีก แมลง หรือแมง ซึ่งตามสภาพธรรมชาติย่อมเกิดและดำรงชีวิตอยู่ในป่าหรือในน้ำ และให้หมายความรวมถึงไข่ของสัตว์ป่าเหล่านั้นทุกชนิดด้วย แต่ไม่รวมถึงสัตว์พาหนะที่ได้จดทะเบียนทำตัวรูปพรรณตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์พาหนะดังกล่าว

สัตว์ป่าสงวน หมายความว่า สัตว์ป่าที่หายากมี ๑๕ ชนิด ได้แก่ นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร กระชูด กูปรี หรือโคไพร แรด ควายป่า ละองหรือละมั่ง สมัน หรือเนื้อสมันเสียงผา หรือเป็อง หรือกูราหรือโครา กวางผา นกแต้วแล้วท้องดำ นกกระเจียน แมวลายหินอ่อน สมเสร็จ เก้งหม้อ และพญานกหรือหมู่น้ำ การกำหนดสัตว์ป่าสงวนเพิ่มเติมจะออกเป็นพระราชกฤษฎีกา

สัตว์ป่าคุ้มครอง หมายความว่า สัตว์ป่าตามที่กฎกระทรวงกำหนด ให้เป็นสัตว์คุ้มครอง มีหลายชนิด เช่น เก้ง กวาง ไก่ป่า นกขุนทอง นกแก้ว งูเหลือม งูสิงห์ ตึกแกป่า ฯลฯ

๒. การคุ้มครองและดูแลรักษาสัตว์ป่า มีหลักการห้ามไม่ให้มีการล่า หรือพยายามล่า ค้าหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์ป่าสงวนสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่า ดังกล่าว ส่วนการเพาะพันธุ์ การค้าหรือมีไว้ในครอบครอง ซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองและซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง จะอนุญาตให้ทำได้ เฉพาะสัตว์ป่าคุ้มครอง ชนิดที่กำหนดให้เพาะพันธุ์ได้ ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์เท่านั้น

๓. การจัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะจะต้องได้รับอนุญาต และมีการควบคุมอย่างใกล้ชิด เพราะจะมีทั้งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง สัตว์ป่าอื่น ซากของสัตว์ป่าต่าง ๆ และมีการเพาะสัตว์ป่าดังกล่าวได้

๔. การนำเข้า ส่งออก นำผ่าน สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือสัตว์ป่าตามข้อตกลงระหว่างประเทศ หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวต้องได้รับใบอนุญาตหรือใบรับรอง

๕. ผู้รับใบอนุญาตค้าสัตว์ป่าคุ้มครองหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองเคลื่อนที่เพื่อการค้าต้องได้รับใบอนุญาต ถ้านำผ่านด่านตรวจสัตว์ป่า ต้องแจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจสอบและอนุญาตก่อน จึงจะนำเคลื่อนที่ต่อไปได้

๖. กำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า โดยออกเป็นพระราชกฤษฎีกา ภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด ห้ามเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่า เว้นแต่ได้รับอนุญาตให้ทำการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ และห้ามทำการยึดถือครอบครองที่ดินหรือทำให้เกิดความเสียหายแก่ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ อื่น ๆ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

๗. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจกำหนดสถานที่ที่ใช้ในราชการหรือใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์หรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใด ๆ ก็ได้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ภายในเขตห้ามล่า ห้ามสัตว์ป่าชนิดที่กำหนดห้ามล่า ส่วนการทำไม้ เก็บหาของป่าหรือการทำประโยชน์ในที่ดิน ไม่ว่ากรณีใด ๆ ต้องได้รับอนุญาตก่อน

๘. บริเวณวัดหรือสถานที่จัดไว้เพื่อประชาชนใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด ห้ามทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่าทุกชนิด

๙. ถ้าได้ล่าสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง เพราะความจำเป็นเพื่อป้องกันชีวิตหรือทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่นและ เป็นการกระทำที่พอสมควรแก่เหตุ ต้องรีบแจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่โดยเร็ว และห้ามเคลื่อนย้ายสัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่านั้น จะได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับโทษ

๑๐. กำหนดโทษจำคุกตั้งแต่ไม่เกิน ๑-๗ ปี หรือปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ - ๑๐๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับไว้ด้วย

ตั้งแต่มีพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ ทางราชการ ได้จัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ๓๖ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๑๗,๔๘๔,๖๑๕ ไร่ และกำลังเตรียม ประกาศจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ อีก ๖ แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ ๑.๘ ล้านไร่ และในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ อีก ๗ เขต เนื้อที่ ๑.๒ ล้านไร่ ทั้งยังจะผนวกเพิ่มอีก ๑๕ เขต เนื้อที่อีก ๑.๒ ล้านไร่ และได้ประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอีก ๔๘ แห่ง เนื้อที่ ๒.๕ ล้านไร่ อยู่ในระหว่างการจัดตั้งอีก ๖ แห่ง เนื้อที่ ๐.๓ ล้านไร่ โดยมีเป้าหมายการกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ปีละประมาณ ๒ เขต อย่างไรก็ตามก็เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอาจจะไม่ได้อยู่ในป่าแต่อย่างใดเลยก็ได้ การบุกรุกถือครองในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีทั้งหมด ๔๔๓ หมู่บ้าน

- มีราษฎรที่อยู่ภายในและทำกินภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน ๘,๑๕๙ ราย จำนวนประชากร ๓๔,๗๖๘ คน พื้นที่ถือครอง ๑๖,๖๕๑ แปลง จำนวน ๑๙๒,๙๑๕ ไร่ ๒ งาน ๙๘ ตารางวา

- ราษฎรที่อาศัยอยู่นอกเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า จำนวน ๔๖๓ ราย ประชากร ๒๕,๘๐๘ คน พื้นที่ถือครอง ๑๑,๖๐๕ แปลง เนื้อที่ ๑๖๕,๖๓๔ ไร่ ๒ งาน ๗๘ ตารางวา

๓.๒.๒.๕ พระราชบัญญัติสงวนป่า พุทธศักราช ๒๕๓๕

เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้มีการปลูกสร้างสวนป่าเพื่อการค้า ในที่ดินของรัฐ และของเอกชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งใช้บังคับอยู่ในขณะนั้นมิได้มีบทบัญญัติรองรับและคุ้มครองสิทธิการทำไม้หวงห้ามที่ได้จากการปลูกสร้างสวนป่า จึงสมควรให้มีกฎหมายเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการปลูกสร้างสวนป่า ดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน และผลิตไม้เพื่อเป็นสินค้า ตลอดจนเพิ่มพื้นที่ทำไม้และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้มากขึ้น และเพื่อให้ผู้ปลูกสร้างสวนป่าได้รับสิทธิและประโยชน์จากการปลูกสร้างสวนป่า เช่น ได้รับยกเว้นค่าภาคหลวง การไม่อยู่ภายใต้ข้อบังคับกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้น

พระราชบัญญัติฉบับนี้ จะมีเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมให้มีการปลูกสร้างสวนป่าที่เป็นไม้หวงห้ามเพื่อการค้า

๑. ให้เจ้าของกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง หรือผู้มีสิทธิใช้สอยในที่ดินดังกล่าว หรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายอื่นหรือกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ หรือที่ดินที่ได้ปลูกสร้างสวนป่าโดยทบวงการเมือง รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ ที่จะปลูกไม้หวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้เพื่อการค้า นำที่ดินไปขอขึ้นทะเบียนเป็นสวนป่า ต่อนายทะเบียน คืออธิบดีกรมป่าไม้ หรือผู้ว่าราชการจังหวัด

ตารางที่ ๔.๖

รายชื่อและ เนื้อที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศจัดตั้งแล้ว

จนถึง ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๖

ลำดับที่	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๑	สลักพระ	กาญจนบุรี	๕๓๖,๕๙๔	๓๑ ธ.ค. ๒๕๐๘
				๓ ก.พ. ๒๕๑๖
				๑๑ ส.ค. ๒๕๒๐
๒	คลองนาคา	ระนอง สุราษฎร์ธานี	๓๓๑,๔๕๖	๒๖ พ.ค. ๒๕๑๕
				๑๖ ก.ย. ๒๕๓๔
๓	ภูเขี้ยว	ชัยภูมิ	๙๗๕,๐๐๐	๒๖ พ.ค. ๒๕๑๕
				๘ มี.ค. ๒๕๒๒
๔	เขาสอยดาว	จันทบุรี	๔๖๕,๖๓๗	๔ ก.ย. ๒๕๑๕
				๕
			๒๑ พ.ค. ๒๕๒๙	
				๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๕
๖	ลุ่มน้ำปาย	แม่ฮ่องสอน	๗๓๘,๑๙๕	๑๓ ธ.ค. ๒๕๑๕
				๗ ส.ค. ๒๕๒๙
๗	ทุ่งใหญ่นเรศวร	กาญจนบุรี	๒,๒๗๙,๕๐๐	๒๔ เม.ย. ๒๕๑๗
				๒๑ ส.ค. ๒๕๓๔
๘	เขาเขี้ยวและ เขาชมภู	ชลบุรี	๙๐,๔๓๗	๒ ก.ค. ๒๕๑๗
				๙
			๑๘ ธ.ค. ๒๕๑๗	
				๒๘ เม.ย. ๒๕๒๖
				๒๔ ค.ค. ๒๕๒๘
				๘ พ.ค. ๒๕๒๙
๑๐	ภูหลวง	เลย	๕๖๐,๕๙๓	๑๘ ธ.ค. ๒๕๑๗
				๒๖ ก.ย. ๒๕๒๘
				๑๖ ก.ย. ๒๕๓๔
๑๑	ภูวัว	หนองคาย	๑๑๖,๕๖๒	๒ พ.ค. ๒๕๑๘

ลำดับที่	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๑๒	เขาบรทัด	ตรัง พัทลุง สตูล สงขลา	๗๙๑,๘๔๗	๔ ก.บ. ๒๕๑๘ ๒๖ ส.ค. ๒๕๒๐ ๑ ส.ค. ๒๕๒๘ ๓๑ ธ.ค. ๒๕๓๐
๑๓	ยอดโคม	อุบลราชธานี	๑๘๐,๘๘๕	๑๑ ก.ค. ๒๕๒๐ ๒๓ ส.ค. ๒๕๒๓ ๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๕
๑๔	เขาอ่าวถาใน	ฉะเชิงเทรา	๕๗๖,๑๘๘	๑๑ ก.ค. ๒๕๒๐ ๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๕
๑๕	ภูเมี่ยงและภูทอง	อุดรดิตถ์	๔๓๕,๓๒๐	๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๐ ๒๐ ก.บ. ๒๕๓๒ ๘ เม.ย. ๒๕๓๕
๑๖	โตนงาช้าง	สงขลา สตูล	๑๑๓,๗๒๑	๑๘ ก.ค. ๒๕๒๑ ๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๙
๑๗	แม่น้ำภาชี	ราชบุรี	๓๐๕,๘๒๐	๑ ส.ค. ๒๕๒๑
๑๘	แม่ตื่น	เชียงใหม่ ตาก	๗๓๓,๑๒๕	๑๐ ส.ค. ๒๕๒๑ ๑๙ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๙	เขียงคาว	เชียงใหม่	๓๒๕,๖๒๕	๒๔ ส.ค. ๒๕๒๑
๒๐	สาละวิน	แม่ฮ่องสอน	๕๔๖,๘๗๕	๒๔ ส.ค. ๒๕๒๑ ๑๙ ส.ค. ๒๕๒๖
๒๑	พนมดงรัก	ศรีสะเกษ	๑๙๗,๕๐๐	๑๕ ธ.ค. ๒๕๒๑
๒๒	คอยผาเมือง	ลำพูน ลำปาง	๓๖๔,๔๘๙	๑๖ ก.ค. ๒๕๒๓ ๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๖ ๔ ธ.ค. ๒๕๒๘ ๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๙
๒๓	คลองพระยา	กระบี่ สุราษฎร์ธานี	๙๕,๙๘๘	๑๒ พ.ค. ๒๕๒๓ ๗ พ.ค. ๒๕๓๖

ลำดับที่	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๒๔	คอบผาช้าง	พะเยา น่าน	๓๕๖,๙๒๖	๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๓ ๑๗ มิ.ย. ๒๕๓๑
๒๕	อมก๋อย	เชียงใหม่ ตาก	๗๖๕,๐๐๐	๑๙ ส.ค. ๒๕๒๖
๒๖	คอบหลวง	แพร่	๖๐,๖๒๕	๑ ต.ค. ๒๕๒๗
๒๗	เขาสันามเพ็ชง	กำแพงเพชร	๖๓,๑๒๕	๑ ธ.ค. ๒๕๒๘
๒๘	แม่น้ำยมฝั่งขวา	แม่ฮ่องสอน	๑๘๒,๕๐๐	๑ มิ.ค. ๒๕๒๙
๒๙	ซับลังกา	ลพบุรี	๙๖,๘๗๕	๓๑ ธ.ค. ๒๕๒๙
๓๐	อุทยานเสด็จในกรม กรมหลวงชุมพร เขตอุดมศักดิ์	ชุมพร	๒๘๓,๗๕๐	๒๓ มิ.ค. ๒๕๓๑
๓๑	อุ้มผาง	ตาก	๑,๕๗๒,๒๘๑	๑๗ เม.ย. ๒๕๓๒
๓๒	ภูสีฐาน	มุกดาหาร กาฬสินธุ์	๑๕๖,๒๕๐	๑๒ มิ.ย. ๒๕๓๓
๓๓	ห้วยศาลา	ศรีสะเกษ	๒๓๗,๕๐๐	๒๓ ธ.ค. ๒๕๓๓
๓๔	เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	นราธิวาส	๑๒๕,๖๒๕	๑๒ ก.ย. ๒๕๓๔
๓๕	คลองยัน	สุราษฎร์ธานี	๓๐๕,๐๐๐	๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๕
๓๖	เขาพระบางคราม	กระบี่ ตรัง	๙๗,๗๐๐	๒๘ พ.ค. ๒๕๓๖
รวม		๓๖ แห่ง	๑๗,๔๘๔,๖๑๕	ไว้

- หมายเหตุ มีพื้นที่เตรียมประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอีกจำนวน ๕ แห่ง ดังนี้
๑. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฮาลา-บาลา จังหวัดนราธิวาส บะลา
เนื้อที่ประมาณ ๒๗๐,๗๒๕ ไร่
  ๒. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ท่งระบะ-นาสิก จังหวัดชุมพร และระนอง
เนื้อที่ประมาณ ๒๔๖,๐๐๐ ไร่
  ๓. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตะเบาะ-ห้วยใหญ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ชัยภูมิ
เนื้อที่ประมาณ ๔๑๙,๓๖๒ ไร่
  ๔. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าควนแม่ยายหม่อม จังหวัดชุมพร และระนอง
เนื้อที่ประมาณ ๒๙๗,๗๐๐ ไร่
  ๕. เขตรักษาพันธุ์ป่า โครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ จังหวัดสุรินทร์ เนื้อที่ประมาณ ๑๖๐,๐๐๐ ไร่
รวมเนื้อที่ ๑,๓๙๓,๗๘๗ ไร่

ตารางที่ ๔.๒

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าจำนวน ๔๔ เขต เนื้อที่ประมาณ ๒,๕๔๐,๐๖๔ ไร่

ลำดับที่	เขตห้ามล่าสัตว์ป่า	สถานที่ตั้ง(จังหวัด)	เนื้อที่ (ไร่)	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๑	ทะเลน้อย	พัทลุง สงขลา	๒๘๕,๖๒๕	๙ พ.ย. ๒๕๒๕
๒	บึงบอระเพ็ด	นครศรีธรรมราช		
๒	บึงบอระเพ็ด	นครสวรรค์	๖๖,๒๕๐	๑๕ ก.ค. ๒๕๓๒
๓	ป่าพรุ	นราธิวาส	๑๐๐,๐๐๐	๑๑ พ.ย. ๒๕๓๒
๔	หนองทุ่งทอง	สุราษฎร์ธานี	๓๘,๔๓๘	๑๒ ม.ค. ๒๕๓๒
๕	วัดตาลเอน	พระนครศรีอยุธยา	๑๐๐	๘ มิ.ย. ๒๕๑๙
๖	อ่างเก็บน้ำบางพระ	ชลบุรี	๑๑,๖๐๐	๘ มิ.ย. ๒๕๑๙
๗	ถ้ำละว้า-ถ้ำดาวดึงส์	กาญจนบุรี	๒๕,๙๓๗	๘ มิ.ย. ๒๕๑๙
๘	ป่าสงวนแห่งชาติพิเศษ			
	คอยสุเทพ	เชียงใหม่	๑๐,๙๓๗	๘ มิ.ย. ๒๕๑๙
๙	ทะเลสาบ	สงขลา พัทลุง	๒๒๗,๙๑๖	๘ มิ.ย. ๒๕๑๙

ลำดับที่	เขตห้ามล่าสัตว์ป่า	สถานที่ตั้ง(จังหวัด)	เนื้อที่ (ไร่)	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๑๐	เขาท่าเพชร	สุราษฎร์ธานี	๒,๘๙๓	๒๖ ก.ค. ๒๕๒๐
๑๑	วัดราษฎร์ศรัทธา กะบาราม	สมุทรสาคร	๔๗	๑๓ ก.ย. ๒๕๒๐
๑๒	วัดไผ่ล้อมและ วัดอัมพวาราราม	ปทุมธานี	๗๔	๒๙ ส.ค. ๒๕๒๑
๑๓	บึงเกริงกะเวีย และหนองน้ำซับ	กาญจนบุรี	๓๒๐,๐๐๐	๑ ม.ค. ๒๕๒๒
๑๔	หมู่เกาะลิบง	ตรัง	๒๗๙,๖๘๗	๒๗ มี.ค. ๒๕๒๒
๑๕	เขาน้ำพราย	ตรัง	๑๓,๐๐๐	๒๗ พ.ย. ๒๕๒๒
๑๖	เขาพระแทว	ภูเก็ต	๑๓,๙๒๕	๘ ก.ค. ๒๕๒๓
๑๗	หนองปลักพระยาและ เขาระยาบึงสา	สตูล	๑๒,๗๗๐	๒๒ ก.ค. ๒๕๒๓
๑๘	อ่างเก็บน้ำ ห้วยจรเข้มาก	บุรีรัมย์	๓,๘๗๖	๒๒ ก.ค. ๒๕๒๓
๑๙	อ่างเก็บน้ำสนามบิน	บุรีรัมย์	๓,๕๖๘	๒๒ ก.ค. ๒๕๒๓
๒๐	อ่างเก็บน้ำห้วยตลาด	บุรีรัมย์	๓,๕๖๘	๗ ค.ค. ๒๕๒๓
๒๑	หนองแวง	ชัยภูมิ	๑๐๙	๗ ค.ค. ๒๕๒๓
๒๒	เขากระโดง	บุรีรัมย์	๑,๔๕๐	๔ พ.ย. ๒๕๒๓
๒๓	ถ้ำระมิงและ เขาพระนอม	ราชบุรี	๑๐๖	๑๕ มี.ย. ๒๕๒๕
๒๔	ถ้ำค้างคาวและ เขาช่องพราน	ราชบุรี	๗๗	๑๕ มี.ย. ๒๕๒๕
๒๕	ป่ากราด	สงขลา	๒,๕๗๕	๙ พ.ย. ๒๕๒๕
๒๖	บึงโขงหลง	หนองคาย	๖,๘๔๐	๒ ธ.ค. ๒๕๒๓
๒๗	บึงฉวาก	สุพรรณบุรี ชัยนาท	๒,๐๐๐	๒๙ มี.ค. ๒๕๒๖
๒๘	ถ้ำผาท่าพล	พิษณุโลก	๑,๗๗๕	๒๖ ก.ค. ๒๕๒๖

๒. เมื่อนายทะเบียนรับขึ้นทะเบียน ผู้ทำสวนป่า สามารถตัด ไม้คั้นไม้แปรรูปไม้ ค้ำไม้ มีไว้ในครอบครอง และนำไม้เคลื่อนที่ผ่านด่านป่าไม้ได้ โดยไม่ต้องขอรับอนุญาต ไม่เสียค่าภาคหลวงและค่าบำรุงป่าตามกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ แต่ต้องแจ้งเป็นหนังสือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อออกหนังสือรับรองการแจ้งไว้ก่อน เพื่อใช้ควบคุมในการตัดฟันและนำเคลื่อนที่ ก็บต้องจัดทำตราแสดงการเป็นเจ้าของไม้มาขึ้นทะเบียนก่อนตีประทับที่ไม้ที่ทำออกจากสวนป่า

๓. ถ้าผู้ทำสวนป่าตาย หรือโอนกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิครอบครองในที่ดินที่ทำสวนป่าให้แก่ผู้อื่นหรือหมดสิทธิตามสัญญาเช่า เช่าซื้อ ทายาทหรือผู้จัดการมรดกของผู้ทำสวนป่า ผู้รับโอนหรือผู้ถือกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในที่ดิน มีสิทธิขอรับโอนทะเบียนสวนป่ารวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของผู้ทำสวนป่าเดิม โดยแจ้งต่อนายทะเบียนใน ๑๘๐ วัน หากไม่แจ้งภายในกำหนดถือว่าหนังสือรับรองการขึ้นทะเบียนที่ดินเป็นสวนป่านั้นสิ้นสุดลง

๔. ถ้าผู้ทำสวนป่าไม่ประสงค์จะทำสวนป่าต่อไป ต้องแจ้งเป็นหนังสือพร้อมนำตราไปทำลายต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่

๕. ผู้ใดใช้ตรา ตอก หรือประทับ หรือแสดงการเป็นเจ้าของไม้ที่มีไม้ได้มาจากการทำสวนป่า ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

สำหรับไม้ที่ได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอาจเป็นความผิดตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ แล้วแต่กรณี

หลังจากได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสวนป่าแล้ว คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการปฏิรูปโครงสร้างและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๗) ที่กำหนดให้มีพื้นที่ป่าอย่างน้อยร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศโดยการสนับสนุนให้ภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่นได้ปลูกสร้างสวนป่าในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพเสื่อมโทรมได้โดยสะดวก อันจะทำให้พื้นที่ป่าของประเทศเพิ่มขึ้นโดยรวดเร็วทั้งนี้เพราะการปลูกป่าของภาครัฐ ประสบปัญหาด้านงบประมาณไม่เพียงพอ และพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมมีประชาชนครอบครองอยู่กับสนองนโยบายของรัฐในการเพิ่มมาตรการในการป้องกัน และปราบปรามการบุกรุกและการตัดไม้ทำลายป่าอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม โดยเร่งรัดการปลูกป่าในพื้นที่อนุรักษ์ที่ถูกบุกรุกทำลายรวมทั้งส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้เศรษฐกิจในที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนการปลูกป่าเพื่อแก้ไขปัญหาก็แล้ง คณะรัฐมนตรีจึงพิจารณาอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์

ลำดับที่	เขตห้ามล่าสัตว์ป่า	สถานที่ตั้ง(จังหวัด)	เนื้อที่ (ไร่)	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๒๙	เขาใหญ่-เขาหน้าผาตั้ง และ เขาคาพรหม	อุตรดิตถ์	๑๕,๐๐๐	๘ มี.ค. ๒๕๒๗
๓๐	คลองลำชาน	ตรัง	๓๓,๗๕๐	๘ มี.ค. ๒๕๒๗
๓๑	ป่ารังไก่อ	ปัตตานี	๑๕๗	๘ มี.ค. ๒๕๒๗
๓๒	แหลมตะลุมพุก	นครศรีธรรมราช	๓๕,๔๕๖	๘ มี.ค. ๒๕๒๗
๓๓	แม่เลา-แม่สะ	เชียงใหม่	๑๕๓,๑๒๕	๑๖ ก.ค. ๒๕๒๗
๓๔	หนองหัวคู	อุตรธานี	๗๐	๑ มี.ค. ๒๕๒๘
๓๕	เขาชีโอน	ชลบุรี	๒,๒๙๙	๑๒ มี.ค. ๒๕๒๘
๓๖	เขาปะชีง	สงขลา	๑๔๖,๘๗๕	๒๑ พ.ค. ๒๕๒๘
๓๗	หนองงบคาย	เขียงราย	๒,๗๑๑	๖ มี.ย. ๒๕๒๘
๓๘	หนองน้ำขาว	พิษณุโลก	๓๕๘	๑๖ ก.พ. ๒๕๒๘
๓๙	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๒,๗,๒๐๐	๗ ก.ค. ๒๕๒๘
๔๐	พรุค้างคาว	สงขลา	๔๘๑	๒๕ ก.พ. ๒๕๒๘
๔๑	เขาประทับช้าง	ราชบุรี	๑,๒๖๓	๓ ก.ค. ๒๕๒๘
๔๒	วังโป่ง-ชนแดน	เพชรบูรณ์	๙๒,๕๐๐	๒๘ พ.ค. ๒๕๓๐
๔๓	เขาพระ-บางคราม	กระบี่	๑๑๖,๕๐๐	๖ ก.ค. ๒๕๓๐
๔๔	เขาหลวง	สงขลา	๖๘,๒๕๐	๖ ก.ค. ๒๕๓๐
๔๕	ลำปาว	กาฬสินธุ์ ขอนแก่น	๖๑๐,๘๓๘	๑๖ ก.ค. ๒๕๓๑
๔๖	ถ้ำน้ำทิพย์	อุตรธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มุกดาหาร	๑๕๑,๒๔๖	๑๖ ก.ค. ๒๕๓๐
๔๗	อุทยานสมเด็จพระศรีนครินทร์	กาญจนบุรี	๕๖,๒๕๐	๒๓ พ.ย. ๒๕๓๑
๔๘	ถ้ำเจ้าราม	สุโขทัย	๑๕,๘๗๕	๒๓ ม.ค. ๒๕๓๓

เป้าหมาย เป้าหมายในการกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ปีละประมาณ ๒ เขต

พื้นที่ป่าไม้ เพื่อปลูกสร้างสวนป่าภาคเอกชนและในการประชุมของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มีมติให้แก้ไข ปรับปรุง พ.ร.บ. สวนป่าให้ครอบคลุมไม้ชนิดอื่นที่มีประโยชน์หวงห้าม และสามารถนำที่ดินที่เป็นป่าตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้หรือว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติมาขึ้นทะเบียนสวนป่าได้

สาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติที่มีการแก้ไขมีดังนี้

๑. แก้ไขบทนิยามคำว่า "สวนป่า" ให้ครอบคลุมถึงที่ดินที่ปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ที่มีประโยชน์หวงห้ามด้วย เพื่อให้ผู้ที่ปลูกต้นไม้ที่มีประโยชน์หวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ และไม้ที่การทำไม้ต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ สามารถนำมาขึ้นทะเบียนเป็นสวนป่าได้ จะทำให้บรรดาไม้เหล่านี้ได้รับการยกเว้นตามกฎหมายว่าด้วยสวนป่าคือ ไม่ต้องขอรับอนุญาตทำไม้ ไม้ต้องชำระค่าธรรมเนียม ภาคค่าหลวง และค่าบำรุงป่า รวมถึงไม้ที่ขึ้นอยู่ในที่ดินที่มิใช่ป่าซึ่งมิใช่ไม้สักและไม้ยาง ก็อาจนำมาขึ้นทะเบียนสวนป่าได้ด้วย เพื่อจะได้รับความคุ้มครองสิทธิในการแปรรูป การมีไว้ในครอบครอง และการนำเคลื่อนที่ไปใช้ประโยชน์ในท้องที่ต่าง ๆ ได้โดยสะดวก

๒. เพิ่มเติมบทนิยามคำว่า "ไม้" ให้รวมถึงต้นไม้มิใช่ กล้วยไม้ หรือไม้ หวาย กล้วย ฝรั่ง น้่าผึ้ง ขี้ผึ้ง กล้วยไม้ และเห็ด เพื่อให้มีวิเศษของสินค้า หรือที่ได้จากการทำสวนป่าซึ่งเป็นของป่าหวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือเป็นของป่าตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ ได้รับการยกเว้นตามพระราชบัญญัตินี้ทำนองเดียวกับไม้ การที่ไม้กําหนดให้เป็นของป่า เพราะถ้ากำหนดเป็นของป่าจะต้องเพิ่มบทนิยามคำว่า "ของป่า" และต้องแก้ไขบทบัญญัติมาตราอื่นที่เกี่ยวข้องอีกหลายมาตรา

๓. เพิ่มเติมที่ดินที่มีใบอนุญาตให้แผ้วถางป่าตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้เฉพาะเพื่อการทำสวนป่าให้สามารถนำมาขึ้นทะเบียนเป็นสวนป่าได้ เพราะยังมีที่ดินลักษณะนี้อยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ นอกอุทยานแห่งชาติ หรือนอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก

๔. แก้ไขเพิ่มเติมมาตราอื่นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหลักข้างต้น ได้แก่

- เพิ่มเติมมาตรา ๗ ให้มีการตรวจสอบรายละเอียดของที่ดินที่มีใบอนุญาตให้แผ้วถางป่าเพื่อทำการสวนป่าก่อนรับขึ้นทะเบียนสวนป่า เช่นเดียวกับที่ดินที่มีหนังสืออนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

- เพิ่มเติมมาตรา ๑๔ ให้ไม้ที่ได้มาจากการทำสวนป่าไม่ต้องเสียค่าภาคหลวง ค่าบำรุงป่าและค่าธรรมเนียมตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

นอกจากนี้กฎหมายทั้ง ๕ ฉบับ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการจัดการและดูแลรักษา ตลอดจนการควบคุมภาวะมลพิษที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนรวม และพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งได้ประกาศใช้ เพื่อการส่งเสริมและควบคุมการใช้พันธุ์พืชที่ดี อีกทั้งเพื่อป้องกันมิให้มีการจำหน่ายพันธุ์พืชเสื่อมคุณภาพหรือพันธุ์พืชปลอมปน มีการโฆษณาเท็จหรือเกินความจริงเกี่ยวกับคุณภาพของพันธุ์พืช หรือมีการหลอกลวงเกษตรกรให้ได้รับความเสียหายจึงต้องคุ้มครองเกษตรกรและผู้ประกอบการค้าพันธุ์พืชที่ประพฤติดูถูกต้องอยู่แล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติพันธุ์พืช (ฉบับที่ ๒) เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมให้ครอบคลุมไปถึงความหมายของพันธุ์พืชให้ถูกต้องตามหลักวิชา และสอดคล้องกับการขึ้นทะเบียนและรับรองพันธุ์พืชเพื่อให้เป็นไปตามภาคีสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ และเพื่อส่งเสริมให้มีการปลูกเลี้ยงและขยายพันธุ์พืชป่า นอกเหนือจากวิธีทางธรรมชาติ

พระราชบัญญัติพันธุ์พืช (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ คือ

๑. การกำหนดพืชสงวน พืชต้องห้าม พืชอนุรักษ์ และการขยายพันธุ์ไว้บนดิน เพื่อให้สอดคล้องกับข้อตกลงนานาชาติ
๒. ห้ามนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านพืชอนุรักษ์ และพวกพืชอนุรักษ์ที่สงวน และซากพืชสงวน พืชต้องห้าม นอกจากปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดขึ้น
๓. อนุญาตให้ขยายพันธุ์เทียมพืชอนุรักษ์ได้เมื่อได้ขึ้นทะเบียนสถานที่เพาะเลี้ยงพืชอนุรักษ์แล้ว
๔. ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจตรวจค้น เรียกบุคคลมาให้ถ้อยคำหรือให้ส่งเอกสาร ยึดหรืออายัด เพิกถอนหรือหยุดใช้ใบอนุญาต เก็บสถิติพันธุ์พืช

จะเห็นได้ว่ากฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมเริ่มจากการควบคุม หรือจัดสรรการใช้ทรัพยากรป่าไม้ ไม่ให้มีการแก่งแย่งกัน ต่อมาได้ควบคุมการใช้ประโยชน์ ในที่ดินป่าสงวนอย่างเคร่งครัดขึ้น เพื่อเป็นการสงวนทรัพยากรป่าไม้ไว้ให้มีใช้อย่าง ต่อเนื่องตากหลักวิชาการ เมื่อมีปัญหาการเพิ่มของประชากร และการขาดความสมดุลของ สิ่งแวดล้อม จึงได้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ โดยการกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งมีมาตรการจะไม่ให้มีการอยู่อาศัยและทำประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว ปัจจุบัน กรมป่าไม้กำลังเร่งรัดทำเครื่องหมายแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ และเพื่อไม่ให้มีข้อโต้แย้ง หรือความสับสนในการดำเนินงาน และเพื่อแก้ไขปัญหาผู้ที่เข้าไปอยู่ในเขตป่าต่าง ๆ ให้ได้ ใช้อุติที่เป็นธรรม ถูกต้องตามกฎหมายและบังเกิดผลดีต่อส่วนรวม

๓.๒.๒.๖ การป้องกันรักษาป่า

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ กรมป่าไม้ มีภาระกิจต้องดูแลพื้นที่ป่าไม้ที่ประกาศเป็น ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน ๑,๒๒๐ ป่า เนื้อที่ ๑๔๓,๘๖๖,๓๒๖ ไร่ โดยหลักใหญ่จะเน้นป่า ธรรมชาติที่ยังคงสภาพป่าอยู่ ต่อมาได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ให้กรมป่าไม้มอบพื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่เสื่อมโทรมให้ สำนักรักษาปฏิรูปที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน ๔๔.๒๘ ล้านไร่ เพื่อนำไปปฏิรูปให้ราษฎรเป็นที่ทำกิน เป็นการแก้ปัญหาความเดือดร้อน ของราษฎร ทั้งนี้ หากพื้นที่บางส่วนที่ยังคงสภาพป่าอยู่ ให้กันพื้นที่ป่าออกจากเขตปฏิรูป และให้ กรมป่าไม้ดูแลรักษาไว้ในรูปป่าชุมชน และสนับสนุนให้ประชาชนในท้องที่ปลูกสร้างสวนป่า กรมป่าไม้ได้รับงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๗ เพื่อการป้องกัน และฟื้นฟูป่าสงวน แห่งชาติดังกล่าว เป็นเงินรวมทั้งสิ้น ๕๐๕,๘๖๘,๒๐๐ บาท แยกรายละเอียด ดังนี้ หมวดเงิน เดือนและค่าจ้าง จำนวนร้อยละ ๖๐ ค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ จำนวนร้อยละ ๓๐ และค่าที่ดินสิ่งก่อสร้าง จำนวนร้อยละ ๑๐

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๗ สำนักป้องกันและปราบปราม กรมป่าไม้ มีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ ซึ่งปฏิบัติงานป้องกันรักษาป่าอยู่ทั้งสิ้น จำนวน ๑๑,๘๘๑ คน ปฏิบัติงาน ประจำหน่วยป้องกันรักษาป่า จำนวน ๕๘๔ หน่วย แยกเป็น ข้าราชการ ๒,๗๐๘ คน ลูกจ้าง ประจำ ๒,๗๑๘ คน และลูกจ้างชั่วคราว ซึ่งจ้างจากราษฎรที่สภาตำบลเลือกให้ (ผู้พิทักษ์ป่า) จำนวน ๖,๔๖๕ คน

ในการปฏิบัติงาน สำนักป้องกันและปราบปราม กรมป่าไม้ได้ กำหนดพื้นที่ เป้าหมายไว้ ๒ ประการคือ

(๑) พื้นที่เป้าหมายเร่งรัด คือ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าซึ่งยังมีสภาพป่า สมบูรณ์หรือเป็นป่าต้นน้ำลำธารชั้น ๑ หรือเป็นพื้นที่ที่มีสถานการณ์การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เพื่อเป็นสินค้าและมีการบุกรุก ยึดถือครองพื้นที่ป่าอย่างรุนแรง

(๒) พื้นที่เป้าหมายรอง คือ พื้นที่นอกเขตป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่ากันชน และโรงงานแปรรูปไม้ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้น กำจัดนายทุนผู้มีอิทธิพลตัดไม้ทำลายป่า และบุกรุก ยึดครองพื้นที่ป่าไม้ทั้งป่าบกและป่าชายเลน

วิธีการดำเนินงาน

๑. จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการร่วมอนุรักษ์ป่าไม้ประจำภาค จำนวน ๒ ศูนย์ ขึ้นที่ จังหวัดแพร่ และจังหวัดสงขลา เพื่อผนึกกำลังเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ฝ่ายปกครอง ทหาร และตำรวจ ร่วมกันป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าในท้องที่ภาคเหนือและภาคใต้ โดยให้การ สนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ของหน่วยป้องกันรักษาป่าที่เปลี่ยนแปลงเป็นศูนย์ส่งเสริมการปลูกป่าด้วย

๒. จัดตั้งสายตรวจปราบปรามส่วนกลาง กรมป่าไม้ จำนวน ๖ สาย คือ ภาคกลาง ๒ สาย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒ สาย ภาคเหนือและภาคใต้ ภาคละ ๑ สาย เพื่อทำห้วงเฝ้าออกตรวจสอบข้อเท็จจริง ข้อร้องเรียน แจ้งข่าวการตัดไม้ทำลายป่า ป้องกัน และปราบปรามในท้องที่ต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด ตามที่ได้รับคำสั่งจาก อธิบดีกรมป่าไม้ และได้รับร้องเรียนแจ้งข่าวผ่านทาง ตู้ไปรษณีย์ ๘๗

๓. บินสำรวจพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศร่วมกับสำนักฝนหลวงและกรมอุตุนิยมวิทยา จำนวน ๑๓ สาย เพื่อสำรวจพื้นที่ป่าไม้โดยต่อเนื่อง และป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

๔. ส่งเสริมและสนับสนุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในทางบริหารวิธีแก่ คณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการลักลอบทำลายทรัพยากรป่าไม้ ประจำจังหวัด และอำเภอ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. อำนวยความสะดวกและติดตามผลการปฏิบัติงานของหน่วยป้องกันรักษาป่า ในสังกัดป่าไม้จังหวัดและศูนย์ส่งเสริมการปลูกป่าในสังกัดป่าไม้ เขตกิจกรรมด้านอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้

๖. รณรงค์เพื่อป้องกันรักษาป่า โดยส่งเสริมเผยแพร่ทุกรูปแบบให้เยาวชน และประชาชนทั่วประเทศให้ได้รับรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้

ด้านป่าไม้รูปแบบต่าง ๆ ส่งเสริมให้เขาวชนและประชาชนทั่วไปประสิดถึงผลเสียที่เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า และส่งเสริมให้เขาวชนร่วมปลูกต้นไม้

๗. สนับสนุนการปฏิบัติงานในส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

๘. ตรวจสอบควบคุมการนำไม้เคลื่อนที่ผ่านด่านป่าไม้ พร้อมทั้งตรวจปราบปรามการกระทำผิดว่าด้วยกฎหมายป่าไม้ ในพื้นที่ตั้งด่านป่าไม้

๘. กำหนดแผนปฏิบัติงาน และงบประมาณการป้องกันรักษาป่า ให้สำนักงานป่าไม้จังหวัดและป่าไม้เขตส่งไปปฏิบัติงาน โดยการจัดตั้งหน่วยป้องกันรักษาป่าแล้วในขณะนี้ จำนวน ๕๘๔ หน่วย

ผลการปฏิบัติงาน

ผลการปฏิบัติงานป้องกันรักษาป่าของกรมป่าไม้ทั่วประเทศ ในรอบ ๑๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๓๕) สามารถจับกุมดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดลักลอบตัดไม้ทำลายป่า รวมทั้งสิ้น ๑๑๓,๑๒๘ คดี จับกุมผู้ต้องหาได้ ๖๖,๒๑๙ คน เฉลี่ยตรวจพบผู้กระทำผิดปีละ ๑๑,๓๑๒.๘ คดี ผู้ต้องหาปีละ ๖,๖๒๑.๙ คน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๓๓ ตรวจพบการกระทำผิดเพิ่มมากขึ้นทุกปีเฉลี่ยปีละ ร้อยละ ๒๑.๒๘ ยกเว้นปีพ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๕ พบว่ามีการกระทำผิดลดลงกล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ การกระทำผิดลดลง ร้อยละ ๒๒.๒๑ และในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ ลดลง ร้อยละ ๑๓.๔๓ ตามลำดับ แต่ถ้าผิดเฉลี่ยผลการปฏิบัติงานด้านการตรวจปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ ในทิวัง ๕ ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๓๖) ก็เฉลี่ยปีละ ๑๔,๐๐๐ คดี แสดงว่าไม้สามารถยับยั้งการบุกรุกตัดไม้ของลักลอบทำไม้ลงได้และหลายท้องที่เกิดความขัดแย้งต่อต้านการปฏิบัติงานจากมวลชนของชาวบ้าน และหน่วยงานรัฐบาลบางหน่วย และสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นลบต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในสายตาประชาชน จึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาท และวิธีการปฏิบัติในการป้องกันรักษาป่า ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้สังคมร่วมมือในการป้องกันรักษาและพัฒนาให้ป่าไม้สามารถอำนวยประโยชน์แบบยั่งยืน ทั้งด้านพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

แผนปฏิบัติการป้องกันรักษาป่าประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๘ มีวัตถุประสงค์

๑. เพื่อป้องกันรักษาป่า ซึ่งกำหนดไว้เป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ ป่าธรรมชาติ
ที่เหลืออยู่ ๘๓.๔๕ ล้านไร่ โดยการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชน ทั้งภาครัฐและเอกชน
และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
๒. เพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้และสัตว์ป่า
๓. เพื่อตรวจสอบกำกับดูแลการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่กรมป่าไม้
และกฎหมายกำหนด

เป้าหมาย

๑. พื้นที่เป้าหมาย

- ๑.๑ พื้นที่เป้าหมายเร่งรัด คือพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์อันเป็นป่าธรรมชาติ
ที่ยังคงมีสภาพป่าสมบูรณ์ หรือเป็นต้นน้ำลำธาร ชั้น ๑ หรือพื้นที่ติดเขตอุทยานแห่งชาติ
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ป่าชายเลน และพื้นที่ล่อแหลมอื่น ๆ ในเขตพื้นที่ป่า
เพื่อการอนุรักษ์
- ๑.๒ พื้นที่เป้าหมายรอง คือพื้นที่นอกเขตที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ รวมถึงแหล่ง
ค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมาย
๒. ประชากรเป้าหมาย
  - ๒.๑ ผู้นำชุมชน องค์กรเอกชน กลุ่มชน และส่วนราชการ ที่จะสนับสนุน
ช่วยเหลือการป้องกันรักษาป่า
  - ๒.๒ ประชาชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ ผู้จะมีส่วนร่วมในการ
ป้องกันรักษาป่า
  - ๒.๓ เยาวชนในสถาบันการศึกษาทุกระดับ
  - ๒.๔ ผู้บุกรุกแผ้วถางทำลายป่าธรรมชาติทั้งป่าบกและป่าชายเลน
  - ๒.๕ นายทุน ผู้มีอิทธิพล ผู้กระทำความผิดรายใหญ่ เจ้าของโรงงานแปรรูปต่าง ๆ
ที่มีส่วนในการลักลอบทำไม้ หรือค้าสัตว์ป่าหรือค้าสิ่งประดิดขันธ์
  - ๒.๖ ผู้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า สัตว์ป่า
  - ๒.๗ ผู้กระทำความผิดรายย่อยต่าง ๆ

กลยุทธ์

๑. เร่งดำเนินการให้ผู้นำชุมชน กลุ่มพลังมวลชน สื่อสารมวลชน เข้าวชน องค์กร เอกชน และประชาชนใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม ในการป้องกันรักษาป่า และใช้โอกาสสถานการณ์ที่กระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นสื่อตอบแทน สังคม

๒. ใช้มาตรการเชิงรุกในการป้องกันรักษาป่า โดยการให้ความรู้ ข่าวสาร และ เสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชน

๓. การปราบปรามที่อาจมีผลกระทบต่อหน่วยงานท้องถิ่น จะผนึกกำลังเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ฝ่ายปกครอง ทหารและตำรวจ หรือสายตรวจหรือชุดเฉพาะกิจเข้าดำเนินการ

มาตรการ

๑. รวบรวมข้อมูล ข่าวสาร สภาพพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะ การกระทำผิดในพื้นที่รับผิดชอบของหน่วย ประชากรเป้าหมายและพื้นที่ล่อแหลม ในทุกเขต ป่าสงวนแห่งชาติ ในพื้นที่เป้าหมายเร่งรัด เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการต่อไป

๒. เพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร ปรับทัศนคติในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และเริ่มกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาให้หน่วยงานปฏิบัติ

๓. เน้นการปฏิบัติงานเชิงรุกต่อประชากรเป้าหมายและพื้นที่เป้าหมาย ให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

วิธีดำเนินการ

กำหนดวิธีดำเนินการแยกตามหน่วยงาน ดังนี้

สำนักป้องกันและปราบปราม

๑. ดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนการรณรงค์ป้องกันรักษาป่า โดยในมาตรการ เชิงรุกให้แก่หน่วยงานป้องกันรักษาป่าทุกระดับ ทั่วประเทศ

๒. บริหารศูนย์ปฏิบัติการร่วมอนุรักษ์ป่าไม้ (สรป.) ประจำภาค จำนวน ๔ ศูนย์ เพื่อผนึกกำลังเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ทหาร ตำรวจและราษฎร ร่วมกัน ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิด

๓. ดำเนินการแผนบินลาดตระเวนทางอากาศ ร่วมกับสำนักฝนหลวงและการบิน เกษตร จำนวน ๑๑ สาย

๔. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม การลักลอบทำลายทรัพยากรป่าไม้ คณะอนุกรรมการประจำจังหวัด ๖๕ จังหวัด และ คณะอนุกรรมการฯ ที่เกี่ยวข้อง

๕. อำนวยบริการ เร่งรัด และติดตามผลการปฏิบัติงานป้องกันรักษาป่า ในสังกัดของป่าไม้เขต ๒๑ เขต และป่าไม้จังหวัด ๗๕ จังหวัด

๖. ตรวจสอบ กำกับดูแล การนำไม้เคลื่อนที่ผ่านด่านป่าไม้ และกำกับดูแลการอนุญาตว่าด้วยการป่าไม้ทุกด้าน

๗. รวบรวมข้อมูลข่าวสาร สภาพการณ์ป่าเพื่อการอนุรักษ์สภาพพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจสังคม และลักษณะการกระทำผิด และพื้นที่ที่เสื่อมโทรมในทุกป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อปรับปรุงประสานแผนกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดทำแผนที่พื้นที่ใช้ในการปฏิบัติ

สำนักงานป่าไม้เขต

๑. ดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน การรณรงค์ป้องกันรักษาป่าโดยใช้มาตรการเชิงรุก ให้แก่ หน่วยงานป้องกันรักษาป่า (หรือที่เรียกชื่ออย่างอื่น) ทุกระดับในท้องที่เขตรับผิดชอบ

๒. ดำเนินการรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร สภาพการณ์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ สภาพพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะการกระทำผิด ประชากรเป้าหมาย และพื้นที่เสื่อมโทรมในทุกป่าสงวนแห่งชาติที่เป็นพื้นที่เป้าหมายเร่งรัดในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อใช้ประกอบการดำเนินการต่อไป

๓. ตรวจสอบป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ทั้ง ๕ ฉบับ โดยมีสายตรวจปราบปรามเขตละ ๓ สาย และศูนย์ส่งเสริมการปลูกป่า (หน่วยป้องกันรักษาป่า เดิม) ร่วมดำเนินการ โดยเน้นการป้องกันนำหน้าการปราบปราม

๔. กำกับดูแลการอนุญาตว่าด้วยการป่าไม้ทุกด้าน ในพื้นที่รับผิดชอบ

๕. ร่วมดำเนินการแผนบินตรวจลาดตระเวนทางอากาศ และกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการป้องกันรักษาป่าทุกด้าน

๖. จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันรักษาป่าของสำนักงานป่าไม้เขต ให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการป้องกันรักษาป่า และวงเงินงบประมาณที่กรมป่าไม้กำหนด

๗. รายงานผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการป้องกันรักษาป่า

สำนักงานป่าไม้จังหวัด

๑. ดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนการรณรงค์ป้องกันรักษาป่าเชิงรุก ให้แก่ หน่วยงานป้องกันรักษาป่า (หรือที่เรียกชื่ออย่างอื่น) ทุกระดับในท้องที่รับผิดชอบ

๒. ดำเนินการรวบรวมข้อมูลข่าวสาร สภาพการณ์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ สภาพพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะการกระทำผิด ประชากรเป้าหมาย และพื้นที่ล่อแหลมใน ทุกป่าสงวนแห่งชาติที่เป็นพื้นที่เป้าหมายเร่งรัดในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อใช้ประกอบการดำเนินการ ต่อไป

๓. ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ จำนวน ๕ ฉบับ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยหน่วยป้องกันรักษาป่าในสังกัดและสายตรวจปราบปราม จังหวัดละ ๑ สาย ร่วมดำเนินการ โดยเน้นการป้องกันหน้าการปราบปราม

๔. ตรวจสอบกำกับดูแลการอนุญาตว่าด้วยการป่าไม้ทุกด้าน

๕. ประสานงานสนับสนุนการป้องกันรักษาอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และหน่วยงานอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่

๖. ส่งเสริมพัฒนากิจกรรมป้องกันรักษาป่าที่กรมป่าไม้มอบหมาย

๗. เร่งรัด ติดตามให้คณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการลักลอบทำลาย ทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัด ดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์

๘. จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันรักษาป่า ของสำนักงานป่าไม้จังหวัดให้สอดคล้องกับ แผนปฏิบัติการป้องกันรักษาป่า และวงเงินงบประมาณที่กรมป่าไม้กำหนด

๙. รายงานผลการปฏิบัติตามแผนการป้องกันรักษาป่าทั้งนี้ พื้นที่ป่าไม้ที่กรมป่าไม้ ใ้ถืออนุญาตให้หน่วยราชการและเอกชนได้เข้าไปทำประโยชน์ก็ต้องควบคุมดูแลมิให้ขยายเขต ออกมาเกินกว่าที่ขออนุญาตไว้ และให้เป็นไปตามที่ขออนุญาตด้วย (ดูตารางที่ ๔.๘)

4.8
 מרענד
 מרענד 2537
 מרענד 2507
 מרענד 2537
 מרענד 2537

מספר	שם	מספר		מספר	מספר	מספר	מספר	מספר
		מספר	מספר					
1.	מספר 1,156-0	17	1,034	176,934	2	8.11	מספר 1,156-0	
2.	מספר 499-2-5	-	259	2,298	-	52.40	מספר 499-2-5	
3.	מספר 3-3-24	632	-	498,281	1	18.85	מספר 3-3-24	
4.	מספר 547-2-0	287	-	136,557	3	79.25	מספר 547-2-0	
5.	מספר 425-2-0	1,065	-	465,252	-	94.30	מספר 425-2-0	
6.	מספר 15	306	-	23,403	1	11.775	מספר 15	
7.	מספר 44,758-1	1,348	-	675,361	1	18.16	מספר 44,758-1	
8.		119	-	4,377	1	42.25		
9.		44	285	208,064	1	23.40		
10.		-	1,342	333,403	1	45.375		
11.		48	-	1,436,654	2	48.79		
12.		35	93	50,747	-	77.49		
סה"כ		3,979	3,013	3,547,080	2	20.15		

๓.๒.๓ มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าแนวอนุรักษ์

๓.๒.๓.๑ การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ

จากการที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ให้กำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติขึ้น และในนโยบายนี้ได้กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ โดยให้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ป่าเพื่อการอนุรักษ์ มีพื้นที่ร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ประเทศ
๒. ป่าเศรษฐกิจ มีพื้นที่ร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ

ต่อมาแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) ได้กำหนดพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ประเทศและในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ตามที่คณะกรรมการนโยบายป่าไม้ได้เสนอคือ

๑. เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์

- ๑.๑ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี ได้แก่ พื้นที่อุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ และเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน
- ๑.๒ พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม ได้แก่ พื้นที่ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ ป่าที่เหมาะสมแก่การศึกษาวิจัย ป่าตามแนวชายแดน ป่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ป่าที่ควรอนุรักษ์และพื้นที่ป่าโบราณสถานและโบราณวัตถุ

๒. เขตพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ

- ๒.๑ พื้นที่พัฒนาป่าธรรมชาติ คือ ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพสมบูรณ์ ได้แก่ ป่าโครงการทำไม้ และป่าชุมชน
- ๒.๒ พื้นที่พัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ พื้นที่ปลูกป่าภาคีรัฐบาลและเอกชน และพื้นที่ปลูกป่าเพื่อใช้สอยในครัวเรือน
- ๒.๓ พื้นที่พัฒนาตามหลักวิทยาศาสตร์ชุมชน ได้แก่ พื้นที่โครงการตามพระราชดำริ โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง หมู่บ้านป่าไม้ และ สทก.
- ๒.๔ พื้นที่พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น แหล่งแร่ เขตระเบิด และข่อยหิน ส่วนราชการและเอกชนใช้ประโยชน์ในกิจการต่าง ๆ

๓. เขตพื้นที่ป่าเหมาะสมต่อการเกษตร

- ๓.๑ พื้นที่ป่าที่มีสมรรถนะของดินเหมาะสมต่อการเกษตร
- ๓.๒ พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรตามนัย มติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ และการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน

โดยที่พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมดเป็นประมาณร้อยละ ๔๕.๕๓ ของพื้นที่ ประเทศป่าอนุรักษ์ (zone C) จะมีเนื้อที่ประมาณร้อยละ ๒๗.๕๐ ของพื้นที่ประเทศ ป่าเศรษฐกิจ(zone E) ประมาณร้อยละ ๑๖.๑๘ ของพื้นที่ประเทศ และป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร(zone A) ประมาณร้อยละ ๒.๒๕ ของพื้นที่ประเทศ

จะเห็นได้ว่าพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ได้กล่าวถึงลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ และพื้นที่เหมาะสมต่อการเกษตรได้กล่าวถึงมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ โดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้เสนอไว้ ทั้งนี้เนื่องจากได้มีความพยายามในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรธรณี กรมชลประทานและกรมพัฒนาที่ดินได้ประชุมร่วมกัน ให้คำนิยาม "ต้นน้ำลำธาร" ว่า หมายถึง บริเวณป่าเขาที่อยู่ในบริเวณทลของลุ่มน้ำที่มีป่าปกคลุมหนาแน่น พร้อมทั้งได้กำหนดชั้นของพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารไว้ ๓ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ หมายถึง พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่มีสภาพเป็นป่าดงดิบที่สมบูรณ์ยังไม่เคยถูกแผ้วถางลงเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ทั่วไปเป็นแหล่งซึบน้ำอยู่บนภูเขาสูงชั้นที่สลับซับซ้อน มีความลาดชันมาก

ชั้นที่ ๒ หมายถึง พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่มีสภาพเป็นป่าดงดิบที่ได้ถูกแผ้วถางลงหรือชนิดของป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมผลัดใบ และป่าเต็งรัง ลักษณะของพื้นที่เป็นภูเขาที่มีความลาดชัน และมีความสูงกว่าชั้นที่ ๑ และพื้นที่ทั่วไปเป็นแหล่งซึบน้ำ

ชั้นที่ ๓ หมายถึง พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่สภาพป่าได้ถูกบุกรุกแผ้วถางลง เป็นที่ท่ามาหากินเสียเป็นส่วนมาก หรือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเสียเพียงบางส่วน ลักษณะของพื้นที่ทั่วไปเป็นที่เขา และมีพื้นที่ราบเป็นบางแห่ง ชนิดป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมผลัดใบ

เป้าหมายของการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร ก็เพื่อที่จะสนองความต้องการของประชาชนในการอุปโภค บริโภค เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมซึ่งนับวันความต้องการใช้น้ำจะมีปริมาณสูงขึ้น นอกจากความต้องการใช้น้ำแล้ว คุณภาพของน้ำที่จะใช้ก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

โดยปกติแล้ว น้ำที่ไหลในลำน้ำได้มาจากฝนซึ่งตกภายในลุ่มน้ำ มักจะอยู่ในที่สูง และถ้าต้นน้ำลำธารมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เมื่อฝนตกมาน้ำฝนก็จะปะทะกับต้นไม้ น้ำฝนบางส่วนก็จะไหลลงมาตามลำต้น กิ่งใบ ส่วนที่ไม่ปะทะกับเรือนยอดของต้นไม้ก็จะตกกระทบกับซากพืช ซึ่งจะช่วยลดแรงปะทะของเม็ดฝน ช่วยลดการแตกแยกของอนุภาคเม็ดดิน ถ้าเม็ดฝนปะทะกับเม็ดดินโดยตรงจะทำให้อนุภาคเม็ดดินบนผิวหน้าดินแตกกระจาย และถูกน้ำฝนพัดพาไปสู่ที่ต่ำ

ตามความลาดชันและแรงดึงดูดของโลก ซึ่งในที่สุดดินในบริเวณนั้นก็จะสูญเสียผิวหน้าดินซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ไปและดินที่ถูกพัดพาไปกับน้ำ ก็จะ ไปตกทับถม เป็นดินตะกอนบ่งพื้นที่ตอนล่าง

นอกจากนี้ซากพืชและ เศษใบไม้ของพื้นที่ป่าเหล่านี้จะดูดซับน้ำฝนแล้วน้ำฝนส่วนที่เหลือก็จะค่อย ๆ ไหลซึมลงไปในดิน รากของต้นไม้ก็มีบทบาทในการช่วยยึดดินให้ดินกักเก็บน้ำไว้ โดยมีเรณูรากแผ่ขยายได้กว้างและลึกทำให้ดินมีความร่วนซุย และการจัดเรียงตัวของช่องว่างในดินเป็นไปอย่างมีระเบียบ น้ำฝนส่วนที่ไหลซึมไปเก็บกักไว้ในดินก็จะค่อย ๆ ไหลผ่านชั้นดินอย่างช้า ๆ และไหลลงสู่ลำธารในที่สุด ส่วนที่ซึมลึกลงไปในดินก็จะกลายเป็นน้ำใต้ดิน และค่อย ๆ ไหลลงสู่ลำธารเช่นกัน จะเห็นได้ว่าบทบาทของป่าไม้มีความสำคัญในเกาะยึดดินมิให้ดินถูกพัดพาไป เพื่อให้ดินกักเก็บน้ำไว้ในดิน

ในด้านคุณภาพของน้ำ ป่าไม้จะช่วยกรองและสกัดกั้นพวกจุลินทรีย์ ตะกอน ยามาแมลง ที่ละลายหรือลอยมากับน้ำ โดยต้นไม้ ซากพืชเศษไม้ ปลายไม้ที่ร่วงหล่นบนดิน โดยเฉพาะบริเวณป่าไม้ที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ ทำให้คุณภาพของน้ำจากพื้นที่ต้นน้ำลำธารใสสะอาด มีสิ่งเจือปนน้อย และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน

กรมป่าไม้ได้มีแนวคิดที่จะมีการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารอย่างจริงจัง ในราวปี พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยกรมป่าไม้มีวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูสภาพของพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้อยู่ในสภาพที่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์อันพึงจะมีได้ โดยการปลูกป่าทดแทน และปรับปรุงสภาพของลุ่มน้ำ พร้อมกับพัฒนาทางด้านปลูกป่า และป้องกันรักษาป่าไม้ไว้ รวมทั้งดำเนินการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่าง ๆ ควบคู่ไปด้วย มีการพัฒนา โดยเฉพาะชุมชนชาวเขาในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ ของประเทศไทย เพื่อที่จะยับยั้งการบุกรุกทำลายป่าของชาวเขาและการปลูกฝิ่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้แล้วยังเป็นการป้องกันปัญหาทางด้านความมั่นคงของประเทศชาติอีกด้วย

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘ และวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ กำหนดขึ้นและอาณาเขตของป่าไม้ต้นน้ำลำธารบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง และแม่น้ำวัง ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยมีข้อกำหนดว่าการกระทำใด ๆ หรือการดำเนินการใด ๆ ในเขตบริเวณป่าต้นน้ำลำธารชั้นต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แต่ในเขตป่าต้นน้ำลำธารชั้นที่ ๑ จะห้ามไม่ให้มีการขอใช้ประโยชน์พื้นที่โดยเด็ดขาด มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวก่อให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างกรมป่าไม้กับกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงอุตสาหกรรมจึงได้เสนอขอทบทุนมติใหม่ คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ให้ตั้งกรรมการจากกรมป่าไม้ กรมชลประทาน กรมทรัพยากรธรณี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้นพิจารณา ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าควรมีการปรับปรุงแบ่งเขตชั้นของป่าต้นน้ำลำธารใหม่ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ

คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาลำต้นน้ำ ตามที่คณะกรรมการพิจารณา ทบทวนมติคณะรัฐมนตรีได้เสนอในการประชุมเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๓ แล้วให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงอุตสาหกรรม ร่วมกันพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง และในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้พิจารณาผลการพิจารณา ร่วมของ ๒ กระทรวงแล้ว และได้มอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับไปพิจารณาก่อน ซึ่งสรุปได้ว่ายังไม่สามารถหาผลสรุปที่เป็นข้อยุติเพื่อนำมาแก้ไขสถานการณ์ความขัดแย้งข้างต้นได้

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ จึงได้นำปัญหาลำต้นน้ำมาพิจารณาหาทางแก้ไขอีก โดยได้เสนอเรื่องเข้าคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดชั้นคุณภาพลำน้ำขึ้น ทำหน้าที่ศึกษาวิจัยกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการสำหรับกำหนดชั้นคุณภาพลำน้ำ ศึกษาวิจัยแบ่งชั้นคุณภาพลำน้ำที่สำคัญ ๆ และกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละชั้นลำน้ำ ให้สอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาวะแวดล้อม พร้อมทั้งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้เสนอโครงการศึกษาเพื่อกำหนดชั้นคุณภาพลำน้ำที่สำคัญของประเทศต่อคณะรัฐมนตรี เป็นโครงการพัฒนาเร่งด่วน ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ดำเนินโครงการฯ ได้

คณะผู้ทำการวิจัยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ดำเนินการวิจัยพื้นที่ลุ่มน้ำปิง และวังเสด็จเรียบร้อยแล้ว และได้เสนอผลงานวิจัยในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการแบ่งชั้นคุณภาพลำน้ำของประเทศไทยมาแล้ว ๒ ครั้ง ซึ่งเป็นการประชุมในระดับผู้บริหารหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำ ๑๘ หน่วยงาน และคณะวิจัยได้นำผลการวิจัยต่อคณะกรรมการกำหนดชั้นคุณภาพลำน้ำพิจารณาตามลำดับ

คณะกรรมการกำหนดชั้นคุณภาพลำน้ำ ได้พิจารณาผลการวิจัยเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการกำหนดชั้นคุณภาพลำน้ำและข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำแล้วเห็นว่า ผลงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นจะใช้เป็นข้อพิจารณาหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดชั้นคุณภาพลำน้ำเป็นการถาวรได้ ส่วนข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการลุ่มน้ำในอนาคตได้เช่นกัน สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงได้นำผลการวิจัยดังกล่าวเสนอคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติพิจารณา รับหลักการ เพื่อที่จะได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา รับหลักการต่อไป

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้พิจารณาเรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการ กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและข้อเสนอแนะมาตรการการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ ตามข้อเสนอของ คณะกรรมการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ในการประชุม ครั้งที่ ๒/๒๕๒๘ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ และมีมติดังนี้

๑. เห็นชอบกับหลักเกณฑ์และวิธีการ ที่ใช้ในการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำตาม รายละเอียดปรากฏในเอกสารประกอบการประชุม หมายเลข ๑ และให้นำหลักเกณฑ์ดังกล่าว ไปใช้ในการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำอื่น ๆ ทั่วประเทศต่อไป

๒. เห็นชอบในหลักการเกี่ยวกับข้อเสนอแนะมาตรการการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ ตามรายละเอียดปรากฏในเอกสารประกอบการประชุม หมายเลข ๒

๓. เห็นชอบให้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นหน่วยงาน รับผิดชอบในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะมาตรการการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ ที่แก้ไข ตามคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ตามข้อ ๒. แล้ว

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ลงมติ เห็นชอบด้วยตามมติของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ทั้ง ๓ ข้อ สำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำ ชั้นที่ ๑ เอ นั้นไม่ให้มีการใช้พื้นที่ในทุกกรณีโดยเด็ดขาด ส่วนการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำ ชั้นที่ ๑ บี ถ้ามีความจำเป็นต้องอนุญาตให้ประทุนบัตรหรือต่ออายุประทุนบัตรการทำเหมืองแร่ก็ให้กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณา เสนอคณะรัฐมนตรีอนุมัติเป็นราย ๆ ไป

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำบมและน่าน และข้อเสนอแนะมาตรการการการใช้ที่ดินในลุ่มน้ำบม-น่าน เมื่อ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ลุ่มน้ำมูลและชี เมื่อ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ลุ่มน้ำภาคใต้เมื่อ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ ลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ และพื้นที่ป่าชายเลนเมื่อ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

หลัก เกณฑ์และวิธีการในการกำหนดชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำ

หลัก เกณฑ์การกำหนดชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำ ในที่นี้กำหนดจากปัจจัยด้านกายภาพ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการทางอุทกวิทยาและมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ยากรวม ๖ ประการ คือ

๑. สภาพภูมิประเทศ ใช้ลักษณะแผ่นดิน (landform) ว่าเป็นบริเวณแนวสันเขา ยอดเขาแหลม ยอดเขามน หุบเหว เขิงเขา บริเวณรอยตักสักร่องเขา ที่ราบขั้นบันได ที่ราบหรือที่ลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการกำหนดการใช้ที่ดิน

๒. ระดับความลาดชัน ใช้ค่าเฉลี่ยความลาดชันของพื้นที่เป็นเปอร์เซ็นต์ ซึ่งนับและคำนวณได้จากพื้นที่ที่กำหนดขึ้น

๓. ความสูงจากระดับน้ำทะเล ใช้ค่าเฉลี่ยความสูงจากระดับน้ำทะเล เป็นเมตร ที่ปรากฏในแผนที่สภาพภูมิประเทศ

๔. ลักษณะทางธรณีวิทยา ใช้ชนิดของหินและอายุทางธรณี รวมทั้งสมบัติที่จะแปรสภาพเป็นดินที่มีความยากง่ายต่อการถูกชะล้างพังทลายที่ปรากฏเป็นส่วนใหญ่ในพื้นที่

๕. ลักษณะทางปฐพีวิทยา ใช้สมบัติของดินที่เกี่ยวกับความลึก ความอุดมสมบูรณ์ และความยากง่ายต่อการถูกชะล้างพังทลายของชนิดดินที่ปรากฏเป็นส่วนใหญ่ในพื้นที่

การกำหนดค่าปัจจัยต่าง ๆ ทั้งห้านี้ กำหนดจากแผนที่สภาพภูมิประเทศมาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ แผนที่ดิน และแผนที่ธรณีวิทยาของส่วนราชการต่าง ๆ ประกอบการตรวจสอบภาคสนามโดยใช้พื้นที่ ๑ ตารางกิโลเมตรเป็นเกณฑ์ และปรับสภาพของแนวเส้นชั้นคุณภาพลุ่มน้ำตามที่ควรเป็นจริง

๖. สภาพป่าไม้ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ใช้ตำแหน่งของป่าที่ปรากฏอยู่ในแผนที่มาตราส่วน ๑ : ๒๕๐,๐๐๐ ซึ่งกรมป่าไม้ได้จัดทำเป็นแผนที่ป่าไม้ โดยการแปลตีความจากภาพถ่ายดาวเทียม ที่บันทึกภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นเกณฑ์

การกำหนดชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำ กระทำโดยการผนวกเอาปัจจัยทั้งหมดเป็นรูปของสมการซึ่งได้มีการทดสอบและยอมรับจากการประชุมผู้แทนของหน่วยงานของรัฐฯ แล้วสมการที่ใช้กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำบึงและวัง คือ

$$Y(WSC) = [๑.๕๓ - ๐.๐๔๘ (Slope) - ๐.๐๐๔ (Elev) + ๐.๑๐๗ (Landfm) + ๐.๑๑๖ (Geol) + ๐.๑๕๓ (Soil) (FOR.)$$

Y(WSC) คือ ดัชนีชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำของพื้นที่

Slope คือ ระดับความลาดเทเฉลี่ยของพื้นที่ (ร้อยละ)

Elev คือ ค่าความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยของพื้นที่ (เมตรต่อ ๑๐)

Landfm คือ ดัชนีแทนลักษณะแผ่นดินของพื้นที่

Geol คือ ดัชนีแทนลักษณะทางธรณีวิทยาของพื้นที่

Soil คือ ดัชนีแทนลักษณะทางปฐพีวิทยาของพื้นที่

(FOR.) คือ ตัวแปรแทนสภาพการมีป่าไม้ หรือไม่มีป่าไม้ ซึ่งได้ค่า ๑ แทนสภาพมีป่าไม้และ ๐ แทนสภาพการไม่มีป่าไม้ ซึ่งตัวแปรนี้จะมีผลกับการกำหนดชั้นคุณภาพของกลุ่มน้ำเฉพาะในกรณีพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เท่านั้น กล่าวคือพื้นที่ใดเมื่อคำนวณด้วยสมการในวงเล็บเป็นชั้นที่ ๑ หากมีป่าไม้ปรากฏอยู่ในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ก็จะจัดเป็นลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ หากไม่มีป่าไม้ปรากฏอยู่ก็จะจัดเป็นลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ บี

ชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำและมาตรการควบคุมการใช้น้ำที่ดิน

พื้นที่ทั้งหมดของลุ่มน้ำปิงและวังจะถูกจำแนกออกเป็น ๕ ระดับชั้นคุณภาพตามลำดับความสำคัญในการควบคุมระบบนิเวศของลุ่มน้ำ โดยใช้หลักเกณฑ์และสมการคณิตศาสตร์ในข้อ ๒ เป็นองค์ประกอบในการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ซึ่งในแต่ละชั้นคุณภาพมีค่านิยามและลักษณะดังต่อไปนี้

๑. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำที่จะต้องสงวนรักษาไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะ เนื่องจากมีลักษณะและสมบัติที่อาจมีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงการใช้น้ำที่ดินได้ง่ายและรุนแรง โดยมีค่าดัชนีชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่คำนวณได้จากสมการน้อยกว่า ๑.๕๐ ไม่ว่าพื้นที่จะมีป่าหรือไม่มีป่าปกคลุมก็ตาม ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ จะแบ่งออกเป็น ๒ ระดับชั้นย่อย คือ

๑) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ เอ หมายถึง พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ที่ยังคงมีสภาพป่าสมบูรณ์ปรากฏอยู่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งจำเป็นต้องสงวนรักษาไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารและเป็นทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ

๒) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ บี หมายถึง พื้นที่ในลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ซึ่งสภาพป่าส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้ถูกทำลาย คัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงไปเพื่อพัฒนาการใช้น้ำที่ดินรูปแบบอื่นก่อนหน้าปี พ.ศ. ๒๕๒๕ และการใช้น้ำที่ดินหรือการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ดำเนินการไปแล้วจะต้องมีมาตรการควบคุมเป็นพิเศษ

๒. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๒ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำซึ่งมีค่าดัชนีชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่คำนวณได้จากสมการอยู่ระหว่าง ๑.๕ ถึงน้อยกว่า ๒.๒๑ โดยลักษณะทั่วไปมีคุณภาพเหมาะสมต่อการเป็นต้นน้ำลำธารในระดับรองลงมา และสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อกิจการที่สำคัญได้ เช่น การทำเหมืองแร่ เป็นต้น

๓. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๓ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำ ซึ่งมีค่าดัชนีชั้นคุณภาพที่คำนวณได้จากสมการอยู่ระหว่าง ๒.๒๑ ถึงน้อยกว่า ๓.๒๐ และพื้นที่โดยทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งกิจการทำไม้ เหมืองแร่ และปลูกพืชกสิกรรมประเภทไม้ป็นต้น

๔. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำ ซึ่งมีค่าดัชนีคุณภาพของลุ่มน้ำที่คำนวณได้จากสมการอยู่ระหว่าง ๓.๒๐ ถึงน้อยกว่า ๓.๕๕ และสภาพป่าได้ถูกบุกรุกแผ้วถางเป็นที่ใช้ประโยชน์เพื่อกิจการพืชไร่ เป็นส่วนมาก

๕. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๕ หมายถึง พื้นที่ภายในลุ่มน้ำ ซึ่งมีค่าดัชนีคุณภาพลุ่มน้ำมากกว่า ๓.๕๕ ขึ้นไป ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่ราบหรือที่ลุ่ม หรือเนินลาดเอียงเล็กน้อยและส่วนใหญ่ป่าไม้ได้ถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อประโยชน์ด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะทำนาและกิจการอื่น ๆ ไปแล้ว

หมายเหตุ ค่าดัชนีที่คำนวณได้จากสมการสำหรับลุ่มน้ำยมและน่านจะเท่ากับดัชนีสำหรับลุ่มน้ำปิงและยม แต่สำหรับลุ่มน้ำมูล-ชีนั้น ค่าสมการของแต่ละชั้นของลุ่มน้ำจะแตกต่างกันของปิง-วัง-ยม-น่าน คือ ชั้นที่ ๑ มีค่าน้อยกว่า ๑.๕๕ ชั้นที่ ๒ มีค่า ๑.๕๕-๒.๕๕ ชั้นที่ ๓ มีค่า ๒.๕๕-๓.๕๕ ชั้นที่ ๔ มีค่า ๓.๕๕-๔.๗๕ และชั้นที่ ๕ มีค่ามากกว่า ๔.๗๕ สำหรับดัชนีของลุ่มน้ำภาคใต้คงเป็นเช่นเดียวกับลุ่มน้ำมูลและชี ส่วนค่าดัชนีสำหรับลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็คงจะใกล้เคียงกับดัชนีทั้ง ๒ ชุดที่ได้กล่าวมาแล้ว

ข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขคลุ่มน้ำปิงและวัง

๑. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้สมควรให้มีมาตรการการใช้ที่ดิน ดังนี้

๑.๑ ห้ามมิให้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ป่าไม้เป็นรูปแบบอื่นอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารอย่างแท้จริง

๑.๒ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบำรุงรักษาป่าธรรมชาติที่มีอยู่ และระงับการอนุญาตทำไม้โดยเด็ดขาด และให้ดำเนินการป้องกันลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างเข้มงวดกวดขัน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินใด ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ ๑ เอ ภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กำหนดให้ใช้มาตรการดังนี้

๑.๓ บริเวณพื้นที่ใดที่ได้กำหนดเป็นลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ ไว้แล้ว หากภายหลัง

สำรวจพบว่า เป็นที่รกร้างว่างเปล่าหรือป่าเสื่อมโทรม ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าทดแทนต่อไป

๑.๔ บริเวณใดที่มีราษฎรอาศัยอยู่ดั้งเดิมอย่างเป็นการถาวรแล้วให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดที่ทำกินให้เป็นการถาวร เพื่อมิให้มีการโยกย้ายและทำลายป่าให้ขยายขอบเขตออกไปอีก

หมายเหตุ มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ นี้ ได้รับการแก้ไขโดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๘

๒. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ บี

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้เห็นสมควรให้มีมาตรการการใช้ที่ดิน ดังนี้

๒.๑ พื้นที่ใดที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อประกอบภารกิจรูปแบบต่าง ๆ ไปแล้ว ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาคำเนินการกำหนดการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

๒.๒ บริเวณใดที่ได้รับการพัฒนาเพื่อทำแหล่งพักผ่อนหย่อนใจรูปแบบต่าง ๆ ไปแล้วหากจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใดจะต้องดำเนินการวางแผนการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาคุณภาพของลักษณะทางนิเวศวิทยาและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

๒.๓ บริเวณพื้นที่ใดที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรหรือการพัฒนาในรูปแบบอื่น ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารอย่างรีบด่วน

๒.๔ ในกรณีที่ต้องมีการก่อสร้างถนนผ่านเข้าไปในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ หรือการทำเหมืองแร่ หน่วยงานที่รับผิดชอบในโครงการจะต้องดำเนินการควบคุมการชะล้างพังทลายของดินที่เกิดขึ้นในบริเวณโครงการ เนื่องจากการปฏิบัติการในระหว่างดำเนินการและภายหลังเสร็จสิ้นโครงการมิให้ลงสู่แหล่งน้ำ จนทำให้เกิดอันตรายแก่สัตว์น้ำและไม่สามารถนำมาอุปโภคและบริโภคได้

๒.๕ ในกรณีส่วนราชการใดมีความจำเป็นต้องใช้ที่ดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในโครงการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติแล้ว ให้ส่วนราชการเจ้าของโครงการดังกล่าวนำโครงการนั้นเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ เสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณาต่อไป

หมายเหตุ มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ บี ได้รับการเพิ่มเติมตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๘

๓. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๒

ในการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำชั้นคุณภาพนี้ เห็นสมควรให้มีมาตรการ ดังนี้

๓.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้และเหมืองแร่ ควรอนุญาตให้ได้แต่จะต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติในการใช้ที่ดินเพื่อการนั้น ๆ อย่างเข้มงวดกวดขัน และเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ต้นน้ำลำธารและพื้นที่ตอนล่างอย่างเด็ดขาด

๓.๒ การใช้ที่ดินเพื่อกิจการทางด้านเกษตรกรรมควรหลีกเลี่ยงอย่างเด็ดขาด

๓.๓ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการปลูกป่าในบริเวณที่ถูกทำลายโดย

ริบด่วน

๔. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๓

ในการใช้ที่ดินในเขตคุณภาพลุ่มน้ำชั้นนี้ สมควรให้มีมาตรการดังนี้

๔.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ กสิกรรมหรือกิจการอื่น ๆ อนุญาตให้ได้แต่ต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติอย่างเข้มงวดให้เป็นไปตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ

๔.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการกสิกรรมในชั้นคุณภาพนี้ ควรต้องปฏิบัติดังนี้

(ก) บริเวณที่มีดินลึกมากกว่า ๕๐ เซนติเมตร ให้ใช้เป็นบริเวณที่ปลูกไม้ผลไม้เศรษฐกิจและพืชเศรษฐกิจปีนต้นอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม แต่ต้องใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ถูกต้อง

(ข) บริเวณที่ดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ที่ไม่เหมาะสมกับกิจการทางการกสิกรรม สมควรใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้หรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

๕. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำชั้นนี้ สมควรมีมาตรการ ดังนี้

๕.๑ การใช้พื้นที่ทำเหมืองแร่ ป่าไม้ และกิจการอื่น ๆ ให้อนุญาตได้ตามปกติ โดยให้ถือปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการโดยเคร่งครัด

๕.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้จะต้องปฏิบัติดังนี้

(ก) บริเวณที่มีความลาดชันร้อยละ ๑๘-๒๕ และดินลึกน้อยกว่า ๕๐

เซนติเมตรสมควรใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้และไม้ผล โดยมีการวางแผนการใช้ที่ดินตามมาตรการการอนุรักษ์ดินและน้ำ

(ข) บริเวณที่มีความลาดชันระหว่างร้อยละ ๖-๑๘ ควรจะใช้เพาะปลูกพืชไร่ นา โดยมีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ

๖. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้ควรมีมาตรการ ดังนี้

๖.๑ การใช้ที่ดินที่ทำกิจการเหมืองแร่ การเกษตร ป่าไม้ และกิจการอื่น ให้อนุญาตได้ตามปกติ

๖.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้จะต้องปฏิบัติดังนี้

(ก) บริเวณที่มีดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชไร่ ป่าเอกชน ไม้ผลและทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ หรือไม้กึ่งใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

(ข) บริเวณที่มีดินลึกมากกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว และพืชไร่ และต้องระมัดระวังดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

๖.๓ ในกรณีที่จะใช้ดินในชั้นคุณภาพนี้ เพื่อการอุตสาหกรรม ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในที่นี้หมายถึง กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรธรณี กรมประชาสัมพันธ์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมชลประทาน กรมทางหลวง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงกลาโหม กรมการปกครอง สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โครงการหลวง สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขบลุ่มน้ำยมและน่าน

๑. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ

เหมือนเขตลุ่มน้ำปิงและวัง และได้รับการแก้ไขโดยมติคณะรัฐมนตรี
เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

๒. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ บี

เหมือนเขตลุ่มน้ำปิงและวัง และได้รับการแก้ไขโดยมติคณะรัฐมนตรี
เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๓๑

๓. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๒

เหมือนเขตลุ่มน้ำปิงและวัง

๔. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๓

เหมือนเขตลุ่มน้ำปิงและวัง

๕. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔

เหมือนเขตลุ่มน้ำปิงและวัง

๖. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๕

เหมือนเขตลุ่มน้ำปิงและวัง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในที่นี้หมายถึง กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรธรณี กรมประมง สังกเคราะห์
กรมพัฒนาที่ดิน กรมชลประทาน กรมทางหลวง กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการ
เกษตร กระทรวงกลาโหม กรมการปกครอง สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบ
ปรามยาเสพติด โครงการหลวง และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำมูลและชี

๑. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ

๑.๑ ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ไม่ให้เกิดการใช้ที่ดินในทุกกรณี ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้เป็น
พื้นที่ดินน้ำลำธารอย่างแท้จริง

๑.๒ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบำรุงรักษาป่าธรรมชาติที่มีอยู่ และระงับ
การอนุญาตทำไม้โดยเด็ดขาด และให้ดำเนินการป้องกันลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่าง
เข้มงวดกวดขัน

๑.๓ ถ้าหากภายหลังสำรวจพบว่าพื้นที่ใดเป็นที่รกร้างว่างเปล่า หรือพื้นที่
ที่ถูกบุกรุกแผ้วถางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าทดแทนต่อไป

๑.๔ บริเวณโคที่มีราษฎรอาศัยอยู่ตั้งเดิมก่อนปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการโยกย้ายราษฎรเหล่านั้นออกไปจากพื้นที่ และจัดที่ทำกินให้เพื่อมิให้มีการบุกรุกและทำลายป่าไม้ให้ขยายขอบเขตออกไปอีก

๑.๕ ถ้าหากภายหลังสำรวจพบว่า พื้นที่โคปีราษฎรบุกรุกเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่

๒. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ปี

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ เห็นสมควรให้มีมาตรการการใช้ที่ดินดังนี้

๒.๑ พื้นที่โคที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อประกอบการเกษตรกรรม รูปแบบต่าง ๆ ไปแล้ว ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาดำเนินการกำหนดการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

๒.๒ บริเวณโคที่ได้รับการพัฒนา เพื่อทำแหล่งพักผ่อนหย่อนใจรูปแบบต่าง ๆ ไปแล้ว หากจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโคจะต้องดำเนินการวางแผนใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาคุณภาพของลักษณะทางนิเวศน์วิทยา และการอนุรักษ์ธรรมชาติ

๒.๓ บริเวณพื้นที่โคซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ไม่มีการใช้ประโยชน์แล้ว ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าฟื้นฟูสมรรถภาพดินน้ำลำธารอย่างรีบด่วน

๒.๔ ในกรณีที่ต้องมีการก่อสร้างถนนผ่านเข้าไปในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ หรือการทำเหมืองแร่หน่วยงานที่รับผิดชอบในโครงการจะต้องดำเนินการควบคุมการชะล้างพังทลายของดินที่เกิดขึ้นในบริเวณโครงการ เนื่องจากการปฏิบัติการในระหว่างดำเนินการ และภายหลังเสร็จสิ้นโครงการ มิให้ลงสู่แหล่งน้ำจนทำให้เกิดอันตรายแก่สัตว์น้ำ และไม่สามารถนำมาอุปโภคและบริโภคได้

๒.๕ ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องอนุญาตให้ประทานบัตร หรือต่ออายุประทานบัตรการทำเหมืองแร่ ก็ให้กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีอนุมัติเป็นราย ๆ ไป

๓. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔

ในการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้ เห็นสมควรให้มีมาตรการดังนี้

๓.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ หรือกิจการอื่นที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศอย่างแท้จริง และได้รับรองจากหน่วยงานที่รับผิดชอบแล้วว่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือหาพื้นที่ดำเนินการที่อื่นได้ควรอนุญาตให้ได้แต่จะต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติในการใช้ที่ดินเพื่อการนั้น ๆ อย่างเข้มงวดกวดขันและเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ต้นน้ำลำธาร และพื้นที่ตอนล่างอย่างเด็ดขาด

๓.๒ การใช้ที่ดินเพื่อกิจการทางด้านเกษตรกรรม ควรหลีกเลี่ยง

๓.๓ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าในบริเวณที่ถูกทำลายโดยด่วน

๔. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๓

ในการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้เห็นสมควรให้มีมาตรการดังนี้

๔.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ เกษตรกรรม หรือกิจการอื่น ๆ อนุญาตให้ได้แต่ต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติอย่างเข้มงวด เป็นไปตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ

๔.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีดินลึกลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ที่ไม่เหมาะสมกับกิจกรรมทางการเกษตรกรรมสมควรใช้ เป็นพื้นที่ป่าไม้หรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

(ข) บริเวณที่มีดินลึกมากกว่า ๕๐ เซนติเมตร ให้ใช้ เป็นบริเวณที่ปลูกไม้ผลไม้เศรษฐกิจและพืชเศรษฐกิจ ยืนต้นอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม แต่ต้องใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ถูกต้อง

๕. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้เห็นสมควรให้มีมาตรการดังนี้

๕.๑ การใช้พื้นที่ทำป่าไม้ เหมืองแร่ และกิจการอื่น ๆ ให้อนุญาตได้ตามปกติโดยให้ถือปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการโดยเคร่งครัด

๕.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีความลาดชันร้อยละ ๑๘-๒๕ และดินลึกลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร สมควรใช้ เป็นพื้นที่ป่าไม้และ ไม้ผล โดยมีกรวางแผนการใช้ที่ดินตามมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ

(ข) บริเวณที่มีความลาดชันร้อยละ ๖-๑๘ ควรจะใช้เพาะปลูกพืชไร่นา ไม้เศรษฐกิจอื่น ๆ โดยมีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ

๖. มาตรการการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๕

การการใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้ เห็นสมควรให้มีมาตรการดังนี้

๖.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ เกษตรกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ให้อนุญาตได้ตามปกติ

๖.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชไร่ ป่าเอกชน ไม้ผล และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ หรือไม้ก็ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

(ข) บริเวณที่มีดินลึกมากกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว และพืชไร่ และต้องมีตระวัังดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

๖.๓ ในกรณีที่จะใช้ที่ดินในชั้นคุณภาพนี้ เพื่อการอุตสาหกรรม ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในที่นี้หมายถึง กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรธรณี กรมประมง สภาเกษตรกร กรมพัฒนาที่ดิน กรมชลประทาน กรมทางหลวง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงกลาโหม กรมการปกครอง สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โครงการหลวง สำนักงานประมง สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะมาตรการการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำภาคใต้

๑. มาตรการการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ

๑.๑ ในพื้นที่ลุ่มน้ำนี้ไม่ให้มีการใช้พื้นที่ในทุกกรณี ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารอย่างแท้จริง

๑.๒ ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบำรุงรักษาธรรมชาติที่มีอยู่ และระงับการอนุญาตทำไม้โดยเด็ดขาดและให้ดำเนินการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างเข้มงวดกวดขัน

๑.๓ บริเวณพื้นที่ใดได้กำหนดเป็นลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ ไว้แล้ว หากภายหลังสำรวจพบว่า เป็นที่รกร้างว่างเปล่าหรือป่าที่ถูกทำลายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าทดแทนต่อไป

๑.๔ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ซึ่งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ถ้ามีราษฎรบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าเพื่อการใด ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโยกย้ายราษฎรออกจากพื้นที่โดยเร็ว

๑.๕ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือป่าที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้จำแนกเป็นพื้นที่ป่าไม้ถาวร ถ้ามีราษฎรบุกรุกเข้าทำประโยชน์เพื่อการเกษตรกรรมให้ดำเนินการดังนี้

๑.๕.๑ กรณีที่มีราษฎรบุกรุกก่อน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการควบคุมมิให้มีการขยายขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพิ่มขึ้นและโยกย้ายราษฎรภายในเวลาที่เหมาะสม พร้อมทั้งจัดหาพื้นที่ทำกินในพื้นที่อื่นให้กับราษฎรเหล่านั้นด้วย

๑.๕.๒ กรณีที่มีราษฎรบุกรุกระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๓๐ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตาม ๑.๕.๑ เว้นแต่ไม่ต้องจัดหาที่ทำกินให้กับราษฎรเหล่านั้น

๑.๕.๓ กรณีที่มีราษฎรบุกรุกภายหลัง พ.ศ. ๒๕๓๐ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการโยกย้ายราษฎรเหล่านั้นออกจากพื้นที่โดยเร็ว

๒. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ บี

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ให้มีมาตรการการใช้ที่ดินดังนี้

๒.๑ พื้นที่ใดที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพ เพื่อประกอบการเกษตรกรรม รูปแบบต่าง ๆ ไปแล้วให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาคำเนินการกำหนดการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

๒.๒ บริเวณใดที่ได้รับการพัฒนาเพื่อทำแหล่งพักผ่อนหย่อนใจรูปแบบต่าง ๆ ไปแล้ว หากจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใด จะต้องดำเนินการวางแผนการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาคุณภาพของลักษณะทางนิเวศวิทยาและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

๒.๓ การใช้ประโยชน์พื้นที่ลุ่มน้ำตาม ๒.๑ หรือ ๒.๒ ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือป่าที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้จำแนกเป็นพื้นที่ป่าไม้ถาวรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้เป็นไปตามความใน ๑.๕.๑

๒.๔ บริเวณพื้นที่ใดซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่าและไม่มีการใช้ประโยชน์ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารอย่างรีบด่วน

๒.๕ ในกรณีที่ต้องมีการก่อสร้างถนนผ่านเข้าไปในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดให้มีการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณา

๒.๖ ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องอนุญาตให้ประทานบัตรหรือต่ออายุสัมปทานบัตร การทำเหมืองแร่ให้กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีอนุมัติเป็นราย ๆ ในโครงการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติแล้วให้ส่วนราชการเจ้าของโครงการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมเพื่อพิจารณาต่อไป

๓. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๒

ในการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้ให้มีมาตรการดังนี้

๓.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ สวนยางพารา หรือกิจการอื่นที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ อย่างแท้จริงและได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่รับผิดชอบแล้วว่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือหาพื้นที่ดำเนินการที่อื่นได้ ควรอนุญาตให้ได้ และจะต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติในการใช้ที่ดินเพื่อการนั้น ๆ อย่างเข้มงวด กวดขันและเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ต้นน้ำลำธารและพื้นที่ตอนล่างอย่างเด็ดขาด

๓.๒ การใช้ที่ดินเพื่อกิจการทางด้านเกษตรกรรม ควรหลีกเลี่ยงเด็ดขาด

๓.๓ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินปลูกป่าในบริเวณที่ถูกทำลายโดยด่วน

๔. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๓

ในการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้ ให้มีมาตรการดังนี้

๔.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ หรือกิจการอื่น ๆ อนุญาตให้ได้ แต่ต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติอย่างเข้มงวดให้เป็นไปตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ

๔.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ที่ไม่เหมาะสมกับกิจการทางการกลีกรวมสมควรให้เป็นพื้นที่ป่าไม้หรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

(ข) บริเวณที่มีดินลึกกว่า ๕๐ เซนติเมตร ให้ใช้ เป็นบริเวณที่ปลูกไม้ผล ไม้เศรษฐกิจและพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม แต่ต้องใช้มาตรการ การอนุรักษ์ดินและน้ำที่ถูกต้อง

๕. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้ให้มีมาตรการดังนี้

๕.๑ การใช้พื้นที่ทำเหมืองแร่ ป่าไม้ และกิจการอื่น ๆ ให้อนุญาตได้ตาม ปกติโดยให้ถือปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการโดยเคร่งครัด

๕.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีความลาดชันร้อยละ ๑๘-๒๕ และดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร สมควรใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้และ ไม้ผล โดยมีการวางแผนการใช้ที่ดินตามมาตรการ การอนุรักษ์ดินและน้ำ

(ข) บริเวณที่มีความลาดชันร้อยละ ๖-๑๘ ควรจะใช้เพาะปลูกพืชไร่ นา ไม้เศรษฐกิจอื่น ๆ โดยมีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ

๖. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๕

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้ ให้มีมาตรการดังนี้

๖.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการเหมืองแร่ การเกษตร ป่าไม้ และกิจการอื่น ๆ ให้อนุญาตได้ตามปกติ

๖.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรใช้เป็นพื้นที่ใน การปลูกพืชไร่ ป่าเอกชน ไม้ผล และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์หรือไม้กึ่งใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

(ข) บริเวณที่มีดินลึกมากกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรให้เป็นพื้นที่ปลูก ข้าวและพืชไร่ และต้องระมัดระวังดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

๖.๓ ในกรณีที่จะใช้ที่ดินในชั้นคุณภาพนี้ เพื่อการอุตสาหกรรม ให้หลีกเลี่ยง พื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูง

๖.๔ การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ที่อยู่ในบริเวณที่ได้รับ การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในป่าชายเลน ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ นั้น ให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในที่นี้หมายถึง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงกลาโหม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวงคมนาคม และสำนักนายกรัฐมนตรี

ข้อเสนอแนะมาตรการการกาวไร้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียง

๑. มาตรการการกาวไร้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ให้มีมาตรการการกาวไร้ที่ดิน ดังนี้

๑.๑ ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ไม่ให้มีการใช้พื้นที่ในทุกกรณี ทั้งนี้ เพื่อรักษาไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารอย่างแท้จริง

๑.๒ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบำรุงรักษาป่าธรรมชาติที่มีอยู่และระงับการอนุญาตทำไม้โดยเด็ดขาดและให้ดำเนินการป้องกันและปราบปรามลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างเข้มงวดกวดขัน

๑.๓ บริเวณพื้นที่ใดที่ได้กำหนดเป็นลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ เอ ไว้แล้ว หากภายหลังสำรวจพบว่าเป็นที่รกร้างว่างเปล่าหรือป่าที่ถูกทำลายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าทดแทน และระงับการอนุญาตการทำไม้โดยเด็ดขาด

๑.๔ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ถ้ามีราษฎรบุกรุกเข้าใช้ประโยชน์ไม่ว่าเพื่อการใดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโยกย้ายราษฎรออกจากพื้นที่โดยเร็ว

๑.๕ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้จำแนกเป็นพื้นที่ป่าไม้ถาวร ถ้ามีราษฎรบุกรุกใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรกรรมให้ดำเนินการดังนี้

๑.๕.๑ กรณีที่มีราษฎรบุกรุกก่อน พ.ศ. ๒๕๒๘ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการควบคุมมิให้มีการขยายขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพิ่มเติมและดำเนินการโยกย้ายราษฎรภายในเวลาที่เหมาะสม แล้วจัดหาพื้นที่ทำกินในพื้นที่อื่นให้กับราษฎรเหล่านั้นด้วย

๑.๕.๒ กรณีที่มีราษฎรบุกรุกระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๑ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตาม ๑.๕.๑ เว้นแต่ไม่ต้องจัดหาที่ทำกินให้กับราษฎรเหล่านั้น

๑.๕.๓ กรณีที่มีราษฎรบุกรุกภายหลัง พ.ศ. ๒๕๓๑ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการโยกย้ายราษฎรเหล่านั้นออกจากพื้นที่โดยเร็ว

๑.๖ หากมีการอนุญาตให้เอกชนใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ โดยถูกต้องตามกฎหมายไปก่อนที่จะมีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เมื่อสิ้นนิติสัมพันธ์กับทางราชการแล้วไม่ให้มีการต่ออายุการอนุญาตอีก เว้นแต่กรณีที่เป็นนโยบายของรัฐบาล

๑.๗ ให้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจหลีกเลี่ยงการใช้พื้นที่นั้น

(มาตรการข้อ ๑.๖ และ ๑.๗ เพิ่มเติมตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๙

พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๑)

๒. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ปี

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ให้มีมาตรการการใช้ที่ดิน ดังนี้

๒.๑ พื้นที่ใดที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเพื่อประกอบการเกษตรกรรม (ไม่รวมถึงการปลูกป่า) รูปแบบต่าง ๆ ไปแล้ว ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาดำเนินการกำหนดการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

๒.๒ บริเวณใดที่ได้รับการพัฒนาเพื่อทำแหล่งพักผ่อนหย่อนใจรูปแบบต่าง ๆ ไปแล้วหากจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใดจะต้องดำเนินการวางแผนการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาคุณภาพของลักษณะทางนิเวศน์วิทยาและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

๒.๓ การใช้ประโยชน์พื้นที่ลุ่มน้ำตาม ๒.๑ หรือ ๒.๒ ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าที่คณะรัฐมนตรีให้จำแนกเป็นพื้นที่ป่าไม้ถาวร ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้เป็นไปตามความใน ๑.๕

๒.๔ บริเวณพื้นที่ใดซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่าและไม่มีการใช้ประโยชน์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารอย่างรีบด่วน และระงับการอนุญาตทำไม้โดยเด็ดขาด

๒.๕ ในกรณีที่ต้องมีการก่อสร้างถนนผ่านเข้าไปในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดให้มีการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่เสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณา

๒.๖ ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องอนุญาตให้ประทานบัตร หรือต่ออายุประทานบัตรการทำเหมืองแร่ให้กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีเป็นราย ๆ ไป

๒.๗ ในกรณีส่วนราชการใดมีความจำเป็นต้องใช้ที่ดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในโครงการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติแล้ว ให้ส่วนราชการเจ้าของ

โครงการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณา

๒.๘ การใช้ประโยชน์พื้นที่ลุ่มน้ำอย่างอื่น ๆ โดยเอกชนในที่ดินของรัฐที่ขอใหม่ไม่สมควรอนุญาตเว้นแต่กรณีที่เป็นนโยบายของรัฐบาล

๒.๙ หากมีการอนุญาตให้เอกชนใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ โดยถูกต้องตามระเบียบและกฎหมายไปก่อนที่จะมีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เมื่อสิ้นนิติสัมพันธ์กับราชการแล้วไม่ควรให้ต่ออายุการอนุญาตอีก เว้นแต่กรณีที่เป็นนโยบายของรัฐบาล

(มาตรการข้อ ๒.๘ และ ๒.๙ เพิ่มเติมตามมติคณะรัฐมนตรี

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔)

๓. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๒

ในการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้ให้มีมาตรการ ดังนี้

๓.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ สวนยางพารา หรือกิจการอื่นที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศอย่างแท้จริงและได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่รับผิดชอบแล้วว่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือหาพื้นที่ดำเนินการที่อื่นได้ ควรอนุญาตให้ได้ แต่จะต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติในการใช้ที่ดินเพื่อการนั้น ๆ อย่างเข้มงวด กวดขัน และเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ดินน้ำลำธาร และพื้นที่ตอนล่างอย่างเด็ดขาด

๓.๒ ควรหลีกเลี่ยงการใช้ที่ดินเพื่อกิจการทางด้านเกษตรกรรม

๓.๓ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าในบริเวณที่ถูกทำลาย

โดยรีบด่วน

๓.๔ หากมีการอนุญาตให้เอกชนใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ โดยถูกต้องตามระเบียบและกฎหมายไปก่อนที่จะมีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องควบคุมหรือให้คำแนะนำวิธีการปฏิบัติในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการนั้น ๆ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ดินน้ำลำธารและพื้นที่ตอนล่าง

(มาตรการข้อ ๓.๔ เพิ่มเติมตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๕๓๔)

๔. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๓

ในการใช้ที่ดินในเขตคุณภาพลุ่มน้ำชั้นนี้ ให้มีมาตรการ ดังนี้

๔.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ หรือกิจการอื่น ๆ อนุญาตให้
ได้แต่ต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติอย่างเข้มงวดให้เป็นไปตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ

๔.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ที่ไม่เหมาะสมกับกิจการ
ทางการกสิกรรม สมควรใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้หรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

(ข) บริเวณที่มีดินลึกมากกว่า ๕๐ เซนติเมตร ให้ใช้เป็นบริเวณที่ปลูก
ไม้ผลไม้เศรษฐกิจ และพืชเศรษฐกิจอื่นต้นอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม แต่ต้องใช้มาตรการ
อนุรักษ์ดินและน้ำที่ถูกต้อง

๕. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๔

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในเขตลุ่มน้ำชั้นนี้ ให้มีมาตรการดังนี้

๕.๑ การใช้พื้นที่ทำเหมืองแร่ ป่าไม้ และกิจการอื่น ๆ ให้อนุญาตได้ตามปกติ
โดยให้ถือปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการโดยเคร่งครัด

๕.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่มีความลาดชันระหว่างร้อยละ ๑๘-๒๕ และดินลึกน้อยกว่า
๕๐ ซม. สมควรใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้และไม้ผล โดยมีการวางแผนการใช้ที่ดินตามมาตรการ
การอนุรักษ์ดินและน้ำ

(ข) บริเวณที่มีความลาดชันระหว่างร้อยละ ๖-๑๘ ควรจะใช้เพาะปลูก
พืชไร่ป่าไม้เศรษฐกิจอื่น ๆ โดยมีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ

๖. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๕

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้ให้มีมาตรการดังนี้

๖.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการเหมืองแร่ การเกษตร ป่าไม้ และกิจการอื่น ๆ
ให้อนุญาตได้ตามปกติ

๖.๒ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

(ก) บริเวณที่ดินลึกน้อยกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรใช้เป็นพื้นที่ใน
การปลูกพืชไร่ป่าเอกชน ไม้ผล และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ หรือไม้ก็ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

(ข) บริเวณที่ดินลึกมากกว่า ๕๐ เซนติเมตร ควรใช้เป็นพื้นที่ปลูก
ข้าวและพืชไร่และต้องระมัดระวัง ดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

๖.๓ ในกรณีที่จะใช้ที่ดินในชั้นคุณภาพนี้ เพื่อการอุตสาหกรรมและการตั้งชุมชนหรือกิจกรรมอื่น ๆ ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเกษตรสูง

๖.๔ การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำในชั้นนี้ที่อยู่ในบริเวณที่ได้รับการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ นั้น ให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในที่นี้หมายถึง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงกลาโหม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวงคมนาคม และสำนักนายกรัฐมนตรี

ข้อเสนอแนะมาตรการการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน

๑. มาตรการการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เขตอนุรักษ์

ในพื้นที่ป่าชายเลนที่กำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์นี้ ให้มีมาตรการการใช้ประโยชน์ที่ดินดังต่อไปนี้

๑.๑ ห้ามมิให้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ป่าชายเลน ไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่นอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ให้เป็นไปตามธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์

๑.๒ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบำรุงรักษาป่าธรรมชาติที่มีอยู่ และระงับการอนุญาตขอเข้าทำประโยชน์ทุกชนิดโดยเด็ดขาด

ในกรณีที่มีการเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่นั้นอยู่ก่อนที่ประกาศกำหนดเขตนี้ มีผลใช้บังคับ กำหนดให้ใช้มาตรการดังนี้

๑.๓ บริเวณพื้นที่ใดที่ได้กำหนดเป็นเขตหวงห้าม/อนุรักษ์ไว้แล้ว หากภายหลังสำรวจพบว่ามีสภาพป่าเสื่อมโทรมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าทดแทนต่อไป

๑.๔ บริเวณพื้นที่ใดที่เกิดขึ้นมาใหม่ เช่น สันดอน เลนงอก ให้ถือเป็นพื้นที่ป่าไม้ของรัฐ และให้มีการปลูกสร้างสวนป่าไม้ชายเลนขึ้นบริเวณนั้น ยกเว้นที่ดินกรรมสิทธิ์ของเอกชน หรือการนำพื้นที่ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นให้เป็นไปตามกฎหมายที่ว่าด้วยการนั้น

๑.๕ บริเวณใดที่มีราษฎรอาศัยอยู่ดั้งเดิมเป็นการถาวรแล้ว ก็ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควบคุมมิให้มีการขยายเพิ่มเติมขึ้นมาอีก

๑.๖ บริเวณใดที่มีราษฎรเข้าทำประโยชน์อยู่แล้ว เช่น การทำนาถุ้ง
เหมืองแร่หรือกิจการอื่น ๆ เมื่อหมดอายุสัมปทานแล้วก็ให้ระงับการต่อใบอนุญาตใหม่
ส่วนที่มีการเข้าทำประโยชน์ไปโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ
การเพิกถอนออกจากพื้นที่ในทันที

๑.๗ ในกรณีที่มีส่วนราชการมีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
ในโครงการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ และความมั่นคงของชาติ ก็ให้ดำเนินการตามมติ
คณะรัฐมนตรี และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอ คณะรัฐมนตรี พิจารณาเป็นราย ๆ ไป

๒. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ เขตเศรษฐกิจ ก.

ในพื้นที่เขตนี้เห็นสมควรให้มีมาตรการใช้ที่ดินดังนี้

๒.๑ พื้นที่ใดที่มีการเปลี่ยนแปลง ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาคำเนินการ
ฟื้นฟูสภาพป่า เพื่อประโยชน์ในกิจการป่าไม้ให้ได้ผลผลิตที่สม่ำเสมอตามหลักวิชาการป่าไม้ต่อไป

๒.๒ พื้นที่ใดที่มีการพัฒนาจนมีสภาพเปลี่ยนแปลงไป โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายให้
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการเพิกถอนออกจากพื้นที่ และดำเนินการปลูกป่าทดแทนทันที

๒.๓ เร่งรัดและส่งเสริมให้ภาครัฐและเอกชนฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนที่เสื่อม
โทรมโดยการปลูกป่า ตลอดจนปรับปรุงระเบียบกฎหมายให้ทันสมัยและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติ
ได้อย่างรวดเร็ว

๒.๔ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควบคุมการทำไม้ และการปลูกป่ารุ่นป่าของ
ผู้รับสัมปทานตามที่กำหนดไว้ในเงื่อนไขสัมปทานโดยเคร่งครัด โดยมีการตรวจสอบควบคุม
แนะนำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

๒.๕ ในกรณีที่จะมีการอนุญาตให้มีการทำเหมืองแร่ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
พิจารณาถึงความเหมาะสมและให้ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ ในกรณีที่มีส่วนราชการใดมีความจำเป็นต้องใช้ที่ดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
ก็ให้ดำเนินการตามมติ ครม. และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๓. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ เขตเศรษฐกิจ ข.

ในพื้นที่เขตนี้ เห็นสมควรให้มีมาตรการการใช้ที่ดิน ดังต่อไปนี้

๓.๑ การใช้พื้นที่ทำกิจการด้านประมง เหมืองแร่ กสิกรรมหรือกิจการอื่น ๆ
ต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติอย่างเข้มงวด เพื่อให้เป็นตามหลักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๓.๒ ในการอนุญาตใช้พื้นที่ต้องคำนึงถึงผลดีผลเสียทางด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

๓.๓ การขอใช้พื้นที่เพื่อกิจการต่าง ๆ ให้ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี

และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๓.๒.๓.๒ การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มเติม

ในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติมนั้น ได้มีการกล่าวถึงพื้นที่ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ ที่เหมาะสมต่อการสงวนไว้เพื่อศึกษาวิจัย ที่อยู่ตามแนวชายแดน ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ที่ตั้งแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ และที่เป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ พื้นที่ป่าเหล่านี้มิได้อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือกฎหมายอื่นใด โดยเฉพาะก็ได้ แต่เป็นพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์เอาไว้ เช่น (๑) พื้นที่นั้นเป็นป่าพรหมจรรย์และเป็นตัวแทนของสังคมพืชของประเทศและของโลก อาจจะต้องอนุรักษ์ไว้เพื่ออนุชนรุ่นต่อไปก็ได้แต่ยังไม่มีการกำหนดโดยกฎหมายและจัดตั้งมาก่อน (๒) พื้นที่ที่มีความงามตามธรรมชาติและสิ่งอื่นที่น่าสนใจเป็นพิเศษ แต่มีขนาดเล็กเกินไปที่จะตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ เหมาะสมกับการพักผ่อนหย่อนใจเพราะคมนาคมสะดวกและชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ (๓) พื้นที่ที่เป็นที่รวมพันธุ์ไม้ป่ามีสภาพเหมาะสมสำหรับศึกษาพันธุ์ไม้และธรรมชาติ และสัตว์ป่าบางชนิด มีการจัดปลูกเพิ่มเติมให้เป็นหมวดหมู่ (๔) พื้นที่ที่มีปัจจัยแวดล้อมเหมาะสมสำหรับปลูกต้นไม้จากหลายแหล่งของโลก สามารถจะรวบรวมพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ในโลกเพื่ออนุรักษ์พันธุกรรมของพันธุ์ไม้ สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจและการศึกษา (๕) พื้นที่ที่มีระบบนิเวศน์ที่น่าสนใจ มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตสูง ครอบคลุมหลายสังคมชีวิต เหมาะสำหรับการอนุรักษ์นิเวศเพื่อการศึกษา ป้องกันภัยธรรมชาติ และอื่น ๆ (๖) พื้นที่ป่าขนาดเล็กที่สามารถให้ความรู้ด้านธรรมชาติวิทยามีความงามพอประมาณ ควรจะอนุรักษ์ไว้เช่นกัน

ประเภทการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้ของรัฐเพื่อการอนุรักษ์สามารถจะดูได้ในตารางที่ ๕.๒ ประเทศไทยได้จัดตั้งพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มเติมคือ วนอุทยาน ๔๗ แห่ง เนื้อที่ ๕๑๘,๘๕๘ ไร่ สวนพฤกษศาสตร์ ๑๓ แห่ง เนื้อที่ ๑๒,๘๕๓ ไร่ และกำลังจัดตั้งอีก ๑ แห่ง เนื้อที่ ๓,๔๘๗ ไร่ และสวนรุกชาติ ๔๕ แห่ง เนื้อที่ ๒๖,๔๔๓ ไร่ และกำลังอยู่ระหว่างการจัดตั้งอีก ๓ แห่ง เนื้อที่ ๑,๑๗๐ ไร่ (ดูตารางที่ ๕.๓) แต่ไม่มีกฎหมายฉบับใดรองรับ โดยเฉพาะ

ตารางที่ ๕.๓
รายชื่อวนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ และสวนรุกชาติ

วนอุทยาน

ลำดับที่	ชื่อ	ที่ตั้ง	เนื้อที่ (ไร่)	ดำเนินการ
๑	วนอุทยานถ้ำปลา	อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	๓๑๕	๑ ก.ค. ๒๕๒๑
๒	วนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ	อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	๒,๕๐๐	๑๖ ม.ค. ๒๕๒๓
๓	วนอุทยานโกสัมพี	อ.โกสัมพิลัย จ.มหาสารคาม	๑๒๕	๑ ต.ค. ๒๕๑๙
๔	วนอุทยานน้ำตกเจ็ดสาวน้อย	อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา	๕๔๐	๒๑ พ.ค. ๒๕๒๓
๕	วนอุทยานชีหลง	อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม	๑๑๙	๒๔ เม.ย. ๒๕๒๕
๖	วนอุทยานพุ่มม่วง	อ.อุททอง จ.สุพรรณบุรี	๑,๗๒๕	๒๖ ธ.ค. ๒๕๒๗
๗	วนอุทยานป่าหินงาม	อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ	๖,๒๕๐	๒๗ ม.ค. ๒๕๒๙
๘	วนอุทยานเขาแหลมสิงห์	อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี	๙,๕๐๐	๒๕ ต.ค. ๒๕๒๖
๙	วนอุทยานปราณบุรี	อ.ปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์	๑,๙๘๘	๓๐ ก.ย. ๒๕๒๕
๑๐	วนอุทยานนาบุง-น้ำโสม	อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี	๑๓,๑๑๒	๑ ต.ค. ๒๕๑๙
๑๑	วนอุทยานวังสามหมอ	อ.วังสามหมอ จ.อุดรธานี	๑๘,๗๕๐	๑๙ ม.ค. ๒๕๒๗
๑๒	วนอุทยานน้ำตกธารงาม	อ.หนองแสง จ.อุดรธานี	๗๘,๑๒๕	
๑๓	วนอุทยานคอยเวียงแก้ว	อ.สี จ.ลำพูน	๒๖,๒๕๐	
๑๔	วนอุทยานถ้ำผาดั่ง	อ.ปง จ.พะเยา	๑,๐๐๐	๙ ต.ค. ๒๕๓๓
๑๕	วนอุทยานโป่งพระบาท	อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๓,๓๗๕	๒๑ ม.ค. ๒๕๒๓
๑๖	วนอุทยานน้ำตกขุนกรณ์	อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑,๐๐๐	๒๑ ม.ค. ๒๕๒๕
๑๗	วนอุทยานถ้ำเขาหลวง- ขุนน้ำนางนอน	อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่	๕,๐๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๒๙

ลำดับที่	ชื่อ	ที่ตั้ง	เนื้อที่ (ไร่)	ค่าเงินการ
๑๘	วนอุทยานพุทธรักษา	อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี	๗๐,๖๒๕	๑๑ มี.ค. ๒๕๓๖
๑๙	วนอุทยานน้ำตกกะเปาะ	อ.ท่ามะชะ จ.ชุมพร	๗,๐๗๐	๑ ต.ค. ๒๕๐๐
๒๐	วนอุทยานปราสาทนางผมหอม	อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี	๒,๕๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๒๗
๒๑	วนอุทยานน้ำตกชิโป	อ.ระแงะ จ.นราธิวาส	๖๒๕	๑ ต.ค. ๒๕๑๙
๒๒	วนอุทยานสระนางมโนราห์	อ.เมือง จ.พังงา	๑๘๐	๑๕ ก.ย. ๒๕๒๓
๒๓	วนอุทยานน้ำตกgramัญ	อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา	๑๒๕	๒๔ ต.ค. ๒๕๒๖
๒๔	วนอุทยานกุสอยดาว	อ.น้ำปาด จ.อุตรดิตถ์	๔๘,๔๖๒	๑๒ พ.ย. ๒๕๓๓
๒๕	วนอุทยานแก่งเจ็ดแคว	อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก	๑๒,๗๕๐	๑๕ ธ.ค. ๒๕๓๔
๒๖	วนอุทยานป่าสนสองใบ- เขาพุเตย	อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี	๓๒,๐๗๕	๒ ธ.ค. ๒๕๓๓
๒๗	วนอุทยานน้ำตกหน้าเมือง	อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี	๑๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๒๐
๒๘	วนอุทยานต้นสักใหญ่	อ.น้ำปาด จ.อุตรดิตถ์	๒๒,๐๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๑๒
๒๙	วนอุทยานม่อนพระยาแช่	อ.เมือง จ.ลำปาง	๑,๒๐๐	๒๑ ต.ค. ๒๕๑๒
๓๐	วนอุทยานป่ากลางอำว	อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์	๑,๒๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๑๗
๓๑	วนอุทยานพระแท่นดงรัง	อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี	๑,๓๘๔	๒๘ ต.ค. ๒๕๒๕
๓๒	วนอุทยานป่าหลวง	อ.กระนวน จ.ขอนแก่น	๑,๒๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๒๖
๓๓	วนอุทยานนครไชยบุรี	อ.โพทะเล จ.พิจิตร	๘๘๕	๒๕ ก.ค. ๒๕๓๒
๓๔	วนอุทยานภูแดงร้อน	อ.วังทอง จ.พิษณุโลก	๖,๑๔๑	๘ พ.ย. ๒๕๓๑
๓๕	วนอุทยานภูพระ	อ.ท่าคันโท จ.กาฬสินธุ์	๖๔,๙๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๒๖
๓๖	วนอุทยานชะอำ	อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี	๔๑๖	๙ มี.ค. ๒๕๓๕
๓๗	วนอุทยานอ่าวมะนาว	อ.เมือง จ.นราธิวาส	๗๒๐	๑๗ เม.ย. ๒๕๓๖
๓๘	วนอุทยานเขาพนมทอง	อ.วังทอง จ.พิษณุโลก	๑๒,๕๐๐	๑๐ ก.พ. ๒๕๓๖
๓๙	วนอุทยานถ้ำผาคูบ	อ.เมือง จ.น่าน	๕๒๘	๑ ต.ค. ๒๕๒๑
๔๐	วนอุทยานเขาพนมสวาย	อ.เมือง จ.สุรินทร์	๑๘,๑๘๓	๑ ต.ค. ๒๕๒๖
๔๑	วนอุทยานป่าสนหนองคู	อ.สังขะ จ.สุรินทร์	๖,๒๕๐	๑ ต.ค. ๒๕๒๗

ลำดับที่	ชื่อ	ที่ตั้ง	เนื้อที่ (ไร่)	ค่าเงินการ
๔๒	วนอุทยานถ้ำ แสงธรรมพรหมมาวาส	อ.ปากชม จ.เลย	๕,๐๐๐	๘ เม.ย. ๒๕๓๑
๔๓	วนอุทยานถ้ำลม-ถ้ำวัง	อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย	๘,๕๐๐	๒๓ ม.ค. ๒๕๒๖
๔๔	วนอุทยานหริรักษ์	อ.เมือง จ.เลย	๖,๒๕๐	๑๗ ก.ย. ๒๕๓๓
๔๕	วนอุทยานถ้ำเขาน้อย	อ.จอมบึง จ.ราชบุรี	๕,๐๐๐	๑๒ ธ.ค. ๒๕๓๔
๔๖	วนอุทยานเขากระโดง	อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	๘,๐๐๐	๑ ต.ค. ๒๕๒๖
๔๗	วนอุทยานแพะ เมืองฝึ	ต.น้ำชา อ.เมือง จ.แพร่	๕๐๐	๒ มี.ค. ๒๕๒๔

ณ วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๗

สวนพฤกษศาสตร์

เนื้อที่ไร่

๑	สวนพฤกษศาสตร์ภาคกลาง (พูนแค)	อ.เมือง	จ.สระบุรี	๑,๐๐๐
๒	สวนพฤกษศาสตร์ภาคใต้ (เขาช่อง)	อ.เมือง	จ.ตรัง	๑,๐๐๐
๓	สวนพฤกษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน)	อ.เมือง	จ.อุบลราชธานี	๓,๕๐๐
๔	สวนพฤกษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (เขาหินซ้อน)	อ.พนมสารคาม	จ.ฉะเชิงเทรา	๔๐๐
๕	สวนพฤกษศาสตร์สากลภาคใต้ (ทุ่งค่าย)	อ.บ้านตาขาว	จ.ตรัง	๒,๖๐๐
๖	สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคกลาง	อ.จอมบึง	จ.ราชบุรี	๑,๒๖๘
๗	สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคใต้	อ.หาดใหญ่	จ.สงขลา	๔๔๕
๘	สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	อ.หนองพอก	จ.ร้อยเอ็ด	๑,๐๐๐
๙	สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคเหนือ	อ.เมือง	จ.เชียงใหม่	๑,๐๐๐
๑๐	สวนรวมพรรณไม้ป่า ๖๐ พรรษา มหาราชินี ภาคกลาง	อ.จอมบึง	จ.ราชบุรี	๑๖๐
๑๑	สวนรวมพรรณไม้ป่า ๖๐ พรรษา มหาราชินี ภาคใต้	อ.สุโขทัย	จ.นราธิวาส	๑๖๐

- ๑๒ สนวนรวมพรรณไม้ป่า ๖๐ พรรษา มหาราชินี อ.หนองแสง จ.อุตรธานี ๑๖๐
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ๑๓ สนวนรวมพรรณไม้ป่า ๖๐ พรรษา มหาราชินี อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๑๖๐
ภาคเหนือ

สวนรุกขชาติ

เนื้อที่ไร่

๑	สวนรุกขชาติห้วยชมภู	อ.แม่สะเรียง	จ.แม่ฮ่องสอน	๑,๒๐๐
๒	สวนรุกขชาติห้วยแก้ว	อ.เมือง	จ.เชียงใหม่	๕๐
๓	สวนรุกขชาติช่อแฮ	อ.เมือง	จ.แพร่	๕๐
๔	สวนรุกขชาติสกุโณทยาน	อ.วังทอง	จ.พิษณุโลก	๑,๐๐๐
๕	สวนรุกขชาติเมืองเก่า	อ.เมือง	จ.สุโขทัย	๑๐๐
๖	สวนรุกขชาติค่ายบางระจัน	อ.ค่ายบางระจัน	จ.สิงห์บุรี	๖๐
๗	สวนรุกขชาติคอนเจดีย์	อ.คอนเจดีย์	จ.สุพรรณบุรี	๕๐
๘	สวนรุกขชาติถ้ำจอมพล	อ.จอมบึง	จ.ราชบุรี	๕๐
๙	สวนรุกขชาติดงมะฮี	อ.หนองพอก	จ.ร้อยเอ็ด	๓๔
๑๐	สวนรุกขชาติห้วยทรายขาว	อ.ล่อง	จ.แพร่	๓๙
๑๑	สวนรุกขชาติรักษะวาริน	อ.เมือง	จ.ระนอง	๕๐๐
๑๒	สวนรุกขชาติมวกเหล็ก	อ.มวกเหล็ก	จ.สระบุรี	๑๐๐
๑๓	สวนรุกขชาติเพ	อ.เมือง	จ.ระยอง	๖๒๕
๑๔	สวนรุกขชาติโป่งสลิ	อ.เมือง	จ.เชิงราช	๖๒๕
๑๕	สวนรุกขชาติห้วยตาก	อ.งาว	จ.ลำปาง	๕๐
๑๖	สวนรุกขชาติห้วยโรง	อ.ร้องกวาง	จ.แพร่	๙๕
๑๗	สวนรุกขชาติพระธาตุแช่แห้ง	อ.เมือง	จ.น่าน	๗๒
๑๘	สวนรุกขชาติกาญจนกุมาร	อ.เมือง	จ.พิจิตร	๒๐๐
๑๙	สวนรุกขชาติผาเมือง	อ.เมือง	จ.เพชรบูรณ์	๑,๒๐๐
๒๐	สวนรุกขชาติเมืองราด	อ.หล่มสัก	จ.เพชรบูรณ์	๗๔
๒๑	สวนรุกขชาติคูเมือง	อ.อินทบุรี	จ.สิงห์บุรี	๕๐๐
๒๒	สวนรุกขชาติสมเด็จพระปิ่นเกล้า	อ.พนมสารคาม	จ.ฉะเชิงเทรา	๒๐๐
๒๓	สวนรุกขชาติหนองสนม	อ.เมือง	จ.ระยอง	๓๐๒.๕

เนื้อที่ไร่

๒๔	สวนรุกขชาติถ้ำเขาน้อย	อ. รัตภูมิ	จ. สงขลา	๑๐๐
๒๕	สวนรุกขชาติพุทธทอง	อ. ไชยา	จ. สุราษฎร์ธานี	๑,๐๐๐
๒๖	สวนรุกขชาติวังก้านเหลือง	อ. ชัยบาดาล	จ. ลพบุรี	๑,๘๗๕
๒๗	สวนรุกขชาติเขาลงกรรจ์	อ. สระแก้ว	จ. ปราจีนบุรี	๓๐๐
๒๘	สวนรุกขชาติกำแพงแสน	อ. กำแพงแสน	จ. นครปฐม	๕๐๐
๒๙	สวนรุกขชาติอุบลวนารามย์	อ. เมือง	จ. อุบลราชธานี	๒๕
๓๐	สวนรุกขชาติชะอำ	อ. ชะอำ	จ. เพชรบุรี	๖๒๕
๓๑	สวนรุกขชาติชัยชมภู	อ. หนองไผ่	จ. เพชรบูรณ์	๑๕๐
๓๒	สวนรุกขชาติโป่งแก	อ. เมือง	จ. แม่ฮ่องสอน	๒๕๐
๓๓	สวนรุกขชาติห้วยน้ำอุ่น	อ. เสา	จ. น่าน	๖๒๕
๓๔	สวนรุกขชาติแม่สุรินทร์	อ. ขุนยวม	จ. แม่ฮ่องสอน	๑,๐๐๐
๓๕	สวนรุกขชาติพุทธมณฑล	อ. นาควิน	จ. มหาสารคาม	๙๐๒
๓๖	สวนรุกขชาติโพนทราย	อ. โพนทราย	จ. ร้อยเอ็ด	๑๐๐
๓๗	สวนรุกขชาติดอนหัวนา	อ. เกษตรวิสัย	จ. ร้อยเอ็ด	๒๐๐
๓๘	สวนรุกขชาติดงบังอี	อ. นิคมคำสร้อย	จ. มุกดาหาร	๑๐๐
๓๙	สวนรุกขชาติวังปอพาน	อ. ปากปลา	จ. นครพนม	๒๕๐
๔๐	สวนรุกขชาติท่าสองคอน	อ. เมือง	จ. มหาสารคาม	๑๐
๔๑	สวนรุกขชาติภูข้าว	อ. นาด้วง	จ. เลย	๒,๐๐๐
๔๒	สวนรุกขชาติบ้านแพะ	อ. ทองแสนขัน	จ. อุตรดิตถ์	๙๕
๔๓	สวนรุกขชาติไม้เมืองหนาว	อ. สะเมิง	จ. เชียงใหม่	๕๐
๔๔	สวนรุกขชาติน้ำผุดทัพลาว	อ. คอนสาร	จ. ชัยภูมิ	๑๖๐
๔๕	สวนรุกขชาติหนองตาอยู่	อ. ศรีราชา	จ. ชลบุรี	๔๕๐

และอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติได้ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ป่าชนิดอื่น ๆ เช่น ป่าพรหมจรรย์
ลุ่มน้ำชั้น ๑ แหล่งหลบภัยของสัตว์ป่า พื้นที่สงวนชีวลับ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติที่มีระดับการอนุรักษ์
สูงหรือสูงมากและควรจะได้รับารรองรับโดยกฎหมายด้วย

๓.๒.๓.๓ การป้องกัน ความคุมไฟป่าและการฟันป่า

ในอดีตเป็นเพราะว่ายังมีป่าไม้ที่มีความสมบูรณ์และมีความชุ่มชื้นสูง ประกอบกับ ประชากรของประเทศยังมีน้อย กิจกรรมมนุษย์ที่เข้าไปรบกวนระบบนิเวศน์ของป่าจึงมีน้อยด้วยเช่นกัน ดังนั้นไฟป่าที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์จึงมีไม่บ่อยนักและไฟป่าจึงถือว่าเป็นปัจจัยหรือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศน์ป่าไม้นั้น ๆ ทั้งยังเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการควบคุมสภาวะสมดุลตามธรรมชาติของระบบนิเวศน์อีกด้วย

แต่ทว่าในปัจจุบันนี้ การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชน ดังนั้นความต้องการไม้เพื่อการใช้สอย ความต้องการพื้นที่เพื่อการเกษตร เพื่อการขยายชุมชน เพื่อการอุตสาหกรรม สร้างเขื่อน สร้างอ่างเก็บน้ำ คัดถนนหนทาง จึงมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้พื้นที่ป่าไม้จำนวนมากถูกทำลายหรือแปรสภาพให้เสื่อมโทรมลง ประกอบกับ ปัญหาความยากจนในชนบทที่ยังไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไขอย่างจริงจัง ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้ป่าต้องพึ่งพาป่าเพื่อการยังชีพมากยิ่งขึ้นไม่ว่าในรูปของการแผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตร การเก็บหาของป่าหรือการล่าสัตว์ ผลจากการที่มนุษย์มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าไม้มากขึ้น ทำให้เกิดไฟป่าที่มีสาเหตุมาจากมนุษย์มากขึ้นเป็นเงาตามตัว จากการสำรวจข้อมูลไฟป่าระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๒๘ พบว่า พื้นที่ป่าไม้ถูกไฟไหม้ถึงปีละ ๑๘.๔๘ ล้านไร่ (ตารางที่ ๕.๔) และจากการสำรวจครั้งล่าสุด ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ พบว่า ป่าไม้ถูกไฟไหม้เสียหายเป็นเนื้อที่ ๑๒.๑๓ ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๔.๘๕ ของพื้นที่ป่าทั่วประเทศ (ตารางที่ ๕.๕)

จากข้อมูลดังกล่าวเห็นได้ชัดว่า ในปัจจุบันไฟป่าที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่มีความถี่ของการเกิดและความรุนแรงมากขึ้นมากจนกลายเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ป่าไม้ ปัญหาไฟป่าจึงถือว่าเป็นมหันตภัยที่คุกคาม ความอยู่รอดของพื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่

ตารางที่ ๕.๔ พื้นที่ไฟไหม้ป่าทั่วประเทศ เฉลี่ยในช่วง ๓ ปี (๒๕๒๑-๒๕๒๓)

ลำดับที่	ภาค	พื้นที่ป่า (ไร่)	พื้นที่ไฟไหม้ป่า	
			(ไร่)	%ของพื้นที่ป่าในแต่ละภาค
๑	เหนือ	๕๒,๕๗๘,๗๕๐	๑๒,๙๘๑,๖๙๓	๒๔.๖๙
๒	ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๕,๑๔๐,๐๐๐	๒,๙๒๕,๐๔๘	๑๙.๓๒
๓	กลาง	๑๕,๗๖๑,๒๕๐	๒,๑๕๑,๕๑๒	๑๓.๖๕
๔	ใต้	๙,๖๗๘,๑๒๕	๑,๔๕๐,๔๒๖	๑๔.๗๘
	รวม	๙๓,๑๕๘,๑๒๕	๑๙,๕๐๘,๖๗๙	๒๐.๙๒

หมายเหตุ : พื้นที่ป่าเป็นข้อมูลปี ๒๕๒๘

ตารางที่ ๕.๕ พื้นที่ไฟไหม้ป่าทั่วประเทศ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕

ลำดับที่	ภาค	พื้นที่ป่า (ไร่)	พื้นที่ไฟไหม้ป่า	
			(ไร่)	%ของพื้นที่ป่าในแต่ละภาค
๑	เหนือ	๔๘,๒๑๔,๓๕๗	๘,๗๗๐,๖๖๕	๑๘.๙๑
๒	ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๓,๖๒๔,๑๙๒	๑,๔๐๕,๗๘๔	๑๐.๑๖
๓	กลาง	๑๕,๑๙๒,๑๔๕	๑,๓๑๓,๖๐๗	๘.๙๐
๔	ใต้	๘,๔๐๕,๕๐๙	๖๔๐,๓๙๔	๘.๒๗
	รวม	๘๕,๔๓๖,๒๘๔	๑๒,๑๓๐,๔๕๐	๑๔.๘๕

หมายเหตุ : พื้นที่ป่าเป็นข้อมูลปี ๒๕๓๔

ไฟป่าในที่นี้หมายถึง ไฟที่เกิดขึ้นในป่าหรือทุ่งหญ้า หรือสวนป่า และลูกกลมอย่างเสรีไม่มีการควบคุม ไฟป่าสามารถแยกออกเป็นชนิดใหญ่ ๆ ได้ ๓ ชนิด ตามลักษณะของเชื้อเพลิงที่ถูกเผาไหม้ ได้แก่ ๑) ไฟใต้ดิน (ground fire) คือไฟที่ไหม้พวกอินทรีย์วัตถุที่สลายตัวแล้วและที่กำลังสลายตัวเหนือผิวดิน ในป่าหรือสวนป่า บางครั้งไฟนี้สามไหม้พวกรากไม้ด้วย ๒) ไฟผิวดิน (surface fire) คือไฟที่เผาไหม้ซากพืชที่ร่วงหล่นสู่พื้นป่า และรวมทั้งพืชชั้นล่าง ได้แก่ หญ้า เกล็ดหญ้า ไม้พุ่ม และลูกไม้ และ ๓) ไฟเรือนยอด (crown fire) คือไฟที่ไหม้เรือนยอดและลูกกลมจากเรือนยอดหนึ่งไปสู่อีกเรือนยอดหนึ่ง

ไฟป่ามีทั้งคุณและโทษ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของไฟ ถ้าพฤติกรรมของไฟมีความรุนแรงมาก และเผาไหม้ต้นไม้ ดินเสื่อม ดินพังทะลาย คุณภาพน้ำในลำธารเลวลง ทำลายแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่า เผาไหม้ที่อยู่อาศัยของคนที่อยู่ใกล้ป่าหรือสวนป่า ฯลฯ ถ้าพฤติกรรมของไฟมีความรุนแรงน้อยจะมีประโยชน์เพิ่มความโอชะให้แก่ดิน ช่วยเตรียมที่ในการสืบพันธุ์ของไม้พรรณไม้ป่า ช่วยในการงอกของเมล็ดไม้ป่า ช่วยปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ช่วยกำจัดวัชพืช เตรียมพื้นที่ในการปลูกสร้างสวนป่า ฯลฯ

ไฟและสิ่งแวดล้อมของไฟ (fire environment) เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของไฟ สิ่งแวดล้อมของไฟประกอบด้วย ปัจจัยเกี่ยวกับเชื้อเพลิง สภาพภูมิประเทศ และอากาศ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการติดไฟ การขยายการลูกกลมของไฟ และพฤติกรรมของไฟ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยดังกล่าว รวมทั้งปัจจัยของไฟเองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังมีคนอีกจำนวนมากคิดว่าไฟป่าไม่มีอันตรายต่อทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมเท่าไรนัก ด้วยเห็นว่าไฟป่าในประเทศไทยมีความรุนแรงน้อย มิได้ทำอันตรายแก่ต้นไม้ใหญ่ให้เห็นได้อย่างชัดเจน เป็นเพียงแต่ไหม้หญ้า วัชพืช ลูกไม้และไม้พื้นล่างซึ่งเมื่อฤดูฝนมาถึงไม้ที่ถูกไฟไหม้เหล่านี้ก็จะงอกงามเขียวขจีขึ้นมาใหม่ ทำให้ดูเหมือนว่าไฟป่ามิได้ทำอันตรายต่อป่าไม้เลย ยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองห่างไกลจากป่า แทบจะไม่รู้จักไฟป่าเลย บางคนไม่ทราบด้วยซ้ำไปว่ามีไฟไหม้ป่าเป็นประจำทุกปี

การที่ประชาชนโดยทั่วไปยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องไฟป่า ตลอดจนยังไม่ทราบถึงอันตรายที่ไฟป่ามีต่อทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ทำให้ไม่ตระหนักถึงความจำเป็นในการป้องกันไฟป่า อันนำไปสู่พฤติกรรมการใช้ไฟเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหละหลวมขาดความรอบคอบ ขาดความรับผิดชอบและบ่อยครั้งที่มีการจุดไฟเล่นด้วยความประมาทเปลอเรือหรือเพื่อสนุกสนานสีกคณองหรือเพื่อต้องการกลั่นแกล้งผู้อื่น ซึ่งมีผลให้เกิดไฟป่าในทุกท้องที่ทั่วประเทศจนกลายเป็นปัญหาสำคัญระดับชาติ ดังเช่นในปัจจุบันนี้

นโยบายการแก้ไขปัญหาไฟป่า

(๑) นโยบายระดับโลก

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (F.A.O.) ซึ่งรับผิดชอบในด้านปรับปรุงการดำรงชีวิตของพลโลกให้ดีขึ้น ได้ร่างนโยบายในเรื่องปัญหาไฟป่าไว้ในการประชุมใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ว่า "ทุก ๆ ประเทศจะต้องเตรียมทรัพยากรไว้ให้เพียงพอสำหรับประชากรโลกที่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะได้ประโยชน์ที่สุดหากสามารถป้องกันอันตรายให้แก่ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว เช่น ป่าไม้ ไม้ให้ถูกทำลาย พร้อม ๆ กับนำเอาผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างฉลาด ซึ่งในการป้องกันนี้จะต้องต่อสู้อย่างจริงจังกับตัวทำลายป่าทุกชนิด คือไฟป่า แมลง โรคพืช และคน"

(๒) นโยบายของประเทศไทย

แม้ว่าไฟป่าจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อทั้งเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาลมาเป็นเวลาช้านาน ทั้งผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติหลายท่านได้เคยเสนอแนะต่อรัฐบาลไทยในหลายสมัยถึงอันตรายอันเกิดจากไฟป่า แต่ปัญหาไฟป่าก็ไม่ได้ได้รับความสนใจแก้ไขอย่างจริงจังจากรัฐบาล จวบจนในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ กรมป่าไม้ได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากประเทศแคนาดา และรัฐบาลแคนาดาได้ให้ความร่วมมืออย่างดี โดยส่งผู้เชี่ยวชาญมาศึกษาสภาพปัญหาไฟป่าในประเทศไทยและเสนอรายงานผลการศึกษาต่อรัฐบาลไทยในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๗ กรมป่าไม้ได้ส่งข้าราชการไปศึกษาและฝึกอบรมวิธีการป้องกันไฟป่าที่ทันสมัยในประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกา และในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ กรมป่าไม้จึงได้ตั้งงานควบคุมไฟป่าขึ้นในกองจัดการป่าไม้ โดยให้ปฏิบัติงานต่อเนื่องจากโครงการป้องกันไฟป่า ซึ่งมีอยู่ในศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

งานควบคุมไฟป่าเริ่มได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เมื่อรัฐบาลในขณะนั้นเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาไฟป่า และคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ ให้กรมป่าไม้และกระทรวงมหาดไทยร่วมกันเป็นเจ้าของเรื่องเสนอมาตรการที่จะจัดตั้งหน่วยงานป้องกันไฟป่าขึ้นโดยเฉพาะและให้ดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจัง

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ เห็นชอบด้วยกับมาตรการเร่งด่วนและมาตรการระยะยาวในการแก้ไขปัญหไฟป่าตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการดำเนินการ และมีความเห็นว่าการแก้ไขปัญหไฟป่าได้ผล ควรจะให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันอย่างจริงจังโดย

- ติดต่อให้หน่วยบินของทางราชการทุกหน่วย และหน่วยบินพาณิชย์ส่งรายงานเกี่ยวกับไฟฟ้าทุกเที่ยวบิน

- วางมาตรการสกัดกั้นไม่ให้ผู้ใดเข้าไปในเขตป่าโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

- จัดให้มีเครื่องบินพร้อมอุปกรณ์สำหรับดับไฟฟ้า หรือสกัดกั้นไม่ให้ไฟป่าขยายออกไป

- วางมาตรการและแผนงานดับไฟฟ้าไว้

- ติดต่อกับประเทศที่มีประสบการณ์ดับไฟฟ้า เป็นผลดีมาแล้ว เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาวางมาตรการและแผนปฏิบัติงานในการดับไฟฟ้า

มาตรการในการแก้ไขปัญหาไฟป่าที่คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ

ประกอบด้วย

ก. มาตรการเร่งด่วน

- ให้กรมป่าไม้จัดตั้งหน่วยงานควบคุมไฟป่าขึ้นโดยเฉพาะ โดยให้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบทางด้านวิชาการและปฏิบัติการ เพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าทั้งในป่าธรรมชาติ และป่าปลูกทั่วประเทศอย่างจริงจัง

- ท้องที่ใดได้รับอันตรายจากไฟป่าสูง ให้จัดตั้งงานควบคุมไฟป่าขึ้นในสำนักงานป่าไม้เขตนั้น โดยให้โอนอัตรากำลังที่มีอยู่แล้วไปรับผิดชอบด้านการควบคุมไฟป่า โดยเฉพาะตามความจำเป็น

- ให้กระทรวงมหาดไทยร่วมรับผิดชอบในการปฏิบัติงานป้องกัน และดับไฟป่าโดยรวบรวมกลุ่มอาสาสมัครในท้องถิ่นเพื่อช่วยในการป้องกันและดับไฟป่า และให้ร่วมกับกรมป่าไม้ฝึกอบรมวิธีการปฏิบัติงานแก่กลุ่มอาสาสมัคร

- ให้หน่วยบินของทางราชการทุกหน่วย และหน่วยบินพาณิชย์ รวมทั้งช่างสื่อสารของกระทรวงมหาดไทยช่วยเหลือส่งข่าวแจ้งตำแหน่งไฟป่าให้แก่กรมป่าไม้หรือสำนักงานป่าไม้เขต หรือสำนักงานป่าไม้จังหวัดหรือศูนย์ควบคุมไฟป่า เพื่อแจ้งให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในท้องที่ทราบโดยเร็วที่สุด

- ให้พิจารณาจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการปฏิบัติงานควบคุมไฟป่าและให้จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดับไฟฟ้าให้เพียงพอที่จะปฏิบัติงานควบคุมไฟป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งทั้งนี้ก็มีพื้นฐานมาจากการมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องต่อปัญหาไฟป่า ดังนั้น ในกรณีนี้หากให้การศึกษาและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงผลเสียอันเกิดจากการจุดไฟเผาป่าและสิ่งเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากป่าไม้ หากช่วยกันป้องกันไม่ให้ไฟไหม้ป่า ตลอดจนปลูกฝังวินัย จิตสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวมให้แก่ประชาชนแล้วประชาชนย่อมให้ความร่วมมือในการป้องกันไฟป่า เลิกจุดไฟเผาป่าได้โดยไม่ยากลำบาก ทั้งนี้เนื่องจากการเลิกจุดไฟเผาป่าจะไม่มีผลกระทบต่อสถานภาพทางเศรษฐกิจของประชาชน ประชาชนยังคงสามารถประกอบอาชีพเก็บหาของป่า ทำการเกษตร หรือทำกิจกรรมใด ๆ ในป่าได้ดังเดิมโดยไม่จำเป็นต้องจุดไฟเผาป่า

ในประเทศไทยมักเกิดไฟไหม้สวนป่าในฤดูร้อนเป็นประจำทุกปี เพราะในฤดูร้อนวัชพืชในสวนป่าจะแห้งและติดไฟง่าย ประกอบไฟที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการกระทำของคนอาจโดยเจตนาหรือไม่เจตนาหรือความประมาทเลินเล่อก็ตาม ดังนั้นเพื่อป้องกันหรือลดความเสียหาย จึงควรป้องกันคนมิให้ก่อไฟขึ้น และดำเนินการจัดการเชื้อเพลิง ซึ่งในการนี้อาจกระทำได้โดยการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ราษฎรเห็นความสำคัญ ตลอดจนโทษของไฟไหม้ผูกมิตรกับราษฎรที่อยู่ใกล้สวนป่า การตรวจระวังไฟ สำหรับการจัดการเชื้อเพลิงนั้นกระทำโดยการสร้างแนวกันไฟ และแนวควบคุมไฟ การสำรวจสภาพเชื้อเพลิง การประเมินอันตรายไฟและการกำจัดเชื้อเพลิงเพื่อมิให้มีการต่อเนื่องของเชื้อเพลิง แต่ถ้าหากได้เกิดไฟขึ้นแล้ว ก็ทำการดับไฟโดยเร็วเพื่อลดความเสียหายแก่ป่า

สืบเนื่องจากรัฐบาลโดยคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ได้จัดทำโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสทรงครองราชย์ ปีที่ ๕๐ เพื่อให้บุคคลทุกกลุ่มทุกอาชีพมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมจนเข้าขั้นวิกฤต ให้คืนสู่สภาพสมบูรณ์โดยเร็วที่สุด โดยให้ภาคเอกชนและประชาชนทั่วไปร่วมมือกันปลูกป่าและบำรุงรักษาให้ได้เนื้อที่ ๕ ล้านไร่ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๓๙ และให้กรมป่าไม้คัดเลือกพื้นที่ เพาะพันธุ์กล้าไม้ชนิดต่าง ๆ และเตรียมเจ้าหน้าที่ไว้ประสานงานอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งโครงการดังกล่าวได้รับการสนองตอบจากบุคคลทุกกลุ่มทุกอาชีพ โดยได้มีการแสดงความจำนงค์ที่จะปลูกป่าในพื้นที่ต่าง ๆ จนเกือบเต็มเป้าหมายที่กำหนดไว้และได้เริ่มมีการปลูกต้นไม้ไปบ้างแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ที่ผ่านมา

กรมป่าไม้ได้ตระหนักเป็นอย่างดีว่า ป่าที่ปลูกขึ้นนั้นต้องมีการบำรุงรักษาและดูแลอย่างใกล้ชิดโดยเฉพาะในระยะ ๓-๕ ปีแรกของการปลูก เพื่อที่ต้นไม้จะได้มีอัตราการรอดตาย

ข. มาตรการระยะยาว

- ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยกรมป่าไม้ร่วมกับทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย ทำการณรงค์และประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบให้ประชาชนทราบถึงความสำคัญของป่าไม้ อันตรายของไฟป่า และวิธีการป้องกันไฟป่าที่ทันสมัย
- ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย โดยจังหวัดจัดทำโครงการระยะยาว เพื่อฝึกอบรมอาสาสู้อไฟป่าขึ้นในท้องที่ซึ่งมีปัญหาด้านไฟป่า ให้ทั่วถึงทุกท้องที่
- โดยที่ไฟป่าเป็นตัวการทำลายทรัพยากรส่วนรวมของชาติ และยังไม่มียุทธศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะ จึงให้กรมป่าไม้เสนอร่าง พ.ร.บ. ควบคุมไฟป่า โดยเน้นมาตรการในการป้องกันเป็นหลัก
- ให้กรมป่าไม้จัดอบรมข้าราชการ พนักงานของรัฐทุกหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในใกล้บริเวณป่าซึ่งมีปัญหาไฟป่าให้รู้จักวิธีป้องกันและดับไฟป่า และให้ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการดับไฟป่าเมื่อได้รับการร้องขอ
- ให้กรมป่าไม้รวบรวมผลการปฏิบัติงานตามมาตรการที่กล่าวแล้วข้างต้น เพื่อจัดทำเป็นแผนงานควบคุมไฟป่าถาวรของแต่ละท้องที่และของประเทศ และให้ปรับปรุงหน่วยงานควบคุมไฟป่าขึ้นเป็นระดับกอง เพื่อควบคุมการดำเนินงานให้ได้ผลตามแผนการนั้น ตลอดไป

แนวความคิดในการแก้ไขปัญหาไฟป่า

ปัญหาหลัก ๒ ประการ ที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรป่าไม้ของชาติ อันได้แก่ ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและปัญหาไฟป่านั้น หากวิเคราะห์ถึงพื้นฐานอย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่าปัญหาทั้งสองเกิดจากสาเหตุที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า หรือการถางป่าทำการเกษตร ถือได้ว่าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาโดยใช้การประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงผลเสียหายของการทำลายป่าหรือใช้การปราบปรามย่อมไม่ประสบผลสำเร็จ ตราบใดที่ประชาชนยังยากจนและขาดอาชีพที่ทำให้มีรายได้หลักที่แน่นอน

ในทางตรงกันข้าม ปัญหาไฟป่าเป็นปัญหาจิตวิทยาสังคม เป็นปัญหาที่เกิดจากความประมาทเลินเล่อ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรับผิดชอบ หรือต้องการกลั่นแกล้งผู้อื่น

สูงที่สุดและเจริญเติบโตเป็นไม้ใหญ่กลายเป็นป่าไม้ต่อไปในอนาคต โดยทั่วไปแล้วต้นไม้ที่ได้รับการปลูกจะต้องมีการแก่งแย่งธาตุอาหารจากต้นไม้และวัชพืชที่ขึ้นอยู่รอบ ๆ ต้องต่อสู้กับอันตรายที่จะได้รับจากภัยธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา เช่น ภัยแล้ง โรคและแมลง เป็นต้น แต่มีอันตรายที่สำคัญประการหนึ่งที่จะสร้างความเสียหายอย่างมหาศาลแก่ป่าที่ปลูกขึ้นถ้าไม่ได้รับการดูแลและระมัดระวังอย่างถูกต้อง อันตรายนั้นคือ "ภัยจากไฟป่า" ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นทุกปี เนื่องจากสภาพพืชพรรณและสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ รวมทั้งจากแรงกดดันของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเพื่อให้โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นความหวังที่จะฟื้นฟูสภาพป่าธรรมชาตินี้ ได้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จึงทำการฝึกอบรมให้ผู้ที่ร่วมดำเนินการปลูกป่าได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาไฟป่า และเตรียมพร้อมที่จะแก้ปัญหาไฟป่าที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที ซึ่งเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายจากไฟป่าให้น้อยที่สุด

โดยสรุป การที่จะเกิดไฟขึ้นได้ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ อย่าง คือ อากาศ เชื้อเพลิง และความร้อน หรือตัวการที่ทำให้เกิดไฟ ดังนั้นหลักการป้องกันไฟนั้นกระทำโดยป้องกันหรือกำจัดปัจจัยดังกล่าวปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ไฟก็จะไม่เกิดขึ้น ปัจจัยเกี่ยวกับอากาศนั้นเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วควบคุมยาก ส่วนปัจจัยเกี่ยวกับเชื้อเพลิงและตัวแทนทำให้เกิดไฟนั้นสามารถควบคุมและป้องกันได้ ดังนั้นแนวทางการป้องกันกระทำได้โดยป้องกันมิให้คนจุดไฟและกำจัดเชื้อเพลิง การป้องกันมิให้จุดไฟกระทำได้โดยการประชาสัมพันธ์คือ การเข้าถึงคน โดยการพบปะผูกมิตรกับชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงที่ป่าตั้งอยู่ การประชาสัมพันธ์อีกอย่างคือ การโฆษณาชักจูงให้ราษฎรช่วยกันป้องกันไฟ ผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ใบปลิว พร้อมกับมีคำขวัญต่าง ๆ เพื่อให้ราษฎรเห็นความสำคัญของป่าและโทษของไฟ นอกจากนี้ควรตรากฎหมายไฟป่าพร้อมบทลงโทษ การตรากฎหมายควบคุมควรมุ่งในด้านการป้องกัน ผู้กระทำผิดต้องถูกลงโทษหรือถูกปรับเป็นจำนวนเงินมาก ๆ เพื่อให้เข็ดและหลาบจำ การป้องกันคนจุดไฟอีกประการหนึ่งคือ การตรวจตราระวังไฟ โดยจัดเวรยามเดินตรวจตรา จัดเวรยามคอยสังเกตการณ์บนหอดูไฟและการตรวจตราทางอากาศ ส่วนการจัดการเกี่ยวกับเชื้อเพลิงนั้นกระทำได้โดยการสร้างแนวกันไฟ และแนวควบคุมไฟรอบ ๆ ป่า และภายในป่า เพื่อกำจัด การต่อเนื่องของเชื้อเพลิงและสกัดกั้นการลุกลามของไฟ นอกจากนี้สวนป่าใดมีเชื้อเพลิงสะสมอยู่มาก และมีศักยภาพของพฤติกรรมไฟอยู่ในขั้นอันตรายก็ควรกำจัดหรือลดปริมาณเชื้อเพลิงซึ่งกระทำได้โดยการเผาตามกำหนดตามวิธีเผากลับ (back fire) ก่อนที่จะถึงฤดูแล้ง ถ้าหากดำเนินการป้องกันตามวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วยังเกิดอุบัติเหตุไฟขึ้นอีกก็ควรรีบดำเนินการดับไฟทันทีที่ตรวจพบ

ป่าเป็นสังคมของสิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการ โดยเฉพาะป่าธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์ไม้หลายชนิดในป่ามีการเติบโตและสืบพันธุ์ได้ดีตามธรรมชาติ เช่น จากเมล็ดซึ่งแพร่พันธุ์โดย ลม คน หรือสัตว์พาไปได้ไกล ๆ หรือจากการแตกหน่อ เมื่อต้นไม้เจริญเติบโตจนถึงวัยสมบูรณ์ จะออกดอกออกผลขยายพันธุ์สืบต่อไป และเมื่อต้นไม้ถึงอายุขัยตายไป หรือถูกตัดฟันไปใช้ประโยชน์ พื้นป่าจะถูกเปิดออกให้โอกาสแก่เมล็ดไม้กล้าเจริญเติบโตขึ้นมาทดแทน ต้นไม้บางชนิดมีระบบรากที่แข็งแรงแตกหน่อได้ดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในป่าที่มีฤดูกาลชัดเจนของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ จะแตกหน่อเจริญเติบโตขึ้นมาทดแทน ดังนั้นการฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับฟื้นคืนสภาพสมบูรณ์ตามธรรมชาติโดยเร็ววัน นอกจากการปลูกต้นไม้ขึ้นมาใหม่แล้ว ยังมีการป้องกันรักษาพื้นที่ไม่ให้ถูกไฟไหม้ หรือไม่ให้เกิดการรบกวนแล้วก็จะกลายเป็นป่าได้ในเร็ววันและเร็วกว่าการปลูกป่าอีกด้วย

ป่าธรรมชาติมีความหลากหลายทางชีวภาพ ให้ผลผลิตรวมสูงกว่าสวนป่า ซึ่งในประเทศไทยมีหลายกรณีที่ชุมชนช่วยกันป้องกันบริเวณที่เสื่อมโทรม และบางแห่งเป็นทุ่งหญ้าปราศจากต้นไม้ ไม้ให้ไฟไหม้ และช่วยเหลือการสืบพันธุ์ ป่าธรรมชาติก็สามารถกลับคืนมาได้ อีกการจัดการป่าตามธรรมชาติและศักยภาพของชุมชน ในการช่วยป่าธรรมชาติให้กลับมาอีกครั้ง จึงมีความสำคัญ สำหรับการฟื้นป่าซึ่งพอจะสรุปได้ว่า

๑. ป่ามีการเปลี่ยนแปลงและมีความแตกต่างกันไปตามชนิด ภูมิประเทศ ในแต่ละสภาพพื้นที่ การฟื้นป่าในแต่ละพื้นที่ จึงต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สภาพป่าเดิม ภูมิประเทศ และสิ่งแวดล้อมให้รอบคอบก่อนตัดสินใจกำหนดวิธีการฟื้นสภาพป่า

๒. ต้นไม้ในป่า (ต้นไม้ ราก เหง้า เมล็ด ฯลฯ) มีศักยภาพที่จะขยายพันธุ์และเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าได้ใหม่โดยวิธีธรรมชาติ

๓. การช่วยให้ต้นไม้สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ เป็นการป้องกันภัยและให้โอกาสแก่ต้นไม้หลายชนิดได้เจริญเติบโต จึงช่วยสร้างความหลากหลายทางชีวภาพได้มากกว่าวิธีอื่น ๆ

๔. การช่วยเหลือการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ ควรเน้นการป้องกันพื้นที่ ป้องกันไฟป่าจัดวัชพืชและดูแลรักษา มากกว่าการใช้วิธีการปลูกต้นไม้ขึ้นมาใหม่

๕. การปลูกเสริมต้นไม้โตเร็วในป่าผลัดใบ ควรเลือกปฏิบัติในกรณีที่พื้นที่เดิมไม่มีศักยภาพในการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ

๖. การช่วยให้ต้นไม้สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ มีประสิทธิภาพมากกว่าการปลูกป่าไม่ว่าจะพิจารณาในแง่เศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศ

ศักยภาพของชุมชนในการช่วยฟื้นป่า

๑. ชุมชนมีศักยภาพในการฟื้นสภาพป่าฯ หากได้รับการกระตุ้น ปลุกจิตสำนึกอย่างเหมาะสม
๒. ผู้นำชุมชนรวมทั้งพระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะนำการเปลี่ยนแปลงและเชื่อมโยงศักยภาพของคนกับป่า
๓. การจัดองค์กรชุมชนเพื่อการฟื้นฟูสภาพป่า มีแนวทางดังนี้
  - ควรเลือกองค์กรที่อยู่ (กับ ใกล้เคียง รอบ...) ป่า
  - มีการวางกฎระเบียบให้สมาชิกปฏิบัติ
  - มีการจัดการและใช้ประโยชน์
  - มีกิจกรรมปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
๔. ชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งหลักแหล่งอย่างถาวร อยู่อาศัยทำกินมั่นคง มีการสานต่อประเพณีวัฒนธรรม วิธีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ มีศักยภาพในการฟื้นสภาพป่าและจัดการป่าได้ดีกว่าชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานไม่มั่นคงและต้องอพยพโยกย้ายบ่อย ๆ
๕. หากพื้นที่ป่ามีขนาดใหญ่ ควรมีการเชื่อมโยงความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างชุมชนย่อย
๖. ควรให้การสนับสนุนการขยายผลงานของชุมชนที่ฟื้นป่าได้สำเร็จ
๗. ควรสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน เอกชนและหน่วยงานของรัฐ
๘. ควรให้การสนับสนุนและให้กำลังใจกำลังทรัพย์แก่ชาวบ้าน หรือผู้นำชาวบ้านที่ปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างหรือนำชุมชนรักษาป่า

รูปแบบการจัดการพื้นที่

๑. ควรทำแนวเขตป่าให้ชัดเจน
๒. ป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า การลักตัดไม้และล่าสัตว์
๓. ต้องทำแนวกันไฟป่าทุกพื้นที่
๔. เน้นการจัดการป่าเพื่อประโยชน์จากผลผลิตป่าที่มีใช้เนื้อไม้ เช่น ใบไม้ หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร การท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ การรักษาต้นน้ำ เป็นต้น
๕. หากมีการตัดไม้ไปใช้ ควรตัดแล้วปล่อยให้สืบทอดโดยแตกหน่อ
๖. การฟื้นป่าในระยะแรกต้องควบคุมสัตว์เลี้ยง และการป้องกันไฟเป็นพิเศษ
๗. การปลูกเสริมไม้ในป่าธรรมชาติ นอกจากจะปลูกไม้ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ต้องการแล้ว ควรคัดเลือกชนิดไม้หลาย ๆ ชนิดและบำรุงดินด้วย

๘. ควรมีการศึกษาวิจัยปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการฟื้นป่า โดยช่วยต้นไม้ให้สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ เช่น ชนิดและปริมาณของพันธุ์พืชและสัตว์ ข้อมูลด้านปริมาณและการไหลของน้ำ เป็นต้น

๓.๒.๓.๔ การปลูกสร้างสวนป่าและการปลูกป่า

การปลูกสร้างสวนป่าคือ การนำไม้ป่ามาปลูกในพื้นที่ซึ่งมีไม้ขึ้นอยู่น้อยหรือไม่มีต้นไม้เลย โดยวิธีธรรมชาติหรือโดยวิธีปลูกขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน โดยปกติสวนป่าจะต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า ๑๐๐ เมตร แต่ถ้าเป็นการปลูกตามถนนหนทาง ขอบเขตที่ดิน หรือแนวกันลม ก็สามารถเรียกเป็น "สวนป่าเส้นตรง" ได้ การปลูกสร้างสวนป่าในบริเวณที่เคยเป็นป่ามาก่อนแต่ถูกทำลายจนเป็นป่าเสื่อมโทรม เรียกว่า Reforestation และการสร้างสวนป่าในบริเวณที่ไม่เคยเป็นป่ามาก่อนเลย เรียกว่า Afforestation

วัตถุประสงค์ของการปลูกสร้างสวนป่าโดยทั่วไปมี ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อเศรษฐกิจ (Production Forest)

การปลูกสร้างสวนป่าเพื่อเศรษฐกิจ หมายถึง การปลูกป่าเพื่อหวังผลตอบแทนจากการปลูกในลักษณะของการนำผลผลิตจากสวนป่าออกมาจำหน่ายเป็นรายได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ไม้ซุง ไม้แปรรูป เสาค้ำ และเยื่อกระดาษ เป็นต้น

๒. เพื่อการอนุรักษ์ (Protection Forest)

การปลูกสร้างสวนป่าเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึง การปลูกป่าที่ไม่หวังผลในด้านเศรษฐกิจ แต่มุ่งในด้านการอนุรักษ์ดินน้ำลำธาร ป้องกันดินพังทลายและเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

๓. เพื่อสังคม (Social Forest)

การปลูกสร้างสวนป่ามีผลกระทบต่อสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสังคมชนบท ทำให้ราษฎรมีงานทำ มีรายได้ที่แน่นอน และมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น หรือสามารถใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและความรื่นรมย์ได้

การปลูกสร้างสวนป่า มีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. สร้างป่าที่สมบูรณ์และมีค่าเงินแทนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม

ป่าธรรมชาติที่สามารถให้ผลผลิตได้ (Productive Forest) นั้น โดยปกติ

จะมีต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ขึ้นปะปนกันมากมายหลายชนิด และมีเพียงไม่กี่ชนิดที่นำมาใช้ประโยชน์ การปลูกสร้างสวนป่านั้น นอกจากจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้เป็นป่าที่สมบูรณ์แล้ว การปลูกสร้างสวนป่ายังสามารถให้ผลผลิตได้เต็มตามเนื้อที่ ดังนั้น ในเนื้อที่อันจำกัดเราจึงสามารถเพิ่มปริมาณไม้มีค่าให้เพียงพอกับความต้องการได้

การปลูกสร้างสวนป่านั้น นอกจากจะทำให้ได้ปริมาณไม้มากในเนื้อที่อันจำกัดแล้ว ยังทำให้สะดวกและง่ายต่อการจัดการป่าไม้ เพราะไม้ที่ทำออกมีขนาดเท่า ๆ กัน สามารถกำหนดปริมาณที่ทำออกได้แน่นอน การทำไม้สะดวกและง่าย เนื่องจากทำโดยวิธีตัดหมด

๒. ช่วยในการอนุรักษ์ดินและน้ำ

การปลูกสร้างสวนป่าในบริเวณต้นน้ำ ลำธาร ทางตอนเหนือของประเทศ ไทย มีความจำเป็นและเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเรือนยอดของต้นไม้จะช่วยสกัดกั้นความแรงของฝนไว้ มิให้ตกกระทบผิวดิน น้ำบางส่วนจะค้างอยู่ตามเรือนยอดของต้นไม้ บางส่วนจะไหลไปตามลำต้น ปกคลุมผิวดินอยู่มากคอยช่วยดูดซับน้ำได้ดี น้ำจึงซึมลงดินได้มาก ทำให้หน้าน้ำที่ไหลบ่าลดลง ดังนั้น การปลูกสร้างสวนป่าจึงช่วยป้องกันการกัดเซาะดิน (soil - erosion) และการพังทลายของดินเป็นอย่างดี

๓. แก้ปัญหาการขาดแคลนไม้ในอนาคต

ในอดีตประเทศไทยซึ่งเคยส่งไม้สักออกไปขายต่างประเทศ ทำรายได้ให้แก่รัฐบาลเป็นอันดับที่ ๒ รองจากข้าว แต่ในปัจจุบันประเทศไทยต้องส่งไม้เข้ามาใช้ในประเทสปีละหลายแสนลูกบาศก์เมตร ซึ่งแสดงว่าเรากำลังเริ่มขาดแคลนไม้

การปลูกสร้างสวนป่าเพื่อหวังผลในทางเศรษฐกิจนั้น ควรคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ไม้เป็นหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

ก. ผลิตไม้เพื่อใช้เป็นไม้ซุง ไม้แปรรูป เพื่อก่อสร้างบ้านเรือน เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ยาง ฯลฯ ไม้ชนิดดังกล่าวมีความเจริญเติบโตช้า

ข. ผลิตไม้เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมไม้บางประเภท เช่น ไม้ซ้อ เสี้ยน สุน เชา ไม้ชนิดดังกล่าวมีความเจริญเติบโตเร็วปานกลาง

ค. ผลิตไม้สำหรับทำเสาเข็ม ฟัน ถ่าน และเป็อกระดาษ เช่น ไม้ยูคาลิปตัส กระดินยักษ์ กระดินรณรงค์ และสนทะเล ฯลฯ ไม้ชนิดดังกล่าวมีความเจริญเติบโตเร็วมาก

๔. ช่วยให้มีรายได้อีกเพิ่มขึ้น

ในสมัยก่อน รัฐเคยมีรายได้จากการส่งไม้สักและไม้กระยาเลย ออกไปจำหน่ายต่างประเทศปีละหลายพันล้านบาท แต่ในปัจจุบันนอกจากเราจะไม่ได้ออกไม้ที่ทำออกจากป่าธรรมชาติออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศแล้ว เรายังต้องสั่งซื้อไม้จากต่างประเทศเข้ามาใช้ปีละหลายแสนลูกบาศก์เมตร จึงคาดได้ว่าต่อไปรายได้ของรัฐจากการทำไม้คงมีแต่รายได้จากไม้ในสวนป่าที่ปลูกขึ้นเท่านั้น

๕. ช่วยให้ราษฎรในชนบทมีรายได้

การปลูกสร้างสวนป่าในประเทศไทย ยังมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานมากกว่าการใช้เครื่องมือกล ซึ่งเงินค่าจ้างแรงงานดังกล่าวจะช่วยให้ราษฎรในชนบทมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น

๖. ช่วยลดการอพยพของราษฎรในชนบท เข้าไปหางานทำในเมือง

การที่ราษฎรในชนบทมีรายได้จากการรับจ้างทำงานในสวนป่าปีหนึ่ง ๆ เป็นเงินจำนวนมาก ทำให้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ทำให้ราษฎรในชนบทไม่ต้องอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองหลวง ซึ่งจะทำให้เกิดชุมชนแออัดขึ้น

นอกจากนั้น การปลูกสร้างสวนป่าโดยระบบหมู่บ้านป่าไม้ นอกจากจะช่วยให้ราษฎรในชนบทมีงานทำ มีรายได้ที่แน่นอนแล้ว หมู่บ้านป่าไม้ยังช่วยให้ราษฎรที่มีที่ดินทำการเกษตร ที่อยู่อาศัย โรงเรียนสำหรับบุตรธิดาได้ศึกษาเล่าเรียน วัดเพื่อประกอบกิจทางศาสนาอนามัย และสิ่งที่เป็นสาธารณูปการขั้นพื้นฐาน เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น

๗. ช่วยให้ราษฎรเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรในรูปแบบของระบบวนเกษตร

การปลูกสร้างสวนป่าในปัจจุบัน ได้นำเอาวิธีการปลูกโดยปลูกพืชไร่ควบคู่กับไม้ป่ามาประยุกต์ใช้ เรียกว่าระบบวนเกษตร (Agro-forestry) ซึ่งช่วยให้ราษฎรมีที่ดินทำการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พืชไร่ พืชสวน และการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่าไปพร้อม ๆ กับการปลูกสร้างสวนป่าด้วย ทำให้ราษฎรมีรายได้จากการปลูกพืชเกษตร และเป็นการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๘. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

ในสังคมปัจจุบัน มนุษย์ต้องการสถานที่เที่ยวเตร่และพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งหลบหนีความจอแจ ความอึกทึกครึกโครม น้ำเน่า อากาศเสียในเมืองออกไปสู่ที่ที่มีความสงบเงียบ ร่มเย็น อากาศบริสุทธิ์ และมีทัศนธรรมชาติอันสวยงามตามป่าเขาลำเนาไพรมากขึ้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องจัดป่าไม้บางแห่งที่มีทัศนียภาพสวยงามและไม้ทางไกลทางคมนาคมมากนัก ให้เป็นที่เที่ยวเตร่ และพักผ่อนหย่อนใจ

๘. เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

ปัจจุบันสัตว์ป่าทั้งหลายมีป่าธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งสงวนพันธุ์ สัตว์ป่า เป็นที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างปลอดภัยกว่าแหล่งอื่น แต่มีแนวโน้มว่าป่าธรรมชาติของเมืองไทย กำลังจะหมด ซึ่งเป็นสิ่งที่แน่นอนว่าสัตว์ป่าก็คงจะสูญพันธุ์ไปด้วย ดังนั้น ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ต่อไปก็คือ "สวนป่า" ที่เราปลูกสร้างขึ้นนั่นเอง

๑๐. เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้

สวนป่าต่าง ๆ ที่ได้ปลูกสร้างขึ้นเป็นเวลานานหลายปี มีต้นไม้ในสวนป่า มากมายหลายชนิดสามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาข้อมูลด้านวนวัฒนวิทยาและอื่น ๆ ได้

รัฐบาลได้ประกาศใช้นโยบายการป่าไม้แห่งชาติเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งกำหนดว่าประเทศไทยจะต้องมีเนื้อที่ป่าไม้ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔๐ ของเนื้อที่ประเทศ หรือประมาณ ๑๒๘.๓ ล้านไร่ โดยร้อยละ ๒๕ เป็นป่าเพื่อเศรษฐกิจและร้อยละ ๑๕ เป็น ป่าเพื่ออนุรักษ์ นอกจากนี้จะต้องรักษาเนื้อที่ป่าซึ่งมีอยู่เดิมไว้ให้ได้แล้ว ยังต้องเร่งปลูกป่า ขึ้นใหม่อีกด้วย ดังนั้น นโยบายการป่าไม้แห่งชาติจึงได้กำหนดให้มีการปลูกป่าขึ้นทดแทนพื้นที่ ถูกตัดฟันลง พร้อมกับส่งเสริมให้มีการปลูกสร้างสวนป่าทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะโดยชุมชน โดย เอกชน หรือโดยรัฐบาล

เพื่อให้เนื้อที่ป่าไม้ในเป้าหมายดังกล่าวเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมา กรมป่าไม้จึงได้ ทำแผนหลักการปลูกสร้างสวนป่าขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ โดยระบุว่าในระยะเวลา ๓๐ ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้นไป ประเทศไทยจะต้องทำการปลูกป่าให้ได้ ๓๘.๕ ล้านไร่ โดยร้อยละ ๓๐ จะดำเนินการโดยภาครัฐบาล และร้อยละ ๗๐ จะดำเนินการโดยภาคเอกชน

อย่างไรก็ตาม กรมป่าไม้ได้รายงานต่อที่ประชุมวิฑูรย์กล่มเรื่องการแก้ปัญหาภัยแล้ง ในอนาคต เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ นี้ว่า ภาพถ่ายดาวเทียมในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ระบุว่าประเทศไทยมีเนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียงร้อยละ ๒๖.๖๔ ของเนื้อที่ประเทศ หรือประมาณ ๘๕.๔ ล้านไร่เท่านั้น โดยแยกเป็นป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๑๗.๐ (๕๔.๔ ล้านไร่) และป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ ๙.๖๔ (๓๐.๙ ล้านไร่) ดังนั้นจึงต้องทำการฟื้นฟูโดยการปลูกป่าขึ้นมาร้อยละ ๑๓.๓๖ หรือ ๔๒.๘๕ ล้านไร่ ภายใน ๑๕ ปี โดยแบ่งการดำเนินงานโดยภาครัฐและภาคเอกชน ในอัตราส่วน ๓ ต่อ ๗ ดังเดิม คือ

๑. ภาครัฐบาล ปลูกร้อยละ ๓๐ (๑๒.๘๕ ล้านไร่) โดย

- ๑) กรมป่าไม้ ๗.๓๔ ล้านไร่
- ๒) องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ๔.๐๘ ล้านไร่

๓) บริษัทไม้ฮัดไทย จำกัด ๐.๔๑ ล้านไร่

๔) ทหาร ๑.๐๒ ล้านไร่

๒. ภาคเอกชน ปลูกร้อยละ ๗๐ (๓๐ ล้านไร่) โดย

๑) สวนป่าเชิงพาณิชย์ ๒๔.๐๐ ล้านไร่

๒) สวนป่าชุมชน ๖.๐๐ ล้านไร่

รวมเนื้อที่ ๔๒.๘๕ ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ ๑๓.๓๖ ของเนื้อที่ประเทศ

การปลูกสร้างสวนป่าของกรมป่าไม้ในประเทศไทยเริ่มต้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๔๘

โดยพระยารัตนพฤษภวิจารย์ (ทองคำ เสวตศิลา) ได้ทำการทดลองปลูกสวนสักแบบอากีซาวไร่ (Taungy Plantation) ซึ่งใช้วิธีหยอดเมล็ดลงหลุมตามแบบอย่างที่เหมาะสมทำให้ผลมาแล้วจากการทดลองในครั้งแรกปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ณ บริเวณท้องที่ป่าแม่ปาน อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่

การปลูกสร้างสวนป่าที่นับว่าเป็นการปลูกอย่างจริงจังนั้น ได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ที่จังหวัดแพร่ โดยปลูกที่สวนสักแม่พวก อำเภอเด่นชัย เนื้อที่ ๖๖ ไร่ และที่สวนสักแม่จ๊วะ อำเภอสูงเม่น เนื้อที่ ๑๕๗ ไร่ โดยวิธีหยอดเมล็ดปลูกโดยตรง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ กรมป่าไม้ได้ทดลองปลูกไม้สักด้วยเหง้า ที่ป่าห้วยทองเตะ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดีกว่าการปลูกด้วยเมล็ดหรือการย้ายปลูกด้วยกล้ามาก ดังนั้นการปลูกสร้างสวนสักโดยใช้เหง้า จึงเป็นวิธีที่ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับการปลูกสวนป่าไม้กระยาเลยนั้น ได้เริ่มทดลองปลูกครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่ป่าเลนบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยทดลองปลูกไม้โกงกางและโปรง ซึ่งเป็นพรรณไม้ในท้องถิ่น หลังจากนั้นจึงได้มีการปลูกไม้กระยาเลยชนิดอื่นเพิ่มขึ้นในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ

การปลูกสร้างสวนป่าได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๓ กรมป่าไม้สามารถปลูกสร้างสวนป่า (การปลูกสร้างสวนป่าด้วยเงินงบประมาณ) ได้เป็นจำนวนเนื้อที่ทั้งสิ้น ๕,๒๔๗.๒๕ ตร.กม.

จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งได้ทรงสแกนนายวิบูลย์ ธรรมบุตร อดีตผู้อำนวยการ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ให้่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ในฐานะที่มีหน้าที่ในการทำไม้โดยตรงได้ช่วยเหลือรัฐในการปลูกสร้างสวนป่าอีกแรงหนึ่ง

นายอานวย คอวนิช หัวหน้ากองทำไม้ภาคเหนือ ได้เสนอโครงการปลูกสร้างสวนป่าต่อองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ซึ่งนายเฉลิม ศิริวรรณ ผู้อำนวยการ อ.อ.ป. ได้ นำโครงการเสนอและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ และได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ตามที่สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๐

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้เริ่มดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ที่ฝ่ายทำไม้ภาคเหนือ โดยปลูกเฉพาะไม้สักเพียงอย่างเดียว

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้ขยายการปลูกสร้างสวนป่าในฝ่ายทำไม้ภาคตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือและ ภาคตะวันตกและใต้ โดยปลูกไม้กระยาเลยทั้งหมด

การปลูกสร้างสวนป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๓๔ แบ่งออกเป็น ๓ โครงการ และมีผลการปลูกสร้างสวนป่า ดังนี้

โครงการที่ ๑ เป็นการปลูกสร้างสวนป่า โดยใช้เงินจากงบลงทุนของ อ.อ.ป. จำนวน ๑๘๒,๘๘๘.๐๑ ไร่

โครงการที่ ๒ เป็นการปลูกสร้างสวนป่าชดเชยตามเงื่อนไขสัมปทานของ อ.อ.ป. จำนวน ๑๑๗,๘๕๘.๓๕ ไร่

โครงการที่ ๓ เป็นการปลูกสร้างสวนป่าชดเชยตามเงื่อนไขสัมปทานแทนบริษัท จังหวัดทำไม้ ๑๑๖,๓๖๓.๖๔ ไร่

รวมเนื้อที่ปลูกทั้งสิ้น ๔๒๗,๑๑๐.๐๐ ไร่

บริษัทไม้ัดไทย จำกัด ได้รับอนุมัติจากสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ดำเนินการปลูกสร้างสวนป่า โดยใช้งบประมาณของบริษัท ที่สวนป่าเขาบางแกรก-ทุ่งโพ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขาบางแกรก-ทุ่งโพ อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ และที่สวนป่าลาดกระทิง เขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแควระบมสีียด อำเภอสนามชัย เขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยกำหนดโครงการเป็นระยะ ๆ ระยะละ ๕ ปี ขยายพื้นที่ปลูกแห่งละ ๑,๐๐๐ ไร่ต่อปี และมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดเตรียมวัตถุดิบสำหรับการผลิตไม้ัดสลับนั่นให้ได้ภายในระยะเวลาประมาณ ๒๐ ปี

การดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากมีอุปสรรคจากการบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่าสงวน มีการขัดขวางการดำเนินงาน และลักลอบทำลายสวนป่า จนไม่สามารถขยายพื้นที่ได้ครบถ้วนตามโครงการที่กำหนดไว้ โครงการปลูกป่าตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ จึงระงับไว้เพียงเมื่อสิ้นสุดโครงการระยะที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ แต่ก็ได้ทำการบำรุงรักษาสวนป่าที่ปลูกไว้แล้วอยู่ตลอดเวลา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา บริษัท ได้รับอนุมัติให้นำเงินค่าปลูกป่าตามเงื่อนไขสัมปทานบางแห่งมาดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าทดแทนในพื้นที่โครงการปลูกสร้างสวนป่าลาดกระบัง นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มการดำเนินงานปลูกสร้างสวนป่าตามเงื่อนไขสัมปทานขึ้นในท้องที่ป่าที่บริษัทฯ ได้รับสัมปทานอยู่อีก ๓ แห่ง ปัจจุบันมีหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนป่าอยู่ ๕ แห่ง

นอกจากพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตให้ปลูกสร้างสวนป่าตามเงื่อนไขสัมปทานที่เพชรบูรณ์เลย และอุทัยธานี รวม ๑๐,๘๐๓.๖๕ ไร่แล้ว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้อนุญาตให้บริษัทฯ ปลูกสร้างสวนป่าเพื่ออุตสาหกรรมไม้อัดแผ่นเรียบ ๑๐,๙๖๘ ไร่ มีกำหนดระยะเวลา ๒๐ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นไป นอกจากนี้พื้นที่บางส่วนที่ปลูกแล้วไม่ได้ผล และป่าไม้เขตได้อนุญาตให้บริษัทฯ ซื้อปลูกใหม่ตามแผนงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๔ จำนวน ๑,๓๐๐ ไร่ เป็นการปลูกโดยใช้งบประมาณลงทุนของบริษัทฯ เอง รวมเป็นพื้นที่ปลูกเพื่ออุตสาหกรรมไม้อัดแผ่นเรียบ ๑๒,๒๖๘ ไร่ โดยกำหนดอายุ ตัดฟันไว้ภายใน ๕ ปี ปีละประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ คาดว่าจะสามารถตัดฟันไม้ส่งโรงงานได้ปีละ ๑๐๐,๐๐๐ ม."

สรุปผลการปลูกสร้างสวนป่าของบริษัทไม้อัดไทย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๓๔ ดังนี้

๑. สวนป่าลาดกระบัง จังหวัดฉะเชิงเทรา	จำนวน ๒๐,๖๒๓.๑๑ ไร่
๒. สวนป่าห้วยระบำ จังหวัดอุทัยธานี	จำนวน ๑๑,๓๓๓.๐๖ ไร่
๓. สวนป่าห้วยตะเภา จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน ๑๐,๙๑๗.๖๘ ไร่
๔. สวนป่าปะติมะ จังหวัดชุมพร	จำนวน ๓,๒๕๓.๑๘ ไร่
๕. สวนป่าโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี	จำนวน ๕๖๗.๕๕ ไร่
๓. หมวดทดลองและจัดหาเมล็ดพันธุ์ จังหวัดอุทัยธานี	จำนวน <u>๕๙๘.๕๐ ไร่</u>
	รวม <u>๔๗,๒๙๓.๐๘ ไร่</u>

ผลการปลูกสร้างสวนป่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๓๖ ได้เนื้อที่ทั้งสิ้นจำนวน ๕,๐๗๙,๐๔๗.๓๒ ไร่ โดยแบ่งออกเป็น

๑. ปลูกสร้างสวนป่าไม้สัก	จำนวน ๑,๐๖๘,๗๒๐ ไร่
๒. ปลูกสร้างสวนป่าไม้กระยาเลย	จำนวน ๒,๖๖๕,๗๓๖ ไร่
๓. ปลูกป่าชายเลนในเขตอนุรักษ์	จำนวน ๓๘,๘๕๐ ไร่
๔. ปลูกสร้างสวนป่าตามเงื่อนไขสัมปทาน	จำนวน ๙๕๘,๓๘๑.๘๓ ไร่

- ๔.๑ ปลุกโดย อ.อ.ป. จำนวน ๒๓๔,๐๓๓.๕๕ ไร่
- ๔.๒ ปลุกโดยบริษัทไม้ไผ่ไทย จำกัด จำนวน ๓๗,๘๒๗.๑๗ ไร่
- ๔.๓ ปลุกโดยผู้รับสัมปทานรายอื่น ๆ จำนวน ๖๗๖,๔๘๓.๗๗ ไร่

๕. ปลุกสร้างสวนป่าด้วยเงินนอกงบประมาณตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน ๖๗,๔๖๘.๕๔ ไร่

๖. ปลุกสร้างสวนป่าด้วยเงินบูรณะทรัพย์สิน จำนวน ๑๐๑,๒๒๔.๔๔ ไร่

๗. ปลุกสร้างสวนป่าของรัฐวิสาหกิจ จำนวน ๑๕๘,๗๐๓.๐๑ ไร่

แผนการดำเนินงานปลูกป่า ปี พ.ศ. ๒๕๓๗

กรมป่าไม้ได้รับการจัดสรรเงินงบประมาณจากสำนักงบประมาณให้ดำเนินการปลูกป่าเนื้อที่ ๑๖๐,๐๐๐ ไร่ เงินงบประมาณ ๓๒๓,๒๐๐,๐๐๐ บาท โดยแบ่งออกเป็น

- ๑. ปลูกป่าเป็นแนวกันชนรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เนื้อที่ ๑๐๐,๐๐๐ ไร่
- ๒. ปลูกป่าโครงการฟื้นฟูป่าพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เนื้อที่ ๒๙,๔๐๐ ไร่
- ๓. ปลูกป่าโครงการอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื้อที่ ๓๐,๖๐๐ ไร่

แผนการดำเนินงานปลูกป่า ปี พ.ศ. ๒๕๓๘

จะดำเนินการปลูกป่าเนื้อที่ ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ เงินงบประมาณ ๒๐๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท โดยแบ่งออกเป็น

- ๑. ปลูกป่าเป็นแนวกันชนรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เนื้อที่ ๖๐,๐๐๐ ไร่
- ๒. ปลูกป่าโครงการอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื้อที่ ๔๐,๐๐๐ ไร่

นโยบายของรัฐในการให้เอกชนเช่าพื้นที่ปลูกป่า

หลังจากประกาศใช้ พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้มีบทบัญญัติให้ขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้ที่เสื่อมสภาพทำการปลูกป่าได้

ได้มีการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์เพื่อปลูกสร้างสวนป่าในเขตพื้นที่ป่าไม้จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งหมด ๒๒๙ ราย รวมเนื้อที่ ๓๑๔,๔๐๕ ไร่ ดังนี้

<u>ท้องที่ภาค</u>	<u>หน่วยงานของรัฐ</u>		<u>เอกชน</u>	
	<u>รวม</u>	<u>ไร่</u>	<u>ราย</u>	<u>ไร่</u>
เหนือ	๒๗	๗๖,๓๒๖	๖๘	๗๐,๔๘๒
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๒	๑๕,๘๑๐	๒๒	๒๓,๔๕๖

กลาง	๔	๑๓,๙๒๐	๙๐	๘๐,๓๘๗
ใต้	<u>๒</u>	<u>๑,๒๕๐</u>	<u>๔</u>	<u>๒๘,๗๗๘</u>
รวม	<u>๔๕</u>	<u>๑๑๑,๓๐๖</u>	<u>๑๘๔</u>	<u>๒๐๓,๑๐๓</u>

ต่อมาได้มีมติคณะรัฐมนตรีกำหนดแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

- มติ ค.ร.ม. เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้ระงับการพิจารณาอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์เพื่อการปลูกสร้างสวนป่าภาคเอกชนไว้ชั่วคราว
- มติ ค.ร.ม. เมื่อวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้ระงับการพิจารณาอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์เพื่อการปลูกสร้างสวนป่าภาคเอกชน เว้นแต่เป็นกรณี que เข้าเงื่อนไขครบทั้ง ๕ ประการ คือ

๑. เป็นการสร้างสวนป่าตามประเภทไม้ที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. สวนป่า พ.ศ. ๒๕๓๕

๒. เป็นการดำเนินการโดยผู้เข้าครอบครองอยู่เดิมมาไม่น้อยกว่า ๕ ปี โดยมีหลักฐานยืนยันพิสูจน์ได้

๓. เป็นการเปลี่ยนกิจกรรมการเกษตรจากข้าวหรือพืชไร่มาเป็นวนเกษตร หรือสวนป่า

๔. การดำเนินการวนเกษตรหรือสวนป่าตามข้อ ๓ จะต้องมีหลักฐานที่ตรวจสอบได้ว่าได้เริ่มดำเนินการในพื้นที่ที่จะขออนุญาตแล้วอย่างชัดเจน

๕. ให้ขอเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าได้ครอบครัวยังไม่เกิน ๕๐ ไร่

- มติ ค.ร.ม. เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ มอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับไปพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการอนุญาตปลูกสร้างสวนป่าของภาคเอกชนให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่ได้แถลงต่อสภาเสนอ ค.ร.ม. พิจารณา

เพื่อให้ทราบถึงความต้องการพื้นที่ปลูกป่าของเอกชน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้สำรวจความสนใจของเอกชนรายใหญ่และรายย่อยที่ ต้องการจะปลูกสวนป่าหรือปลูกป่าเพื่อการค้า โดยเอกชนรายใหญ่มีความต้องการพื้นที่รวมแล้ว ประมาณ ๒.๒ ถึง ๓.๖ ล้านไร่ (ดูตารางที่ ๕.๖) และเมื่อรวมกับพื้นที่ที่กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้เอกชนเข้าทำประโยชน์เพื่อปลูกสร้างสวนป่าในเขตพื้นที่ป่าไม้แล้ว ๒๐๓,๑๐๓ ไร่ และ ให้แก่หน่วยงานของรัฐอีก ๑๑๑,๓๐๖ ไร่ รวมกับความต้องการที่ดินเพื่อปลูกไม้ตามอัตราส่วนแปรกลับเนื้อไม้-พื้นที่ที่ใช้ปลูกแล้วความต้องการพื้นที่เพื่อปลูกไม้โตเร็วของภาคเอกชนทั้งหมด ประมาณ ๕ ล้านไร่เท่านั้น

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ปัญหาของเอกชนรายใหญ่ไม่ได้อยู่ที่ขาดเงินทุน แต่เป็นปัญหาการหาพื้นที่ปลูกป่า ส่วนใหญ่ต้องการพื้นที่ผืนใหญ่ซึ่งหนีไม่พ้นพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมซึ่งทางราชการพร้อมจะให้ เอกชนเข้าทำประโยชน์นั้นจะมีราษฎรที่ยากจนถือครองอยู่แล้ว

ในขณะที่เดียวกัน ความต้องการของตลาดต่างประเทศย่อมขึ้นกับราคาวัตถุดิบในประเทศไทยด้วย สำหรับจีนไม้สัก ราคาไม้สดที่รับซื้อหน้าโรงงานในปัจจุบันตันละ ๖๐๐ บาท สำหรับเกษตรกรที่ปลูกไม้โตเร็วเพื่อขาย ราคาไม้ไม่ได้เด่นหรือดีด้อยกว่ารายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ความได้เปรียบเสียเปรียบขึ้นอยู่กับราคาพืชผลที่เปลี่ยนแปลงไปทุกปีเป็นหลัก ดังนั้น ความต้องการของตลาดต่างประเทศในระยะยาวจะขึ้นอยู่กับราคาของวัตถุดิบในประเทศไทยด้วย

จะเห็นว่าคุณภาพในการเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจของภาคเอกชน ภายใต้เงื่อนไขเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันนั้น ไม่ได้มีมากมายอย่างที่หลายคนตั้งความหวังไว้ หากรัฐบาลยังมีความปรารถนาแรงกล้าในการเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจให้เป็นไปตามเป้าหมาย หรือใกล้เคียงเป้าหมายที่วางไว้ให้มากที่สุด รัฐคงต้องหวนกลับมาทบทวนบทบาทของหน่วยงานของรัฐเองที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปลูกป่าหรือส่งเสริมให้มีการปลูกป่า

ป่าที่ได้มีการปลูกทดแทน

ตารางที่ ๕.๖ ความต้องการของภาคเอกชนในการลงทุนปลูกสร้างสวนป่าไม้โตเร็ว และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง

ชื่อบริษัท	ชนิดสวนป่า	พื้นที่เป้าหมาย	สถานะ	อุตสาหกรรมต่อเนื่อง
๑. บริษัทเซลส์ (ประเทศไทย) จำกัด (โครงการสวนป่าวนาธร)	บุคาสิบัตัส	๑๒๕,๐๐๐-๖๐๐,๐๐๐	จันทบุรี	โรงงานผลิตเยื่อกระดาษ
๒. บริษัทเกษตรรุ่งเรือง จำกัด (บริษัทหลวงสยามกิตติ)	บุคาสิบัตัส	๒๐๐,๐๐๐	ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี	โรงงานผลิตเยื่อกระดาษ
๓. บริษัทเคร็อบูนซีเมนต์ไทย (บริษัทสยามฟอเรส จำกัด)	บุคาสิบัตัส	๓๐,๐๐๐-๖๐,๐๐๐	ราชบุรี กาญจนบุรี	โรงงานผลิตเยื่อกระดาษ
๔. บริษัทสหวิริยะ จำกัด (บริษัท วี.พี.บุคาสิบัตัส)	บุคาสิบัตัส	๑๐๐,๐๐๐	ฉะเชิงเทรา	โรงงานขึ้นไม้สับ
๕. บริษัทไทย-ญี่ปุ่น ปลูกสร้างสวนอุตสาหกรรมไม้ จำกัด (บริษัทไทย-บุคาสิบัตัส รีสอร์ท จำกัด)	บุคาสิบัตัส	๑,๒๐๐,๐๐๐	ลพบุรี ชลบุรี สุรินทร์ กาญจนบุรี นครสวรรค์ ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา	โรงงานขึ้นไม้สับ
๖. บริษัทไทยวิทัศน์คอปอเรชั่น จำกัด	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	สุรินทร์	โรงงานขึ้นไม้สับ
๗. บริษัทชินครอเนเตอร์เนชั่นแนล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ตาก	โรงงานขึ้นไม้สับ
๘. บริษัทน้ำมันร่วมเกล้า	บุคาสิบัตัส	๑๐๐,๐๐๐-๑,๐๐๐,๐๐๐	ร่วมอยู่ในโครงการ อีสาน, เชียง	โรงงานขึ้นไม้สับ
๙. บริษัทศิริทิพย์ จำกัด (บริษัทยูไนเต็ลชีบัตัส)	บุคาสิบัตัส	๑๕๐,๐๐๐	ร่วมอยู่ในโครงการ อีสาน, เชียง	โรงงานผลิตกระดาษ ไฟฟ้าจากไม้
๑๐. บริษัทฟินิกซ์ฟิล์มนอนเพเพอร์ จำกัด	บุคาสิบัตัส	๑๐๐,๐๐๐	ร่วมอยู่ในโครงการ อีสาน, เชียง	โรงงานผลิตเยื่อกระดาษ

ชื่อบริษัท	ชนิดสวนป่า	พื้นที่เป้าหมาย	สถานที่	อุตสาหกรรมต่อเนื่อง
๑๑. บริษัทบุรีรัมย์ทำไม้	ไม่มีข้อมูล	๕๐,๐๐๐	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
๑๒. บริษัทสยามรีเวอรั่นควอเวส	ไม่มีข้อมูล	๑๐๐,๐๐๐	กาญจนบุรี	ไม่มีข้อมูล
๑๓. บริษัทอื่น ๆ ที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (ไม่รวมบริษัทสวนสยามกิตติ)	บุคลากร	๕๓,๗๐๐	กาญจนบุรี ราชบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี เพชรบุรี กำแพงเพชร นครนายก อุบลราชธานี ปัตตานี ยะลา	ไม่มีข้อมูล
รวม		๒, ๑๘๘, ๗๐๐-๓, ๖๐๓, ๗๐๐		

- ที่มา : ๑. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
 ๒. กรมป่าไม้
 ๓. รวบรวมจากหนังสือพิมพ์

สถิติที่ผ่านมาเป็นอันได้แน่ชัดว่า ผลงานการปลูกป่าโดยอาศัยหน่วยงานของรัฐและงบประมาณแผ่นดินโดยตรงนั้นจะต่ำกว่าเป้าหมาย นี่เป็นเหตุผลพื้นฐานที่ผลักดันให้นโยบายป่าไม้แห่งชาติเน้นบทบาทของเอกชนในการปลูกป่าเศรษฐกิจ แต่ว่าความต้องการพื้นที่ของภาคเอกชนทั้งหมดมีไม่เกิน ๕ ล้านไร่ ดังที่ได้ประมาณไว้ แรงจูงใจให้เอกชนขยายพื้นที่ปลูกสวนป่าย่อมมีจำกัด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอยู่เองที่รัฐจะต้องรับภาระนี้ต่อไป

จะเห็นได้ว่าการปลูกป่าเศรษฐกิจให้ได้ตามเจตนารมณ์ของนโยบายป่าไม้แห่งชาตินั้นเป็นเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อน เท่าที่ผ่านมาจากแผนงานที่มีรูปธรรมแน่ชัด

ในหลักการแล้ว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภทซึ่งแยกกันไม่ออกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดิน ป่า น้ำ จะกำหนดนโยบายป่าเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงการใช้ที่ดินและแหล่งน้ำไม่ได้ นโยบายของรัฐในเรื่องเหล่านี้ต้องเสริมซึ่งกันและกัน

ตัวอย่างเช่น คณะรัฐมนตรีกำหนดให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) เร่งรัดการดำเนินการปฏิรูปที่ดินในเขตที่ดินของรัฐ ถ้าต้องการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ดังกล่าว สปก. จะต้องเร่งการกระจายสิทธิ์และการพัฒนาในเขตป่าสงวน ซึ่งส่วนใหญ่ทับกับเขตป่าเศรษฐกิจ ตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติอยู่แล้ว

ถ้าจะให้เห็นนโยบายทั้ง ๒ สอดคล้องกันได้ สปก. ต้องส่งเสริมให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปปลูกป่าเศรษฐกิจเป็นงานหลัก ดังนั้น นโยบายทั้ง ๒ จึงขัดกันอยู่ในตัวในทางปฏิบัติเพราะบนผืนดินเดียวกัน นโยบายป่าไม้กำหนดให้ปลูกป่าเศรษฐกิจ ขณะที่นโยบายที่ดินกำหนดให้ส่งเสริมการพัฒนาการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชเศรษฐกิจ

คงสรุปได้ว่ามาตรการที่จะปลูกป่าเศรษฐกิจให้บรรลุเป้าหมายอีก ๔๒.๙ ล้านไร่ นั้นภายใน ๑๕ ปี นั้นยังเป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน ในขณะที่ผลงานปลูกป่าในอดีตของรัฐต่ำกว่าเป้าหมาย และการเร่งเร้าให้เกษตรกรทั่วไปมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเพื่อใช้สอยยังขาดรูปแบบที่แน่ชัด การกำหนดแผนงานปลูกป่าเศรษฐกิจจึงยังเป็นเรื่องท้าทายความสามารถของผู้รับผิดชอบทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนอยู่ในทุกวันนี้

การทำให้ป่าเศรษฐกิจสมจริงขึ้นได้นั้นเกินกำลังหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ ต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง จากภาคเอกชนและจากเกษตรกรโดยทั่วไป ในขั้นแรกควรกำหนดแผนปฏิบัติที่ชัดเจนว่าใครจะเป็นผู้ปลูกอะไร ที่ไหน เป็นพื้นที่เท่าใดหาพื้นที่ปลูกป่าได้อย่างไร เกษตรกรที่ครอบครองพื้นที่โดยพฤตินัยอยู่แล้วจะได้อะไรตอบแทน มาตรการและเป้าหมายสามารถจะประเมินผลการปฏิบัติได้อย่างไร

นโยบายป่าไม้แห่งชาติมิไว้เพื่อความอยู่ดีกินดีของคนไทยทุกคน การกำหนดแผนปฏิบัติ เพื่อบรรลุนโยบายดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วงได้ ควรเริ่มต้นจากการยอมรับจากบุคคลทุกฝ่าย ที่จะต้องมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเศรษฐกิจเสียก่อน

๓.๒.๓.๕ การจัดการพื้นที่สูงภาคเหนือ

ภาคเหนือตอนบนของประเทศ เป็นพื้นที่ราบสูงมีลักษณะ เป็นภูเขาและมีป่าไม้ที่อื่น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร จะมีชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย มีการโค่นไม้ทำลายป่าเพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และมีการปลูกพืชเสพติด ซึ่งปัญหาเหล่านี้ มีผลถึงสภาวะความมั่นคง ตลอดจนปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างยิ่ง ในปัจจุบันการพัฒนาพื้นที่สูงได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสนใจ ทางรัฐบาลโดยส่วนราชการ ที่เกี่ยวข้องได้พยายามพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงดังกล่าวมาเป็นระยะเวลาพอสมควร ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. ปัญหาการเคลื่อนย้ายที่ตั้งถิ่นฐาน
๒. ปัญหาการทำลายป่า และทรัพยากรธรรมชาติ
๓. ปัญหาการปลูกพืชยาเสพติด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงสนพระทัยและให้การสนับสนุน ในด้านการช่วยเหลือชาวเขา โดยได้ทรงจัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาชาวเขาขึ้นในปี ๒๕๑๗ ปัจจุบันเรียกว่า "โครงการหลวง" ซึ่งมีหลายหน่วยงานเข้าไปร่วมดำเนินงาน ประสานงาน ในการพัฒนาทั้งด้านการศึกษา วิจัย ควบคู่ไปกับกรมส่งเสริม ตลอดจนพยายามที่จะให้มีระบบ การตลาดเข้ามารองรับด้วย ขณะเดียวกันองค์การสหประชาชาติได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของ ชาวเขา ซึ่งหากจะพัฒนาเศรษฐกิจของชาวไทยภูเขาโดยให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น จะเป็นหนทางในการช่วยพัฒนาชาวเขา และยังลดปริมาณการปลูกฝิ่นอีกด้วย ดังนั้น องค์การ สหประชาชาติจึงได้มีมติให้ประเทศที่เกี่ยวข้องช่วยกันจัดหาเงินกองทุนเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการ ควบคุมยาเสพติดในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งการควบคุมยาเสพติดในประเทศด้วย

๑) มติคณะรัฐมนตรี เมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ เรื่อง วัตถุประสงค์ และนโยบายแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติด

๑. หลักการทั่วไป

เพื่อให้ชาวเขาที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทย ราษฎรไทย และกลุ่มชนอื่นที่อยู่บนพื้นที่สูง มีความเป็นอยู่อย่างมีระเบียบ ได้รับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับที่พอเพียงแก่ความจำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเข้าสู่ระบบการปกครองและการพัฒนาปกติต่อไป โดยมีระยะเวลาดำเนินการตามนโยบาย ๕ ปี

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ ด้านการเมืองการปกครอง

๑) ให้กลุ่มคนบนพื้นที่สูงมีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินถาวรถูกต้อง ตามกฎหมาย ไม่อพยพเคลื่อนย้ายอีกต่อไป พ้นจากภัยคุกคามของกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ และได้รับการจัดระเบียบการปกครองชุมชนเข้าสู่ระบบที่ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

๒) ให้ชาวเขาอยู่ร่วมกันในสังคมไทย โดยไม่สร้างปัญหาและก่อภาระทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีความสำนึกในความเป็นคนไทย ตระหนักถึงสิทธิ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และทำประโยชน์แก่สังคมตามความเหมาะสม

๓) ให้มีการสกัดกั้นและผลักดันชาวเขาที่อพยพเข้ามาใหม่จากนอกประเทศโดยเด็ดขาด

๒.๒ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

๒.๒.๑ การยกระดับรายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๑) ให้ชาวเขาได้รับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ให้พอเพียงแก่ความจำเป็นในการดำรงชีวิตและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

๒) ให้อัตราการเพิ่มประชากรชาวเขาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับอัตราเพิ่มขึ้นของประชากรพื้นราบใกล้เคียง และสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติที่รองรับ

๒.๒.๒ การเลิกปลูกและเสพพืชเสพติด ให้ชาวเขาที่ปลูกหรือเสพพืชเสพติดลดการปลูกพืชหรือเสพพืชเสพติดไปในที่สุด

๒.๓ ด้านการอนุรักษ์การใช้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีระบบการอนุรักษ์ การใช้ และ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม เพื่อรักษาสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมและ เอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหาชาวเขา และการปลูกพืชเสพติด

๓. นโยบาย

๓.๑ ด้านการเมืองการปกครอง

๑) ให้มีการเร่งรัดสำรวจจำนวน แยกประเภท จัดทำทะเบียน และ ออกบัตรประจำตัวแก่ชาวเขา และพิจารณาลงสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านแก่ชาวเขาที่เป็นคนไทยตามระเบียบของทางราชการและขั้นตอนที่เหมาะสม สำหรับชาวเขาที่มีได้รับการลงสัญชาติไทยให้กำหนดสถานะบุคคลไว้ให้ชัดเจนตามกฎหมายและเงื่อนไขของทางราชการ

๒) จัดระเบียบการปกครองชุมชนชาวเขาเข้าสู่ระบบที่ถูกต้องตามกฎหมาย ตามสภาพความพร้อมของชุมชนชาวเขาและขั้นตอนที่เหมาะสม สำหรับชุมชนชาวเขาที่ยังไม่สามารถจัดระเบียบการปกครองตามกฎหมาย ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องไปสัมผัสและจัดระเบียบชุมชนตามความเหมาะสม เพื่อเตรียมการเข้าสู่การจัดระเบียบการปกครองที่ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

๓) กำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมให้ชาวเขาอยู่อาศัยและทำกินถาวรตามกฎหมาย โดยคำนึงถึงสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่ ความเหมาะสมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การรักษาความมั่นคงปลอดภัยในพื้นที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับบางพื้นที่ที่ชาวเขาอยู่อาศัยและทำกินอยู่ก่อนแล้ว แต่ไม่สามารถอนุญาตให้อยู่อาศัยและทำกินต่อไปได้ ให้ทำการอพยพออกโดยการกำหนดพื้นที่รองรับที่เหมาะสม

๔) บังคับใช้กฎหมายและระเบียบของทางราชการให้บังเกิดผลในทุกพื้นที่โดยมีการลงโทษอย่างจริงจัง มีการจูงใจและการกดดันอย่างเหมาะสมเพื่อให้ชาวเขาและประชากรกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ปฏิบัติตามกฎหมาย

๕) สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และความผูกพันทางด้านจิตใจของชาวเขาต่อสังคมไทย และให้ชาวเขาเข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองไทย เคารพกฎหมายและระเบียบของทางราชการ ทั้งนี้โดยการกำหนดมาตรการดำเนินการต่าง ๆ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และปฏิบัติการจิตวิทยาอย่างเหมาะสม

๖) กำหนดมาตรการสกัดกั้นการอพยพเข้ามาใหม่ของชาวเขาจากนอกประเทศ และดำเนินการผลักดันชาวเขาที่อพยพเข้ามาใหม่อย่างต่อเนื่องตามขั้นตอน

ของกฎหมายและความเหมาะสม และให้มีมาตรการการกีดกันที่เหมาะสมแก่ผู้ที่ชกจูง ให้ที่พักพิง หรืออำนวยความสะดวกแก่ชาวเขาที่อพยพมาจากนอกประเทศ

๗) ลดและขจัดอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยและพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทยในหมู่ชาวเขา โดยปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการให้ความคุ้มครองความปลอดภัยแก่ชาวเขา และการส่งเสริมให้ชาวเขาพึ่งตนเองและ ป้องกันตนเองได้ระดับหนึ่ง

๓.๒ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

๓.๒.๑ การยกระดับรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิต

๑) พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชาวเขา โดยเน้น หลักการพึ่งตนเอง ความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การให้ชาวเขาดำรงถิ่นฐานถาวร ไม่อยากเคลื่อนย้าย ทั้งนี้โดยคำนึงถึงข้อจำกัดในเรื่อง จำนวนที่ดิน และขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ตลอดจน การเพิ่มจำนวนประชากรชาวเขาในอนาคต

๒) จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและ สังคมและส่งเสริมให้ชาวเขามีรายได้จากการประกอบอาชีพอื่นแทนการปลูกพืชเสพติดในระดับ ที่เพียงพอแก่การดำรงชีวิตชีพและพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองในที่สุด เพิ่มรายได้ชาวเขาด้วยการ พัฒนาการผลิตทางการเกษตร การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การพัฒนาการด้านการตลาด และการส่งเสริมอาชีพอื่นนอกภาคเกษตรกรรม รวมทั้งการสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาท และส่วนร่วมในการพัฒนา และช่วยเหลือชาวเขา

๓) การกระจายบริการสาธารณสุขพื้นฐานให้ครอบคลุม ชุมชนชาวเขามากที่สุด พัฒนากลวิธีการสาธารณสุขมูลฐาน และส่งเสริมการสนับสนุนการบำบัด รักษาผู้ติดยาเสพติด

๔) เร่งรัดการวางแผนครอบครัวให้บังเกิดผล เพื่อ ควบคุมอัตราการเพิ่มของประชากรชาวเขาให้อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับอัตราเพิ่มของชุมชน พื้นราบใกล้เคียงและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติที่รองรับ

๕) จัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งการศึกษาในระบบ โรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เพื่อเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๖) ส่งเสริมการเผยแพร่ศาสนาพุทธในหมู่ชาวเขา เพื่อเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ควบคุมดูแลการเผยแพร่ศาสนา ในหมู่ชาวเขามิให้สร้างความแตกแยกในสังคม เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

๓.๒.๒ การเลิกปลูกและเสฟพืชเสฟติด

๑) ประชาสัมพันธ์และปฏิบัติการจิตวิทยาให้ชาวเขา เข้าใจถึงพิษภัยของพืชเสฟติด และจงใจให้เลิกปลูกและเสฟพืชเสฟติด

๒) ให้มีการดำเนินการตามกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกัน และปราบปรามยาเสฟติดอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในชุมชนชาวเขาที่พัฒนาและได้รับการจัดตั้ง ตามกฎหมายแล้ว

๓) แสวงหาความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เพื่อแก้ไข ปัญหาชาวเขาและการปลูกพืชเสฟติด และพิจารณาให้ความช่วยเหลือนั้นแก่กุลแก่คนไทยด้วย ตามความเหมาะสม

๓.๓ ด้านการอนุรักษ์ การใช้ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

๑) จัดให้มีแผนการใช้ที่ดิน เพื่อการอนุรักษ์ และการพัฒนา ทรัพยากรบนพื้นที่สูง และกำหนดให้มีมาตรการควบคุมดูแลการใช้ที่ดินให้เป็นไปตามแผน โดยเคร่งครัด

๒) ให้มีการบังคับใช้กฎหมายและระเบียบของทางราชการ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง

๒) แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และการควบคุมพืชเสฟติด บนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙

ปัญหาเกี่ยวกับชุมชนบนพื้นที่สูง เป็นปัญหาที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับ ผลประโยชน์ส่วนรวมและความมั่นคงแห่งชาติ กล่าวคือ ประการแรก ชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อย ที่มีจำนวนมากกว่า ๕ แสนคน ประการที่สอง กลุ่มคนเหล่านี้อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลและ ทุรกันดาร และมีกอบพพยับดินอยู่เสมอ นับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการจัดระเบียบการปกครอง และเป็นจุดอ่อนต่อการแทรกแซงและแสวงประโยชน์จากฝ่ายตรงข้าม ประการที่สาม การมี เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ค่านิยม ความเชื่อถือ วัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ ความยึดมั่นในเผ่าพันธุ์ และขาดความรู้สึกเป็นพลเมืองไทยซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกับคนส่วนใหญ่

เป็นจุดอ่อนสำคัญต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ ประการสุดท้าย การประกอบอาชีพและการหาเลี้ยงชีพโดยทั่วไปโดยการทำไร่ เลี้ยงลอบและการปลูกฝิ่น ก่อผลกระทบที่สำคัญต่อการบุกรุกทำลายป่าแหล่งต้นน้ำลำธาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการปลูกฝิ่น ก่อผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคมโดยส่วนรวมและภาพพจน์ไทยในวงการระหว่างประเทศ

การแก้ไขปัญหของทางราชการที่ผ่านมา แม้ว่าจะประสบผลสำเร็จระดับหนึ่ง แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร หลายปัญหายังคงดำรงเหลืออยู่และมีแนวโน้มที่จะมีความรุนแรง และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติมากขึ้นปัญหาที่สำคัญที่ผ่านมา คือ ปัญหาทางด้านการบริหารที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องบางส่วนต่างดำเนินการแก้ไขปัญหาไปตามบทบาทและหน้าที่เฉพาะของตน โดยขาดการประสานทั้งในระดับนโยบายและแนวทางปฏิบัติกับส่วนราชการอื่น ๆ จนเกิดนโยบายและแนวทางการแก้ไขปัญหที่หลากหลาย แตกต่าง ไม่สอดคล้องผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติและ เกิดความซ้ำซ้อนทั้งในแง่กิจกรรมและพื้นที่ ไม่เกิดการจัดการแก้ไขปัญหาที่ต่อเนื่องและ เป็นระบบขึ้นได้ ส่งผลให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหได้อย่างบรรลุผลเท่าที่ควร

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ กำหนดนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติด และแนวความคิดในการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง ขึ้นและมอบหมายให้สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติรับไปอำนวยการและประสานการปฏิบัติระหว่างส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้เป็นตามนโยบายและแนวความคิด

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้ร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาบนพื้นที่สูงอันได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙ ขึ้น เพื่อให้มีกรอบในการปฏิบัติงาน และเพื่อมีแผน ชี้นำการปฏิบัติที่ชัดเจนในการพัฒนาพื้นที่สูง ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ เมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕

แผนแม่บท เป็นกรอบที่ชัดเจน สามารถชี้นำการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหบนพื้นที่สูงได้ การแก้ไขตามแผนแม่บท จะครอบคลุมการแก้ไข ปัญหาทุกเรื่องบนพื้นที่สูง ทั้งปัญหาชาวเขา ปัญหาการปลูกพืชเสพติด ปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

แหล่งต้นน้ำลำธาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการแก้ไขปัญหาค่าเป็น การอย่างเป็นขั้นตอนตามสภาพปัญหาและความพร้อมของชุมชนเป้าหมาย โดยมีการประสาน นโยบาย แผน และการปฏิบัติในทุกระดับตั้งแต่ส่วนกลางจนถึงระดับพื้นที่ โดยมีแผนแม่บท เป็น กรอบในการปฏิบัติ และดำเนินการจนสามารถลดขนาดและความรุนแรงของปัญหา และปรับเข้าสู่ระบบการพัฒนาในระยะปกติต่อไป

วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย

๑. วัตถุประสงค์ แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และการควบคุม พืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙ มีวัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้

๑.๑ วัตถุประสงค์ทั่วไป เพื่อให้ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความเป็นอยู่อย่างมีระเบียบ และถูกต้องตามกฎหมาย สอดคล้องกับระบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและ เลิกการปลูกพืชเสพติด โดยได้รับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ในระดับที่สามารถดำรงชีวิต และช่วยเหลือตนเองได้ รวมทั้งได้รับการเตรียมความพร้อม เข้าสู่ระบบการปกครอง และการพัฒนาในระบบปกติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์เฉพาะ

๑) เพื่อให้ประชากรและชุมชนบนพื้นที่สูง ได้รับการจัดตั้งถิ่นฐานและ ที่ทำกินที่ถาวรในพื้นที่ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับระบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้รับการจัดระเบียบชุมชนและระบบการปกครองให้เป็นไปตามกฎหมาย และได้รับการดูแล การขจัดอิทธิพลหรือการแทรกแซงแสวงประโยชน์ที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

๒) เพื่อยกระดับรายได้ของประชากร และชุมชนบนพื้นที่สูงให้สามารถ ดำรงชีพด้วยตนเองจนสามารถเลิกพึ่งพาขายเสพติดเป็นรายได้ และคำนึงถึงการกระจาย รายได้ที่เหมาะสม

๓) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรและชุมชนบนพื้นที่สูง ให้ได้รับ บริการสังคมขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมและเป็นธรรม ในทุกด้าน และเลิกใช้ยาเสพติด

๔) เพื่อให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่จำเป็น และเหมาะสม แก่สภาพท้องถิ่น

๕) เพื่อให้มีระบบการอนุรักษ์ การไว้ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อรักษาความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๖) เพื่อให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายยกเลิกการปลูกพืชเสพติด

๗) เพื่อให้ประชากรและชุมชนบนพื้นที่สูงได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม จิตวิทยาและการป้องกันประเทศ

๒. เป้าหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้กำหนดเป้าหมายการดำเนินงาน พื้นที่เป้าหมาย และกลุ่มประชากรเป้าหมายไว้ ดังนี้

๒.๑ เป้าหมายการดำเนินงาน มี ๔ ด้าน ดังนี้

๒.๑.๑ ด้านการเมืองการปกครอง

๑) ให้กลุ่มประชากรเป้าหมายตั้งถิ่นฐานถาวรในพื้นที่ที่เหมาะสมตามที่ทางราชการกำหนด และไม่อพยพเคลื่อนย้ายโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรอีกต่อไป

๒) ให้ทางราชการสามารถปกครอง ดูแลและบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่เป้าหมายได้อย่างทั่วถึง

๓) ให้กลุ่มประชากรเป้าหมาย รู้และเข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย และมีส่วนร่วมกับทางราชการในการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม ป้องกันและปราบปรามการปลูกพืชเสพติด ตลอดจนสกัดกั้นและผลักดันการหลบหนีเข้าเมือง

๔) ให้มีระบบป้องกันและเฝ้าระวังการอพยพเข้ามาใหม่ และการหลบหนีเข้าเมืองที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการลงโทษแก่ผู้สนับสนุนและให้ที่พักพิงแก่ผู้หลบหนีเข้าเมือง

๒.๑.๒ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

๑) ให้กลุ่มประชากรเป้าหมายมีรายได้เพียงพอแก่ความเป็นในการดำรงชีวิต เลิกการปลูกพืชเสพติดเป็นรายได้ และพึ่งตนเองได้

๒) ให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่จำเป็นและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

๓) ให้กลุ่มประชากรเป้าหมายได้รับบริการพื้นฐานด้านการศึกษา การสาธารณสุข การป้องกันยาเสพติด และบริการสังคมอื่น ๆ ในระดับที่เหมาะสมและเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔) ให้อัตราการเพิ่มของประชากรเป้าหมายอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับอัตราเพิ่มของประชากรพื้นราบ และสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติที่รองรับ

๒.๑.๓ ด้านการควบคุมการปลูกและเสฟพืชเสฟตีด

- ๑) ให้กลุ่มประชากรเป้าหมายที่ปลูกพืชเสฟตีดลดการปลูกและเสฟพืชเสฟตีดจนเลิกไปในที่สุด
- ๒) ให้กลุ่มประชากรเป้าหมายพ้นจากอิทธิพลที่สนับสนุนปลูกพืชเสฟตีดและการค้ายาเสฟตีด

๒.๑.๔ ด้านการอนุรักษ์ การใช้ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ๑) ให้มีการศึกษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงในพื้นที่เป้าหมายทั้งหมด เพื่อจำแนกพื้นที่เป้าหมายและวางแผนการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูง เพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๒) ให้มีการจัดทำแผนการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูง และมีการจัดการการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูงให้เป็นไปตามแผนการใช้ที่ดินรวมทั้งให้มีการวางแผนการสำรวจและจัดหาที่ดินรองรับ ในกรณีที่มีการอพยพประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๒.๒ พื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ พื้นที่มีประชากรชาวเขาตั้งบ้านเรือนและทำกินอยู่ ครอบคลุมจังหวัดต่าง ๆ รวม ๒๐ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก เพชรบูรณ์ เลย พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร กาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี

๒.๓ กลุ่มประชากรเป้าหมาย หมายถึง กลุ่มประชากรบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่เป้าหมายซึ่งรวมถึงชาวเขา ราษฎรไทยและกลุ่มชนอื่น ๆ

มาตรการดำเนินการและแผนงานหลัก

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย แผนแม่บทได้กำหนดมาตรการดำเนินการด้านการเมืองการปกครอง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ด้านการควบคุมพืชเสฟตีด และด้านการอนุรักษ์การใช้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ด้วย จัดตั้งองค์กรบริหารแผนแม่บทฯ และแนวทางการนำไปสู่การปฏิบัติในระดับต่าง ๆ

๓) การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

๑. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เห็นชอบกับโครงการสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อพัฒนาและปรับปรุงทำเนียบหมู่บ้านชุมชนบนพื้นที่สูงโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

ก. พัฒนาและปรับปรุงทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูงใน ๒๐ จังหวัดทั่วประเทศ ให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน

ข. เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปดำเนินการตามโครงการสำรวจข้อมูล พื้นฐานชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างละเอียดในปี พ.ศ. ๒๕๓๗

ค. เพื่อให้หน่วยปฏิบัติต่าง ๆ ใช้ประโยชน์ในการวางแผนและจัดสรร ทรัพยากร เพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงในเบื้องต้น

ขอบเขตในการดำเนินการ

โครงการพัฒนาทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง การดำเนินงานครอบคลุมจังหวัด ต่าง ๆ ที่มีชุมชนบนพื้นที่สูงรวม ๒๐ จังหวัด ได้แก่

๑) จังหวัดเชียงใหม่	๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๓) จังหวัดเชียงราย	๔) จังหวัดพะเยา
๕) จังหวัดลำพูน	๖) จังหวัดลำปาง
๗) จังหวัดแพร่	๘) จังหวัดน่าน
๙) จังหวัดตาก	๑๐) จังหวัดกำแพงเพชร
๑๑) จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๒) จังหวัดพิษณุโลก
๑๓) จังหวัดสุโขทัย	๑๔) จังหวัดอุทัยธานี
๑๕) จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๖) จังหวัดกาญจนบุรี
๑๗) จังหวัดราชบุรี	๑๘) จังหวัดเพชรบุรี
๑๙) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	๒๐) จังหวัดเลย

นิยามศัพท์

๑. ชุมชนบนพื้นที่สูง หมายถึง ชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยทำกินประกอบด้วยชาวเขา เผ่าต่าง ๆ ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เย้า มูเซอ ลีซอ อีเกอ ลีวะ ถิ่น และ ขมุ รวมทั้ง ชนกลุ่มน้อยและชาวไทยพื้นราบที่อาศัยปะปนอยู่กับชาวเขา

๒. หมู่บ้าน หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครอง ท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗

๓. กลุ่มบ้าน หมายถึง ชุมชนชาวเขาที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันตั้งแต่ ๕ หลังคาเรือนขึ้นไป แต่ยังมีได้มีการประกาศเป็นหมู่บ้านที่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติลักษณะ

การปกครองท้องถิ่น โดยอาจเป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นตามเขตการปกครอง หรือจัดตั้งขึ้นในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ หรือจัดตั้งขึ้นตามนโยบายพิเศษของทางราชการ ซึ่งอาจเรียกชื่อต่างกันไป เช่น หอ่อมบ้าน ป๊อก เป็นต้น

ผลการศึกษา

๑. จากการศึกษาและสำรวจรวบรวมข้อมูลชุมชนบนพื้นที่สูงในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ พบว่า มีชุมชนบนพื้นที่สูงทั่วประเทศกระจายตัวอยู่ใน ๒๐ จังหวัด มีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๓,๓๕๕ หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน ๑๔๗,๐๓๘ หลังคาเรือน ๘๐๔,๔๘๑ คน แยกเป็น

๑) ภาคเหนือ จำนวน ๑๔ จังหวัด ๓,๑๕๔ หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน ๑๓๕,๑๗๘ หลังคาเรือน ๗๔๘,๓๕๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๔.๐๑ ของจำนวนหมู่บ้าน/กลุ่มบ้านชุมชนบนพื้นที่สูงทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๓๖

๒) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๑ จังหวัด (จังหวัดเลย) ๑ หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน ๘๖ หลังคาเรือน ๖๕๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๐๓ ของจำนวนหมู่บ้าน/กลุ่มบ้านชุมชนบนพื้นที่สูงทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๓๖

๓) ภาคกลาง จำนวน ๕ จังหวัด ๒๐๐ หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน ๑๑,๘๐๔ หลังคาเรือน ๕๔,๗๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๙๖ ของจำนวนหมู่บ้าน/กลุ่มบ้านชุมชนบนพื้นที่สูงทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๓๖

๒. ในจำนวนชุมชนบนพื้นที่สูงทั่วประเทศทั้งหมด จำนวน ๓,๓๕๕ หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน จากการศึกษาพบว่าเป็นหมู่บ้านที่ถูกต้องตาม พรบ. ลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๕๗ แล้วจำนวน ๑,๑๗๖ หมู่บ้าน หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐๕ ของหมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน ชุมชนบนพื้นที่สูงทั่วประเทศ ส่วนอีกจำนวน ๒,๑๗๙ กลุ่มบ้าน หรือร้อยละ ๖๔.๙๕ ของกลุ่มบ้านชุมชนบนพื้นที่สูงทั่วประเทศ ยังเป็นกลุ่มบ้านที่ยังไม่ถูกต้องตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๕๗ และมีการเคลื่อนย้ายในเกณฑ์สูง ซึ่งทางราชการควรเร่งดำเนินการจัดตั้งถิ่นฐานถาวร เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายโดยเร็วต่อไป

นอกจากนี้ในจำนวนชุมชนบนพื้นที่สูงทั้งหมดพบว่า หมู่บ้านขนาดใหญ่จะมีหลังคาเรือน รวม ๖๘๕ หลังคาเรือน โดยอยู่ในจังหวัดตาก ส่วนกลุ่มบ้านขนาดเล็กที่สุดจะมีหลังคาเรือนรวมเพียง ๓ หลังคาเรือนเท่านั้น

๓. จำนวนประชากรที่อยู่อาศัยทำกินบนพื้นที่สูง จากการศึกษาพบว่ามีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๘๐๔,๔๘๑ คน แยกเป็นชาย ๓๘๘,๑๐๐ คน หรือร้อยละ ๔๘.๒๔ และเป็นหญิง ๓๘๒,๒๘๑ คน หรือร้อยละ ๔๗.๕๒ สำหรับจำนวนที่เหลือน้อย ๓๔,๐๙๒ คน หรือร้อยละ ๔.๒๔ ยังไม่ได้จำแนกเพศของประชากรไว้จะต้องตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นสรุปรายละเอียดจำนวนประชากรได้ดังนี้คือ

๑) ภาคเหนือ ๑๔ จังหวัด จำนวน ๗๔๙,๑๐๘ คน แยกเป็นชาย ๓๕๙,๘๒๗ คน และเป็นหญิง ๓๘๙,๑๘๑ คน

๒) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๑ จังหวัด จำนวน ๖๕๓ คน แยกเป็นชาย ๓๓๐ คน และเป็นหญิง ๓๒๓ คน

๓) ภาคกลาง ๕ จังหวัด จำนวน ๕๔,๗๒๐ คน แยกเป็นชาย ๒๗,๙๘๓ คน และเป็นหญิง ๒๖,๗๓๗ คน

๒. ประเภทของชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙

การดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมาย

การพิจารณาจัดกิจกรรมการพัฒนาลงในพื้นที่เป้าหมายนั้น จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับประเภทของชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งจัดแบ่งตามระดับของศักยภาพในการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูง การพัฒนาสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูงที่จัดตั้งหมู่บ้านและมีที่ทำกินอย่างถูกต้องตามระเบียบของทางราชการแล้วเท่านั้น ที่จะสามารถดำเนินงานได้เต็มรูปแบบการพัฒนาตามแผนแม่บทฯ ฉบับนี้ สำหรับชุมชนบนพื้นที่สูงที่จัดตั้งและมีที่ทำกินอยู่ในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินงานพัฒนาเฉพาะกิจกรรมที่จำเป็นต่อการแก้ไขปัญหาที่มีความเร่งด่วนสูงและไม่กระทบต่อปัญหาการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูง

ประเภทของชุมชนบนพื้นที่สูง ชุมชนบนพื้นที่สูงแบ่งประเภทตามลักษณะและสภาพของชุมชนออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ เป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งหมู่บ้านและที่ทำกินอย่างถูกต้องตามระเบียบของราชการแล้ว

กลุ่มที่ ๒ เป็นชุมชนที่จัดตั้งในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ แต่มีศักยภาพที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร โดยมีคุณสมบัติที่เหมาะสม ดังนี้

๑) ชุมชนที่จัดตั้งต้องไม่เกิดผลเสียต่อความมั่นคงแห่งชาติด้านการป้องกันประเทศ

- ๒) เป็นชุมชนที่มีหน่วยงานของรัฐเข้าดำเนินการในลักษณะถาวรหรืออย่างต่อเนื่อง และชุมชนนั้นยอมรับการพัฒนาและสามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามแนวทางของรัฐ
- ๓) เป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย โดยพิจารณาตามหลักวิชาการและหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๔) ลักษณะของชุมชนต้องสอดคล้องกับ พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ และ พ.ร.บ. หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. ๒๕๒๒
- ๕) เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีขนาดประมาณ ๕๐ หลังคาเรือน และมีการตั้งบ้านเรือนตลอดจนที่ทำกินในลักษณะมั่นคงถาวรในบริเวณนั้น ๆ โดยไม่มีการอพยพเคลื่อนย้ายไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปี

กลุ่มที่ ๓ เป็นชุมชนที่จัดตั้งในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ และยังไม่มีความเหมาะสมที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร (ขาดคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งของกลุ่มที่ ๒)

กลุ่มที่ ๔ เป็นชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษตามนโยบายของทางราชการ โดยได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี

วิธีการจำแนกประเภทของชุมชนบนพื้นที่สูง

๑. การศึกษาข้อมูลเพื่อการจำแนกประเภทชุมชนบนพื้นที่สูง กรมพัฒนาที่ดิน ร่วมกับคณะกรรมการชาวเขาจังหวัด จะได้ทำการศึกษาข้อมูลการบุกรุกทำลายป่าไม้ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณชั้นคุณภาพลุ่มน้ำต่าง ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และเขตป่าที่ยังมิได้สงวน เพื่อจัดทำรายงานผลการศึกษาที่เป็นมาตรฐานกลาง โดยมีข้อเสนอแนะการแบ่งประเภทชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นกลุ่ม ๑ ๒ ๓ และ ๔ ตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ในเรื่องประเภทของพื้นที่เป้าหมาย พร้อมกับเสนอแนะมาตรการจัดการและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อนำเสนอ อชส. พิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีตกลงใจทางนโยบาย และอนุมัติแนวทางการใช้ที่ดินในพื้นที่เป้าหมายดังกล่าวต่อไป

๒. การจำแนกประเภทชุมชนบนพื้นที่สูงเบื้องต้น ในระหว่างรอผลการศึกษาดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง ตามข้อ ๑ ให้จังหวัดดำเนินการจำแนกประเภทของชุมชนบนพื้นที่สูงเบื้องต้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนการดำเนินงาน ดังนี้

(๑) ขั้นตอนที่ ๑ คัดเลือกชุมชนบนพื้นที่สูง กลุ่มที่ ๑ (ชุมชนที่มีการจัดตั้งหมู่บ้านและที่ทำกินถูกต้องตามระเบียบของทางราชการแล้ว) กลุ่มที่ ๔ (ชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษตามนโยบายของทางราชการ

(๒) ขั้นตอนที่ ๒ ชุมชนบนพื้นที่สูงที่เหลือจากการคัดเลือกตามขั้นตอนที่ ๑ ได้แก่ กลุ่มที่ ๒ (ชุมชนที่จัดตั้งในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการแต่มีศักยภาพที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร) และกลุ่มที่ ๓ (ชุมชนที่จัดตั้งในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ และไม่มีศักยภาพที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร) ให้ถือว่าเป็นชุมชนบนพื้นที่สูงกลุ่มที่ ๓ จนกว่าจะได้รับผลการศึกษาที่ชัดเจน (ตามข้อ ๑) ว่าเป็นชุมชนบนพื้นที่สูงกลุ่มที่ ๒

กิจกรรมการพัฒนา

๑. ชุมชนบนพื้นที่สูง กลุ่มที่ ๑ ชุมชนที่จัดตั้งหมู่บ้านและมีที่ทำกินอย่างถูกต้องตามระเบียบของทางราชการแล้ว การดำเนินงานพัฒนาสามารถทำได้ตามแผนงานหลักที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทฯ ทั้งหมด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงและสภาพปัญหาในพื้นที่

๒. ชุมชนบนพื้นที่สูง กลุ่มที่ ๒ ชุมชนที่จัดตั้งในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการแต่มีศักยภาพที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร ดำเนินงานได้ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาด้านการเมืองการปกครอง ดำเนินการได้ตามแผนงานหลักต่อไปนี้

(๑) แผนงานการสำรวจและลงสัญญาชาติไทยให้แก่กลุ่มประชากร เป้าหมาย

(๒) แผนงานการจัดระบบการปกครองหมู่บ้าน

(๓) แผนงานการป้องกันปราบปรามการอพยพเข้ามาจากนอกประเทศ

(๔) แผนงานส่งเสริมประชากรและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และการแก้ไขปัญหาชุมชน

๒) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดำเนินงานได้ตามแผนงานหลักต่อไปนี้

(๑) แผนงานเพิ่มรายได้ของกลุ่มประชากร เป้าหมาย

(๒) แผนงานจัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๓) แผนงานหลักจัดบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานและพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน

(๔) แผนงานหลักกำกับดูแลการเผยแพร่ศาสนาในกลุ่มประชากร เป้าหมาย

(๕) แผนงานรักษาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๓) การแก้ไขปัญหาคารบูกและเสฟฟิชเสฟฟิต คำนึงงานได้ทุก
แผนงานหลักที่กำหนดไว้

๔) การอนุรักษ์ การใช้ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
คำนึงงานได้ทุกแผนงานหลักที่กำหนดไว้

๓. ชุมชนบนพื้นที่สูง กลุ่มที่ ๓ ชุมชนที่จัดตั้งในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจาก
ทางราชการ และไม่มีศักยภาพที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร การคำนึงงานทำได้ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาด้านการเมืองการปกครอง คำนึงงานได้ตามแผนงานหลัก
ต่อไปนี้

(๑) แผนงานการจัดตั้งถิ่นฐานและที่ทำกินถาวรคำนึงงานได้เฉพาะ
การอพยพประชากร เป้าหมายออกไปสู่พื้นที่รองรับที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
ให้ประชากรเป้าหมายสามารถพึ่งตนเองได้

(๒) แผนงานการสำรวจและลงสัญชาติไทยให้แก่กลุ่มประชากรเป้าหมาย

(๓) แผนงานป้องกันปราบปรามการอพยพเข้ามาจากนอกประเทศ

๒) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม คำนึงงานได้ตามแผนงานหลักต่อไปนี้

(๑) แผนงานจัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้คำนึงงานได้เฉพาะ
การส่งเสริมและสนับสนุนการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือของกลุ่มประชากรเป้าหมาย

(๒) แผนงานจัดบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานและพัฒนาสาธารณสุข
มูลฐานทั้งนี้ให้คำนึงงานได้เฉพาะงานดังต่อไปนี้

- การเผยแพร่ สนับสนุน และส่งเสริมการวางแผนครอบครัว

- การสนับสนุนและส่งเสริมการป้องกันและบำบัดผู้ติดยาเสพติด

- การขยายบริการด้านการควบคุมและป้องกันโรค

(๓) แผนงานการกำกับดูแลการเผยแพร่ศาสนาและส่งเสริมพุทธ
ศาสนาในกลุ่มประชากรเป้าหมาย

๓) การแก้ไขปัญหาคารบูกและเสฟฟิชเสฟฟิต คำนึงงานได้ตาม
แผนงานหลักต่อไปนี้

(๑) แผนงานหลักควบคุมการปลูกพืชเสพติด

(๒) แผนงานหลักเพื่อจัดอิทธิพลที่สนับสนุนการปลูกและการค้ายาเสพติด

๔) การอนุรักษ์ การใช้ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อม คำนึงงานได้ตามแผนงานหลักที่กำหนดไว้ในแผนแม่บททั้งหมด ตามสภาพ
ข้อเท็จจริงและปัญหาในพื้นที่

๔. พื้นที่เป้าหมาย กลุ่มที่ ๔ ชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษตามนโยบายของทางราชการการดำเนินงานพัฒนาสามารถทำได้ตามแผนงานที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทฯ ทั้งหมด ทั้งนี้ตามสภาพข้อเท็จจริงและปัญหาในพื้นที่

๓. การจัดตั้งถิ่นฐานถาวรของชุมชนชาวเขา

การดำเนินงานพัฒนาชาวเขา

กรมประชาสงเคราะห์ ได้ดำเนินการพัฒนาชาวเขาโดยยึดนโยบายของรัฐบาล ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ และรูปแบบการดำเนินงานพัฒนา ชาวเขาของโครงการหลวง ซึ่งเน้นเรื่องการพัฒนาชุมชนเดิมให้เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐาน ถาวรมากำหนดเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาชาวเขา โดยเน้นให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนา คนและสิ่งแวดล้อมซึ่งปรากฏว่า สามารถแก้ไขปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนย้ายของ ชาวเขา การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพจนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงาน ต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยดำเนินการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ส่งเสริมและดำเนินการจัดที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เพื่อการครองชีพแก่ ชาวเขาเพื่อให้ชาวเขที่ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งและเป็นหมู่บ้านถาวรถูกต้องตามกฎหมาย เลิกเคลื่อนย้าย
- ให้การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ให้เป็นระบบครบวงจรอย่างเป็น รูปธรรม โดยให้ประชากรบนพื้นที่สูงมีพืชอาหารเพียงพอแก่การบริโภคและสามารถพึ่งตนเอง ได้ในอนาคต
- นำรูปแบบการเกษตรเชิงอนุรักษ์ไปใช้ในชุมชนบนพื้นที่สูง

ข้อขัดข้องในการปฏิบัติ

การดำเนินงานที่ผ่านมา ปรากฏว่ามีข้อขัดข้องในทางปฏิบัติดังนี้

- เรื่องการจัดตั้งถิ่นฐานให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ขณะนี้มีปัญหายัง ไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากติดเงื่อนไขกฎหมายป่าไม้ฉบับต่าง ๆ และติดเงื่อนไข มติคณะรัฐมนตรีที่กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ๒๕๒๙ และ ๒๕๓๑ โดยเฉพาะเขตหวงห้ามชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ๑ เอ ถือว่าเป็นเขตหวงห้ามต้องอพยพชาวเขาออกและห้ามเข้าไปดำเนินการใด ๆ ในพื้นที่ โดยเด็ดขาด

- จากการตรวจสอบแผนที่กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน ประกอบกับ เอกสารรายงานการดำเนินงานการจัดทำแผนที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้านชาวเขาในประเทศไทย โดยใช้ Remote Sensing ซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติพบว่า ในพื้นที่ลุ่มน้ำ ชั้น ๑ เอ ของลุ่มแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน มีชาวเขาอาศัยอยู่ทั้งสิ้น ๔,๕๕๓ หลังคาเรือน ใน ๓๑๗ หมู่บ้าน ๒๘ อำเภอ

นโยบายการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของรัฐบาล

๑. นโยบายการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้กำหนดแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และควบคุม พืชเสพติดบนพื้นที่สูง (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙) โดยมีกลุ่มเป้าหมายการพัฒนา ๔ กลุ่ม ดังนี้

(๑) กลุ่มเป้าหมายที่ ๑ เป็นกลุ่มบ้านที่มีการจัดตั้งอย่างถูกต้องตามระเบียบของทางราชการแล้ว

(๒) กลุ่มเป้าหมายที่ ๒ เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งอยู่ในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ แต่มีศักยภาพที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร

(๓) กลุ่มเป้าหมายที่ ๓ เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งในเขตที่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ แต่ไม่มีศักยภาพที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร

(๔) กลุ่มเป้าหมายที่ ๔ เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษตามนโยบายของทางราชการ

๒. คณะรัฐมนตรีอนุมัติในหลักการที่เกี่ยวกับนโยบายที่ดิน เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๐ ตามที่คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ได้พิจารณาแบ่งชาวเขาออกเป็น ๒ ประเภท คือ พวกที่สามารถกำหนดให้อยู่เป็นหลักแหล่งได้ ให้จัดอยู่ในชุมชนเดิม แล้วจัดให้มีกิจกรรมปลูกป่า และรักษาป่าในบริเวณดังกล่าว สำหรับชาวเขาที่ชอบการอพยพเคลื่อนย้าย ให้จัดทำโครงการที่ดินให้อยู่อย่างถาวรในพื้นที่ราบ โดยมอบคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทยพิจารณาดำเนินการ เป็นนโยบายที่ดินแห่งชาติต่อไป ซึ่งคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติได้มอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการประสานงานดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

๓. คณะรัฐมนตรี มีมติเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้ปรับปรุงมติคณะรัฐมนตรีว่าด้วยการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดิน รวม ๖ ข้อ ซึ่งในข้อ ๑ มีข้อความระบุไว้ว่าในเขตสวนป่า และ เขตพื้นที่ที่เหมาะสมจะฟื้นฟูให้มีสภาพใกล้เคียงกับสภาพป่า โดยวิธีหนึ่ง คือ ในกรณีที่ราษฎรเข้าอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ดังกล่าวอยู่แล้ว ควรให้ความสำคัญแก่ราษฎรดังกล่าว ในการใช้พื้นที่เป็นลำดับแรก เพื่อป้องกันมิให้ที่ดินทำกินขยายตัวรุนแรงยิ่งขึ้นต่อไป

การดำเนินงาน เพื่อจัดตั้งชุมชนชาวเขาให้ เป็นการถาวรถูกต้องตามกฎหมายในปัจจุบัน

๑. ได้มีการกำหนดให้มีการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง ระดับจังหวัด ให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับ แผนแม่บท บนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๘ (ระดับชาติ)

๒. การจัดทำแผนแม่บท ระดับจังหวัด จะต้องมีการสำรวจเพื่อกำหนด กลุ่มบ้านตามประเภทที่กำหนดไว้ในแผนแม่บท ระดับชาติ ๔ ประเภท และเมื่อจำแนก แล้วก็จะมีการกำหนดกิจกรรมการพัฒนาลงไปตามประเภทของกลุ่มบ้าน

๓. กรมพัฒนาที่ดิน ได้ดำเนินการสำรวจจำแนกที่ดินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ที่จังหวัดตาก และ เชียงใหม่ ซึ่งขณะนี้กำลังมีการจัดทำแผนแม่บท ระดับจังหวัด คาดว่า จะแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๓๗

๔. สำหรับหมู่บ้านที่จำแนกเสร็จแล้ว จะมีการเร่งรัดให้กลุ่มบ้านประเภทที่ ๑ เป็นหมู่บ้านที่ถูกต้องตามกฎหมายโดยเร็ว และกำหนดแผนงานโครงการของหน่วยงานลงไป โดยไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน

๔. แนวคิดและทิศทางของสงเคราะห์ชาวเขาในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต

งานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลและ บิดลัทธิการดำเนินงานตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมุ่งเน้น ให้ความช่วยเหลือ ชาวเขาให้เป็นพลเมืองไทยที่มีคุณภาพ สามารถช่วยตนเองได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม การดำเนินงานเท่าที่ผ่านมาจนถึง ปัจจุบันในภาพรวมนับว่าประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง กล่าวคือในบางพื้นที่ปัญหาของชาวเขา จะได้รับการแก้ไขจนคลี่คลายไปได้ พร้อมทั้งจะเข้าสู่ระบบการพัฒนาชนบทปกติ แต่ก็ยังเป็นพื้นที่ ส่วนน้อย อย่างไรก็ตาม ผลจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลกระทบจากสังคมภายนอกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในชุมชนชาวเขาและสภาวะ แวดล้อมบนพื้นที่สูง ความเจริญที่เข้ามากับการพัฒนาได้นำมาซึ่งปัญหาใหม่ ๆ ที่มีความรุนแรง เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เช่น ปัญหาโสเภณีชาวเขา ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการอพยพแรงงาน รวมทั้งกลุ่มผู้มีปัญหาและด้อยโอกาส ช่วยตัวเองไม่ได้ ซึ่งนับวันจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ทางราชการมีขีดจำกัดในเรื่องบุคลากร จึงทำให้กรมประชาสงเคราะห์ไม่สามารถทอดทิ้งภารกิจหลักในการดำเนินงานพัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขาไปได้ จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาท ในการดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาซึ่งจะดำเนินการบนพื้นฐานความคิดที่ว่า

"คนอยู่กับป่า" โดยใช่วิธีการพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วม ใช้องค์กรชุมชนที่มีอยู่แล้วตามลักษณะของสังคมจารีตประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านและพัฒนาเป็นแบบเขตพื้นที่สมบูรณ์แบบ เพื่อให้เป็นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

แนวทาง

๑. พัฒนาระบบข้อมูลเพื่อบริหารงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งจะใช้เป็นฐานในการกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาได้อย่างถูกต้อง ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน ซึ่งระบบข้อมูลนี้จะเชื่อมโยงได้กับระบบข้อมูล กชช. อันเป็นข้อมูลที่จังหวัดต่าง ๆ ใช้ในการวางแผนและจัดทำโครงการเพื่อการพัฒนาในระดับหมู่บ้าน จังหวัดและกระทรวง นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับชาวเขาสามารถให้บริการข้อมูลแก่จังหวัด และหน่วยงานต่าง ๆ ได้ การพัฒนาระบบข้อมูลมีการดำเนินการสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์รับผิดชอบในส่วนนี้ อีกส่วนหนึ่งกรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดินจะรับผิดชอบในการสำรวจข้อมูลด้านกายภาพ

ขณะนี้กรมประชาสงเคราะห์ ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลหมู่บ้านในเขตความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์แล้ว จำนวน ๑,๓๘๘ หมู่บ้าน และในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘ กรมฯ จะเก็บข้อมูล นอกเขตพื้นที่ความรับผิดชอบได้ครบถ้วน

๒. พัฒนาชาวเขาในทิศทางที่คนอยู่กับป่าได้ โดยใช้กลยุทธ์เพื่อให้เป็นหมู่บ้านระดับก้าวหน้าสามารถโอนเข้าสู่ระบบการพัฒนาปกติได้ต่อไปโดย

๒.๑ กำหนดเขตพื้นที่พัฒนาสมบูรณ์แบบให้แน่นอน ทั้งนี้จะจัดอัตรากำลังปฏิบัติงานที่ทำการเขตฯ ในลักษณะเดียวกับศูนย์ฯ ป้อยซึ่งจะมีการสนับสนุนงบประมาณวัสดุอุปกรณ์ให้สามารถทำงานได้อย่างเต็มรูป โดยมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ให้สอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงและความต้องการในพื้นที่ ทั้งนี้มีเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาที่ชาวเขาในความรับผิดชอบมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้เกณฑ์จำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ

๒.๒ กำหนดแนวทางในรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

๑) ให้ชาวเขามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มจากการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตาม และประเมินผล การตอบสนองนโยบายของรัฐจะเกิดจากการยอมรับของชาวเขา

๒) ปรับปรุงการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักวิชาการหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมไปถ่ายทอดให้แก่ชาวเขาในด้าน

รูปแบบการเกษตรเชิงอนุรักษ์ เพื่อลดที่ท่าไร่ เลื่อนลอย เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ และรักษาป่าไม้พื้นที่
มืออยู่เดิม ก่อให้เกิดความสมดุลย์ในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและป่า

๒.๓ ยังคงใช้นโยบายการพัฒนาแบบรวมพวก เป็น นโยบายหลักในการ
ดำเนินการต่อไปเนื่องจากมีความเหมาะสมที่จะทำให้ชาวเขาอยู่ร่วมกันกับประชากรทั่วไปได้
อย่างปกติสุข โดยสามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีได้อย่างเข้มแข็ง
เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันปัญหาใหม่ที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ใช้การพัฒนาเป็นเขตพื้นที่สมบูรณ์
แบบอันเป็นการพัฒนาพร้อมกันไปทุกด้านทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง
การเกษตร สวัสดิการสังคม และการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. กระจายบริการด้านสวัสดิการสังคมลงสู่ชาวเขาผู้ด้อยโอกาสในรูปแบบสถาน
สงเคราะห์ที่เปิด โดยให้ศูนย์ฯ ชาวเขาทำหน้าที่เสมือนหน่วยงานบริการของกรมประชาสง
เคราะห์ ในการป้องกันแก้ไขปัญหาสังคมทุกประเภท ตลอดจนให้ความช่วยเหลือที่สอดคล้อง
เหมาะสมกับสภาพปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนโดยจัดหน่วยเคลื่อนที่ (Mobile Team)
ทำหน้าที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์ในชุมชนทั้งนี้อาศัยข้อมูลด้านสวัสดิการสังคมประกอบข้อมูล
ที่ได้จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านชาวเขาปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ขณะเดียวกันเน้นให้ชาวบ้าน
ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการป้องกันแก้ไขปัญหาและร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นไปในรูปของ
ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน

โครงการที่สำคัญ

๑. โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวในชนบท เป็นโครงการส่งเสริมการ
พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาสในชนบทให้เกิดความมั่นคงในด้านอาชีพ รายได้ และพัฒนา
ความเป็นอยู่ด้านอื่น ๆ อันจะทำให้สถาบันครอบครัวเกิดความมั่นคง ป้องกันการอพยพ
เคลื่อนย้ายแรงงานเข้าเขตเมือง

๒. โครงการศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันได้จัดตั้งแล้ว ๙๑๑ ศูนย์
สามารถให้บริการครอบคลุม ๑,๗๐๒ หมู่บ้าน ๕๔,๒๓๓ ครอบครัว ประชากร ๒๓๘,๐๗๔ คน

๓. โครงการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ ได้ดำเนินการอบรมและรณรงค์เผยแพร่
ความรู้โรคเอดส์ให้แก่ชาวเขา จำนวน ๗,๒๐๐ คน

๔. โครงการสร้างชีวิตใหม่ให้สตรีชนบท กองสงเคราะห์ชาวเขาได้ดำเนินการ
ฝึกอบรมตัดเย็บเสื้อผ้าให้แก่สตรีชาวเขาและชาวไทยพื้นราบในเขตรับผิดชอบ จำนวน
๕๘๑ คน

๕. โครงการสงเคราะห์เด็กยากจน ซีซีเอฟ. มูลนิธิสงเคราะห์เด็กยากจน ซีซีเอฟ. ได้ให้ความช่วยเหลือเด็กชาวเขาในเขตความรับผิดชอบของกองสงเคราะห์ชาวเขา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ปัจจุบันมีเด็กในโครงการ ๑,๙๔๔ คน

๖. โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ปัจจุบันมีศูนย์ฯ ดังกล่าวรวมทั้งสิ้น ๙๒ แห่ง โดยมูลนิธิอาสาสมัครสนับสนุนการจัดตั้ง ๙ แห่ง มีเด็กเล็ก ๒,๗๔๓ คน ผู้ดูแลเด็ก ๙๖ คน ได้ดำเนินการฝึกอบรมให้แก่ผู้ดูแลเด็กทั้งก่อนและระหว่างประจำการ ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการอบรม รวมทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์จากองค์การยูนิเซฟ

๗. โครงการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีน เป็นโครงการที่ดำเนินการร่วมกับกรมอนามัยและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดปัญหาโรคขาดสารไอโอดีนในพื้นที่เป้าหมายให้เหลือต่ำกว่าร้อยละสิบ และเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมโรคขาดสารดังกล่าวในแต่ละจังหวัดให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ได้จัดสรรงบประมาณให้อำเภอต่าง ๆ แล้วขณะนี้ ๘๕ อำเภอ โดยอำเภอต่าง ๆ ได้ใช้ในการจัดตั้งกองทุนเกลือประจำหมู่บ้าน เพื่อกระจายเกลือเข้าสู่หมู่บ้าน ๓,๕๐๐ หมู่บ้าน

๘. โครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมประชาสงเคราะห์ ได้สนองพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยส่งเสริมให้เกษตรกร ชาวเขานำหญ้าแฝกไปปลูกเป็นแถบระหว่างพืชอาหารและพืชรายได้ของชาวเขาและตามขอบถนนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ

๙. โครงการปลูกป่าพ้อฟ้าหลวงครองราชย์ ๕๐ ปี เป็นโครงการเพื่อสนองพระราชปณิธานในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เป้าหมายสนับสนุนให้ชาวเขา ๑๕๐,๐๐๐ คน จาก ๑,๐๐๐ หมู่บ้าน ร่วมปลูกป่าไม้ในพื้นที่ ๕ หมื่นไร่

๔) การปลูกพืชบนที่สูงภาคเหนือ

พื้นที่สูงภาคเหนือมีเนื้อที่ ๕๔ ล้านไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่สูงส่วนใหญ่ของประเทศ ที่มีทั้งหมด ๙๐ ล้านไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ พื้นที่ทำการเกษตรคือ นาข้าว ๙๔,๗๒๕ ไร่ พืชไร่ พืชสวน ๓๔๕,๒๓๑ ไร่ และไร่เลื่อนลอย ๖,๗๐๐,๓๓๔ ไร่ มีพื้นที่ป่าไม้สมบูรณ์ตามธรรมชาติ ๔๔,๐๘๔,๐๑๕ ไร่ และพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายและป่าครั้งที่ ๒ จำนวน ๑,๖๓๗,๑๖๗ ไร่ มีที่ดินที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาทางการเกษตรประมาณ ๘.๙ ล้านไร่ ในพื้นที่สูงภาคเหนือนี้มีประ

ชากร ๘๔๐,๗๐๘ คน แยกเป็นชาวเขา ๖๑๙,๕๗๕ คน คนไทยพื้นเมือง ๑๕๕,๑๕๘ คน อื่น ๆ (ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่ชาวเขา เช่น จีนฮ่อ ไทยใหญ่ และกลุ่มชนที่อาศัยอยู่รวมกันมากกว่า ๑ เผ่า) จำนวน ๖๕,๕๗๕ คน อยู่ในหมู่บ้านที่ตั้งกระจายกระจายทั่วไปบนพื้นที่สูง ๓,๘๐๐ กลุ่ม บ้าน ๑๕๖,๑๗๐ หลังคาเรือน

กรมส่งเสริมการเกษตรก็ได้จัดตั้งหน่วยงานเพื่อรับผิดชอบกิจกรรมด้านการส่งเสริมการเกษตรบนพื้นที่สูง โดยมีจุดมุ่งหมายให้ศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงเป็นแหล่งเทคโนโลยีทางการเกษตรให้แก่เกษตรกรชาวไทยภูเขา มีการผลิตพืชอาหารอย่างเพียงพอแก่การบริโภคในท้องถิ่น มีการผลิตพืชรายได้ ซึ่งสามารถทดแทนรายได้จากการปลูกฝิ่น โดยเน้นการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ในรูปแบบการเกษตรยั่งยืน ศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูง เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์พืช ไม้ดอก ไม้ผลที่มีศักยภาพเหมาะสมกับท้องถิ่น ผลิตและขยายพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อกระจายไปสู่เกษตรกรชาวไทยภูเขา อีกทั้งการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีไปสู่ชาวเขาโดยเฉพาะการประกอบอาชีพด้านการเกษตร

การเกษตรบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ จะกำหนดโดยกรมพัฒนาที่ดิน โดยจะศึกษาสภาพพื้นที่แต่ละพื้นที่นั้น ๆ ที่จะดำเนินการปลูกพืช เจ้าหน้าที่ภาคสนามจะกำหนดพื้นที่ หากพื้นที่สไลด์เกินร้อยละ ๓๕ จะต้องดูว่าอยู่ในโซน A หรือไม่ พื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย เพราะฉะนั้นที่เหล่านั้นจะอยู่ในเขตโครงการหลวง โดยขอใช้พื้นที่จากกรมป่าไม้ และจะไม่ส่งเสริมพื้นที่นอกเขต

การปฏิบัติงานในเขตพื้นที่สูง เป็นลักษณะการปฏิบัติงานในเขตพื้นที่เฉพาะ ซึ่งมีศักยภาพและสิ่งแวดล้อมแตกต่างจากพื้นที่ราบโดยทั่วไป ดังนั้นแนวทางการพัฒนาจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ก่อประโยชน์เกื้อกูลกันให้มากที่สุด ประกอบกับจะต้องดำเนินการให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในฐานะที่มีความรับผิดชอบโดยตรงในการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม ซึ่งได้จากหน่วยงานวิจัยไปสู่เกษตรกร ได้เข้าไปร่วมรับสนองพระราชปณิธานขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการที่จะพัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของชาวเขา ให้มีความอยู่ดีกินดี มีความผาสุกและมีความสำนึกในการเป็นคนไทย กรมส่งเสริมการเกษตรได้เข้าไปร่วมการดำเนินงานและประสานงานกับโครงการหลวง โดยรับผิดชอบในด้านของการส่งเสริมการเกษตรเป็นหลัก

การส่งเสริมการเกษตรบนที่สูง เป็นลักษณะของการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตรได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยเป็นงานที่ต้องใช้ความพิถีพิถัน ในการดำเนินงานเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากมีความแตกต่างกับงานส่งเสริมการเกษตรตามพื้นที่ราบทั่วไป งานนี้มีความสัมพันธ์กับสิ่งพิเศษถึง ๓ อย่างด้วยกัน คือ

๑. สภาพพื้นที่ดำเนินการส่งเสริม เป็นป่าเขาสภาพแวดล้อมแตกต่างกับพื้นที่ราบทั่วไป ความสูง ความลาดชัน อุณหภูมิ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน เป็นสิ่งที่ต้องทำการศึกษาให้ต้องมาก่อนที่จะดำเนินการส่งเสริม จากประเด็นนี้เกษตรกรตำบล (เจ้าหน้าที่ส่งเสริมพื้นราบทั่วไป) ไม่สามารถเข้าไปส่งเสริมได้เพราะไม่เพียงแต่ระยะทางห่างไกล แต่ยังมีความทุรกันดาร การเดินทางบางจุดต้องใช้การเดินทางเท้าได้เพียงอย่างเดียว

๒. ชนิดพืชที่ใช้ในการส่งเสริม ส่วนใหญ่เป็นพืชเมืองหนาว เช่น ไม้ผล ผัก และ ไม้ดอก ที่นำมาจากต่างประเทศ ซึ่งฝ่ายวิจัยได้ทดสอบแล้วว่า จะสามารถปลูกและได้ผลดี และจะสามารถทำรายได้ให้แก่เกษตรกรชาวไทยภูเขาได้มากกว่าการปลูกผืน

๓. บุคคลเป้าหมายในการส่งเสริม คือชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย ที่อยู่ในบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ชาวเขาสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ ๖ เผ่า คือ แม้ว อีเก้อ มูเซอ กะเหรี่ยง เข่า ลีซอ แต่ละเผ่ามีความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนภาษาที่แตกต่างกัน ดังนั้น การส่งเสริมให้ได้ผลจึงต้องมีวิธีหรือเทคนิคที่มีลักษณะแตกต่างไปจากพื้นที่ราบโดยทั่วไป

นโยบายและแนวทางในการดำเนินงานของกรมส่งเสริมการเกษตร

๑. กำหนดเป้าหมายและวางแผนจัดทำโครงการและการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกรในพื้นที่รับผิดชอบ และให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๒. ร่วมประยุกต์และปรับปรุงเทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้องกับพืชในเขตเกษตรที่สูงทั้งหมด เช่น ไม้ดอก ไม้ผล พืชผัก เป็นต้น รวมทั้งเป็นศูนย์กลางข้อมูล และเทคโนโลยีเกี่ยวกับพืชดังกล่าว

๓. ร่วมปรับปรุงและพัฒนาวิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้เหมาะสมแก่เขตเกษตรที่สูง

๔. ติดตามและควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนและให้เสร็จสิ้นตามระยะเวลาที่กำหนด

๕. ประสานงานและปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรที่สูง เช่น โครงการหลวง หน่วยงานวิจัยต่าง ๆ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) รวมถึงองค์การต่างประเทศและหน่วยงานอื่น เป็นต้น

๖. จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูง โดยให้มีหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

- ๑) เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์พืชพันธุ์ดี ที่มีศักยภาพเหมาะสมกับท้องถิ่น
- ๒) ผลิตและขยายพันธุ์พืชจากต้นแม่พันธุ์ที่รวบรวมไว้
- ๓) ฝึกอบรมทางด้านการเกษตร โดยเน้นการปฏิบัติจริง
- ๔) ส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรและเคหกิจเกษตรแก่เกษตรกรชาวไทยภูเขา

จนถึงปีงบประมาณ ๒๕๓๗ ได้ดำเนินการตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงไปแล้วรวม ๑๘ ศูนย์ ในพื้นที่ ๖ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ๑๐ ศูนย์ เชียงราย ๔ ศูนย์ ลำพูน เลว กาญจนบุรี และแม่ฮ่องสอน จังหวัดละ ๑ ศูนย์

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรบนที่สูง ซึ่งถือว่าเป็น งาน/โครงการ ที่ต้องเร่งรัดในการดำเนินงาน ให้เข้มข้นกว่าปกติ เนื่องจากมีความสำคัญ และเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ในขณะเดียวกัน การส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในเขตพื้นที่สูง มีแนวโน้มในการได้รับความสนับสนุนจากด้านต่าง ๆ มีสูงมาก เช่น วงเงินงบประมาณสามารถเปรียบเทียบตัวเลขได้อย่างชัดเจน ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับงบประมาณ ๔.๕ ล้านบาท ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับงบประมาณ ๑๑.๗ ล้านบาท ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับงบประมาณ ๒๖.๕ ล้านบาท ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้ประมาณ ๕๐ ล้านบาท ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ คาดว่าจะได้รับไม่ต่ำกว่า ๖๐ ล้านบาท

ระบบการปลูกพืช เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำบนที่สูง

๑. การปลูกพืชตามแนวระดับ (Contour cultivation) หมายถึงการปลูกพืชขนานกันไปตามแนวระดับขวางความลาดเทของพื้นที่ ตามปกติจะต้องมีการไถพรวนตามแนวระดับด้วย เพื่อจะได้ทำการปลูกพืชตามแนวระดับได้สะดวก ในการอนุรักษ์ดินและน้ำมักนิยมปฏิบัติบนพื้นที่ที่มีความลาดเทร้อยละ ๒-๘ มีความลาดเทสม่ำเสมอ และมีระยะความลาดเทไม่เกิน ๑๐๐ เมตร เป็นวิธีขั้นพื้นฐานที่สามารถดัดแปลงหรือแก้ไขปรับปรุงเพียงเล็กน้อย เพื่อใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ วิธีการอื่น ๆ เช่น การทำแถบหญ้าถาวร, การทำคันดินกั้นน้ำ

๒. การปลูกพืชสลับเป็นแถบ (Strip cropping) คือการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ เป็นแถบหรือเป็นแนวกว้าง ๆ ขวางความลาดเทตามแนวระดับ การปลูกพืชตามแนวระดับมักประกอบไปด้วยแถบพืชที่ช่วยอนุรักษ์ดิน ได้แก่หญ้าและพืชคลุม สลับกับพืชเศรษฐกิจที่มีลักษณะลำต้นตั้งตรง เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ฝ้าย ฯลฯ การปลูกพืชระบบนี้จะมีประสิทธิภาพต่อเมื่อมีความลาดเทของพื้นที่ร้อยละ ๖-๑๕ และแถบพืชที่ปลูกมีความกว้าง ๑๐-๒๕ เมตร ระบบนี้สามารถลดการชะล้างพังทลายของดินแบบ แผ่น (Sheet erosion) อย่างได้ผล มีประสิทธิภาพ มากกว่าการปลูกพืชตามแนวระดับ (Contour cultivation) อย่างเดียวถึง ๒ เท่า

๓. การปลูกพืชหมุนเวียน (Crop rotation) คือการปลูกพืชสองชนิดหรือมากกว่าหมุนเวียนลงบนพื้นที่เดียวกันโดยการจัดลำดับการปลูกอย่างมีระเบียบและพืชที่ปลูกจะต้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ นอกจากนี้จะต้องเลือกใช้ชนิดของพืช พันธุ์พืชที่เหมาะสม จัดเวลาปลูกให้ดีจึงจะได้ผลดี ทั้งด้านผลผลิตและการอนุรักษ์ดินและน้ำ นิยมใช้กับพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่อายุสั้น เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่วลิสง เป็นต้น

๔. การปลูกพืชแซม (Inter cropping) คือการปลูกพืชตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไปบนพื้นที่เดียวกัน และเวลาเดียวกันโดยการปลูกพืชแซมลงระหว่างแถวพืชหลัก สำหรับเวลาที่ปลูกพืชที่สอง อาจปลูกพร้อมกับพืชแรกหรือหลังเล็กน้อยก็ได้ อย่างไรก็ตามการปลูกพืชแซมอาจจะเรียกว่า การปลูกพืชเป็นแถวสลับ การปลูกพืชแทรกกระหว่างแถวหรือเรียกว่า เป็นวิธีการเพิ่มประชากรพืชต่อพื้นที่ ซึ่งก็เป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ และวิธีการปฏิบัติ เช่นเดียวกับการปลูกพืชแซมทุกประการ

๕. การปลูกพืชเหลื่อมฤดู (Relay cropping) คือการปลูกพืชต่อเนื่องและคาบเกี่ยวกันโดยปลูกพืชที่สองระหว่างแถวกับพืชแรก ส่วนใหญ่จะ ไม่มีการเตรียมดินการปลูกพืชเหลื่อมฤดูเพื่อต้องการใช้ความชื้น และปุ๋ยที่ตกค้างในดินและเวลาที่ต่อเนื่องทำให้ประหยัดค่าแรงงานและการเตรียมดินด้วย ชนิดของพืชที่ใช้ปลูกในระบบนี้มักจะเป็นพืชล้มลุก เช่น ข้าวโพด ตามด้วยถั่วแปะปี

๖. การปลูกพืชคลุมดิน (Cover cropping) คือการปลูกพืชในพื้นพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ติดต่อกันนาน ๆ มีการไถพรวนบ่อยครั้งทำให้โครงสร้างของดินเสียความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง มีการชะล้างพังทลายของดินเกิดขึ้นจึงมีการพักดินโดยการปลูกพืชคลุมดินแทนพืชเศรษฐกิจ พืชที่ปลูกมักนิยมปลูกหญ้าผสมถั่วที่ใช้เป็นอาหารสัตว์หรือจะปลูกเฉพาะพืชตระกูลถั่ว และไถกลบเป็นปุ๋ยพืชสด เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน และเป็นการปรับปรุงโครงสร้างของดินแล้วจึงหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจแทนต่อไปได้อีก

ข้อควรพิจารณาที่กำหนดชนิดพืชที่จะปลูก

๑. ข้อมูลพื้นฐาน หรือสภาพธรรมชาติ ที่พืชต้องการ เช่น ความสูงจากระดับน้ำทะเล อุณหภูมิความชื้น โดยเฉพาะพืชที่ปลูกบนที่สูง มักมีลักษณะความต้องการเฉพาะตัว หากมองข้ามสิ่งเหล่านี้ พืชอาจไม่ให้ผลผลิตหรือผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร

๒. ความต้องการของตลาด ถึงแม้ว่าพืชสามารถปลูกได้ให้ผลผลิตสูงก็ตาม ความต้องการของตลาดก็จะเป็นตัวกำหนดชนิดและปริมาณของพืชอีกด้วย

๓. การคมนาคม ควรคำนึงถึงระยะทางตลอดจนความทนทานต่อการขนส่ง โดยเฉพาะสภาพการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้เกิดความเสียหายกับพืชที่นำสู่ตลาด เช่น สตรอเบอรี่ ผัก และ ไม้ดอกบางชนิด ผลผลิตบอบช้ำได้ง่าย ทำให้คุณภาพต่ำลง และมีผลกระทบต่อราคาโดยตรง

๔. ขนาดของพื้นที่ จะมีความสัมพันธ์ กับวิธีการปลูกและการดูแลรักษาของพืช แต่ละชนิด รวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของตลาดด้วย

๕. ต้นทุนการผลิต เช่น ค่าพันธุ์พืช ค่าแรง ค่าปุ๋ย ยาเคมี และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การผลิต

ขั้นตอนระบบการปลูกพืชแบบอนุรักษ์

๑. ทำแนวปลูกพืชขวางความลาดเทของพื้นที่ ห่างกัน ๖-๘ เมตรหรือขึ้นอยู่กับความลาดเทของพื้นที่ ถ้ามีความลาดเทมากแนวปลูกจะแคบ ความลาดเทน้อยแนวปลูกจะกว้างขึ้น

๒. ปลูกพืชขอบแนวเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน อาจเลือกปฏิบัติตามความเหมาะสม เช่น ปลูกหญ้าที่มีระบบรากผอมมาก รากของหญ้าจะช่วยยึดเกาะดินได้ดีเหมาะกับการปลูกพืชไร่เป็นพืชหลัก การปลูกพืชที่มีระบบรากลึกเช่นต้นกระถิน ถั่วมะแฮะ แล้วตัดให้เหลือความสูงประมาณ ๑ เมตร การปลูกกระถินหรือถั่วมะแฮะ ไม่เหมาะกับการปลูกพืชไร่ที่มีทรงพุ่มต่ำในแนวปลูกที่แคบหรือมีความลาดเทเพราะแนวกระถินหรือถั่วมะแฮะ จะบังแสงแดดพืชหลัก ถ้าต้องการการใช้พื้นที่สำหรับทำนาต้องทำคันดินและปลูกหญ้าบนคันดินเพื่อเสริมความแข็งแรงให้กับคันดิน

๓. เตรียมดินปลูกพืชตามความต้องการ เช่น พืชไร่ ไม้ผล พืชคลุมดินสลับกันไป ตามระบบการปลูกพืชที่มีความเหมาะสม

พืชเศรษฐกิจที่มีศักยภาพสำหรับปลูกบนที่สูง

๑. พืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วแดงหลวง ข้าวสาลี เป็นต้น
๒. ไม้ผล ได้แก่ แอปเปิ้ล ท้อ บ๊วย สาลี่ พลับ เป็นต้น
๓. พืชผัก ได้แก่ แตงแคนตาลูป กะหล่ำปม ปวยเล้ง มันฝรั่ง เป็นต้น
๔. ไม้ดอก ได้แก่ เบญจมาศ จิบซิฟิลลา แกลดิโอลัส แอสเตอร์ เป็นต้น

๓.๒.๔ โครงการของกรมป่าไม้และอื่น ๆ

๓.๒.๔.๑ โครงการหมู่บ้านป่าไม้

โครงการหมู่บ้านป่าไม้ ได้ดำเนินการจัดการที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ที่มีสภาพป่าเสื่อมโทรม ในรูปแบบหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยปฏิบัติตามตามแผนงานต่าง ๆ ของโครงการพัฒนาพื้นที่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคง โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานเขียว) โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ ในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้

การปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ

๑. โครงการพัฒนาพื้นที่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ได้ก่อตั้งขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากการที่พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในท้องถื่นทุรกันดารตามจังหวัดต่าง ๆ และได้มีพระราชดำริแก่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการต่าง ๆ เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น และในส่วนของกรมป่าไม้ ซึ่งเป็นหน่วยงานในคณะทำงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยแก่ราษฎรในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ในบริเวณป่าที่มีสภาพเสื่อมโทรม และส่งเสริมพัฒนาอาชีพแก่ราษฎรดังกล่าว ตลอดจนปลูกฟื้นฟูสภาพป่าที่ไม่เหมาะสมแก่การเกษตรให้สู่สภาพสมบูรณ์ และป้องกันการบุกรุกทำลายป่ามิให้ขยายต่อไป ปัจจุบันได้ดำเนินการจัดตั้งโครงการฯ รวมแล้วทั้งสิ้นจำนวน ๒๖ โครงการ ในเขตพื้นที่ ๕ จังหวัด โดยจัดหมู่บ้านป่าไม้ จำนวน ๘,๓๒๔ ครอบครั้ว และดำเนินการปลูกฟื้นฟูสภาพป่ารวม ๑๒๕,๖๓๖.๒๕ ไร่

ตารางที่ ๕.๗

กิจกรรมที่ดำเนินการส่งเสริมการเกษตรที่สูง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘

กิจกรรม	หน่วย	ปี ๒๕๓๗	ปี ๒๕๓๘	หมายเหตุ
๑. ส่งเสริมการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น	ไร่	๑,๕๐๐	๑,๐๐๐	
๒. ส่งเสริมการปลูกพืชเพื่อบริโภค และใช้สอย (ไผ่, กล้าย)	ตัน	๒๐๐	๒๐๐	
๓. ส่งเสริมปลูกไม้ดอกเมืองหนาว	ไร่	๖๐	๘๐	
๔. ส่งเสริมการปลูกผักบนที่สูง	ไร่	๗๐	๑๒๐	
๕. ส่งเสริมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ	ราย	-	๑๐๕	
๖. ส่งเสริมการปลูกพืชไร่ (ถั่วแดงหลวง, ปอสา)	ไร่	๕๔๐	๒๐๐	
๗. ส่งเสริมงานด้านเคหกิจเกษตร	หมู่บ้าน	๘๐	๘๔	
๘. อบรมเกษตรกร	ครั้ง/คน	๑๓๓ ครั้ง / ๓,๔๕๐ คน	๗๕ ครั้ง / ๒,๒๕๐ คน	

๒. โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคงในรูปหมู่บ้านป่าไม้

โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคงได้เริ่มดำเนินการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎร โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณที่มีความสำคัญทางพุทธศาสนา และพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคง โดยประสานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกรมป่าไม้ได้ดำเนินการจัดหมู่บ้านป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ จัดสรรที่ดินให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แก่ราษฎรให้มีสิทธิตามกฎหมาย เพื่อพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น ลดความแตกต่างระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง และแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาคุณภาพประชาชนให้มีอุดมการณ์หวงแหน และต่อสู้เพื่อถิ่นฐาน สร้างความมั่นคงแก่ชาติ รวมทั้งดำเนินการปรับปรุงสภาพที่ป่าเสื่อมโทรมและพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ให้คืนสภาพสมบูรณ์ต่อไป ปัจจุบันได้ดำเนินการจัดตั้งรวมทั้งสิ้น ๒๒ โครงการในเขตพื้นที่ ๑๓ จังหวัด จัดหมู่บ้านป่าไม้ จำนวน ๑๕,๕๗๒ ครอบครัว และดำเนินการปลูกฟื้นฟูสภาพป่ารวม ๑๓๘,๐๔๒ ไร่

๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ได้ก่อตั้งขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อที่จะพัฒนาให้ราษฎรในท้องถิ่นมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการศึกษาหารูปแบบการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ป่าไม้, การเกษตร, การประมง, การชลประทาน เป็นต้น ความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาจะเป็นตัวอย่างในการพัฒนาพื้นที่แล้วนำผลการศึกษาดังกล่าวไป สาธิตเผยแพร่ให้ราษฎรใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยในส่วนของกรมป่าไม้ได้ดำเนินงาน จัดหมู่บ้านป่าไม้ ทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ราษฎรปลูกฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารให้กลับสมบูรณ์ดังเดิม และงานทางด้านการศึกษาและพัฒนาป่าไม้ต่าง ๆ เช่น เพาะชำกล้าไม้โคเร็ว, สาธิตระบบเกษตรป่าไม้ ปลูกป่าฟันและไม้ใช้สอย สาธิตและส่งเสริมการเลี้ยงผึ้ง สาธิตการผลิตถ่านตามหลักวิชาการ ศึกษาวิจัยการอนุรักษ์ต้นน้ำ เป็นต้น ปัจจุบันได้ดำเนินการจัดตั้งจำนวน ๕ โครงการ ปลูกฟื้นฟูสภาพป่า จำนวน ๑๐,๒๕๐ ไร่

๔. โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในรูปหมู่บ้านป่าไม้ (อีสานเขียว)

ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีกระแสพระราชดำริเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ทรงมีความห่วงใยต่อพสกนิกร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อสถานการณ์ปัญหาความแห้งแล้งการขาดแคลนน้ำ จึงได้มีโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (โครงการอีสานเขียว) ขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวช่วยเหลือ

ประชาชนโดยเร่งด่วน ทรงมอบให้กองทัพบกเป็นหน่วยงานในการประสานงานกับส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กรมป่าไม้ ได้ดำเนินการตามโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในรูปหมู่บ้านป่าไม้ เพื่อแก้ไขปัญหาคความแห้งแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันเนื่องจากการบุกรุกแผ้วถางป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารเพื่อการเกษตรกรรม จนกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างกว้างขวาง ขาดความอุดมสมบูรณ์อันจะมีผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและสมดุลทางธรรมชาติ การดำเนินงานตามโครงการอีสานเขียวในรูปหมู่บ้านป่าไม้ จะแก้ไขปัญหาคความแห้งแล้งและทำกินของราษฎรและปัญหาพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารเสื่อมโทรม โดยกรมป่าไม้มีแผนงานจัดที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ซึ่งอยู่กระจัดกระจายในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร มาอาศัยทำกินเป็นหลักแหล่งในพื้นที่รองรับที่เหมาะสมต่อการเกษตร มีการปลูกฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม และการปลูกป่าพืชมุขชน เพื่อแก้ไขปัญหาคความแห้งแล้งไม่ใช้สอย การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อร่วมกันในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็น เช่น แหล่งน้ำ ถนน โรงเรียน สถานอนามัย เป็นต้น รวมทั้งการอบรมให้ราษฎรมีความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ปัจจุบันได้ดำเนินการจัดตั้งจำนวน ๒๕ โครงการ ในเขตพื้นที่ ๑๒ จังหวัด จัดหมู่บ้านป่าไม้จำนวน ๘,๐๕๗ ครอบครัว และดำเนินการปลูกฟื้นฟูสภาพป่ารวม ๕๔,๖๓๐ ไร่

๕. โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ ในรูปหมู่บ้านป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศไทย มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย ในภาวะการณ์ปัจจุบันป่าไม้ได้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก ประมาณกันว่าเหลือเพียงร้อยละ ๒๕ ของเนื้อที่ประเทศไทย การที่ป่าไม้ลดลงจำนวนลงนี้ ทำให้มีผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้เปลี่ยนแปลงไป เช่น ปัญหาฝนแล้ง ฝนทิ้งช่วง น้ำท่วมฉับพลัน การสูญเสียธาตุอาหาร ผิวหน้าดินถูกชะล้าง มลภาวะเป็นพิษ สาเหตุที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงประการหนึ่งก็คือ การบุกรุกแผ้วถางป่าสงวนแห่งชาติของราษฎร เพื่อเป็นที่ทำกินและอยู่อาศัย โดยผิดกฎหมาย ทั้งนี้เพราะที่ทำกินมีจำกัดแต่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐบาลจึงได้พยายามหาทางช่วยเหลือราษฎรเหล่านี้ให้มีที่ทำกินอยู่เป็นหลักแหล่งไม่อพยพไปแผ้วถางป่าใหม่ต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ให้มีโครงการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกรในรูปหมู่บ้านป่าไม้ โดยจัดที่ดินให้แก่ราษฎร

ที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยผิดกฎหมาย ให้อยู่รวมกันเป็นหลักแหล่ง มีที่อยู่อาศัย และที่ทำกินเป็นการถาวร ปัจจุบันได้ดำเนินการจัดตั้งจำนวน ๑๐๒ โครงการในเขตพื้นที่ ๔๐ จังหวัด จัดหมู่บ้านป่าไม้จำนวน ๒๕,๑๒๖ ครอบครั้ว และดำเนินการปลูกฟื้นฟูสภาพป่า รวม ๖๗๘,๕๔๘ ไร่

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม บริเวณต้นน้ำลำธาร และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ให้กลับคืนกลับสู่สภาพสมบูรณ์ดังเดิม
๒. เพื่อจัดที่อยู่อาศัยและทำกินให้แก่ราษฎร ที่ขาดแคลนที่ทำกิน และบุกรุกแผ้วถางป่า กระจุกกระจายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ให้อยู่รวมกันเป็นหลักแหล่ง มีสิทธิถูกต้องตามกฎหมาย ในพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำเกษตร โดยรัฐดำเนินการจัดที่อยู่อาศัยและที่ทำกินไม่เกินครอบครัวละ ๑๕ ไร่ โดยให้กรรมสิทธิ์ครอบครองตกทอดถึงทายาทโดยธรรม
๓. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ การสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็น เช่น แหล่งน้ำ ถนน สถานีอนามัย โรงเรียน เป็นต้น
๔. เพื่อให้ราษฎรมีความรู้ ความเข้าใจ ถึงความสำคัญ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยกันป้องกันการบุกรุกทำลายป่ามิให้มีการขยายตัว
๕. เพื่อป้องกันการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมิให้ขยายตัวต่อไป
๖. เพื่อเป็นการกระจายรายได้ มีการสร้างแรงงานในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศมีความมั่นคง

การดำเนินงานของหมู่บ้านป่าไม้

๑. การจัดที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย
การดำเนินงานจัดที่ดินและที่อยู่อาศัยจะพิจารณาตามลักษณะสภาพพื้นที่และเงื่อนไขการถือครองที่ดินให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของราษฎรในแต่ละพื้นที่ บางพื้นที่ต้องมีการจัดตั้งที่ทำกินและที่อยู่อาศัย บางพื้นที่จัดเฉพาะที่อยู่อาศัยหรือเฉพาะที่ทำกิน ซึ่งรัฐจะจัดที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยรวมกันไม่เกินครอบครัวละ ๑๕ ไร่ แล้วส่งเสริมพัฒนาอาชีพและพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ แก่หมู่บ้านต่อไป

๒. การปลูกฟื้นฟูสภาพป่า

การปลูกฟื้นฟูสภาพป่าในเขตโครงการหมู่บ้านป่าไม้ รัฐจะจ้างแรงงานจากราษฎรในพื้นที่ เพื่อสร้างรายได้แก่ท้องถิ่น โดยจะตอบแทนไว้ในอัตราที่เหมาะสม พรรณไม้ที่ปลูก ได้แก่ สัก ประดู่ กระดินยักษ์ กระดินเทพา กระดินณรงค์ ยูคาลิปตัส จีเหล็ก สะเดา สีเสียดแก่น ไม้ ฯลฯ

๓. การปลูกป่าชุมชน

โครงการหมู่บ้านป่าไม้จะส่งเสริมให้ราษฎรทำการปลูกสร้างสวนป่าชุมชนผลิตไม้ใช้สอยซึ่งเป็นไม้โตเร็ว เพื่อใช้ในครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้าน เช่น ไม้พิน ไม้เสาวรี ฯลฯ โดยไม่ต้องตัดฟัน หรือนุกรุกทำลายป่าธรรมชาติในพื้นที่ รวมทั้งเพาะชำกล้าไม้ต่าง ๆ แจกจ่ายแก่ราษฎรที่สนใจนำไปปลูกในพื้นที่หัวไร่ปลายนาของตนอีกด้วย

๔. การพัฒนาสาธารณูปโภค

โครงการหมู่บ้านป่าไม้จะจัดสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่าง ๆ ในพื้นที่รองรับเพื่อที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของราษฎรในพื้นที่ เช่น การก่อสร้างถนนเพื่อลำเลียงผลิตผล การขุดสร้างบ่อน้ำตื้น การสร้างฝายน้ำล้น ฯลฯ

๕. การประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โครงการหมู่บ้านจะเป็นหน่วยงานหลักในการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่และฐานะของราษฎรในพื้นที่ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น การจัดตั้งสถานีอนามัย การจัดตั้งโรงเรียน การหาแหล่งเงินทุนสนับสนุน การติดตั้งไฟฟ้าประจำหมู่บ้าน

๖. การส่งเสริมการเกษตร

เมื่อราษฎรได้เข้าอาศัยทำกินในพื้นที่รองรับแล้ว โครงการหมู่บ้านป่าไม้ได้จัดแผนงานส่งเสริมและพัฒนาการเพิ่มผลิตผลทางด้านเกษตรกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดฝึกอบรมเทคโนโลยีการเกษตร จัดหาเมล็ดพันธุ์พืชและสัตว์เลี้ยง สาธิตการทำเกษตรกรรมแผนใหม่, ส่งเสริมการเลี้ยงผึ้ง ฯลฯ

๗. การประชาสัมพันธ์

โครงการหมู่บ้านป่าไม้ จะดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรในหมู่บ้านป่าไม้ได้ทราบถึงวิธีการและหลักเกณฑ์ในการจัดหมู่บ้านป่าไม้เพื่อให้ราษฎรเข้าใจและให้ความร่วมมือกับการดำเนินการของโครงการ

คุณสมบัติของผู้ได้รับการจัดที่ดิน

๑. มีสัญชาติไทย
๒. บรรลุนิติภาวะแล้ว และต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว
๓. มีร่างกายสมบูรณ์ ไม่เป็นโรคติดต่อที่สังคมรังเกียจ เว้นแต่จะเป็นหัวหน้าครอบครัวที่อยู่ในลักษณะอันมีความจำเป็น ควรได้รับการยกเว้น
๔. ไม่เป็นผู้มีร่างกายพลภาพจนไม่สามารถจัดทำกรางงานของตนเองได้ ไร้ความสามารถหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
๕. มีความขยันขันแข็ง
๖. มีความประพฤติดีไม่เป็นคนเสเพล
๗. เป็นเกษตรกรและมีความสามารถในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ในพื้นที่ที่จัดให้ ทั้งนี้ต้องไม่เป็นข้าราชการและพนักงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ
๘. ไม่มีที่ดินของตนเอง หรือมีอยู่แล้วจำนวนน้อยไม่พอเลี้ยงชีพ
๙. ต้องเข้าทำประโยชน์
๑๐. ต้องปฏิบัติตามข้อบังคับระเบียบ ข้อกำหนดและเงื่อนไขที่คณะกรรมการ อำนวยการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร ในรูปหมู่บ้านป่าไม้กำหนด

หลักเกณฑ์การจัดลำดับ เกษตรกรที่ได้รับการจัดที่ดิน

๑. จัดให้เกษตรกรผู้มีชื่อ ปรากฏตามหลักฐานการสำรวจการถือครองของ เจ้าหน้าที่ว่าได้เข้าไปยึดถือที่ดินทำกิน และอยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งกำลังดำเนินการตามโครงการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกรในรูปหมู่บ้านป่าไม้เป็นอันดับแรก
๒. จัดให้เกษตรกรผู้ซึ่งปรากฏตามหลักฐาน การสำรวจการถือครองของเจ้าหน้าที่ ได้เข้าไปยึดถือครองที่ดิน แต่มิได้อยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งกำลังดำเนินการตามโครงการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกรในรูปหมู่บ้านป่าไม้เป็นอันดับสอง
๓. จัดให้เกษตรกรซึ่งปรากฏตามหลักฐาน การสำรวจการถือครองของ เจ้าหน้าที่ที่ได้เข้าไปอยู่อาศัย แต่มิได้ถือที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งกำลังดำเนินการตามโครงการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร ในรูปหมู่บ้านป่าไม้เป็นอันดับสาม
๔. ในกรณีที่มีที่ดินเหลือจากการจัดให้แก่เกษตรกร ตามข้อ ๓. จะจัดที่ดินที่เหลือ ให้แก่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองและเข้าไปยึดที่ดินทำกินและอยู่อาศัยในเขตป่าอื่น ซึ่งทางราชการมีความจำเป็นจะต้องให้อพยพออกจากเขตป่านั้น หรือจัดให้เกษตรกรที่ไม่มีที่

ทำกินเป็นของตนเองในท้องถื่นใกล้เคียงป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งดำเนินการตามโครงการจัดที่ดิน ให้แก่เกษตรกรในรูปแบบบ้านป่าไม้ หรือจัดให้แก่เกษตรกรทั้งไปที่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ตามลำดับต่อไป

๓.๒.๔.๒ ใบสัญญารับรองสิทธิทำกิน (สทก.) (สทก.)

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ให้ดำเนินการ ช่วยเหลือราษฎรที่บุกรุกอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติ ให้ได้รับอนุญาตโดยชอบด้วยกฎหมายให้มีที่ทำกิน เป็นหลักแหล่งไม่ไปบุกรุกแผ้วถางต่อไปอีก และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้สั่งการให้ กรมป่าไม้ดำเนินการในแนวทางตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับ กรรมสิทธิ์ที่ดินในป่าสงวนที่เสื่อมโทรม และราษฎรได้เข้าไปทำกินอยู่แล้ว แต่มิได้เป็นการออก โฉนดที่จะสามารถนำไปซื้อขายได้ เพียงแต่ควรถวายให้ออก ใบสัญญารับรองสิทธิทำกิน(สทก.) แบบมรดกตกทอดแก่ทายาทให้สามารถทำกินได้ตลอดไป ซึ่งจะช่วยให้ราษฎรมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นของตนเองและครอบครัวโดยไม่อาจนำที่ดินนั้นไปขาย และไม่ไปบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนอื่น ๆ อีกต่อไป กรมป่าไม้ได้เริ่มดำเนินการให้สิทธิทำกิน (สทก.) ในเขตป่าสงวนแห่งชาติมานับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๒๘ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๘ กำหนดให้มีมาตรา ๑๖ ทวิ และมาตรา ๑๖ ทศ ขึ้นเพื่อช่วยเหลือ ราษฎรที่มีความจำเป็นในการครองชีพ สามารถเข้าทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้โดยไม่ เจียดคร่อน และโดยมีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ซึ่งความตามพระราชบัญญัติดังกล่าวจะเป็นการรับรอง ว่าสิทธิทำกิน (สทก.) ในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่กรมป่าไม้มอบใช้กับราษฎรนั้นเป็นไปตาม กฎหมาย

๑. ก่อนที่จะให้ "สทก." ในเขตป่าสงวนแห่งชาติใด ๆ กรมป่าไม้ จะส่งเจ้าหน้าที่ออกไปเดินสำรวจในเขตป่าสงวนแห่งชาตินั้น ๆ ว่ามีพื้นที่ใดบ้างที่ยังคงมี สภาพป่าคือ มีพื้นที่ใดที่ควรสงวนรักษาไว้ มีพื้นที่ที่หมดสภาพป่าไปแล้ว เป็นสภาพที่มีลักษณะ เสื่อมโทรมจำนวนเท่าใด จัดทำแผนที่รายงานต่อกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงนามประกาศกำหนดให้บริเวณพื้นที่ที่สภาพเสื่อมโทรม ดังกล่าวให้เป็น "เขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ" แล้ว กรมป่าไม้ก็จะส่งเจ้าหน้าที่ออกไป สำรวจสภาพพื้นที่เพื่อพิจารณาให้สิทธิทำกินต่อไป

ตารางที่ ๕.๔

ผลการปฏิบัติงานตามโครงการหมู่บ้านป่าไม้

ตั้งแต่เริ่ม - ปัจจุบันประมาณ ๒๕๓๗

การจัดราษฎรลงพื้นที่	ครอบครัว	แปลง	ไร่
๑. โครงการตามพระราชดำริ			
ที่อยู่อาศัย	๘๕๓	๘๕๔	๓,๐๘๓
ที่ทำกิน	๑,๗๖๔	๑,๗๖๗	๒๐,๘๔๘
ที่อยู่อาศัย + ที่ทำกิน	๕,๗๐๗	๗,๖๒๑	๗๘,๘๑๘
รวม	๘,๓๒๔	๑๐,๖๐๗	๑๐๓,๘๐๙
๒. โครงการเพื่อความมั่นคง			
ที่อยู่อาศัย	๑,๘๑๒	๑,๘๑๓	๑,๖๖๗
ที่ทำกิน	๔,๕๖๖	๔,๕๖๗	๖๓,๗๒๘
ที่อยู่อาศัย + ที่ทำกิน	๘,๐๘๕	๑๓,๕๘๐	๑๑๕,๘๕๑
รวม	๑๕,๕๗๒	๒๐,๐๕๘	๑๘๑,๓๘๖
๓. โครงการอีสานเขียว			
ที่อยู่อาศัย	๑,๓๖๖	๑,๓๖๖	๒,๕๘๒
ที่ทำกิน	๑,๕๕๖	๑,๕๕๖	๑๘,๓๕๓
ที่อยู่อาศัย + ที่ทำกิน	๕,๑๕๕	๖,๕๕๔	๕๐,๐๕๗
รวม	๘,๐๕๗	๘,๖๘๖	๗๑,๖๘๒
๔. โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ			
ที่อยู่อาศัย	๓,๘๐๘	๔,๐๘๐	๖,๐๑๗
ที่ทำกิน	๖,๖๒๘	๗,๑๐๘	๖๕,๖๑๐
ที่อยู่อาศัย + ที่ทำกิน	๑๔,๕๘๘	๑๖,๗๕๘	๑๓๘,๒๘๕
รวม	๒๕,๑๒๖	๒๗,๘๕๖	๒๑๐,๘๒๒
รวมทั้งหมด	๕๗,๐๗๘	๖๗,๘๘๘	๕๖๗,๗๖๘

ตารางที่ ๕.๕

ผลการพัฒนาตามโครงการหมู่บ้านป่าไม้

(ตั้งแต่เริ่ม - ปัจจุบันประมาณ ๒๕๓๗)

โครงการ	สาธารณูปโภค			เพาะกล้า ไม้แจก (กล้า)	พัฒนาอาชีพ		ปลูกป่า ฟื้นฟู (ไร่)
	ถนน (กม)	ฝาย (แห่ง)	บ่อน้ำ ตื้น (บ่อ)		เลี้ยง ผึ้ง (รัง)	ป่า พิน (ไร่)	
๑. พระราชดำริ	๓๐๖	๖	๒๗๓	๗๕๔,๘๐๐	๖๐	๑,๖๕๐	๑๒๕,๖๓๖
๒. เพื่อความมั่นคง	๒๗๘	๒๖	๖๒	๒๔๔,๕๐๐	๗๕	๓,๗๕๘	๑๓๔,๐๔๒
๓. อีสานเขียว	๔๘๒	๑๘	๑๕๘	๑,๐๗๐,๐๐๐	๑๒๕	๕๗๕	๕๔,๖๕๐
๔. ปรับปรุงป่าสงวน แห่งชาติ	๑,๒๒๑	๖๔	๓๔๔	๑๒๕,๐๐๐	๘๗	๘,๔๒๕	๖๗๘,๕๔๘
รวม	๒,๒๘๘	๑๑๕	๘๓๘	๒,๑๙๘,๘๐๐	๓๕๗	๑๔,๔๐๘	๘๘๒,๘๗๖

๒. เมื่อกรมป่าไม้กำหนดที่จะทำการสำรวจสภาพพื้นที่ใน "เขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ" ของป่าใด ก็ส่งเจ้าหน้าที่ออกไปทำการดังนี้

๒.๑ ประชาสัมพันธ์นัดหมายราษฎรพื้นที่มาประชุมฟังคำชี้แจง

๒.๒ ให้ราษฎรผู้ที่ครอบครองที่ดินในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ มายื่นคำขอมีสลธิทำกิน ตามเวลากำหนด

๒.๓ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะนัดหมายราษฎรผู้ยื่นคำขอแต่ละรายมาสำรวจการถือครองและตรวจสอบสภาพพื้นที่ หากถูกต้องตามหลักเกณฑ์และข้อกำหนดเกี่ยวกับพื้นที่ที่จะทำการรังวัดรอบขอบเขตแปลงที่ดิน พร้อมกับผังหลักเขตแสดงแนวแปลงที่ดินที่จะให้สิทธิทำกินไว้ด้วย

๓. หนังสือ "สทก." ที่มอบให้ราษฎรจะลงนามอนุญาตโดยผู้ว่าราชการจังหวัดแห่งท้องที่ที่ป่าสงวนแห่งชาตินั้นตั้งอยู่ มีลักษณะดังนี้

แบบที่ ๑ เรียกว่า "หนังสืออนุญาตให้ทำประโยชน์ และอยู่อาศัยภายในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ" หรือ แบบ สทก.๑ ก เป็นหนังสืออนุญาตให้ครั้งแรก มีอายุการอนุญาต ๕ ปี ขนาดเนื้อที่อนุญาตให้ตามที่ครอบครองอยู่จริง แต่ไม่เกิน ๒๐ ไร่ ต่อครอบครัว ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหนังสืออนุญาต

แบบที่ ๒ เรียกว่า "หนังสืออนุญาตให้ทำประโยชน์ และอยู่อาศัยภายในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ" หรือ แบบ สทก.๒ ก เป็นหนังสืออนุญาตที่ออกให้สำหรับผู้ที่ได้รับ สทก.๑ ก มาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี และปฏิบัติถูกต้องตามเงื่อนไข เพื่อให้มีสิทธิทำกินในที่ดินเดิมต่อไปภายในเนื้อที่ที่ครอบครองอยู่จริง แต่ไม่เกิน ๒๐ ไร่ ต่อครอบครัว (โดยจะเรียกเก็บหนังสือ สทก.๑ ก ด้วย) มีอายุการอนุญาต ๕ ปี และจะต้องชำระค่าธรรมเนียมหนังสืออนุญาตในอัตราไร่ละ ๒๐ บาท (ต่อหนึ่งคราวการอนุญาต) เมื่อครบกำหนดการอนุญาตก็จะมีพิจารณาต่ออายุให้

แบบที่ ๓ เรียกว่า "หนังสืออนุญาตให้ทำถาวรปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นภายในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ" หรือ แบบ สทก.๑ ข เป็นหนังสืออนุญาตที่ออกให้แก่ราษฎรผู้ที่ได้รับ สทก. ๑ ก หรือ สทก. ๒ ก ที่ครอบครองพื้นที่เกินกว่า ๒๐ ไร่ และมีความประสงค์จะปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นในที่ดินส่วนที่เกินดังกล่าว กรมป่าไม้จะออกหนังสืออนุญาต สทก. ๑ ข ให้มีสิทธิในการปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น ภายในเนื้อที่ไม่เกิน ๓๕ ไร่ ต่อครอบครัว มีอายุการอนุญาตคราวละ ๑๐ ปี และจะต้องชำระค่าธรรมเนียมหนังสืออนุญาตในอัตราไร่ละ ๒๐ บาท ทั้งนี้ ราษฎรจะต้องปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นไม่น้อยกว่าไร่ละ ๒๕ ต้น เมื่อครบกำหนดเวลาการอนุญาตก็สามารถขอต่ออายุได้

ลักษณะของพื้นที่

๑. จะต้องเป็นป่าสงวนแห่งชาติที่มีลักษณะ เป็นป่าเสื่อมโทรมที่กรมป่าไม้ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจพิสูจน์แล้ว
๒. เป็นพื้นที่ที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยอยู่แล้ว
๓. ไม่อยู่ในพื้นที่ป่าที่มีสภาพเป็น ดินน้ำล้นธาร ภูเขาสูงชัน หรือมีสภาพที่ควรรักษาไว้
๔. ไม่เป็นป่าชายเลน
๕. ไม่เป็นพื้นที่ป่าที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการป่าไม้
๖. ไม่เป็นบริเวณที่มีสัตว์ที่สงวนอันควรรักษาไว้
๗. ไม่เป็นพื้นที่ซึ่งได้ทำการปลูกสร้างสวนป่า หรือได้รับอนุมัติโครงการสำหรับปลูกป่าระยะ ๕ ปี ไว้แล้ว

คุณสมบัติของผู้ขออนุญาตมีสิทธิทำกิน

- เป็นบุคคลธรรมดา (ไม่ใช่นิติบุคคล)
- บรรลุนิติภาวะแล้ว และเป็นหัวหน้าครอบครัว
- เป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์ หรืออยู่อาศัยในพื้นที่ที่ขอมิสิทธิทำกินอยู่แล้ว

สิทธิและหน้าที่ของประชาชนผู้ได้รับ สทก.

๑. สามารถอยู่อาศัยและทำกินต่อไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยถูกต้องตามกฎหมาย
๒. สิทธิทำกินตกทอดไปถึงทายาทได้
๓. สามารถขออนุญาตทำไม้ที่ได้ปลูกขึ้นภายในที่ดินที่ได้รับอนุญาต (ตามแบบ สทก.๑ ก หรือ สทก.๒ ก หรือ สทก.๑ ข) เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยไม่ต้องชำระค่าภาคหลวง และค่าบำรุงป่า
๔. สามารถขอรับการสนับสนุนเงินทุน ในรูปของสินเชื่อเพื่อพัฒนาการเกษตรได้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ตามโครงการที่กรมป่าไม้ และ ธ.ก.ส. จัดทำขึ้น

ผู้ที่ได้รับ สทก. ต้องปฏิบัติตามนั้น คือ ข้อที่กำหนดเป็นเงื่อนไขของหนังสืออนุญาต แบบต่าง ๆ มีรายละเอียดปรากฏอยู่ด้านหลังของหนังสืออนุญาต แบบ สทก.๑ ก สทก.๒ ก และ สทก.๑ ข แล้ว สรุปสาระที่สำคัญก็คือ

๑. จะต้องทำประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับ สทก. ตามวัตถุประสงค์ที่ขอไว้ตาม หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนด และจะให้บุคคลอื่นนอกจากบุคคลในครอบครัว เข้าทำประโยชน์ ในที่ดินดังกล่าวมิได้

๒. ห้ามซื้อ - ขาย ที่ดิน สทก.

๓. ห้ามละทิ้งไม่ทำประโยชน์ หรือไม่อยู่อาศัยในที่ดินที่ได้รับ สทก.

๔. ห้ามบุกรุกแผ้วถางป่าในบริเวณติดต่อกอใกล้เคียง

๕. ให้ความร่วมมือแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ ที่มาขอตรวจสอบการปฏิบัติตามเงื่อนไข หนังสืออนุญาต สทก.

ผลของการไม่ปฏิบัติตาม "หน้าที่" หรือ ทำผิด "เงื่อนไข"

จะถูกเพิกถอน "สิทธิทำกิน" โดยจะฟ้องร้องและเรียกค่าเสียหายในกรณีใด ๆ มิได้

หลักการใช้ประโยชน์ที่ดิน สทก.

๑. ห้ามทิ้งที่ดิน "สทก." ไว้เฉย ๆ โดยไม่ทำประโยชน์ติดต่อกันเกิน ๒ ปี เพราะจะทำให้ถูกเพิกถอนสิทธิทำกินได้

๒. ควรใช้ประโยชน์ที่ดินให้คุ้มค่าที่สุด โดยใช้เงินให้เกิดประโยชน์อย่าง ปลูกต้นไม้ยืนต้น และพืชเกษตร ไปพร้อมกันก็จะเป็นการเพิ่มทุนรายได้ปีละ ๒-๓ เท่า ปีละ

* พืชเกษตรที่ปลูกจะเป็นรายได้สำหรับการจับจ่ายใช้สอยประจำมี

* ไม้ยืนต้นที่ปลูกจะก่อให้เกิดประโยชน์ในระยะยาว คือ ใช้สร้างไม้ กายก็ได้

- ไม้เนื้อไม้สำหรับใช้สอย เช่น การปลูกสร้างบ้านเรือน

- ไม้ ฟืน - ถ่าน

- ไม้ผลไม้ไปขาย

และประโยชน์อย่างสำคัญ ของการปลูกไม้ยืนต้น คือ เป็นประโยชน์ในด้าน

การอนุรักษ์

๓. ไม้ป็นต้นที่จะปลูกในที่ดิน "สทก." ซึ่งอาจจะ เป็นไม้ป่าหรือไม้ผลก็ได้ สามารถปลูกในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- ปลูกไว้ตามหัวไร่ปลายนา
- ปลูกรอบแปลงที่ดิน ซึ่งจะใช้เป็นแนวแสดงเขตแปลงที่ดินได้ด้วย
- ปลูกเป็นแนวกันลม
- ปลูกร่วมกับพืชเกษตร

สทก. ที่กรมป่าไม้ได้ดำเนินการมาส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคอีสานและภาคเหนือ (ดูตารางที่ ๕.๑๐) โดยภาคอีสานจะมีถึงประมาณ ๓.๕ ล้านไร่และภาคเหนือประมาณ ๒.๐ ล้านไร่ถ้ารวมนครสวรรค์อยู่ในภาคเหนือ อย่างไรก็ตาม โครงการ สทก. ได้ถูกระงับไปแล้ว โดยโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

๓.๒.๔.๓ โครงการจัดที่ทำกิน (คจก.)

ความเป็นมาของโครงการจัดที่ทำกิน

สืบเนื่องจากการสูญเสียพื้นที่ป่าในทุกภูมิภาคอันเนื่องมาจากราษฎรได้บุกรุกแผ้วถางเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมากในทุกภาค และการบุกรุกของกลางได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ ก็ด้วยเหตุที่มีนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลทั้งใน และนอกท้องถิ่น เข้าไปกว้านซื้อที่ดินที่ราษฎรบุกรุกแผ้วถางไว้แต่เดิมเพื่อทำประโยชน์ ราษฎรผู้ยากไร้ที่ได้ขายที่ดินไปแล้ว จึงต้องบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า เพื่อจับจองที่ดินในป่าที่ลึกเข้าไปมากขึ้นเรื่อย ๆ

สภาพปัญหาดังกล่าว สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในภาคเหนือซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๑๐๕ ล้านไร่ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ป่าสงวนที่ประกาศโดย พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ จำนวนประมาณ ๓๔.๕ ล้านไร่ แต่ปัจจุบันมีป่าสงวนที่คงสภาพความเป็นป่าสมบูรณ์เพียง ๑๓.๔ ล้านไร่ พื้นที่ป่าสงวนอีกประมาณ ๒๑.๑ ล้านไร่ซึ่งมีลักษณะป่าเสื่อมโทรม โดยมีราษฎรเข้าไปใช้ประโยชน์ในการอยู่อาศัยและทำกินอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ ครอบครัวย ซึ่งสามารถก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมจิตวิทยา ที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ แม้ว่าส่วนราชการต่าง ๆ รวมทั้งภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องจะได้พยายามฟื้นฟูและปลูกป่าไม้เพิ่มเติมแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถคืนสภาพป่าและ เพิ่มจำนวนเนื้อที่ของป่าไม้ขึ้นได้ เมื่อเทียบกับการถูกทำลายที่มีมากขึ้นทุกขณะ

ปัญหาดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องที่ทำกินได้ถูกหยิบยกขึ้นพิจารณาในการประชุมของคณะกรรมการประสานงานสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อสนับสนุนโครงการนำพระทัยจากในหลวงเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้ง ๑๗ จังหวัด และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และการประชุมเพื่อปรึกษาหารือของผู้ว่าราชการทั้ง ๑๗ จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กับเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการช่วยเหลือประชาชน ตามพระราชดำริ เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ณ กองบัญชาการ กองทัพภาคที่ ๒ ค่ายสุรนารี อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ที่ประชุมมีความเห็นสอดคล้องกันว่าปัญหาเรื่องที่ทำกินเป็นปัญหาสำคัญและเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน จึงขออนุมัติดำเนินการโครงการจัดที่ทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (คจก.ตอ./น.) โดยให้ กอ.รมน. เป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและให้ส่วนราชการต่าง ๆ ให้ความร่วมมือสนับสนุนและปฏิบัติในการจัดที่ทำกินให้ราษฎรผู้ยากไร้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และเห็นรูสภาวะว่าอนุรักษ์ไว้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยกำหนดดำเนินการใน ๕ ปี ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๘ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้

- เพื่อจัดที่ดินให้ราษฎรผู้ยากไร้ ได้มีสิทธิทำกินและอยู่อาศัยโดยถูกต้องตามกฎหมาย และสามารถตกทอดเป็นมรดกสู่ทายาทได้
- เพื่อส่งเสริมพัฒนาอาชีพอย่างมีระบบ ตามความเหมาะสมของสภาพท้องถิ่น และการตลาด เพื่อให้มีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- เพื่อปรับปรุงฟื้นฟู และรักษาสภาพของป่าอนุรักษ์ไว้คงความอุดมสมบูรณ์ของป่าป้องกันสภาวะทางธรรมชาติ
- เพื่อสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการรักษาป่าไว้คงความอุดมสมบูรณ์ของป่า

ลักษณะของโครงการ

การดำเนินงานตามโครงการนี้มีได้เข้าชื่อกับโครงการปฏิรูปที่ดินหรือโครงการหมู่บ้านป่าไม้ เพราะโครงการนี้ จะเข้าไปดำเนินการในเฉพาะบริเวณพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม จำนวน ๓๕๒ ป่า ในพื้นที่ ๑๗ จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะจำแนกพื้นที่ระหว่างพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ที่จะจัดให้ราษฎรเข้าอยู่อาศัยและทำกินออกจากกันอย่างเด่นชัด เพื่อป้องกันมิให้มีการบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่อนุรักษ์อีกต่อไป

นอกจากนี้ คจก.ตอ./น. เป็นโครงการที่ดำเนินการในลักษณะ เป็นระบบครบวงจร โดยส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดขึ้นแต่ละปีด้วยการประสานแผนงานและงบประมาณร่วมกันในการอพยพเคลื่อนย้ายราษฎรออกจาก เขตป่าอนุรักษ์ เข้าไปอยู่ในพื้นที่รองรับตามโครงการ เพื่อให้ราษฎรมีที่ทำกินและที่อยู่อาศัยในรูปของหมู่บ้าน โดยแต่ละครอบครัวจะได้รับการจัดสรรที่ดินให้ไม่เกิน ๑๕ ไร่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ และจำนวนเนื้อที่ที่สามารถนำมาจัดให้ได้ พร้อมทั้งมีการจัดระเบียบชุมชน จัดระบบโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาอาชีพ เพื่อให้ชุมชนสามารถควบคุมและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้เองในระยะยาว สามารถมีระบบสาธารณสุขภาค สาธารณูปการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ถนน แหล่งน้ำ ไฟฟ้าและบริการขั้นพื้นฐานอื่น ๆ รวมทั้งการพัฒนาอาชีพต่าง ๆ และเมื่ออพยพราษฎรลงจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์แล้ว ก็ดำเนินการปลูกป่าเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของป่ายิ่งขึ้นอันเป็นการสร้างคุณภาพทางธรรมชาติให้กลับคืนมา

ในการดำเนินงานดังกล่าวข้างต้น สามารถจำแนกได้เป็นแนวทางและแผนงาน ในการดำเนินงานโดยสังเขป ดังนี้

แนวทางการจัดสรรที่ทำกิน การจัดที่ดินตามโครงการได้จัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ เขต ดังนี้

เขตป่าอนุรักษ์ (พื้นที่ ก.) ได้แก่ เขตป่าอนุรักษ์ซึ่งยังคงสภาพความอุดมสมบูรณ์ จำนวนประมาณ ๑๓.๔ ล้านไร่ กรมป่าไม้รับผิดชอบกำหนดเขตที่ชัดเจน และมีหน้าที่ดูแลบำรุงรักษาเป็นเขตหวงห้ามเด็ดขาด ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดเข้าไปทำประโยชน์

เขตจัดสรรที่ทำกินเขตที่ ๑ (พื้นที่ ข.) ได้แก่พื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมโทรมติดกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่นี้ห้ามราษฎรเข้าไปอยู่อาศัย อนุญาตให้เข้าไปทำกินบริเวณป่าเสื่อมโทรม จัดสรรให้ราษฎรครอบครัวละไม่เกิน ๑๕ ไร่ ราษฎรที่ได้รับการจัดสรรที่ทำกินต้องปลูกต้นไม้ ปีนต้นที่ราษฎรจะได้รับประโยชน์ด้วยความเห็นชอบของกรมป่าไม้อย่างน้อยไร่ละ ๕๐ ต้น และปลูกพืชเสริมให้ผลผลิตเร็ว ในแนวระหว่างไม้ป็นต้นตามที่เหมาะสม กรมป่าไม้ออกหนังสือรับรองสิทธิทำกินซึ่งสืบทอดทางมรดกได้

เขตจัดสรรที่ทำกินเขตที่ ๒ (พื้นที่ ค.) ได้แก่พื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมที่เหลือ พื้นที่นี้จะดำเนินการจัดสรรให้ราษฎรครอบครัวละประมาณ ๑๕ ไร่ โดยเป็นทั้งพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยราษฎรที่ได้รับการจัดสรรที่ทำกินต้องปลูกไม้ป็นต้นที่ราษฎรได้รับประโยชน์ อย่างน้อยไร่ละ ๕๐ ต้น ด้วยความเห็นชอบ และการกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย และปลูกพืชเสริมให้ผลผลิตเร็วได้ทั่วประเทศ กรมป่าไม้ออกหนังสือรับรองสิทธิทำกินซึ่งสามารถสืบทอดทางมรดกได้

และหากเหลือพื้นที่จากการจัดสรร (พื้นที่ ง.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะเป็นผู้จัดสรรให้แก่เอกชนเช่าเพื่อการทำสวนป่าหรือเพื่อการปลูกป่าตามความเหมาะสมต่อไป

แผนงานในการดำเนินงาน

๑. การจัดที่ดิน เพื่อที่จะได้จำแนกขอบเขตของพื้นที่ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า พื้นที่ใดเป็นเขตอนุรักษ์และพื้นที่ใดเป็นพื้นที่ทำกิน โดยจะดำเนินการดังนี้

- ทำการสอบสวนสิทธิถือครองที่ดิน เพื่อทราบถึงกรรมสิทธิของผู้ถือครองเดิม ทั้งที่ถูกต้องกฎหมายและไม่ถูกต้องกฎหมาย เพื่อเป็นข้อมูลในการดำเนินงานขั้นต่อไป

- ทำการสำรวจกันแนวเขตพื้นที่ให้เด่นชัด ระหว่างเขตอนุรักษ์กับเขตที่ทำกิน รวมทั้งวางเส้นขอบแบ่งพื้นที่การถือครองในแต่ละราย

- ทำการสำรวจรังวัดแปลงถือครองเดิมให้แน่ชัด พร้อมทั้งทำการรังวัดแบ่งแปลงให้กับราษฎรที่จะเช่าอยู่อาศัยและทำกิน

๒. การจัดระเบียบชุมชน เพื่อจัดให้ราษฎรเช่าอยู่อาศัยในพื้นที่ทำกินอย่างเป็นระเบียบและได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ดังนี้

- เตรียมกำหนดหลักเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ และวิธีการเช่าอยู่อาศัยของราษฎรให้เป็นระบบที่แน่ชัดและเป็นธรรม

- ทำการสำรวจและวางแผนหมู่บ้าน ให้เป็นระบบที่ถูกต้องในการจัดตั้งหมู่บ้าน และก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน

- จัดตั้งคณะกรรมการและอนุกรรมการรับผิดชอบในกรณีเลือกราษฎรเช่าอยู่อาศัย พร้อมทั้งเตรียมการเคลื่อนย้ายราษฎรเช่าอยู่อาศัย

- ฝึกอบรมและจัดตั้งองค์กรประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อร่วมเสริมความมั่นคงในพื้นที่

- จัดตั้งองค์กรการปกครองในหมู่บ้านตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ต่อไป

๓. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็นสำหรับชุมชนที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ให้ประชาชนเหล่านั้นสามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามอัธยาศัย โดยจะดำเนินการดังนี้

- จัดรูปแบบหมู่บ้าน ซึ่งจะต้องแบ่งพื้นที่ออกเป็นที่อยู่อาศัย ที่ทำกินและที่สาธารณูปโภค โดยจัดหมู่บ้านละ ๑๐๐ ครัวเรือน

- ก่อสร้างสาธารณูปการที่จำเป็นสำหรับชุมชน เช่น โรงเรียนประถมศึกษา สถานอนามัย เส้นทางคมนาคม ทั้งภายในและระหว่างหมู่บ้าน

- พัฒนาแหล่งน้ำอุปโภคและบริโภค โดยทำการพัฒนาแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดินให้เพียงพอับความต้องการของราษฎรตลอดทั้งปี ด้วยการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น พัฒนาแหล่งน้ำผิวดินให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ให้ซึมผ่านไป ส่วนการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล เพื่อการบริโภคนั้นจะติดตั้งเครื่องกรองน้ำก่อนที่จะจ่ายให้ราษฎรนำไปบริโภค หรือหากพบว่าน้ำมีความเค็มหรือเป็นน้ำกร่อยก็จะติดตั้งเครื่องกรองน้ำกร่อยหรือนำน้ำจากนอกพื้นที่เข้ามาเสริมเพื่อลดความเค็มลง เป็นต้น

- พัฒนาพลังงานและแสงสว่าง โดยจะดำเนินการเร่งรัดการขยายเขตการใช้ไฟฟ้า เข้าสู่หมู่บ้านให้มากขึ้น

๔. การพัฒนาอาชีพ เมื่อราษฎรเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่แล้ว ก็จะดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมงานอาชีพให้กับราษฎรเพื่อเพิ่มรายได้ของผลผลิตต่อเนื้อที่ โดยเน้นเทคโนโลยีการผลิต ตลอดจนพัฒนาวงจรการผลิต เพื่อเข้าสู่ระบบการเกษตรอุตสาหกรรม โดยกำหนดการปฏิบัติไว้ ๒ แนวทาง คือ

- สนับสนุนการปลูกป่าในพื้นที่ เช่น ป่าเศรษฐกิจประเภทไม้โตเร็วและไม้เศรษฐกิจและให้ราษฎรสามารถได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าว สำหรับการจัดหากล้าไม้ให้เพียงพอ นั้น จะได้ใช้วิธีการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ จากโครงการอีสานเขียวมาขยายผล

- การพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต จะส่งเสริมการเกษตรกรรมด้วยการปลูกไม้ผลยืนต้น พืชเศรษฐกิจหมุนเวียน การเลี้ยงสัตว์ปีก โค กระบือ การทำเกษตรแบบผสมผสาน, การส่งเสริมให้ราษฎรประกอบอาชีพอุตสาหกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

ในเรื่องการพัฒนาอาชีพนั้น จะสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามาตั้งโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปในพื้นที่ พร้อมทั้งจะได้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการตลาดที่แน่นอน เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับราษฎร

- ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร ทั้งในด้านความเป็นอยู่ การศึกษา การโภชนาการ การสาธารณสุข การบริการด้านข่าวสาร เป็นต้น

๕. การคุ้มครองพัฒนาทรัพยากรและคิดความผลการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความมั่นใจได้ว่าในเขตอนุรักษ์ ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้จะไม่ถูกบุกรุกทำลายอีกต่อไป และฟื้นฟูพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยการจัดตั้งชุดคุ้มครองพัฒนาทรัพยากร ขึ้นรับผิดชอบ

ดำเนินงานร่วมกับราษฎร ประสานงานกับหน่วยหรือศูนย์ค้นคว้าพัฒนา ซึ่งมีอยู่แล้วในพื้นที่ เพื่อให้คำแนะนำปรับปรุงที่ทำกินและพื้นที่อนุรักษ์ พร้อมทั้งติดตามผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนทัศนคติของประชาชนในพื้นที่โครงการ โดยจะเริ่มทำการคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์ทั้ง ๓๕๒ ป่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้น

๖. การประชาสัมพันธ์ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จของโครงการ จึงได้กำหนดให้มีการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ด้วยการเจาะกลุ่มเป้าหมายทุกประเภท ตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงประชาชนทั่วไป โดยจะทำการประชาสัมพันธ์โครงการตั้งแต่เริ่มโครงการเป็นต้นไปจนกว่าจะจบสิ้นโครงการ เพื่อให้ทุกคนและทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่จะร่วมมือปฏิบัติให้โครงการบรรลุผลสำเร็จ

๗. การติดตามและประเมินผล จะดำเนินการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานทุกขั้นตอนตลอดทั้งระยะเวลา พร้อมทั้งจะทำการศึกษาเจาะลึกเฉพาะกรณี เพื่อประเมินผลสำเร็จ ความสับสน ผลกระทบ ปัญหาอุปสรรค ทัศนคติของประชาชน โดยแบ่งการปฏิบัติเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับนโยบายและหน่วยปฏิบัติ ในระดับนโยบายนั้น ศจก. กอ. รมน. จะเป็นผู้ปฏิบัติหลักในการติดตามและประเมินผล สำหรับระดับหน่วยปฏิบัติ นั้นจะมอบให้ กอ. รมน. ภาค ๒ ส่วนราชการในพื้นที่และสถาบันการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ

สำหรับในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เนื่องจากโครงการฯ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาล เพียงจำนวน ๒๗๑ ล้านบาทเศษ จากที่เสนอขอรับการสนับสนุนไปจำนวน ๒,๗๓๔ ล้านบาทเศษ ศูนย์อำนวยการโครงการฯ จึงได้ปรับพื้นที่ดำเนินการให้สอดคล้องกับงบประมาณที่ได้รับโดยได้กำหนดความเร่งด่วนในการดำเนินงานของป่าเป้าหมายขึ้น คือกำหนดป่าเป้าหมายเร่งด่วนอันดับ ๑ ซึ่งจะต้องดำเนินงานทุกแผนงานให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรม ๕ ป่า คือ

๑. ป่าดงลาน จังหวัดขอนแก่น
๒. ป่านายางกลัก จังหวัดชัยภูมิ
๓. ป่าแก่งลอย-นากลาง จังหวัดอุดรธานี
๔. ป่าดงบังอีฝั่งซ้ายห้วยทม-ดงคำเดือย จังหวัดอุบลราชธานี
๕. ป่าบ้านกรวด แปลง ๕ จังหวัดบุรีรัมย์

สำหรับป่าเป้าหมายเร่งด่วนอันดับ ๒ อีก ๑๖ ป่า ได้กำหนดดำเนินการในบางแผนงานประกอบด้วย แผนงานการจัดที่ดินในส่วนของ การสอบสวนสิทธิการถือครอง แผนงานคุ้มครองพัฒนาทรัพยากรและติดตามผลการปฏิบัติและแผนงานการประชาสัมพันธ์

การดำเนินงานตามโครงการฯ ในป่าเป้าหมายเร่งด่วนอันดับแรกมีความก้าวหน้าพอสมควร ดังจะเห็นได้จากความร่วมมือของราษฎรที่มีต่อโครงการฯ โดยเฉพาะราษฎรที่อาศัยและทำกินอยู่ในหมู่บ้านเป้าหมายในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ได้พร้อมใจกันอพยพเคลื่อนย้ายออกมาจากพื้นที่ดังกล่าวเกือบทุกหมู่บ้าน โดยราษฎรส่วนหนึ่งสมัครใจที่จะอพยพกลับภูมิลำเนาเดิมของตนและราษฎรอีกส่วนหนึ่งยินดีอพยพเคลื่อนย้ายเข้าไปในพื้นที่ที่จัดไว้ให้คงเหลือราษฎรในหมู่บ้านเป้าหมายเพียง ๓ หมู่บ้าน คือ บ้านตาตฟ้า บ้านดงสะคร่าน กิ่งอำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น และบ้านหนองใหญ่ อำเภอเทพสถิตย์ จังหวัดชัยภูมิ ที่ยังไม่ได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้าไปยังพื้นที่รองรับตามโครงการฯ ทั้งนี้ ก็เนื่องจากจำเป็นต้องรอให้พันธุ์กึ่งเก็บเกี่ยวพืชผลไปก่อน ซึ่งคาดว่าจะสามารถทำการอพยพราษฎรที่เหลือดังกล่าวออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านเดิมได้ ภายในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ นี้ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าหมู่บ้านทั้ง ๓ นี้ ตามเป้าหมายเดิมเป็นหมู่บ้านที่จะยังไม่มีการอพยพในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ นี้ แต่เนื่องจากราษฎรในหมู่บ้านดังกล่าวมีความเข้าใจในโครงการฯ เป็นอย่างดีประกอบกับเห็นผลการดำเนินงานโครงการฯ ที่เป็นรูปธรรมในหมู่บ้านใกล้เคียง จึงสมัครใจที่จะอพยพออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์เข้าไปในพื้นที่รองรับการอพยพเร็วขึ้นกว่าที่กำหนดไว้เดิม

ในส่วนของการจัดเตรียมการรองรับราษฎรที่อพยพออกจากเขตป่าอนุรักษ์เข้าไปในพื้นที่ที่จัดไว้ ส่วนราชการต่าง ๆ ก็ได้ผนึกกำลังกันในการดำเนินงานเป็นอย่างดี โดยการจัดกิจกรรมลงไปหมู่บ้านรองรับ และหมู่บ้านข้างเคียงทั้งที่เป็น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำในการอุปโภค บริโภค แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โรงเรียน สถานีอนามัย รวมทั้งการก่อสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในหมู่บ้าน และสถานีตำรวจเพื่อดูแลสุขภาพจิตของประชาชนที่อพยพลงมาใหม่ พร้อมกันนั้นก็จัดโครงการฯ เกี่ยวกับการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ ทั้งที่เป็นอาชีพระยะสั้นและอาชีพระยะยาวให้แก่ราษฎรด้วย เพื่อให้ราษฎรสามารถมีรายได้ที่ถาวรสืบไป และในระหว่างที่ราษฎรยังไม่มีรายได้ในช่วงต้นของการอพยพโครงการฯ ก็ได้จัดความช่วยเหลือเบื้องต้นให้แก่ราษฎรอีกส่วนหนึ่ง ในรูปของข้าวสาร อาหารแห้ง ร่วมกับเงินชดเชยในการอพยพเคลื่อนย้าย และสำหรับการปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ด้วย

นอกจากการช่วยเหลือราษฎรดังกล่าวแล้ว ในอีกด้านหนึ่งโครงการฯ ยังกำหนดให้มีการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ รวมทั้งจัดตั้งองค์กรประชาชนรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นด้วย เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มสนใจเฉพาะด้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธนาคารข้าว และอื่น ๆ เพื่อให้ราษฎรรู้จักการเรียนรู้ในการอยู่อาศัยร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความสามารถในการปกครองกันเองซึ่งเป็นพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย

จึงเห็นได้ว่า การดำเนินงานที่ผ่านมาดังกล่าว จะสามารถนำไปสู่เป้าหมายของโครงการฯ ประการหนึ่งที่มุ่งเน้นให้ราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเข้าไปบุกรุกอยู่อาศัยและทำกินในเขตป่าสงวน สามารถที่จะอยู่อาศัยในพื้นที่ที่จัดไว้ให้ได้อย่างถูกต้อง มีความสุขและมีสุขภาพชีวิตที่ดีทัดเทียมกับราษฎรกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม และจากผลพวงของการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ดังกล่าว ทำให้เกิดพื้นที่ว่างที่จะสามารถปลูกป่าทดแทนลงไป เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ของป่าให้กลับฟื้นคืนมาอันเป็นเป้าหมายอีกประการหนึ่งของโครงการฯ ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาสามารถเพิ่มจำนวนเนื้อที่เพื่อการปลูกป่าขึ้น รวมถึง ๘๕,๑๐๐ ไร่ แยกเป็นพื้นที่ป่าดงลาน จังหวัดขอนแก่น ๓,๘๐๐ ไร่ พื้นที่ป่านาบางกลัก จังหวัดชัยภูมิ ๑๔,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ป่าแกกหล่อ-นากลาง จังหวัดอุดรราชธานี ๕,๖๐๐ ไร่ พื้นที่ดงบังอีฝั่งซ้ายห้วยทม-ดงคำเดือย จังหวัดอุบลราชธานี ๔,๐๐๐ ไร่ และพื้นที่ป่าบ้านกรวด แปลง ๕ จังหวัดบุรีรัมย์ ๕๗,๗๐๐ ไร่

เนื่องจากการดำเนินงานตามโครงการฯ นี้ จำเป็นต้องกระทบต่อผลประโยชน์ของประชาชนในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรรายได้ได้เข้าไปครอบครองทำประโยชน์ เป็นเนื้อที่จำนวนมาก ทั้งนี้ เนื่องจากมีความจำเป็นต้องกระจายสิทธิครอบครองที่ดินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ที่ไม่มีที่ดินทำกินของตนเองรายอื่น ๆ ทำให้เกิดกระแสการต่อต้านการดำเนินงานขึ้น โดยอาศัยมวลชนที่มีอยู่ในพื้นที่ในการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการฯ ในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น การไม่ให้ความร่วมมือในการชี้แนวเขต หรือการสอบสวนสิทธิการประท้วง การร้องเรียนขอความเป็นธรรมในเรื่องต่าง ๆ และการทำลายหลักฐานหรือทรัพย์สินของทางราชการ เป็นต้น เพราะไม่มีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการฯ อย่างชัดเจน และต่อเนื่องตั้งแต่ต้น ก่อให้เกิดเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานที่สามารถลุกลามขยายผลเป็นปัญหาที่ใหญ่และแก้ไขยากขึ้น หรือทำให้เกิดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินงานจนไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

นอกจากนี้ โครงการ คจก. ไม่ได้รับการสนับสนุนทางงบประมาณจากรัฐบาลเท่าที่ควร บางหน่วยงานที่มีความจำเป็นจะต้องใช้งบประมาณเพื่อดำเนินงานตามแผนให้บังเกิดผลนั้น กลับไม่ได้รับงบประมาณเลยทำให้การอพยพประชาชนจากพื้นที่อนุรักษ์ติดขัดเนื่องจากหมู่บ้านที่จะอพยพเข้าไปไม่มีโครงสร้างพื้นฐานเตรียมไว้พร้อมเพียบ บางครั้งผู้อพยพหากันอพยพกลับเข้าพื้นที่อนุรักษ์อีก เป็นต้น ความไม่พร้อมของฝ่ายรัฐครั้งนี้ทำให้เกิดปัญหาอย่างรุนแรงและรัฐบาลจำต้องยกเลิกโครงการนี้ไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ทั้ง ๆ ที่เป็นโครงการซึ่งสามารถรักษาและฟื้นฟูป่าอนุรักษ์ให้เป็นประโยชน์ต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างมาก คจก. จึงสมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขและสนับสนุนอีกต่อไป

๓.๒.๔.๔ โครงการอื่น ๆ

๑) โครงการพัฒนาป่าไม้ เขาค้อ

สืบเนื่องจากความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมือง และการสู้ระหว่างรัฐบาลกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ในบริเวณพื้นที่เขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ทำให้สภาพป่าถูกทำลายในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นจำนวนมาก จนแทบจะไม่มีไม้ใหญ่เหลืออยู่ มีสภาพเป็นทุ่งหญ้าผืนใหญ่ปกคลุมพื้นที่เขาค้อกว่า ๘๐๐,๐๐๐ ไร่ ภายหลังความขัดแย้งสิ้นสุดลง กองทัพบกซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปพัฒนาพื้นที่เขาค้อในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการฟื้นฟูสภาพป่าไม้จึงได้ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้จัดทำโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อขึ้น เพื่อดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าและพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎร และได้รับความร่วมมือจาก UNDP/FAO ในด้านวิชาการ และวัสดุอุปกรณ์ปฏิบัติงาน โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยมี พล.อ. พิจิตร กุลละวณิชช์ เป็นประธานคณะกรรมการนโยบายโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ ซึ่งตามข้อกำหนดของโครงการจะสิ้นสุดในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ แต่เนื่องจาก การดำเนินงานของโครงการในบางกิจกรรมยังไม่ครบตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คณะกรรมการประเมินผลของโครงการ และที่ประชุมไตรภาคี จึงได้พิจารณาขยายระยะเวลาความร่วมมือออกไปอีก ๒ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๘

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าและเพิ่มพื้นที่ป่าไม้บริเวณเขาค้อที่เป็นป่าเสื่อมโทรมและถูกบุกรุกทำลายให้กลับอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์โดยเร็ว โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบบุคลากร รวมทั้งอุปกรณ์ในการดำเนินงานในท้องที่ และสามารถพัฒนางานป่าไม้ในพื้นที่อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่าง ๆ

๒) เพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรกรและป่าไม้แบบผสมผสานเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้พอเพียงแก่การยังชีพ และป้องกันการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้

๓) เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่เขาค้อ สนับสนุน
ปัจจัยขั้นพื้นฐานในการยังชีพ เพื่อให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เป้าหมาย

- ๑) จัดตั้งศูนย์พัฒนาป่าไม้เขาค้อ จำนวน ๓ ศูนย์
- ๒) ผลิตกล้าไม้จำนวน ๕ ล้านกล้า
- ๓) ปลุกฟื้นฟูสภาพป่าแบบผืนใหญ่จำนวน ๒๑,๐๐๐ ไร่
- ๔) จัดสร้างป่าชุมชนใน ๑๕ หมู่บ้าน ๆ ละ ๕๐๐ ไร่ เนื้อที่ ๗,๕๐๐ ไร่
- ๕) ส่งเสริมการปลูกป่าเพื่อใช้สอยในครัวเรือนรวม ๑๕๐ ครอบครัวยุ

ละ ๒๐ ไร่

- ๖) จัดให้มีกิจกรรมการสาธิต และแปลงสาธิตต่าง ๆ แก่ชุมชนท้องถิ่น

๖) แปลง

- ๗) จัดตั้งชุมชนใหม่ ๓ แห่ง ในรูปหมู่บ้านป่าไม้ (แห่งละ ๕๐ ครอบครัวยุ)

สถานที่ดำเนินการ

บริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาโปลกหล่นและป่าสงวนแห่งชาติป่าเขา
ปางก่อและป่าวังชมพู อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื้อที่ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ไร่

การดำเนินงาน

เริ่มเข้าไปดำเนินการในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เพื่อสำรวจเตรียม
การในเรื่องต่าง ๆ และเริ่มทำการปลูกป่าในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้ทำ
การปลูกไปแล้ว จำนวน ๑๕,๐๐๐ ไร่ ชนิดไม้ที่ปลูก ได้แก่ กระดินเทพา สนสามใบ ประดู่
มะกอกหนิง จี้เหล็กบ้านและสัก และได้ทำการจัดสร้างบ้านเรือนให้แก่ราษฎร จำนวน ๓
หมู่บ้าน ๑๕๐ ครอบครัวยุ เนื้อที่ประมาณ ๗,๕๐๐ ไร่ ตามแผนงานจัดตั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน
ให้แก่ราษฎรของโครงการซึ่งการดำเนินงานประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ๔ กิจกรรม คือ

- ๑) การจัดตั้งชุมชน แห่ง ๆ ละ ๕๐ ครอบครัวยุ
- ๒) การปลุกฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่าชุมชน
- ๓) การส่งเสริมสาธิตด้านเกษตร-ป่าไม้
- ๔) การฝึกอบรม

งบประมาณ

- ๑) เงินช่วยเหลือจาก UNDP เป็นเงิน ๔๐,๐๓๒,๓๐๐ บาท
- ๒) งบประมาณรัฐบาลไทยสมทบเป็นเงินประมาณ ๑๓๕,๗๖๔,๗๐๐ บาท

หน่วยงานรับผิดชอบ กองทัพบก กรมป่าไม้ UNDP/FAO

๒) โครงการฟื้นฟูพื้นที่ภาคใต้ที่ประสบภัยจากไต้ฝุ่นเกย์

จากการที่จังหวัดชุมพร ประจวบคีรีขันธ์และระนอง ประสบภัยและอุทกภัย อันเนื่องมาจากพายุไต้ฝุ่นเกย์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ กล่าวคือ พายุโซนร้อนเกย์ได้เคลื่อนตัว จากแหลมมลายู ผ่านบริเวณอ่าวไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และในวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒ เวลา ๘.๓๐ นาฬิกา พายุโซนร้อนเกย์ก็ได้ทวีความรุนแรงจนกลายเป็นพายุหมุน ทำให้เกิดฝนตกหนักพร้อมเกิดพายุรุนแรงเป็นวงกว้าง เคลื่อนเข้าสู่บริเวณชายฝั่งที่จังหวัด ชุมพร ที่บริเวณ อำเภอเมือง อำเภอปะทิว อำเภอท่าแซะ ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่อำเภอ บางสะพานน้อย โดยมีศูนย์กลาง อยู่ที่อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร เป็นพายุหมุนที่เคลื่อนที่ ด้วยความเร็วประมาณ ๑๒๐-๑๓๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง พัดติดต่อกันจนถึงเวลา ๑๕.๓๐ นาฬิกา จึงสลายตัว เป็นเหตุให้ประชาชนเสียชีวิตอาคารบ้านเรือนราษฎร ที่ทำการของทางราชการ วัด โรงเรียน เรือประมง พืชผลทางการเกษตร สัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ได้รับความเสียหายเป็น อย่างมาก

หลังจากพายุหมุนสลายตัวแล้ว ทำให้เกิดน้ำท่วมอย่างฉับพลันในเขตอำเภอ ปะทิว ท่าแซะ และอำเภอเมืองชุมพร เพิ่มความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินอีกจำนวนมาก

ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในภายหลังพบว่า พายุไต้ฝุ่นเกย์ได้ทำลายสภาพ สิ่งแวดล้อมที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดระนอง และจังหวัดชุมพร ทำให้ไม่มีค่าใน สวนป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และป่าธรรมชาติ ถูกพายุพัดโค่นล้มได้รับความเสียหาย เป็นจำนวนมาก สามารถจำแนกได้ดังนี้

๑. สวนป่า

- สวนป่าปะทิว-ท่าแซะ	จังหวัดชุมพร	เสียหาย ๓,๗๒๐ ไร่
- สวนป่าสามยอด	จังหวัดชุมพร	เสียหาย ๒,๓๐๐ ไร่
- สวนป่าสลุย-ท่าแซะ	จังหวัดชุมพร	เสียหาย ๔,๗๐๐ ไร่
- สวนป่าชายเลนอ่าวทุ่งมหา	จังหวัดชุมพร	เสียหาย ๑,๐๐๐ ไร่
		รวม ๑๑,๗๒๐ ไร่

๒. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ได้รับความเสียหายได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานเสด็จในกรมกรมหลวงชุมพร จังหวัดชุมพร ๘๕,๕๒๕ ไร่

๓. ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้รับความเสียหาย

- ป่าคอนเทพมูล	จังหวัดชุมพร	เสียหาย	๙๐ ไร่
- ป่าน้ำตกกะเปาะ	จังหวัดชุมพร	เสียหาย	๕,๔๐๘ ไร่
- สวนป่าชายเลนอ่าวทุ่งมหา	จังหวัดชุมพร	เสียหาย	๘๕๙ ไร่
- ป่าหนองใน-ทุ่งวัวแล่น	จังหวัดชุมพร	เสียหาย	๔๖๐ ไร่
- ป่ารับรอ-สลุย	จังหวัดชุมพร	เสียหาย	๓๘๓,๖๒๓ ไร่
- ป่าน้ำขาว	จังหวัดชุมพร	เสียหาย	๓๖,๒๕๐ ไร่
		รวม	๓๘๘,๗๒๑ ไร่
รวมพื้นที่ป่าได้รับความเสียหายทั้งสิ้น			๔๘๕,๙๖๖ ไร่

เพื่อเป็นการช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นและฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมให้กลับคืน

กลับมา รัฐบาลจึงได้มีนโยบายให้จัดทำแผนหลักฟื้นฟูการเกษตรในพื้นที่ประสบวาทภัยจาก
ได้ฝุ่นเเกบ์ และกรมป่าไม้ก็ได้เสนอโครงการฟื้นฟูพื้นที่ภาคใต้ที่ประสบวาทภัยจากได้ฝุ่นเเกบ์
เข้าในแผนหลักฟื้นฟูการเกษตรดังกล่าว ต่อมาในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓
คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเห็นชอบในหลักการแผนฟื้นฟูการเกษตรในพื้นที่ประสบภัยจากได้ฝุ่นเเกบ์
ซึ่งรวมถึงโครงการฟื้นฟูพืชที่ประสบวาทภัยและอุทกภัยภาคใต้จากได้ฝุ่นเเกบ์ด้วยโดยให้
ดำเนินการครอบคลุมพื้นที่ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี ระนอง และประจวบคีรีขันธ์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมลงอันเนื่องมาจากพายุได้ฝุ่นเเกบ์ที่ได้ทำลาย
จนเสียหายให้เป็นพื้นที่ป่าสมบูรณ์ต่อไปโดยเร็ว
- ๒) เพื่อยับยั้งการบุกรุกทำลายป่า และการยึดครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ
โดยการปลูกป่าให้เป็นพื้นที่ป่าไม้ต่อไป
- ๓) เพื่อสร้างงานอาชีพของชาวบ้านให้มีรายได้ จากการจ้างงานในกการปลูก
สร้างสวนป่า การเพาะซำกล้าไม้ และการสร้างถนนป่าไม้ให้มีรายได้ สามารถเลี้ยงดู
ตัวเองและจุนเจือครอบครัวได้โดยไม่ต้องบุกรุกทำลายป่าไม้ เพื่อทำกินและมีสภาพความ
เป็นอยู่ที่ดีขึ้น
- ๔) เพื่อสนับสนุนกล้าไม้แก่ประชาชนทั่วไป และประชาชนที่ประสบวาทภัยจาก
ได้ฝุ่นเเกบ์สามารถนำไปปลูกเป็นไม้ให้ร่มเงา ไม้ประดับ ไม้ใช้สอย ไม้ให้ดอกและผล
อันจะเป็นประโยชน์ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค อีกทั้งยังเป็น
การเพิ่มรายได้จากผลที่เก็บเกี่ยวได้ด้วย

เป้าหมายของโครงการ

เป้าหมายในการดำเนินงาน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๓๘ รวมระยะเวลา ๕ ปี

มีดังนี้

๑. จัดตั้งหน่วยปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้	จำนวน	๘ หน่วย
๒. ปลูกสร้างสวนป่า	จำนวน	๖๐,๔๒๐ ไร่
๓. บำรุงสวนป่า ๒-๖ ปี	จำนวน	๔๖,๔๒๐ ไร่
๔. แนวกันไฟ	ระยะทาง	๔๖๔ กม.
๕. สร้างถนนป่าไม้	ระยะทาง	๑๔๘ กม.
๖. ผลิตกล้าไม้ จำนวน ๑๕ ล้านกล้า สำหรับส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ปลูกฟื้นฟูพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์สภาพสิ่งแวดล้อม และเพื่อใช้สอยของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับ ความเสียหายจากพายุไต้ฝุ่นเกย์		

พื้นที่ดำเนินการ

๑. สำนักงานโครงการ ตั้งอยู่ที่บริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำตกกะเปาะ ท้องที่ ตำบลสลู้อ อำเภอกำแพง จังหวัดชุมพร มีเนื้อที่ประมาณ ๘๐ ไร่

๒. พื้นที่ปลูกฟื้นฟูสภาพป่า ดำเนินการเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าปรับรอ-สลู้อ ป่าน้ำตกกะเปาะ ป่าพรุกระชิง และป่าชายเลนอ่าวทุ่งมหา อำเภอกำแพง จังหวัดชุมพร คือ

ป่าสงวนแห่งชาติป่าปรับรอ-สลู้อ ซึ่งมีพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ประมาณ ๔๘,๘๓๕ ไร่

ป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำตกกะเปาะ มีพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ประมาณ ๑๓,๐๗๓ ไร่

ป่าพรุกระชิงและป่าชายเลนอ่าวทุ่งมหา มีพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ประมาณ ๑๐,๘๓๗ ไร่

๓. พื้นที่เป้าหมายในการแจกจ่ายกล้าไม้ เพื่อปลูกฟื้นฟูพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายจากพายุไต้ฝุ่นเกย์ โดยการส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน และการปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ และเพื่อการใช้สอยในครัวเรือนครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านที่ประสบวาทภัยและอุทกภัยจากไต้ฝุ่นเกย์ ใน ๓ จังหวัด คือ ชุมพร ระนอง และประจวบคีรีขันธ์ รวม ๓๕๗ หมู่บ้าน และสนับสนุนโครงการปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์สภาพสิ่งแวดล้อมพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง คือ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตารางที่ ๕.๑๑

แผนและผลการดำเนินงานโครงการ เกษีว ระยะ ๕ ปี

กิจกรรมหลัก	หน่วย	เป้าหมายรวม	แผนการดำเนินงาน				
			ปี ๒๕๓๔ แผน (ผล)	ปี ๒๕๓๕ แผน (ผล)	ปี ๒๕๓๖ แผน (ผล)	ปี ๒๕๓๗ แผน (ผล)	ปี ๒๕๓๘ แผน (ผล)
๑. จัดตั้งหน่วยปลูกป่า	หน่วย	๘	๕ (๕)	๑ (๑)	๒ (๒)	-	-
๒. ปลูกสร้างสวนป่า	ไร่	๖๐,๔๒๐	๑๒,๔๒๐ (๑๒,๔๒๐)	๑๒,๐๐๐ (๑๒,๐๐๐)	๑๒,๐๐๐ (๑๒,๐๐๐)	๑๐,๐๐๐	๘,๐๐๐
๓. ผลិតกล้าไม้	ล้านกล้า	๑๕	๑.๐ (๑.๐)	๓.๕ (๓.๕)	๓.๒ (๓.๒)	๓.๕	๑.๐
๔. บำรุงสวนเดิมอายุ ๒-๖ ปี	ไร่	๔๖,๔๒๐	-	๑๒,๔๒๐ (๑๒,๔๒๐)	๒๔,๔๒๐ (๒๔,๔๒๐)	๓๖,๔๒๐	๔๖,๔๒๐
๕. ทำถนนสายหลัก	กม.	๑๘๘	๘๓ (๘๓)	๘๐ (๘๐)	๓๕ (๓๕)	-	-
๖. ทำแนวกันไฟขนาดกว้าง ๘-๑๐ เมตร	กม.	๔๖๔	-	๑๒๔ (๑๒๔)	๒๔๔ (๒๔๔)	๓๖๔	๔๖๔
๗. ปรับปรุงถนนป่าไม้	กม.	๑๘๓	-	๘๓ (๘๓)	๘๐ (๘๐)	๑๖๓	๑๘๘

๓) โครงการสวนป่าสิริกิติ์ภาคกลาง จังหวัดราชบุรี

ในปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกบุกรุกทำลายลงเป็นจำนวนมาก ทำให้ความสมดุลทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อพันธุ์ไม้ที่มีค่าบางชนิดเริ่มจะหายากหรือสูญหายไป และใกล้จะสูญพันธุ์ไป อนุชนรุ่นหลังแทบจะไม่มีรู้จักหรือพบเห็น ความคิดริเริ่มจะรวบรวมชนิดพันธุ์ไม้ท้องถิ่นและพันธุ์ไม้ที่มีค่านำมาปลูกเป็นแหล่งอนุรักษ์จะก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ประเทศชาติหลายประการ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อันไม่สามารถประเมินมูลค่าได้ โครงการจัดสร้างสวนรวมพันธุ์ไม้ป่าเฉลิมพระเกียรติ นับเป็นโครงการหนึ่งที่มีคุณค่าเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของหน่วยงานภาครัฐ และประชาชนจัดสร้างขึ้น เพื่อถวายแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสที่ทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๖๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๓๕

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวม และอนุรักษ์พันธุ์ไม้ท้องถิ่นดั้งเดิม และที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตลอดจนพันธุ์ไม้ที่หายากของป่าชนิดต่าง ๆ
๒. เพื่อดำรงรักษาสภาพป่าธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ สำหรับเป็นแหล่งพันธุกรรมไม้ป่าและเป็นแหล่งป้องกันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของประเทศในระยะยาว และต่อเนื่องกันตลอดไป
๓. เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่ไม่เหมาะสมกับการเกษตรกรรม ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติซึ่งถูกบุกรุกทำลายจนมีสภาพเสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพป่าดั้งเดิมโดยเร็ว
๔. เพื่อเป็นแหล่งสำหรับศึกษา วิจัยและค้นคว้าความรู้ทางป่าไม้
๕. เพื่อจัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจควบคู่กันไปกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดราชบุรี
๖. เพื่อทำให้ราษฎรในพื้นที่โครงการมีรายได้จากการรับจ้างปลูกป่า อันที่จะได้นำไปใช้จ่ายในครอบครัว

พื้นที่โครงการ

บริเวณท้องที่เขตป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งซ้ายแม่น้ำสี ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ตารางที่ ๕.๑๒

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด ตั้งแต่ เริ่มต้นจนถึงปีงบประมาณ ๒๕๓๗

ลำดับที่	ผลการดำเนินงาน	ปริมาณงาน (หน่วย)	งบประมาณ (บาท)			หน่วยงานรับผิดชอบ
			งบ กปร.	งบปกติ	อื่น ๆ	
	<u>ปีงบประมาณ ๒๕๓๕</u>			๕,๔๘๓,๖๐๐		สำนักส่งเสริม การปลูกป่า
๑	ปลูกป่า	๑,๑๐๐ ไร่				"
	<u>ปีงบประมาณ ๒๕๓๖</u>			๔,๖๒๙,๘๐๐		"
๑	ปลูกสร้างสวนรวมพันธุ์ไม้	๑,๐๐๐ ไร่				"
๒	เพาะชำกล้าไม้	๒๕๐,๐๐๐ กล้า				"
	<u>ปีงบประมาณ ๒๕๓๗</u>			๒,๔๕๔,๘๐๐		"
๑	ฟื้นฟูป่าและบำรุงเสริมป่าธรรมชาติ	๓,๐๐๐ ไร่				"
๒	ดูแลรักษาสัตว์ป่าที่ทรงปลอบ	๓๐ ตัว				"
๓	ดูแลรักษาแหล่งปลาที่ประทับและ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณแก่งส้มแมว	๕๐ ไร่				"
๔	ดูแลรักษาแปลงไม้ผล	๑๐๐ ไร่				"
๕	เพาะชำกล้าไม้	๑๐๐,๐๐๐ กล้า				"
๖	งานป้องกันรักษาป่าและควบคุม ไฟป่า	-				"
๗	ดูแลรักษาระบบนิเวศน์วิทยา ป่าดิบชื้น	๑ โครงการ				"
๘	ปลูกและขยายพันธุ์หญ้าแฝก	-				"
๙	งานอำนวยความสะดวก ประชาสัมพันธ์ และติดตามผล	๑๒ ครั้ง				"

๔) โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่อันเนื่องมาจากพระราชดำริป่าดงบ้านโพนสว่าง
- ป่าปลาปาก จังหวัดนครพนม

จากการที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จเยี่ยมพสกนิกร ณ วัดบ้านตันสมัย หมู่ที่ ๗ ตำบลมหาชัย อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ ต่อพันตรี ปรีดา นิสสัยเจริญ ผู้ว่าราชการจังหวัด นครพนมและนายมนตรี เชียงอารีย์ ป่าไม้จังหวัดนครพนม ให้ดำเนินการรักษาสภาพแวดล้อม ในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงบ้านโพนสว่าง - ป่าปลาปาก เอาไว้ โดยมีแนวทางให้ราษฎร มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า และเห็นคุณค่าประโยชน์ของป่า และสามารถอยู่ในป่าได้โดยไม่ ทำลายแล้วเสริมสร้างป่าชุมชนขึ้นในที่สุด ดังนั้น จังหวัดนครพนมจึงได้ร่วมกับกรมป่าไม้ และกองพลทหารราบที่ ๓ ดำเนินการสำรวจข้อมูลป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงบ้านโพนสว่าง - ป่าปลาปาก และข้อมูลสภาพเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรในพื้นที่ดังกล่าว แล้วจัดทำแผนงาน ขึ้นมาเพื่อดำเนินการสนองแนวทางพระราชดำริ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อพัฒนาหมู่บ้านเดิมในรูปแบบการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้แก่ราษฎรในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
๒. เพื่อปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ และสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ มีความสมดุล โดยใช้วิธีการปลูกเสริมป่าและการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน ในแนวทางวนศาสตร์ชุมชน
๓. เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดโดยพัฒนาอาชีพของราษฎรในรูปแบบวนเกษตร หรือเกษตรผสมผสาน
๔. เพื่อปลูกจิตสำนึกของราษฎรในพื้นที่ให้มีความรักความหวงแหนในธรรมชาติ สร้างเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับราษฎร และให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม
๕. เพื่อประสานการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาอาชีพอื่น ๆ ให้แก่ราษฎร โดยร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

ที่ตั้งของที่ทำการโครงการ

ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงบ้านโพนสว่าง - ป่าปลาปาก ท้องที่อำเภอปลาปาก และอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม โดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่บ้านหันสมัย ตำบลมหาชัย จังหวัดนครพนม พิกัดที่ ๔๘ คิววีอี ๔๓๒๐๘๘ ในแผนที่มาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ ลำดับชุด แอล ๗๐๑๗ ระวังที่ ๕๘๔๓ I

หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ

๑. สำนักงานป่าไม้เขตอุดรธานี
๒. สำนักงานป่าไม้จังหวัดนครพนม
๓. สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
๔. กองแผนงาน

หน่วยงานภายนอกที่ร่วมดำเนินการ

๑. กรมชลประทาน
๒. กรมส่งเสริมการเกษตร
๓. กองทัพบก

กิจกรรมหลักของโครงการ

๑. ปลูกเสริมป่า
๒. ป้องกันรักษาป่า
๓. เพาะชำกล้าไม้
๔. ส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจ
๕. ปลูกป่าสาธิต
๖. สื่อความหมายการอนุรักษ์แก่เยาวชน
๗. อบรมวนศาสตร์ชุมชน

พื้นที่โครงการ รวมเนื้อที่ทั้งหมด ๖๓,๗๕๐ ไร่

ระยะเวลาดำเนินการ เริ่มดำเนินการปี พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๐ รวม ๕ ปี

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ งบ กปร. ๖,๒๑๐,๑๖๐ บาท

ตารางที่ ๕.๑๓

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปีงบประมาณ ๒๕๓๒

ลำดับที่	ผลการดำเนินงาน	ปริมาณงาน (หน่วย)	งบประมาณ (บาท)			หน่วยงานรับผิดชอบ
			งบ กปร.	งบปกติ	อื่น ๆ	
	<u>ปีงบประมาณ ๒๕๓๒</u>					
๑	แผนอนุรักษ์ทรัพยากร					
	- ปลูกป่า	๕๐,๐๐๐ ต้น	๑,๐๐๐,๐๐๐	-	-	
	- ป้องกันรักษาป่า	๔๓,๗๕๐ ไร่	๕๘,๐๐๐	-	-	
	- งานรังวัดพื้นที่	๖๘๘ แปลง	๗๐๓,๕๐๐	-	-	
๒	แผนงานการส่งเสริมการพัฒนา อาชีพ					
	- เพาะชำต้นไม้	๒๐๐,๐๐๐ กล้า	๓๑๒,๐๐๐	-	-	
	- ส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจ	๑๗ หมู่บ้าน	๑๔๔,๘๐๐	-	-	
	- งานศึกษาการปลูกป่าสาธิต	๕๐ ไร่	๑๓๕,๐๐๐	-	-	
๓	แผนงานประชาสัมพันธ์					
	- ประชาสัมพันธ์	๑๗ หมู่บ้าน	๕๕,๐๐๐	-	-	
	- อบรมอาสาสมัครป้องกัน รักษาป่า	๒ รุ่น	๑๐๐,๐๐๐	-	-	
	- อบรมวนศาสตร์ชุมชน	-	๕,๐๐๐	-	-	
	- การสื่อความหมายการอนุรักษ์ แก่เยาวชน	-	๔๓,๔๘๐	-	-	
๔	แผนบริหารโครงการ	๑ งาน	๓,๔๘๕,๕๒๐	-	-	

๕) โครงการป่ารกน้ำ ในพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถทรงเห็นว่า ประชาชนในภาคอีสานขาดแคลนน้ำ ทรงคิดว่า ป่าไม้เป็นที่ดูดซึมน้ำกักเก็บน้ำไว้ในรากใต้ดิน ทำให้เกิดน้ำซับเป็นลำธารขึ้น จึงทรงชักชวนให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจกันปลูกป่าเริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ณ บริเวณเชิงเขาภูผาเหล็ก ติดต่อกับอ่างเก็บน้ำห้วยคำจวง บ้านถ้ำตัว อําเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร โดยได้ทรงปลูกป่าเป็นตัวอย่าง ๑ ไร่ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีบวงสรวงขึ้นเพื่อป่าวประชาศอัญเชิญเทพาอารักษ์เจ้าป่ามาสถิตอยู่ ณ ป่าแห่งนี้บันดาลให้เกิดศิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลแก่ประชาชนโดยทั่วกัน และพระราชทานชื่อโครงการนี้ว่า "โครงการป่ารกน้ำ" ในการประกอบพิธีครั้งนี้ได้มีประชาชนจากอําเภอสว่างแดนดิน ส่องดาววาริชภูมิ วังสามหมอ และไชยวาน จังหวัดอุดรธานี มาร่วมพิธีและเฝ้ารับเสด็จประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน ทรงปลูกไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้ซ้อ ไม้กระถินณรงค์ ไม้ยูคาลิปตัส ประมาณ ๑๐๐ ต้น ในเนื้อที่ ๑ ไร่ เมื่อราษฎรได้เห็นการปลูกอย่างถูกวิธี ทรงมอบหมายให้ราษฎรบ้านถ้ำตัว ๓๕ ครอบครัว ช่วยดูแลรักษาป่าและพระราชทานเงินเดือนครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท พร้อมทั้งทรงเช่าที่ราษฎรที่ทิ้งรกร้างว่างเปล่าและทรงมอบหมายให้ราษฎรปลูกเพิ่มเติมอีกจำนวนมาก

วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ไปขยายโครงการป่ารกน้ำที่บ้านท่าวัด บ้านทรายทอง และบ้านหนองม่วง ตำบลพุมว้า อําเภอส่องดาว โดยทรงเช่าที่ราษฎรประมาณ ๔๐ ไร่ ปลูกป่าเพิ่มเติม นอกจากนั้นได้มีราษฎรอสาปลูกป่าถวายเพื่อโดยเสด็จโครงการป่ารกน้ำ รวมเป็นเนื้อที่ที่ทรงเช่าและราษฎรปลูกป่าถวายในเขตอําเภอส่องดาว ๑๔๒.๕ ไร่ ปลูกต้นไม้ได้ประมาณ ๒๕,๐๐๐ ต้น เป็นไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้หนทรี ไม้จี้เหล็ก ไม้ซ้อ ไม้ยูคาลิปตัสและไม้กระถินณรงค์

ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๖ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้พันเอก เรวัตร บุญทับ เจ้าเฝ้า ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานรับพระราชทานนโยบายไปจัดตั้งป่ารกน้ำขึ้น มีลักษณะบ้านน้อยในป่าใหญ่ โดยคัดเลือกราษฎรที่ยากจนจากบ้านหนองไผ่ ตำบลโคกสี อําเภอสว่างแดนดิน จำนวน ๕ ครอบครัว และราษฎรบ้านห้วยไหล ตำบลมหาชัย อําเภอปลาปาก จำนวน ๔ ครอบครัว รวมทั้งหมด ๙ ครอบครัว เป็นราษฎรยากจนไม่มีที่ดินทำกินมีลูกหลายคน มีความขยันขันแข็ง

มีความประพาศิตี ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นการพนัน ประพาศิตนอยู่ในศีลธรรม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างบ้านให้ครอบครัวละ ๑ หลัง มีห้องครัวและห้องสุขาพร้อมพระราชทานฉางข้าว คอกวัว วัวครอบครัวละ ๒ ตัว เกวียน ครอบครัวละ ๑ เล่ม เรือนเพาะชำ บ่อน้ำ ดึงเก็บน้ำฝน ก็สำหรับทอดผ้า พระราชทาน พันธุ์ไม้ยืนต้น เช่น ยูคาลิปตัส ประดู่กิ่งอ่อน ไม้แดง ไม้พยอม กระถินยักษ์ แคนบ้าน จี๋เหล็ก มะม่วง ขนุน ชมพู่มาเหมี่ยวและเมล็ดพันธุ์ผักให้ราษฎรทั้ง ๘ ครอบครัว นำไปปลูกในพื้นที่ ซึ่งทรงเช่าจากนางเหง้า เพิ่มพูนซึ่งจับจองไว้และทำกินไม่หมดปล่อยให้ดินรกร้างว่างเปล่า ราษฎรที่อยู่ในหมู่บ้านป่ารกน้ำจะมีหน้าที่ดูแลรักษาต้นไม้ และภรรยาจะทอดผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย ทำผ้าขาวมส นอกจากนั้นในยามว่างหัวหน้าครอบครัวยังมีอาชีพในการค้าข้าวซ้อมมือส่งไปขาย ยังร้านจิตรลดา เพราะจะทรงรับซื้อทั้งหมด

โครงการขั้นต่อมา เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กองทัพอากาศ ๒ ร่วมกับกรมป่าไม้จึงได้ทำโครงการป่ารกน้ำขั้นต่อมา โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อให้พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพ้นจากความแห้งแล้ง
๒. เพื่อให้ป่าไม้เป็นลัมมาอาชีพของชุมชน
๓. เพื่อสนองความต้องการของประชาชนด้านอาหารและพลังงาน
๔. เพื่อเป็นการสาธิตชี้ให้เห็นว่า พันธุ์ไม้โตเร็วชนิดใดเหมาะสมกับพื้นที่

และดินฟ้าอากาศ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานทุกหน่วยงานที่อาสาเข้าร่วมในโครงการ อาทิ เช่น

๑. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
๒. กรมป่าไม้
๓. คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๔. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้
๕. กองทัพอากาศ ๒
๖. เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองระดับจังหวัดทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๗. เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองระดับอำเภอที่มีโครงการนี้

สถานที่ดำเนินการ

๑. โครงการเริ่มแรกตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่อำเภอสองดาว อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

๒. โครงการขึ้นมา ขยายไปสู่ทุกจังหวัดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลักษณะการดำเนินการ

๑. โครงการหมู่บ้านป่ารกน้ำ เป็นการจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นในป่าเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ยากจน ไม่มีพื้นที่ทำกิน ไม่มีอาชีพแน่นอน (ต้องรับจ้างเลื่อยไม้ และตัดไม้ขาย) สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยแล้วเห็นว่าควรจะนำมากอยู่ในหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ปลูกต้นไม้และดูแลรักษาป่าดีที่จะปล่อยให้มีความพร้อมรับจ้างตัดไม้ขาย โครงการลักษณะนี้ได้จัดทำขึ้นแล้วที่บ้านหนองไผ่ ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ราษฎรเหล่านี้จะได้รับความสะดวกได้รับการปลูกบ้าน จัดที่ดินทำกิน สร้างฉางข้าว สร้างเรือนเพาะชำ สร้างเล้าไก่และขุดบ่อน้ำ เพื่อมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควร เพราะราษฎรเหล่านี้ต้องอพยพจากถิ่นที่อยู่เดิมไปอยู่กลางป่า ซึ่งอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านเดิม ราษฎรในหมู่บ้านนี้จะได้รับพระราชทานเงินเดือนครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท

๒. โครงการป่ารกน้ำ โครงการนี้ราษฎรยากจนที่มีที่อยู่อาศัยของตนเองและอยู่ในหมู่บ้านแต่ยังไม่มีอาชีพที่แน่นอน มีความสมัครใจจะช่วยดูแลรักษาป่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานเงินเดือนให้ครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท แต่ครอบครัวจะต้องรับผิดชอบดูแลรักษาต้นไม้ครอบครัวละ ๓-๕ ไร่ นอกจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังได้ทรงพระราชทานอาชีพอื่น ๆ ให้กับบุตรภรรยาที่อยู่ทางบ้าน เช่น โครงการทอผ้าไหม และโครงการตัดเย็บเสื้อผ้า

๓. โครงการป่ารกน้ำน้อมเกล้าถวาย โครงการประเภทนี้ราษฎรในหมู่บ้านต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงห่วงใยประชาชนที่กำลังประสบภาวะขาดแคลนน้ำ จนกระทั่งพระองค์ได้ทรงริเริ่มปลูกป่าด้วยพระองค์เอง ราษฎรจึงเกิดความรู้สึกว่า ตนควรจะได้มีส่วนร่วมในการปลูกป่าโดยเสด็จพระราชกุศล จึงได้จัดที่ดินสาธารณะที่รกร้างว่างเปล่าอยู่ตามหมู่บ้านน้อมเกล้าถวายและทำการปลูกป่าถวายด้วย โครงการชนิดที่ ๓ นี้เจ้าหน้าที่ไม่ต้องจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎรเพียงแต่ให้เจ้าหน้าที่จัดหากำลังสนับสนุนราษฎรดังเช่นพื้นที่อำเภอสว่างแดนดิน ราษฎรจำนวน ๑๘๔ หมู่บ้าน ได้จัดที่ดินปลูกป่าถวายประมาณหมู่บ้านละ ๒๐ ไร่ น้อมเกล้าถวาย

๓.๒.๕ มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

๓.๒.๕.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชน

สิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นแยกไม่ออกจากปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมตลอดจนปัญหาความมั่นคงของชาติ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แยกไม่ออกจากปัญหาการเมือง เช่น การระบุไว้ใน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ ให้ประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า ลี้สัตว์ป่าหรือป่าชายเลน แต่โครงการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ถ้าหากไม่มีกฎหมายรองรับ ไม่มีการกระจายอำนาจ อย่างแท้จริง ไม่มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้ข่าวสารอย่างกว้างขวาง หรือมีกลไก รองรับที่มีประสิทธิภาพแล้ว นโยบายหรือแผนดังกล่าวก็ไม่สามารถปรากฏเป็นจริงหรือนำมา ปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ในแง่ของเศรษฐกิจ และสังคม ถ้าหากไม่มีการด้วงดุลย์ระหว่างการพัฒนา- เศรษฐกิจและสังคมกับความสามารถในการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนได้ เช่น การบังคับใช้กฎหมายผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้จ่าย หรือการจัดการบัญชีค่าใช้จ่ายที่รวมเอา ค่าใช้จ่ายด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เข้าไว้ด้วย หรือการจัดการศึกษาใหม่ที่ผสมผสาน การปลูกฝังแนวคิดและความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและปัญหาสิ่งแวดล้อม การป้องกัน แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมก็จะไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จได้

ความมั่นคงของชาติเกี่ยวข้องกับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างเหนียวแน่น ถ้าหากจัดการไม่ดีชาติก็จะไม่มีความมั่นคงอย่างแท้จริง ประชาชาติก็จะไม่สามารถดำรงชีพอย่างสันติสุขภายในชาติของตนได้

บางคนอาจจะคิดว่าทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เพราะ เป็นเรื่องเทคโนโลยีที่ยากจะ เข้าใจอย่างต่อแท้ ลู่ออกคำสั่ง เลยติกว่าแล้วให้ทำ ตามสั่งและกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ให้ เชื่อผู้นำ ชาติจะทันภัย วิธีการนี้เคยมีการนำไปปฏิบัติ มาแล้วและล้มเหลวแล้ว เพราะ ในที่สุดผู้นำก็จะมีแต่ประชาชนสมอง เปลี้ยหรือเป็นร่องทาง ปัญหาทำลายสภาพแวดล้อมเสียหายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ทั้ง ประเทศ ชาติจะ เจริญก็จะต้อง ประกอบไปด้วยประชาชนที่ขยันและฉลาด การดูแลรักษาโลกนั้นอยู่บนบ่าของ เราทุกคน หมายถึงประชาชนที่เกิดมาบนผืนโลกนี้ทุกคน โดยเฉพาะประชาชนส่วนใหญ่ที่กระจายกันอยู่ ทั่วทุกหัวระแหง

รัฐที่ฉลาดเขารู้แล้วว่า การหวงอำนาจนั้นมีโทษทางแห่งการปกครองที่ถูกต้อง การกระจายอำนาจต่างหากคือทางรอดแต่เพียงทางเดียวของรัฐและมนุษยชาติที่เจริญ ดังนั้น ถึงเวลาที่จะต้องหันหน้าเข้าหากันจริง ๆ และคิดต่อไปว่าจะทำอย่างไรที่จะร่วมกัน ให้ได้มากขึ้น

เมื่อสามสี่ปีที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมของรัฐเป็นไปอย่างค่อนข้างตึงเครียด จนล้าหน้าความตื่นตัวของมวลชนทั่วไปเสียอีกโดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในแผนพัฒนา ฉบับที่ ๗ เกี่ยวกับแนวทางและมาตรการการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติคือ "ให้ส่งเสริมองค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการกำหนดโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการติดตามดูแลและการประเมินผลความสำเร็จของโครงการดังกล่าว" ด้วย

นอกจากนั้นในการกำหนดแนวทางและมาตรการเฉพาะด้าน เช่น ในเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้ แผนฯ ๗ ยังได้ระบุให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยเร่งรัดการออกกฎหมายรองรับป่าชุมชน เพื่อสนับสนุนประชาชนและองค์กรประชาชนให้มีอำนาจตามกฎหมายในการมีส่วนร่วมปลูก ป้องกันรักษา และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน ในทางนิติบัญญัติด้วยเป็นต้น แต่การเคลื่อนไหวของรัฐบาลในเรื่องใหญ่ ๆ เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมแต่ละเรื่องล้วนแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่มีความรู้และไม่ใส่ใจปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่ได้สานต่อการดำเนินการตามนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่รัฐบาลเก่าวางพื้นฐานเอาไว้ให้เป็นอย่างดี และยังคงเดินสวนทางหรือในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การพยายามแก้ไขมลพิษ การป่าชายเลน การดำเนินการเรื่องปฏิรูปที่ดิน (กรณี สปก. ๔-๐๑) และที่สำคัญก็คือการไม่ดำเนินการตามนโยบายให้ประชาชนและองค์กรเอกชนเข้ามีส่วนร่วม

ปัญหาสุดท้ายนี้ชี้ชัดลงไปถึงภาวะการขาดชุมชนอาชีพโดย ชนบทไทยเพราะชุมชนอาชีพโดยจำเป็นต้องอยู่บนหลักสำคัญหรืออาชีพโดยของชุมชน ๓ ประการ ได้แก่

อาชีพโดยในการบริหารปกครองตนเอง จะมาจากการเลือกตั้ง การจัดองค์กรชาวบ้าน หรือ องค์กรชุมชนที่รวมตัวขึ้นตามธรรมชาติ องค์กรเหล่านี้ควรมีสิทธิอำนาจในการปกครองตนเอง หรือดำเนินการพัฒนาชุมชน โดยไม่ต้องปฏิบัติตามนโยบายส่วนกลาง หากเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนบนหลัก "ปกครองโดยชุมชนเพื่อชุมชน"

อาชีพโดยในความ เป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติหรือสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งปวง รัฐบาลส่วนกลางไม่อาจยึดถือว่าทรัพยากรเป็นของแผ่นดิน รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีแต่ละชุด ไม่อาจให้สัมปทาน จัดสรรที่ทำกิน หรืออนุมัติโครงการใดทางธุรกิจขนาดใหญ่ได้ หากไม่ได้รับความยินยอมจากชุมชน

ปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนรักและหวงแหนป่าไม้

ในด้านที่กลับกัน ชุมชนก็มีสิทธิการปกครองตนเองภายใต้การตรวจสอบจากรัฐบาล ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ในกรณีที่เป็นการใช้ทรัพยากรไม่ถูกต้อง หรือเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ รัฐบาลก็มีอำนาจยับยั้งได้เช่นกัน ดังนั้นการพัฒนาด้านใดที่สำคัญชุมชนจะเป็นฝ่ายเสนอขึ้นสู่การพิจารณาและอนุมัติงบประมาณจากรัฐ รวมไปถึงชุมชนมีสิทธิเรียกร้องให้รัฐสภาร่างกฎหมายตามความต้องการของชุมชน หรือของประชาชน

อธิปไตยในการตัดสินใจ ประสานงาน และการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนต่อบุคคลภายนอก ชุมชนอื่น หน่วยงานราชการ (รัฐบาล) ในฐานะชุมชนที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิและอิสรภาพ ซึ่งทุกฝ่ายต้องเคารพความเป็นตัวของตัวเองของชุมชน กรณีที่มีปัญหาขัดแย้งระหว่างชุมชน องค์การปกครองจะเจรจาตกลงกันเอง ยกเว้นเมื่อหาข้อยุติไม่ได้จึงนำสู่ระดับสูงยิ่งขึ้นไป จนถึงระดับชาติ หรือหันมาพึ่งวิธีแห่งกฎหมาย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อย่างแท้จริง ชุมชนาธิปไตยจะช่วยเสริมระบอบรัฐสภาให้เข้มแข็ง โดยการกำหนดวาระของการพัฒนา รูปธรรมความต้องการของชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศอย่าง เป็นจริงและสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเท่าเทียมเป็นการพัฒนากระบวนการแห่งการอยู่ร่วมกัน พึ่งพิงกันของมนุษย์ในสังคมและในธรรมชาติอย่างสันติสุข

ชุมชนในท้องถิ่นของไทย ได้พัฒนาตนเองมาโดยตลอดจากการแทรกแซงของอำนาจรัฐเป็นเวลาหลายร้อยปี ดังนั้นการก่อรูปขององค์ความรู้ หรือที่เรียกว่าภูมิปัญญาในท้องถิ่น ได้สั่งสมผ่านบทเรียนและประสบการณ์มาหลายชั่วอายุคน สังคมเกษตรแบบพึ่งตนเองผันแปรทางธรรมชาติ วิธีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยาในท้องถิ่น ได้วางรากฐานของภูมิปัญญาให้หยั่งรากฝังเหง้าให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติ ทั้งความเชื่อในท้องถิ่นและอิทธิพลของพุทธศาสนาที่ผสมกลมกลืนกัน ได้ตอกย้ำปรัชญาความเชื่อที่ว่า มนุษย์เป็นปัญญาและการหลุดพ้น อันเป็นไปตามคำสอนที่เรียกว่า ธรรมะ หรือ วิถีธรรมชาตินั้นเอง ส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป้าหมายของชีวิตก็คือ ความสงบของจิตใจ ความสว่างแห่งความเชื่อใน เรื่องผลแห่งการกระทำ หรือเรียกว่า กรรม ได้ครอบคลุมไม่เพียงแต่มนุษย์พึงกระทำต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ได้ไปถึงชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติด้วย หรือเปลี่ยนแปลงเกินความจำเป็นเพื่อความต้องการของชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ยึดติดกับการครอบครองวัตถุ คติความเชื่อเหล่านี้ดูเหมือนจะตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับคติความเชื่อของทางการพัฒนา เศรษฐกิจกระแสหลักที่กระตุ้นให้มนุษย์เกิดความต้องการทางวัตถุ และการพัฒนาเศรษฐกิจก็คือการตอบสนองความต้องการ

เหล่านั้น โดยถือเอามนุษย์และเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางที่จะสามารถควบคุมความเป็นไปของระบบธรรมชาติได้

แนวความคิดในการจัดการทรัพยากรของชุมชนในท้องถิ่น

๑. แนวความคิดในการจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม

ทัศนะแบบองค์รวม ในการจัดการทรัพยากรตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย อาจจะจำแนกได้คร่าว ๆ อย่างน้อยสามมิติ กล่าวคือ ในมิติแรกมองทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และดิน เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศวิทยา การจัดการทรัพยากรเหล่านี้ จะต้องสอดคล้องกัน ในมิติที่สองของทัศนะแบบองค์รวม จะเห็นได้จากการมองประโยชน์หรือหน้าที่ของทรัพยากรแต่ละชนิดไปตามหน้าที่ธรรมชาติ ไม่ได้ถูกกำหนดจากแง่มุมของระบบอุตสาหกรรม เช่น การมองประโยชน์ของป่าไม้ทุกแห่งทุกมุมทั้งทางนิเวศวิทยาของความชุ่มชื้น เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชพันธุ์และสัตว์ป่า เป็นแหล่งอาหาร เป็นยารักษาโรค เป็นแหล่งเชื้อเพลิง และไม้สำหรับการก่อสร้าง เป็นต้น ในมิติที่สามเป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวมคือ ทั้งความสัมพันธ์ในเชิงกายภาพและความสัมพันธ์ในเชิงจิตใจ ดังจะเห็นได้จากมีความเชื่อต่าง ๆ มากมายในแต่ละท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความเกี่ยวพันกับเทพเจ้าและวิญญาณของบรรพบุรุษ มีความเชื่อในเรื่องของธรรมชาติมีพระคุณต่อคน จะมีการตอบแทนคุณธรรมชาติด้วยการบำรุงรักษา และนอกจากนั้นธรรมชาติยังถือเป็นที่มาของความรู้สึกละและศิลปวัฒนธรรมมีการเรียนรู้สัญชาติญาณของสัตว์เพื่ออธิบายถึงฤดูกาล และความผันแปรของธรรมชาติ เป็นต้น

ความจริงหลักสำคัญของทัศนะแบบองค์รวมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติก็คือ ความเข้าใจในวิถีความสัมพันธ์ภายในระบบนิเวศวิทยา ซึ่งได้จากประสบการณ์ตรงในวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมและพึ่งพิงธรรมชาตินั่นเอง

๒. รูปแบบการจัดการทรัพยากรแบบหลากหลายโดยเงื่อนไขของท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด

ความหลากหลายคือ ความเป็นจริงของธรรมชาติและสังคมมนุษย์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมน่าจะแสดงถึงความงอกงามของสังคมนั้น แต่ดูเหมือนว่าแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลัก จะปฏิเสธและมุ่งทำลายล้างธรรมชื่อนี้ตลอดเวลา แต่คนในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ แม้ว่าเขาไม่ได้ตั้งใจให้รูปแบบการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองแตกต่าง

ไปจากที่อื่น ๆ แต่เนื่องจากประสบการณ์และองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรของพวกเขา ถูกกำหนดจากสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้น ชุมชนที่อยู่ในเขตภูเขาก็น่าจะมี สภาพนิเวศวิทยาแตกต่างไปจากชุมชนชายฝั่ง แต่ในความหลากหลายก็ยังคงมีเนื้อหาบางอย่าง ร่วมกัน รูปแบบที่ต่างกันเกิดจากระบบนิเวศวิทยาที่แตกต่างกัน เนื้อหาที่เหมือนกันเกิดจากชุมชน ท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเกิดจากอยู่ภายใต้ระบบลุ่มน้ำเดียวกัน การกระทำของคนที่อยู่ต้นน้ำย่อมส่งผลกระทบต่อคนที่อยู่ตอนล่าง ดังนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ ที่เกื้อกูลกันซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงแนวราบ รูปแบบที่หลากหลายเหล่านี้ หากไม่มีเนื้อหา บางอย่างร่วมกันและมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันก็จะนำไปสู่ความขัดแย้ง

๓. การจัดการทรัพยากรมีลักษณะกระจายอำนาจสู่ชุมชน

โดยประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการ เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมีความหมายเป็นการกระจายอำนาจจากรัฐบาล ไปสู่ประชาชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่น หรืออีกความหมายอาจ กล่าวได้ว่า สันอำนาจที่รัฐบาลแบ่งไปกลับสู่ประชาชน ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คืออำนาจในการ จัดการทรัพยากรและประชาชนในท้องถิ่นหมายถึงชุมชนหมู่บ้านท้องถิ่น ความจริงแล้วแม้ว่า รัฐบาลจะไม่ยอมคืนอำนาจให้ ชุมชนในท้องถิ่นของไทยก็มิรูปแบบการจัดการทรัพยากร ของตนเองอยู่แล้ว เช่น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ก็มีรูปแบบที่เรียกว่า ป่าชุมชน ในลักษณะต่าง ๆ กันอยู่ที่ทั่วประเทศยกเว้นแห่ง การจัดการทรัพยากรน้ำก็มีการจัดการ ในรูปแบบชลประทานขนาดเล็กหลายรูปแบบโดยเฉพาะที่มีชื่อเสียงในภาคเหนือเรียกว่า ระบบเหมืองฝาย การจัดการทรัพยากรเหล่านี้คงเรียกได้ว่าเป็นการจัดการนอกระบบ หรือนอกแผนพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล แต่ลักษณะพิเศษของการจัดการทรัพยากร ในท้องถิ่นเหล่านี้ก็คือ ชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการ มีการ จัดองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มประเพณี ผู้อาวุโส กรรมการหมู่บ้าน กรรมการวัด กลุ่มเหมืองฝาย เป็นต้น มีการร่างกฎระเบียบในการจัดการของตนเอง มีการลงโทษ และปรับผู้กระทำผิดเอง และมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันโดยถือเป็นการรวมตัวของชุมชนเป็นหลัก และมีข้อพิสูจน์หลายประการว่าป่าชุมชนซึ่งดูแลโดยชาวบ้านยังคงมี ป่าไม้ที่สมบูรณ์อยู่ได้ ในขณะที่ป่าไม้ที่ดูแลโดยกรมป่าไม้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว

๔. การจัดการทรัพยากรที่ปิดหลักคุณธรรมและตรวจสอบได้

เนื่องจากองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาในท้องถิ่น ประกอบไปด้วยประสบการณ์ตรงในการอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งพัฒนาเป็นความเชื่อท้องถิ่น อันมีลักษณะเด่นคือกลมกลืนและอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ทำลาย และอีกส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนา จึงเป็นเรื่องของคุณธรรมและศีลธรรม ดังจะเห็นได้จากการป่าชุมชนจำนวนมากเกี่ยวข้องกับวัด เรียกว่า วัดป่าเป็นเขตที่ห้ามล่าสัตว์และทำผิดศีลธรรม และเมื่อถูกฎระเบียบของการจัดการป่าชุมชนจะพบว่าคนจนหรือผู้ที่ค้ำบโอกาสทางเศรษฐกิจจะได้รับสิทธิพิเศษ เช่น ป่าชุมชนบางแห่งไม่อนุญาตให้ตัดไม้กเว้น ครอบครัวที่ไม่มีบ้านอยู่อาศัย หรือกรณีมีผู้กระทำผิดเข้าไปตัดไม้ในเขตหวงห้ามเมื่อจับกุมผู้กระทำผิดได้ของกลางที่ยึดได้จะมอบให้กับคนจนที่ไม่มีบ้าน เป็นต้น เหมือนฝ่ายก็เป็นตัวอย่างที่ดีของการปิดหลักคุณธรรมเพราะหัวหน้าเมืองฝ่ายหรือที่เรียกว่า แก่เมืองจะต้องเป็นคนที่มีคุณธรรมและมักจะเป็นผู้มีที่ดินน้อย มีผลประโยชน์ในการใช้น้ำน้อย การแบ่งปันน้ำและความรับผิดชอบในการช่วยกันดูแลเหมือนฝ่าย จะยึดถือประโยชน์ของคนที่มีน้ำน้อยที่สุดเป็นเกณฑ์ก่อนเสมอ

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรเหล่านี้ จะปิดหลักคุณธรรมในการควบคุมการใช้อำนาจแสวงหาประโยชน์เพื่อตัวเองของสมาชิก เนื่องจากหน่วยงานของการจัดการคือชุมชนซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่ไม่ใหญ่โต ดังนั้นการตรวจสอบและควบคุมกันและกัน จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปโดยธรรมชาติ จึงมักไม่มีใครฝ่าฝืนสัญญาประชาคมและถ้ามีการฝ่าฝืนเขาก็จะถูกมาตรการทางสังคมจัดการเขาในที่สุด เช่น ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน เป็นต้น ดังนั้นระบบดังกล่าวจึงสอดคล้องกับหลักผลตอบแทนแห่งการกระทำ และหลักทุกคนเป็นเพื่อนที่น้องกัน ทุกคนจึงมีความรับผิดชอบในการกระทำของตนและมีความรักผูกพันกับผู้ที่จะได้รับผลแห่งการกระทำของตน

ข้อ เปรียบร้องของประชาชนในการจัดการทรัพยากร

ความไม่พอใจของประชาชนในท้องถิ่นต่อการเข้าไปจัดการทรัพยากรของรัฐนำไปสู่การขัดขวางและการต่อสู้กับอำนาจรัฐ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาตลอดประวัติศาสตร์นับแต่การก่อตั้งของรัฐจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมและความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างภาคชนบทกับภาคอุตสาหกรรม

ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งและถือเป็นขบวนการประชาชนที่ค่อนข้างเข้มแข็งและปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง ขบวนการดังกล่าว ประกอบด้วยพันธมิตรที่หลากหลายทั้งประชาชนระดับล่างในท้องถิ่น คนชั้นกลางในท้องถิ่น ปัญญาชน นักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนและสื่อมวลชน ซึ่งขบวนการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นกลางในสังคมอย่างกว้างขวาง ขบวนการเหล่านี้ก่อตัวขึ้นจากประเด็นเฉพาะที่เชื่อมโยงกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร เช่นต่อต้านการสร้างเขื่อนต่อต้านสวนป่ายูคาลิปตัสต่อต้านนโยบายอพยพคนออกจากป่าสงวนฯ และกลุ่มพิทักษ์เผ่ากระวังแม่น้ำสายต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีพันธมิตรในระหว่างประเทศที่ติดตามและวิพากษ์วิจารณ์ขบวนการที่มีส่วนสนับสนุนทิศทางของแนวความคิดพัฒนากระแสหลัก ทั้งที่แฝงอยู่ในรูปของความช่วยเหลือระหว่างประเทศ สถาบันทางการพัฒนาระหว่างประเทศ บริษัทที่ปรึกษาบริษัทข้ามชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชนขยายตัว

จากบทเรียนและพัฒนาการที่ผ่านมาของขบวนการ ได้เรียนรู้ปัญหาและผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งหากจะประมวลหรือวิเคราะห์พัฒนาการของข้อเรียกร้องต่าง ๆ สามารถจะสรุปประเด็นและทิศทางกว้าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) รัฐจะต้องกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรสู่ประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักการที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของประเทศ เป็นสมบัติร่วมกันของคนในท้องถิ่น อำนาจในการจัดการทรัพยากร เป็นของคนในท้องถิ่น และผลประโยชน์ของการจัดการทรัพยากร เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น และการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา

๒) การวางแผนการจัดการทรัพยากร จะต้องตอบสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่น โดยประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการวางแผน อาศัยความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายในท้องถิ่น และ เริ่มต้นพัฒนาจากรูปแบบการจัดการดั้งเดิมที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น

๓) การจัดการทรัพยากรให้อาศัยขอบเขตของระบบนิเวศวิทยาร่วมน้ำ โดยเริ่มจากกลุ่มน้ำย่อยเป็นฐาน ประชาชนในท้องถิ่นนี้หมายถึงชุมชนที่อยู่อาศัยในลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ ซึ่งประกอบด้วยชุมชนในนิเวศวิทยาที่สูง ชุมชนในนิเวศวิทยาที่ค่อนข้างต่ำ ชุมชนในนิเวศวิทยาที่ราบ ชุมชนในนิเวศวิทยาปากแม่น้ำ ชุมชนในระบบนิเวศวิทยาชายฝั่งทะเล โดยจัดการความสัมพันธ์กันในแนวราบ ผลประโยชน์และสิทธิในการจัดการในทรัพยากรให้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างกัน

๔) บทบาทของรัฐให้เน้นบทบาทในทางส่งเสริมและให้คำปรึกษาแก่ชุมชนในท้องถิ่นและให้บริการในด้านข้อมูล ในกรณีที่มีข้อขัดแย้งระหว่างชุมชนภายในลุ่มน้ำเดียวกันหรือระหว่างลุ่มน้ำซึ่งไม่สามารถตกลงกันได้ให้รัฐบาลเข้าไปมีบทบาทในการไกล่เกลี่ย

๕) ให้ยกเลิกระบบให้การอุดหนุน และส่งเสริมระบบการตรวจสอบ โดยระบบต่าง ๆ ที่ไม่สามารถตรวจสอบได้โดยประชาชน

๖) การดำเนินโครงการใด ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ให้มีกระบวนการที่เปิดเผย รับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะและผู้ที่จะถูกกระทบ อ่านาจอในการอนุมัติโครงการที่อยู่ที่ประชาชนในท้องถิ่น

๗) ให้มีกฎหมายที่ประกันสิทธิของชุมชนท้องถิ่น สิทธิของผู้ด้อยโอกาส และให้การรับรองตามประเพณี วัฒนธรรม ที่ยึดถือในแต่ละท้องถิ่น

ข้อเรียกร้องเหล่านี้ไม่ใช่ข้อุดมการณ์ทางการเมือง แต่เป็นพัฒนาการที่ได้จากบทเรียนการต่อสู้ของขบวนการประชาชนในด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรความเป็นไปได้ของข้อเรียกร้องเหล่านี้คงเป็นไปตามลักษณะพัฒนาการ กล่าวคือ เป็นพลวัตของพัฒนาการของขบวนการและของสังคม อ่านาจอต่อรองประชาชน และคุณภาพที่เกิดขึ้นในสังคมในขณะหนึ่ง ๆ คงจะเป็นคำตอบ ในขณะที่ข้อเรียกร้องจะมีการพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมและการมีส่วนร่วมในเชิงคุณภาพของทุกฝ่ายในสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก

แนวคิดในการใช้พลังชุมชน

ชนบทไทยนั้นดำรงอยู่สืบสานวัฒนธรรมและสร้างสรรค์อารยธรรมต่อเนื่องกันมาโดยใช้เวลาหลายร้อยปี

ผ่านบทเรียนต่าง ๆ ของความทุกข์ ความสุข การเริ่มต้น การล่มสลาย การแก้ปัญหาซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่ก็อยู่รอดมาจนถึงปัจจุบันด้วย "ภูมิปัญญา" ของคนไทยบรรพบุรุษ ภูมิปัญญา คือ "ภูมิ + ปัญญา" หมายถึง "ปัญญาของแผ่นดิน" นั้น โดยแท้จริงคือ ปัญญาของมนุษย์บนแผ่นดินนั่นเอง

ภูมิปัญญาไทย มีรากจากศาสนาพุทธ ประกอบด้วยองค์ความรู้ ๓ ประการ คือ องค์ความรู้ด้านจิตสำนึก องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และองค์ความรู้ด้านเทคนิควิธี

องค์ความรู้ด้านจิตสำนึก หมายถึง ความรู้ที่ก่อให้เกิดความตระหนักในความรับผิดชอบต่อสรรพสิ่งแวดล้อม ความเกรงกลัวและความละอายต่อความผิดบาป คุณธรรม และ เมตตาธรรมของความเป็นมนุษย์ผู้เจริญ

องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง องค์ความรู้ที่ผสมผสานการนำเอาพลังปัญญา พลังชุมชน พลังทรัพยากร จิตวิญญาณ และธรรมชาติแวดล้อม มาใช้ในการดำเนินการต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักการบรรลุมัตถุประสงค์ของชีวิตอย่างถูกต้อง ไม่เดือดร้อน บังปิ่น และสงบสุข

องค์ความรู้ด้านเทคนิควิธี หมายถึงความรู้ด้านเทคโนโลยีวิชาการต่าง ๆ ที่มนุษย์นำมาใช้ปรากฏเป็นวัฒนธรรมซึ่งแสดงออกมาในรูปของวัตถุ

มีการตั้งคำถามว่า ทำไมยิ่งพัฒนา ป่าที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์พืช สัตว์ป่า ยิ่งหายไป น้ำที่อยู่บนผิวดิน ไม่ว่าในลำห้วย ลำธาร หนอง บึงต่าง ๆ เหือดแห้งไป น้ำใต้ดินก็หมดไปเมื่อดินเสื่อมทรามลงจนเหลือแต่ทรายที่ผลิตอะไรมิได้อีก

การพัฒนาดังกล่าวมีจุดอ่อนคือ เป็นความคิดของเจ้าหน้าที่เข้าไปดำเนินการให้หรือส่งเสริมความรู้ให้ชาวบ้าน เชื่อเจ้าหน้าที่ ได้แก้ไขปฏิบัติตามคำสั่งโดยให้ความรู้ และทรัพยากรงบประมาณจากรัฐเป็นหลัก แผนงานจึงมักจะขาดการกระตุ้น และก้าวร้าว "ภูมิปัญญา" หรือปัญญา ของแผ่นดินขึ้นมาใช้รวมทั้ง "พลังชุมชน" ซึ่งมีพลังมหาศาลเข้ามาร่วม ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ จึงกระทำโดยข้ามความสำคัญของประชาชนไป โดยเฉพาะข้ามความสำคัญในด้าน "ปัญญาท้องถิ่น" แผนเหล่านี้ถ้าจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ก็มักจะให้ร่วมเฉพาะการปฏิบัติเท่านั้น แต่จะไม่ยอมรับความคิดของชุมชนแต่อย่างใด

การละ เลຍต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้การนำเทคโนโลยีเข้าไปใหม่ ๆ ถูกต่อต้านและทำให้สำเร็จผลได้ยาก การบีบบังคับใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ให้ท้องถิ่นยอมรับปัญญาของนักวิชาชีพเฉพาะด้วยวิธีการใช้ค้นหาความอยากของมนุษย์มาเป็นเครื่องล่อใจ เช่นรายได้ ก็ทำให้ท้องถิ่นหมดความเชื่อในปัญญาดั้งเดิมของเขาไปและเป็นการทำลาย "ภูมิปัญญา" ซึ่งหมายถึง การทำลายความคิดพึ่งตนเองทุก ๆ อย่างของบุคคลบนแผ่นดินให้หมดไปด้วย ดังนั้น เมื่อมีปัญหาอื่น ๆ แทรกซ้อนขึ้นมา ทุกคนจึงไม่กล้าแก้ปัญหาด้วยตนเอง และโยนปัญหาไปให้รัฐแก้ไขอย่างที่เป็นอยู่

การพัฒนาชนบททั่วไป เป็นเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ เพื่อไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมมนุษย์ต่อสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง แนวทางการพัฒนาจึงต้องพิจารณาปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ ปัจจัยเรื่องกระแส และปัจจัยเรื่องโครงสร้าง

กระแสหมายถึง กระแสของความคิด ความเชื่อ ความรู้ที่แผ่จากที่ต่าง ๆ แทรกซึกเข้าสู่จิตวิญญาณของมนุษย์ กลายเป็นความคิด ความเชื่อและความรู้อันเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้เกิดขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป

ระบบของโครงสร้างที่ดีจะต้องมีการไหลของกระแสความรู้ต่าง ๆ ให้เป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า "โปร่งใส" ซึ่งจะทำให้เกิดพลังปัญหาหนุเนือง และลดความขัดแย้งในการบริหารได้ ทำให้การบริหารงานประสพผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

โครงสร้าง หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่ประกอบกันเป็นระบบหรือสถาบัน เช่น ครอบครัว เครือญาติ องค์กรชุมชนระดับหมู่บ้าน ระดับเครือข่าย โครงสร้างองค์กรบริหารต่าง ๆ ฯลฯ

แนวทางการพัฒนาก็คือ การพัฒนาองค์กรชุมชนขึ้นมาเป็นโครงสร้างการบริหารร่วมกับหน่วยงานพัฒนาปกติ แทนการเข้าไปพัฒนาโดยตรงต่อบุคคลในหมู่บ้าน องค์กรที่จัดสร้างมี ๒ ระดับ คือ ระดับหมู่บ้านและระดับเครือข่ายหรือตำบล การจัดโครงสร้างเช่นนี้ทำให้รูปแบบการพัฒนาแบบผสมผสานของรัฐซึ่งอาศัยหลาย ๆ หน่วยงาน ได้มีจุดร่วมของแผนและการปฏิบัติอีกชั้นหนึ่ง มีตัวองค์กรระดับเครือข่ายเป็นตัวกลั่นกรองแผน จัดลำดับความสำคัญของแผนให้สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านจริง ๆ นอกจากนี้ องค์กรระดับเครือข่ายจะเป็นตัวบริหารงาน มอบหมายงานไปสู่คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน ช่วยสนับสนุนและควบคุมตลอดจนติดตามผลอย่างเป็นระบบ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะเป็นเครื่องมือดอกหญ้าและช่วยพัฒนาภูมิปัญญา และพลังชุมชนให้แน่นแฟ้นเข้มแข็งยิ่งขึ้น รวมทั้งช่วยให้การพัฒนาของรัฐได้ผลสำเร็จอย่างคิยั้ง

แผนแม่บท เพื่อการพัฒนาป่าไม้

แผนแม่บทฯ มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อ "ถวอรอนุรักษ์และการพัฒนา" โดยแผนแม่บทฯ ได้ทำการวิเคราะห์สภาพของป่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน ว่าเมืองไทยควรมีเนื้อที่ป่า ๑๕๕ ล้านไร่ ซึ่งจำแนกแยกแยะ เป็นพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ ได้ ๕ ประเภท

๑. กำหนดให้เป็นป่าธรรมชาติ ๘๘ ล้านไร่ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ยังเปิดกว้างให้ทำการใช้ประโยชน์ได้บ้างในรูปป่าเอนกประสงค์ เช่น เก็บหาของป่าหรือใช้ประโยชน์จากพรรณพืชพันธุ์สัตว์

๒. กำหนดให้เป็นป่าชุมชน ๒๕ ล้านไร่

๓. กำหนดให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม

๒๓ ล้านไร่ โดยให้เอกชนรายย่อยปลูกไม้ในที่ดินที่มีเอกสารสิทธิและให้เอกชนรายใหญ่เข้าการปลูกสร้างสวนป่า

๔. กำหนดให้มีการปลูกต้นไม้ในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินจำนวน ๑๔ ล้านไร่

๕. ไม่ใช้พื้นที่ป่าที่มีอยู่เดิม แต่เป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของเอกชนที่มีโฉนดที่ดินจำนวน ๑๖๖ ล้านไร่ ซึ่งจะมีความต้องการหนุ่ยให้มีการ ปลุกต้นไม้ เช่น ลดหย่อนภาษีให้ ฯลฯ เรียกว่า การป่าไม้ในเมือง

ในส่วนของ "นโยบายป่าไม้" ซึ่งได้ถูกยกร่างเพื่อเป็นแนวนโยบาย "การดำเนินงาน" และใช้เป็นเกณฑ์ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมายป่าไม้ที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เป็นไปในทางเดียวกัน มีวัตถุประสงค์สำคัญด้วยกัน ๖ ประการ

๑. เพื่อหยุดยั้งการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์และพืชนานาพันธุ์ ประกอบเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ

๒. เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่เสื่อมโทรม

๓. เพื่อเสริมสร้างความยุติธรรมและความเท่าเทียมในสังคมในการพัฒนาชนบทที่มีการป่าไม้เป็นพื้นฐาน

๔. เพื่อสร้างแหล่งผลิตภัณฑ์ป่าไม้เพื่อตอบสนองความต้องการภายในประเทศ

๕. เพื่อช่วยเสริมสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่น

๖. เพื่อสนับสนุนความพยายามของนานาชาติในการควบคุมอุณหภูมิ

ขอบรรยากาศโลก

นโยบายป่าไม้ได้ครอบคลุมไปถึงการจัดการที่ดินเพื่อการป่าไม้ ซึ่งมีแนวทางดำเนินงานโดยนำที่ดินป่าไม้ของรัฐทั้งหมดมาทำการจัดสรรเพื่อการพัฒนาป่าไม้ โดยยึดความสำคัญต่อระบบนิเวศของป่าที่ยังคงเหลืออยู่ เน้นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ การป้องกันรักษาป่าต้นน้ำลำธาร การป่าไม้เอนกประสงค์

สำหรับพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมและอยู่นอกเขตอนุรักษ์ให้จัดเป็นพื้นที่เพื่อให้ภาคเอกชนเช่าปลูกป่าและจัดการปฏิรูปที่ดิน ส่วนเขตป่าอนุรักษ์จะอยู่ภายใต้อำนาจการจัดการดูแลโดยรัฐ นอกเหนือจากพื้นที่ที่ได้กล่าวจะเรียกว่า "พื้นที่เอนกประสงค์" จะอยู่ภายใต้การจัดการดูแลโดยชุมชนท้องถิ่น

ทางด้านชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นป่าในพื้นที่น้ำท่วมถึง มีป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศหลักและมีการทำไม้จากป่าชายเลนควรมีและยกเลิกตลอดไปในทุก ๆ พื้นที่และรัฐบาลต้องทำหน้าที่สนับสนุนการใช้ที่ดินของเอกชนเพื่อกิจการป่าไม้

อย่างไรก็ตามได้มีนักวิชาการจากภาคเอกชนตั้งข้อสังเกตไว้หลายประการและขอให้มีการทบทวนแผนแม่บท เพื่อการพัฒนาป่าไม้ในประเทศไทย พอประมวลภาพได้ดังนี้

๑. จากวัตถุประสงค์ของร่างนโยบายป่าไม้ "เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ป่าไม้ เพื่อตอบสนองความต้องการภายในประเทศ" และ "แผนในการพัฒนาอุตสาหกรรมป่าไม้" ซึ่งปรากฏว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ ของร่างแผนแม่บทฯ ไม่สอดคล้องกับนิเวศวิทยาของประเทศไทย ซึ่งจะก่อให้เกิดการแย่งชิงที่ดินทำกินของชาวบ้าน

๒. องค์กรชาวบ้านได้ดูแลรักษาป่าและแสดงออกถึงศักยภาพของตนเองมานาน ดังมีแบบอย่างปรากฏชัดเจนในทุกภูมิภาคของไทยการดูแลรักษาป่าดังกล่าวนับเป็นทางออกของการแก้ไขวิกฤตการณ์ ความเสื่อมโทรมของป่าเมืองไทย ดังนั้นจึงขอให้ระบุอย่างชัดเจนว่าการที่องค์กรชาวบ้านมีบทบาทและอำนาจหน้าที่จัดการดูแลป่า เป็นวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งในแผนแม่บทฯ นี้

๓. ทางองค์การพัฒนาเอกชนภาคใต้มีความต้องการให้ระบุอย่างชัดเจนว่าป่าชายเลนและป่าพรุ ซึ่งเป็นป่าที่มีลักษณะ เฉพาะทางนิเวศวิทยาควรแบ่งการจัดการป่าไม้เป็น ๒ ลักษณะ คือ "ป่าอนุรักษ์" และ "ป่าใช้สอย" โดยให้องค์กรชุมชนมีบทบาทจัดการดูแลรักษาโดยตรง สำหรับป่าชายเลนที่มีการให้สัมปทานและให้เช่า เพื่อแสวงหากำไรนั้นต้องยกเลิกโดยสิ้นเชิงและไม่ยินยอมให้ดำเนินงานพัฒนาใด ๆ ที่รบกวนระบบนิเวศตามธรรมชาติในป่านี้โดยเด็ดขาด

๔. สืบเนื่องจากแผนแม่บทป่าไม้ฯ มีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนอย่างมากดังนั้นกระบวนการจัดทำแผนจำเป็นต้องให้ "ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม" ในการจัดทำแผนนี้ในทุกขั้นตอนอย่างแท้จริง

ข้อบกพร่องอีกอย่างคือกระบวนการร่างแผนแม่บทฯ ละเอียด และภูมิปัญญาของประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและมีขีดความสามารถในการอนุรักษ์ป่า ซึ่งถ้ามีการเปิดให้ภาคเอกชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า ในรูปของการปลูกสร้างสวนป่า (ไม้โตเร็ว) จะทำให้มีการไล่ประชาชนออกจากที่ทำกิน ปัญหาที่จะต่อเนื่องมาคือประชาชนดังกล่าวมีทางเลือกเพียงอพยพเข้าเมืองหรือไปอยู่ที่อื่น ๆ บุกเบิกป่าใหม่ ๆ เพื่อเป็นที่ทำกิน และท้ายสุดอาจมีการรวมตัวกันขึ้นเพื่อต่อสู้

กล่าวโดยรวม แผนแม่บทฯ เป็นความพยายามของข้าราชการประจำที่ยังขาดความร่วมมือจากภาคประชาชนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ช่วยให้ความเห็นและกลั่นกรอง

ไม่เพียงแต่การแสดงความเห็นเชิงคัดค้านเท่านั้นทางองค์กรพัฒนาเอกชนได้มีความเห็นต่อการจัดทำ "แผนแม่บทฯ" และ "นโยบายป่าไม้แห่งชาติ" และได้พยายามผลักดันให้เข้าไปบรรจุเป็นแนวนโยบายป่าไม้แห่งชาติโดยเสนอให้มีข้อกำหนดตาม "กรอบ" ที่ตั้งไว้ด้วยกัน ๕ ประการ

๑. หลักการทางนิเวศวิทยา ให้พิจารณาว่าป่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ดังนั้น นโยบายป่าไม้ต้องมีพื้นฐานการพิจารณาความสัมพันธ์ของดิน น้ำ ป่า และกิจกรรมของมนุษย์ อันประกอบขึ้นเป็นระบบนิเวศโดยรวมมากกว่าการแยกส่วนอธิบายหรือแยกส่วนแก้ปัญหา

๒. หลักการสร้างความเป็นธรรมในสังคม นโยบายป่าไม้ต้องมีลักษณะ ที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ที่ด้อยโอกาสทางสังคมในชนบท

๓. หลักการเคารพภูมิปัญญาและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ในที่นี้ บรรพบุรุษของไทยได้มีการสั่งสมภูมิปัญญาเพื่อที่จะอยู่ร่วมกันกับผืนดิน แม่น้ำ ป่า มาเป็น เวลานานจนกระทั่งความสัมพันธ์ดังกล่าวได้กลายไปเป็นความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ดังนั้น หลักวิชาการด้านการป่าไม้ ควรจะพัฒนาขึ้นมาจากรากเหง้าภูมิปัญญาแห่งบรรพบุรุษ และความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม

๔. หลักการสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค นโยบายป่าไม้ต้องตั้งอยู่บนความ เสมอภาคและสิทธิเท่าเทียมกันของคนไทย การประกาศเขตป่าหรือการบังคับใช้กฎหมาย จะบังคับใช้แบบมีผลย้อนหลังไปเป็นโทษกับประชาชนไม่ได้ เช่น การประกาศเขตป่าสงวน ทับที่ทำกินของประชาชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่เดิม

๕. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย วางแผนและ ปฏิบัติตามแผนจำเป็นต้องเปิดช่องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกลำดับขั้นตอนซึ่ง เป็น ความหมายเดียวกับการกระจายอำนาจให้กับประชาชน

นอกจากพิจารณาจากหลักการกว้าง ๆ แล้วในส่วนขององค์การพัฒนาเอกชน ยังได้พยายามเสนอแนะ ถึงกรณีการใช้ประโยชน์จากที่ดินในเขตป่าและการรับรองสิทธิ ของชุมชนท้องถิ่นโดยรัฐต้องส่งเสริมให้มีการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม คำนึงถึงระบบ นิเวศวิทยาและต้องเคารพในสิทธิพื้นฐานในที่ดินและป่าของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถแยก พิจารณาได้ดังนี้

การรับรองสิทธิในพื้นที่อนุรักษ์ถ้าหากมีพื้นที่ประกอบด้วย เขตต้นน้ำลำธาร อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ต้องทำการดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมไว้อย่าง เกร่งกรัด ไม่มีการนำที่ดินออกไปให้เอกชนเช่าหรือให้สัมปทานเพื่อประโยชน์ใด ๆ

สำหรับกรณีที่ได้มีชุมชนตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อนุรักษ์ แต่เป็นการอยู่ก่อนการประกาศ ให้พื้นที่นั้นเป็นพื้นที่อนุรักษ์ รัฐบาลจะต้องดำเนินการรับรองสิทธิการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ถ้าชุมชนนั้นอยู่ในเขตต้นน้ำลำธารรัฐบาลจะต้องดำเนินการส่งเสริมให้ชุมชนได้ วางแผนและมีทางเลือกที่จะจัดการพื้นที่ทำกิน ให้มีระบบและการผลิตที่สอดคล้องกับสภาพนิเวศ หรือไม่ทำลายสภาพแวดล้อมโดยรวม

สำหรับการใช้ที่ดินและการรับรองสิทธิในเขต "ป่าสงวนแห่งชาติ" ถ้ามีสภาพเป็นป่าธรรมชาติที่ยังคงเหลืออยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งยังไม่มีประชาชนถือครองให้ดำเนินการรักษาไว้อย่างเคร่งครัด ห้ามอนุญาตให้ผู้ใดใช้ประโยชน์ในทางที่ทำให้เสื่อมลง ทั้งนี้ควรส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีชุมชนอยู่ชายขอบได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาตามรูปแบบของป่าชุมชน

กรณีที่มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเป็นชุมชนดั้งเดิมซึ่งตั้งถิ่นฐานขึ้นก่อนมีการประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติรัฐบาลควรเคารพต่อสิทธิในสวนนี้ ให้ทำการเพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติและออกเอกสารสิทธิให้แก่ชาวบ้านที่ถือครองอยู่

เมื่อทำการรับรองสิทธิแล้วรัฐบาลต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในรูปแบบของป่าชุมชนและส่งเสริมระบบการผลิตลักษณะของสวนผสม ซึ่งจะเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าของประเทศ

บทสรุปขององค์กรเอกชนต่อแผนแม่บทฯ ก็คือ แผนแม่บทยังคงมองภาคป่าไม้ในเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยวางเป้าหมายในอนาคตไว้ว่า การป่าไม้ สวนป่าอุตสาหกรรม ป่าไม้ และอุตสาหกรรมกระดาษ จะต้องมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ป่าไม้ยังคงถูกจำแนกออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ ป่าอนุรักษ์ และ ป่าผลิตแต่ในส่วนของป่าผลิตได้มีการนำเสนอรูปแบบต่างๆ ที่ดูหลากหลายขึ้นโดยพยายามใช้ภาษาและรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนน่าจะยอมรับได้มากขึ้นแต่แนวคิดหลักและเป้าหมายยังคงไม่เปลี่ยนแปลง

ประเด็นที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งก็คือ แผนแม่บทฯ ได้ใช้ยุทธวิธีการถ่ายโอนอำนาจจัดการทรัพยากรจากราชการไปสู่ธุรกิจเอกชน (Privatization) กล่าวคือได้มีข้อเสนอเชิงนโยบายให้รัฐขอมอบอนุญาตให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติสามารถอยู่ในที่ดินดังกล่าวต่อไปโดยการเช่าจากรัฐ แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องทำฟาร์มต้นไม้และสัญญาเช่าสามารถโอนเปลี่ยนมือได้ นอกจากนี้ แผนแม่บทฯ ยังวางแนวทางส่งเสริมธุรกิจการปลูกไม้ของประชาชนเหล่านี้ ในรูปของสัญญาการขายผลผลิตแก่บริษัท (Contract Farming) ซึ่งผลของนโยบายดังกล่าวก็จะทำให้พื้นที่ดังกล่าวทั้งหมดจะต้องใช้ในการปลูกไม้โตเร็วเพื่อป้อนผลผลิตต่ออุตสาหกรรม และคาดการณ์ว่าประชาชนบางส่วนในท้ายที่สุดจะขายสิทธิการเช่าที่ดินให้แก่บริษัท และแนวโน้มเช่นนี้จะมามากขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดบริษัทขนาดใหญ่ก็สามารถควบคุมพื้นที่เพื่อการผลิตใหญ่ได้ ในอีกกรณีหนึ่งที่แผนแม่บทฯ ใช้ยุทธวิธีที่แบบบล็อกคือเรื่องป่าชุมชน เนื่องจากเรื่องดังกล่าวประชาชนในท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชนผลักดันมาก ดังนั้น แผนดังกล่าวจึงเสนอให้รัฐขอมอบสิทธิการจัดการป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น

แผนแม่บทฯ เน้นการทำงานกับประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้น มีการกำหนดความสำเร็จของประชาชนท้องถิ่นเป็นอันดับต้นๆ พูดยถึงการมีส่วนร่วม พูดยถึงการมีส่วนร่วม พูดยถึงการมีส่วนร่วม พูดยถึงการมีส่วนร่วม พูดยถึงการมีส่วนร่วม และการกระจายอำนาจสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่แท้จริง หรือเป็นเพียงแค่กลวิธี เพื่อหลบเลี่ยงปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน

สรุป

ปัจจุบันมีแนวคิดการอนุรักษ์ป่า ๒ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มแรกมีแนวคิดว่าการจะอนุรักษ์ป่าที่เหลืออยู่ไว้ให้ได้ต้องไม่มีประชาชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่านั้น ๆ เลย และจัดให้มีป่ากันชนหรือป่าชุมชนขึ้นรอบป่าอนุรักษ์ อีกกลุ่มหนึ่งมีแนวคิดว่าการอนุรักษ์ป่ากันชนหรือป่าที่อยู่อาศัยในป่าควรอยู่ต่อไปและควรมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเอง โดยเมื่อประชาชนมีส่วนในการใช้ประโยชน์จากป่า เขาก็จะดูแลรักษาป่าด้วย ในสภาพความเป็นจริงป่าที่เหลืออยู่ทุกวันนี้ได้ถูกทำลายลงทุกวันไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาของรัฐเองและชาวบ้านที่มุ่งกอบโกยผลประโยชน์เพื่อกลุ่มของตนเอง ทั้งสองแนวคิดแม้จะมีจุดหมายเดียวกันคือป้องกันรักษาป่าและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพไว้ให้ได้ แต่วิธีการปฏิบัติอาจจะตรงข้ามกันโดยสิ้นเชิง ทั้งสองแนวคิดควรที่จะหาจุดร่วมในความเป็นไปได้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในอนาคตโดยอาศัยสภาพข้อเท็จจริงของปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นข้อกำหนด โดยการพิจารณาต้องคำนึงถึงการลดการทำลายและลดการรบกวนความหลากหลายทางชีวภาพเป็นหลัก สำหรับการอนุรักษ์ป่าโดยไม่ให้มีคนอาศัยอยู่ในพื้นที่เลย ยกเว้นเจ้าหน้าที่ที่ดูแลอาจมีปัญหาจากประชาชนที่อยู่รอบป่าซึ่งคอยจ้องจะเข้ามาหาผลประโยชน์ก็อาจจะมีการจัดการป่ากันชนหรือพื้นที่กันชนขึ้นเพื่อให้ประชาชนรอบป่าได้มีโอกาสใช้ประโยชน์จากป่าบ้าง ส่วนการอนุรักษ์ป่าอีกแนวคิดหนึ่งนั้นพยายามทำให้ประชาชนที่อยู่ในป่ามีส่วนร่วมในการรักษาป่าด้วยโดยให้อยู่ในแบบไม่ทำลาย กลุ่มที่มีแนวคิดนี้หวังว่าจะมีความเป็นไปได้ที่จะดึงประชาชนเหล่านั้นมาร่วมกันรักษาป่า แต่จะมีข้อจำกัดอยู่ด้วยโดยกลุ่มคนที่จะมา เป็นแนวร่วมและมีแนวคิดนี้ต้องมีวิธีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ โดยหวังว่าจะพยายามช่วยกันเปลี่ยนแปลงแนวคิดของชุมชนที่บุกรุกป่าให้กลับมาอยู่ป่าแบบอนุรักษ์ได้

แนวคิดการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าทำให้เกิด เรื่องการจัดการป่าชุมชนหรือวิทยาศาสตร์ชุมชนขึ้นซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีที่จะช่วยให้คนอยู่กับป่าได้โดยการทำลายธรรมชาติ

ไว้ให้น้อยที่สุด แต่แนวคิดนี้มีข้อสังเกตว่าคนที่มองเรื่องคนกับป่าอยู่ด้วยกันได้จะมองจากภาพป่าชุมชนที่เกิดขึ้นอยู่ในป่าภาคต่าง ๆ ของประเทศโดยป่าดังกล่าวเป็นป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าอนุรักษ์ที่มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ไม่มากนัก มีความพยายามนำแนวคิดนี้มาใช้กับป่าอนุรักษ์ที่มีสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ อาศัยอยู่มากและป่านั้นกำลังมีปัญหาเรื่องคนที่อยู่ในพื้นที่ มองโดยผิวเผินอาจจะมีความเป็นไปได้ในการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าแต่ถ้ามองให้ลึกซึ่งต้องอย่ามองข้ามสัตว์ป่า ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมโลกของเราด้วย จุดยืนของการรักษาป่าอนุรักษ์คือการรักษาความหลากหลายต่าง ๆ เอาไว้ แม้ว่าการล่าสัตว์จะลดลงหรือไม่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นหลักประกันว่าได้รักษาชีวิตสัตว์ไว้แล้ว เนื่องจากว่ายังมีเรื่องของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและกิจกรรมของมนุษย์ซึ่งจะมีผลต่อการรบกวนสภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ป่าหลายชนิด มนุษย์อาจจะอาศัยและทำมาหากินร่วมกับสัตว์ป่าบางชนิดได้ แต่ยังมีสัตว์ป่าอีกหลายชนิดที่ไม่คุ้นเคยที่จะอาศัยอยู่ใกล้มนุษย์ รวมทั้งอาจจะใช้ทรัพยากรบางอย่างร่วมกับคนด้วยจนอาจเป็นการแย่งแย่งกันซึ่งสัตว์เหล่านี้จะต้องมีผลกระทบและถูกรบกวนจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การล่า การทำลายและการรบกวนสัตว์ป่าเหล่านี้ก็จะเกิดขึ้นแน่นอน ดังนั้นแนวคิดเรื่องป่าชุมชนหรือวนศาสตร์ชุมชนในป่าอนุรักษ์หรือป่าแห่งใดก็ตามควรจะต้องคำนึงถึงจุดนี้ อย่าได้มองข้ามไปเพราะผลเสียหายต่าง ๆ อาจเกิดขึ้นเป็นมูลค่ามหาศาลได้โดยที่เราไม่ทันถึงอย่างนำแนวคิดโดยเบ็ดเสร็จของการจัดการป่าชุมชนซึ่งจัดการในพื้นที่ป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพน้อยมาใช้กับพื้นที่ของป่าอนุรักษ์ที่เป็นบ้านอันอบอุ่นของสัตว์ป่าอีกหลายล้านชีวิตด้วย

การอนุรักษ์ป่าใด ๆ ก็ตามจะมีรูปแบบและวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน ในทางปฏิบัติวิธีการที่ใช้จะต้องขึ้นกับความเหมาะสมของสภาพพื้นที่และไม่อาจนำรูปแบบและวิธีการปฏิบัติ จากพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งไปใช้กับพื้นที่อื่นโดยไม่คำนึงถึงวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน รวมทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในท้องถิ่นนั้น โดยเฉพาะการจัดการต่าง ๆ ในป่าอนุรักษ์จะต้องคำนึงถึงสัตว์ป่าด้วย อย่ามองเพียงแค่ว่าคนกับป่าอยู่ได้เท่านั้น สัตว์ป่าต้องอยู่ร่วมกันได้ด้วยจึงจะถือว่าเราบรรลุถึงจุดหมายในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและ เพื่อประโยชน์อันยั่งยืนของมนุษย์อย่างแท้จริง

๓.๒.๕.๒ การจัดการที่ดินบนที่สูงแบบมีส่วนร่วม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ ได้กำหนดให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดำเนินไปภายใต้การมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนทั้งในส่วนกลาง

และส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในรูปแบบของพหุคตินัยและการปรับแก้ให้เป็นนิตินัยในที่สุด โดยมีการ
ผ่อนผันให้ชุมชนสามารถอยู่ในพื้นที่ป่าอย่างชั่วคราวได้บางส่วนตามแผนแม่บทเพื่อการ
พัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๘ รวมทั้ง
สนับสนุนให้หน่วยงานขององค์กรต่าง ๆ มีการพูดคุยแก้ปัญหาด้วยกัน โดยลดปัญหาความ
ขัดแย้งและแสวงหาประโยชน์ร่วมที่เหมาะสมมาเป็นนโยบายต่อไป

การพัฒนาที่ผ่านมาทำให้สังคม ที่เคยมีลักษณะของความเป็นชุมชน
ได้แตกสลายลง รัฐจึงได้เกิดความพยายามแสวงหาหนทางแก้ปัญหาที่มีจุดร่วมประโยชน์
ของการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์ เพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงอย่างสมดุลขึ้น
โดยวิธีการใช้กลยุทธ์ของเวทีชาวบ้านเป็นสถานที่พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ตลอดจน
วางแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน ทำให้เกิด "สำนักความเป็นชุมชนร่วมกัน" ตั้งแต่ระดับ
หมู่บ้านจนถึงระดับเครือข่ายมากระทำการตัดสินใจ จัดระเบียบชุมชนเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ
ด้วยตัวชุมชนเองและจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ การพัฒนา และการอนุรักษ์ทรัพยากร
เพื่อการผลดีอย่างยั่งยืนด้วยวิธีการแสวงหาลู่ทางใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจไม่
ตรงกับระเบียบที่ทางราชการเคยปฏิบัติ จึงทำให้มีการดำเนินการในรูปของโครงการ
พิเศษเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการในการดำเนินงานสำคัญต่าง ๆ

การสร้างโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในรูปแบบของโครงการพิเศษนั้นส่วนหนึ่ง
มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและรูปแบบของการพัฒนาแก้ปัญหาในระบบปกติ
เมื่อโครงการพิเศษสิ้นสุดลงตามระยะเวลาที่กำหนด กลไกการดำเนินการต่าง ๆ
ในระบบปกติจะถูกพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและวิวัฒนาการดีขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการ
ปรับปรุงโดยสันติวิธี ไม่จำเป็นต้องรื้อเปลี่ยนโครงสร้างใหม่ทันทีทันใดให้เกิดความสับสน

องค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นใหม่ เพื่อการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง
โดยมิได้ใช้องค์กรหมู่บ้านที่มีอยู่เดิมก็มีเหตุผลเช่นเดียวกัน คือเป็นการแยกออกมา
ทำงานอย่างอิสระคล่องตัวช่วงระยะหนึ่ง แล้วใช้ความอิสระคล่องตัวนี้แสวงหาหนทาง
แก้ปัญหา โดยไม่ติดขัดกับกรอบคิด หรือระเบียบปฏิบัติเก่า ๆ ในพื้นที่นั้น องค์กรชุมชน
ที่เกิดขึ้นในระยะการปรับตัวจึงไม่ใช่สิ่งแปลกที่จะสร้างความขัดแย้งกับองค์กรชุมชนเดิม
แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อเสริมสร้างและพัฒนา ซึ่งเกิดขึ้นภายในพื้นฐานอย่างกลมกลืน
ไปกับโครงสร้างเดิมในที่สุด

๑) โครงการสามหมื่น

โครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่นไทย-สหประชาชาติ (โครงการสามหมื่น) ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๒,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ดินมีลักษณะร่วนปนทราย สภาพพืชพรรณเป็นป่าดิบเขา ป่าสนเขา และไร่เลื่อนลอย พื้นที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑,๐๐๐ ถึง ๒,๐๐๐ เมตร ความลาดชันของพื้นที่ระหว่างร้อยละ ๓๕ ถึง ๘๕ เป็นต้นน้ำของแม่น้ำปิงและปาย

พื้นที่โครงการฯ มีราษฎรอาศัยอยู่ ๖๐ หมู่บ้าน ประชากร ๑,๗๓๐ คนครัวเรือน ประมาณ ๑๒,๒๐๐ คน ประกอบด้วยชาวไทยภูเขาเผ่าลีซอ กระเหรี่ยง มูเซอร์ จีนฮ่อ และคนเมืองซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตอำเภอแม่แตง เชียงดาว สะเมิง และอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่และอำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน

โครงการสามหมื่น มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเขาในเขตโครงการให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยใช้นโยบายพัฒนาชนบทแบบผสมผสานทั้งด้านการเกษตร สาธารณสุข การศึกษา การปกครอง ให้มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ ได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งสนับสนุนรัฐบาลไทยแก้ปัญหายาเสพติด โดยการลดปลูกฝิ่นในเขตโครงการ

แนวคิด เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนา

โครงการสามหมื่น มีแนวคิดที่ "ถ้าจะป้องกันรักษาป่าให้ได้ผลอย่างถาวร จะต้องพัฒนาคนที่อยู่ในป่าให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบมิตรภาพ" ซึ่งหมายถึง ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระดับที่สามารถจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม ซึ่งทำได้โดยการพัฒนากฎมีปัญญาของประชากรอย่างถูกต้องและมองความสัมพันธ์ของคนและทรัพยากรธรรมชาติในแบบ "ลุ่มน้ำ"

ความสัมพันธ์แบบลุ่มน้ำ เป็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะพื้นที่ เฉพาะส่วนหรือเรื่องหนึ่งเรื่องใดของลุ่มน้ำ ถ้ามีพื้นที่ส่วนใดหรือองค์ประกอบใด ถูกกระทบทำลายจะมีผลกระทบต่อกับภาพ คุณภาพ และปริมาณน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งระบบ

โครงการสามหมื่นได้มองถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับทุกระบบของสังคมมนุษย์ มองปัญหาว่าเกิดจากการไม่เข้าใจและขาดจิตสำนึกที่ถูกต้องในการกระทำต่อสิ่งนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามหมื่นระยะแรก ประชาชนมุ่งเน้นการผลิตเพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก พื้นที่ต้นน้ำลำธารจึงถูกถางทำการเกษตรอย่างรวดเร็วกว้างขวางเพื่อสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ

การแก้ไขปัญหาเริ่มจากการเกษตรซึ่งต้องอาศัยน้ำเป็นหลักและมีแนวของความสัมพันธ์ในแต่ละลุ่มน้ำ โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

๑. สร้างและพัฒนาจิตสำนึกและสร้างฐานความคิดให้กับชุมชน โดยยึดถือวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และการปฏิบัติตามแบบอย่างดั้งเดิมที่ประสบความสำเร็จเป็นหลัก

๒. เน้นการพึ่งตนเอง ให้ชุมชนผลิตเพื่อตอบสนองความจำเป็นของชีวิตไม่ให้เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ในระยะแรกให้การศึกษาฝึกอบรม การดูงาน แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กับคนในท้องถิ่น เช่น จากผู้ใหญ่วิบูลย์ ผู้ใหญ่ผาย นำชาวบ้านมาดูแลความแห้งแล้งในภาคอีสาน ต่อมาชาวบ้านคอยสามหมื่นบางส่วนเริ่มเปลี่ยนแนวคิดและวิธีปฏิบัติ มีเกษตรกรส่วนหนึ่งประสบความสำเร็จ และใช้เป็นตัวอย่างการศึกษาดูงานของโครงการ โดยเน้นประเด็นการเรียนรู้ถึงสาเหตุและผล รวมทั้งเน้นแนวคิดและวิธีการในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑) เน้นให้ชุมชนทราบปัญหา ใต้แก้ปัญหาทั่วไปในชุมชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ยกตัวอย่างภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลจากการทำลายป่า

๒) ภัยจากการใช้สารเคมีในพื้นที่ดินน้ำ

๓) ภัยจากไฟป่า

๔) ประโยชน์ที่จะได้รับจากป่า

๕) ภัยจากยาเสพติด

ในเรื่องการพึ่งตนเอง มีแนวทางปฏิบัติโดยให้การอบรมส่งเสริมอาชีพชาวบ้าน เน้นความรู้ที่ชุมชนต้องการ เช่น

๑) การเกษตรเชิงอนุรักษ์ เน้นการเกษตรที่ยั่งยืนหลายรูปแบบ เช่น วนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรในที่ลาดชัน

๒) การวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วม

๓) เทคนิคการเกษตรแบบต่าง ๆ

๔) การทำนาแบบขั้นบันได

ทำความเข้าใจคนในชุมชน

๑. ความเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชน

๑) ปรับเปลี่ยนแนวคิดเจ้าหน้าที่จากการปกป้องรักษาป่าโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งชุมชนกลัวและไม่เข้าใจเป็นแนวคิดในการรักษาป่าโดยชุมชน และรัฐให้การสนับสนุน

๒) ปรับบทบาทจากการจับกุมชาวบ้านต่างไร่และทำการปลูกป่าทดแทนไร่เลื่อนลอย มาเป็นวิธีการดังนี้

(๑) ทำความเข้าใจกับชาวบ้านถึงการกระทำที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ปฏิบัติได้และสอดคล้องกับกฎหมาย

(๒) สนับสนุนการปฏิบัติของชาวบ้านตามแนวทางที่ถูกต้องให้ชาวบ้านคิดได้ พูดได้และทำได้

(๓) สนับสนุนสิ่งที่ชุมชนทำไม่ได้ด้วยตนเอง

๓) ทำงานกับชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนในระยะแรก และระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในระยะต่อไป

๔) เพิ่มบทบาทในการประสานงาน เช่น ด้านวิชาการ ประสานงานกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกรมพัฒนาที่ดิน สำหรับด้านการพัฒนา ประสานงานกับจังหวัดอำเภอ และพัฒนากรในพื้นที่ เป็นต้น

๒. การทำความเข้าใจระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและชุมชนในลุ่มน้ำเดียวกัน

การสนับสนุนให้มีองค์กรชาวบ้านและนำแนวคิดการแก้ปัญหาาร่วมกันมาให้ชุมชนพิจารณา อธิบายให้เข้าใจถึงผลกระทบต่อส่วนร่วมในเรื่องดังต่อไปนี้

๑) การขาดแคลนน้ำ จากความเชื่อว่่าน้ำสร้างดิน ดินสร้างป่า ป่าสร้างน้ำ

๒) เชื่อมโยงปัญหาเรื่องน้ำไปสู่ปัญหาเรื่องที่ทำกินและป่าไม้ ทำให้ทุกคนตระหนักถึงภัยที่จะเกิดขึ้นหากป่าไม้ถูกทำลาย

๓) ให้ชุมชนหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันในรูปแบบ "เวทีชาวบ้าน" โดยองค์กรหมู่บ้านจะส่งตัวแทนไปร่วมประชุมเพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพปัญหา กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาระดับองค์กร เครือข่ายลุ่มน้ำ

๔) ออกกฎระเบียบของชุมชนในเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องป่าไม้ ลัตว์ป่า บวเสพติด การจัดระเบียบที่ดิน การควบคุมการใช้ที่ดิน การใช้สารเคมี ไฟป่า โดยวางกฎระเบียบให้ปฏิบัติตั้งแต่ชุมชนระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับองค์กร เครือข่ายลุ่มน้ำ

๕) กระตุ้นให้องค์กรชาวบ้านควบคุมระเบียบให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด เช่นบึงไก่อ่า ๑ ตัว ต้องถูกปรับ ๕๐๐ บาท อย่างไรก็ตามก็ตีปัญหาแต่ละหมู่บ้านไม่เหมือนกัน กฎระเบียบแต่ละหมู่บ้าน จึงแตกต่างกัน แต่ละกฎระเบียบของเครือข่าย (หลายหมู่บ้าน) จะเหมือนกัน

๓. จัดเวทีชาวบ้าน ให้ชุมชนนำปัญหามาปรึกษาหารือกันและช่วยกันแก้ไขปัญหา เริ่มจากปัญหาใกล้ตัว เช่นความสะอาดในหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้าน ที่ดินทำกิน จนกระทั่งถึงปัญหาไกลตัว เช่น เรื่องการดูแลรักษาสัตว์ป่า

เชื่อมโยงเครือข่ายคนและชุมชนในลุ่มน้ำเดียวกัน โดยการจัดเวทีชาวบ้านของเครือข่ายที่หน่วยพัฒนาคั้นน้ำที่ ๑ (ทุ่งจือ) เขียววิทยากรชาวบ้านมาคุยกัน ในระหว่างการประชุมเจ้าหน้าที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจโดยแสดงภาพโมเดลให้ทุกคนเห็นความสัมพันธ์ของแต่ละหมู่บ้านในลุ่มน้ำเดียวกัน ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์ของแต่ละหมู่บ้าน ของคั้นน้ำกับปลายน้ำ ตลอดจนความเชื่อมโยงทางด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและผลกระทบจากการใช้สารเคมี เป็นต้น เวทีชาวบ้านในปัจจุบันมีการจัดการที่ดีและต่อเนื่อง ชาวบ้านเดินทางมาประชุมกันเอง จัดการประชุมกันเองในหมู่บ้านยามปกติประชุมทุกเดือน เมื่อมีปัญหาจะประชุมบ่อยครั้งขึ้น ศูนย์กลางเวทีชาวบ้านของพื้นที่โครงการสามหมื่นมีอยู่ประมาณ ๗ แห่ง เวทีชาวบ้านแต่ละแห่งชาวบ้านจะเลือกประธานกันเอง ส่วนใหญ่ได้แก่กำนัน การเชื่อมโยงเครือข่ายโดยทั่วไปใช้องค์กรของรัฐเป็นจุดกำเนิดเครือข่ายรวม

๔. ควบคุมกฎเกณฑ์โดยองค์กรชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านคัดเลือกขึ้นมา ปัจจุบันองค์กรชาวบ้านควบคุมการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎระเบียบต่าง ๆ ได้เกือบสมบูรณ์

การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

ให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ประเภทที่หาไม่ได้ หรือหาได้ยากในชุมชน เช่น กสิภัณฑ์ ฆ้องพลาสติก รถขนกสิภัณฑ์ อุปกรณ์ดับไฟป่า สื่อสารส่งเสริมเช่นโปสเตอร์ป่าไม้ และการอนุรักษ์ดินและน้ำ กระดานคำ เครื่องเขียน เป็นต้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ที่บ้านขุนสาใน ชาวบ้านเสนอความต้องการขอลูกป่าเอง จำนวน ๒๕๐ ไร่ โดยให้หน่วยงานป่าไม้สนับสนุนกสิภัณฑ์ตามจุดต่าง ๆ ในพื้นที่ปลูก และ

ชาวบ้านรวมตัวกันปลูกป่าโดยไม่รับจ้าง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ชาวบ้านขอปลูกป่าโดยวิธีเดียวกันนี้ จำนวน ๗๐ ไร่ ปี ๒๕๓๖ จำนวน ๗๐ ไร่ ตามแผนการใช้ที่ดินซึ่งชุมชนกำหนดขึ้นให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์แต่ถูกวางเตียนไปก่อนแล้ว

การกระจายอำนาจการตัดสินใจ

โครงการสามหมื่นกระจายอำนาจในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาชุมชนไปยังองค์กรชาวบ้าน โครงการฯ ยอมรับการตัดสินใจของชาวบ้านผ่านองค์กรชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. การใช้ประโยชน์ที่ดิน

องค์กรชาวบ้านกำหนดกฎเกณฑ์ของชุมชนในเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกับโครงการฯ จะยอมรับและให้การสนับสนุนการดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์นั้นการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสม เช่น เพาะปลูกในพื้นที่ต้นน้ำ ชาวบ้านจะคัดค้านกันเองและควบคุมให้ย้ายไปทำในพื้นที่เหมาะสม

๒. การใช้พื้นที่ป่า

ยอมรับแผนในการใช้พื้นที่ป่าโดยชุมชนว่ามีความเหมาะสมในทางวิชาการ และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

๓. การใช้ประโยชน์ป่าไม้

ยอมรับกติกาซึ่งองค์กรชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ป่าไม้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งการดูแลรักษาป่าตามวิธีของชาวบ้าน

๔. การจัดสรรน้ำ

ชุมชนในเขตต้นน้ำและปลายน้ำ จะวางกฎเกณฑ์กติกาสำหรับปฏิบัติร่วมกัน และข้อตกลงส่วนใหญ่เป็นที่พอใจด้วยกันทุกฝ่าย

สรุป

การจัดการให้คนอยู่ร่วมกับป่าในพื้นที่สูงของโครงการสามหมื่น ใช้หลักการในการจัดการลุ่มน้ำโดยประชาชนมีส่วนร่วม มีแนวคิดที่ทั้งคนและป่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำ จึงต้องสร้างจิตสำนึกของคนในการรักษาป่าไว้เป็นแหล่งน้ำเปลี่ยนบทบาทและวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ จากกรมองป่าเป็นของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องดูแลรักษาป่าเองเป็นการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน สนับสนุนองค์กรชาวบ้านให้มีศักยภาพ

และสร้างเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำเดียวกัน เน้นการแก้ปัญหาทุกด้าน รวมทั้งปัญหาป่าไม้โดยเวทีชาวบ้าน ทำความเข้าใจปัญหาและร่วมกันแก้ปัญหา

ในพื้นที่สูงของโครงการสามหมื่น มีมุมมองในเรื่องการจัดพื้นที่เป็นระบบทั้งลุ่มน้ำ โดยประชาชนมีส่วนร่วมและหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนในเรื่องที่จำเป็นการวางแผนใช้พื้นที่ลุ่มน้ำในด้านต่าง ๆ เช่น เป็นเขตคุ้มครอง เขตป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ ตลอดจนเขตชุมชนและที่ทำกินกำหนดขึ้นเป็นองค์กรของชุมชน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นและแสดงปรากฏการณ์บางอย่างที่เป็นไปในทางบวก คือ มีจีนฮ่อกลุ่มหนึ่งพากันเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ใกล้กับหน่วยพัฒนาต้นน้ำที่ ๑ หุ้งจือ โดยวันแรกที่เข้าถากถางป่าเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยนั้นมีป่าถูกทำลายไปถึง ๑ ไร่ ขณะเดียวกันกลุ่มชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่เมื่อทราบข่าวก็พากันรวมตัวเดินทางไปยังจุดเกิดเหตุพร้อมอาวุธป้องกันตัว เมื่อไปถึงก็มีการเจรจาให้กลุ่มชาวจีนฮ่อออกไปจากพื้นที่ กระทั่งในที่สุดกลุ่มชาวจีนฮ่อที่มีคนน้อยกว่า จึงได้ยอมออกไป นั้นแสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยชาวบ้านในพื้นที่ก็มีใจหวงแหนป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่พวกตนต้องใช้ต้องดื่มและ เป็นผู้ที่ปกป้องกัน การทำลายป่าไม้ดีกว่าจะใช้กำลังเจ้าหน้าที่หรือกฎหมายบังคับเสียอีก

ตารางที่ ๖.๑ แสดงการ เปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๗ กับ ๒๕๓๔

ชนิด	การใช้ที่ดิน ปี ๒๕๒๗	การใช้ที่ดิน ปี ๒๕๓๔	ความแตกต่างระหว่าง ปี ๒๕๒๗ กับ ๒๕๓๔
การเกษตรแบบเข้มข้น	๑๑.๔๕	๑๘.๓๘	๖.๙๓
พื้นที่ป่า	๘๕.๒๕	๒๐๔.๐๕	๑๑๘.๘
พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม	๖๐.๗	๑๙.๗๙	-๔๐.๙๑
การเกษตรแบบเลื่อนลอย	๘๓.๕๒	๑๓	-๗๐.๕๒
อื่น ๆ	๑๔.๓	-	-
รวม	๒๕๕.๒๒	๒๕๕.๒๒	-

หมายเหตุ : หน่วยเป็นตารางกิโล เมตร

การใช้ที่ดินปี ๒๕๒๗ ได้จากการแปลความหมายด้วยสายตาจากภาพถ่ายทางอากาศ

การใช้ที่ดินปี ๒๕๓๔ ได้จากการวิเคราะห์ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat TM.

ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์

พื้นที่ป่าในปี ๑๙๙๑ จะหมายถึงพื้นที่ Hill Evergreen Forest ร่วมกับ

Mixed Deciduous Forest

ตารางที่ ๖.๒ แสดงพื้นที่ลักลอบปลูกฝิ่นในพื้นที่โครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่น
(สำรวจโดย กองควบคุมพืชเสพติด สำนักงาน ป.ป.ส.)

จังหวัด/อำเภอ	๓๐/๓๑	๓๑/๓๒	๓๒/๓๓	๓๓/๓๔	๓๔/๓๕	๓๕/๓๖	๓๖/๓๗
จังหวัดแม่ฮ่องสอน							
อำเภอปาย	๑,๗๐๒	๑,๔๔๕	๙๓๒	๕๗๔	๘๒๙	๕๔๕	๑๓๒
จังหวัดเชียงใหม่							
อำเภอเชียงดาว	๑,๗๔๑	๑,๗๐๒	๙๓๔	๗๒๓	๓๑๑	๒๙๔	๓๐๔
อำเภอเวียงแหง	๗๖๘	๘๐๔	๓๐๕	๓๐๒	๔๔๐	๓๒๗	๔๒
อำเภอแม่แตง	๔๓๙	๕๗๙	๔๐๗	๒๗๗	๑๓๕	๔๐๑	๓๔
อำเภอสะเมิง	-	๕๑๓	๒๘๖	๑๓๙	๖๑	๒๖	๗
รวม	๔,๖๕๐	๕,๐๘๓	๒,๘๖๔	๒,๐๑๕	๑,๗๗๐	๑,๕๙๓	๕๑๙

การวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วม

การใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมได้รับการพัฒนาให้เป็นวิธีการต่อรองและอ้างสิทธิในแหล่งทรัพยากร และช่วยชาวไทยภูเขาพัฒนาการจัดการที่ดินที่ยั่งยืน การเจรจาต่อรองแบบนี้ หน่วยงานและชาวบ้านจะได้รับความรู้และความเข้าใจซึ่งกันและกันดีขึ้น ทำให้สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ การใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมได้รับผลสำเร็จในระดับที่ดี และชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนชาวเขามั่นคงและปลอดภัยยิ่งขึ้น

กรอบความคิดรวบยอดของการจัดการที่ดินแบบมีส่วนร่วมคือ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากการจัดการและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมนี้พัฒนาขึ้นมาจากบริบทของวนศาสตร์ชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างจากการใช้ที่ดินโดยทั่วไป ความสามารถในการจัดที่ดินนั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทขั้นพื้นฐานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ ชาวบ้านในเขตโครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่น และเจ้าหน้าที่ของกองทุนริชต์ตันน้ำ (เดิม) กรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้กับชาวบ้านจะต้องมีความเข้าใจและไว้วางใจกัน ตลอดจนแบ่งปันและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความสัมพันธ์ระหว่างกัน เป้าหมายของการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมก็เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของแต่ละฝ่ายโดยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่โดยอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนความเข้าใจในเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของแต่ละฝ่าย ตลอดจนการหาวิธีการอันจะบรรลุซึ่งเป้าหมายที่วางไว้

ความสำเร็จของการจัดการที่ดินแบบมีส่วนร่วม

ข้อที่ ๑ การใช้ข้อมูลของแผนที่ภูมิประเทศและสื่อรูปจำลองภูมิประเทศ (MODEL) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถกเถียงและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้าน เป็นสื่อชาวบ้านใช้แลกเปลี่ยนความรู้ตลอดจนภูมิปัญญาของชาวบ้านให้กับทางเจ้าหน้าที่ ซึ่งนำไปสู่การสร้างข้อตกลงและการตัดสินใจร่วมกัน

ข้อที่ ๒ การเข้ามามีส่วนร่วมของบุคคลที่สาม คือ โครงการการจัดการทรัพยากรและการพัฒนา (RMDC) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการช่วยเหลือวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารและเงื่อนไขต่าง ๆ ตลอดจนการช่วยเปลี่ยนแปลงบทบาทในการจัดการใช้ที่ดินทั้งของเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน

ข้อที่ ๓ บทบาทของเจ้าหน้าที่ประสานงานป่าไม้ชุมชน (จปช.) ในพื้นที่โครงการนำร่องวนศาสตร์ชุมชน และเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่นในหมู่บ้าน

จากกลยุทธ์ข้างต้น บทบาทของสองฝ่ายหลังมีส่วนสำคัญหรือเป็นกุญแจสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรท้องถิ่นในการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ

การวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วม (PLP) เห็นกระบวนการที่นำชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรดินและป่าไม้ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการของ PLP การสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันมีความสลับซับซ้อนมากจึงจำเป็นที่จะต้องมีส่วน เพื่อใช้ในการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกัน สื่อขึ้นพื้นฐานที่ใช้ในที่นี้ก็คือ รูปจำลองภูมิประเทศและแผนที่ภูมิประเทศ ซึ่งจะใช้ในการวิเคราะห์ผลกระทบตลอดจนการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ชาวบ้านในเขตโครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่นมีความรู้และความห่วงใยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมสูงกว่าชาวบ้านในเขตอื่น ทั้งนี้เพราะโครงการฯ พัฒนาระบบการศึกษาแก่ชาวบ้านมานานแล้ว แต่อย่างไรก็ดีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้านนั้นยังคงเป็นไปแบบช้า ๆ การที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้านได้นั้นจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันท้องถิ่นเพื่อที่จะให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมและมีอำนาจในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ

ดังนั้น เป้าหมายแรก คือ การพัฒนาวิธีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ซึ่งยินยอมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับข้อมูลข่าวสารและมีการสื่อสารอย่างอิสระ กลวิธีอื่นหนึ่งที่ค่อนข้างได้ผลก็คือรูปจำลองและแผนที่ภูมิประเทศแสดงการเป็นเจ้าของ (การใช้) ที่ดินของชุมชนซึ่งจะเป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่จะได้ใช้ในการวิเคราะห์ผลกระทบและทำให้ชาวบ้านเห็นและเข้าใจถึงปัญหาทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเขา

รูปจำลองภูมิประเทศนั้น ชาวบ้านเป็นผู้ที่สร้างขึ้นเอง โดยความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ประสานงานป่าไม้ชุมชน (จปบ.) เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและนักวิจัย เนื่องจากชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน ดังนั้นพวกเขาจะกระจายข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ หรือแม้แต่การวิเคราะห์ที่พวกเขาจะมีส่วนร่วมในการเสนอข้อมูลสำรวจในที่ประชุมของหมู่บ้าน ซึ่งจะทำให้ที่ประชุมเกิดการถกเถียงเกี่ยวกับปัญหาและการใช้ที่ดินของพวกเขา ภาพจากแผนที่และรูปจำลองภูมิประเทศแสดงให้เห็นถึงรูปแบบและประเภทของการใช้ที่ดินของชาวบ้าน ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกัน ดังนั้นกระบวนการของ PLP จึงเป็นกระบวนการประชาธิปไตยที่ช่วยให้ผู้ที่ไม่มีสิทธิมีเสียงในชุมชนได้รับสิทธิเสียงมากขึ้น

การปรับปรุงข้อมูลในแผนที่ เป็นปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการใช้ที่ดินและป่าไม้ของชุมชน มักจะก่อให้เกิดการวิเคราะห์ถกเถียงระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และชาวบ้านกับหน่วยงานว่าที่ดินและป่าไม้ถูกใช้ชื่ออย่างไร และจะก่อให้เกิดการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

การขยายงานไปสู่พื้นที่อื่น : การพัฒนากลุ่มน้ำขนาดเล็ก

การพัฒนาชาวเขาให้อาศัยอยู่บนที่สูงต่อไปนั้น คงจะต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายประการประกอบกัน เช่น จะต้องพัฒนาระบบการเกษตรบนที่สูงให้เหมาะสม และจะต้องเป็นระบบการเกษตรที่ยั่งยืน มั่นคงถาวร ไม่มีผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม และยังคงต้องเป็นระบบที่ให้ผลประโยชน์กำไรตอบแทนที่ดีแก่ชุมชนของชาวเขาบนที่สูงด้วย ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวที่จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้นั้นวิธีการพัฒนากลุ่มน้ำขนาดเล็ก น่าจะเป็นหนทางเลือกอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายได้

การพัฒนากลุ่มน้ำขนาดเล็ก เป็นแนวความคิดที่จะพัฒนาในลักษณะผสมผสานกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็กนั้น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์และแนวทางการพัฒนาดังนี้

๑. เป็นลักษณะการพัฒนาแบบผสมผสานทั้งการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ, สังคม และสิ่งแวดล้อม
๒. มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำขึ้นมาเพื่อการพัฒนาในระยะ เวลาที่เหมาะสม
๓. ประชากรในท้องที่ลุ่มน้ำนั้น ๆ จะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุก ๆ ด้าน
๔. การกำหนดเขตพื้นที่ปลูกพืชอาหารและพืชเงินสดที่เหมาะสมให้เป็นพื้นที่ถาวร โดยการนำเอามาตรวจการอนุรักษ์ดินและน้ำ เข้าร่วมในการจัดระบบการพัฒนา และพิจารณาถึงปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด ได้แก่ ความลาดชันของพื้นที่ ลักษณะภูมิอากาศและลักษณะภูมิประเทศ เป็นต้น
๕. มีระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่ ตลอดจนต้องมีการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วย
๖. การลดพื้นที่เพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอย และการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ให้กลับคืนสู่สภาพป่าไม้ที่สมบูรณ์ ตลอดจนการรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ดีดั้งเดิม
๗. ส่งเสริมให้เกิดกองทุนหมุนเวียนให้หมู่บ้านและการดำเนินงานขององค์กรกลุ่มในการพัฒนากลุ่มน้ำ

๘. การส่งเสริมให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาาร่วมกัน

๙. การดำรงไว้ซึ่งการตั้งถิ่นฐานถาวรของชาวบ้านบนที่สูง

ในการดำเนินงานพัฒนาลุ่มน้ำนั้น ให้นำเอาแผนที่ไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาลุ่มน้ำ ประกอบด้วยนี้

- แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ
- แผนที่แสดงลักษณะการใช้และการถือครองที่ดิน
- แผนที่แสดงลักษณะความลาดชันของพื้นที่
- แผนที่แสดงลักษณะศักยภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน

แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ การใช้และการถือครองที่ดิน และความลาดชันของพื้นที่ทำขึ้นโดยอาศัยแผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของกองแผนที่ (๑/๕๐,๐๐๐) เป็นพื้นฐานข้อมูลรายละเอียดที่เพิ่มเติมเข้าไปได้มาจากการออกสำรวจภาคสนามและการตีความข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ ข้อมูลที่รวมอยู่ในแผนที่แต่ละชนิดได้แก่

แผนที่แสดงภูมิประเทศ

- เส้นระดับแสดงแนวระดับเว้นระยะห่างกัน ๕ เมตร
- ที่ตั้งของหมู่บ้าน
- ถนน
- ลำธาร/ทางระบายน้ำ
- จุดสูงสุด/ความสูงเหนือระดับน้ำทะเล
- จุดตัดเส้นรุ้ง/เส้นแวง
- เขตแดนของบริเวณลุ่มน้ำ

แผนที่แสดงการใช้และการถือครองที่ดิน

- เส้นระดับแสดงแนวระดับเว้นระยะห่างกัน ๒๐ เมตร
- ที่ตั้งของหมู่บ้าน
- ถนน
- ลำธาร/ทางระบายน้ำ
- จุดตัดเส้นรุ้ง/เส้นแวง
- เขตแดนของบริเวณลุ่มน้ำ

- เขตแดนของพื้นที่เพาะปลูก
- รหัสของพืชที่ปลูกและรหัสเกษตรกร หรือเจ้าของพื้นที่

แผนที่แสดงความลาดชัน

- จุดตัดเส้นรุ้ง/เส้นแวง
- เขตแดนของบริเวณลุ่มน้ำ
- ความลาดชันแบ่งออกเป็น ๖ ระดับ ดังนี้

ระดับที่	ช่วงความลาดชันเป็น %
๑	๐ - ๕
๒	๖ - ๑๕
๓	๑๖ - ๓๕
๔	๓๖ - ๕๕
๕	๕๖ - ๘๕
๖	> ๘๕

แผนที่แสดงศักยภาพการไร่ประโยชน์ที่ดิน

แผนที่แสดงศักยภาพการไร่ประโยชน์ที่ดิน หรือแผนที่แสดงขีดความสามารถในการใช้พื้นที่ กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางที่จะมุ่งปกป้องรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมของบริเวณลุ่มน้ำ อนุรักษ์ดินและการให้ผลผลิตทางการเกษตรที่ป็นขง ในบริเวณพื้นที่พัฒนาลุ่มน้ำที่มีการทำไร่เลื่อนลอยจะพิจารณาให้มีการใช้พื้นที่อย่างถูกต้องเหมาะสม การพิจารณาจะรวมเอาข้อมูลที่มีอยู่ในแผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ การไร่และถือครองที่ดินและความลาดชันเป็นหลัก ทางเลือกการไร่พื้นที่ได้กำหนดขึ้นโดยถือหลักการไร่พื้นที่ดินที่ถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ที่ลาดชันต่ำไปจนถึงลาดชันปานกลาง และการกลับคืนพื้นที่ลาดชันสูงไว้เป็นพื้นที่สำหรับไม้ยืนต้นและพื้นที่ป่าไม้ต่อไป

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

ปัญหา

แนวทางแก้ไข

๑. เกษตรกรขาดความมั่นใจในพื้นที่ทำกินของตนเอง เนื่องจากพื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ป่าสงวน ๒. การกระจายการถือครองที่ดินไม่ทั่วถึง กล่าวคือเกษตรกรบางรายมีพื้นที่ทำกินจำนวนมาก ๓. เกษตรกรขาดความร่วมมือในการทำกิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจในการพัฒนาหมู่บ้านขนาดเล็ก เช่น การทำกิจกรรมปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์	๑. ควรประสานงานกับกรมป่าไม้ เพื่อขออนุญาตเช่าที่ดินทำกินในระยะ เวลาให้แก่เกษตรกร ๒. หลังจากเช่าพื้นที่กรมป่าไม้แล้ว จะต้องกำหนดสัดส่วนการถือครองที่ดิน ๓. ทำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้สอดคล้องกัน เพื่อที่จะพัฒนาองค์กรกลุ่มของเกษตรกรให้เข้มแข็งและสามารถพัฒนาชุมชนของชาวเขาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตนเอง

ผลจากการปฏิบัติงานปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๕

โครงการพัฒนาหมู่บ้านขนาดเล็ก มีการพัฒนาเข้าสู่ระบบการเกษตรที่ก้าวหน้า โดยมีการทำการเกษตรแบบถาวรตามศักยภาพของการใช้ที่ดิน ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนการปรับพื้นที่นาข้าว, การปลูกพืชสลับแถบหญ้า หรือแถบพืชอนุรักษ์อื่น, การจัดระบบการปลูกพืชทั้งระบบนาข้าวและระบบพืชไร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกไม้ผลยืนต้นเป็นจำนวนมาก ในพื้นที่พัฒนาหมู่บ้านขนาดเล็ก

๒) โครงการปกป้องป่าไม้ เมืองไทย เพื่อ เร่งรัดฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร

(โครงการ รพค.)

คืน น้ำ ป่าไม้ และ อากาศ คือทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นต้นกำเนิดของการผลิตขั้นพื้นฐาน และปัจจัยหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ที่มีความสัมพันธ์และเอื้ออำนวยกันอย่างเกี่ยวเนื่อง และสมดุลย์ ป่าไม้

ที่สมบูรณ์ย่อมทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ช่วยลดการไหลบ่าอย่างรวดเร็วของน้ำฝน ไม่ก่อให้เกิดการชะล้างพังทลายของดิน และสามารถดูดซับน้ำฝนไว้หล่อเลี้ยงลำธารที่ไหลรวมกลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ ทำให้มีปริมาณน้ำใช้ในการบริโภค-อุปโภค การเกษตรและการอุตสาหกรรมที่เพียงพอตลอดปี

แต่สถานการณ์ในปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกคุกคามบุกรุกทำลายด้วยฝีมือของมนุษยชาติที่เป็นผู้ใช้และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรพื้นที่ป่าไม้ถูกแผ้วถาง ตัดโค่นทำลายลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเขตป่าต้นน้ำบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาซึ่งมีพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด ๖๖.๕ ล้านไร่ และถูกกำหนดไว้ว่าควรเป็นต้นน้ำลำธารอย่างน้อย ๑๘.๖ ล้านไร่ หรือประมาณ ร้อยละ ๒๘ แต่ขณะนี้พื้นที่ป่าต้นน้ำดังกล่าวเหลือเพียง ๑๒.๕ ล้านไร่ หรือประมาณ ร้อยละ ๑๘ ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่าขณะนี้ป่าไม้ในเขตลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน กำลังอยู่ในขั้นวิกฤตอย่างร้ายแรงอยู่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ถึง ร้อยละ ๑๐

ฉะนั้น หากยังมีการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำต่อไปจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อม และความสมดุลทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้ในการบริโภค อุปโภคและการเกษตร อุตสาหกรรม ดังเหตุการณ์ในปัจจุบันปริมาณน้ำในเขื่อนภูมิพล และเขื่อนสิริกิติ์มีจำนวนจำกัดและลดลงจากปกติเดิมเขื่อนสามารถกักเก็บน้ำได้ในปริมาณ ๕๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร แต่ปัจจุบันเหลือปริมาณไม่ถึง ๒,๗๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร แสดงให้เห็นว่าในอนาคตข้างหน้าจะมีปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอกับความต้องการอย่างแน่นอน ดังสถานการณ์ในปัจจุบันที่หลายหมู่บ้านอำเภอ จังหวัด ประสบภัยแล้ง การขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้ อยู่ในขั้นวิกฤติที่ต้องคอยรับการช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ และถ้าหากยังคงปล่อยให้สถานการณ์เป็นเช่นนี้โดยไม่พยายามแสวงหาแนวทางแก้ไขให้บรรลุผลสำเร็จอย่างรวดเร็วเป็นรูปธรรมแล้ว ประเทศไทยคงจะต้องเผชิญกับสภาปัญหาความวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ในอนาคตอันใกล้นี้อย่างแน่นอน

ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและผลเสียหายดังกล่าว โดยเห็นถึงความสำคัญเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาดินน้ำลำธาร ทางภาคเหนือของประเทศที่ต้องดำเนินการป้องกันป่าต้นน้ำลำธารที่เหลืออยู่ และทำการปลูกป่าฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกบุกรุกทำลายไปแล้ว ให้ฟื้นฟูกินสู่สภาพเดิม ความเพียรพยายามที่จะแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับมาตรการ และนโยบายที่รัฐได้กำหนดไว้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙)

สำนักนายกรัฐมนตรี กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กองทัพบก กระทรวงมหาดไทย องค์การพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการ ปกป้องป่าไม้เมืองไทย เพื่อเร่งรัดฟื้นฟูดินน้ำลำธาร (รพต.) โดยได้รับการอนุมัติจากรัฐบาล เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ และได้ร่วมกันกำหนดวางแผนรูปแบบการดำเนินงาน ของโครงการฯ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังกล่าวเห็นว่า พื้นที่ป่าไม้บริเวณต้นน้ำลำธารที่สำคัญคือ ปิง วัง ยม และน่าน ปัจจุบันได้ ถึงจุดวิกฤติ และการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารหากมีการผนึกกำลัง สนับสนุนและประสานงานกัน ในระหว่างส่วนราชการที่เกี่ยวข้องแล้วก็จะทำให้เกิดประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับ การศึกษาข้อเท็จจริงแล้วพบว่า โครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลซึ่งเกี่ยวข้องกับประชาชนและ ชุมชนหลายโครงการไม่สามารถดำเนินการได้ หรือดำเนินการไปได้แต่ประสบปัญหาและ อุปสรรคมาก เนื่องจากประชาชน ชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO's) ไม่มีส่วนร่วม ไม่เข้าใจ และไม่ให้ความร่วมมือ ดังนั้น โครงการ รพต. จึงเน้นให้ประชาชน ชุมชนและ องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการตั้งแต่เริ่มต้น โดยร่วมกับภาคราชการ และ เน้น การประชาสัมพันธ์ก่อนดำเนินการในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เป็นพิเศษ

ในการดำเนินงานจะยึดถือหลักการที่ไม่มีการโยกย้ายราษฎร แต่ใน กรณีจำเป็นต้องโยกย้ายราษฎร จะต้องมีการเตรียมพร้อมโดยเฉพาะการจัดพื้นที่รองรับที่ เหมาะสมซึ่งได้มีการพิจารณาเห็นชอบร่วมกันระหว่างทางราชการและราษฎรดังกล่าวแล้ว และคาดว่าจากการให้ความสำคัญแก่การประชาสัมพันธ์ในระดับพื้นที่โดยใช้องค์กรพัฒนา เอกชนและชุมชนเป็นแกนนำรวมทั้งหลักการดำเนินงานที่จะให้กระทบต่อราษฎรในพื้นที่ โครงการน้อยที่สุด จะมีผลทำให้ปัญหาลดน้อยและประสบความสำเร็จได้

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงการ รพต. ในฐานะหน่วยงานกลางในการประสานการวางแผนและกำกับดูแลในเชิงนโยบาย เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยปฏิบัติการประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเป็นการเร่งรัดในการป้องกันและแก้ไขปัญหาพื้นที่ต้นน้ำลำธารโดย ส่งเสริมให้มีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชน
๒. เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ที่ดิน ป่าไม้ และพื้นที่อนุรักษ์ป่า ให้มีความสมบูรณ์ตลอดไป

๓. เพื่อเป็นการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

เป้าหมาย

โครงการนี้มีเป้าหมายที่จะแก้ไขปัญหาพื้นที่ต้นน้ำลำธารของแม่น้ำสำคัญ ๔ สาย คือ ปิง วัง ยม และน่านโดยจะดำเนินการในพื้นที่ ๖๐ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๖ ล้านไร่ ระยะเวลาในการดำเนินงานตามโครงการ รวม ๕ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙

การอนุมัติโครงการของรัฐบาล

คณะรัฐมนตรีในคราวประชุมปรึกษา เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้พิจารณาโครงการ รพต. ตามที่คณะกรรมการกลั่นกรอง ฝ่ายเศรษฐกิจเสนอ แล้วมีมติอนุมัติหลักการของโครงการ รพต. ตามที่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเสนอ รวมทั้งได้รับข้อสังเกตของคณะกรรมการกลั่นกรองฯ ฝ่ายเศรษฐกิจไปพิจารณาด้วยว่า ตามโครงการ รพต. ในแผนงานการใช้ประโยชน์ที่ดิน การพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต ด้านอุตสาหกรรมที่จะส่งเสริมและร่วมมือกับภาคเอกชน เพื่อพัฒนาอาชีพและระบบการตลาด เช่น อุตสาหกรรมไม้เศรษฐกิจ ชิ้นไม้ เยื่อกระดาษ อุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง ตลอดจนหัตถกรรมและเกษตรอุตสาหกรรมต่าง ๆ นั้น จะต้องทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ อย่างไรและจะไม่ดำเนินการในกรณีที่จะเป็นการกีดกันหรือย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ เพื่อเปิดโอกาสให้เอกชนเพียงไม่กี่รายเข้าไปประกอบอุตสาหกรรมในพื้นที่ด้วย

แนวทางการดำเนินงาน

๑. เน้นการมีส่วนร่วมการดำเนินงานของโครงการฯ ในลักษณะไตรภาคี โดยเน้นการร่วมแรง ร่วมใจกันของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวางแผนรูปแบบการดำเนินงาน

๒. มุ่งเน้นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถในการร่วมกันพัฒนาที่ดิน แหล่งน้ำและป่าไม้อย่างถูกต้อง โดยอาศัยวิธีการอบรมให้ความรู้ การศึกษาดูงาน การให้ข้อมูลข่าวสารและการสร้างสื่อ ตลอดจนการจัดพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวความคิดร่วมกัน (เวทีชาวบ้าน) เพื่อปรึกษาหารือตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์ การพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ตรงตามความต้องการของประชาชน และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๓. สนับสนุนกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันคิดขึ้นและสามารถดำเนินการเองตามความเหมาะสมของชุมชนแบบการพัฒนาพึ่งตนเอง และรัฐคอยให้การสนับสนุนในสิ่งที่เกินความสามารถของชุมชน เช่น งบประมาณ วัสดุ - อุปกรณ์ และผู้เชี่ยวชาญในการให้คำแนะนำปรึกษา

องค์กรบริหารโครงการ

โครงการปกป้องป่าไม้เมืองไทย เพื่อเร่งรัดฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร (รพต.) มีรูปแบบการดำเนินการแบบผสมผสานอยู่ในลักษณะของไตรภาคี โดยมีหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOS) และประชาชนเข้าร่วมดำเนินการ มีรูปแบบการดำเนินงานพอสังเขป ดังนี้

๑. คณะกรรมการอำนวยการ มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบาย และมาตรการดำเนินการโครงการ

๒. สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นหน่วยงานกลางในการประสานการวางแผนและบริหารงานในเชิงนโยบาย

๓. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานบริหารการปฏิบัติการในเขตพื้นที่ โดยที่หน่วยงานพัฒนาต้นน้ำ หน่วยปรับปรุงต้นน้ำ และหน่วยงานภาคสนามอื่น ๆ รวม จำนวน ๖๐ หน่วย เป็นพื้นที่ดำเนินการ

๔. หน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นหน่วยงานองค์กรปกติ เช่น กรมการปกครอง กรมพัฒนาที่ดิน กรมแผนที่ทหาร, กรมส่งเสริมการเกษตร, กรมปศุสัตว์, กรมประมง กรมการศึกษาออกโรงเรียน ฯลฯ ที่อยู่ในระดับจังหวัด อำเภอ และหน่วยงานของกองทัพ ที่เข้าร่วมดำเนินการ ตลอดจนหน่วยงานจากองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการจะเป็นหน่วยงานร่วมปฏิบัติ

๕. องค์กรประชาชน จะได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพในการเป็นองค์กรปฏิบัติในชุมชนและเมื่อมีศักยภาพพอสมควร ฝ่ายรัฐจะให้การสนับสนุนและองค์กรประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติในชุมชนนั้น ๆ

แผนการดำเนินงาน

๑. แผนงานการสำรวจ/วิเคราะห์/วางแผน

โดยแผนงานนี้เป็นการดำเนินการสำรวจข้อมูลพื้นฐานความเป็นอยู่ทั่วไป

ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และลักษณะทางด้านกายภาพ
ชีวภาพ ลักษณะภูมิประเทศในระดับหมู่บ้าน ชุมชน เครือข่ายที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปิง
วัง ยม น่าน ที่จะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลให้เกิดความชัดเจน ในการกำหนด
วางแผนเบื้องต้น ตลอดจนทำการสำรวจและกำหนดรูปแบบการฟื้นฟูสภาพป่า การพัฒนาต้นน้ำ
ลำธารในพื้นที่ครอบคลุมประมาณ ๖ ล้านไร่ พื้นที่ปฏิบัติการ ๖๐ แห่ง โดยทำการบินถ่ายภาพ
ทางอากาศมาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ สำหรับใช้ประกอบภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อการวางแผน
ป้องกันรักษาป่าและนำข้อมูลจากการสำรวจทั้งหมด เข้าสู่ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
(GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEM : GIS) เพื่อใช้ในการวางแผนการดำเนินงาน
ต่อไป

๒. แผนงานด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน

โดยแผนงานนี้เป็นการดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน
ปลูกพืชแบบผสมผสานในเชิงอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่าไม้ การเกษตรแบบธรรมชาติ และการส่งเสริม
การพัฒนาอาชีพการเกษตร การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่
โครงการ ให้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินการร่วมกัน กำหนดวางแผน การใช้
ประโยชน์ที่ดินที่ถูกต้องตามหลักวิชาการการพัฒนาที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ อย่างถูกต้อง
เหมาะสมสอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถร่วมกันกำหนดจำแนก
ประเภทที่ดิน ลงในแผนที่ โมเดล (Model) บริเวณใดควรเป็นพื้นที่ป่า ที่สาธารณะและเป็น
ที่ทำกิน หมู่บ้าน โดยทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับคณะกรรมการชุมชน หรือคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำ
เป็นผู้ดำเนินการในการกำหนดวางแผนจัดสรร ควบคุมการออกกฎ ระเบียบ และการรับรอง
สิทธิในระดับชุมชน หรือเครือข่ายลุ่มน้ำ โดยอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมจากรัฐและรัฐจะเป็น
เพียงผู้ให้คำแนะนำปรึกษาทางด้านข้อมูล ความรู้ทางด้านวิชาการและการสนับสนุนด้านเงิน
งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ แก่กิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ที่ชุมชนเป็นผู้คิดและดำเนินการ (กิจกรรม
แบบพึ่งตนเอง) ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและตรงตามความต้องการของประชาชน
ตลอดจนเป็นการกระจายสิทธิอำนาจในการดูแลป้องกันรักษา และการอนุรักษ์ทรัพยากร-
ธรรมชาติสู่ประชาชนอย่างแท้จริง ดังหลักการที่ว่า "ประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติ รัฐให้การสนับสนุน"

๓. แผนงานป้องกันรักษาป่า

แผนงานนี้เป็นการดำเนินการมุ่งเน้นให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของป่า
และมีจิตสำนึกในการที่จะป้องกันดูแลรักษาป่าโดยอาศัยวิธีการให้การศึกษา การฝึกอบรม
ให้แก่ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่โครงการฯ มีความตระหนักถึงความสำคัญของป่าและมี
ทัศนคติที่ดีต่อการยอมรับในการป้องกันรักษาฟื้นฟูสภาพป่าตลอดจนสามารถกำหนดวางแผน

จำแนกประเภทป่า การจัดการป่า เช่น การจัดการป่าชุมชน การป้องกันไฟป่า การอนุรักษ์ป่า นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งชุดลาดตระเวนเคลื่อนที่ อาสาสมัครป้องกันรักษาป่าที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนที่ได้รับการฝึกอบรม

๔. แผนงานฟื้นฟูสภาพดินน้ำ

โดยแผนงานนี้เป็นการดำเนินการมุ่งเน้นการให้ความรู้แก่ประชาชนในเขตพื้นที่โครงการฯ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและผลจากการตัดไม้ทำลายป่าในเขตต้นน้ำลำธาร การทำไร่เลื่อนลอย ตลอดจนทำให้เห็นถึงลักษณะปัญหา สาเหตุของปัญหาและผลกระทบ โดยปิดเอาเรื่องน้ำเป็นหลักสำคัญ ในการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการที่จะร่วมมือฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกบุกรุก เสื่อมโทรมให้คืนสู่สภาพดั้งเดิม ร่วมกับรัฐบาลและเอกชนในการปลูกป่า จำนวน ๔๕๐,๐๐๐ ไร่ และป้องกันรักษาป่าต้นน้ำให้ฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ ไร่

๕. แผนงานประชาสัมพันธ์ และสร้างจิตสำนึก

โดยการให้ประชาชน หน่วยราชการ และภาคเอกชนได้เห็นความสำคัญ และตระหนักถึงผลกระทบจากการทำลายต้นน้ำลำธาร โดยจะดำเนินการปลูกฝังจิตสำนึกถึงการฟื้นฟูต้นน้ำลำธารและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ด้วยการให้การศึกษาทั้งในและนอกระบบ รวมทั้งประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อทุกชนิดซึ่งจะมีแนวทางปิดหลักตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า "ถ้าการปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง"

๖. แผนงานด้านติดตามและประเมินผล

ทำการติดตามผลการปฏิบัติงาน และปัญหาอุปสรรคโดยการวิเคราะห์ และประเมินผลทางระบบด้านสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEM: GIS) เพื่อใช้ประเมินความก้าวหน้าและใช้เป็นแนวทางในการปรับแผนการปฏิบัติงาน

โครงการ รพต. มีแผนการดำเนินการโดยสังเขปตามขั้นตอนการทำงาน ๕ แผน ดังนี้

๑. จัดแจงทัพ

เป็นแผนการจัดรวบรวมองค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นชาว รพต. ทั้งนี้ได้หมายรวมถึง การจัดหางบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ที่จากรัฐบาล และจากกลุ่มธุรกิจภาคเอกชน ตลอดจนจากความช่วยเหลือของต่างประเทศ (เป็นงานบริหารทั่วไปของโครงการ)

๒. ลับอาวุธ

หมายถึงการลับ "ภูมิปัญญา" ให้มีความคมในการเข้าพาดพิงกับปัญหา การดำเนินการ จะมุ่งเน้นให้เกิดการพูดคุยกันในระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนา เอกชนและองค์กรประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งจะนำไปสู่การจัดสร้างสื่อ ประชาสัมพันธ์ อบรม สัมมนา สัมมนาเชิงปฏิบัติการ ติวงาน และประชุมในสภาชาวบ้าน หรือสภาเครือข่าย (เป็นงาน บริหารบุคคลของโครงการ)

๓. บุคลากรลาดตระเวน

หมายถึงการรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ของโครงการฯ ซึ่งจะต้องดำเนินการ ในเขตพื้นที่โครงการ และนำมาจัดระบบ วิเคราะห์แจกแจงเพื่อความพร้อมในการแพร่กระจาย ข่าวสาร ไปสู่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ จนสามารถนำไปสู่การตัดสินใจ แก้ปัญหาอย่างเป็นทิศทาง เดียวกัน ตลอดจนเพื่อใช้ในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติด้วย (งานฝ่ายแผนและข้อมูล)

๔. เกณฑ์ประชาอาสา

เป็นระบบงานที่จะจัดสร้างผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิจังหวัดชุมชน องค์กรเยาวชน ตลอดจนชาวบ้านต่าง ๆ เข้ามาช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในชุมชน และจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ อย่างสอดคล้องกับการผลิตเพื่อความยั่งยืน องค์กรที่เกิดขึ้นจะถูกพัฒนา จากระดับชุมชนไปสู่เครือข่าย จนกระทั่งถึงระดับลุ่มน้ำหลัก (เป็นงานของหน่วยสนาม)

๕. อาณาเขตสร้างกฎ

หมายถึงการกำหนดกลยุทธการพัฒนาการจัดการทรัพยากรของชุมชน ด้วยการ กำหนดอาณาเขตลุ่มน้ำขนาดเล็ก ให้ชุมชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ร่วมกัน หรือแบ่งแยกกันดูแลรักษา ปึ่งกันมิให้คนจากลุ่มน้ำอื่น ๆ มาบุกรุกทำลาย และโดยการแบ่งเขตเช่นนี้ ก็จะนำไปสู่การ กำหนดการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละเขตลุ่มน้ำ ว่าที่ดินใดควรเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน ป่าใช้สอยที่สาธารณะ ที่ทำกิน สวน ไร่ นา หมู่บ้าน ลาน้ำ เหมืองฝาย โดยชุมชน อย่างชัดเจนด้วย

กฎข้อบังคับ ตลอดจนคณะกรรมการผู้ควบคุมกฎของแต่ละลุ่มน้ำอาจจะ แตกต่างกันในรายละเอียด แต่จะมีหลักการใหญ่ ๆ ที่เหมือนกัน และควบคุมกันโดยองค์กร เครือข่ายที่อาศัยการจัดสรรน้ำแก่ชุมชนเป็นหลัก กลยุทธที่สำคัญคือ การสร้างรูปจำลอง และข้อมูลรายละเอียดเพื่อให้ชุมชนเข้าใจว่านาของผู้ใดใช้ลำห้วย นา สวนของผู้ใดใช้แม่น้ำ และแต่ละชุมชนมีการใช้น้ำอย่างไรและกลุ่มคนที่อยู่กินในน้ำเดียวกัน ควรจะมีความสำนึก และกฎระเบียบการใช้น้ำร่วมกันอย่างไร เป็นต้น (เป็นงานของหน่วยสนามร่วมกับชุมชน)

๖. ตั้งบทบาทการพัฒนา

เมื่ออาณาเขตของทรัพยากร และหมู่บ้านเป้าหมาย ตลอดจนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ถูกตั้งขึ้น เพื่อการจัดระเบียบชุมชน โดยตัวชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติภายใต้การสนับสนุนของรัฐ มาถึงระดับหนึ่ง เวทีชาวบ้านจะถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นสภาชาวบ้าน และเป็นสภาเครือข่ายลุ่มน้ำ สภาดังกล่าวนี้จะถูกพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้น จนสามารถวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ กำหนดสภาพ ไร่ปัญหาเป็นจุดมุ่งหมาย และกำหนดแนวทางแก้ไขโดยการวางแผนและกิจกรรมอย่างสอดคล้อง กับแผนของ กชช. และแผน รพค. หรือ แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงได้

แผนงานจะถูกสร้างขึ้นจากชุมชน ภายใต้กรอบแผนหลักของรัฐ ส่วนการ ปฏิบัตินั้นชุมชนจะ เป็นผู้ปฏิบัติ และรัฐเป็นผู้สนับสนุน

๗. ประชาพึ่งตนเอง

หมายถึงกระบวนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชนจะ เกิดขึ้น อย่างต่อเนื่อง โดยวิธีการจัดสร้างข้อมูล ข่าวสาร การเผยแพร่ข่าวสารที่ถูกต้องที่รวมเข้ากับการ สร้างรากฐานของความคิด คุณธรรมและเมตตาธรรม ตลอดจนการสร้างวิถีคิดอย่างถูกต้อง จะนำไปให้ชาวบ้าน ตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนจนเกิดความมั่นใจ สูงขึ้นเรื่อย ๆ

การให้ความรู้ที่ลึกซึ้ง กว้างขวางอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาจะทำให้ชุมชน พัฒนาด้วยตัวของเขาเอง นี่คือการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง หรือแบบพึ่งกันเอง การพึ่งผู้อื่น ทางด้านความคิดและการกระทำจะลดลงเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเป็นที่พึ่งของชุมชนอื่น และ ขยายแนวความคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองไปสู่ชุมชนต่าง ๆ โดยตนเองเป็นที่เลี้ยงได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

แผนงานด้านนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสนับสนุน การศึกษา วิจัย ค้นคว้า ทดลองโดยชุมชนเองและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้นำมาเสนอต่อสภาชุมชน หรือ เวทีชาวบ้านเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

๘. ชุมชนสืบสาน

เพื่อป้องกันมิให้คนรุ่นใหม่มีระบบคุณค่า วิถีชีวิต และคุณภาพชีวิตที่ด้อยลง กว่าเดิม ภูมิปัญญาของคนรุ่นนี้ จะต้องถูกสืบสานต่อไปสู่คนรุ่นลูกและรุ่นหลาน โดยวิธีการ ที่จะนำการจัดการศึกษาโดยชุมชน เพื่อชุมชนเข้ามาพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ แผนงานด้านนี้จึง เป็นการกำหนดกิจกรรม เกี่ยวกับการจัดให้ชุมชนได้มีโอกาสถ่ายทอด ความรู้ การศึกษา แก่บุตรหลานของพวกเขาเอง อย่างเป็นระบบ ที่อาจจะไม่เหมือนกับ การศึกษาที่รัฐ เป็นฝ่ายจัดให้แก่ชุมชน

การสืบสานความรู้โดยชุมชน ถ้ายทอดแก่บุตรหลานได้ถูกละเลยเมื่อรัฐเข้ามาจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน และทำให้ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนได้ขาดหายไบบอย่างน่าเสียดาย การกำหนดแผนงานที่จะเป็นการสร้างแนวคิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องขึ้นใหม่โดยมองไปที่กิจกรรมโดยชุมชนที่จะต้องทำอย่างต่อเนื่องแทนที่จะมองว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดจากการดำเนินการของรัฐอย่างไม่สิ้นสุด

๕. ถวายราชการ เป็นพระบารมี

งานที่ยากเข็นซึ่งจะต้องทำเพื่อแก้ปัญหาอันวิกฤติของประเทศนี้มีลักษณะเหมือนคำพังเพยที่ว่า ปิดทองหลังพระ ไม่อาจจะไม่มีใครพบเห็นได้ ดังนั้น ผู้ร่วมดำเนินการทั้งหลายจึงต้องมีจิตมุ่งหมายเป็นอุดมการณ์ลึก ๆ ร่วมกันไว้ที่จุดใดจุดหนึ่ง จึงจะบรรลุถึงเป้าหมายได้ จุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ทุกคนได้มุ่งไปที่เพื่อชาติ อันหมายถึงคนในแผ่นดิน ที่จะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อศาสนาอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเพื่อพระมหากษัตริย์ อันได้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตลอดจนองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถผู้เป็นศูนย์รวมแห่งชาวไทยทั้งปวงผู้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอย่างไม่ยอมเหน็ดเหนื่อยทอดยอดชีวิตเพียงเพื่อให้พสกนิกรของพระองค์ได้พ้นจากความลำบากและทุกข์ทั้งปวง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. สามารถป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ที่เหลืออยู่ จำนวน ๘,๐๐๐,๐๐๐ ไร่ ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ ปิง วัง ยม น่าน
๒. สามารถฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลาย โดยการปลูกขึ้นใหม่ จำนวน ๔๕๐,๐๐๐ ไร่ และป่าที่ฟื้นฟูตามธรรมชาติ จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ รวมพื้นที่ ๕๕๐,๐๐๐ ไร่
๓. ประชาชนมีจิตสำนึก และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ มากขึ้นจนสามารถกลายเป็นผู้ป้องกันรักษาและพัฒนาทรัพยากร
๔. ประชาชนในเขตพื้นที่โครงการฯ มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งในพื้นที่ที่เหมาะสม และมีพื้นที่ทำกินอย่างพอเพียงต่อการยังชีพ
๕. ประชาชนมีระดับความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
๖. ประชาชนและป่าไม้สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยมีการใช้การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ อย่างถูกต้องเหมาะสม
๗. ประชาชนได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ จากรัฐ
๘. จะสร้างภาพพจน์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างประชาชนและป่าไม้โดยไม่มี การทำลายให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

๓.๒.๕.๓ โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อประโยชน์ของพสกนิกรชาวไทย ทรงตราคุณพระราชกฤษฎีกาเสด็จพระราชดำเนินไปยังท้องที่ทุรกันดารทั่วประเทศ เพื่อการศึกษา และรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้น ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม พระองค์ได้ทรง พร้อมด้วยพระปรีชาสามารถอันสูงส่ง ทรงพระราชทานพระราชดำริเป็นอเนกประการเกี่ยวกับการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ในการเสด็จพระราชดำเนิน ทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศทรงพระราชทานความรู้ทั้งภาคปฏิบัติเกี่ยวกับ เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่ายิ่งต่อทั้งข้าราชการฝ่ายบริหาร ฝ่ายปฏิบัติ และประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ควบคู่ กับการอนุรักษ์เสมอ ด้วยการทรงจัดการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์แก่พสกนิกร มากที่สุด โดยมีผลกระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ดังจะเป็นได้จากโครงการพระราช- ดำริมากกว่า ๒,๐๐๐ โครงการ อยู่ทุกภาคของประเทศ สรุปได้คือการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำ ทรัพยากรที่ดิน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ การป้องกันการพังทลายของดิน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คนในชาติได้อยู่อย่างสมบูรณ์ แต่ละโครงการจะมีแนวทางการพัฒนา อย่างเป็นระบบและมีสหสัมพันธ์ที่สอดคล้องและเหมาะสมต่อศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่เป็นอย่างดี พระราชวินิจฉัยของพระองค์เป็นที่ยอมรับของนานา ประเทศ ดังนั้นปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าควรที่จะร่วมมือร่วมใจในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้เพื่อ สนองแนวพระราชดำริของพระองค์ท่านต่อไป

ปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยได้ลดน้อยถอยลงตามลำดับ ทำให้ส่งผล กระทบต่อการดำรงชีพของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้เกิดภัยธรรมชาติ ได้แก่ ความแห้งแล้งและอุทกภัยบ่อยครั้ง ตลอดจนผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ของชาติ ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นสภาพปัญหาความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นได้ทรงทราบ ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงห่วงใย พสกนิกร จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการ ในพระองค์อัญเชิญพระราชกระแสมายังกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามหนังสือสำนักราช เลขาธิการที่ รล ๐๐๐๘/๑๑๘๕๑ ลงวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้หามาตรการยับยั้ง การทำลายป่าและเร่งฟื้นฟูป่ารุกคืบต้นน้ำลำธาร โดยทรงโปรดฯให้พิจารณาปัญหาการขาดแคลน น้ำซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของชาติที่จะต้องเร่งแก้ไขโดยด่วนที่สุด

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้อัญเชิญพระราชกระแสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มาเป็นแนวทางในการดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ซึ่งเป็นเขตป่าอนุรักษ์ที่เสื่อมสภาพโดยเร่งด่วน อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานโดยภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวจะไม่สามารถที่จะฟื้นฟูสภาพป่าไม้ที่เสื่อมสภาพได้ทันต่อเหตุการณ์ หากจะปลูกป่าให้ได้จำนวนมากในระยะเวลายันสั้นเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติดังกล่าวให้ได้ผลอย่างแท้จริง จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจ และกำลังทรัพย์ที่ใช้ในการปลูกป่าจากคนในชาติทุกหมู่เหล่าเพื่อถวายเป็นราชสักการะ ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้จัดทำโครงการปลูกป่าดาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ ขึ้น

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศให้บรรลุตามนโยบายรัฐ
๓. เพื่อรณรงค์ให้คนในชาติทุกหมู่เหล่า ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้น
๔. เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในชาติมีความรัก และหวงแหนทรัพยากรป่าไม้

เป้าหมายของโครงการ

๑. ปลูกป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่มีสภาพเสื่อมโทรม จำนวน ๕ ล้านไร่
๒. ปลูกต้นไม้บริเวณสองข้างทาง รวมทั้งสองฝั่งแม่น้ำลำคลอง และอ่างเก็บน้ำ จำนวน ๕๐,๐๐๐ กิโลเมตร
๓. ปลูกต้นไม้ในบริเวณโรงเรียน และสถานที่ราชการทุกแห่งทั่วประเทศ
๔. ปลูกต้นไม้ในบริเวณศาสนสถาน เช่น วัด สำนักสงฆ์ มีสปีด โบสถ์ ทั่วประเทศ
๕. ปลูกต้นไม้ในเขตเมืองและชุมชน เช่น สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ บริเวณกำจัดของเสีย ฯลฯ ทุกแห่งทั่วประเทศ

พื้นที่เป้าหมาย

๑. จากข้อมูลพื้นที่ ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีนโยบายให้กรมป่าไม้ ส่งการให้สำนักงานป่าไม้เขต สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานส่งเสริมการปลูกป่า และสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกันสำรวจพื้นที่ถูกทำลายเสื่อมสภาพในแต่ละท้องที่เพื่อ

เป็นพื้นที่เป้าหมายสำหรับปลูกฟื้นฟูสภาพป่า ตามนโยบายของรัฐบาล เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖

กรมป่าไม้ พิจารณาจากหลักเกณฑ์การสำรวจแล้วเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมควรแก่การปลูกป่า ไม่มีปัญหาข้อขัดแย้งกับราษฎร อีกทั้งได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการลักลอบทำลายทรัพยากรป่าไม้ ประจำจังหวัดมาแล้ว จึงได้กำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เป้าหมายโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ ปีที่ ๕๐ รวมจำนวน ๑,๓๔๕ แปลง เป็นพื้นที่ประมาณ ๕,๕๙๙,๗๘๗.๙๕ ไร่ ดังนี้

ท้องที่ภาคเหนือ (๑๓ จังหวัด) จำนวน ๔๕๙ แปลง พื้นที่ประมาณ ๓.๒๒ ล้านไร่

ท้องที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๓๕๙ แปลง พื้นที่ประมาณ ๑.๔๓ ล้านไร่ (๑๗ จังหวัด)

ท้องที่ภาคกลาง - ภาคตะวันออก จำนวน ๓๐๓ แปลง พื้นที่ประมาณ ๐.๖๔ ล้านไร่ (๑๘ จังหวัด)

ท้องที่ภาคใต้ (๑๑ จังหวัด) จำนวน ๒๒๔ แปลง พื้นที่ประมาณ ๐.๓๑ ล้านไร่

โดยแบ่งจำนวนแปลงตามลักษณะพื้นที่ ดังนี้

อุทยานแห่งชาติ จำนวน ๑๕๓ แปลง พื้นที่ประมาณ ๐.๔๖ ล้านไร่

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน ๕๙ แปลง พื้นที่ประมาณ ๐.๔๔ ล้านไร่

ป่าสงวนแห่งชาติและอื่น ๆ จำนวน ๑,๑๑๓ แปลง พื้นที่ประมาณ ๔.๗๐ ล้านไร่

พื้นที่เป้าหมายดังกล่าวนอกจากจะไม่มีปัญหากับราษฎรในพื้นที่แล้ว ยังไม่อยู่ในพื้นที่ป่าที่เสื่อมสภาพที่มีราษฎรถือครองทำกิน ซึ่งกรมป่าไม้ได้มอบให้ สปก. รับผิดชอบดำเนินการ จำนวน ๔๔.๒๘ ล้านไร่ อีกด้วย

๒. การปลูกต้นไม้บริเวณสองข้างทาง ถนนกรมทางหลวงประมาณ ๒๐,๐๐๐ กม. ถนน รพช. ประมาณ ๒๘,๙๒๕ กม. ถนนกรมโยธาธิการ ประมาณ ๑๒,๐๐๐ กม. และถนน องค์การบริหารส่วนจังหวัด ถนนตำบล หมู่บ้าน รวมทั้งการปลูกต้นไม้สองฝั่งแม่น้ำ ลำคลอง ทั่วประเทศ

๓. การปลูกต้นไม้ในบริเวณโรงเรียน สถานศึกษา ทุกแห่งทั่วประเทศ

๔. การปลูกต้นไม้ในบริเวณศาสนสถาน เช่น วัด สำนักสงฆ์ มัสยิด โบสถ์ ทั่วประเทศ

๕. การปลูกต้นไม้ในเขตเมืองและชุมชน เช่น สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อน หย่อนใจบริเวณสองข้างทาง ริมแม่น้ำลำคลอง บริเวณอ่างเก็บน้ำ บริเวณกำจัดของเสีย ฯลฯ ทุกแห่งทั่วประเทศรวมถึงการปลูกต้นไม้ของชุมชนในป่าชุมชนใดที่ดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ซึ่งมีความลาดชันเกิน ๓๕ องศา ให้ร่วมโครงการได้

พื้นที่ตามข้อ ๒.๕ ที่เคยปลูกต้นไม้มาก่อนแล้ว แต่ยังไม่สมบูรณ์ ดำเนินการ ปลูกเสริมให้สมบูรณ์สวยงามต่อไป

หลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่

พื้นที่ปลูกป่าตามโครงการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทาน แนวทางเกี่ยวกับโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ว่า

๑. ต้องไม่นำพื้นที่ราษฎรครอบครองอยู่ก่อนแล้วมาใช้ปลูกป่าในโครงการฯ เพราะจะทำให้เกิดความเดือดร้อน

๒. การปลูกป่าต้องปลูกให้เป็นป่าจริง ๆ มีไม้พื้นเมืองนานาชนิด

๓. การปลูกจากพื้นที่บนภูเขาที่ถูกทำลายโล่งเตียนไล่ลงมาสู่พื้นราบ

๔. ให้ปลูกป่าแฝกแซมสลับ เพื่อยึดดินป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และเพื่อรักษาหน้าดินและความชุ่มชื้นของผิวดินด้วย

๕. ควรทำแผงดักหมอก ด้วยวัสดุท้องถิ่นราคาถูก ปักไว้ข้างหลุมที่ปลูกต้นไม้ ตอนบ่ายจะช่วยป้องกันแดด ตอนกลางคืนมีหมอกและละอองน้ำค้างมาเกาะกลายเป็นหยดน้ำ ไหลสู่โคนต้นพอจะอาศัยเลี้ยงต้นไม้ในระยะแรก ๆ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่โดยใช้

๑. พื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่มีสภาพ ป่าเสื่อมสภาพแต่มีศักยภาพเหมาะสมต่อการปลูกฟื้นฟูสภาพป่า

๒. พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ บริเวณซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๐ และ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าเพื่ออนุรักษ์และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ที่ไม่มีสภาพป่าหรือถูกทำลายลง แต่มีศักยภาพเหมาะสมต่อการปลูกฟื้นฟูสภาพป่า

๓. ลักษณะพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการปลูกฟื้นฟูสภาพป่า

- พื้นที่ภูเขาสูงชันและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร
- พื้นที่ลุ่มแหลมที่มีผลคุกคามต่อระบบนิเวศ
- พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรม
- พื้นที่ที่มีการเจริญเติบโตทดแทน ตามธรรมชาติอย่างเชื่องช้า

การเตรียมพื้นที่ เป้าหมาย

เพื่อให้การดำเนินงานของผู้ร่วมโครงการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย กรมป่าไม้ได้สั่งการให้ป่าไม้เขตแต่งตั้งเจ้าหน้าที่สำหรับอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการติดต่อ ข้อมูล แผนที่ ชนิดไม้ที่ปลูก วิธีการปลูกและบำรุงรักษาไว้ประจำที่สำนักงาน อีกทั้ง แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำแปลงปลูก เพื่อดูแลพื้นที่ไม่ให้มีปัญหาการบุกรุกถือครองกับราษฎรเพิ่มเติม การปักหลักแสดงแนวเขตและจัดทำป้ายโครงการ การประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรในพื้นที่ทราบ ตลอดจนสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ปลูกไว้แล้ว

อัตราค่าใช้จ่ายในการปลูกป่าต่อไร่

ค่าใช้จ่ายในการปลูกป่าต่อไร่ เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท ดังนี้

๑. ปลูกปีที่ ๑	เป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท
๒. บำรุงสวนเพิ่มปีที่ ๒	เป็นเงิน ๕๐๐ บาท
๓. บำรุงสวนเพิ่มปีที่ ๓	เป็นเงิน ๕๐๐ บาท

วิธีการและชนิดพันธุ์ไม้ที่ใช้ปลูก

การปลูกต้นไม้ให้ปลูกคละกันตั้งแต่ ๕ ชนิดขึ้นไป จำนวนไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ต้น/ไร่ โดยวิธีการปลูกเสริมป่า กรมป่าไม้ได้เตรียมเพาะชำกล้าไม้ ตามความเหมาะสมของท้องถิ่น ชนิดไม้มากกว่า ๑๕๐ ชนิด ไว้สนับสนุนโครงการ ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับงบประมาณเตรียมกล้าไม้ ๒๙๓.๔ ล้านบาท เพื่อใช้ปลูกป่าในพื้นที่จำนวน ๑.๓๕ ล้านไร่ กระจายตามหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วประเทศ จำนวน ๑๐๘๘ หน่วยงาน

การดำเนินการปลูกป่าตามโครงการ

๑. กรณีผู้ร่วมโครงการจะดำเนินการปลูกป่าเอง

เมื่อผู้เข้าร่วมโครงการได้จองพื้นที่เป้าหมายแปลงหนึ่งแล้วประสงค์จะปลูกป่าในพื้นที่ดังกล่าวเองก็สามารถดำเนินการได้ หรือจะติดต่อว่าจ้างบริษัท สมาคมสถาบันการศึกษา รวมทั้งหน่วยงานของทางราชการ หรือรัฐวิสาหกิจใด ๆ ให้ช่วยดำเนินการปลูกป่าในพื้นที่ของตนเองได้ตามความประสงค์ โดยผู้ดำเนินการปลูกป่าจะกระทำในนามของพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งกรมป่าไม้ได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำแปลงปลูกทั้ง ๑,๓๔๕ แปลง ไว้แล้ว โดย

กรณีพื้นที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ อาศัยอำนาจของอธิบดีกรมป่าไม้ ตามความนัยมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

กรณีเป็นอุทยานแห่งชาติ อาศัยอำนาจของอธิบดีกรมป่าไม้ ตามความนัยมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบกรมป่าไม้

กรณีเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อาศัยอำนาจของอธิบดีกรมป่าไม้ ตามความนัยมาตรา ๓๔ แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบกรมป่าไม้

๒. กรณีผู้ร่วมโครงการไม่ประสงค์ที่จะปลูกป่าเอง

เมื่อผู้เข้าร่วมโครงการไม่ประสงค์ที่จะปลูกป่าเองก็สามารถดำเนินการได้โดยร่วมสมทบทุนได้ที่คณะกรรมการกองทุนปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ทำเนียบรัฐบาล โดยมี ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี (นายบัญญัติ บรรทัดฐาน) เป็นประธานคณะกรรมการ และเพื่อให้การบริหารเงินกองทุนเป็นไปโดยคล่องตัว เกิดผลในทางปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของผู้ร่วมโครงการโดยดำเนินการในรูปของ "มูลนิธิ" มีคณะกรรมการมูลนิธิเป็นผู้ควบคุมบริหารการดำเนินงาน

สำหรับการปลูกป่าของมูลนิธิสามารถให้ผู้หนึ่งผู้ใดดำเนินการแทนได้ เช่นเดียวกับกรณีแรกในอัตราค่าใช้จ่ายต่อบีดังนี้

ปลูกปีที่ ๑	เป็นเงิน	๒,๐๐๐ บาท
บำรุงสวนเดิมปีที่ ๒	เป็นเงิน	๕๐๐ บาท
บำรุงสวนเดิมปีที่ ๓	เป็นเงิน	๕๐๐ บาท

ในการดำเนินการทั้ง ๒ กรณีดังกล่าวเจ้าหน้าที่ป่าไม้ประจำแปลงปลูกแต่ละแปลงจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แนะนำวิธีการปลูก การดูแลรักษาและอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์ต่อไป

การดำเนินงาน

การดำเนินงานของโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ จะประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ๔ กิจกรรม คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านความร่วมมือในการปลูกป่า ด้านการจัดตั้งกองทุน และด้านการติดตามและประเมินผล

๑. กิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์

๑.๑ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชนทุกประเภท เพื่อการแนะนำโครงการปลูกป่าต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบ เข้าใจ และเข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการ รวมทั้งการประกวดต่าง ๆ

๑.๒ การรณรงค์ให้กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และปัญหาภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากพื้นที่ป่าไม้ลดลง

๒. กิจกรรมด้านความร่วมมือในการปลูกป่า

ดำเนินการในกิจกรรม ๒ กิจกรรม คือ การปลูกป่า และการเพาะชำกล้าไม้

๒.๑ กิจกรรมด้านการปลูกป่า

ดำเนินการปลูกป่าโดยคนในชาติทุกหมู่เหล่า ทุกสาขาอาชีพ คือ

๒.๑.๑ โครงการปลูกป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีสภาพเสื่อมโทรม เขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตต้นน้ำลำธาร และในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่เป็นเขตป่าอนุรักษ์ จำนวนพื้นที่ ๑,๓๔๕ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๕ ล้านไร่

๒.๑.๒ โครงการปลูกต้นไม้บริเวณสองข้างทาง สองฝั่งแม่น้ำลำคลอง รอบอ่างเก็บน้ำ หน่วยงานดำเนินการ ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมทางหลวง จังหวัด ร่วมกับองค์กรหมู่บ้าน ตำบล และประชาชน

๒.๑.๓ โครงการปลูกต้นไม้ในบริเวณโรงเรียน สถานที่ราชการ หน่วยงานดำเนินการ ได้แก่ จังหวัด ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรหมู่บ้าน ตำบล ร่วมกับครู นักเรียน ลูกเสือ และประชาชน

๒.๑.๔ โครงการปลูกต้นไม้ในบริเวณศาสนสถาน เช่น วัด สำนักสงฆ์ มัสยิด และโบสถ์ เป็นต้น หน่วยงานดำเนินการ ได้แก่ จังหวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรหมู่บ้าน ตำบล และประชาชน ร่วมกับพระสงฆ์ และนักบวช ในศาสนาต่าง ๆ

๒.๑.๕ โครงการปลูกต้นไม้ในเขตเมือง เช่น ปลูกต้นไม้เป็นสวนสาธารณะที่พักผ่อนหย่อนใจ บริเวณสองข้างถนน ริมน้ำลำคลอง อ่างเก็บน้ำ บริเวณกำจัดของเสีย เป็นต้น เพื่อความร่มรื่น สวยงาม หน่วยงานดำเนินการ ได้แก่ เทศบาล วิทยาลัย โรงเรียน องค์กร เอกชน และประชาชน

๒.๒ กิจกรรมด้านการเพาะชำกล้าไม้

๒.๒.๑ การเพาะชำกล้าไม้โดยป่าไม้

กรมป่าไม้มอบหมายให้หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการเพาะชำกล้าไม้ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ เพื่อสนับสนุนกล้าไม้ในการดำเนินการตามกิจกรรมในข้อ ๒ ในเขตพื้นที่ ป่าอนุรักษ์ เนื้อที่ประมาณ ๕ ล้านไร่ จำนวน ๑,๓๔๕ แปลง และบริเวณสองข้างทาง โรงเรียน ศาสนสถาน และในเขตเมือง

๒.๒.๒ การเพาะชำกล้าไม้โดยส่วนราชการอื่น เช่น องค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร ฯลฯ เพื่อสนับสนุนการเพาะชำกล้าไม้ในอีกส่วนหนึ่ง

๒.๒.๓ การเพาะชำกล้าไม้โดยโรงเรียน วัด องค์กรหมู่บ้าน ตำบล เพื่อสนับสนุนการสร้างงานและกระจายรายได้ไปสู่หมู่บ้านและตำบล รวมทั้งเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ประชาชนเกิดใจรักต้นไม้และป่าไม้

๓. กิจกรรมด้านการจัดตั้งกองทุน

ดำเนินการรณรงค์เพื่อจัดตั้งกองทุน ให้ประชาชนรายย่อยได้มีส่วนร่วมปลูกป่าตามโครงการโดยทั่วถึง รวมทั้งผู้ที่ตั้งใจจะทำกิจกรรมพิเศษให้กับตัวเองในวันสำคัญเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น วันเกิด วันครบรอบวันแต่งงาน วันเกิดสมาชิกภายในครอบครัว โดยการปลูกต้นไม้ให้กับแผ่นดินซึ่งสามารถบริจาคเงินสมทบเข้ากองทุนนี้ได้ เงินจำนวนนี้จะนำไปให้ผู้รับปลูกดำเนินการ

๔. กิจกรรมด้านการติดตามและประเมินผล

๔.๑ กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการติดตามผลการดำเนินงานการปลูกป่าในโครงการต่าง ๆ

๔.๒ กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ ในการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ในระหว่างดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ในช่วงการดำเนินงานตามโครงการ

๔.๓ รายงานผลการดำเนินงาน โดยสรุปผลในแต่ละปีและผลการดำเนินงานเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ

๔.๔ กำหนดหลักเกณฑ์การประกวดโครงการและหลักเกณฑ์การจัดรางวัลสำหรับโครงการดีเด่น องค์กร และผู้ปฏิบัติงานดีเด่น

งบประมาณในการดำเนินการ

ในการดำเนินงานตามโครงการ จะมีงบประมาณจากภาครัฐในการจัดเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการปลูกป่าไม้ เช่น การสำรวจ การประชาสัมพันธ์ การจัดเตรียมกล้าไม้ และสนับสนุนการปลูกต้นไม้ในโครงการปลูกป่าต่าง ๆ ดังนี้

งบประมาณในการดำเนินการ

กิจกรรมหลัก	งบประมาณ (ล้านบาท)			รวม
	๒๕๓๗	๒๕๓๘	๒๕๓๙	
๑. กิจกรรมผลิตสื่อเพื่อการส่งเสริม	๒.๓๐	๒.๓๐	๒.๓๐	๖.๙๐
๒. กิจกรรมฝึกอบรม	๗.๐๐	๗.๐๐	๗.๐๐	๒๑.๐๐
๓. กิจกรรมการเพาะชำกล้าไม้เพื่อปลูกป่าในพื้นที่อนุรักษ์	๕๔๐.๙๕	๕๔๐.๙๕	๗๒๖.๐๐	๑,๘๐๗.๙๐
๔. กิจกรรมการเพาะชำกล้าไม้เพื่อการปลูกต้นไม้บริเวณสองข้างถนน	๔๙.๐๐	๔๘.๑๐	๔๘.๐๐	๑๔๕.๑๐
๕. กิจกรรมการเพาะชำกล้าไม้เพื่อการปลูกต้นไม้ในบริเวณโรงเรียน สถานที่ราชการ ศาสนสถานในเขตเมือง	๑๓๓.๐๒	๑๓๓.๐๐	๑๓๓.๐๐	๓๙๙.๐๒
๖. กิจกรรมอำนวยการ	๖.๘๐	๖.๘๐	๖.๘๐	๒๐.๔๐
รวม	๗๓๙.๐๗	๗๓๙.๑๕	๙๒๖.๑๐	๒,๔๐๔.๓๒

สำหรับภาคเอกชนผู้เข้าร่วมโครงการปลูกป่า จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการปลูกป่าและบำรุงรักษาเอง ซึ่งสามารถปลูกเองหรือจ้างผู้อื่นปลูกก็ได้ สำหรับผู้จะร่วมโครงการรายย่อยที่ไม่สามารถดำเนินการเองได้ ก็สามารถส่งเงินเข้ากองทุนเพื่อรวบรวมนำไปดำเนินการปลูกป่าตามโครงการให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ ลงมติว่า

๑. เห็นชอบโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ และอนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้ ตามที่คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติเสนอ สำหรับงบประมาณในการดำเนินการโครงการดังกล่าว ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตกลงในรายละเอียดกับสำนักงานงบประมาณต่อไป โดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับข้อสั่งเกตของคณะรัฐมนตรีไปดำเนินการด้วย ดังนี้

๑.๑ ปัจจุบันป่าชายเลนได้ถูกทำลาย และเสื่อมสภาพไปอย่างรวดเร็ว จึงควรพิจารณาให้โครงการนี้ครอบคลุมถึงป่าชายเลนด้วย

๑.๒ เพื่อให้งานโครงการนี้ได้ผลอย่างเต็มที่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะต้องให้ความสำคัญในการผลิตกล้าไม้ เทคนิคในการปลูกและการบำรุงรักษา

๑.๓ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่างานตามโครงการประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ควรจะได้กระจายการดำเนินงานและความรับผิดชอบในทุกระดับทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน โดยในภาครัฐนั้นควรมีให้องค์กรในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด เข้ามามีส่วนร่วม

๑.๔ ควรจะได้มีการประสานในการดำเนินการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๑.๕ ควรจะมีการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการ แล้วรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบด้วย

๒. อนุมัติให้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ

๓. ให้กระทรวงการคลังรับไปพิจารณาหามาตรการจูงใจที่จะให้ภาคเอกชน เข้ามาร่วมโครงการ เช่น การอนุญาตให้หน้าค่าใช้จ่าย หรือเงินบริจาคมาหักเป็นค่าใช้จ่าย ในการคำนวณภาษีเงินได้และนำเสนอละคณะรัฐมนตรีต่อไป

๔. ให้ส่วนราชการและหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงานในโครงการนี้ด้วย

ผลการดำเนินงาน

กรมป่าไม้ได้กำหนดพื้นที่ซึ่งสำนักงานป่าไม้เขต สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานส่งเสริมการปลูกป่าและสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้ร่วมกันสำรวจไว้ และผ่านความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการลักลอบทำลาย ทรัพยากรป่าไม้ ประจำจังหวัดแล้ว เป็นพื้นที่เป้าหมายรองรับโครงการปลูกป่าถาวร เฉลิมพระเกียรติฯ รวมจำนวน ๑,๓๔๕ แปลง พื้นที่ประมาณ ๕,๕๙๙,๗๘๗.๙๕ ไร่ พื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลายจนเสื่อมสภาพป่า และไม่มีปัญหาขัดแย้งกับราษฎร

ภายหลังการกำหนดพื้นที่เป้าหมายแล้ว ปรากฏว่า พื้นที่เป้าหมายโครงการ ปลูกป่าที่กำหนดไว้บางแปลง ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากปัญหาการครอบครอง พื้นที่ของราษฎรและบางแปลงได้ดำเนินการปลูกป่าตามแผนงานปกติไปแล้ว กรมป่าไม้ จึงได้ปรับปรุงแก้ไขข้อมูลพื้นที่แปลงป่าใหม่ โดยเชิญเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาร่วมกันจัดทำข้อมูลและแผนที่ซึ่งปรากฏว่า ได้พื้นที่ดำเนินการทั้งหมด จำนวน ๑,๑๒๒ แปลง พื้นที่ประมาณ ๔,๔๘๓,๐๓๒.๓๐ ไร่ ซึ่งได้สั่งการให้หน่วยงานของกรมป่าไม้สำรวจ ตรวจสอบหาพื้นที่ให้ได้ครบตามจำนวนเป้าหมายโดยด่วนแล้ว

กรมป่าไม้ได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำแปลงปลูกป่าแต่ละคน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ร่วมโครงการฯ โดยให้คำแนะนำวิธีการปลูก การดูแลและบำรุงรักษา ตลอดจนประสานงานด้านกล้าไม้และการจ้างแรงงานในพื้นที่ รวมทั้งได้จัดทำสมุดบันทึก ประจำแปลงปลูกป่าแต่ละแปลง เพื่อจดบันทึกข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับแปลงปลูกป่านั้น ๆ อาทิ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพป่า ชนิดพรรณไม้ การคมนาคม และข้อมูล ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่

ผู้ร่วมโครงการจองพื้นที่ปลูกป่า (ข้อมูลวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗)

แจ้งความจำนงจองพื้นที่ ๓,๓๖๘,๙๐๘.๖๘ ไร่

ตรวจสอบลงทะเบียนแล้ว ๒,๒๕๐,๒๐๗.๖๕ ไร่

ผู้บริจาคเงินเข้ากองทุนปลูกป่า จำนวนประมาณ ๖๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (คณะกรรมการกำลัง ดำเนินการบริหารเงินกองทุนปลูกป่า ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘)

ผลการปลูกป่าตามโครงการฯ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗

- รวมพื้นที่ปลูกป่าตามโครงการประมาณ ๒๔๐,๖๘๔ ไร่
๑. ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ประมาณ ๙๙,๒๙๓ ไร่
๒. ในพื้นที่นอกเขตอนุรักษ์ ประมาณ ๑๔๑,๓๙๑ ไร่

การเพาะชำกล้าไม้โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ปีงบประมาณ ๒๕๓๗

กิจกรรม	แผนงาน	งบประมาณ	ผลการปฏิบัติ
เพาะชำกล้าไม้ ตั้งศูนย์เพาะชำ	๒๙๓,๕๐๐,๐๐๐ กล้า ๓ แห่ง	๔๙๐,๐๙๔,๐๐๐ บาท (๓๒,๕๙๐,๐๐๐ บาท)	๒๙๗,๑๒๐,๙๓๕ กล้า (๑๙๙ ชนิด)

กล้าไม้ค้างปี (๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๗) ประมาณ ๒๐๖,๑๒๐,๙๗๐ กล้า (จ่ายกล้าไม้ ๙๔,๗๙๕,๔๕๒ กล้า)

กล้าไม้ตาย (อุทกภัย) ๑,๑๙๕,๖๑๓ กล้า ให้แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนหาผู้รับผิดชอบ
ทางแพ่ง (ขณะนี้รอฟังผล)

กล้าไม้ที่เหลือดังกล่าว จะต้องดูแลรักษาให้เจริญเติบโตแข็งแรง เพื่อนำไป
ปลูกในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ซึ่งเป็นการเหมาะสมที่ผู้ร่วมโครงการมีความต้องการได้กล้าไม้ที่มี
ขนาดโตกรมป่าไม้จัดหางบประมาณโดยลดแผนการเพาะชำกล้าไม้ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มาบางส่วน
มาเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลกล้าไม้ค้างปี ขณะนี้ อยู่ระหว่างทำความเข้าใจตกลงค่าใช้จ่ายจาก
สำนักงบประมาณกำหนดค่าใช้จ่ายต่อดัน มีบัญชีข้อมูลกล้าไม้ค้างปีแสดงจำนวน ชนิด ที่ตั้ง
อยู่ท้องที่ ๗๑ จังหวัด

งบประมาณโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นเงิน
๑,๒๕๖,๕๑๔,๒๐๐ บาท แบ่ง เป็นกิจกรรมได้ดังนี้

๑. กิจกรรมเพาะชำกล้าไม้ ใช้ปลูกปี พ.ศ. ๒๕๓๗, ๒๕๓๘ ตามโครงการ

และกิจกรรมอื่น ๆ จำนวน ๘๘๘,๐๐๐,๐๐๐ กล้า งบประมาณ
๑.๕๕๒,๘๔๐,๐๐๐ บาท

๒. กิจกรรมบริหารโครงการ เป็นเงิน ๗๐,๒๗๘,๒๐๐ บาท

๓. กิจกรรมก่อสร้างถนน เป็นเงิน ๑๑๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท (๓,๐๐๐ กิโลเมตร)

๔. กิจกรรมทำแนวกันไฟ เป็นเงิน ๒๕,๖๕๐,๐๐๐ บาท (๘,๕๐๐ กิโลเมตร)

กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ได้สั่งระงับงบประมาณการเพาะซากกล้าไม้ปลูกป่า
ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ไว้ชั่วคราว (เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๘) เนื่องจากกล้าไม้
ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เหลือจำนวน ๒๐๑,๑๒๘,๘๗๐ กล้า เพื่อตรวจสอบข้อมูล ความต้องการ
กล้าไม้ที่จะใช้ปลูก ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘,๒๕๓๙ และให้การเพาะซากกล้าไม้ได้สอดคล้องกับ
พื้นที่ปลูกป่า

เหตุที่กล้าไม้เหลือในปี พ.ศ. ๒๕๓๗

๑. ได้เริ่มโครงการปลูกป่าปี พ.ศ. ๒๕๓๗ กำหนดเป้าหมายไว้ ๑,๖๕ ล้านไร่
ในเขตป่าอนุรักษ์ การเตรียมกล้าไม้ต้องเตรียมล่วงหน้า และให้เพียงพอกับการปลูกในฤดูฝน

๒. การปลูกป่าตามข้อ ๑ เป็นการปลูกป่าของผู้ร่วมโครงการ โดยจองพื้นที่
ไปปลูกเอง ผู้ร่วมโครงการใช้เวลาในการเตรียมงบประมาณ บุคลากร ใช้เวลาพอสมควร
ทำให้การปลูกป่าไม่ครบตามเป้าหมาย ทำให้เหลือกล้าไม้ค้างปี ต้องนำไปใช้ปลูกในปี
พ.ศ. ๒๕๓๘

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ผู้ร่วมโครงการที่จองพื้นที่ไว้แล้ว มีความพร้อม มีประสบการณ์
ในการจัดการและบริหารงานปลูกป่า ซึ่งจะปลูกเพิ่มขึ้นมากหลายเท่าตัว

ตัวอย่าง ปตท. กำหนดเป้าหมาย ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๔๑ จำนวน ๑ ล้านไร่
ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ปลูกได้ ๑๔,๐๐๐ ไร่ ในปี ๒๕๓๘ จะปลูก ๒๘๐,๐๐๐ ไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙
ไม่น้อยกว่า ๕๐๐,๐๐๐ ไร่ ปี ๒๕๔๑ จะปลูกครบ ๑ ล้านไร่ รายอื่น ๆ จะใช้อัตราร้อยไม่
แตกต่างกันมากนัก

ผลการดำเนินงานปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติในช่วงกว่า ๑ ปีที่ผ่านมายังไม่
มีการตรวจสอบเรื่องนี้อย่างเป็นทางการ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ ๒๔ เมษายน
พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รายงานว่ายังมีปัญหาใหญ่ ๆ อยู่หลายประเด็นที่จะต้องแก้ไข คือ

ปัญหาข้อที่ ๑ การสร้างจิตสำนึกในการปลูกป่าและอนุรักษ์ป่า เท่าที่ผ่านมารัฐบาลและภาคเอกชนช่วยกันรณรงค์กระทั่งได้ผลดี เป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่งคือ ทำให้ประชาชนและเยาวชนในเขตเมืองที่มีการศึกษา มีสำนึกในเชิงอนุรักษ์อย่างแรงกล้าถึงขั้นรวมตัวกันเดินทางออกไปปลูกป่าในถิ่นทุรกันดารที่เป็นป่าเสื่อมโทรม แต่จิตสำนึกในแนวเดียวกันนี้ยังไม่แผ่ไปถึงประชาชนในชนบทที่อยู่รอบเขตปลูกป่า ดินไม้ที่ปลูกจึงขาดการบำรุงรักษา บางพื้นที่มีการเผาป่าด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ปัญหาข้อที่ ๒ การกำหนดพื้นที่ปลูกป่า เป็นที่น่าสังเกตว่า เขตปลูกป่าที่ทางราชการกำหนดบางแห่งเป็นพื้นที่มีปัญหา แต่มีการอ้างเอาโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติมากลบบเลี่ยนปัญหาที่เกิดขึ้น พอหน้าป้ายโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติมาอีกไว้ เรื่องราวก็เงียบหายไป จึงน่าเชื่อว่าปัญหาลักษณะเดียวกันคงจะมีอีกหลายพื้นที่

ปัญหาข้อที่ ๓ การเพาะกล้าไม้ การปลูกและการบำรุงรักษา หนังสือพิมพ์ "เดลินิวส์" เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๘ ระบุว่า ในตอนบ่ายวันที่ ๑๗ มกราคม นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี เชิญ นายประจวบ ไชยสาส์น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงและสหกรณ์ ไปหารือเรื่องกล้าไม้โครงการเฉลิมพระเกียรติเป็นเวลา ๑ ชั่วโมง หลังจากรหารือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า คนสั่งให้ชะลอการใช้งบประมาณเพาะกล้าไม้ ไม่ใช่ชะลอการปลูก เพราะขณะนี้ยังมีกล้าไม้เหลืออีกกว่า ๒๐๐ ล้านต้น ถ้าเพาะไว้ก่อนจะทำให้เสียค่าบำรุงรักษาโดยเปล่าประโยชน์และในวันเดียวกันนี้ นายผ่อง เล่งอี อธิบดีกรมป่าไม้ ก็กล่าวถึงสาเหตุที่กล้าไม้เหลือจากปี พ.ศ. ๒๕๓๗ จำนวน ๒๐๐ ล้านกว่า เป็นเพราะภาคเอกชนบางส่วนไม่พร้อมที่จะดำเนินการปลูกป่าไม้ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่รัฐบาลวางไว้ จะเชิญภาคเอกชนที่จองไว้มาสอบถามว่าใครสามารถดำเนินการปลูกป่าไม้จริง ๆ บ้าง จากนั้นจะนำตัวเลขความต้องการกล้าไม้เป็นเกณฑ์เพาะชำต่อไป

ปัญหาข้อสุดท้ายคือ ไฟป่า

ไฟป่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียป่าปลูกไปนับแสนไร่ในแต่ละปี

สภาพพื้นที่ตำบลโลกสลุง อำเภอหัตถนาณิกม จังหวัดลพบุรี มีภูเขาหัวโล้นและพื้นที่ราบสลับกัน ชาวบ้านในพื้นที่นี้ส่วนใหญ่ตระหนักดีว่า เมื่อบนเขาไม่มีป่าพื้นราบก็จะขาดน้ำและความชุ่มชื้น ไม่สามารถทำการเกษตรได้ เมื่อมีบริษัทเอกชนรายหนึ่งเข้าไปดำเนินการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติบนภูเขาซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม จำนวน ๑ พันไร่ ทุกคนต่างก็ให้ความร่วมมือด้วยดี แต่มีชาวบ้านบางคนก่อปัญหาให้เกิดไฟป่า ทำให้สูญเสียป่าปลูกเป็นร้อยไร่

๓.๒.๕.๔ โครงการส่งเสริมการปลูกป่าโดยเกษตรกร

การส่งเสริมการปลูกป่าโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นความหวังที่จะอาศัยพลังมวลชนในการเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจของประเทศ วัตถุประสงค์เพื่อมุ่งส่งเสริมให้ท้องถิ่นร่วมมีบทบาทในการปลูกป่า เพื่อประโยชน์ใช้สอยโดยทั่วไป และเพื่อเป็นพลังงานในครัวเรือน การปลูกป่าโดยเกษตรกรได้พัฒนามาจากแนวความคิดที่ว่า ปัจจุบันป่าถูกบุกรุกทำลายและเปลี่ยนแปลงมาเป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมมากขึ้น ดังนั้น โอกาสที่ประชาชนในชนบทจะขาดแคลนไม้ใช้สอยรวมทั้งไม้พืชมะมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกที อีกประการหนึ่งในป่าสงวนแห่งชาติที่จะฟื้นฟูเป็นป่าเศรษฐกิจนั้น มีเกษตรกรเข้าบุกรุกจับจองอยู่เต็มพื้นที่แล้ว การพัฒนาใด ๆ จำต้องคำนึงถึงราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ เริ่มจากการหามาตรการให้ราษฎรเหล่านั้นมีไม้ใช้สอยได้ตามความจำเป็นเสียก่อน โดยไม่ต้องบุกรุกป่าธรรมชาติในบริเวณใกล้เคียง

จากการสำรวจการใช้พลังงานในชนบททั่วประเทศ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ พบว่าปริมาณการใช้ไม้เพื่อเป็นฟืนและถ่านทั่วประเทศเฉลี่ยประมาณ ๓๐๗ ก.ก./คน/ปี ถ้าแต่ละครัวเรือนในชนบทมีสมาชิก ๕ คน ความต้องการไม้เพื่อใช้เป็นฟืนและถ่านเฉลี่ย ๑.๕ ตัน/ครัวเรือน/ปี ไม้จำนวนนี้ถ้าผลิตจากไม้โตเร็ว เช่น ยูคาลิปตัสแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งมีกำลังผลิตไร่ละ ๑๕ ตัน (ประมาณ ๔๐๐ ตัน ระยะเวลาปลูก ๒ x ๒ เมตร) จะต้องใช้ไม้ยูคาลิปตัสปีละ ๔๐ ตัน และถ้าต้องการให้มีไม้ใช้ตลอดทุกปี จะต้องมีพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสให้ได้ ๒๐๐ ตัน หรือคิดเป็นพื้นที่ ๐.๕ ไร่ (คิดรอบตัดฟัน ๕ ปี)

ความต้องการพื้นที่ ๐.๕ ไร่ต่อครอบครัวในการปลูกยูคาลิปตัสเพื่อตอบสนองความต้องการใช้ไม้เพื่อผลิตฟืนและถ่านเป็นตัว เลขขั้นสูง เพราะในความเป็นจริงแล้ว

ก. ชาวบ้านในชนบทไทยมักมีไม้ป็นต้นอยู่ตามหัวไร่ปลายนา หรือบริเวณริ้วบ้านอยู่แล้ว สามารถใช้กิ่งก้านของไม้เหล่านั้นมาทำเป็นฟืนและถ่านได้

ข. ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ป่า มักจะอาศัยไม้จากป่าธรรมชาติ โดยได้มาจากการริดกิ่ง หรือเก็บจากกิ่งหล่นตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ การตัดฟันไม้ลงทั้งต้น เพื่อทำฟืนและถ่านอาจจะมิบ้างแต่เป็นส่วนน้อย

ค. ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักว่าตัวเองขาดแคลนฟืนและถ่านถึงกับต้องปลูกต้นไม้ขึ้นมาเพื่อใช้ทำฟืนและถ่านโดยเฉพาะ เพราะคิดว่ายังสามารถซื้อหาจากแหล่งอื่นได้

เมื่อพิจารณาจากปัจจัยดังกล่าวข้างต้น การปลูกป่าเศรษฐกิจเพื่อทำฟืนและถ่านในสภาพปัจจุบันจึงไม่ได้สนองความต้องการหรือสนองความจำเป็นของชาวบ้านอย่างเด่นชัด

นอกจากความต้องการใช้ไม้เพื่อทำฟืนและถ่านแล้ว ชาวบ้านยังใช้ไม้จากป่า ในกิจการอื่น ๆ เช่น ทำเสารั้ว เสาบ้าน ฝาบ้าน ทำเครื่องมือการเกษตร คอกสัตว์ เพอร์นิเจอร์ ไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ใช่ไม้โตเร็ว เป็นไม้ที่ได้จากป่าธรรมชาติหรือไม้ที่ชาวบ้าน ปลุกเอง ดังนั้นการส่งเสริมให้ปลูกป่าเพื่อตอบสนองความต้องการไม้ใช้สอยในลักษณะดังกล่าว จึงค่อนข้างจำกัด

ในระยะ ๔ - ๕ ปีที่ผ่านมา นอกจากการจัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้แล้ว การปลูกป่า โดยเกษตรกรในรูปแบบอื่น เช่น ป่าชุมชน ป่าสังคม ป่าหัวไร่ปลายน เพื่อให้เกษตรกรมีไม้ ใช้สอยอย่างเพียงพอก็เป็นที่กล่าวขวัญและได้รับความสนใจอย่างมาก อย่างไรก็ตาม การดำเนินงาน ส่วนใหญ่ยังอยู่ในขั้นหามาตรการที่จะนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลเท่านั้น

นอกจากโครงการที่กล่าวมาแล้ว การรณรงค์ให้ประชาชนทั่วไปร่วมปลูกป่า ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลายรูปแบบ เช่นโครงการปิดป่าแห่งชาติ โครงการราชพฤกษ์ โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ โครงการเหล่านี้มีประโยชน์ในการปลูกฝังจิตสำนึกให้ ประชาชนทั่วไปตระหนักถึงคุณค่าของป่า แต่ในแง่ของพื้นที่ปลูกป่า โครงการเหล่านี้ครอบคลุม พื้นที่ได้จำกัด

โดยสรุป การเร่งเร้าให้ประชาชนและเกษตรกรมีส่วนร่วมในการปลูกป่า เป็นสิ่งที่ดี ซึ่งอาจส่งผลขยายพื้นที่ป่าเศรษฐกิจของประเทศได้ แต่โครงการเหล่านี้ยังขาด รูปธรรมที่แน่นอน ไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าจะสามารถขยายพื้นที่ป่าเศรษฐกิจได้ในบริเวณ กว้างใหญ่สักเท่าใด

การกำหนดพื้นที่ป่า นั้น ยังไม่มีข้อมูลแน่ชัดว่านอกจากป่าไม้ประเภทต่าง ๆ แล้วจะรวมพื้นที่สวนยางและไม้ผล ไม้ยืนต้นอื่น ๆ ด้วยหรือไม่ ในการกำหนดนโยบายป่าไม้ แห่งชาติ ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบในวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ นั้น การกำหนดขนาด พื้นที่ป่ารวม ๔๐ เพอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งประเทศ ตั้งอยู่บนหลักการการใช้ที่ดิน เพื่อรักษา พื้นที่ที่มีความลาดชันเกิน ๓๕ เพอร์เซ็นต์ หลักการการจัดการป่าไม้เพื่อให้ผลผลิตจากป่า เพียงพอสำหรับความต้องการภายในประเทศ และหลักการการจัดลุ่มน้ำเพื่อสงวนรักษาป่า ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำ สามารถคงปริมาณน้ำที่จำเป็นต่อการชลประทานทั่วประเทศได้ ดังนั้นจึง ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการโดยทั่วไปว่า สวนยางจะตอบสนองความต้องการ ดังกล่าวได้หรือไม่ หากยอมรับสวนยางว่าเป็นส่วนหนึ่งของป่าเศรษฐกิจแล้ว จะขยายวง ออกไปถึงสวนปาล์ม และ ไม้ผล ไม้ยืนต้นอื่น ๆ หรือไม่

การเปรียบเทียบผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อรายได้ของครอบครัวเกษตรกรของการปลูกไม้โตเร็ว (ยูคาลิปตัส) กับผลตอบแทนจากการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ แล้ว ภายใต้งบประมาณตลาดปัจจุบันการปลูกไม้โตเร็วไม่ได้ให้ผลตอบแทนสูงไปกว่าการปลูกพืชอื่น ๆ โดยเฉพาะมันสำปะหลัง ในขณะที่เกี่ยวกับการปลูกไม้โตเร็วก็ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานมากนัก โดยเกษตรกร ๑ คนสามารถดูแลพื้นที่ปลูกป่าได้ประมาณ ๒๐ ไร่ ดังนั้น ถ้าต้องการให้เกษตรกรปลูกป่าเพื่อขาย ราคามัสดที่ขายให้กับโรงงานแปรรูปจะต้องได้เปรียบการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อย่างเห็นได้ชัดเสียก่อน

๑) โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า

๑. หลักการและเหตุผล

ในอดีตประเทศไทยเคยมีป่าไม้อย่างอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสามารถผลิตไม้ใช้สอยได้เพียงพอต่อความต้องการใช้สอยไม้ภายในประเทศ และยังสามารถส่งเป็นสินค้าออกสำคัญนำรายได้เข้าประเทศแต่ละปีไม่ใช่น้อย แต่ต่อมาเมื่อประเทศมีการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมมากขึ้น ประกอบกับการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรโดยเฉพาะในภาคเกษตร ทำให้มีความต้องการพื้นที่ทำเกษตรกรรมมากขึ้น การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้จึงขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็วจนป่าธรรมชาติที่เหลืออยู่ไม่สามารถผลิตไม้เพียงพอต่อการใช้สอยภายในประเทศ รัฐบาลจึงได้มีนโยบายปิดป่าสัมปทานไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ แต่ความต้องการไม้ใช้สอยของประชานับวันจะมีเพิ่มมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนไม้ใช้สอยภายในประเทศ จึงได้มีการนำเข้าไม้จากต่างประเทศ ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ มีการนำเข้าไม้จำนวน ๓๓ ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็นเงิน ๑๖,๐๗๔ ล้านบาท ถ้ารวมเอ็อกระดาษด้วย ก็จะเป็นจำนวนเงินถึง ๒๘,๗๑๐ ล้านบาท

ในระยะยาวเพื่อลดความรุนแรงของปัญหาการขาดแคลนไม้ จำเป็นจะต้องเร่งให้มีการปลูกไม้เพื่อใช้สอยภายในประเทศให้มากขึ้น โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาประกอบอาชีพปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ของเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิและสิทธิครอบครองโดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนเงินทุนและปัจจัยอื่นตามความจำเป็น จะเป็นการช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศ เพื่อผลิตไม้ให้เพียงพอต่อความต้องการในอนาคต สร้างอาชีพที่มั่นคงแก่เกษตรกรและลดปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้เศรษฐกิจในที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง

๒. วัตถุประสงค์

๑) เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกป่าในที่ดินกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินหรือกฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือตามกฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ

๒) เพื่อให้มีไม้ใช้สอยเพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศ และลดการนำเข้าไม้จากต่างประเทศ

๓) เพื่อสร้างงานและอาชีพที่มั่นคงแก่ราษฎร ให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น

๔) เพื่อลดการบุกรุกทำลายป่า

๓. เป้าหมาย

- ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่ดินกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในปิงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๗ จำนวน ๑ ล้านไร่

- ส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า ไร่ละ ๒ ไร่ขึ้นไป แต่ไม่เกิน ๕๐ ไร่

- ต้องปลูกต้นไม้จำนวนไร่ละ ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ต้น

๔. พื้นที่เป้าหมาย จำนวน ๑ ล้านไร่ ในพื้นที่ภาคต่าง ๆ ดังนี้

๑) ภาคเหนือ ๒๐๐,๐๐๐ ไร่

๒) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๓๐๐,๐๐๐ ไร่

๓) ภาคกลางและตะวันออก ๓๐๐,๐๐๐ ไร่

๔) ภาคใต้ ๒๐๐,๐๐๐ ไร่

๕. หลักเกณฑ์ในการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า ต้องเป็นที่ดินประเภทต่อไปนี้

๑) ที่ดินที่มีหนังสือแสดงสิทธิในที่ดิน หรือมีหนังสือรับรองของทางราชการว่าอยู่ในระหว่างการดำเนินการออกหนังสือแสดงสิทธิ ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

๒) ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินที่มีหลักฐานใบตอบรับการสอบสวนสิทธิ หลักฐานหนังสือรับมอบที่ดิน (ส.ป.ก. ๔๒๔) หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. ๔ - ๐๑, ส.ป.ก. ๔ - ๐๑ ก.) หรือหลักฐานการเช่าหรือเช่าซื้อ หรือหนังสือรับรองของทางราชการว่าที่ดินอยู่ในระหว่างการดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

๓) ที่ดินในเขตนิคมสหกรณ์ หรือนิคมสร้างตนเองที่มีการครอบครองและเข้าทำกินโดยมีหนังสือรับรองของทางราชการ

๔) ที่ดินที่มีหนังสือรับรองของทางราชการทหารว่า ที่ดินดังกล่าวอยู่ในพื้นที่ที่กระทรวงกลาโหมจัดที่ทำกินให้

๕) ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ ที่มีหลักฐานหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยหรือปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ(ส.ท.ก.) หรือหนังสือรับรองจากกรมป่าไม้ว่่าที่ดินดังกล่าวเป็นที่ดินซึ่งกรมป่าไม้จัดที่ทำกินให้ราษฎร ตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

๕. คุณสมบัติของ เกษตรกรปลูกป่าตามโครงการ มีดังนี้

- ๑) เป็นเจ้าของที่ดิน หรือมีสิทธิในที่ดินโดยชอบด้วยกฎหมาย
- ๒) เป็นผู้เช่าหรือเช่าซื้อที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ ตามประมวลกฎหมายที่ดิน โดยมีหลักฐานสัญญาเช่าหรือเช่าซื้อที่ดิน
- ๓) มีสัญชาติไทย
- ๔) ไม่เคยได้รับเงินสนับสนุนการปลูกป่าตามโครงการอื่นใดในที่ดินนั้น มาก่อนหรืออยู่ในระหว่างรับเงินสนับสนุนการปลูกป่าตามโครงการอื่น

๖. ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๔๑)

๗. วิธีดำเนินการ

ประชุมเจ้าหน้าที่เพื่อให้เข้าใจในโครงการ และประชาสัมพันธ์โครงการ ให้เกษตรกรทราบโดยทั่วกัน

สำรวจและคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่ที่จะเข้าร่วมโครงการ รวมทั้ง การตรวจสอบเอกสารสิทธิ์และสิทธิครอบครองที่ดินของเกษตรกร

ให้คำแนะนำในการดำเนินการปลูกป่าแก่เกษตรกร โดยให้เกษตรกร ดำเนินกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ เช่น การเตรียมพื้นที่ การเตรียมกล้าไม้ การปลูก การบำรุงรักษา การกำจัดวัชพืช และการทำแนวกันไฟ เป็นต้น

จ่ายเงินสนับสนุนการดำเนินการปลูกป่าแก่เกษตรกรตามหลักเกณฑ์ การจ่ายเงินที่กำหนดไว้

ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

๘. หลักเกณฑ์การ เบิกจ่าย เงินกองทุนปลูกป่าสำหรับ เกษตรกรต่อไป

ให้จ่ายเงินโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า แก่เกษตรกรไร่ละ ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน) โดยแบ่งจ่าย ๕ ปี ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

- (๑) ปีที่ ๑ ให้จ่ายไร่ละ ๘๐๐ บาท
- (๒) ปีที่ ๒ ให้จ่ายไร่ละ ๗๐๐ บาท
- (๓) ปีที่ ๓ ให้จ่ายไร่ละ ๖๐๐ บาท
- (๔) ปีที่ ๔ ให้จ่ายไร่ละ ๕๐๐ บาท
- (๕) ปีที่ ๕ ให้จ่ายไร่ละ ๔๐๐ บาท

๘. งบประมาณ

ได้รับงบประมาณเพื่อใช้เป็นกองทุนส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า ๓,๐๐๐

ล้านบาท เพื่อดำเนินการดังนี้

- ปี ๒๕๓๗ เพื่อจ่ายแก่เกษตรกรเป็นค่าปลูกป่า ๑ ล้านไร่ ๘๐๐ ล้านบาท
- ปี ๒๕๓๘ เพื่อจ่ายแก่เกษตรกรเป็นค่าบำรุงรักษาสวนป่า ๑ ล้านไร่ ๗๐๐ ล้านบาท
- ปี ๒๕๓๙ เพื่อจ่ายแก่เกษตรกรเป็นค่าบำรุงรักษาสวนป่า ๑ ล้านไร่ ๖๐๐ ล้านบาท
- ปี ๒๕๔๐ เพื่อจ่ายแก่เกษตรกรเป็นค่าบำรุงรักษาสวนป่า ๑ ล้านไร่ ๕๐๐ ล้านบาท
- ปี ๒๕๔๑ เพื่อจ่ายแก่เกษตรกรเป็นค่าบำรุงรักษาสวนป่า ๑ ล้านไร่ ๔๐๐ ล้านบาท

๑๐. หน่วยงานรับผิดชอบ

กรมป่าไม้

๒) โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร

(การส่งเสริมปลูกไม้โตเร็ว ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘)

๑. หลักการและเหตุผล

ภาคการเกษตรของไทยกำลังเผชิญปัญหาผลกระทบจากการรวมกลุ่มทางการค้าของประเทศต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การกีดกันทางการค้าสินค้าเกษตรระหว่างกลุ่มเพิ่มขึ้น และการแข่งขันอย่างรุนแรงในตลาดโลกส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรที่สำคัญของไทยตกต่ำลง ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง กุ้ง และพริกไทย รวมทั้งปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม และโรคแมลงศัตรูพืชต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่จึงยังคงมีความยากจนและมีหนี้สินมากจากสถานการณ์ดังกล่าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จำเป็นต้องช่วยเหลือเกษตรกรในการเปลี่ยนแปลงไปสู่การปลูกพืชเกษตรอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูง และเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ จึงได้จัดทำโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรขึ้น โดยการให้เกษตรกรมีกิจกรรมอื่นทดแทน ได้แก่ การปลูกไม้ผล ไร่สวนผสม ปศุสัตว์ และการปลูกไม้โตเร็ว โดยการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็น รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำ ตลอดจนการให้เงินกู้ระยะยาวดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรด้วย

ในขณะที่เดียวกัน ประเทศไทยมีความต้องการไม้ใช้สอยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมเยื่อและกระดาษ จากข้อมูลความต้องการใช้เยื่อกระดาษใบสั้นภายในประเทศ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีความต้องการประมาณ ๙๘,๘๐๗ ตัน และเพิ่มขึ้นเป็น ๒๑๒,๐๐๐ ตัน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ในขณะที่มีปริมาณการผลิตเพียง ๑๗๘,๖๐๘ ตัน โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยต่อปีประมาณ ๖.๔ % คาดว่าจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๐ จะมีความต้องการใช้เยื่อกระดาษใบสั้นประมาณ ๑,๒๕๔,๐๐๐ ตัน แต่ในช่วงที่ผ่านมอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษประสบกับปัญหาวัตถุดิบไม่เพียงพอ เนื่องจากวัตถุดิบขาดแคลน และอยู่อย่างกระจัดกระจาย ทำให้ต้องเสียบค่าขนส่งสูง ดังนั้น การส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกไม้โตเร็วเพื่อให้เป็นวัตถุดิบอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ ซึ่งไม่ค่อยมีปัญหาหากเกิดฝนแล้ง ฝนทิ้งช่วง น้ำท่วม โรค และแมลง และมีราคาซื้อขายไม้ที่สูง และมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นมากเนื่องจากมีความต้องการของตลาดมาก จะเป็นการช่วยให้เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคง และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อแก้ไขปัญหาพืชเศรษฐกิจที่ผลิตได้เกินความต้องการของตลาด และมีราคาตกต่ำ โดยปรับเปลี่ยนไปสู่การปลูกไม้โตเร็ว ซึ่งมีสู่ทางการตลาดดี และเน้นไปสู่ระบบการผลิตที่ถาวร

๒.๒ เพื่อส่งเสริมให้มีการปลูกไม้โตเร็ว สำหรับเป็นวัตถุดิบอุตสาหกรรมเยื่อและกระดาษ

๒.๓ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้ดี มีความมั่นคง และมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๓. เป้าหมาย เพื่อปลูกไม้โตเร็วทดแทนพืชเกษตรที่มีปัญหา รวม ๔๓๐,๐๐๐ ไร่

กิจกรรมทดแทน	ปี ๒๕๓๗	ปี ๒๕๓๘	ปี ๒๕๓๙	รวม
ทดแทนมันสำปะหลัง	๑๐๐,๐๐๐	๑๐๐,๐๐๐	๑๓๐,๐๐๐	๓๓๐,๐๐๐
ทดแทนนาไม้เหมาะสม	-	-	๑๐๐,๐๐๐	๑๐๐,๐๐๐
รวม	๑๐๐,๐๐๐	๑๐๐,๐๐๐	๒๓๐,๐๐๐	๔๓๐,๐๐๐

๔. พื้นที่ดำเนินการ

๔.๑ พื้นที่ดำเนินการปรับโครงสร้างและระบบการผลิต ในเขตพื้นที่
ปลูกมันสำปะหลัง ๔๑ จังหวัด ดังนี้

๔.๑.๑ พื้นที่ในเขตเศรษฐกิจมันสำปะหลัง ๒๓ จังหวัด ได้แก่
นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ชัยภูมิ ยโสธร อุครธานี ขอนแก่น
มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ นครพนม สกลนคร หนองคาย เลย มุกดาหาร ระยอง
ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราจีนบุรี จันทบุรี และตราด

๔.๑.๒ พื้นที่นอกเขตเศรษฐกิจมันสำปะหลัง ๑๘ จังหวัด ได้แก่
สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี อุทัยธานี ชัยนาท ลพบุรี กำแพงเพชร พิษณุโลก นครสวรรค์
พิจิตร เพชรบูรณ์ ตาก ลำปาง สระบุรี เชียงราย ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี และพะเยา

๔.๒ พื้นที่ดำเนินการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตในพื้นที่นาข้าว
ไม่เหมาะสม ๔๖ จังหวัด ดังนี้

๔.๒.๑ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๖ จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์
ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม สกลนคร นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ยโสธร ร้อยเอ็ด
เลย ศรีสะเกษ สุรินทร์ หนองคาย อุครธานี และอุบลราชธานี

๔.๒.๒ ภาคเหนือ ๘ จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก
พะเยา กำแพงเพชร อุทัยธานี สุโขทัย และแพร่

๔.๒.๓ ภาคกลาง ๑๒ จังหวัด ได้แก่ ลพบุรี สิงห์บุรี สระบุรี ชัยนาท
อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา นครนายก ปราจีนบุรี นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และสุพรรณบุรี

๔.๒.๔ ภาคใต้ ๑๐ จังหวัด ได้แก่ ชุมพร นครศรีธรรมราช
สุราษฎร์ธานี กระบี่ พังงา ตรัง พัทลุง สงขลา ปัตตานี และนราธิวาส

๕. ระยะเวลาดำเนินการ

๕.๑ ระยะเวลาดำเนินการ ๓ ปี คือ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๙

๕.๒ ระยะเวลาดำเนินงานสินเชื่อ ๑๗ ปี ดังนี้

- เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มีระยะเวลา
ดำเนินการสินเชื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๕๐

- เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีระยะเวลาดำเนินการ
สินเชื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๕๒

- เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ มีระยะเวลาดำเนินการ
สินเชื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๕๕๓

๖. วิธีดำเนินการ

๖.๑ ประชาสัมพันธ์โครงการให้เกษตรกรทราบและชักชวนให้เข้าร่วมโครงการโดยสมัครใจ

๖.๒ คัดเลือกเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมโครงการจากพื้นที่ดำเนินการตามจำนวนพื้นที่เป้าหมายที่กำหนด

๖.๓ ทางราชการให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต โดยแจกกล้าไม้โตเร็วให้เกษตรกร ไร่ละ ๔๔๐ กล้า และปุ๋ยไร่ละ ๒๐ กิโลกรัม ตลอดจนให้คำแนะนำทางวิชาการในการปลูกและบำรุงรักษาด้านไม้แก่เกษตรกร

๖.๔ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้เงินกู้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการโดยมีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๕ ต่อปี

๖.๕ ประสานงานกับภาคเอกชนผู้ประกอบการโรงงานที่ใช้ไม้โตเร็วเพื่อเข้าร่วมโครงการและเป็นผู้รับซื้อผลผลิตไม้จากเกษตรกรในราคาประกัน

๖.๖ ติดตามการดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

๗. หน่วยงานรับผิดชอบ

๗.๑ กรมป่าไม้ และสำนักงานป่าไม้จังหวัด

๗.๒ คณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับจังหวัด และคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ

๗.๓ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

๘. งบประมาณ

๘.๑ งบประมาณดำเนินการในส่วนของกรมป่าไม้ รวม ๓๗๗,๗๕๒,๗๐๐ บาท

ดังนี้

ปีงบประมาณ ๒๕๓๗ จำนวน ๘๑,๘๐๐,๐๐๐ บาท

ปีงบประมาณ ๒๕๓๘ จำนวน ๙๒,๗๑๕,๗๐๐ บาท

ปีงบประมาณ ๒๕๓๙ จำนวน ๒๐๓,๒๓๗,๐๐๐ บาท

๘.๒ งบประมาณสินเชื่อสำหรับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อให้เกษตรกรกู้วงเงินรวม ๑,๙๗๕,๘๕๐,๐๐๐ บาท ในระยะเวลา ๑๗ ปี (ประมาณ ๔,๕๙๕ บาท/ไร่/๑๕ปี)

๓) โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชน

๑. วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ชนบทยากจนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าและวิธีการปลูกไม้ใช้สอยประจำหมู่บ้าน ที่เหมาะสมในท้องถิ่น ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- ๒) เพื่อให้ประชาชนมีไม้ใช้สอยตามความต้องการโดยไม่ต้องบุกเบิก

ทำลายป่า

- ๓) เพื่อรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ

๒. เป้าหมาย

- ๑) ให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูก การดูแลรักษา การใช้ประโยชน์จากไม้ใช้สอย การขยายพันธุ์แก่ประชาชนในพื้นที่ชนบทยากจน
- ๒) ปลูกไม้ใช้สอยโตเร็วในพื้นที่ชุมชนของหมู่บ้าน เช่น ไร่โรงเรียน วัด ที่สาธารณูปโภคของหมู่บ้าน หรือพื้นที่อื่น ๆ เช่น หัวไร่ปลายนา ริมแหล่งน้ำ ฯลฯ โดยอาจปลูกเป็นพื้นที่ผืนใหญ่ ปลูกเป็นหย่อม ปลูกเป็นแถว

๓. มติของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติและคณะรัฐมนตรี

โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชนนี้ช่วยให้ประชาชนในชนบทได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าและวิธีการปลูกไม้ใช้สอยประจำหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในครัวเรือน และเพื่อประกอบอุตสาหกรรมแปรรูป ทั้งยังช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ และช่วยป้องกันการบุกเบิกทำลายป่าจึงได้ให้ความเห็นชอบ และมอบหมายให้กรมพัฒนาที่ดินและกรมป่าไม้ร่วมกันดำเนินโครงการ และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ อนุมัติโครงการให้หน่วยงานทั้งสองร่วมกันดำเนินการในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๒๘

๔. สถานที่ดำเนินการ

ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ดำเนินการในจังหวัด นครราชสีมา ขอนแก่น อุตรดิตถ์ กาฬสินธุ์ นครพนม มหาสารคาม อุบลราชธานี เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง น่าน ตาก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์

ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ - ๒๕๒๙ ดำเนินการในจังหวัดเช่นเดียวกับปี พ.ศ. ๒๕๒๗ และเพิ่มเติมจังหวัดหนองคาย สกลนคร ศรีสะเกษ เลย บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด มุกดาหาร ยโสธร สุรินทร์ ชัยภูมิ แม่ฮ่องสอนแพร่ พะเยา อุตรดิตถ์ อุทัยธานี ลำพูน สุโขทัย พิษณุโลก นครสวรรค์

๕. หน่วยงานรับผิดชอบ

กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดิน ได้รับมอบหมายจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ร่วมกันรับผิดชอบโครงการ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ หน่วยงานทั้งสองได้แบ่งความรับผิดชอบในการดำเนินงาน ดังนี้

- ๑) กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ดำเนินการร่วมกัน
- ๒) กิจกรรมการสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการ โดยกรมป่าไม้
- ๓) กิจกรรมอบรมเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยกรมพัฒนาที่ดินใช้วิทยากรของกรมป่าไม้
- ๔) กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชน โดยกรมป่าไม้
- ๕) กิจกรรมการผลิตกล้าไม้ โดยกรมป่าไม้
- ๖) กิจกรรมการขนส่งกล้าไม้ จากหน่วยงานเพาะชำกล้าไม้ถึงศูนย์พัฒนาที่ดิน โดยกรมป่าไม้ และจากศูนย์พัฒนาที่ดินถึงหมู่บ้านเป้าหมาย โดยกรมพัฒนาที่ดิน
- ๗) กิจกรรมการปลูก ดูแลรักษา ตลอดจนนำไม้ใช้สอยมาใช้ประโยชน์ เมื่อถึงอายุตัดฟัน ประชาชนดำเนินการเอง โดยกรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดินให้คำแนะนำและข้อคิดเห็น ตลอดจนวางแนวทางและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ

๖. ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑) ประชาชนและเยาวชนจะได้รับการพัฒนาด้านจิตใจ และความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- ๒) มีไม้ใช้สอยประจำหมู่บ้านกระจายทั่วไป ในปีที่ ๓ - ๕ หลังจากปลูกจะสามารถตัดแต่งกิ่งก้านไม้เป็นบางส่วน นำมาใช้สอยเป็นเชื้อเพลิงในหมู่บ้าน และเมื่อไม้โตได้ที่สามารถนำมาก่อสร้างโรงเรือนที่อยู่อาศัย คอกสัตว์ก็สามารถนำมาใช้ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังกล่าวได้ เป็นการลดการบุกรุกตัดไม้ในป่าสงวน
- ๓) จะได้ประโยชน์ในด้านการรักษาความชุ่มชื้นในดิน การป้องกันการสูญเสียหน้าดิน การได้ไม้บังลมป้องกันวาทภัยทำความเสียหายแก่อาคารโรงเรือน พืชผลทางเกษตร ฯลฯ
- ๔) ในอนาคตสามารถนำไม้ใช้สอยไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม เช่น ไม้สนสามารถจะทำเยื่อกระดาษที่มีคุณภาพดี เป็นต้น

๕) ไม้บางชนิด เช่น กระตัญญูสามารถจะเก็บ ใบ ดอก ผล นำไปเป็นอาหารสัตว์ได้

๗. หลักเกณฑ์และ เงื่อนไขของโครงการ

๗.๑ หลักเกณฑ์การเลือกหมู่บ้านดำเนินการ

๑) เป็นหมู่บ้านอยู่ในทำเลียบรายชื้อหมู่บ้านเป้าหมายตามแผนพัฒนาชนบทยากจน (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๘)

๒) หมู่บ้านที่มีโรงเรียน วัด ประจำหมู่บ้านซึ่งมีพื้นที่พอจะปลูกต้นไม้ได้ และบริเวณข้างเคียงโรงเรียน หรือวัด พอจะหาแหล่งน้ำสำหรับรดต้นไม้ได้ในช่วงแห้งแล้งจัด ทั้งนี้เพราะได้เน้นที่จะใช้เป็นพื้นที่ตัวอย่างในการปลูกไม้ใช้สอยชุมชนเป็นอันดับแรก และพื้นที่อื่น ๆ เช่น พื้นที่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน ริมถนน หัวไร่ปลายนา รอบบริเวณแหล่งน้ำที่มีอยู่แล้ว ฯลฯ จะปลูกไม้ใช้สอยได้น้อยหมู่บ้านละ ๕ ไร่ หรือประมาณ ๒,๐๐๐ ต้น

๓) กรรมการหมู่บ้านทำการปรึกษารัฐบาลหรือสภาตำบล หรือ อบต. (เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล ครู ฯลฯ) เพื่อคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมายตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวเสนอผ่านการพิจารณาของสภาตำบล สภาตำบลรวบรวมรายชื่อหมู่บ้านเสนอ กพอ. หรือ กพอ.ก. เสนอ กพจ. อนุมัติตามลำดับ

๔) ในกรณีที่มีหมู่บ้านมาก ขอให้ กพอ. หรือ กพอ.ก. จัดลำดับความสำคัญ โดยพิจารณาจาก

(๑) ลำดับความสำคัญของหมู่บ้านตามทำเลียบรายชื้อหมู่บ้านเป้าหมายตามแผนพัฒนาชนบทยากจน (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๘)

(๒) หมู่บ้านที่เคยดำเนินการมาแล้ว หรือดำเนินการในปีนั้น ๆ โดยจัดให้สัมพันธ์กับโครงการเร่งรัดปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ โครงการพัฒนาดินเค็ม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และโครงการป้องกันการชะล้างพังทลายของดินภาคเหนือที่จะดำเนินการในหมู่บ้านเกี่ยวกับอีกโครงการหนึ่ง

๗.๒ ด้านวิธีดำเนินการ

๑) ภาครัฐบาล

(๑) กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดินประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมการศาสนา กรมการศึกษานอกโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ กรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กำหนดนโยบายรูปแบบการประสานงาน เช่น การใช้พื้นที่โรงเรียน วัด สถานือนามับในหมู่บ้านเพื่อปลูกไม้ใช้สอยชุมชน การอบรมให้ความรู้เจ้าหน้าที่อบรมครูประจำโรงเรียนในหมู่บ้าน วิทยากรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไปและควบคุมการปลูก ดูแลรักษาไม้ใช้สอยในบริเวณดังกล่าวหรือพื้นที่สาธารณประโยชน์ริมถนน เป็นต้น

(๒) กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดิน พร้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ

(๓) เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดินดำเนินการชี้แจงลักษณะดำเนินงานของโครงการแก่ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในจังหวัด เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล พัฒนาการอำเภอ พัฒนาการตำบล จากนั้นเจ้าหน้าที่ระดับตำบลจะชี้แจงแก่กรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล

(๔) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ วิทยุ โทรทัศน์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

(๕) กรมพัฒนาที่ดินร่วมกับกรมป่าไม้จัดการอบรมเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาที่ดิน เจ้าหน้าที่ของรัฐประจำในท้องถิ่น ได้แก่ เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล ครูที่เป็น คปต. ครูประจำโรงเรียน วิทยากรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในหมู่บ้าน เป้าหมายพร้อมกับทำเอกสารคู่มือแจก เจ้าหน้าที่ของรัฐจะได้ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร ประชาชน ในการแนะนำเยี่ยมเยียนตามหน้าที่ประจำคือไป และครูประจำโรงเรียนจะได้ดำเนินการถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน เกษตรกรทั่วไป ควบคุมเด็กนักเรียนปลูกดูแลรักษาไม้ใช้สอยตามโรงเรียน วัด ที่สาธารณประโยชน์

(๖) กรมพัฒนาที่ดินร่วมกับกรมป่าไม้ให้ความรู้ทางทฤษฎี และปฏิบัติในการฝึกงานเสริมหลักสูตรแก่นักศึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยครู ฯลฯ ในศูนย์พัฒนาที่ดินหลักๆ เพื่อนักศึกษาเหล่านี้จะได้นำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ และถ่ายทอดแก่ประชาชนเขาวชนต่อไป

(๗) กรมพัฒนาที่ดินร่วมกับกรมป่าไม้อบรมผู้นำเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายและประชุมแนะนำให้ความรู้แก่เกษตรกรทั่วไปในพื้นที่ โดยขอความร่วมมือจากพัฒนากรตำบล เกษตรตำบล ครู ที่ประจำในท้องถิ่น และกฎหมาย ให้ช่วยดำเนินการรวมกลุ่มเกษตรกร จัดสถานที่และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการอบรม

(๔) กรมป่าไม้ดำเนินการผลิตและจัดหากล้าไม้ที่เหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น เช่น กระถินณรงค์ กระถินยักษ์ สน ฯลฯ สำหรับใช้ปลูกให้เพียงพอในพื้นที่เป้าหมาย ส่วนการขนส่งกล้าไม้ถึงหมู่บ้าน กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดินจะร่วมกันขนส่งไปยังหมู่บ้านเป้าหมายเพื่อแจกจ่ายแก่นักเรียน เกษตรกร นำไปปลูกต่อไป

(๕) เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาที่ดินและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ประสานร่วมกันกับราษฎรพื้นที่ในการให้คำแนะนำเพื่อบำรุงดูแลพื้นที่ที่ปลูกหรือต้นไม้ที่ปลูก

๒) ภาคประชาชนและองค์กรประชาชน

(๑) นักเรียนรับกล้าไม้้นำไปปลูกตามโรงเรียน วัด หรือที่สาธารณะริมถนนในรูปกลุ่มหรือรุ่น โดยจะต้องจัดหาปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ฯลฯ ทำการปลูกดูแลรักษา (รดน้ำ พรวนดิน ตัดแต่งกิ่ง ป้องกันการทำลายของวัว ควาย ฯลฯ) อย่างน้อยตลอดระยะเวลา ๒ ปี ที่เป็นนักเรียนอยู่ เพื่อให้มั่นใจว่าต้นไม้ที่ปลูกไม่ตาย โดยครูจะเป็นผู้ควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ต้นไม้นี้จะ เป็นไม้สอยของชุมชนในหมู่บ้านต่อไป โดยการปลูกสามารถจะปลูกได้ทุกรูปแบบ เช่น ปลูกเป็นผืนใหญ่ติดต่อกัน ปลูกเป็นหย่อม ปลูกเป็นแถว ฯลฯ ใน ๑ หมู่บ้าน ปลูกประมาณ ๕ ไร่ หรือประมาณ ๒,๐๐๐ ต้น

(๒) เกษตรกรจะได้รับกล้าไม้ นำไปปลูกในที่ดินของตน ปลูกเป็นแนวรั้วหัวไร่ปลายนา ฯลฯ โดยปฏิบัติดูแลรักษาเช่นเดียวกับนักเรียนและนำไปใช้สอยได้เอง

(๓) คณะกรรมการพัฒนาอำเภอเสนอชื่อหมู่บ้านของตนเข้าร่วมโครงการตามที่ต้องการ โดยพิจารณาจากเกณฑ์การเลือกพื้นที่

(๔) กฎหมายจะต้องสนับสนุนให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่จัดทำบัญชีรับ - จ่าย กล้าไม้ ควบคุมดูแลต้นไม้ที่ปลูกในที่ชุมชน ห้ามคน สัตว์ทำลาย

(๕) เมื่อไม้ใช้สอย ถึงอายุการใช้ตามหลักวิชาการแล้ว ซึ่งจะทราบได้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประจำในท้องถิ่น กฎหมายจะต้องวางเกณฑ์ ควบคุมการใช้ประโยชน์จากไม้ใช้สอยชุมชนนี้ ให้เป็นผลประโยชน์กันทั้งหมู่บ้าน และ เมื่อมีการโค่นล้มแล้วจะต้องหาทางปลูกทดแทนต่อไป โดยการติดต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่น

๔) โครงการส่งเสริมป่าพื้นชุมชน

โครงการส่งเสริมป่าพื้นชุมชน (Community Woodlot Extension Project) เป็นโครงการที่กรมป่าไม้ได้รับความช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากมูลนิธิ The Defense of Green Earth Foundation ประเทศญี่ปุ่น เป็นจำนวนเงินปีละ

๘,๐๐๐ เหรียญสหรัฐอเมริกา เพื่อพัฒนางานด้านป่าชุมชนในประเทศไทย มีกำหนดระยะเวลาดำเนินงานช่วงละ ๕ ปี การดำเนินงานในช่วงแรก (พ.ศ. ๒๕๒๘ - ๒๕๓๒) กรมป่าไม้ได้มอบให้สำนักงานป่าไม้จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการ ส่วนในช่วงที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๘) มอบให้สำนักงานป่าไม้จังหวัดขอนแก่น เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้

๑. เพื่อสาธิตและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปลูก และการจัดการป่าชุมชนให้แก่ราษฎรในชุมชนชนบท
  ๒. เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ และได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งพลังงานทดแทน เพื่อแก้ไขปัญหาความขาดแคลนแหล่งไม้เชื้อเพลิงของชุมชน
  ๓. เพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่า และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ในอีกทางหนึ่ง
- การดำเนินโครงการที่ผ่านมา ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ๓ กิจกรรมด้วยกัน คือ
๑. การฝึกอบรมราษฎรในหมู่บ้านเป้าหมายให้มีความรู้เกี่ยวกับการเพาะชำกล้าไม้ การปลูกบำรุงรักษา และการจัดการป่าชุมชน
  ๒. การผลิตกล้าไม้เพื่อปลูกตามโครงการ และแจกจ่ายให้ราษฎรผู้สนใจทั่วไป
  ๓. การปลูกและบำรุงรักษาป่าชุมชน

ตารางที่ ๖.๔
ผลการดำเนินงานป่าหินชุมชน

ปีที่ดำเนินการ	หน่วยงานที่รับผิดชอบ	ผลการดำเนินงาน		
		ฝึกอบรม (คน)	เตรียมกล้าไม้ (กล้า)	ปลูกป่า (ไร่)
<u>ระยะที่ ๑</u> จ. ฉะเชิงเทรา				
๒๕๒๘		๑๐๐	๕๐,๐๐๐	๑๐๐
๒๕๒๙		๑๐๐	๖๙,๓๐๐	๑๐๐
๒๕๓๐		๕๐	๔๐,๐๐๐	๑๐๐
๒๕๓๑		-	๑๐๐,๐๐๐	๒๐๐
๒๕๓๒		๕๐	๔๔,๐๐๐	๑๐๐
รวมระยะที่ ๑		๓๐๐	๓๐๓,๓๐๐	๖๐๐
<u>ระยะที่ ๒</u> จ. ขอนแก่น				
๒๕๓๔		๕๐	๔๔,๐๐๐	๑๐๐
๒๕๓๕		๕๐	๕๐,๐๐๐	๑๐๐
๒๕๓๖		๕๐	๔๔,๐๐๐	๑๐๐
รวมระยะที่ ๒		๑๕๐	๑๓๘,๐๐๐	๓๐๐
รวมทั้งสิ้น		๔๕๐	๔๔๑,๓๐๐	๙๐๐

๕) โครงการศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้และปลูกป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื่องจากสภาพพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยปัจจุบันเหลือเพียง ร้อยละ ๒๖.๖๔ ของพื้นที่ประเทศ รัฐบาลมีเป้าหมายจะฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้ได้ ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ ตามแนวนโยบายป่าไม้แห่งชาติ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบันมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียงร้อยละ ๑๔.๐๓ ของพื้นที่ภาคซึ่งจะต้องรีบเร่งฟื้นฟูให้เป็นไปตามเป้าหมายโดยสนับสนุนให้มีการปลูกต้นไม้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่ของรัฐและเอกชน ซึ่งการดำเนินงานนี้ กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานหลักที่สำคัญที่จะต้องให้การสนับสนุนกล้าไม้เป็นจำนวนมาก เพื่อใช้สำหรับการปลูกป่าดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและขีดความสามารถในการผลิตกล้าไม้ของกรมป่าไม้ ตลอดจนการปลูกสร้างสวนป่า จึงได้ขอความร่วมมือไปยังรัฐบาลญี่ปุ่น โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้การสนับสนุนการดำเนินงานจัดตั้งศูนย์เพาะชำกล้าไม้ขนาดใหญ่ ๔ แห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นโครงการสนับสนุนโครงการอีสานเขียวตามแนวพระราชดำริโดยขอรับความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น เป็นเงินแบบให้เปล่า (Grant Aid) และความช่วยเหลือทางวิชาการ (Technical Cooperation) โดยกำหนดระยะเวลาการดำเนินงานระยะแรก (ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๕)

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และยกระดับฐานะชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร
๒. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและขีดความสามารถในการผลิตกล้าไม้ให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพเพื่อสนองความต้องการของราษฎรในท้องถิ่นอย่างเพียงพอ
๓. เพื่อดำเนินการปลูกป่าสาธิตและป่าชุมชนเพื่อชักนำสนับสนุนให้เกิดการปลูกป่าและสร้างสวนป่าในรูปแบบต่าง ๆ
๔. เพื่อการส่งเสริมเผยแพร่และฝึกอบรม เทคโนโลยีด้านการเพาะชำกล้าไม้และการปลูกป่าทั้งภาครัฐและเอกชน และประชาชน ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาแรงงานสตรีในชนบท

สถานที่ดำเนินการ

๑. ศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ ๑ (ที่ตั้งศูนย์ฯจังหวัดมหาสารคาม) พื้นที่ดำเนินการ ๔ จังหวัด คือ มหาสารคาม ขอนแก่น กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

๒. ศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ ๒ (ที่ตั้งศูนย์ฯ จังหวัดอุดรธานี) พื้นที่ดำเนินการ ๗ จังหวัด คือ อุดรธานี เลบหนองคาย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และหนองบัวลำภู

๓. ศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ ๓ (ที่ตั้งศูนย์ฯ จังหวัดยโสธร) พื้นที่ดำเนินการ ๕ จังหวัด คือ ยโสธร อุบลราชธานี สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอำนาจเจริญ

๔. ศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ ๔ (ที่ตั้งศูนย์ฯ จังหวัดนครราชสีมา) พื้นที่ดำเนินการ ๓ จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และชัยภูมิ

การดำเนินงานโครงการ

การดำเนินงานของโครงการมีความมุ่งหมายเพื่อให้ครอบคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง ๑๙ จังหวัด จึงดำเนินการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้และปลูกป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้น ๔ แห่ง ที่จังหวัดมหาสารคาม อุดรธานี ยโสธร นครราชสีมา มีกิจกรรมหลัก ๕ กิจกรรม คือ

๑. เพาะชำกล้าไม้ (Seedling Production) ดำเนินการเพาะชำกล้าไม้ให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ จำนวน ๑๐๐ ล้านกล้า

๒. ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้และแจกจ่ายกล้าไม้ (Extension and Seedling Distribution) ให้กับราษฎรในหมู่บ้านเป้าหมาย จำนวน ๒,๖๖๘ หมู่บ้าน

๓. จัดการฝึกอบรมด้านป่าไม้และพัฒนาวิธีการฝึกอบรมให้แก่ ครู ผู้นำชุมชน และราษฎรในหมู่บ้านเป้าหมาย ให้มีความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของป่าไม้และการดำเนินงานของโครงการ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับป่าไม้ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และการพัฒนาป่าชุมชน พร้อมกับนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติในหมู่บ้านของตนเอง เป็นผลให้โครงการประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

๔. จัดสร้างป่าสาธิต ในรูปป่าอนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจเพื่อที่จะให้เป็นพื้นที่สำหรับการส่งเสริมเผยแพร่เทคโนโลยีต่าง ๆ และฝึกอบรมด้านการปลูกและบำรุงรักษาสวนป่า การจัดการสวนป่า ให้เป็นไปตามหลักวิชาการโดยเน้นรูปแบบการปลูกป่าสาธิตเป็นแบบพื้นที่สินใหญ่ (Large Scale Demonstration Plantation) ทั้งเพื่อการอนุรักษ์ (Conservation Plantation Basis) และเพื่อผลผลิตทางเศรษฐกิจ

(Economic Plantation Basis) รวมทั้งการสาธิตการสร้างถนนป่าไม้ และจัดวางรูปแบบถนนป่าไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ดำเนินการปลูกป่า เพื่อการอนุรักษ์และเพื่อผลผลิตทางเศรษฐกิจจำนวน ๒๕๐ กิโลเมตร นอกจากนี้ยังดำเนินการทำแนวป้องกันไฟในสวนป่าที่ปลูกเป็นผืนใหญ่ ดำเนินการสาธิตโดยการจัดระบบป้องกันไฟ การจัดสร้างหอดูไฟ การจัดหน่วยตรวจไฟ การจัดหน่วยดับไฟ การทำแนวกันไฟและการปลูกไม้เป็นแนวป้องกันไฟ รวมพื้นที่จัดสร้างแนวกันไฟ ๔๐๐ กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ ๔๐,๐๐๐ ไร่

๕. การดำเนินงานจะร่วมปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดกับอาสาสมัครชาวญี่ปุ่น และมีผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นด้านการปลูกป่า การเพาะชำกล้าไม้ การส่งเสริมเผยแพร่ และการฝึกอบรมประจำโครงการฯ เพื่อให้คำปรึกษาและความช่วยเหลือทางด้านวิชาการตลอดการดำเนินงานโครงการฯ

๖) ระบบวนเกษตร

เกษตรกรชาวไทยในอดีตทำการเพาะปลูกโดยอาศัยธรรมชาติ และมุ่งผลิตพืชผลหลายชนิด เพื่อยังชีพเป็นหลัก จวบจนถึงยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ระบบตลาดและการเกษตรแผนใหม่ได้เข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้วิธีการผลิตเปลี่ยนไปเป็นการผลิตพืชเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิดในพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อขายหรือสนองระบบตลาดโดยเฉพาะตลาดโลกเป็นสำคัญ

นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นสินค้าออกของรัฐบาลทำให้การขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็นไปอย่างรวดเร็ว พื้นที่ป่าไม้ลดลง ความสมดุลของธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ร้ายแรงมากขึ้น โรคพืชและแมลงระบาดกว้างขวางขึ้น ในขณะที่เดียวกันคุณภาพของดินก็เสื่อมลงทำให้เกษตรกรต้องลงทุนในการผลิตสูงขึ้นทั้งในด้านปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมี และยาฆ่าแมลงซึ่งก่อปัญหามลพิษ

การใช้ที่ดินที่มีจำกัดเพื่อการปลูกพืชอุตสาหกรรมชนิดเดียว หรือเลี้ยงสัตว์อย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดประโยชน์ตอบสนองความต้องการหลาย ๆ ด้านนับว่าเป็นเรื่องยากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ดังนั้นการปลูกพืชผลไม้ยืนต้น และเลี้ยงสัตว์ผสมผสานกันไปในพื้นที่เดียวไปพร้อม ๆ กัน หรือหมุนเวียนกันไป จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับเกษตรกรที่มีพื้นที่ขนาดเล็กเพื่อผลิตสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานอันได้แก่อาหาร ยาสมุนไพร พืชถ่านและไม้ใช้สอยซึ่งจะทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ การจัดการพืชผลและไม้ยืนต้น ตลอดจนสัตว์เลี้ยงให้เกื้อกูลกันอย่างธรรมชาติและมีการใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างสูงสุด ทั้งการปลูกพืชแบบผสมผสานเหมือนสภาพป่าธรรมชาติจะทำให้ต้นไม้

เจริญเติบโตได้ดี เช่นเดียวกับต้นไม้ในป่า ทั้งยังเป็นการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติให้กลับคืนมา อีกด้วย จากแนวความคิดนี้เองจึงเป็นที่มาของคำว่า "วนเกษตร"

วนเกษตรคืออะไร

ได้มีการให้คำนิยามของวนเกษตรไว้ต่าง ๆ นา ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ามองจากแง่มุมของการเกษตรหรือมองจากแง่มุมของการป่าไม้ เช่น

๑. วนเกษตรเป็นการทำกิจกรรมการเกษตรหลาย ๆ อย่างในพื้นที่เดียวกันแบบผสมผสาน เช่น ปลูกพืชหลายอย่างทั้งไม้ยืนต้นและพืชผลและเลี้ยงสัตว์หลาย ๆ ชนิด โดยเน้นไม้ยืนต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์หลายอย่างแบบต่อเนื่อง โดยคงความสมดุลของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไว้ ไม้ยืนต้นในระบบวนเกษตร หมายถึง พืชเนื้อไม้แข็งมีชีวิตยืนนานหลายปี อาจเป็นไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ไผ่ หรือไม้ตระกูลปาล์ม เช่น หมาก มะพร้าว เป็นต้น

วนหรือป่า คือความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ ส่วนเกษตรคือการใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชรวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ การประมง และการป่าไม้ ดังนั้นวนเกษตรคือการผสมผสานของพืชและสัตว์เพื่อการดำรงชีวิต การฟื้นฟูธรรมชาติ และเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในการจัดการทรัพยากรในไร่นาและในป่าธรรมชาติ

วนเกษตรเป็นแนวคิดและทางเลือกปฏิบัติทางการเกษตรแบบหนึ่งซึ่งรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น วนเกษตรโดยทั่วไปเน้นบทบาทของคนและความรู้ดั้งเดิมพื้นบ้าน ผสมผสานกับเทคนิคการจัดการเพื่อเพิ่มผลผลิตไม้ยืนต้น พืชผล และสัตว์เลี้ยงร่วมกัน วนเกษตรพัฒนาขึ้นมาเพื่อเสริมความมั่นคงของที่ดินในชนบท เป็นหลักประกันว่าพื้นที่ในชนบทจะได้ใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของเกษตรกร ซึ่งได้แก่อาหาร พลังงานและไม้ใช้สอยสร้างบ้านเรือน

๒. "วนเกษตรคือการจัดที่ดินระบบหนึ่ง ที่ใช้วิชาการป่าไม้เป็นหลักสำคัญร่วมกับวิชาการเกษตรในพื้นที่เดียวกัน เพื่อที่จะลดความตึงเครียดระหว่างชาวชนบทที่ต้องการที่ดิน เพื่อก้าวเกษตรกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ผู้ต้องการรักษาสภาพป่าไม้ไว้ โดยวิธีปฏิบัติที่จะต้องพิจารณาให้สอดคล้องไปกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี ของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องด้วย"

ในแนวคิดของวนเกษตรนั้น ทั้งนักวิชาการเกษตรและนักวิชาการป่าไม้จะต้องลดบทบาทของตนลง เล็กน้อย เพื่อหาวิธีที่จะพบกันครึ่งทาง ทั้งสองฝ่ายจะต้องยอมรับว่าวิชาการป่าไม้และวิชาการเกษตรไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ซ้ำยังต้องการความร่วมมือซึ่งกัน

และกันให้มากยิ่งขึ้นด้วย ระบบวนเกษตรเป็นระบบที่นำเอาวิชาการป่าไม้และวิชาการเกษตรมารวมกันเพื่อความอยู่รอดของประเทศ

๓. ระบบวนเกษตร หมายถึง การจัดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างผสมผสานระหว่างกิจกรรมด้าน "การป่าไม้" "การเกษตร" และหรือ "การเลี้ยงสัตว์" ในพื้นที่ใด ๆ ในเวลาเดียวกัน หรือสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป เพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอตลอดไป โดยเป็นศาสตร์ที่ประยุกต์วิชาการแทบทุกด้านที่สามารถปฏิบัติเองได้ เพื่อนำเอาพลังงานและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงหลักของความสมดุลย์ตามธรรมชาติของระบบนิเวศน์ เป็นสำคัญ เพื่อตอบสนองความต้องการและความถนัดของสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะราษฎรชนบทที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้น ๆ ในที่สุด ระบบวนเกษตรนี้สามารถขยายความ และจำแนกรายละเอียดออกเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ดังนี้

๑) ระบบวนเกษตร เป็นเพียงเครื่องมือหรือวิธีในการที่จะนำไปจัดการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการตามที่ต้องการ เช่น การใช้ระบบวนเกษตรในการจัดการพื้นที่เพื่อพัฒนาชุมชนชนบท การใช้ระบบวนเกษตรเพื่อการปลูกสร้างสวนป่าของรัฐบาล การใช้ระบบวนเกษตรเพื่อการปลูกป่าอุตสาหกรรม โดยนายทุนธุรกิจเอกชน เป็นต้น

ดังนั้น คำว่า วนเกษตร (Agroforestry) กับ วนศาสตร์ชุมชน (Social forestry) จึงมีความหมายต่างกัน โดยที่ "วนเกษตร" จะเป็นเพียงรูปแบบหรือวิธีในการที่จะจัดการพื้นที่เพื่อให้เข้าถึงวัตถุประสงค์ของ "วนศาสตร์ชุมชน" หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง "วนศาสตร์ชุมชน" ไม่จำเป็นต้องใช้ "วนเกษตร" เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานเสมอไป หากแต่ "วนเกษตร" เป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการจัดการเพื่อ "วนศาสตร์ชุมชน" นั้นเอง

๒) ระบบวนเกษตร เชื่อมความสัมพันธ์กันระหว่าง ระบบนิเวศน์กับระบบสังคมมนุษย์ โดยที่ภายในระบบนิเวศน์นั้นประกอบด้วย กิจกรรมด้านการป่าไม้ การเกษตร และหรือการเลี้ยงสัตว์ ในขณะที่ระบบสังคมมนุษย์นั้นหมายถึง ราษฎรชนบทที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์นั้น ๆ โดยตรงนั่นเอง

๓) ระบบวนเกษตรประสานประโยชน์ระหว่างกิจกรรมหลักด้านการปลูกป่า การประกอบการเกษตร และหรือการเลี้ยงสัตว์ภายในพื้นที่เดียวกัน

๔) ระบบวนเกษตรสามารถปรับปรุง และรักษาความพอเหมาะพอดี เพื่อให้ได้ผลผลิตรวมต่อเนื่องที่ขึ้นไปได้

๕) ระบบวนเกษตรส่งเสริมการใช้พลังงาน และทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

๖) ระบบวนเกษตรพยายามจัดให้สิ่งที่มีชีวิตต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ๆ มีความสัมพันธ์กัน และควบคุมกันเองโดยธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตโดยยึดหลักความสมดุลย์ตามธรรมชาติของระบบนิเวศน์

๗) ระบบวนเกษตรเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับความถนัดและความสามารถของราษฎรที่จะปฏิบัติและจัดหามาเองได้ โดยพยายามหลีกเลี่ยงการให้ปุ๋ยเคมีหรือยาฆ่าแมลง ตลอดจนเครื่องจักรกลต่าง ๆ เพราะราษฎรส่วนใหญ่ยากจนไม่มีทุนพอที่จะจัดหาสิ่งเหล่านี้ได้ แต่มีได้หมายความว่า จะใช้ปุ๋ยเคมีหรือยาฆ่าแมลงไม่ได้เลยเสียทีเดียว ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของราษฎรแต่ละครอบครัว

๘) ทุกรูปแบบของระบบวนเกษตรแตกต่างกันเฉพาะในแง่ขององค์ประกอบของผลผลิตและระยะเวลาของการปรากฏขององค์ประกอบนั้น ๆ แต่ทุกรูปแบบยึดหลักเดียวกันคือ ประสานผลผลิตรวมต่อเนื่องที่อย่างเหมาะสมที่สุดและต่อเนื่องกันไปตลอดกาล ขณะเดียวกันจะต้องอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมด้วยเป็นสำคัญ

๙) ระบบวนเกษตรผสมผสานเอาวิชาการต่าง ๆ แทบทุกสาขามาประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติได้

๑๐) ระบบวนเกษตรพยายามสร้างระบบนิเวศขึ้นมาใหม่ โดยเลียนแบบจากสภาพป่าธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าในแถบเขตร้อน ซึ่งประกอบด้วยไม้หลายชนิด และมีการจัดเรียงชั้นการขึ้นอยู่ร่วมกันเป็นชั้น ๆ โดยมนุษย์พยายามจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักวิชาทางด้านนิเวศวิทยาของป่าเป็นสำคัญ

การจำแนกระบบวนเกษตร

ระบบวนเกษตรสามารถจำแนกออกตามโอกาสการปรากฏของกิจกรรมหลักได้เป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(ก) กิจกรรมหลักทางการป่าไม้ การเกษตร และหรือการเลี้ยงสัตว์ ปรากฏขึ้นภายในเวลาเดียวกัน (simultaneous cropping system) ซึ่งสามารถแยกออกเป็นรูปแบบย่อยตามองค์ประกอบของกิจกรรมหลักได้ดังนี้

๑. ระบบการปลูกพืชควบ (Agrisilvicultural system)

โดยการปลูกพืชเกษตรแทรกภายในสวนไม้ป่าซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ คือ

- ๑.๑ ปลูกต้นไม้ตามแนวขอบรอบนอกของแปลงปลูกพืชเกษตร
- ๑.๒ ปลูกต้นไม้สลับแถวเว้นแถวระหว่างไม้ป่ากับพืชเกษตร
- ๑.๓ ปลูกสลับเป็นแถบ ๆ ระหว่างไม้ป่ากับพืชเกษตร
- ๑.๔ ปลูกผสมโดยการสุมอย่างไม่เป็นระเบียบระหว่างต้นไม้ป่ากับ

พืชเกษตร

๒. ระบบป่าไม้ - ปศุสัตว์ (Silvopastoral system) เป็นการ

ใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างการป่าไม้และการเลี้ยงสัตว์โดยการปลูกหญ้าหรือพืชอาหารสัตว์ในสวนป่าแล้วปล่อยให้สัตว์เข้าไปเลี้ยงในสวนป่าโดยตรง อย่างไรก็ตามการปลูกพืชอาหารสัตว์ในสวนป่า แล้วตัดเอาพืชอาหารสัตว์นั้นออกมาเลี้ยงหรือเป็นอาหารแก่สัตว์ภายในสวนป่า ในกรณีนี้ยังคงเรียกว่า ระบบการปลูกพืชควบมากกว่า

๓. ระบบเกษตร - ป่าไม้ - ปศุสัตว์ (Agrosilvopastoral system) เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างกิจกรรมหลักทั้งสาม คือ การป่าไม้ การเกษตร และการปศุสัตว์ ควบคู่กันไปพร้อม ๆ กัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการรวมเอาระบบข้างบนทั้งสองเข้าด้วยกันนั่นเอง

๔. ระบบป่าไม้ - ประมง (Silvofishery system) เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างการป่าไม้และการประมง เช่น การทำฟาร์มกุ้งและทำฟาร์มหอยตามป่าชายเลน หรือการเลี้ยงปลาน้ำจืดตามร่องน้ำระหว่างแถวหรือคันคูของต้นไม้

(ข) จำแนกตามลักษณะของกิจกรรมหลักในเวลาต่างกัน ในลักษณะของการประกอบการแบบหมุนเวียนสลับกันไประหว่างกิจกรรมทางด้านป่าไม้กับกิจกรรมทางการเกษตร เรียกระบบนี้ว่า ระบบปลูกหมุนเวียนแบบไร้เลื่อนลอย (Cyclical or Shifting cultivation system) เป็นการ ใช้ประโยชน์ที่ดินหมุนเวียนสลับกันระหว่างการเกษตรและการป่าไม้ เช่น ภายหลังจากการแผ้วถางหรือเปิดป่าออกใหม่ ๆ ก็ควรประกอบกิจกรรมทางการเกษตรก่อนติดต่อกันไประยะเวลาดหนึ่ง เช่น ๓ ปี จากนั้นในปีที่ ๔ จึงเริ่มปลูกต้นไม้แทนและปล่อยให้จนถึงอายุตัดฟัน เช่น ๑๐ ปี เมื่อตัดฟันต้นไม้ ออกแล้วจึงเริ่มปลูกพืชเกษตรซ้ำในที่เดิมขึ้นอีก กระทำเช่นนี้หมุนเวียนสลับกันไป

ระบบนี้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ค่อนข้างราบ และมีพื้นที่เพียงพอต่อการจัดพื้นที่เพื่อปลูกหมุนเวียนติดต่อกัน จนสามารถกลับมาประกอบกิจกรรมซ้ำที่เดิมได้เมื่อถึงครบรอบตัดฟันของต้นไม้ในแต่ละแปลง

อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบระหว่างการจัดพื้นที่สองประเภทแล้วปรากฏว่าประเภทแรกมีความเหมาะสมในเชิงนิเวศน์วิทยามากกว่ารูปแบบของประเภทที่สอง

(ค) จัดพื้นที่โดยการผสมผสานระหว่างประเภทแรกและประเภทที่สองเข้าด้วยกัน เรียกว่า Partial overlap system หรือ Taungya system

รูปแบบของการจัดการพื้นที่ประเภทนี้เป็นรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นมาครั้งแรกที่ประเทศพม่าเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่แล้วมาแล้ว รูปแบบของการจัดการพื้นที่ประเภทนี้ จะมีการปลูกพืชไร่ควบคู่กับการปลูกต้นไม้ในระยะ ๒ - ๓ ปีแรกของรอบตัดฟันหนึ่ง ๆ หลังจากปีที่ ๒ หรือ ๓ ผ่านไปแล้วเรือนยอดของต้นไม้จะเริ่มปกคลุมพื้นที่จนทำให้ไม่สามารถปลูกพืชเกษตรควบคู่กันได้จึงปล่อยให้ต้นไม้เจริญเติบโตต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงอายุตัดฟันของต้นไม้ เช่น อายุ ๑๐ ปี เมื่อสิ้นสุดปีที่ ๑๐ จึงตัดต้นไม้ทั้งหมดในพื้นที่นั้นออกไปใช้ประโยชน์ จากนั้นจึงเริ่มปลูกต้นไม้ใหม่ โดยปลูกควบคู่กับพืชเกษตร เช่นเดียวกับการปฏิบัติในรอบตัดฟันแรก

เนื่องจากรูปแบบของระบบวนเกษตรประเภทที่สามนี้ เป็นรูปแบบที่รวมเอา รูปแบบของประเภทที่หนึ่งและประเภทที่สองเข้ามาจัดการภายในพื้นที่เดียวกัน ดังนั้นรูปแบบของระบบวนเกษตรประเภทนี้จึงเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากมีพื้นที่เพียงพอต่อการแบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลง ๆ ให้มีจำนวนแปลงพอเหมาะกับระยะเวลาตั้งแต่หยุดปลูกพืชไร่จนถึงอายุตัดฟันของต้นไม้แล้ว เราก็สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่เหล่านี้หมุนเวียนติดต่อกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

จากการวิเคราะห์หลักการหรือแนวความคิดของระบบวนเกษตรแล้วจะเห็นว่า ระบบวนเกษตรเป็นระบบที่เป็นแกนนำในการประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างการเกษตรและการป่าไม้ เพราะระบบวนเกษตรเป็นระบบที่สามารถปรับปรุงและรักษาความเหมาะสมพอดีของพื้นที่เพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นไปได้ตลอดเวลา ถ้าหากมีการจัดการอย่างถูกต้องและเหมาะสมต้นไม้และพืชเกษตรมีความสามารถในการเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้เองโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะต้นไม้พวกตระกูลถั่ว สามารถเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินได้โดยธรรมชาติ เพราะต้นไม้เหล่านี้สามารถตรึงก๊าซไนโตรเจนในอากาศให้อยู่ในรูปที่เป็นประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของพืชได้นั่นเอง นอกจากนี้ต้นไม้ยังมีบทบาทต่อการหมุนเวียนธาตุอาหารโดยการดูดซับธาตุอาหารที่อยู่ในดินระดับลึก ๆ ให้ขึ้นมาอยู่ที่ระดับ

ชั้นบนของดิน ขณะเดียวกันเศษกิ่งไม้และใบไม้ที่ร่วงหล่นลงสู่พื้นดินนั้น หลังจากผุสลายแล้วจะ เป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุและปลดปล่อยธาตุอาหารกลับสู่ดินอีก อันเป็นการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน และเป็นประโยชน์ต่อพืชเกษตรในที่สุด

เนื่องจากระบบวนเกษตรเป็นระบบที่ประสานประโยชน์ระหว่างกิจกรรมทางด้านการเกษตร ซึ่งรวมถึงการเลี้ยงสัตว์ด้วย และกิจกรรมทางด้านป่าไม้ภายในพื้นที่เดียวกันเพื่อให้ได้ผลผลิตรวมต่อเนื่องที่สูงสุดและตอบสนองความต้องการของราษฎรชนบททั้งในด้านอาหารเพื่อบริโภคและ เนื้อไม้เพื่อการใช้สอย ดังนั้นระบบวนเกษตรจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนต่าง ๆ ในการจัดการพื้นที่เพื่อให้ผลประโยชน์ทั้งหมด (อาหารและเนื้อไม้) เป็นของชุมชนหรือผู้ประกอบการโดยตรง นั่นคือหลักการของ ระบบวนเกษตรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

รูปแบบของวนเกษตร

- วนเกษตรแบบบ้านสวน มีต้นไม้และพืชผลหลายชั้นความสูง โดยปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น สมุนไพรและพืชผักสวนครัวในบริเวณบ้าน
- วนเกษตรที่มีต้นไม้แทรกในไร่นาหรือทุ่งหญ้า เหมาะกับพื้นที่ซึ่งมีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ โดยปลูกต้นไม้เสริมในที่ไม้เหมาะสมกับพืชผล เช่นที่เป็น หรือที่ลุ่มน้ำขัง และปลูกพืชในที่ราบหรือที่สม่ำเสมอ
- วนเกษตรที่มีต้นไม้ล้อมไร่นา เหมาะกับพื้นที่ไร่นาจึงมีลมแรง พืชผลไม้รับความเสียหายจากลมพายุอยู่เสมอ จึงต้องปลูกต้นไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดดบังลมให้กับไม้ผลที่ต้องการร่มเงาและความชื้น
- วนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชันเป็นแนวยาวน้ำไหลเซาะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับกับพืชผลเป็นช่วง ๆ ขวางความลาดชัน จะช่วยรักษาหน้าดิน และในระยะยาวจะทำให้เกิดชั้นบันไดดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่ สำหรับแถบพืชอาจให้มีความกว้าง ๕ ถึง ๒๐ เมตร ตามความเหมาะสมของพื้นที่
- วนเกษตรใช้พื้นที่หมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้นพืชผลและเลี้ยงสัตว์ เหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลงหมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นร่วมกับการเลี้ยงสัตว์แบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์สถานภาพ เจ็อนไซในทางปฏิบัติ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนการบริหารและการอำนวยความสะดวกในการดำเนินการของกรมป่าไม้ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม โดยอาศัยหลักเกณฑ์หรือเทคนิคด้านวนเกษตรเข้าไปดำเนินการปรับปรุงป่าสงวนที่มีสภาพเสื่อมโทรมนั้น สามารถสรุปเกี่ยวกับความเป็นไปได้ ชิดจำกัด และข้อเสนอแนะในการนำระบบวนเกษตรไปใช้ในการพัฒนาป่าไม้และชุมชนในชนบทในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. ระบบวนเกษตร หรือ ระบบเกษตร - ป่าไม้ หรือระบบไร่นाप่าผสม เป็นระบบที่เหมาะสมที่สุดในสภาวะกาลปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำระบบนี้ไปปฏิบัติในที่ดินกรรมสิทธิ์ของราษฎรรายย่อย และในพื้นที่สาธารณะประโยชน์นั้นมีความเป็นไปได้ และเหมาะสมที่สุด ตามหลักการของระบบวนเกษตร รวมทั้งพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน พื้นที่ ส.ท.ก. และพื้นที่ทำกินของสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ เพราะผู้ประกอบการสามารถได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากต้นไม้ที่ปลูกในพื้นที่กรรมสิทธิ์นั้น ๆ ด้วย

ในพื้นที่ปลูกป่าเพื่อการอุตสาหกรรมของเอกชน รวมถึงพื้นที่ปลูกป่าของหน่วยราชการอื่นซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นการเฉพาะ เช่น พื้นที่ของทหาร พื้นที่นิคมสร้างตนเองของกรมประชาสัมพันธ์ พื้นที่ปลูกป่าของกรมราชทัณฑ์ ตลอดจนพื้นที่ปลูกป่าของรัฐวิสาหกิจ เช่น บริษัทไม้สักไทย และองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ นั้นสามารถนำระบบวนเกษตรไปใช้ได้ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างคุ้มค่า สามารถลดอายุตัดฟันของต้นไม้ลง ๒ - ๓ เท่า และราษฎรที่เข้าร่วมโครงการสามารถได้รับประโยชน์จากต้นไม้ที่ปลูกควบคู่กับพืชเกษตรที่ปลูกแทรกระหว่างแถวของต้นไม้ ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างเจ้าของโครงการกับราษฎรที่ร่วมโครงการเป็นกรณี ๆ ไป

สำหรับในพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าของกรมป่าไม้นั้น ระบบวนเกษตรสามารถนำไปใช้ได้เพียงบางส่วนในลักษณะการปลูกสร้างสวนป่าแบบชาวไร่โดยอนุญาตให้ราษฎรในพื้นที่ทำการปลูกพืชควบระหว่างแถวของต้นไม้ได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ๒ - ๓ ปี โดยที่ราษฎรได้ผลประโยชน์จากพืชเกษตรที่ปลูกควบ สำหรับต้นไม้เป็นของรัฐทั้งหมด

๒. ในแง่ของขีดจำกัดของระบบวนเกษตร ในการนำไปใช้ในการพัฒนาป่าไม้ และชุมชนในชนบทนั้น สรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

(๑) ราษฎรขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดข่าวสาร ข้อมูล และการประชาสัมพันธ์ในเรื่องระบบวนเกษตรจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(๒) ราษฎรให้ความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงานเพื่อส่วนรวมหรือกิจกรรมที่เป็นกลุ่มยังอยู่ในขั้นน้อยมาก

(๓) เกษตรกรมีความรู้สึกหวงแหวงที่ดินที่ตนได้บุกรุกและยึดครองอยู่ทำให้เกิดปัญหาในด้านมวลชนต่อต้านเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(๔) ในกรณีการปลูกสร้างสวนป่าแบบชาวไร่ในพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าของกรมป่าไม้นั้นราษฎรไม่สามารถได้รับประโยชน์จากต้นไม้ที่ปลูกได้ เนื่องจากขัดต่อระเบียบที่กรมป่าไม้กำหนดไว้ ทำให้ราษฎรไม่มีไม้เพื่อการใช้สอยในครัวเรือนซึ่งขัดต่อหลักการของระบบวนเกษตร

๓. ข้อเสนอแนะในการนำระบบวนเกษตรไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่จริงให้ประสบความสำเร็จสูงสุด

(๑) ควรจัดให้มีการฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบหรือที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบวนเกษตรอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

(๒) ควรจัดให้มีการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานระดับตำบลหมู่บ้านที่มีการฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทให้บรรลุหลักสูตรวนเกษตรไว้ในการฝึกอบรมทุกหลักสูตร

(๓) หน่วยราชการทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และระดับสูงควรที่จะประสานงานกันในทุกระดับอย่างจริงจังและจริงใจ

(๔) ควรกำหนดระบบวนเกษตรไว้ในแผนพัฒนาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับตำบล และหมู่บ้าน

(๕) เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องปลูกฝังสร้างแรงจูงใจและความรับผิดชอบในการร่วมกันพัฒนาในด้านป่าไม้ควบคู่กันกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านการเกษตร

(๖) บทบาทของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ต้องพัฒนาคุณภาพ และปริมาณให้เพียงพอเพื่อเป็นหลักในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยราชการอื่น และเกษตรกรทั่วไป

(๗) รัฐควรกำหนดผลประโยชน์ที่พึงได้จากการปลูกป่าระบบวนเกษตรระหว่างเกษตรกรกับเอกชนเพื่อเป็นผลตอบแทนด้านต้นไม้ให้กับเกษตรกรด้วย

(๘) กรมป่าไม้ควรเพิ่มหน่วยงานวิจัย ทดลอง และแปลงสาธิตด้านวนเกษตรให้กระจายครอบคลุมทุกสภาพพื้นที่ ทุกเขต เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมและให้ผลตอบแทนสูงสุดในการใช้ที่ดินโดยประสานงานกับป่าไม้เขตทุกเขตอย่างจริงจัง

(๘) กรมป่าไม้ควรแก้ไขระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เอื้ออำนวย และตอบสนองกับระบบวนเกษตรให้มากขึ้น ตลอดจนเปิดโอกาสให้ราษฎรที่ปลูกพืชควบในสวนป่าได้รับประโยชน์จากต้นไม้ที่ปลูกบางส่วนได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้โดยข้อเท็จจริงนั้นพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าของรัฐในปัจจุบันนั้นส่วนมากเป็นพื้นที่ที่ราษฎรบุกรุกและครอบครองอยู่ก่อนแล้ว และพื้นที่กรรมสิทธิ์ของราษฎรเองก็มีจำกัดไม่เพียงพอ แม้แต่จะประกอบการเกษตรเพียงอย่างเดียว ซึ่งทำให้การส่งเสริมงานด้านวนเกษตรในพื้นที่กรรมสิทธิ์ของราษฎรรายย่อยเป็นไปได้ยาก

(๑๐) เพื่อเป็นการลดข้อจำกัดในทางปฏิบัติและเพื่อเป็นการรับรองความสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการด้านวนเกษตร กรมป่าไม้ควรที่จะกำหนดระเบียบเพื่อใช้บังคับในการนี้เป็นการเฉพาะ โดยออกระเบียบขึ้นมาใหม่เรียกว่า "ระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการส่งเสริมการใช้ที่ดินโดยระบบวนเกษตร" ซึ่งควรตั้งคณะทำงานเพื่อร่างระเบียบดังกล่าวตั้งแต่บัดนี้เพื่อรองรับการขยายและพัฒนางานด้านนี้ให้กว้างขวางโดยสามารถนำเอาระบบนี้ไปประยุกต์ใช้ในโครงการต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น โครงการปลูกสร้างสวนป่าทั่ว ๆ ไปของกรมป่าไม้ รวมทั้งการปลูกสร้างสวนป่าตามเงื่อนไขสัมปทาน โครงการปลูกป่าฟื้นฟูชนบทสำหรับหมู่บ้าน โครงการจัดหมู่บ้านป่าไม้ โครงการช่วยเหลือราษฎรให้มีสิทธิทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (สทก) โครงการพัฒนาลุ่มน้ำ และปรับปรุงดินน้ำลำธาร เป็นต้น สำหรับการดำเนินการในลักษณะเดียวกันขององค์กรอื่น เช่น โครงการตามพระราชดำริอันเกี่ยวกับการป่าไม้ เช่น โครงการป่ารักษน้ำ โครงการอีสานเขียว ตลอดจนการปลูกสร้างสวนป่าโดยภาคเอกชน หากดำเนินการในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติก็ควรนำระบบวนเกษตรไปใช้ได้ตามความเหมาะสมแล้วแต่กรณี

๓.๒.๕.๕ ป่าชุมชน

ข้อเท็จจริงในขณะนี้เกี่ยวกับป่าไม้ ๓ ประการ ที่ทุกคนยอมรับคือ ข้อแรก ป่าไม้เป็นระบบนิเวศบนดินที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุด โดยเฉพาะป่าไม้เขตร้อน ดังนั้นจึงเป็นมรดกธรรมชาติที่สำคัญมากด้วย ข้อที่สอง ป่าไม้เป็นแหล่งที่มนุษย์ใช้ประโยชน์มาแต่โบราณ เป็นที่ยังชีพของมนุษย์ การเพาะปลูกหรือการปฏิวัติการเกษตรเท่านั้นที่เริ่มแยกมนุษย์ออกจากป่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่พาดคนจำนวนมากเข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง ยิ่งทำให้คนห่างจากป่ามากขึ้นกระทั่งลืมความสัมพันธ์ดั้งเดิมอันแน่นแฟ้นระหว่างคนกับป่าไม้

มนุษย์ยังคงกำลังก้าวเข้าสู่สังคมข่าวสารที่ทำให้สิ่งแวดล้อมประจำวันกลายเป็นข้อมูลข่าวสารมากมาย ที่จะต้องเอาใจใส่และมีชีวิตอยู่ด้วย ก็จะต้องทำให้ผู้คนห่างไกลจากป่ามากขึ้นไปอีก ข้อที่สาม ป่าไม้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งเกรงกันว่าป่าไม้บริสุทธิ์หรือป่าไม้ธรรมชาติ จะหมดไป ซึ่งเป็นความห่วงใยกันทั่วโลก

การรักษาป่าที่ผ่านมามีภาคีสากลสำคัญ ๒ ส่วน ส่วนสำคัญที่สุดได้แก่ภาครัฐ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลป่าไม้ทั่วประเทศ เช่นกรมป่าไม้ สังกัดกระทรวงเกษตรฯ มีการประกาศเขตป่าสงวน อุทยานแห่งชาติ ฯลฯ เพื่อรักษาป่า แต่ปรากฏว่าป่าไม้ก็ถูกทำลายลงไปเรื่อย ๆ

อีกภาคหนึ่งได้แก่ภาคธุรกิจเอกชน ที่ได้สัมปทานทำป่า เพื่อที่จะได้ใช้ประโยชน์จากป่าแบบยั่งยืน ซึ่งในทางปฏิบัติก็ปรากฏว่าป่าไม้ตามสัมปทานเหล่านี้ก็มักถูกทำลายกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมไปเช่นกัน

ระยะหลังนี้มีการพูดกันมากถึงภาคชุมชนหรือประชาชนที่นับว่าน่าจะมีส่วนในการจัดการป่าไม้ด้วย โดยชี้ให้เห็นตัวอย่างในต่างประเทศ เช่นในประเทศเคนยา แอฟริกา ที่ป่าที่ชุมชนรักษาไว้มีมากกว่าป่าที่ภาครัฐรักษาไว้เสียอีก หรือตัวอย่างในประเทศที่มีพื้นที่ป่าหลายแห่งทั่วประเทศรักษาไว้โดยชุมชน

ป่าชุมชนจึงเป็นที่กล่าวขวัญมากขึ้นว่าเป็นทางออกหรือทางเลือกอีกทางหนึ่งในการจัดการป่า แต่ในทางปฏิบัติแล้วจะมีปัญหามากทั้งในแง่ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ กฎหมายและชาวบ้านเอง เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐก็มักมีแนวโน้มที่จะคิดว่าผืนป่าเป็นสมบัติของรัฐ ดังนั้นจึงหวงแหนเป็นของตนไม่คิดว่าจะแบ่งปันไปให้ใครมาช่วยดูแลรักษา ดังนั้นเจ้าหน้าที่รัฐมักปฏิเสธแนวคิดเรื่องคนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ ขณะเดียวกันก็ยอมรับความคิดเห็นในเรื่องยกเลิกสัมปทานป่าไม้ให้กลุ่มธุรกิจเอกชนได้ตัดไม้หรือ "ปลูป่า" ได้ง่ายกว่า

แนวความคิดในการรักษาป่าไม้ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมได้รับการพัฒนา และดำเนินการต่อเนื่องติดต่อกันมา และมีส่วนก่อให้เกิดการกำหนดนโยบาย และการปฏิบัติต่อแหล่งป่าไม้ในรูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย อย่างไรก็ตามก็ดีจากการขยายตัวของความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าไม้ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปได้ก่อให้เกิดแนวความคิดในการร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบใหม่ที่ได้ให้ความสำคัญต่อผู้รับประโยชน์ที่ใกล้ชิดป่าที่สุดซึ่งพึงพิงและอาศัยแหล่งป่าไม้ให้ได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าที่ใกล้ ๆ หมู่บ้านเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง แนวความคิดดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการจัดการป่าในพื้นที่ขนาดเล็ก

ป่าชุมชนเกิดจากการยอมรับว่า (๑) คนยังต้องใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อดำรงชีวิต (๒) ป่านั้นต้องได้รับการป้องกัน และจัดการอย่างยั่งยืน

ประสบการณ์ในปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นว่า ป่าชุมชนช่วยหยุดยั้งการทำลายป่า เพิ่มพื้นที่ป่าและจัดป่าที่เหลืออย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน เพิ่มขีดความสามารถให้กับชุมชน รู้จักจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยตนเอง และสร้างความรัก ความเห็นอกเห็นใจกันในชุมชน

ประชาชนยังต้องใช้ประโยชน์จากป่าในการดำรงชีพ การจัดทำป่าชุมชนไม่ใช่เพียงเพื่อป้องกันรักษาป่า แต่เป็นการให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน

การป่าไม้ชุมชนมุ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมป่าไม้ ซึ่งมีความหมายมากกว่าการให้ประชาชนมาร่วมกันปลูกป่าแต่เพียงอย่างเดียว

นิยาม

๑. ป่าชุมชน คือ ป่าที่ประชาชนได้รับมอบหมายให้ควบคุม จัดการ และใช้ประโยชน์จากป่า และมุ่งให้ทุกคนมีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเป็นธรรม หรือ

๒. ป่าชุมชน คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเมืองอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน ป่าชุมชนมีรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ นิเวศวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม

การพัฒนาป่าชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด ๔ ประการ คือ

๑) แนวความคิดทางด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งประกอบเป็นระบบนิเวศอยู่ภายใต้การโยงใยของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศ จึงมุ่งถึงการที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงระบบนิเวศโดยไม่มีการทำลาย

๒) แนวความคิดของการพัฒนาชนบท ซึ่งมองเห็นว่ากิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทให้สามารถยืนอยู่ได้ เนื่องจากแหล่งป่าไม้เป็นแหล่ง

ทรัพยากรธรรมชาติที่ชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่าง ๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม้ใช้สอย เป็นศูนย์รวมจิตใจอันเกิดจากความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชนบทได้มีการดำรงชีวิตและมีวิธีการรักษาแหล่งป่าไม้ของประชาชนแตกต่างกันออกไปตามประโยชน์ที่ได้รับจากป่า กิจกรรมของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อ่านวยผลต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบท สมควรที่จะถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ ในการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

๓) แนวความคิดของการกระจายอำนาจ เป็นแนวความคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่าไม้ จากที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นการร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้โดยประชาชน เพื่อให้เกิดการร่วมมือในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้สามารถอ่านวยผลประโยชน์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ได้โดยตรงมากขึ้น และเน้นการกระจายงานให้หน่วยงานในภูมิภาคให้สามารถที่จะให้บริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการมากขึ้น

๔) แนวความคิดทางด้านการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่งอกเงยได้ สามารถที่จะได้รับการจัดการให้มีผลประโยชน์ต่อเนื่อง สม่่าเสมอ และเนื่องจากป่าเป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออ่านวยผลต่อมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น ป่าใช้สอย แหล่งชับน้ำ การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์รักษาและควบคุมอุตสาหกรรมชาติ ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ภายใต้การจัดการที่เหมาะสมป่าสามารถให้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างในลักษณะอเนกประสงค์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งป่าไม้

รูปแบบของป่าชุมชนในประเทศไทย

ป่าชุมชนได้มีวิวัฒนาการมาในประเทศมาช้านาน มีวิธีการจัดการแตกต่างกันไประหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยสอดคล้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจและนิเวศวิทยาของพื้นที่นั้น ๆ สภาพการพึ่งพิงใช้พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนจะมีลักษณะแตกต่างกัน ตามความจำเป็นจะต้องพึ่งพาป่า สภาพของชุมชนสามารถแบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เพื่อการก่อสร้าง ไม้เพื่อพลังงาน มีการแข่งขันในการใช้ที่ดินเพื่อกิจการต่าง ๆ สูง แหล่งป่าไม้ที่จะมีขึ้นได้จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนที่ดินซึ่งจะมีการควบคุมและคุ้มครองโดยหลายหน่วยงาน

๒. ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีการประกอบการเกษตรกรรม ซึ่งอาจจะมีการตัดไม้เพียงพอ มีความต้องการที่ดินเพิ่มและในขณะที่เติบโตกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิงทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร บำรักษาโรค แหล่งซึบน้ำ

๓. ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร บำรักษาโรค แหล่งซึบน้ำต่าง ๆ

ป่าชุมชนที่ได้วิวัฒนาการขึ้นมาในสภาพชุมชนลักษณะต่าง ๆ ทั้ง ๓ ลักษณะในประเทศไทย คือ การรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยประชาชนได้ร่วมกันรักษาไว้ภายใต้วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน จากวัตถุประสงค์ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ สามารถที่จะแบ่งรูปแบบของป่าชุมชนออกได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม กับป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่

ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม

ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นแบบป่าชุมชนที่ประชาชนได้รักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ โดยมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันออกไป ดังนี้

๑. การอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อประกอบพิธีกรรมตามประเพณี เช่น การรักษาป่าคอนปู่ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การรักษาป่าช้าในภาคเหนือ ซึ่งเป็นไปตามประเพณีของท้องถิ่นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ป่าดังกล่าวจะถูกรักษาไว้โดยไม่มีการทำลาย

๒. การอนุรักษ์ป่าไม้เป็นแหล่งซึบน้ำ เป็นการรักษาป่าเพื่อเป็นแหล่งซึบน้ำให้กับพื้นที่นาหรือพื้นที่ประกอบเกษตรกรรมอื่น ๆ หรือเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ที่จะชะล้างทรายเข้าสู่พื้นที่นา พื้นที่ป่าซึบน้ำของหมู่บ้าน จะพบได้ในชุมชนของชาวเขาที่มีการทำนา เช่น กระจ่าง และในกลุ่มคนไทยในที่ราบ ป่าเพื่อแหล่งซึบน้ำจะถูกรักษาไว้อย่างดี นอกจากเป็นแหล่งซึบน้ำแล้วยังเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และของป่าต่าง ๆ อีกด้วย

๓. การอนุรักษ์ป่าไว้เป็นเขตอภัยทาน เป็นพื้นที่ซึ่งห้ามล่าสัตว์ตัดชีวิตตามหลักของพุทธศาสนา ไม่มีการล่าสัตว์ตัดชีวิตในอาณาเขตพื้นที่ดังกล่าวและไม่มีการตัดไม้ จะรักษาไว้เพื่อความร่มรื่นและเป็นที่พักพิงของสัตว์และมนุษย์ทางด้านจิตใจ เป็นพื้นที่ซึ่งใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ จะพบเห็นตามวัดทั่วไปในภูมิภาคของประเทศ

๔. การอนุรักษ์พื้นที่เป็นที่พักผ่อน โดยเน้นการรักษาสภาพป่าไว้ตามสภาพตามธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดสนใจ เช่น ถ้ำ น้ำตก ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นของกลางที่ให้ทุกคนในหมู่บ้านได้เข้ามาพักผ่อนหย่อนใจ

๕. การอนุรักษ์พื้นที่ไว้เป็นแหล่งอาหาร และใช้สอยอื่น ๆ โดยทั่วไปราษฎร จะรักษาป่าใกล้เคียงหมู่บ้านไว้ เพื่อการเก็บหาอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร ซึ่งบางครั้งเป็นรายได้เสริมให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง

ป่าชุมชนแบบพัฒนา

ป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นผลอันเกิดขึ้นมาจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้น สำหรับหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยได้ เนื่องจากการขาดแคลน แหล่งป่าไม้หรือแหล่งป่าไม้เดิมที่มีอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ไม่สามารถที่จะอำนวยประโยชน์ ให้ได้ ป่าชุมชนที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาใหม่จะมีรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับการใช้ที่ดินและสถาบัน ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอย เป็นป่าที่ได้รับการสร้างขึ้นในบริเวณที่ดินประเภท ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น ที่สาธารณะ ที่สองข้างทาง ที่อ่างเก็บน้ำ เพื่อการใช้ประโยชน์ จากป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ฟืน ถ่าน และเพื่อการซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างที่ไม่ใหญ่โต

๒. ป่าโรงเรียน เป็นการปลูกป่าขึ้นในบริเวณโรงเรียนเพื่อการศึกษาทางด้าน การเกษตรจากโรงเรียน และการใช้ประโยชน์จากรายได้ การจำหน่ายผลประโยชน์จาก ต้นไม้สำหรับเป็นอาหารกลางวันสำหรับเด็กที่ยากจนในโรงเรียน

๓. การพัฒนาวัดป่า เป็นการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณวัดหรือสำนักสงฆ์ เพื่อให้เกิด ความร่มรื่นเหมาะกับการสงบทางด้านจิตใจ และใช้ประโยชน์จากไม้ในกิจกรรมของวัดซึ่งเป็น แหล่งรวมใจของประชาชนในท้องถิ่น ในพิธีเทศกาลทำบุญต่าง ๆ

๔. การกั้นพื้นที่ดินไว้เป็นป่าจำนวน ร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่จัดสรรที่ดิน เพื่อ เป็นแหล่งใช้สอยของหมู่บ้านที่ได้รับจากการจัดที่ดินตามมติของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน

๕. การจัดป่าของชาติให้เป็นป่าชุมชน ตามนัยมติของที่ประชุมคณะกรรมการ พัฒนาที่ดินครั้งที่ ๔/๒๕๓๐ เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ให้กั้นพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ไม่เกิน ๕๐๐ ไร่ และไม่ติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สำหรับ เป็นป่าชุมชนโดยให้องค์กรของหมู่บ้าน ตำบล เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล เป็นผู้ดูแล

การจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงและยั่งยืนของ การจัดการป่าของประชาชน เพื่อประโยชน์และโดยประชาชน จะมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑. การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า

ประโยชน์ที่ต้องการจากป่าจะเป็นสิ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการรักษาป่า เหล่านั้นไว้ เช่น เป็นแหล่งป่าไม้เพื่อการประกอบพิธีการต่าง ๆ ซึ่งแปรผันไปตามสภาพสังคม ในแต่ละภูมิภาค การใช้ป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งคั้นน้ำลาธารของหมู่บ้าน การใช้ป่าไม้เป็นแหล่ง ไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร จะเป็นจุดร่วมที่ประชาชนรวมตัวกันในการรักษาป่า นั้น ๆ ไว้ เพื่อ การใช้ใช้สอยร่วมกัน หรือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน

๒. การมีระเบียบและกฎเกณฑ์

เพื่อควบคุมกันเองระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน การจัดการป่าชุมชนจะมี ระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็นที่ยอมรับของทุกคนในหมู่บ้าน เมื่อมีการละเมิดจะมีการ ปรับไหมหรือการลงโทษตามกฎหมายที่ได้ตกลงกันไว้

๓. องค์กรประชาชน

เพื่อดำเนินการจัดการป่าให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สำหรับ ป่า นั้น ๆ จะต้องมียุทธศาสตร์ของประชาชนที่เข้มแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของ ผู้นำขององค์กรที่จะดูแลป่าดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชน องค์กรที่ปรากฏมัก จะเป็นองค์กรประชาชนที่จะดูแลป่าดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชน และมักจะเป็น องค์กรประชาชนที่มีอยู่เดิม เช่น องค์กรเหมืองฝายในภาคเหนือ และได้ปรับลักษณะเป็น คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ที่ได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่ รวมถึงสภาตำบลในบางพื้นที่

๔. การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

การจัดการป่าชุมชนขององค์กรประชาชน ในหมู่บ้านจะต้องอาศัยการสนับสนุน จากองค์กรภายนอก เช่น การสนับสนุนทางวิชาการ การสนับสนุนอุปกรณ์และวัสดุที่จำเป็น เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าโดยให้ประโยชน์ได้ยั่งยืน ซึ่งรวมถึงการให้การคุ้มครอง การดำเนินงานให้สามารถนำกฎหมายที่มีอยู่เข้ามาคุ้มครองรักษาสภาพป่าไว้ เช่น การประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า สวนรุกขชาติ วนอุทยาน นอกจากนั้นยังได้รับการ สนับสนุนจากองค์กรเอกชนในการให้ความรู้ และความเข้มแข็งในการดำเนินงาน ขององค์กรชาวบ้านให้สามารถดำเนินการจัดการป่าชุมชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เป็นไปตามเป้าหมาย เพื่อการจัดการป่าดังกล่าว

ความเข้าใจผิดบางประการ

เมื่อพูดถึงการมอบอำนาจให้ประชาชนทำป่าชุมชน มักเข้าใจว่าเป็นการยกป่าให้เป็นกรรมสิทธิ์ของประชาชน กล่าวประชาชนจะนำที่ดินไปขาย หรือไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นการทำลายป่า ความจริงแล้วเป็นเพียงการมอบอำนาจให้ประชาชนเข้าไปจัดการ (management) ป่า เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเท่านั้น ประการที่สองไม่มั่นใจว่าประชาชนจะใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนได้ เพราะป่าที่รัฐเองควบคุมจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากป่าแต่ผู้เดียวมา ๑๐๐ ปี ก็ไม่ยั่งยืน ก็ควรควบคุมเหี้ยนจากชุมชนหลายแห่งที่รู้จักจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีระบบจัดการป่าที่เป็นความรู้ของท้องถิ่นดั้งเดิม ขณะที่ป่าของรัฐถูกทำลาย แต่ป่าของชุมชนยังคงเหลืออยู่ เพราะชุมชนช่วยกันป้องกันดูแลรักษา สำหรับชุมชนที่ไม่มีความรู้ เจ้าหน้าที่สนามสามารถเป็นผู้ทำงานร่วมกับชาวบ้าน ช่วยเหลือชาวบ้านในการช่วยจัดการทำแผนการจัดการ (operational plan) ทุกวันนี้ชุมชนชนบทมีความตั้งใจที่จะรักษาป่าไว้เพื่อใช้ประโยชน์ทั้งทางตรง และทางอ้อมอย่างยั่งยืน หลายชุมชนมีความตั้งใจ และมีความพร้อมที่จะให้เจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยให้ชุมชนได้ริเริ่ม และช่วยเหลือเขาให้ทำป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

จากตัวเลขของกรมป่าไม้ในปัจจุบันระบุว่า มีพื้นที่ป่าชุมชนทั่วประเทศจำนวน ๑๒,๙๘๐ แปลง มีพื้นที่รวมกัน ๑,๗๓๑,๒๙๔ ไร่ โดยแยกเป็นป่าชุมชนดั้งเดิม ๘,๘๗๖ แปลง พื้นที่ ๑,๔๑๑,๕๖๑ ไร่ และป่าชุมชนพัฒนา ๔,๑๐๔ แปลง พื้นที่ ๓๑๙,๗๒๓ ไร่

ถ้าหากจะเปรียบเทียบกับตัวเลขป่าชุมชนกับพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ จะเห็นว่า มีพื้นที่ประมาณร้อยละ ๐.๕ ของพื้นที่ของประเทศ แต่ถ้าหากจะเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าด้วยกันทั้งหมด พื้นที่ป่าชุมชนจะมีประมาณร้อยละ ๑.๕ ของพื้นที่ป่าทั้งหมด ซึ่งก็ยังสามารถนับว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยมากในปัจจุบัน แต่ถ้าหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าในปัจจุบันยังมิได้มีพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่ให้สิทธิแก่ชุมชนดูแลรักษาและหาผลประโยชน์จากป่าไม้อย่างแท้จริง การที่ปัจจุบันประเทศไทยมีตัวเลขป่าชุมชนถึงร้อยละ ๑.๕ ของพื้นที่ป่าทั้งหมด แสดงถึงศักยภาพในการขยายตัวเพิ่มขึ้นของป่าชุมชนในอนาคต ถ้าหากชุมชนได้รับสิทธิโดยชอบธรรมและได้รับการสนับสนุนโดยรัฐอย่างแท้จริง

แต่สิ่งหนึ่งที่จะต้องตั้งเป็นข้อสังเกตจากตัวเลขที่ได้แสดงไว้ก็คือ โอกาสการขยายพื้นที่ป่าชุมชนที่มีได้เป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติคงจะมีจำกัด เพราะจะมีเฉพาะพื้นที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์และที่สาธารณะในตำบลและหมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งมีเฉลี่ยสำหรับตำบลในชนบทประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ต่อหนึ่งตำบล ถ้าหากใช้จำนวน ๕,๐๐๐ เป็นตัวเลขของจำนวน

ตำบลในชนบทก็จะมีพื้นที่ทั้งสิ้นรวม ๕ ล้านไร่ ซึ่งก็หมายความว่าถ้าหากเนื้อที่เหล่านี้ถูกทำให้เป็นป่าชุมชนทั้งหมด จะมีเนื้อที่ป่าชุมชนที่ไม่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนเดิมศักยภาพประมาณ ๘.๕ ถึง ๑๐ ล้านไร่ ซึ่งก็จะมีไม่มากนักเทียบกับศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ทั้งหมดในประเทศไทย ซึ่งก็หมายความว่าจะต้องให้ชุมชนเข้าไปดูแลพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่ป่าอนุรักษ์บางส่วนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนหน้านั้นนานมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็ก่อนมีการใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

อย่างไรก็ดี จากตัวเลขจำนวนแปลงของป่าชุมชนทั้งสิ้น ๘,๘๗๖ แปลง บ่อมหมายความว่าในปัจจุบันได้มีชุมชนเกือบ ๙,๐๐๐ ชุมชนเป็นผู้จัดการดูแลรักษาป่าอยู่แล้ว พื้นที่ป่าชุมชนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือ ป่าใช้สอย ซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมด ๘๘๘,๗๐๐ ไร่ หรือร้อยละ ๕๑.๙ ของพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด รองลงมาได้แก่ป่าช้า และป่าชันน้ำหรือป่าหัวน้ำ ซึ่งมีพื้นที่ ๑๓๐,๕๑๘ ไร่ และ ๑๐๕,๖๔๐ ไร่ ตามลำดับ หรือร้อยละ ๗.๕ และ ๖.๑ ของเนื้อที่ป่าชุมชนทั้งหมด แต่ถ้าหากคิดเฉพาะเนื้อที่ป่าชุมชนดั้งเดิม จะเป็นพื้นที่ร้อยละ ๖๓.๗, ๙.๒ และ ๗.๕ ตามลำดับ ซึ่งเป็นการแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อการมีป่าเพื่อใช้สอย และมีป่าช้าอันเป็นลักษณะป่าตามประเพณี และป่าชันน้ำหรือป่าหัวน้ำเพื่อการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนรักษาป่าไม้ในลักษณะดังกล่าวก็เพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชนโดยตรง

เป็นที่น่าสังเกตว่าภาคอีสานเป็นภาคที่มีป่าชุมชนมากที่สุดคือ ๑,๐๗๙,๘๒๖ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๖๒.๔ ของพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดในประเทศไทย ตามมาด้วยภาคเหนือ ซึ่งมีพื้นที่ป่าชุมชน ๔๐๙,๑๔๐ ไร่ หรือร้อยละ ๒๓.๖ ของพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ส่วนในภาคกลางมีเพียง ๑๙๘,๕๔๒ ไร่ และภาคใต้มีน้อยที่สุดคือ ๘๓,๙๓๙ ไร่ ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความต้องการในการจัดการป่าชุมชนของภาคอีสานและภาคเหนือมากกว่าภาคกลางและใต้

เงื่อนไขที่จะเกิดป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าชุมชนที่เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินั้นมาจากสาเหตุที่สำคัญสองประการ ประการแรกคือ เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อตัวชุมชนจริง ๆ เช่น หากไม่รักษาป่าต้นน้ำชุมชนจะไม่มีน้ำกินน้ำใช้หรือประการที่สองเกิดจากการแย่งผลประโยชน์กันขึ้น คนที่อยู่ใกล้ป่าพยายามดูแลรักษาเพื่อที่จะได้สิทธิในการใช้ ส่วนอีกสองกรณีซึ่งเป็นกรณีทั่วไปอาจจะไม่มีความสำคัญเท่ากับในสองกรณีแรก คือ ประการแรกบุคคลผู้นำในท้องถิ่นมีความสนใจชักชวนให้ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ป่าเอาไว้ หรือประการที่สองข้าราชการให้การสนับสนุน ในประเด็นหลังนี้ถ้าหากในระยะต่อมาชุมชนไม่มีผลประโยชน์ร่วมการดูแลรักษาป่าก็จะไม่ยั่งยืน ส่วนในสองกรณีแรกนั้นเป็นการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนอย่างชัดเจน ดังนั้นการดูแลรักษาจึงเป็นเรื่องที่กระทำอย่างต่อเนื่องโดยปกติวิสัย

ตารางที่ ๖.๒

พื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย ๒๕๓๕

	ภาคกลาง	ภาคใต้	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	รวม
ป่าชุมชนดั้งเดิม					๑,๔๑๑,๕๖๑
๑. ป่าอภัยทาน	๑๑,๕๐๔	๒,๙๖๖	๒๖,๘๕๔	๑๙,๖๘๑	๖๑,๐๐๕
๒. ป่าวัด	๙,๘๔๐	๑,๑๓๗	๗,๑๙๖	๓๓,๒๓๓	๕๑,๔๐๖
๓. ป่าช้า	๗๔๙	๑,๘๓๘	๑๐,๐๓๙	๑๑๗,๘๙๒	๑๓๐,๕๑๘
๔. ป่าคอนปู้ตา	๕๑	๓๑	๓,๖๙๕	๓๐,๑๓๓	๓๓,๙๑๐
๕. ป่าชันน้ำหรือป่าห้วยน้ำ	๑๓,๘๒๙	๕,๓๐๓	๖๒,๑๔๙	๒๔,๓๕๙	๑๐๕,๖๔๐
๖. ป่าหัวไร่ปลายนา	๕๐๔	๓,๐๓๑	๕,๐๘๒	๒๕,๖๗๙	๓๔,๒๙๖
๗. ป่าห้วยนา	๑,๑๗๐	๐	๘๐๕	๗,๕๖๘	๙,๕๔๓
๘. ป่าใช้สอย	๑๒๕,๓๕๔	๑๗,๗๓๑	๑๖๘,๒๐๐	๕๘๗,๔๑๕	๘๘๘,๗๐๐
๙. ป่าชุมชนดั้งเดิม ลักษณะอื่น ๆ	๑๔,๔๐๗	๑,๓๖๓	๗,๘๔๓	๖๓,๐๖๑	๘๖,๖๗๔
ป่าชุมชนพัฒนา					๓๑๙,๗๓๓
๑๐. ป่าปลูกเพื่อใช้สอยชุมชน	๗,๑๘๕	๓,๕๗๙	๑๓,๒๒๘	๒๕,๓๒๐	๔๙,๓๑๒
๑๑. ป่าปลูกในโรงเรียน	๑,๐๗๕	๑,๗๒๙	๑,๕๗๘	๗,๘๐๖	๑๒,๑๘๘
๑๒. ป่าปลูกในบริเวณวัด/ สำนักสงฆ์	๓,๔๕๑	๙๑๒	๒,๘๙๖	๕,๐๓๔	๑๒,๒๙๓
๑๓. ป่าปลูกตามโครงการ จัดที่ดิน/โครงการอื่น ๆ	๔,๐๙๐	๖๖๑	๕,๔๐๒	๒๑,๘๓๖	๓๑,๙๘๙
๑๔. ป่าปลูกลักษณะอื่น ๆ	๓,๔๘๕	๓,๓๙๐	๒๑,๕๘๖	๑๐,๙๔๕	๓๙,๔๐๖
๑๕. ป่าชุมชนที่ต่างจาก ข้างต้น	๑,๘๘๗	๒๖๘	๗๒,๕๘๗	๙๙,๘๖๓	๑๗๔,๕๐๕
รวม	๑๙๘,๕๔๒	๔๓,๙๓๙	๔๐๙,๑๔๐	๑,๐๗๙,๘๒๖	๑,๗๓๑,๔๔๗

ที่มา : กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำหรับเงื่อนไขของความสามารถในการรักษาป่าของชาวบ้านขึ้นอยู่กับปัจจัย
อย่างน้อย ๒ ประการ คือ การที่รัฐยอมรับรองสิทธิของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร
และความมั่นคงในการใช้ที่ดิน และการเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิตเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต
ให้ดีขึ้น เพื่อให้มั่นใจว่า ดอกผลในการดูแลอนุรักษ์ป่าชุมชนจะตกไปถึงชาวบ้านเองในที่สุด

ในขณะเดียวกัน ชุมชนจะสามารถอนุรักษ์ป่าได้ จะต้องมึลักษณะดังต่อไปนี้

๑. มีความเป็นชุมชนสูง มีความอาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ
หรือความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนบ้าน มีเนื้อหาวุฒิบานการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงาน มีความ
เชื่อหรือพิธีกรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน

๒. มีผลประโยชน์ร่วมกัน ในลักษณะการใช้ดิน ป่า และน้ำ เป็นปัจจัยการผลิต
และเป็นรูปแบบการผลิตที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ป่า ผลประโยชน์ร่วมกันนี้หมายรวมถึงผลประโยชน์
ทางด้านอุดมการณ์หรือวัฒนธรรม เช่น ป่าช้า ป่าบรรพบุรุษ เป็นต้น

๓. มีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่อยู่ในสภาพที่สามารถใช้ได้ เนื่องจากการมี
ป่าชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญของเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

๔. มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีภูมิปัญญา สามารถปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับ
สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง กฎหมาย สังคม และวัฒนธรรมที่
เปลี่ยนแปลงไป สามารถทำให้การรักษากฎระเบียบต่าง ๆ มีระบบ จิตสำนึกและพฤติกรรม
ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก

๕. มีองค์กรชุมชนหมู่บ้านหรือชุมชนที่รักษาป่าไว้ เช่น องค์กรเหมืองฝาย
สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการตรวจป่า เป็นต้น

๖. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสมบัติร่วมของชุมชน
นั่นคือจารีตที่ถือว่าป่าเป็นของส่วนรวม (ชุมชน) จัดการโดยชุมชนเพื่อผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
ต่อสมาชิกทุกคน

๗. เป็นชุมชนที่มีความถาวร ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบทางสังคม ที่มี
ประชากรและการจัดระบบทางสังคม อีกส่วนหนึ่งคือความถาวรในการใช้ทรัพยากรที่ให้
ผลิตผลในระดับที่เพียงพอกับความต้องการของชุมชน ไม่เร่งระดมใช้ทรัพยากรเพื่อ
ผลประโยชน์ระยะสั้น

๘. เป็นชุมชนที่มีเครือข่ายการใช้ทรัพยากรรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอยู่แล้ว
ในบางระดับ

จะเห็นได้ว่ามีเงื่อนไขของการเกิดป่าชุมชนและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จำเป็นของชุมชนที่จะรักษาป่าได้ ถึงแม้ว่าอาจจะไม่ครบหมดทั้งแปดข้อ แต่คงจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ เช่น ความเป็นชุมชน การมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีภูมิปัญญา มีจารีตของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวม เป็นต้น

การให้คนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เป็นทางออกของการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนที่หลายคนแสวงหา หลายกรณีได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้จะช่วยลดปัญหาของสิ่งแวดล้อม ป่ากลับเพิ่มขึ้น มีการใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยลดการพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอก เมื่อประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นก็ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน มีชีวิตความเป็นอยู่มั่นคง และที่สำคัญยิ่งก็คือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติ แนวคิดในการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เมื่อเทียบกับแนวคิดในศตวรรษที่ผ่านมา ทุกวันนี้มีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็ให้คนท้องถื่นดำรงชีพอยู่ได้ด้วยปรกติสุข

โครงการพัฒนาป่าชุมชน

๑. หลักการและ เหตุผล

๑.๑ หลักการ

ชุมชนในชนบทจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยป่าไม้เพื่อการยังชีพ ช่วยซับน้ำ และรักษาสภาวะแวดล้อม แต่การจัดการป่าไม้ในอดีตมุ่งเน้นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม ประโยชน์ที่แท้จริงจึงไม่ได้ตกอยู่กับประชาชนในท้องถิ่น ทำให้ประชาชนขาดความรู้สึกสำนึกในการเป็นเจ้าของ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างไม่จำกัดทำให้ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศมีสภาพเสื่อมโทรมดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

การจัดการและดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้จะสำเร็จได้ยาก หากไม่ได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือร่วมใจจากราษฎรในท้องถิ่น จึงจำเป็นที่จะต้องให้ราษฎรในท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากป่า และมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลรักษาป่าในรูปแบบของป่าชุมชน มีการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยและทำกินอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนา และที่รกร้างว่างเปล่าเพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน อันจะเป็นแนวทางหนึ่งในการที่จะฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้บรรลุผลของการป่าไม้ของชาติ

๑.๒. แนวความคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

๑.๒.๑ ป่าชุมชน (Communal forest) หมายถึง พื้นที่ป่าที่ได้จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชนและเพื่อชุมชนจะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและถาวรตามกฎหมายที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ

ป่าชุมชนดังกล่าว จะเป็นป่าธรรมชาติดั้งเดิม หรือเป็นป่าที่ชุมชนได้ช่วยกันปลูกสร้างขึ้นมาก็ได้และเป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนโดยส่วนรวม

๑.๒.๒ ความเป็นมา ป่าที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาเมื่ออยู่หลายแห่ง เช่น ป่าปู่ตา ป่าของวัด ป่าของโรงเรียน และป่าชับน้ำของหมู่บ้าน เป็นต้น ป่าชุมชนเหล่านั้นยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยจิตสำนึกและความต้องการของชุมชน โดยไม่มีระเบียบหรือกฎหมายรองรับเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตามก็ถึงแม้รัฐพยายามส่งเสริมสนับสนุนให้มีป่าสำหรับชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แต่ก็มีความสำเร็จในระดับหนึ่งเท่านั้นและยังไม่สามารถเกิดป่าชุมชนอย่างกว้างขวางได้ ทั้งนี้เนื่องจากประสบปัญหาหลายประการโดยเฉพาะปัญหาความพร้อมของชุมชนและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

๑.๒.๓ กลยุทธ์ป่าชุมชน การดำเนินงานทางด้านป่าชุมชนจะเป็นการดำเนินงานในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑.๒.๓.๑ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและรักษาแหล่งป่าไม้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนเอง

๑.๒.๓.๒ ปรับปรุงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ไปสู่การให้การส่งเสริมและการสนับสนุนต่อชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะองค์กรชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในการพัฒนาป่าไม้

๑.๒.๓.๓ จัดให้มีระบบข้อมูลทางด้านวิชาการเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาและส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้

๑.๒.๓.๔ ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อร่วมมือในการส่งเสริมและสนับสนุนประชาชนในการรักษาและพัฒนาป่าไม้ของชุมชน

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อให้เกิดป่าชุมชนสำหรับการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องจากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อมของชุมชน

๒.๒ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้

๒.๓ เพื่อส่งเสริมระบบป่าไม้เกษตรในกิจกรรมป่าชุมชน

๒.๔ เพื่อนำกิจกรรมด้านป่าชุมชนมาใช้ในการพัฒนาชนบท

๓. เป้าหมาย

๓.๑ สสำรวจวิเคราะห์และจัดทำระบบข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่ จังหวัด
เป้าหมายรวมทั้งสำรวจศักยภาพชุมชนในชนบท โดยมุ่งเน้นพื้นที่ที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็น
ป่าชุมชนและพื้นที่ที่ขาดแคลนแหล่งไม้ใช้สอย และรวมถึงพื้นที่ที่เหมาะสมในหมู่บ้านตาม
โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.)

๓.๒ กำหนดพื้นที่ป่าชุมชนทั่วประเทศ โดยพิจารณาจากศักยภาพของพื้นที่
และชุมชนตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่และความต้องการของชุมชน

๓.๓ ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มราษฎรในแต่ละหมู่บ้านเป้าหมาย เพื่อร่วมกัน
รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมป่าชุมชน

๓.๔ จัดสร้างเรือนเพาะชำกล้าไม้ชั่วคราวในหมู่บ้าน หรือในบริเวณ
ใกล้เคียง ที่มีสภาพเหมาะสม หมู่บ้านละ ๑ แห่ง

๓.๕ จัดให้มีการอบรมสมาชิกกลุ่มราษฎรในหมู่บ้านเป้าหมาย จำนวน ๖๐๐
หมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๑๐ คน

๓.๖ อบรมเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่เป้าหมายปีละ
๖๐๐ คน

๓.๗ จัดให้มีการสัมมนาเจ้าหน้าที่ระดับบริหารโครงการอย่างน้อย ๑ ครั้ง

๓.๘ ส่งเสริมและเผยแพร่การใช้เตาหุงต้มประสิทธิภาพให้แก่ราษฎรใน
หมู่บ้านเป้าหมาย จำนวน ๖๐๐ หมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๒ ใบ ต่อปี รวม ๑,๒๐๐ ใบต่อปี

๓.๙ การสำรวจศึกษา และการจัดทำแปลงสาธิต

๓.๙.๑ ศึกษาป่าชุมชนเฉพาะกรณี (Case study) ๒๑ แห่ง

๓.๙.๒ ศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดเป้าหมาย ๖๐ จังหวัด อย่างน้อย
จังหวัดละ ๑๐ แห่ง

๓.๙.๓ สาธิตและส่งเสริมให้วัด/สำนักสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้
จำนวน ๕ แห่ง

๓.๑๐ ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน และส่งเสริมความร่วมมือด้านป่าไม้
ในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายปีละ ๖๐๐ หมู่บ้าน

๓.๑๑ ผลិតกล้าไม้เพื่อสนับสนุนการปลูกป่าชุมชนและการส่งเสริมความร่วมมือด้านป่าไม้จำนวน ๖.๗๒ ล้านกล้า

๓.๑๒ ส่งเสริมการใช้ที่ดินแบบป่าไม้เกษตร ในพื้นที่เป้าหมายที่มีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ดำเนินการป่าชุมชน

๔. พื้นที่ดำเนินการ

ดำเนินการในพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นป่าชุมชนได้ หรือพื้นที่ที่ขาดแคลนแหล่งไม้ใช้สอยในทุกภาคของประเทศ หรือพื้นที่ที่เหมาะสมตามโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) หรือดำเนินการในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๗ (มาตรา ๑๘)

๕. ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะแรก ๕ ปี (ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙)

๖. ผลประโยชน์ของโครงการ

๑. เกิดป่าชุมชนโดยความร่วมมือของชุมชน องค์กรเอกชน และภาครัฐ ปีละ ๖๐๐ หมู่บ้าน

๒. บุคคลากรในส่วนราชการ องค์กรพัฒนาภาคเอกชนและผู้มีบทบาทในชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ และประสบการณ์ด้านป่าชุมชน

๓. เกิดระบบข้อมูลป่าชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ และงานด้านวิชาการเกี่ยวกับป่าชุมชน

๔. มีหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบประสานงานในด้านป่าชุมชนโดยตรง

๕. ช่วยรักษาป่าธรรมชาติให้คงสภาพและฟื้นฟูป่าที่เสื่อมสภาพให้มีคุณค่าต่อชุมชน ราษฎรในเขตชนบทยากจนได้มีไม้ใช้สอยในหมู่บ้าน ผลทางอ้อมที่ได้รับ คือ ไม้บางชนิดมีใบ ดอก ผล ไม้เป็นอาหารและเลี้ยงสัตว์ได้ เมื่อไม้ที่ปลูกไว้โตได้ขนาดแล้วสามารถนำมาใช้ประโยชน์เป็นเชื้อเพลิงได้

๖. ได้ประโยชน์ในด้านการเป็นป่าป้องกัน ซึ่งจะมีผลต่อการรักษาความชุ่มชื้นของดิน ป้องกันการสูญเสียน้ำดินและช่วยปรับปรุงดินให้ดีตลอดจนเป็นแนวกำบังลม

๗. ทำให้สภาพแวดล้อมในชนบทโดยทั่วไปดีขึ้น

๘. เป็นแนวทางที่ดีในการพัฒนาความรู้สึกรักหวงแหนของเยาวชน ผู้ซึ่งจะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของประเทศในอนาคตต่อไป

ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน

โดยที่กรมป่าไม้มีนโยบายที่จะส่งเสริมให้ราษฎรในชุมชนที่อยู่ใกล้ป่าได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลรักษาป่าและได้รับประโยชน์จากพื้นที่ป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงได้พิจารณาให้มีร่างกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการจัดการป่าโดยชุมชนและเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เน้นถึงการปลูกและบำรุงรักษาป่าเพื่อใช้สอยในครัวเรือน หรือใช้ในกิจการสาธารณะนอกเหนือจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย ซึ่งจะทำให้ราษฎรในชุมชนนั้นมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ อันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการช่วยรักษาระบบธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ลดการบุกรุกทำลายป่า อีกทั้งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในชุมชนให้ดีขึ้น โดยมีมาตราสำคัญในร่างพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ พื้นที่ที่จะกำหนดให้เป็นป่าชุมชนตามพระราชบัญญัตินี้จะเป็นพื้นที่ป่าตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติก็ได้ แต่ต้องไม่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น หรือไม่เป็นพื้นที่ที่คณะรัฐมนตรีกำหนดให้สงวนรักษาไว้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะ หรือไม่เป็นพื้นที่ป่าที่มีการสงวนหรือหวงห้ามไว้ใช้ประโยชน์ในราชการตามกฎหมาย

พื้นที่ที่มีการกำหนดเป็นป่าชุมชนแล้ว ให้คงอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายว่าด้วยป่าไม้หรือกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติต่อไป แล้วแต่กรณี เว้นแต่พระราชบัญญัตินี้จะได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ต่อมากรมป่าไม้ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่า พื้นที่ที่จะกำหนดเป็นป่าชุมชนสมควรกำหนดยกเว้นพื้นที่อื่น ๆ เพิ่มเติม ดังนี้

๑. พื้นที่ที่ได้อนุญาตให้บุคคลเข้าอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์หรือปลูกสร้างสวนป่าหรือไม้ยืนต้นรวมทั้งพื้นที่ที่ได้ประกาศให้ส่วนราชการหรือองค์กรของรัฐใช้ประโยชน์แล้ว ตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้หรือกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

๒. พื้นที่ที่เป็นสวนป่า วนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์ และสวนรุกขชาติของรัฐ

๓. พื้นที่ที่คณะรัฐมนตรีกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและป้องกันปัญหามวลชนเรียกร้องให้นำพื้นที่ดังกล่าวมากำหนดเป็นป่าชุมชน อันอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่ทางราชการและส่วนรวม

มาตรา ๕ ป่าชุมชนมีสองประเภทดังต่อไปนี้

(๑) ป่าชุมชนประเภทที่หนึ่ง ได้แก่ พื้นที่ป่าที่มีสภาพเหมาะสมที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร หรือรักษาสภาพไว้เป็นแหล่งพันธุกรรม หรือเพื่อความเชื่อถือของท้องถิ่น

(๒) ป่าชุมชนประเภทที่สอง ได้แก่ พื้นที่ป่านอกจาก (๑) ที่มีสภาพเหมาะสมที่จะใช้ปลูกและบำรุงรักษาป่าเพื่อใช้สอยในครัวเรือนหรือใช้ในกิจการสาธารณะของราษฎรในเขตหมู่บ้านที่มีป่าชุมชนนั้น

มาตรา ๑๓ อธิบดีมีอำนาจสั่งเพิกถอนป่าชุมชนทั้งแปลงหรือบางส่วนในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) ป่าชุมชนได้รับความเสียหายมาก และสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนทอดทิ้งไม่จัดการฟื้นฟูป่าชุมชนนั้นต่อไป

(๒) สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้หรือระเบียบที่อธิบดีกำหนดตามพระราชบัญญัตินี้ และจะเป็นเหตุให้ป่าชุมชนนั้นเสียหาย

มาตรา ๑๔ ในการจัดการป่าชุมชน สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชน แล้วแต่กรณี มีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ร่วมมือกับพนักงานเจ้าหน้าที่ในการจัดให้มีหลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมายอื่นตามมาตรา ๑๑

(๒) ควบคุมดูแล ป้องกัน ปลูกและบำรุงรักษาป่าชุมชน รวมทั้งดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้คงสภาพและใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

(๓) ทำแนวกันไฟรอบป่าชุมชน

(๔) ทำความสะอาดป่าชุมชนเพื่อป้องกันไฟ

(๕) ตัดแต่งกิ่งไม้ และอนุญาตให้ราษฎรในหมู่บ้านนำกิ่งไม้ เศษไม้ หรือปลายไม้จากการตัดแต่งไปใช้ประโยชน์ได้

(๖) ทำไม้ที่ถูกภัยธรรมชาติล้มลงแล้ว หรือป็นต้นตายตามธรรมชาติ หรืออนุญาตให้ราษฎรในหมู่บ้านทำไม้ดังกล่าวเพื่อใช้สอยในครัวเรือนหรือใช้ในกิจการสาธารณะ

(๗) ควบคุมดูแลมิให้มีการฝ่าฝืนตามมาตรา ๑๔ และมาตรา ๑๕

(๘) ช่วยเหลือพนักงานเจ้าหน้าที่และเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนในกรณีมีการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้

การดำเนินการตาม (๒) และ (๖) ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด
มาตรา ๑๖ เจ้าหน้าที่ป่าชุมชนมีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (๑) แนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานของสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชน ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งระเบียบที่อธิบดีกำหนดตามพระราชบัญญัตินี้
  - (๒) ตรวจสอบดูแลการดำเนินการและกิจกรรมต่าง ๆ ในป่าชุมชน
  - (๓) สั่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดออกจากป่าชุมชนหรือให้งดเว้นการกระทำใด ๆ ในป่าชุมชนในกรณีมีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้หรือระเบียบที่อธิบดีกำหนดตามพระราชบัญญัตินี้
  - (๔) ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดที่เห็นสมควรเพื่อป้องกันหรือบรรเทา ความเสียหายแก่ป่าชุมชน
  - (๕) รายงานอธิบดีเมื่อปรากฏว่ามีกรณีจะต้องเพิกถอนป่าชุมชนทั้งแปลง หรือบางส่วนตามมาตรา ๑๓
  - (๖) ดำเนินการตามมาตรา ๒๑ วรรคสอง
- มาตรา ๑๗ ในป่าชุมชนทั้งสองประเภทตามมาตรา ๕ ห้ามบุคคลใดเข้ายึด ครอบครอง ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไร่ ไร่ เก็บหาของป่า หรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าชุมชน เว้นแต่เป็นกรณีดังต่อไปนี้
- (๑) การกระทำของสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการ กลุ่มป่าชุมชนตามมาตรา ๑๔
  - (๒) การดำเนินการของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ มอบหมายตามมาตรา ๑๕
  - (๓) การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนตามมาตรา ๑๖
  - (๔) การเก็บหาของป่าและการกระทำของราษฎรในหมู่บ้านตามมาตรา ๑๘
  - (๕) การทำไม้ของราษฎรในหมู่บ้านเพื่อใช้สอยในครัวเรือนหรือใช้ใน กิจกรรมสาธารณะ เฉพาะในพื้นที่ป่าชุมชนประเภทที่สองตามมาตรา ๑๔
  - (๖) การปลูกและบำรุงรักษาป่าของราษฎรในหมู่บ้าน

มาตรา ๒๑ สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกลุ่ม
ป่าชุมชนอาจวางข้อบังคับเพื่อการจัดการหรือการดูแลรักษาหรือใช้ประโยชน์ป่าชุมชน
ให้เหมาะสมกับป่าชุมชนได้ แต่ข้อบังคับดังกล่าวจะต้องไม่ขัดหรือแย้งกับระเบียบที่อธิบดี
กำหนดตามมาตรา ๑๔ (๒) และ (๖) มาตรา ๑๘ หรือมาตรา ๑๙

ในกรณีข้อบังคับของสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการ
กลุ่มป่าชุมชน กำหนดให้ผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามต้องชดใช้ค่าเสียหาย หากผู้ฝ่าฝืนหรือ
ไม่ปฏิบัติตามไม่ยอมชดใช้ค่าเสียหาย ให้เจ้าหน้าที่ป่าชุมชนช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ย
ให้ผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามชดใช้ค่าเสียหายนั้น ถ้าผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามไม่ยอมชดใช้
และสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชน แล้วแต่กรณีประสงค์
จะดำเนินคดีต่อไป ให้เจ้าหน้าที่ป่าชุมชนส่งเรื่องให้พนักงานอัยการดำเนินการฟ้อง
และให้สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนนั้นเป็นผู้ออก
ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี

เมื่อได้รับคำร้องขอจากเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนตามวรรคสอง ให้พนักงานอัยการ
มีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้อง เพื่อให้มีการชดใช้ค่าเสียหายให้แก่สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน
หรือคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชน

ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน (ฉบับประชาชน)

ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน เป็นการปรับเปลี่ยนแนวความคิด
จากการที่ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดเป็นของรัฐ และองค์กรของรัฐเท่านั้นที่มีสิทธิ
ในการควบคุมและจัดการ มาสู่แนวความคิดที่มองว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของปวงชน
รัฐและชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิและหน้าที่ร่วมกัน ในการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์
อย่างยั่งยืนถาวรและเป็นธรรม

การเปลี่ยนแปลงรากฐานแนวคิดเชิงกฎหมายเช่นนี้หมายความว่าสิทธิชุมชน
ท้องถิ่นต้องได้รับการสถาปนาส่งเสริมจากรัฐ ด้วยการกระจายอำนาจหน้าที่ การบริหาร
จัดการและความสามารถในการแสดงออกซึ่งสิทธิและเสียงตามกฎหมายของชุมชน ในการนี้
กฎหมายป่าชุมชน ฉบับประชาชนจึงถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจที่ได้จาก
ชาวบ้านในพื้นที่ป่าชุมชนมากมายหลายแห่ง และเป็นการริเริ่มนำเอาวิถีสหวิริตและจารีตปฏิบัติ
ของชาวบ้านมาปรับเปลี่ยนเป็นคัวบทกฎหมาย เพื่อให้กฎหมายมีความสอดคล้องกับความ
เป็นจริงทางสังคม

กฎหมายป่าชุมชนนี้มีค่าจำกัดความและมาตราสำคัญ ๆ ดังนี้

"สิทธิชุมชน" หมายความว่า สิทธิร่วมกันของสมาชิกชุมชน ในการยึดถือปฏิบัติ ตามความเชื่อจารีตประเพณี วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตที่สืบเนื่องต่อกันมา ทั้งที่มีได้ตราไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร หรือตามกฎหมายเกณฑ์ที่ตราไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการดูแล จัดการใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์ทรัพยากร และเป็นสิทธิที่มีได้เป็นของรัฐหรือของปัจเจก บุคคลใด

"ความหลากหลายทางชีวภาพ" หมายความว่า ทรัพยากรของชาติที่มีความ สืบเนื่อง ความแตกต่าง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทั้งมวลในสิ่งมีชีวิตหรือระหว่างชนิดของ สิ่งมีชีวิต หรือระหว่างชนิดของสิ่งมีชีวิตและสภาวะแวดล้อม ทั้งที่อยู่บนบก ใต้น้ำ ใต้ดิน ใต้น้ำ หรือในอากาศ

"คณะกรรมการป่าชุมชน" หมายความว่า คณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้ง และรัฐมนตรีได้แต่งตั้งให้ เป็นผู้แทนของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนตามพระราชบัญญัตินี้

"พนักงานเจ้าหน้าที่" หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติกิจการตาม พระราชบัญญัตินี้

"เจ้าหน้าที่ป่าชุมชน" หมายความว่า บุคคลในชุมชนซึ่งอธิบดีโดยความเห็นชอบ ของคณะกรรมการป่าชุมชนแต่งตั้งให้ปฏิบัติกิจการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๖ พื้นที่ป่าที่จะกำหนดให้เป็นเขตป่าชุมชนตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ พื้นที่ป่าที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ร่วมกัน หรือพื้นที่ป่าในเขตที่ดินรกร้าง ว่างเปล่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือพื้นที่ป่าตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ หรือพื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ ตามกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ หรือพื้นที่ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือพื้นที่ป่าในเขต ห้ามล่าสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า หรือพื้นที่ป่าที่คณะรัฐมนตรีมีมติ กำหนดให้สงวนรักษาไว้เป็นเขตต้นน้ำลำธาร หรือพื้นที่ป่าที่คณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดให้ดูแล จัดการป่าชายเลน ซึ่งแบ่งเป็นพื้นที่เขตอนุรักษ์ เขตเศรษฐกิจ ก เขตเศรษฐกิจ ข ตลอดจน พื้นที่ที่อยู่ในที่จับสัตว์น้ำโดยห่างจากชายฝั่ง ๓ กิโลเมตร หรือพื้นที่ป่าที่ทางราชการสงวน หวงห้ามไว้ หรือพื้นที่ตามกฎหมายอื่นซึ่งชุมชน หรือหน่วยงานตามกฎหมายนั้นประสงค์ที่จะ กำหนดให้เป็นเขตป่าชุมชน

มาตรา ๗ การกำหนดเขตพื้นที่ป่าบริเวณใดให้เป็นเขตป่าชุมชนต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ตามความเป็นจริงของพื้นที่ดังต่อไปนี้

- (๑) เพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ
- (๒) เพื่อรักษาไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร
- (๓) เพื่อการอนุรักษ์ การไว้ และ การพัฒนาสภาวะแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน
- (๔) เพื่อตอบสนองการใช้ประโยชน์ในการยังชีพของชุมชน
- (๕) เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสิทธิของชุมชนตามความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตประเพณี

หรือวิถีชีวิตแห่งท้องถิ่นที่ผูกพันกับการใช้ การอนุรักษ์และการพัฒนาทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน

- (๖) เพื่อสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

การตรวจสอบหรือการตีความตามวัตถุประสงค์ในวรรคแรก ไม่เป็นเหตุให้พนักงานเจ้าหน้าที่อ้างเหตุจำเป็นของทางราชการหรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ ในการทำโครงการอื่นใด หรือมิให้ปฏิเสธ หรือจำกัดคัดทอนเจตนารมณ์ของผู้ยื่นคำขอที่กำหนดพื้นที่ป่าให้เป็นเขตป่าชุมชนโดยสุจริตว่าขัดต่อวัตถุประสงค์ในข้อหนึ่งข้อใด

มาตรา ๘ เขตป่าชุมชนตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ พื้นที่ป่าที่ชุมชนดูแลรักษา วางกฎระเบียบตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา หรืออนุรักษ์ให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารทางการเกษตร หรือใช้ประโยชน์จากไม้ใช้สอยที่จำเป็นเพื่อการยังชีพ ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับหรือพื้นที่ป่าที่ชุมชนมีความประสงค์จะให้กำหนดเป็นเขตป่าชุมชนและดูแลรักษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามมาตรา ๗

การกำหนดพื้นที่ป่าบริเวณใดเป็นเขตป่าชุมชนให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และให้มีแผนที่แสดงเขตป่าชุมชนแนบท้ายพระราชกฤษฎีกานั้นด้วย

การทำแผนที่แสดงเขตป่าชุมชนตามวรรคสอง ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทำแนวเขต และทำแผนที่ในพื้นที่ป่าชุมชนจริงร่วมกับผู้แทนชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือสภาตำบล

การกำหนดเขตป่าชุมชนโดยพระราชกฤษฎีกา มีผลเป็นการเพิกถอนเขตพื้นที่ป่าตามกฎหมายอื่นในเขตป่าชุมชนนั้น โดยไม่ต้องดำเนินการเพิกถอนเขตพื้นที่ป่าตามกฎหมายอื่น

มาตรา ๑๔ พื้นที่ป่าบริเวณใดที่ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นเขตป่าชุมชนให้มีคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งประกอบด้วยพนักงานเจ้าหน้าที่หนึ่งคน สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งของชุมชนไม่น้อยกว่าห้าคน ผู้ใหญ่บ้าน และหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่ละเขตหมู่บ้านในเขตป่าชุมชนคนหนึ่ง รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่บุคคลดังกล่าวข้างต้นเห็นสมควรไม่น้อยกว่าสองคนเป็น "คณะกรรมการป่าชุมชน" มีวาระการดำเนินการคราวละสี่ปี

กรรมการป่าชุมชนที่ได้รับการเลือกตั้งตามวรรคแรก ต้องเป็นสมาชิกของชุมชนที่มาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิกของชุมชนในเขตป่าชุมชน ผู้ใหญ่บ้านและหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่ต้องมีถิ่นฐานภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนนั้น

คุณสมบัติของกรรมการป่าชุมชน วิธีการเลือกตั้ง ผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่โดยความเห็นชอบของสมาชิกของชุมชนในเขตป่าชุมชนเป็นผู้กำหนด

ในกรณีที่เขตป่าชุมชนเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ และดูแลรักษาร่วมกันอย่างน้อยสองชุมชน สองหมู่บ้าน หรือสองสภาตำบลขึ้นไป ให้คณะกรรมการป่าชุมชนมาจากการเลือกตั้งของสมาชิกของชุมชน สมาชิกของหมู่บ้าน หรือสมาชิกสภาตำบลทั้งหมด ซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยให้มีสัดส่วนของผู้แทนแต่ละชุมชน แต่ละหมู่บ้าน หรือแต่ละสภาตำบลเป็นจำนวนเท่า ๆ กัน การดูแลรักษาและจัดการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในหมวด ๓ ว่า การบริหารจัดการป่าชุมชน

มาตรา ๒๖ คณะกรรมการป่าชุมชนมีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ควบคุม กำกับ ดูแล การใช้ประโยชน์ในเขตป่าชุมชนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในมาตรา ๗

(๒) ควบคุมดูแลป้องกันและรักษาป่าชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ให้คงสภาพสมบูรณ์ มีความสมบูรณ์ทางนิเวศและมีความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

(๓) จัดทำแผนที่ป่าชุมชนออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชนทุกประเภท โดยความเห็นชอบร่วมกันของสมาชิกชุมชน และประกาศใช้กฎระเบียบดังกล่าวให้เป็นที่ทราบร่วมกัน

(๔) วางแผนการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน ตลอดจนความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ในพื้นที่ป่าชุมชน

(๕) มีอำนาจในการพิจารณาและดำเนินการจัดการทรัพยากรที่ดิน น้ำ ป่า พื้นที่ป่าชุมชนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชุมชน โดยไม่เป็นการเสียหายแก่สภาพป่าชุมชน และไม่ทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชน

(๖) มีอำนาจแต่งตั้งอนุกรรมการเพื่อพิจารณา หรือปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่คณะกรรมการป่าชุมชนมอบหมาย

(๗) สั่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดออกจากป่าชุมชน หรือให้หยุดเว้นการกระทำใด ๆ ในเขตป่าชุมชน ตลอดจนจับกุมผู้กระทำความผิดในกรณีที่มีการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้

(๘) มีอำนาจแต่งตั้งสมาชิกของชุมชนเป็นเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนในการดูแลรักษาป่าชุมชน

(๙) ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดที่เห็นสมควร เพื่อป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายแก่ป่าชุมชน

(๑๐) พิจารณาการจัดสรรกองทุนป่าชุมชน ที่ได้รับการบริจาคจากสมาชิกของชุมชน หรือหน่วยงานรัฐ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน หรือบุคคลภายนอกชุมชน ให้ใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยได้รับความเห็นชอบจากการประชุมร่วมกันของสมาชิกของชุมชน

(๑๑) ออกกฎระเบียบในการบริหารจัดการป่าชุมชน ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในมาตรา ๗ และสอดคล้องกับกฎระเบียบจारीตประเพณีของชุมชน ตลอดจนควบคุมให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่คณะกรรมการป่าชุมชนกำหนดไว้

(๑๒) ใกล้เคียงประนีประนอม เมื่อสมาชิกของชุมชนเกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

(๑๓) ให้ทำบันทึก รายงานการบริหารจัดการ และการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชน

มาตรา ๒๗ ในเขตป่าชุมชน มิให้ห้ามทำบัญชีผู้ตีว่าด้วยการทำไม้ตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายสวนป่า และกฎหมายอื่นมาบังคับใช้

มาตรา ๒๘ นอกเหนือการใช้ประโยชน์ของชุมชนในหมวดนี้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงหรือโดยอ้อมผ่านบุคคล หรือส่วนราชการและองค์กรของรัฐ หรือองค์การระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรง หรือผ่านตัวแทน หรือการร่วมลงทุน ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นต้องได้รับสิทธิประโยชน์ตอบแทนด้วย

มาตรา ๓๑ ห้ามมิให้มีการเก็บ รวบรวม ศึกษาวิจัย ค้นคว้าเกี่ยวกับทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ พืช หรือจุลชีพ ในเขตพื้นที่ป่าชุมชน โดยบุคคลหรือส่วนราชการ หรือองค์กรของรัฐ หรือองค์การระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะกระทำโดยตรงหรือโดยอ้อมผ่านตัวแทน ลูกจ้าง หรือการร่วมลงทุน เว้นแต่ได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการป่าชุมชน

การกำหนดเงื่อนไขการให้ความเห็นชอบตามวรรคแรก ให้คำนึงถึงองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาแห่งท้องถิ่น การถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี การอบรม ตลอดจนสิทธิประโยชน์

คอบสนองต่อชุมชนท้องถิ่นในเขตป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์ในเขตป่าชุมชน ตามสัดส่วนที่เหมาะสม จากประโยชน์ตอบแทนที่บุคคลดังกล่าวได้รับจากการใช้ประโยชน์จากการเก็บ รวบรวมศึกษา วิจัย ค้นคว้าทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพในเขตป่าชุมชนดังกล่าว

มิให้นำบทบัญญัติในวรรคแรกมาใช้บังคับ ในกรณีที่สมาชิกของชุมชนที่ใช้ประโยชน์ เพื่อการบังชีพในเขตป่าชุมชน ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นตัวการ ตัวแทน ลูกจ้าง นายจ้าง หรือการร่วมลงทุนทางธุรกิจกับบุคคลอื่น

มาตรา ๓๗ การใช้ประโยชน์ในเขตป่าชุมชน ห้ามมิให้สมาชิกของชุมชนหรือ คณะกรรมการป่าชุมชน หรือบุคคลอื่นใดดำเนินการที่เป็นไปตามกรณีหนึ่งกรณีใดต่อไปนี้

- (๑) การทำไม้เพื่อการค้า หรือการทำไม้สัมปทานตามกฎหมายอื่น
- (๒) การอนุญาตให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลใดทำไม้ เพื่อการค้า
- (๓) นำพื้นที่ป่าชุมชนส่วนหนึ่งส่วนใด หรือทั้งหมดไปขาย หรือโอน หรือจำนอง หรือขายฝาก แก่บุคคลใดที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในเขตป่าชุมชน หรือให้บุคคลใดเช่า หรือใช้ประโยชน์

๔. ผลกระทบจากการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า

จากการศึกษาจะเห็นว่าการทำลายป่าอาจจะไม่ได้เกิดจากการตัดไม้อย่างถูกต้องตามหลักวิชา แต่เป็นการบุกรุกทำลายป่ามากกว่า ทั้งนี้เพราะ

การตัดไม้ หมายถึง การตัดต้นไม้ที่ได้ขนาดตามกำหนด หรือตัดต้นไม้ที่มีลักษณะคด งอ เป็นโพรง ไล่ฟพฟัก ยอดหัก ปีนต้นตาย หรือเปียบคเสียดกันหนาแน่นเกินไป การตัดเช่นนี้จะไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อความหลากหลายทางชีวภาพ หรือต่อคุณภาพชีวิต อย่างไรก็ตาม หากมีการตัดไม้มากเกินไปในพื้นที่เดียวกัน ผลกระทบก็ย่อมจะเกิดขึ้น

การทำลายป่า หมายถึง การเผาหรือตัดต้นไม้ทุกขนาดออกทั้งหมดในพื้นที่หรือตัดคะ เป็นการเปลี่ยนสภาพป่าจากรูปแบบหนึ่งไปสู่รูปแบบอื่น ๆ การบุกรุกทำลายป่าที่เกิดขึ้นจึงมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อคุณภาพชีวิต และต่อความหลากหลายทางชีวภาพเป็นอย่างมาก ดังนั้นการเปลี่ยนสภาพป่าธรรมชาติเป็นที่ดินเพื่อการเกษตร ที่อยู่อาศัย โครงสร้างพื้นฐาน หรือแม้กระทั่งป่าก็เป็นการทำลายป่าอยู่นั่นเอง เพราะกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต หรือความหลากหลายทางชีวภาพ

๔.๑ ประโยชน์ของป่าไม้

๔.๑.๑ ประโยชน์ทางตรงของป่าไม้

๑. ไม้ มนุษย์ได้ไม้จากป่า ไปใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยและทำเครื่องใช้ต่าง ๆ สารพัดชนิดที่ตามองเห็นได้โดยรอบตัว แม้ว่ามนุษย์จะได้พัฒนาการก่อสร้างและประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ จากวัสดุอื่น เช่น ซีเมนต์ เหล็ก หรือพลาสติกได้ แต่ก็ยังจำเป็นต้องใช้ไม้อยู่เป็นอันมาก เพราะไม้มีคุณสมบัติหลายอย่างที่ดีเด่นกว่าวัสดุต่าง ๆ ดังกล่าว ซึ่งไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ชาติใด ภาษาใดก็ไม่อาจจะก่อสร้างหรือทำเครื่องใช้ต่าง ๆ ทุกอย่างโดยไม้ใช้ไม้เลย และได้คุณภาพดีเท่ากับไม้

๒. เชื้อเพลิง เชื้อเพลิงที่ได้จากป่าที่สำคัญคือฟืนและถ่าน ซึ่งมนุษย์ได้ใช้ในการหุงต้มอาหาร ทำความอบอุ่นให้แก่ร่างกาย และใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเดินเครื่องจักร เครื่องยนต์ต่าง ๆ เช่น รถไฟ เรือไฟ ทำไฟฟ้า ถลุงเหล็ก เเผาอิฐ และเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

๓. วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ที่ได้จากไม้มีเซลลูโลสและลิกนิน สำหรับเซลลูโลส ใช้ในอาหารทำกระดาษ ทำไหมเทียม วัตถุประสงค์ น้ำตาล อัลกอฮอล์ และอีสต์ และอาจทำเป็น อาหารสัตว์ก็ได้ สำหรับลิกนินนั้นใช้ในการทำวานิลลิน ทำน้ำหอม และเครื่องสำอางต่าง ๆ ทำยารักษาอาหารไม่ให้บูดเน่า และยารักษาโรคผิวหนัง

ถ้าเอาไม้ไปกลั่นในเตาอบก็จะ ได้กรดอะเซติก ได้น้ำมันดิบและอัลกอฮอล์ จากไม้หรือเอทิลอัลกอฮอล์ ซึ่งใช้ในอุตสาหกรรมต่าง ๆ

๔. อาหาร มนุษย์ได้อาหารต่าง ๆ จากป่าหลายอย่างด้วยกัน เช่น ดอก ผล ใบ เมล็ดของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ รับประทานได้ นอกจากนี้ยังได้หน่อไม้ เห็ด หัวกลอย มันมือเสือ และอาหารที่ได้จากสัตว์ป่า รวมทั้งนก สัตว์เลื้อยคลาน และแมลงต่าง ๆ เช่น ผึ้ง เป็นต้น

๕. ยารักษาโรค ยารักษาโรคที่ได้จากป่าที่สำคัญ ได้แก่ สมุนไพรต่าง ๆ ซึ่งใช้รักษาโรคได้หลายอย่าง หรือนำไปผลิตเป็นยารักษาโรคอีกต่อหนึ่ง ซึ่งได้จากพืชต่าง ๆ หลายชนิดด้วยกัน

๖. เส้นใยที่ได้จากปามีหลายชนิด เช่น จากเปลือกไม้ต่าง ๆ และจาก เถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ ใช้ในการทำเชือก ทำกระสอบ หรือถุงบรรจุสิ่งของ

๗. ชัน น้ำมันไม้และยางไม้

ชันที่ได้จากป่าชนิดที่สำคัญมีชันจากไม้ตะเคียนชันตาแมว และชันจากไม้กระบาก ใช้ทำน้ำมันชักเงา ยางจากไม้รักใช้ในการทำเครื่องเงิน ก่าขานใช้ในการทำเครื่องหอมและ ทำยา บางสนใช้ในการทำยา ทำน้ำมันผสมดี ทำกระดาษ ทำสบู่ และยาขับรูงเท้า ฯลฯ

น้ำมันไม้ ได้จากน้ำมันของต้นยาง เหียง กราด เป็นต้น ใช้ในการทำไม้ยา เรือ และทำบ้านเรือน

ยางไม้ ที่สำคัญคือยางเบลูตง ใช้ในการทำหมากฝรั่ง และยางขนุนนกใช้ในการ ทำหมากเบ็งเคเบิ้ลได้น้ำ

๘. ฝาดพอกหนังและสี พันธุ์ไม้ในปามีหลายชนิดที่เปลือก แก่น หรือผลนำมา ใช้ทำฝาดพอกหนังได้ดี เช่น เปลือกไม้ก่อ โกงกาง ใบลง คุน กระดินพิมาน แก่นสีเสียด และผลสมอไทย สมอพิเภก เป็นต้น

ส่วนสีก็อาจได้จากแก่นชัน และผลของพันธุ์ไม้บางชนิดเช่นเด็บบัก เช่น แก่นของไม้แกล ไม้ฝาง ชันจกต้นรง และผลของต้นคำป่า เป็นต้น

๙. อาหารสัตว์ มนุษย์ได้ใช้ป่าไม้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และหาอาหารสำหรับ เลี้ยงสัตว์มาช้านาน ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ เพราะในปามีหญ้า ใบไม้ เปลือก ผลไม้ และ เมล็ดไม้ที่สัตว์ชอบกิน อยู่มากมายหลายชนิด

สำหรับไม้ที่นำมาจากป่าเพื่อการใช้สอยโดยตรง หรือส่งขายต่างประเทศ นั้นถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์หลักของป่า แต่ในป่ายังมีผลผลิตอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า ผลิตภัณฑ์รอง ได้แก่

๑. หวายต่าง ๆ ใช้ทำเครื่องเรือน เครื่องจักรสาน ใช้ผูกมัดสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น
๒. ปอต่าง ๆ ใช้ทำเชือก และเปลือกของปอบางชนิดใช้ทำกระดาษ
๓. ไม้ไผ่ ใช้ประโยชน์ทั่วไปแทบทุกอย่าง และหน่อใช้เป็นอาหาร
๔. ครั่ง ใช้ทำเซลลูลอส ทำน้ำมันชักเงา ทำน้ำมันผสมสี ทำครั่งประทับตาม ทำแผ่นเสียง และอุปกรณ์ไฟฟ้าต่าง ๆ
๕. รวงผึ้ง น้ำผึ้ง ใช้เป็นอาหารและยา
๖. น้ำมันยาง และน้ำมันอื่น ๆ จากต้นไม้ในตระกูลยาง ใช้ทำได้ ทำไม้ ยาเรือ ทำเครื่องจักรสาน
๗. ยางรักจากต้นรัก ใช้ทำไม้ ทำเครื่องเงินเพื่อสลักลายหรือปิดทอง ทำผ้าและกระดาษกันน้ำซึม
๘. รง ซึ่งได้จากต้นรง ใช้ในการผสมสีย้อมผ้าและทำยา
๙. ยางขนุนก ซึ่งได้จากต้นยางขนุนก ใช้หุ้มสายเคเบิลใต้น้ำ
๑๐. ยางเบลูตง ซึ่งได้จากต้นตีนเป็ดแดง ใช้ในการทำหมวกฝรั่ง
๑๑. ชันตะ เคียนตาแมว ซึ่งได้จากต้นตะ เคียนชันตาแมว ใช้ผสมน้ำมันทาไม้ และทำน้ำมันชักเงา
๑๒. น้ำมันมะมือ ซึ่งได้จากเมล็ดของต้นมะมือ ใช้ทำเครื่องเงินให้ขึ้นเงา และทาร์มกันน้ำซึม
๑๓. น้ำมันสน ซึ่งได้จากต้นสนเขา (สนสามใบหรือสนสองใบ) ใช้ผสมยา ทำการบูรเทียน ผสมสี ทำสบู่ และยาขัดรองเท้า
๑๔. น้ำมันเจียว ได้จากใบของต้นเสม็ด ใช้เป็นยารักษาโรค เมื่อย บวม
๑๕. น้ำมันกระเบา ได้จากเมล็ดของต้นกระเบา ใช้เป็นยารักษาโรคเรื้อน และโรคผิวหนัง
๑๖. น้ำมันกะบก ได้จากเมล็ดไม้กระบก ใช้เป็นอาหาร ทำสบู่ และเทียนไข
๑๗. ก่ายาน ซึ่งได้จากต้นก่ายาน ใช้ทำเครื่องหอม และทำยา
๑๘. กระวาน ได้จากผลของต้นกระวาน ใช้เป็นเครื่องเทศในการปรุงอาหาร และทำยา

๑๙. แร่ว ได้จากผลของต้นแร่ว ใช้เช่นเดียวกับกระวาน
๒๐. ผลทุงทะเลาบ ซึ่งได้จากผลของต้นสารอง ใช้เป็นอาหาร
๒๑. ไบลาน ได้จากใบของต้นลาน ใช้ฉานหนังสือ ทำหมวก ทำขอบ
ทำเครื่องจักสาน เครื่องเล่นต่าง ๆ
๒๒. ไม้หอมกฤษณา ได้จากแก่นของต้นจันทน์ชะมด ไม้หอมและต้นกฤษณา
ใช้ในการทำเครื่องสำอางต่าง ๆ
๒๓. ไม้ฝาง ได้จากแก่นของต้นฝาง ใช้ในการย้อมสีให้เป็นสีแดง
๒๔. ไม้แกลแล ได้จากแก่นของต้นแกลแล ใช้ในการย้อมสีให้เป็นสีเหลือง
๒๕. ผาคพอกหนัง ได้จากเปลือก ผล แก่น ของไม้หลายชนิด เช่น
ก้อต่าง ๆ โกงกาง โปรง กระจดินพิมาน เคี่ยม ตะเกียน ตะคร้ำ ถ่อน ประคู้ พยอม พลับ
ชัยพฤกษ์ อุนตะแบกเสือด สมอไทย สมอพิเภก หนามกาย มะค่าแต้ และสีเสียดแก่น เป็นต้น
๒๖. สมุนไพร ได้จากพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ใช้ในการทำยารักษาโรค เช่น
ระบ่อม ดินเปิด เปล้า สมอ หัวกว่าว กาสามปึก เป็นต้น
๒๗. อาหารได้จากยอด ใบ หน่อ ดอก ผล ของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เช่น ก้อ
คอแลน เนียง สะตอ หัว้า มะกอก มะขามป้อม มะม่วงป่า มะไฟ มะตาด มะลิ้น ผักหวาน
ผักกูด เห็ดต่าง ๆ หน่อไม้ต่าง ๆ หัวเผือก และหัวมัน เป็นต้น

๕.๑.๒ ประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้

ประโยชน์ทางอ้อมที่ป่าไม้ให้แก่มนุษย์นั้นมีมากมายหลายอย่าง แต่มนุษย์มักมองไม่ค่อยเห็นประโยชน์ทางอ้อมที่สำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

๑. ทำให้ความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ ในท้องที่มีป่าไม้นั้นอากาศเหนือป่าไม้มีความชุ่มชื้นและเย็นกว่าในที่ที่ไม่มีป่าไม้ เมื่อมีเมฆฝนลอยผ่านมาก็จะกระทบกับความชื้นและความเย็นเหนือนั้นก็จะกลั่นตัวเป็นหยดน้ำกลายเป็นฝนตกในที่บริเวณนั้นมากกว่าที่อื่น ๆ ซึ่งอาจจะ เป็นเฉพาะที่เฉพาะแห่งได้

สำหรับความชุ่มชื้นของอากาศภายในป่า นั้น จะค่อนข้างสูงกว่าในที่โล่งแจ้งหรือนอกป่า เพราะในป่ามีความร่มเย็นและมีไอน้ำจากการคายระเหยของต้นไม้มาก และไม่มีลมแรงภายในป่า

๒. ทำให้อากาศไม่ร้อนจัดและหนาวจัด จากการทดลองวัดอุณหภูมิในป่าและในที่โล่งแจ้งที่อยู่ใกล้ เคียงกันในป่าชนิดต่าง ๆ ทางภาคเหนือของประเทศไทย ปรากฏว่า ในฤดูร้อนอุณหภูมิภายในป่าจะต่ำกว่าภายนอกป่าประมาณ ๒-๓ องศาเซลเซียส ซึ่งแสดงว่า ในป่าอุณหภูมิของอากาศไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนักในฤดูร้อน ไม่เหมือนในที่โล่งซึ่งจะร้อนจัดในตอนเที่ยงวันและตอนบ่าย และในทำนองเดียวกันในฤดูหนาวอุณหภูมิภายในป่าก็ค่อนข้างคงที่เมื่อเปรียบเทียบกับอุณหภูมิในที่โล่งแจ้ง

๓. บรรเทาความร้ายแรงของลมพายุ ลมพายุที่พัดมาเมื่อมาถึงที่ที่มีป่าไม้เป็นฉากกำบังอยู่จะลดกำลังความเร็วลงอย่างรวดเร็ว ประมาณร้อยละ ๒๐-๖๐ ของที่โล่ง ทั้งนี้แล้วแต่ว่าป่านั้นจะมีความสูง กว้าง ยาว และมีเรือนยอดของพันธุ์ไม้แต่ละชนิดและทั้งป่าแน่นทึบเพียงใด ตามปกติกำลังแรงของลมพายุในป่าจะตกอยู่ในราว ๒-๓ กิโลเมตรต่อชั่วโมงเท่านั้น ในที่ที่มีการปลูกต้นไม้ไว้เป็นฉากกำบังลมหรือแนวป้องกันลม จากผลการทดลองในที่ต่าง ๆ ปรากฏว่า ลมพายุที่พัดมาเมื่อกระทบกับแนวต้นไม้ดังกล่าวจะลดกำลังลงเหลือเพียงร้อยละ ๒๐ หรือมากกว่านี้ ณ ที่สูงจากพื้นดิน ๒ ฟุต และแนวของต้นไม้มีผลในการป้องกันลมได้เป็นระยะเท่ากัน ๒๕ เท่าของความสูงของต้นไม้ในแนวด้านใต้ลม และ ๓ เท่าในด้านเหนือลม การที่ป่าไม้และต้นไม้มีผลในการลดกำลังความเร็วของลมพายุ ดังได้กล่าวมาแล้วจึงสามารถป้องกันบ้านเรือนและไร่นาที่อยู่ใต้ลมมิให้ถูกลมพายุทำอันตรายให้เสียหายไปได้ตามสมควร และที่สำคัญที่สุดคือป้องกันมิให้ลมพายุพัดเอาผิวดินที่อุดมสมบูรณ์ไปเสียหมดหากไม่มีต้นไม้หรือพืชอื่น ๆ ขึ้นปกคลุมดินในที่นั้น ในที่ที่เป็นทรายตามชายทะเล ป่าไม้ก็สามารถช่วยป้องกันมิให้ลมพัดเอาทรายเข้ามาทับถมที่ประกอบกิจกรรมที่อยู่ใกล้ทะเล และป้องกันมิให้มีการขยายตัวของเนินทรายเข้ามาชายฝั่งได้

๔. ป้องกันการชะดิน ในที่ที่มีป่าไม้ขึ้นอยู่เมื่อฝนตกลงมาส่วนใหญ่ของน้ำฝนจะถูกเรือนยอดของต้นไม้สกัดกั้นไว้ ซึ่งบางส่วนจะระเหกลับคืนไปสู่อากาศ บางส่วนจะค่อยหยดจากใบไม้ลงมาเบื้องล่าง และบางส่วนจะไหลลงสู่พื้นดินตามต้นไม้ ส่วนตกลงมาถึงพื้นดินก็จะไม่กระทบกับผิวดินโดยตรง เพราะพื้นป่ามักมีไม้ชั้นล่าง หญ้า และใบไม้เน่าปกคลุมอยู่โดยทั่วไป ฉะนั้นเมื่อน้ำฝนตกลงมาถึงพื้นดิน จึงมิได้ถูกผิวดินและมีกำลังแรงพอที่จะชะเอาดินไปได้แต่จะถูกใบไม้เน่าและพืชต่าง ๆ ดูดซับน้ำเอาไว้ ให้น้ำได้มีโอกาสซึมลงไปดินได้สะดวก และ ใบผุดออกตามน้ำและลำห้วยลำธารต่าง ๆ ส่วนน้ำที่ได้ซึมลงไปดินก็จะค่อยไหลลงสู่ระดับที่ต่ำอย่างช้า ๆ ไม่รุนแรง เนื่องจากบนพื้นป่ามีพันธุ์ไม้ใหญ่ น้อย หญ้า รากไม้ และใบไม้ ที่อยู่เหนือผิวดินเกิดขวางอยู่โดยทั่วไป มิให้น้ำไหลไปได้โดยตรง และกักชะเอาผิวดินไปด้วย ฉะนั้นเมื่อฝนตกลงมาบนที่ป่าไม้ที่ได้รับการบำรุงรักษาดี

และมีได้ถูกไฟไหม้ น้ำที่ไหลบ่าผ่านผิวดินจึงมักใสไม่ขุ่นข้น ส่วนในทางตรงกันข้ามในที่ที่ป่าไม้ ได้ถูกแผ้วถางทำลายไปหรือป่านั้นมีสภาพทรุดโทรมเนื่องจากไฟไหม้ และมีการปล่อยสัตว์เลี้ยง เข้าไปเหยียบย่ำดิน และกินหญ้า และ ไม้พื้นล่างเสียหาย เมื่อดฝนเมื่อตกลงมาจะไม่ค่อยขยับ คอยสะกັดกันไว้ และจะตกลงกระทบผิวดินที่ไม่มีสิ่งใดปกคลุมโดยตรง ความแรงของเม็ดฝน ที่ตกลงมาจะทำให้ผิวดินถูกกัดชะและไหลล่อยไป ทั้งความแรงของเม็ดฝนจะอุดรูในพื้นดิน ทำให้พื้นดินแน่นทึบ และไม่สามารถจะดูดซึมน้ำได้มาก น้ำฝนที่ตกลงมาจะไหลบ่าผ่านผิวดิน โดยปริมาณมากขึ้น ทั้งเมื่อบนพื้นดินไม่มีสิ่งใดคอยกีดขวางการไหลของน้ำให้ช้าลง น้ำก็จะ ไหลไปโดยแรง และเมื่อมีกำลังแรงมากขึ้นก็จะกัดชะเอาผิวดินระหว่างที่ผ่านไปด้วย ทำให้ น้ำขุ่นข้น และดินถูกกัดชะไปเป็นจำนวนไม่น้อยเมื่อฝนตกคราวหนึ่ง ๆ การกัดชะของดิน ดังกล่าวแล้วย่อมทำให้ผิวดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ที่เหมาะแก่การเจริญเติบโตของ พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ถูกกัดชะไปสู่ลำธารต่าง ๆ ทำให้ดินที่เหลืออยู่ขาดความอุดมสมบูรณ์ลง ทั้งจะ ไปทำให้ลำน้ำลำธารต่าง ๆ ตื้นเขินขึ้นเต็มไปด้วย กรวด ทราย และ เกิดสันดอนนั้น ตาม ปากน้ำต่าง ๆ สำหรับประเทศไทยที่สันดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยามีดินตะกอนที่ถูกพัดพาลงมา ตามลำน้ำตกตะกอนเป็นสันดอนขึ้นถึงปีละ ๑๒,๕๐๐,๐๐๐ ตัน หากมีการสร้างเขื่อนเพื่อกักน้ำไว้ ใช้ในการชลประทานและการพลังไฟฟ้าจากน้ำก็จะมีการตกตะกอนในอ่างเก็บกักน้ำเหนือเขื่อน นั้น ๆ ทำให้อ่างกักเก็บน้ำตื้นเขินขึ้นเร็วกว่าที่ควร ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาความอุดมสมบูรณ์ ของดินมิให้เสื่อมสูญไป และเพื่อมิได้ดินถูกกัดชะไปหมด รวมทั้งให้มีน้ำใสสะอาดไว้สำหรับ บริโภคและใช้สอยตลอดปี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องป้องกันรักษาป่าตามภูมิประเทศ ที่เป็นต้นน้ำลำธารไว้เป็นอย่างดี รวมทั้งป้องกันมิให้มีการเลี้ยงสัตว์ในป่าและจุดไฟเผาป่าด้วย การตัดไม้ การชักลากไม้ และการทำถนนหนทาง และทางชักลากไม้ในป่า เหล่านี้ก็จำเป็นต้องทำด้วยความระมัดระวัง มิให้เป็นการเปิดผิวดินให้ถูกกัดชะไปได้โดยง่ายด้วย

๕. ป้องกันอุทกภัย การทำลายป่านอกจากจะทำให้เกิดมีการกัดชะดินดังที่ได้ กล่าวมาแล้ว ย่อมทำให้มีปริมาณของน้ำที่ไหลสู่แม่น้ำลำธารเพิ่มขึ้นในช่วงระยะ เวลาอันสั้น และน้ำที่ไหลลงมานี้ย่อมขุ่นข้น เพราะเต็มไปด้วยกรวด ทรายและดินตะกอนต่าง ๆ เมื่อไหล ลงไปถึงลำน้ำก็ทำให้ระดับน้ำในลำน้ำนั้น ๆ สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว หากสันตลิ่งก็จะกลายเป็น อุทกภัยทำลายไร่นาสาโทและบ้านเรือนที่อยู่สองฝั่งน้ำให้เสียหายไปได้ หิน กรวด ทรายที่มา กับสายน้ำจะกัดเซาะตลิ่งหรือทำให้สายน้ำต้องเปลี่ยนทิศทางไป ทั้งจะ ไปทำให้ลำน้ำตื้นเขินขึ้น โดยรวดเร็ว เมื่อลำน้ำตื้นเขินขึ้นความจุก็ย่อมลดลง พอมีฝนตกลงมาและน้ำไหลบ่ามาเพียง เล็กน้อยก็ทำให้เกิดอุทกภัยขึ้นได้บ่อย ๆ ครั้ง การที่ลำน้ำตื้นเขินขึ้นนั้นนอกจากจะทำให้เกิด

อุทกภัยขึ้นได้ง่ายแล้วยังทำให้การอาศัยใช้ลำนํ้า นั้น ๆ ในการเดินเรือแพต้องประสบอุปสรรค หรือไม่สามารถทำได้ในฤดูแล้ง ทำให้ขาดแคลนแหล่งนํ้าสำหรับเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และนํ้า สำหรับบริโภคด้วย

อนึ่ง นํ้าชุ่มชื้นที่พัดพาเอาหิน กรวด ทรายมาด้วยนั้น บ่อจะมีปริมาณมากกว่า นํ้าใสสะอาดบริสุทธิ์ในจำนวนเท่ากันตั้งแต่ ๒-๓๒ เท่า ฉะนั้นแม้จะมีฝนตกเท่ากันในที่ต้นนํ้า เดียวกัน ลำนํ้าที่ป่าไม้ถูกทำลายตอนต้นนํ้าย่อมมีโอกาที่จะท่วมล้นฝั่งได้ง่าย ๆ กว่าลำนํ้าที่มีการรักษาป่าไม้ไว้เป็นอย่างดีตอนต้นนํ้า

ตามเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการป้องกันอุทกภัยซึ่งเกิดจากลำนํ้าต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะได้มีการสร้าง เขื่อนกันนํ้าและกักเก็บนํ้าเป็นระยะ ๆ ในลำนํ้า นั้นแล้วย่อมจะต้อง มีการรักษา และปลูกป่าขึ้นใหม่ในตอนต้นของลำนํ้า นั้น ๆ ด้วยเสมอ และห้ามมิให้มีการ แผลวถางป่าและจุดไฟเผาป่าในที่เช่นนั้น อย่างไรก็ตาม หากมีฝนตกหนักผิดปกติ เช่น ฝนที่ เกิดจากไต้ฝุ่น และปริมาณนํ้าฝนที่ตกมีมากเกินกว่าที่ป่าไม้จะรองรับดูดซับไว้ได้ อุทกภัยก็อาจ เกิดขึ้นได้ แม้จะมีป่าดีอยู่ตอนต้นนํ้า แต่ป่าไม้ก็จะช่วยทำให้อุทกภัยนั้นมิได้เป็นไปโดยรุนแรง และมีระยะ เวลาไม่ยืนยาวเหมือนการไม่มีป่าไม้อยู่เลย

๖. ทำให้มีนํ้าไหลอยู่สม่ำเสมอตลอดปี ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของป่าไม้ นอกจากจะป้องกันและบรรเทาความร้ายแรงของอุทกภัยแล้ว ก็คือการเป็นต้นนํ้าลำธาร และช่วยทำให้ห้วยธารต่าง ๆ ได้มีนํ้าไหลอยู่ตลอดปี ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีพและ ประกอบการกสิกรรมอุตสาหกรรมได้ด้วยดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ เมื่อฝนตกลงในที่ป่าไม้ นํ้าฝนก็จะไม่ไหลฮวบฮาบไปสู่ลำนํ้าลำธาร เสียทั้งหมดโดยรวดเร็ว แต่จะถูกป่าไม้กักเก็บนํ้าไว้ที่พื้นป่าดูดซับเอาไว้เป็นส่วนใหญ่ แล้วค่อยปล่อยให้ไหลซึมลงไปในดิน อนึ่ง ดินในป่าย่อม ร่วนซุยเหมาะแก่การซึมของนํ้าลงไปได้ดิน ทั้งรากต้นไม้ใหญ่น้อยที่ยังลึกลงไปในดินเมื่อ ฝนนั้นก็ เป็นช่องทางให้นํ้ามีโอกาสไหลซึมลึกลงไปได้ดินได้มากขึ้น นํ้าฝนที่ไหลซึมลงไปในดินนี้ บางส่วนจะ ไหลขนานไปกับพื้นดินและ ไปผุดออกตามตานํ้าและตามฝั่งห้วยธารต่าง ๆ ทำให้ ห้วยธารนั้น ๆ มีนํ้าไหลอยู่ตลอดปี ส่วนที่ไหลลงไปได้ดินก็จะไปขังอยู่ในแหล่งนํ้าใต้ดิน ซึ่ง มนุษย์ จะสูบขึ้นมาใช้ เป็นนํ้าบาดาลได้เมื่อต้องการ การที่ห้วยธารและบ่อบาดาลมีนํ้าที่นํ้า มาใช้สอยได้ตลอดปีเช่นนี้ ย่อมทำให้มนุษย์สามารถทำการเพาะปลูกและประกอบการ อุตสาหกรรมอยู่ได้ตลอดทั้งปี ทั้งทำให้สามารถใช้ลำนํ้า นั้น ๆ ในการขนส่งและการคมนาคม ได้ตลอดทุกฤดูด้วย

๗. เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ป่าไม้ไม่นอกจากจะให้ผลผลิตประโยชน์ต่าง ๆ แก่มนุษย์แล้ว ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์ใช้เป็นอาหารหรือนำมาเป็นเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ นกและแมลงบางชนิดก็เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ในการทำลายศัตรูพืชสัตว์ป่าบางชนิดก็ถูกนำมาใช้ในการค้นคว้าทดลองทางวิทยาศาสตร์และในการรักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งถ้าหากไม่มีป่าไม้ สัตว์ป่าดังกล่าวก็จะสูญเสียบสิ้นพันธุ์ลงไปเพราะจะไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัย และทำเลหากิน ในขณะที่สัตว์ป่าบางชนิดก็มีผู้สนใจมาทำการศึกษา ขออนุญาตทำการล่า ซึ่งถ้าหากรักษาไว้ให้ดีก็อาจเป็นการหารายได้ให้แก่ประเทศได้อย่างหนึ่ง รวมทั้งเป็นการชักจูงนักท่องเที่ยวต่างประเทศให้นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้สอยในบ้านเราด้วย เป็นการหาเงินเข้าประเทศได้เป็นอย่างดี

๘. เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เมื่อมนุษย์เจริญขึ้นและประชาชนพลเมืองเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น ความเคร่งเครียดในการประกอบธุรกิจประจำวัน รวมทั้งการอยู่ร่วมกันอย่างแออัดคับแคบในเมืองย่อมทำให้มนุษย์ต้องการเปลี่ยนสถานที่เที่ยวเตร่ และพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งต้องการหลบหนีความจอแจและความอึดอัดของในเมืองออกไปสู่ที่ที่มีความสงบร่มเย็นและมีธรรมชาติงดงามอยู่บ่อย ๆ จึงทำให้มนุษย์เป็นจำนวนมากหันไปหาที่พักผ่อนในป่ามากขึ้น รัฐบาลของแต่ละประเทศจึงจำต้องจัดเตรียมป่าไม้บางแห่งที่มีวิวทัศนียภาพงามไว้ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประชาชนพลเมืองของตน เช่น จัดทำเป็นอุทยานแห่งชาติวนอุทยาน และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในป่า รวมทั้งที่บริเวณทางไกลคมนาคมให้ด้วยความสำคัญของป่าไม้ในการที่จะใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนนั้น นับวันก็แต่จะมีมากขึ้น และก็ถือว่าเป็นประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ที่มีความสำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่งในขณะนี้

๘.๑.๓ ประโยชน์ของป่าไม้ที่มีต่อ เศรษฐกิจของประเทศโดยรวม

นอกเหนือจากประโยชน์ทางตรงและประโยชน์ทางอ้อมดังกล่าวแล้ว ป่าไม้มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยรวมอีกด้วย กล่าวคือ ป่าไม้มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าทำให้ประชาชนได้รับปัจจัยสี่ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต คือ ได้ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคอย่างพร้อมมูล นอกจากนี้ป่ายังช่วยส่งเสริมความมั่นคงของประเทศ เช่น ทำให้มีสินค้าไม้และของป่าส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ อันเป็นทางให้ได้มาซึ่งเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้สอยทำนุบำรุงบ้านเมือง ประเทศไทยเคยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ส่งไม้สักออกไปขายต่างประเทศเป็นอันดับหนึ่งของโลก นอกจากนี้ยังส่งสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์จากป่าไม้อื่น ๆ อีกหลายอย่างอีกด้วย ดังนั้นในอดีตเงินตราต่างประเทศที่เราได้จากการจำหน่ายไม้สักและผลิตภัณฑ์

จากป่าไผ่ นั้น ได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา และส่งผลถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศมาจนถึงปัจจุบันอย่างแน่นอน นอกจากนี้ในแง่ป่าไผ่มีประโยชน์ทางอ้อมดังกล่าวแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้มีน้ำในลำห้วยลำธารอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคและการเกษตร ตลอดจนการประกอบอุตสาหกรรมต่าง ๆ ช่วยให้มีประชากรชาติแก่ไร่นาคือช่วยในการปรับปรุงคุณภาพดินโดยการให้อินทรีย์สารเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะย่อยสลายลงสู่ดินในบริเวณนั้น และบางส่วนจะถูกน้ำพาลงมาโดยน้ำ มารวมตัวสะสมอยู่ในบริเวณที่ราบตอนล่าง ทำให้พื้นที่ราบซึ่งถูกใช้ประโยชน์ทุกปียังสามารถคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้ตลอดไป ทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรมาก ทำให้ได้ผลผลิตอันดับรองอื่น ๆ จากไม้และของป่ามาใช้ในการค้ารังสีฟ ช่วยให้ผู้ประชาชนมีงานทำและมีรายได้ ซึ่งช่วยในการขจัดความยากจนของประชาชนในประเทศ ช่วยส่งเสริมสุขภาพและอนามัยของผู้ที่อยู่อาศัยในเมือง หรือของประชาชนทั่วไป มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และศึกษาหาความรู้ ทำให้ทรัพยากรมนุษย์มีคุณค่าเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ในยามมีศึกสงครามผลิตผลจากป่าไผ่ที่มีอยู่ค่อนข้างเพียงพอในประเทศ ก็จะเป็นขุมกำลังที่จะช่วยให้กองทัพได้สามารถทำการรบต่อไปจนถึงขั้นได้รับชัยชนะ โดยไม่ขาดแคลนยุทธปัจจัยที่ได้จากป่าไผ่และของป่าอื่น ๆ

๔.๑.๔ ประโยชน์ของป่าไผ่ทางด้านอื่น ๆ

๑. ช่วยควบคุมฤดูกาลให้สม่ำเสมอ ทำให้มีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และดูอากาศเสียคือ ดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เข้าไปและคายออกซิเจนออกมาในช่วงที่ต้นไม้ทำการสังเคราะห์แสง ทำให้บรรยากาศสดชื่นเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และสัตว์

การตัดไม้และเผาไม้ทำให้คาร์บอนไดออกไซด์ของโลกเพิ่มปริมาณขึ้นเพราะการเผาไหม้ทำให้เกิดก๊าซนี้โดยตรง ในขณะที่ป่ายังสามารถนำคาร์บอนเข้าไปสังเคราะห์ให้เป็นเนื้อไม้และปล่อยออกซิเจนออกมา ป่าเขตร้อนจึงเป็นแหล่งออกซิเจนขนาดใหญ่ของโลกที่คอยลดปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์ลง เมื่อป่าถูกทำลายลงและคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้นภาวะเรือนกระจกก็จะรุนแรงยิ่งขึ้น

ป่าเขตร้อนทำให้ดินน้ำอากาศในเขตร้อนเย็นลงเพราะ

- การที่ป่าเขตร้อนปล่อยไอน้ำออกมาทำให้เกิดเป็นเมฆซึ่งบังแดดและสะท้อนแสงแดดออกไปสู่บรรยากาศ ทำให้เขตที่เป็นป่าเย็นลง

- ใอน้ำจากป่าเขตร้อนจะถูกนำขึ้นสู่บรรยากาศระดับสูงซึ่งหมุนเวียนไปสู่เขตอบอุ่นของโลก ทำให้เขตที่มีความหนาวอบอุ่นขึ้น ในขณะที่เดียวกันอากาศหนาวจากเขตอบอุ่นก็จะหมุนเวียนลงมาสู่เขตร้อน ทำให้อากาศในเขตร้อนเย็นขึ้น และอากาศในเขตที่หนาวกว่าอบอุ่นขึ้น

๒. เป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าพื้นเมือง ป่าเขตร้อนจะมีชนเผ่าพื้นเมืองอยู่อาศัยประมาณ ๕๐ ล้านคน ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่อย่างสงบสุขและไม่ทำลายป่ามาเป็นศตวรรษแล้ว ชนเผ่าพื้นเมืองเหล่านี้อาศัยและยังชีพในป่า โดยไม่มีผลกระทบตอสัตว์ป่าเพราะชนเผ่าพื้นเมืองจะอยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ทำการล่าสัตว์หรือหาของป่าในการยังชีพไปวัน ๆ ชนเหล่านี้ไม่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนใหญ่ ๆ หรือมีระบบการปกครองอย่างสังคมที่เจริญแล้ว ส่วนใหญ่ใช้การแลกเปลี่ยนเป็นหลักแทนการซื้อขาย การทำลายป่าจึงเป็นการทำลายความเป็นอยู่ของชนเผ่าพื้นเมือง และบังคับให้คนเหล่านี้เปลี่ยนการดำรงชีวิตให้ทันสมัยยิ่งขึ้น

๓. ป่าเขตร้อนมีความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีความสัมพันธ์กันเป็นห่วงโซ่อันละเอียดอ่อน และเป็นแหล่งสำคัญของการก่อกำเนิดพันธุ์พืชและสัตว์ชนิดใหม่ ๆ ด้วย ทั้ง ๆ ที่พื้นดินไม่ค่อยจะอุดมสมบูรณ์ ป่าเขตร้อนจะมีพันธุ์พืชและสัตว์อยู่ถึง ๒ ใน ๓ ของโลก คือสัตว์ประมาณ ๒.๕-๕๐ ล้านชนิด ซึ่งได้มีการศึกษาไปไม่ถึง ๐.๕ ล้านชนิด จึงเป็นระบบนิเวศที่หลากหลายและซับซ้อนที่สุด ในเนื้อที่หนึ่งตารางไมล์อาจพบพืชชนิดต่าง ๆ ได้ถึง ๓,๐๐๐ ชนิด ในหนึ่งเฮกตาร์ของป่าอเมซอนจะมีต้นไม้ถึง ๔๐๐ ชนิด ในขณะที่ป่าเขตอบอุ่นจะมีต้นไม้ ๑๐-๑๕ ชนิดเท่านั้น แม่น้ำแห่งหนึ่งในบราซิลมีจำนวนชนิดของปลามากกว่าทุกแม่น้ำในสหรัฐรวมกัน เป็นต้น

การที่ป่าเขตร้อนมีความหลากหลายทางชีวภาพก็เนื่องจาก (๑) มีพลังงานอาทิตย์ให้ใช้อย่างเต็มที่ ต้นไม้ซึ่งขึ้นเป็นชั้น ๆ ได้รับแสงแดดในการปรุงอาหาร ร้อยละ ๖๐-๘๐ (๒) มีการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุ คือซากพืชและซากสัตว์อย่างรวดเร็ว โดยอาศัยความร้อนความชื้นและสิ่งมีชีวิต ป่าเขตร้อนสามารถย่อยสลายอินทรีย์หมคครั้งหนึ่งใน ๒.๘ ปี และหมคสมบูรณ์ใน ๑๑.๘ ปี ส่วนป่าเขตร้อนจะย่อยสลายอินทรีย์ได้ครั้งหนึ่งใน ๑๓.๘ ปี และหมคสมบูรณ์ใน ๖๐.๓ ปี (๓) ความอุดมสมบูรณ์หรือสารอาหารจะถูกเก็บอยู่ในดินครั้งหนึ่งและในต้นไม้อีกครั้งหนึ่งในป่าเขตอบอุ่น แต่ในป่าเขตร้อนสารอาหารจะเก็บอยู่ในต้นไม้ร้อยละ ๘๐-๘๐ และเก็บอยู่ในดินเพียงร้อยละ ๑๐-๒๐

ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง ความหลากหลายทางชนิดพันธุ์แหล่งที่อยู่ และพันธุกรรมร่วม (gene pool) แหล่งที่อยู่ของความหลากหลายทางชีวภาพคือ ป่าไม้เมืองร้อนหากถูกทำลายไปความหลากหลายถูกทำลายไปด้วย เช่น สมันสูญพันธุ์ไปแล้วเสือโคร่งเหลือไม่กี่พันตัว ฯลฯ ความหลากหลายทางชีวภาพสร้างความมั่นคงให้แก่ระบบนิเวศและระบบชีวิต มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางการแพทย์ ยาที่ใช้กันทั่วโลกครั้งหนึ่งมีส่วนผสมที่สกัดจากพืชในธรรมชาติและยังเป็นแหล่งที่ให้มนุษย์นำมาใช้เป็นประโยชน์อย่างไม่สิ้นสุด

ความหลากหลายทางชีวภาพนั้นนอกจากจะมีความสำคัญต่อยารักษาโรคและยาปราบศัตรูพืชแล้ว ยังมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เช่น กล้วยไม้้นำรายได้เข้าประเทศถึงปีละกว่า ๕๐๐ ล้านบาท การท่องเที่ยวซึ่งได้รับประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในธรรมชาตินำรายได้เข้าประเทศปีละหลายหมื่นล้านบาท การผสมพันธุ์ระหว่างสัตว์ป่าและสัตว์เลี้ยงทำให้เกิดพันธุ์ใหม่ที่แข็งแรงและเหมาะสมสำหรับการปศุสัตว์มากขึ้น แหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพของไทย ๒ แห่งคือ ห้วยขาแข้ง และทุ่งใหญ่นเรศวรซึ่งได้รับการยกย่องเป็นมรดกของโลก ซึ่งแสดงว่าประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นอย่างมาก เนื่องจากป่าไม้ของไทยไม่ได้ถูกทำลายให้เสียหายอย่างมากมายเช่นในปัจจุบันแล้วคาดว่าความหลากหลายทางชีวภาพของไทยจะมีมากกว่าที่พบอยู่ในปัจจุบันเป็นแน่

โดยทั่ว ๆ ไปแล้วสิ่งแวดล้อมตลอดถึงความหลากหลายทางชีวภาพในป่าที่สมดุล จะมีสภาพคงตัวหรืออยู่ตัวในภาวะหนึ่ง ๆ ของธรรมชาติ ที่ประกอบไปด้วย มนุษย์ สัตว์ พรรณพืช ดิน หิน จุลินทรีย์ ความชุ่มชื้น และภูมิอากาศ ในแต่ละถิ่นหรือบริเวณพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งสามารถทำให้สรรพสิ่งที่มีชีวิตในกลุ่มสังคมนั้นปรับเปลี่ยนโดยตัวของมันเองอยู่ตลอดเวลา มีการเกิด การผสมผสาน ตลอดจนมีการแก่งแย่งกันในการครอบครองพื้นที่ การหาอาหาร แสงแดด ฯลฯ ทำให้สภาวะชุมชนพืชนั้น ๆ ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ จนทำให้ทุกชีวิตในสังคมนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ ไม่รู้สึกและไม่เคียดร้อนถึงความเปลี่ยนแปลง

แต่ในทางตรงข้าม ถ้าบริเวณหรือสังคมนั้น ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกระทันหัน เช่น เกิดอุทกภัย วาตภัย หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่เข้าไปทำลายสังคมนั้นอย่างรวดเร็วและมีปริมาณการถูกทำลายเป็นบริเวณกว้างขวาง ผลกระทบจะทำให้ทุกสิ่งที่มีชีวิตในสังคมนั้นรู้สึกได้และเป็นไปในทางลบ คือมีความเคียดร้อน เช่น ร้อนจัด หนาวจัด แล้งจัด เกิดโรคระบาด ดินเสื่อมคุณภาพ ขาดน้ำ ฯลฯ ทั้งนี้เพราะสังคมนั้นปรับเปลี่ยนหรือป้องกันอันตรายที่มีได้คาดไว้ไม่ทัน

ป่าเมืองไทยเป็นป่าเขตร้อนจึงเป็นแหล่งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งในโลก ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้มีการประเมินว่าประเทศไทยมีไม้ยืนต้นประมาณ ๒๐,๐๐๐ - ๒๕,๐๐๐ ชนิด ในจำนวนนี้เป็นต้นไม้ใหญ่มากกว่า ๕๐๐ ชนิด ไม้ดอกอีกประมาณ ๑๐,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ ชนิด เป็นกล้วยไม้กว่า ๑,๐๐๐ ชนิด พืชล้มลุกประมาณ ๒,๔๐๐ ชนิด และพืชล้มลุกกลุ่มอื่น ๆ เช่น กูดและเฟิร์นอีกประมาณ ๖๕๐ ชนิด เห็นมากกว่า ๒,๐๐๐ ชนิด พันธุ์แมลงยังไม่ทราบจำนวนแน่นอน แต่ได้ประมาณแมลงประเภทด้วงปีกแข็งไว้กว่า ๑๐,๐๐๐ ชนิด ผีเสื้อกลางวัน ๑,๒๐๐ ชนิด และมีเสื้อกลางคืน ๒๐๐ ชนิด บุง ๔๒๐ ชนิด ส่วนสัตว์อื่น ๆ จะมีความหลากหลาย ดังนี้

<u>ชนิดสัตว์</u>	<u>มีเฉพาะใน</u>	<u>พบใน</u>	<u>ในโลก</u>
	<u>ประเทศไทย</u>	<u>ประเทศไทย</u>	
ปลาน้ำจืด	๗๐	๖๕๐	๒๐,๐๐๐
ปลาน้ำเค็ม	๕๐	๒,๐๐๐	-
สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ	๑๓	๑๐๗	๒,๕๐๐
สัตว์เลื้อยคลาน	๓๑	๒๙๘	๖,๐๐๐
นก	๒	๙๑๖	๘,๖๐๐
สัตว์เลื้อยลูกด้วยนม	๘	๒๘๒	๔,๕๐๐
รวม	๑๑๔	๔,๒๕๓	๔๑,๖๐๐

สัตว์เลื้อยลูกด้วยนมส่วนใหญ่มีแหล่งกำเนิดอยู่บริเวณตอนกลางของประเทศ แบ่งเป็นสัตว์พื้นเกาะ ๗๐ ชนิด สัตว์กินเนื้อ ๓๖ ชนิด สัตว์กีบ ๑๘ ชนิด สิงและค่าง ๑๓ ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก เป็นวงศ์กบเขียดถึงร้อยละ ๔๐ ส่วนสัตว์เลื้อยคลานเป็นวงศ์งูเขี้ยวพิษถึงร้อยละ ๓๓.๓ และมีบทบาทในการกำจัดหนูซึ่งเป็นศัตรูของข้าวโดยเฉพาะและนก ๙๑๖ ชนิดนั้น ๖๓๘ ชนิด ผสมพันธุ์ในประเทศ ๑๙๐ ชนิด อาจจะสูญพันธุ์ไปแล้ว และอีก ๔๓ ชนิดใกล้จะสูญพันธุ์

สัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลังที่มีการสำรวจพบว่า มีปะการัง ๒๑๐ ชนิด หอยกาบคู่ ๒๗๐ ชนิด หอยกาบเดี่ยว ๘๐๐ ชนิด หมึก ๒๔ ชนิด หนอนทะเล ๕๐ ชนิด ปูน้ำจืด ๘๐ ชนิด ปูน้ำเค็ม ๕๐๐ ชนิด กุ้งน้ำจืด ๑๖ ชนิด กุ้งน้ำเค็ม ๑๔๐ ชนิด กิ้งกักแคตน ๕๙ ชนิด แพลงคอนต่าง ๆ ๓๑๑ ชนิด และแมงดาทะเล ๒ ชนิด

สัตว์และพืชบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปแล้วและบางชนิดก็กำลังจะสูญพันธุ์หรือใกล้สูญพันธุ์ดังนี้คือ

ปลา	๑๒	ชนิด
สัตว์เลื้อยคาน	๒๙	ชนิด
สัตว์ครึ่งน้ำครึ่งบก	๑๒	ชนิด
นก	๙๗	ชนิด
แมลง	๓	ชนิด
พืช	๓	ชนิด
รวม	๑๕๒	ชนิด

นอกจากนี้ ป่าชายเลนยังมีความหลากหลายจำเพาะ เช่นกันคือ ไม้ชายเลน ๗๔ ใน ๗๙ ชนิดของโลกมีอยู่ในประเทศไทย สัตว์ ๗๕ ชนิด นก ๑๐๖ ชนิด สัตว์เลื้อยคาน ๒๕ ชนิด อาศัยอยู่ในป่าชายเลน

๔.๒ ผลกระทบของการทำลายป่า

๔.๒.๑ ผลได้จากการอนุรักษ์ทำลายป่า

๔.๒.๑.๑ เป็นที่รองรับประชากรที่เพิ่มขึ้น ดังได้กล่าวแล้วว่าประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ประชากรที่เพิ่มขึ้นนี้ย่อมต้องการที่ทำกินซึ่งได้จากพื้นที่ป่าที่เปิดขึ้น การเปิดป่าจึงเป็นการลดแรงกดดันจากปัญหาประชากร ทั้งช่วยบรรเทาการเคลื่อนย้ายประชากรจากชนบทสู่ตัวเมืองอีกด้วย ตัวเลขอัตราส่วนที่ดินถือครองเพื่อการเกษตร (ไร่) ต่อประชากรในภาคเกษตร (คน) มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเล็กน้อยเท่านั้น แสดงว่าการเปิดป่าที่ทำอย่างกว้างขวางสามารถรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้นได้อย่างเพียงพอ โดยที่อัตราดังกล่าวไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา

๔.๒.๑.๒ เป็นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ตั้งแต่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ อัตราความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในอัตราที่สูงมาโดยตลอด เฉลี่ยประมาณร้อยละ ๖-๗ ต่อปี ซึ่งสาขาเกษตรมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ ในอดีตที่ผ่านมาสาขาเกษตรได้เติบโตในอัตราร้อยละ ๔-๕ ต่อปี โดยเฉลี่ยซึ่งการเติบโตนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการเปิดพื้นที่ป่า กลายเป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด และพืชไร่อื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดโลก

๔.๒.๑.๓ เป็นแหล่งเงินตราต่างประเทศ ก่อนที่ประเทศไทยจะประสบปัญหาวิกฤตในเรื่องป่าไม้จำเป็นต้องสั่งไม้แปรรูปและผลิตภัณฑ์ไม้เข้าประเทศมูลค่ากว่า ๓,๗๐๐ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ในอดีตประเทศไทยเป็นประเทศส่งไม้แปรรูปออกไปขายต่างประเทศ สร้างเงินตราต่างประเทศจำนวนมากในแต่ละปี ไม้แปรรูปที่ส่งออกเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้จากป่าไม้ที่ถูกทำลายลงไปในตัวเอง

๔.๒.๑.๔ เป็นแหล่งไม้ราคาถูกคุณภาพดีและสนองความต้องการได้โดยสม่ำเสมอ คงปฏิเสธไม่ได้ว่าในอดีตที่ผ่านมาในขณะที่มีการบุกเข้าทำลายป่าอย่างมากมาย คนไทยส่วนใหญ่มีไม้ใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ ราคาไม้ในอดีตค่อนข้างถูกซึ่งถือได้ว่าเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้น ปีก่อนหน้านั้นยังมีไม้คุณภาพดีสนองความต้องการได้อย่างสม่ำเสมอ

๔.๒.๑.๕ เป็นแหล่งจ้างงาน อุตสาหกรรมแปรรูปไม้เป็นแหล่งรองรับการจ้างงานไม่ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ คน ในขณะที่อุตสาหกรรมไม้ทั้งสิ้นได้ขยายฐานการจ้างงานเพิ่มขึ้น จากสถิติที่รวบรวมได้ปรากฏว่าเฉพาะสถานประกอบการที่มีลูกจ้างคนงานกว่า ๑๐ คนขึ้นไป ซึ่งดำเนินการเกี่ยวกับอุตสาหกรรมไม้ได้มีการจ้างงานประมาณ ๘๓,๘๔๐ คน นอกจากนี้ยังมีสถานประกอบการในอุตสาหกรรมไม้ขนาดเล็ก เช่น อุตสาหกรรมทำเฟอร์นิเจอร์ ของเล่น ของที่ระลึก ฯลฯ ที่ก่อให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น

๔.๒.๒ ผลเสียจากการบุกรุกทำลายป่า

๔.๒.๒.๑ การขยายตัวของทะเลทราย การที่ป่าถูกบุกรุกทำลายทำให้ดูเหมือนว่าเปลือกนอกของโลกได้ถูกลอกออกไป ความอุดมสมบูรณ์ได้ถูกทำลายไปและเกิดทะเลทรายขึ้นมาแทนซึ่งถือว่าเป็น "วิกฤตการณ์เขียว" ของโลก ประเทศออสเตรเลียมีปัญหาเกี่ยวกับการขยายของทะเลทรายเมื่อป่าถูกทำลายไป ทะเลทรายซาฮาราได้ขยายและกินพื้นที่ เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เมื่อป่าแพงตันไม้หรือป่าได้ถูกทำลายลง ความแห้งแล้งได้ทวีความรุนแรงขึ้นซึ่งกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์เป็นอย่างมาก วิกฤตการณ์นี้จะทำให้โลกสูญเสียพื้นที่เพาะปลูกไปประมาณ ๑ ใน ๓ ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดภายในระยะเวลาอีกไม่กี่สิบปีข้างหน้า หากไม่หยุดการบุกรุกทำลายป่าต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากดินขาดดินไม้ปกคลุมดินจะสูญเสียความชุ่มชื้นและธาตุอาหาร ความแห้งแล้งก็ติดตามมา ซึ่งความยากจนและการขาดแคลนย่อมจะเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว

ทะเลทรายเป็นระบบนิเวศหนึ่งที่แห้งแล้ง โอบอุ้มชีวิตได้น้อย มีผืนน้อยกว่า ๒๐๐ มิลลิเมตรต่อปี บางแห่งที่แล้งจัดผืนดินน้อยกว่า ๒๐ มิลลิเมตรต่อปี แทบไม่มีสิ่งมีชีวิตอยู่เลย ภูมิประเทศมีแต่ทรายและหินกรวด

ประมาณกันว่าร้อยละ ๓๕ ของแผ่นดินโลกเป็นเขตทะเลทรายที่แล้งแห้งหรือกึ่งแล้งมีประชากรอาศัยอยู่ราว ๑ ใน ๕ ของประชากรทั้งหมด พื้นที่ทะเลทรายได้แผ่ขยายออกไปในอัตราเร็วที่น่ากลัว เป็นปัญหาหนึ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของโลกในปัจจุบัน

การกลายเป็นทะเลทราย หมายถึง การเสื่อมโทรมของพื้นดินทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ที่เพาะปลูกทั้งที่ใช้น้ำฝนและในเขตชลประทาน จนมีลักษณะคล้ายที่ดินทะเลทราย โดยผลผลิตทางการเกษตรลดลงร้อยละ ๑๐ หรือกว่านั้น

การกลายเป็นทะเลทรายระดับปานกลางนั้นจะทำให้ผลผลิตลดลงระหว่างร้อยละ ๑๐ ถึง ๒๕ เช่น ทุ่งหญ้าทางด้านตะวันตกของสหรัฐที่มีการเลี้ยงสัตว์มากเกินไป ถ้าหากการกลายเป็นทะเลทรายรุนแรงจะทำให้ผลผลิตลดลงถึงร้อยละ ๒๕ ถึงร้อยละ ๕๐ หรือกว่านั้น ถ้าเป็นอย่างรุนแรงจัด

กระบวนการกลายเป็นทะเลทราย

- บริเวณใกล้เขตทะเลทรายจะกลายเป็นทะเลทรายได้ง่าย ตามธรรมชาติ เนื่องจากผิวหน้าดินมีน้ำน้อยเพราะความร้อนและความแล้ง ตลอดจนแรงลม

- ทุ่งหญ้าที่เป็นเขตมีฝนน้อยหรือหน้าดินไม่สมบูรณ์ อาจกลายเป็นทะเลทรายได้ง่าย เมื่อมีการเลี้ยงสัตว์มากเกินไป สัตว์เคี้ยวเอื้องเล็มหญ้าปีแล้วปีเล่า ทั้งยังเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ จนหญ้าโตไม่ทัน ทุ่งหญ้านั้นก็กลายเป็นทะเลทรายไป สาเหตุนี้เป็นสาเหตุหลักของการเป็นทะเลทราย เช่นในประเทศซูดานจำนวนโคเพิ่มขึ้น ๔ เท่าในช่วง ๒๐ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๒๐ สัตว์เลี้ยงจำนวนมากนี้ยังเหยียบย่ำดินจนแน่นทำให้หญ้าและพืชที่กินได้ขึ้น ๆ ขึ้นลำบาก ในที่สุดน้ำใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ไม่ได้ การใช้เครื่องจักรกลการเกษตรที่มีน้ำหนักมากในการไถพรวนหรือเก็บเกี่ยวก็ทำให้ดินแน่นในตัวเองเดียวกัน

- การจัดการดินและน้ำที่ไม่ดี ทำให้เกิดการสึกกร่อน ดินเค็ม และดินชุ่มน้ำดังกล่าวแล้ว เมื่อเป็นรุนแรงทำให้ที่ดินนั้นกลายเป็นทะเลทรายได้ในที่สุด

- การตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะป่าในเขตร้อนชื้น ที่ดินไม่อุดมสมบูรณ์หน้าดินบาง หรือมีดินลูกรังมาก ดินลูกรังมีธาตุเหล็กและอะลูมิเนียมสูงเป็นสาเหตุทำให้ดินเป็นกรดเพาะปลูกพืชไม่ได้ผล ดินลูกรังเมื่อกระทบอากาศจะแห้งแข็งราวกับคอนกรีต รากพืชหยั่งลึกลงได้ยาก

- การหักล้างถางพงเป็นพื้นที่เพาะปลูกผืนใหญ่ หรือการเพาะปลูกต่อเนื่องกันโดยไม่ปล่อยให้ที่ดินเพาะปลูกฟื้นคืนสภาพ ก็จะทำให้ดินบริเวณนั้นเสื่อมโทรมกลายเป็นทะเลทรายได้โดยง่าย

อนึ่ง การตัดป่าไม้ยังทำให้ขาดแคลนเชื้อเพลิงจากไม้ จนหลายแห่งต้องใช้
มูลสัตว์แห้ง เช่น มูลโคมาเผาเป็นเชื้อเพลิง ตามธรรมชาติแล้วแต่เมื่อนำมาเผาเสียแล้วยังทำให้พื้นที่บริเวณนั้นขาดความอุดมสมบูรณ์ขึ้นไปอีก
มีผู้เชี่ยวชาญประมาณว่าการใช้มูลสัตว์แห้งเป็นเชื้อเพลิงนั้นทำให้การผลิตธัญญาหารน้อยลงถึง
ปีละ ๒๐ ล้านตันซึ่งใช้เลี้ยงคนได้ถึง ๑๐๐ ล้านคน

ประมาณกันว่าประชาชนในชนบทมากกว่า ๒๓๐ ล้านคน ได้รับผลกระทบจาก
การกลายเป็นทะเลทราย คาดว่าจำนวนจะเพิ่มสูงเป็น ๓๕๐ ล้านคน ใน พ.ศ. ๒๕๔๓

ในด้านพื้นที่ ประมาณว่าพื้นที่ราว ๘.๑ ล้านตารางกิโลเมตร ได้กลายเป็น
ทะเลทรายในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา และแต่ละปีมีพื้นที่ประมาณ ๖๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
กลายเป็นทะเลทราย พื้นที่ที่ตกเป็นอันตรายมาก ได้แก่ บริเวณตอนใต้ทะเลทรายซาฮารา
ด้านตะวันออกและด้านใต้ของทวีปแอฟริกา ออสเตรเลีย ด้านตะวันตกของสหรัฐ และเอเชีย
กลางตอนใต้ การจะฟื้นฟูสภาพให้ดินอุดมสมบูรณ์คาดว่าจะต้องใช้เงินนับเป็นล้านล้านบาท

สำหรับในประเทศไทย มีที่ดินเสื่อมโทรมที่อาจจัดได้ว่ามีแนวโน้มที่จะกลายเป็น
ทะเลทรายได้ถึงราว ๖ ล้านไร่ เป็นดินทรายส่วนใหญ่ ส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ถึงราว ๓ ล้านไร่ นอกนั้นกระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ดินทรายเหล่านี้มีปริมาณธาตุอาหารต่ำ
เพาะปลูกไม่ได้ผล บางแห่งมีดินดาน ขัดขวางการเจริญของรากพืช อีกประเภทหนึ่งเป็นดินลูกรัง
มีอยู่ถึง ๕๒ ล้านไร่ นั่นคือ มีชั้นดินลูกรังผสมกรวดสีกลงไปราว ๕๐ เซนติเมตร มีธาตุอาหารต่ำ
เป็นอุปสรรคต่อการเพาะปลูกมาก หากดูแลไม่ดีก็จะกลายเป็นทะเลทรายได้

๔.๒.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ การขาดป่าสำหรับอุ้มน้ำเอาไว้
เมื่อฝนตกและค่อย ๆ ปล่อน้ำให้ไหลตลอดปี ทำให้เกิดน้ำท่วมใหญ่ซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิต
น้ำไหลบ่าท่วมที่นาและที่อยู่อาศัยทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินอย่างมากมาย

การรวมตัวของลำธารใหญ่น้อยที่ไหลมาจากป่า ซึ่งมีความชุ่มชื้นและดูดซับน้ำฝน
เอาไว้แล้วไหลลงที่ต่ำ โดยต้นไม้มีส่วนในการเก็บน้ำไว้และปกคลุมมิให้น้ำระเหยโดยง่าย
เมื่อมีฝนตกเป็นปริมาณมาก ต้นไม้จะคอยต้านกระแสน้ำและดูดซับน้ำไว้เป็นบางส่วน อุทกภัย
อย่างฉับพลันซึ่งไม่เกิดขึ้น กรณีของหมู่บ้านในตำบลกะทูน นครศรีธรรมราชเป็นผลโดยตรงจาก
การตัดไม้ทำลายป่า

อย่างไรก็ดีในช่วง ๔๐ ปีที่ผ่านมา ปริมาณน้ำฝนตกลงมารายปีได้ลดลงอย่างมี
นัยสำคัญ และค่าเฉลี่ยน้ำฝนรายเดือนก็มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน ส่งผลให้ประชาชนที่อยู่ในชนบท
เกือบทุกภาคของประเทศเกิดการขาดแคลนน้ำที่ใช้ในการอุปโภค และบริโภค ในช่วงตั้งแต่
ปลายฤดูหนาวจนถึงต้นฤดูฝนหรือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม และเกษตรกร

ส่วนใหญ่ของประเทศได้รับความเดือดร้อนมาก เนื่องจากปริมาณฝนที่ลดน้อยลงและยังมีฝนทิ้งช่วง ติดต่อกันค่อนข้างนานในช่วงฤดูฝน ทำให้ผลผลิตการเกษตรลดน้อยลงมาก ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ก่อให้เกิดหนี้สินต่อเนื่อง เป็นที่เดือดร้อนกันเป็นส่วนมาก

ในทางอุตุนิยมวิทยา "ความแห้งแล้ง" หมายถึง สภาวะการขาดฝนอย่างผิดปกติ หรือมีฝนตก แต่ปริมาณที่ได้รับมีค่าต่ำกว่าปกติมาก โดยสภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นในระยะ เวลานานกว่าปกติที่ควรจะเป็นและ เกิดครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง

สาเหตุของการเกิดความแห้งแล้งอธิบายอย่างง่าย ๆ ได้ว่าเกิดจากการขาดฝน หรือปริมาณฝนมีค่าต่ำกว่าปกติมาก ซึ่งในประเทศไทยปริมาณฝนในแต่ละปีจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่สำคัญได้แก่

(๑) พายุหมุนเขตร้อน พายุหมุนเขตร้อนเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้มีฝนตกหนัก เป็นบริเวณกว้าง จากสถิติที่ผ่านมาจะมีพายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนเข้าสู่ประเทศไทยปีละประมาณ ๓-๔ ลูก ถ้าปีใดมีพายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนเข้ามาน้อยหรือไม่เคลื่อนผ่านเข้ามาเลย อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปริมาณฝนน้อยกว่าปกติ อย่างไรก็ตามปริมาณฝนที่เกิดขึ้นเนื่องจากพายุจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับทิศทาง ขนาด และความแรงของพายุด้วย

(๒) ร่องมรสุมหรือร่องความกดอากาศต่ำ ปกติในแต่ละปีมรสุมจะ เคลื่อนที่ตาม แนวดวงอาทิตย์ (Declination) โดยพาดผ่านประเทศไทย ๒ ช่วง คือ ช่วงแรกประมาณ เดือนมีนาคมถึงกรกฎาคม และช่วงหลังประมาณเดือนสิงหาคมถึงพฤศจิกายน เคลื่อนจากเหนือ ลงใต้ ซึ่งในการเคลื่อนที่ทั้ง ๒ ช่วงจะทำให้เกิดฝนตกในบริเวณที่เคลื่อนผ่านอย่างต่อเนื่อง หากปีใดร่องมรสุมมีกำลังอ่อนหรือเคลื่อนออกไปพาดผ่านนอกเขตประเทศไทย เร็วกว่าปกติ ก็อาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปริมาณฝนมีค่าน้อยกว่าปกติ และ เกิดความแห้งแล้งขึ้นได้

(๓) ฝนทิ้งช่วง ระหว่างปลายเดือนมิถุนายนถึงปลายเดือนกรกฎาคม ปกติจะมี ฝนทิ้งช่วงเกิดขึ้นเป็นประจำ อาจจะนานประมาณ ๒ สัปดาห์ ถึงเกือบทั้งเดือน ทั้งนี้เนื่องจาก ช่วงดังกล่าวร่องมรสุมจะ เคลื่อนขึ้นพาดผ่านบริเวณประเทศไทยตอนใต้ ทำให้ฝนในประเทศไทย ลดลงโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้หากปีใดมีฝนทิ้งช่วงเกิดขึ้นนานกว่า ๒ สัปดาห์ขึ้นไป ก็จะก่อให้เกิด ความเดือดร้อนต่อเกษตรกรเพราะได้ลงมือเพาะปลูกหรือปักดำข้าวกล้าแล้ว หรือหากมีฝนตก ทิ้งช่วงนานเป็นเดือน ๆ เช่นในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ และ พ.ศ. ๒๕๓๐ ก็จะทำให้เกิดภัยแล้งรุนแรง ทั่วประเทศ

(๔) การพัดพาของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ โดยปกติในช่วงฤดูฝนลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จะพัดนำเอาความชื้นจากทะเลเข้าสู่ประเทศไทย ทำให้เกิดฝนตกเป็นประจำ ถ้าหากว่ามีปีใดลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีกำลังอ่อนหรือเกิดในช่วงเวลาสั้น ๆ และขาดความชื้นที่จะสนับสนุนให้เกิดฝนได้แล้ว ปีนั้นปริมาณฝนอาจจะน้อยกว่าปกติ และสภาวะความแห้งแล้งอาจเกิดขึ้นได้

นอกจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดฝนโดยตรงดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในทางอุตุนิยมวิทยายังเน้นความสนใจเรื่องระบบการหมุนเวียนของบรรยากาศ และการเปลี่ยนแปลงความลัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศกับมหาสมุทร ซึ่งจะสรุปถึงข้อสันนิษฐานที่อาจก่อให้เกิดความแห้งแล้งพอสังเขปดังนี้

(๑) การที่ไถ่ถ่านหรือผงฝุ่นเข้าไปปกคลุมเคล้าอยู่ในบรรยากาศมาก ๆ ซึ่งเนื่องมาจากการระเบิดของภูเขาไฟ หรือจากกิจกรรมของมนุษย์อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสมดุลย์ของพลังงานที่ได้รับจากดวงอาทิตย์

(๒) การเปลี่ยนแปลงส่วนผสมของบรรยากาศ เช่น ไออน่า คาร์บอนไดออกไซด์ และโอโซน อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติและรูปแบบการหมุนเวียนส่วนใหญ่ของบรรยากาศ

(๓) สภาวะที่อุณหภูมิน้ำทะเลหรือมหาสมุทรเปลี่ยนแปลงไปจากปกติ อาจเป็นเหตุให้ระบบการหมุนเวียนของบรรยากาศเปลี่ยนแปลงไป และอาจมีผลต่อเนื่องให้เกิดฝนน้อยลงในบางพื้นที่

(๔) การตัดไม้ทำลายป่า หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของภูมิอากาศ เช่น ฝน อุณหภูมิและความชื้น

ในอดีตได้เคยมีการบันทึกสภาวะฝนแล้งหรือฝนแล้งจัดที่ประเทศไทยเคยประสบมาคือ พ.ศ. ๒๕๑๐ ๒๕๑๑ ๒๕๑๕ ๒๕๒๐ และ ๒๕๒๒ ครั้งที่รุนแรงที่สุดเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งเกิดจากฝนทิ้งช่วงกลางฤดูฝนยาวนานกว่าปกติตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน ปริมาณฝนรายปีต่ำกว่าค่าปกติทุกภาค บริเวณที่ได้รับผลกระทบเป็นบริเวณกว้างคือภาคเหนือต่อภาคกลางทั้งหมด ตอนบนและด้านตะวันตกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และทางตอนบนของภาคใต้ฝั่งตะวันออก ทำความเสียหายและมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมซึ่งต้องอาศัยผลผลิตทางการเกษตรเป็นวัตถุดิบ รวมทั้งการผลิตกระแสไฟฟ้าอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนเพราะขาดน้ำกิน

น้ำใช้และกระแสไฟฟ้า พืชผลที่ทำการเพาะปลูกไปแล้วได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมากจากการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการเจริญเติบโตและทำให้แมลงศัตรูพืชบางชนิด เช่น พวกเพลี้ยระบาดรุนแรงได้

นอกจากสภาวะฝนแล้งในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ แล้วได้เกิดสภาวะฝนแล้งที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากขึ้นอีกใน พ.ศ. ๒๕๒๙ ๒๕๓๐ ๒๕๓๒ ๒๕๓๓ ๒๕๓๔ ๒๕๓๕ และ ๒๕๓๖

รูปที่ ๓.๒ แสดงให้เห็นว่าในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๔ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ปริมาณฝนทั่วประเทศมีค่าเกินปกติเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๙ (ยกเว้นปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ๒๕๑๑ และ ๒๕๑๕) แต่ตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ปริมาณน้ำฝนจะมีค่าต่ำกว่าปกติเป็นส่วนใหญ่ (ยกเว้นปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ๒๕๒๓ ๒๕๒๖ ๒๕๓๑ และ ๒๕๓๗) ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะป่าไม้ของไทยได้ถูกตัดไปอย่างมโหฬารตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา (ดูบทที่ ๑) และเมื่อได้พิจารณาปริมาณน้ำฝนในแต่ละภาคแล้วจะเห็นว่าทุกภาคได้รับผลกระทบเหมือนกันหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ อย่างไรก็ตามปริมาณน้ำฝนตามค่าปกติของแต่ละภาคย่อมจะแตกต่างกัน ฉะนั้นเมื่อพิจารณารูปที่ ๓.๓ แล้ว จะเห็นว่าค่าปกติของน้ำฝนภาคเหนือและภาคกลางต่ำกว่าภาคอื่น ๆ โดยมีภาคใต้ฝั่งตะวันตกสูงกว่าทุกภาค แสดงว่าความแห้งแล้งได้เกิดขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่มีการตัดไม้และบุกรุกทำลายป่าอย่างขนานใหญ่

ในรูปที่ ๓.๓ (๘) แนวโน้มของปริมาณน้ำฝนในประเทศไทยได้ลดลงจาก ๑,๖๐๐ มิลลิเมตร เป็น ๑,๔๐๐ มิลลิเมตร ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และ พ.ศ. ๒๕๓๖ คิดเป็นอัตราการลดลงประมาณ ๔.๔ มิลลิเมตร ต่อปี โดยภาคเหนือลดลง ๖.๐ มิลลิเมตร ต่อปี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลง ๑.๕ มิลลิเมตร ถึง ๒.๔ มิลลิเมตรต่อปี ภาคกลางลดลง ๕.๔ มิลลิเมตรต่อปี ภาคตะวันตกลดลง ๕.๓ มิลลิเมตรต่อปี ภาคตะวันออกลดลง ๘.๓ มิลลิเมตรต่อปี ภาคใต้ฝั่งตะวันตกลดลง ๕.๐ มิลลิเมตรต่อปี และภาคใต้ฝั่งตะวันออกลดลง ๑.๕ มิลลิเมตรต่อปี แนวโน้มของการลดลงของปริมาณน้ำฝนในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่งเพราะอาจจะกระทบกระเทือนต่อปริมาณน้ำอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตรเป็นอย่างมากแนวโน้มของการลดลงและการขึ้นสูงมากและลงต่ำมากอย่างไม่สม่ำเสมอจะเป็นผลเสียต่อการเกษตรและความเป็นอยู่ของชาวไทยและควรจะได้มีการพิจารณาแก้ไขที่ต้นตอแทนที่จะแก้ไขภัยแล้งหรือน้ำท่วมที่ปลายเหตุ

แม้ว่ามนุษย์ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น มนุษย์ยังคงต้องพึ่งพาอาศัยสภาพภูมิอากาศอยู่ โดยเฉพาะผลผลิตอาหารจะขึ้นอยู่กับภูมิอากาศเป็นหลัก สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาสภาพภูมิอากาศนั้นได้ทวีความสำคัญมากขึ้นตามความต้องการของประชากรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และไม่เพียงแต่ความต้องการทางด้านอาหารของประชากรเท่านั้นที่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ สภาพอากาศที่ผิดปกติ เช่น น้ำท่วม ความแห้งแล้ง อากาศที่หนาวจัดหรือร้อนจัดผิดปกติก็มีส่วนมีผลกระทบต่อประชากรในเขตเมือง เป็นอุปสรรคต่อการเกษตร อุตสาหกรรม การติดต่อคมนาคมค้าขายและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

สำหรับการผันแปรของภูมิอากาศนั้นเป็นที่น่าเชื่อกันว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงและผันแปรมาตลอดเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ เมื่อภูมิอากาศมีการผันแปรมาอย่างต่อเนื่องในอดีต จึงเชื่อได้ว่าแนวโน้มของการผันแปรจะยังคงมีต่อเนื่องต่อไปในอนาคตด้วย อย่างไรก็ตามแนวโน้มการผันแปรในระยะยาวมักจะถูกบดบังหรือครอบคลุมด้วยการผันแปรในช่วงระยะเวลานั้น ๆ เนื่องจากการผันแปรในระยะยาวที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีสาเหตุเนื่องมาจากธรรมชาติ การผันแปรประเภทนี้จึงมักค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ จนเกือบมองไม่เห็นหรือไม่สามารถรู้สึกได้ ส่วนการผันแปรในช่วงเวลานั้นจะเห็นได้ชัดเจนกว่า ซึ่งการผันแปรประเภทนี้อาจเกิดได้ทั้งสาเหตุตามธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันมนุษย์จึงเริ่มตระหนักถึงการผันแปรของภูมิอากาศที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง และปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการผันแปรของภูมิอากาศที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังให้ความสนใจมาก ปัญหาหนึ่งในขณะนี้ คือ ปัญหาที่โลกของเรา กำลังร้อนขึ้นนั่นเอง

จากการวิเคราะห์อุณหภูมิเฉลี่ยในแต่ละภาคของประเทศไทย พบว่าอุณหภูมิเฉลี่ยไม่มีการผันแปรในทางสูงขึ้นอย่างเด่นชัด ในทางตรงกันข้ามค่าของอุณหภูมิเฉลี่ยรายปีในคาบที่ ๔ คือช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๓๑ ส่วนใหญ่มีค่าลดลงกว่าปกติเล็กน้อย โดยเฉพาะเดือนธันวาคม ซึ่งอุณหภูมิเฉลี่ยในคาบที่ ๔ มีค่าลดลงถึง ๐.๖-๑.๒ องศาเซลเซียส ในบริเวณประเทศไทยตอนบน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอุณหภูมิเฉลี่ยในประเทศไทยตอนบนมีแนวโน้มลดลงในช่วงกลางฤดูหนาว ซึ่งอาจเนื่องมาจากพื้นที่ดังกล่าวอยู่ทางตอนบนของประเทศ อันเป็นบริเวณที่ได้รับอิทธิพลจากบริเวณความกดอากาศสูงที่นำเอามวลอากาศเย็นเข้ามาปกคลุมประเทศไทยอย่างเต็มที่มากกว่าภาคใต้ ส่วนเดือนกุมภาพันธ์ซึ่งเป็นเดือนในช่วงปลายฤดูหนาวปรากฏว่าอุณหภูมิเฉลี่ยในคาบที่ ๔ มีค่าสูงขึ้นค่อนข้างชัดเจน โดยเฉพาะภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยในคาบที่ ๓ แล้ว ปรากฏว่ามีค่าสูงขึ้นประมาณ ๑ องศาเซลเซียส

จากการวิเคราะห์ห่อหมกสูงสุดเฉลี่ย พบว่าค่าของห่อหมกสูงสุดเฉลี่ยรายปี ในคาบที่ ๔ สูงขึ้นกว่าปกติเล็กน้อยในเกือบทุกภาค โดยมีเพียงภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้นที่มีค่าต่ำกว่าปกติ แต่ค่าของห่อหมกที่เปลี่ยนแปลงในทุกภาคนั้นเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และเช่นเดียวกับห่อหมกเฉลี่ยเดือนธันวาคมเป็นเดือนที่มีห่อหมกสูงสุดเฉลี่ยในคาบที่ ๔ ลดลงต่ำกว่าปกติระหว่าง ๐.๕-๐.๘ องศาเซลเซียส ในบริเวณประเทศไทยตอนบน ส่วนเดือนที่มีห่อหมกสูงสุดเฉลี่ยสูงขึ้นชัดเจน โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ เดือนในช่วงปลายฤดูหนาวต่อเนื่องถึงต้นฤดูร้อน คือ เดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม กับเดือนในช่วงครึ่งหลังของฤดูฝน คือเดือนสิงหาคมและกันยายน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับค่าห่อหมกสูงสุดเฉลี่ยในคาบที่ ๓ ปรากฏว่ามีค่าสูงขึ้นระหว่าง ๐.๕-๐.๘ องศาเซลเซียส

ส่วนการวิเคราะห์ห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยพบว่าห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยในคาบที่ ๔ มีค่าสูงกว่าปกติชัดเจนและมีนัยสำคัญทางสถิติมากกว่าห่อหมกสูงสุดเฉลี่ย โดยเฉพาะภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ชัดเจนกว่าภาคอื่น ๆ คือ มีค่าห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยรายปีในคาบที่ ๔ สูงกว่าค่าปกติ ๐.๕-๐.๗ องศาเซลเซียส และเมื่อวิเคราะห์รายละเอียดในแต่ละเดือนพบว่าในช่วงต้นฤดูหนาวคือเดือนพฤศจิกายน และปลายฤดูหนาวคือเดือนกุมภาพันธ์เป็นช่วงที่มีห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยในคาบที่ ๔ สูงกว่าปกติถึง ๐.๕-๑.๔ องศาเซลเซียส ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในระยะ ๘ ปีที่ผ่านมาในช่วงต้นและปลายฤดูหนาวเป็นช่วงที่ห่อหมกของอากาศมีการผันแปรในทางสูงขึ้นมากกว่าช่วงอื่น ๆ ของปี โดยมีห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยสูงขึ้น และสภาพอากาศมีความหนาวเย็นน้อยกว่าในช่วง ๒-๓ ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เพราะภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินและอยู่ห่างไกลจากทะเลมากกว่าภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้ห่อหมกโดยปกติของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าต่ำกว่าบริเวณอื่น ๆ ของประเทศอยู่แล้ว ดังนั้นแม้ห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยในสองภาคดังกล่าวจะสูงขึ้น แต่โดยทั่วไปแล้วก็ยังคงมีอากาศหนาวเย็น ส่วนภาคใต้ซึ่งเป็นภาคที่อยู่ติดฝั่งทะเลทั้งสองด้านห่อหมกไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก แม้จะมีค่าสูงกว่าปกติบ้างแต่ก็มีค่าเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ (ดูรูป ๓.๔ - ๓.๕)

สำหรับการวิเคราะห์ห่อหมกต่ำสุดของแต่ละสถานี พบว่ารูปแบบของห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยของแต่ละสถานีส่วนใหญ่สอดคล้องกับรูปแบบของค่าเฉลี่ยตามภาคต่าง ๆ คือเดือนกุมภาพันธ์และพฤศจิกายนเป็นเดือนที่มีห่อหมกต่ำสุดเฉลี่ยในคาบที่ ๔ สูงกว่าปกติมากกว่าเดือนอื่น ๆ ส่วนการนำรายละเอียดของแต่ละสถานีในเดือนกุมภาพันธ์และพฤศจิกายนมาวิเคราะห์

ในรูปแผนที่เปรียบเทียบค่าปกติในเดือนเดียวกันเพื่อศึกษาถึงพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ ปรากฏว่าในเดือนกุมภาพันธ์และพฤศจิกายนนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่ที่อุณหภูมิมีการผันแปรไปในทางสูงขึ้น ได้แก่ บริเวณประเทศตอนบนเกือบทั้งหมด รวมทั้งภาคใต้ตอนบน ส่วนภาคใต้ตอนล่างมีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยปกติเพียงเล็กน้อย และมีเพียงบางพื้นที่เท่านั้นที่มีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำกว่าปกติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่บริเวณเทือกเขา

การกระทำของมนุษย์นั้นสามารถทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงนั้นประมาณได้ว่ามนุษย์ปล่อยพลังงานความร้อนเข้าสู่บรรยากาศ ๘ terawatts (๑ terawatt = ๑๐๑๒ watts) ซึ่งมีค่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับพลังงานแสงอาทิตย์ (๘๐,๐๐๐ terawatts) และไม่น่าจะมีผลกระทบต่ออุณหภูมิของโลกได้ แต่อย่างไรก็ตามความร้อนที่ถูกปลดปล่อยมานี้มีแนวโน้มที่มีความเข้มข้นมากในบริเวณแคบ ๆ ดังนั้นจึงอาจมีผลกระทบในระดับท้องถิ่นหรือระดับภูมิภาคได้

นอกจากความร้อนที่ปล่อยออกมาโดยตรงแล้ว อุณหภูมิของโลกยังสูงขึ้นได้เนื่องจากผลของการเผาไหม้เชื้อเพลิงประเภทสิ้นเปลือง (fossil fuel) ซึ่งทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นในบรรยากาศเป็นจำนวนมาก นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่านับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปตะวันตกช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๘ คาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศได้เพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ และในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ คาร์บอนไดออกไซด์ถูกปล่อยออกสู่บรรยากาศเนื่องจากผลของการเผาไหม้ fossil fuel เฉลี่ยประมาณปีละ ๒.๒ gigatons (๑ gigaton = ๑๐^๙ metric tons) แต่ในปัจจุบันประมาณว่ามีคาร์บอนไดออกไซด์เข้าสู่บรรยากาศถึงปีละกว่า ๕ gigatons นอกจากนี้ยังเป็นไปได้อีกว่ามีคาร์บอนไดออกไซด์จำนวนมากเข้าสู่บรรยากาศเนื่องจากผลของการตัดไม้ทำลายป่าหรือการทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลง การสูญเสียดินตามธรรมชาติรวมทั้งการกระทำอื่น ๆ ของมนุษย์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา คาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศเพิ่มขึ้นประมาณ ๖ เปอร์เซ็นต์ และในปัจจุบันมีคาร์บอนไดออกไซด์อยู่ถึงกว่า ๗๐๐ gigatons ในบรรยากาศ ความสำคัญของการที่มีคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้นในบรรยากาศก็คือ ก๊าซนี้เป็นก๊าซที่ยอมให้พลังงานจากดวงอาทิตย์ผ่านเข้ามาได้ แต่ยอมให้พลังงานจากโลกผ่านกลับออกไปได้ไม่หมด ดังนั้นความร้อนบางส่วนจึงสะสมอยู่ในบรรยากาศ ขบวนการดังกล่าวเรียกว่า "ปฏิกิริยาเรือนกระจก" หรือ greenhouse effect ซึ่งมีผลทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้น

จากผลของปฏิกิริยาเรือนกระจกนี้ นักวิทยาศาสตร์พบว่าในอีก ๒๐ ปีข้างหน้าซึ่งประมาณไว้ว่าปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศเพิ่มขึ้น ๒๕ เปอร์เซ็นต์ จะทำให้อุณหภูมิของโลกมีแนวโน้มสูงขึ้น ๐.๕ องศาเซลเซียส และหากปริมาณของคาร์บอนไดออกไซด์

ยังคงเพิ่มเป็นทวีคูณจะทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นได้ถึง ๒ องศาเซลเซียสภายในเวลา ๗๐ ปีข้างหน้า ดังนั้นสภาวะอุณหภูมิของโลกในศตวรรษหน้าจะสูงกว่าในอดีตเมื่อ ๑,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา จากการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ยังพบอีกว่าบริเวณขั้วโลกจะมีอุณหภูมิสูงขึ้นมากกว่าอุณหภูมิโดยเฉลี่ยของโลกประมาณ ๓ ถึง ๕ เท่า

นอกจากการเพิ่มของคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเกิดจากการเผาถ่านหินเชื้อเพลิง และการเผาทำลายป่าแล้ว ปฏิกิริยาเรือนกระจกก็เป็นผลจากการเพิ่ม CFC, มีเทน (CH₄) และ ไนตรัสออกไซด์ (N₂O) ซึ่งทำลายก๊าซโอโซนและทำให้แสงอุตราไวโอเลตส่งผ่านถึงผิวโลกในอัตราสูง

จากการที่ความร้อนของโลกสูงขึ้น (๑) น้ำทะเลก็จะมึระดับสูงขึ้นด้วยเพราะการละลายของธารน้ำแข็งที่ปกคลุมโลก ทศวรรษละ ๖ เซนติเมตรจนถึงปี พ.ศ. ๒๑๐๐ น้ำทะเลที่สูงขึ้นนี้จะทำให้เกิดการพังทลายของชายฝั่งทะเล มีการสูญเสียบนชายฝั่งและชายหาดที่ลุ่มน้ำแข็ง และเสียหายแก่อุตสาหกรรมชายฝั่ง น้ำเค็มจะแพร่เข้าสู่พื้นดินและก่อปัญหาแก่น้ำบริโภคร ระบบนิเวศตามแนวชายฝั่งทะเล และแหล่งน้ำจืดใต้ดิน (๒) พายุมีความรุนแรงขึ้นและถี่ขึ้น (๓) แหล่งการเกษตรและการประมงจะเปลี่ยนแปลง และ (๔) มีการเลื่อนตัวของแนวร่องความกดอากาศต่ำ ทำให้ปริมาณฝนในบางพื้นที่ลดลงจนตำแหน่งพายุเปลี่ยนแปลง (๕) คลื่นความร้อนและความแห้งแล้งทวีความรุนแรงและบ่อยขึ้น และ (๖) การลดของโอโซนในบรรยากาศเนื่องจากการสะสมของ CFC อาจมีผลต่อเนื่องกับสุขภาพมนุษย์ การเกษตร ระบบนิเวศวิทยา ป่าไม้ ฯลฯ

การตัดไม้ทำลายป่าในเขตร้อนมีผลโดยตรงต่อภูมิอากาศคือ (๑) ทำให้ก๊าซคาร์บอนและไนโตรเจนเพิ่มขึ้น (๒) ทำให้พื้นดินสะท้อนความร้อนเปลี่ยนแปลงไป (๓) ทำให้มีผลกระทบต่อดวงจันทร์ และ (๔) พื้นผิวมีผลต่อการหมุนเวียนของลม

ได้มีการประมาณการไว้ว่าการทำลายป่าเขตร้อน ในการนี้ทำให้มีก๊าซคาร์บอนเพิ่มขึ้นปีละ ๒ GTC ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้มีการประมาณการว่าการทำลายป่าเขตร้อนได้ปล่อยคาร์บอนออกมา ๑.๖ GTC ในขณะที่มีการเผาเชื้อเพลิงถ่านหิน ๕ GTC ถ้าป่าเมืองร้อนทั้งหมดถูกตัดออกปริมาณคาร์บอนจะเพิ่มขึ้น ๑๕๐ ถึง ๒๔๐ GTC นอกจากนี้หากป่าอเมซอนกลายเป็นทุ่งหญ้าไปทั้งหมด ฝนจะลดลง ๒๐% และอุณหภูมิจะเพิ่มขึ้นหลายองศา

ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับป่าไม้โดยตรง สามารถแยกออกเป็นผลกระทบทางด้านกายภาพจากป่าไม้อื่นเนื่องจากพื้นที่ป่าไม้เดิมที่เป็นแหล่งสำคัญของการเก็บความชื้นของโลก ซึ่งสามารถที่จะดึงความชื้นในอากาศที่เป็นเมฆฝนให้ตกลงสู่พื้นดิน ซึ่งป่าดิบชื้นจะเป็นป่าที่มีโอกาส

ฝนตกมากที่สุด เมื่อพื้นที่ป่าไม้ได้ถูกตัดทำลายหรือถางป่าเป็นที่รกร้างทำให้ผิวดินได้รับแสงแดด ความชื้นสูญเสียไปอุณหภูมิจะสูงขึ้นกว่าปกติ และไม่สามารถดึงความชื้นในอากาศให้กลายเป็นฝนได้ ผลกระทบประการที่ ๒ คือ ในขณะที่การเติบโตของเศรษฐกิจโลกเป็นไปอย่างต่อเนื่อง นั้นขบวนการผลิตสินค้าและบริการหลายชนิดโดยเฉพาะการอุตสาหกรรม และการขนส่งที่ขยายตัว ตามภาวะ เศรษฐกิจนั้นได้สร้างมลภาวะในรูปแก๊สเสียที่ประกอบด้วยสารคาร์บอน ในโตรเจน และอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก แก๊สเหล่านี้ลอยตัวสูงขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศของโลกก่อให้เกิดปรากฏการณ์ "เรือนกระจก" ที่ทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นกว่าปกติ

สำหรับกรณีประเทศไทย การปล่อยแก๊สคาร์บอนจากทุกแหล่งกำเนิดในประเทศ รวมกันเท่ากับ ๘.๖-๑๕ ล้านตันคาร์บอนต่อปี (ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒) คิดเป็นร้อยละต่ำกว่า ๑.๐ ของปริมาณการปล่อยคาร์บอนทั่วโลก สถาบันทรัพยากรโลก (World Resources Institute) ได้รายงานไว้ว่าประเทศไทยปล่อยคาร์บอนจากการทำลายป่าปีละถึง ๖๖ ล้านตันหรือคิดเป็น ร้อยละ ๔.๐ ของปริมาณการปล่อยคาร์บอนทั่วโลก

เนื่องจากป่าไม้นั้นเป็นแหล่งสำคัญที่สามารถดูดซับคาร์บอนได้ดีที่สุดถึง ๓.๗ พัน ล้านตันในป่าเมืองไทยในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ดังนั้นการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้จึงเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ลด ปริมาณแก๊สเสียที่จะ ไปก่อให้เกิดภาวะ เรือนกระจกได้อย่างดีที่สุดทางหนึ่ง และนอกจากนี้การ ควบคุมการตัดไม้ทำลายโดยเฉพาะการเผาป่า ซึ่งเป็นตัวการทำให้เกิดแก๊สคาร์บอนอย่างมากรั้น จำเป็นจะต้องทำให้มีประสิทธิภาพพร้อม ๆ กับการปลูกป่าทดแทนพื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงให้กลับคืนมา เพื่อรักษาอุณหภูมิและความแห้งแล้งไม่ให้วิกฤตมากขึ้นไปอีก

๔.๒.๒.๓ การกัดเซาะดินพังทลาย เมื่อไม่มีต้นไม้ยึดดินไว้อยู่กับที่ ดินก็สามารถ ถูกลมและฝนกัดเซาะ ไปอย่างฉับพลันทำให้สูญเสียหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์และล้ำค่าไป ในฤดูฝน การเซาะกร่อนผิวดินจากกระแสน้ำไหลบ่าทำให้สูญเสียหน้าดินซึ่งเป็นธาตุอาหารอย่างมากมาย จนในที่สุดพื้นดินก็ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อีก

ในธรรมชาติที่มีพืชคลุมดินและรากไม้จับยึดอยู่ในหน้าดิน การสึกกร่อนของหน้าดิน ไม้เคยเป็นปัญหาสำคัญเพราะว่าการสึกกร่อนโดยทั่วไปเป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ ซึ่งทำให้มีการสร้างหน้าดินขึ้นทดแทนใหม่ได้อย่างสมดุล การทำงานของธรรมชาติทั้งจากส่วน ที่มีชีวิตและ ไม่มีชีวิตนับตั้งแต่โลกได้ก่อกำเนิดขึ้นมา ทำให้มีดินอันอุดมสมบูรณ์ปกคลุมไปทั่วโลก มนุษย์ที่เกิดมาภายหลังได้ใช้การจัดการดินหรือการใช้ที่ดินอย่างไม่เหมาะสมทำให้การสึกกร่อน ของหน้าดินกลายเป็นปัญหาร้ายแรงขึ้นมา

การทำกรเกษตรแบบไม่ยั่งยืน การตัดไม้ทำลายป่า การทำเหมือง การทำถนน และการขยายเมือง เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาการสึกกร่อนของดินขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่ออารยธรรมของมนุษย์

พื้นที่เพาะปลูกพืชล้มลุกทั่วโลกราว ๑ ใน ๓ มีอัตราการสึกกร่อนหน้าดินสูงกว่าที่สร้างขึ้นใหม่ คำนวณกันว่าปริมาณหน้าดินที่ถูกกลมและน้ำพัดพาลงสู่แม่น้ำ หนองบึงและห้วงมหาสมุทรในแต่ละปีนั้น หากนำมาบรรทุกบนตุ้รถไฟก็จะมีควมยาวต่อกันได้รอบโลกถึง ๑๕๐ รอบทุก ๆ ปีพื้นที่เพาะปลูกราว ๓๗-๔๔ ล้านไร่ ต้องสูญเสียไปนั้นหมายถึงว่าพื้นที่ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกร้อยละ ๗ สูญเสียหน้าดินทุก ๑๐ ปี เป็นหายนะภัยที่คุกคามอารยธรรมของมนุษย์โดยตรงทีเดียว

สหรัฐอเมริกาที่เป็นแบบฉบับอันรุ่งเรืองของการเกษตรสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีชีวภาพสูง ใช้เครื่องจักรกลเกษตรแทนแรงงานคนและสัตว์ ปลูกพืชชนิดเดียวหรือน้อยชนิดบนพื้นที่ฟาร์มอันกว้างใหญ่สุดสาบตา มีระบบชลประทานที่กว้างขวาง ใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชเข้มข้น ให้ผลผลิตทางการเกษตรอย่างน่าประทับใจ เป็นประเทศที่มีปัญหาการสึกกร่อนของหน้าดินมากที่สุดทีเดียว ประมาณกันว่ามี การสูญเสียหน้าดินสูงถึง ๔.๘ ตันต่อไร่ต่อปี หรือสูงเกินกว่าอัตราสร้างหน้าดินใหม่ถึง ๘ เท่า

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ เกิดภัยแล้งติดต่อกันหลายปี พืชไร่ตายเปิดหน้าดินที่เต็มไปด้วยดินแห้งและเขารอเวลาให้ลมพัดพาไป ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ เกิดพายุฝุ่นครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์สหรัฐ เป็นเมฆฝุ่นปกคลุมพื้นที่ราว ๓.๔๘ ล้านตารางกิโลเมตร สูง ๔.๘ กิโลเมตร ตั้งแต่ทางเหนือแคนาดาถึงรัฐเท็กซัสทางใต้จากรัฐมอนทาน่าทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือถึงรัฐโอไอโอทางตอนกลางด้านเหนือ พายุฝุ่นได้พัดฝุ่นจากหน้าดินจำนวนถึง ๓๐๐ ล้านตัน ไปไกลถึง ๒,๔๐๐ กิโลเมตร มหานครนิวยอร์ก บัลติมอร์และกรุงวอชิงตันมีครีမ်ด้วยฝุ่นนานถึง ๕ วัน

พายุไม่ได้เกิดขึ้นแต่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ใน พ.ศ. ๒๕๒๐ พายุฝุ่นพัดหน้าดิน ๒๕ ล้านตัน จากหุบเขาแซนวาเกิน รัฐแคลิฟอร์เนียภายในเวลาเพียง ๑ ชั่วโมง ทุกวันนี้ประมาณว่าสหรัฐต้องสูญเสียหน้าดินปีละ ๑ พันล้านตัน โดยการกระทำของลม และจากกระแสน้ำพัดพาไปอีกราว ๔ พันล้านตัน รัฐบาลสหรัฐต้องใช้จ่ายเงินนับเป็นพัน ๆ ล้านดอลลาร์เพื่อแก้ไขปัญหาการสึกกร่อนของหน้าดิน

พื้นที่ที่มีการสึกกร่อนมากในโลก ได้แก่ สหรัฐอเมริกา เม็กซิโก ตะวันออกของบราซิล แอฟริกาตอนเหนือ ซาเฮลในแอฟริกาตอนกลาง บอตสวานาและนามิเบียในแอฟริกาตอนใต้ ตะวันออกกลาง เอเชียตอนกลาง ลุ่มน้ำแยงซี เขิงเขาหิมาลัย และออสเตรเลีย ประมาณว่าทั่วโลกมีการสูญเสียหน้าดินปีละถึง ๗๕,๐๐๐ ล้านตัน

การสีกกร่อนหน้าดินในประเทศไทยอยู่ในอัตราสูง เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย เนื่องจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากร การตัดไม้ทำลายป่า และการจัดการที่ดินอย่างไม่เหมาะสม ตลอดจนสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

การสีกกร่อนหน้าดินมีผลกระทบมากต่อผลผลิตทางการเกษตร ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม นั่นคือการสีกกร่อนหน้าดินจะลดประสิทธิภาพในการกักน้ำของดินลง เนื่องจากอินทรีย์วัตถุและดินละเอียดถูกทำลายไป ธาตุอาหารพืช เช่น ไนโตรเจน โปแตสเซียมและฟอสฟอรัสก็พลอยสูญหายไปด้วย นอกจากนี้ยังจำกัดการเติบโตของพืชเนื่องจากรากพืชชอนไชหาอาหารได้จำกัด ทำให้ผลผลิตลดลง ปีบให้เกษตรกรเปิดที่ดินเพื่อการเพาะปลูกใหม่

หน้าดินที่สีกกร่อนโดยการถูกพัดพาไปโดยลมและสายน้ำ ทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน เช่น หนองบึงต่าง ๆ ในประเทศไทยกำลังประสบปัญหามาก และทำความเสียหายให้แก่ชลประทาน กล่าวคือ คลองชลประทานตื้นเขินเช่นเดียวกับอ่างเก็บน้ำหลังเขื่อนอเนกประสงค์ต่าง ๆ ซึ่งมักจะพบปัญหาการตกตะกอนของดิน ทำให้มีอายุใช้งานน้อยกว่าที่คาดหมาย

การสีกกร่อนหน้าดินนั้นในบริเวณที่รายมักเป็นไปอย่างช้า ๆ แต่ถ้าหากเป็นบริเวณที่ลาดชัน เช่น ในเขตเขาทางภาคเหนือหรือภาคใต้ บางครั้งเกิดการพังทลายของดินรุนแรง ดังกรณีที่เคยเกิดขึ้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช ใน พ.ศ. ๒๕๓๑

โคลนถล่มจากภูเขาเนื่องจากหน้าดินถูกทำลายรุนแรงรวดเร็วเกิดขึ้นที่ตำบลกะทูน ที่หมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่บ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้มีผู้เสียชีวิตหลายร้อยคน และบ้านเรือนพังทลายนับพันหลังคาเรือน เป็นอุบัติเหตุโคลนถล่มที่ร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ประเทศไทย และอันตรายจากโคลนถล่มนี้จะยังไม่หมดไปถ้าป่าไม้บนเขาสูงยังถูกทำลาย และไม่มีกรฟื้นฟูสภาพป่าในเขตเขาอย่างจริงจัง

กรมพัฒนาที่ดินได้มีการศึกษาสภาพการชะล้างพังทลายหน้าดิน เพื่อจะให้ทราบถึงความรุนแรงว่าเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด อันจะเป็นแนวทางการวางแผนงานอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งการศึกษารวบรวมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ พบว่าสภาพของการชะล้างพังทลายของดิน ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศมีดังนี้คือ

ตารางที่ ๓.๑ สภาพการชะล้างพังทลายของดินในประเทศไทย

กลุ่ม	การสูญเสียดิน (ตัน/ไร่/ปี)	เนื้อที่ (ล้านไร่)	สภาพการใช้ดิน
น้อยมาก (Very slight)	๐.๐๑-๑.๐๐	๑๑๘.๑	ป่าไม้ ข้าว
น้อย (Slight)	๐.๐๑-๕.๐๐	๙๐.๓	ป่าไม้ สวนยาง สวนผลไม้ ข้าว
ปานกลาง (Moderate)	๕.๐๑-๒๐.๐๐	๒๕.๙	สวนยาง สวนผลไม้ พืชไร่ ป่า+พืชไร่
รุนแรง (Severe)	๒๐.๐๑-๑๐๐.๐๐	๔๒.๖	สวนยาง สวนผลไม้ พืชไร่ ป่า+พืชไร่ ไร่เลื่อนลอย
รุนแรงมาก (Very severe)	๑๐๐.๐๑-๙๖๖.๖๕	๓๙.๘	พืชไร่ ป่า+ไร่เลื่อนลอย +พืชไร่
อื่น ๆ	-	๔.๓	นาทุ่ง ป่าชายเลน หาดทราย
รวม	-	๓๒๑.๐	-

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในแง่วิชาการแล้ว กลุ่มที่มีการสูญเสียดินเนื่องจากการชะล้างพังทลายน้อย หรือน้อยมากนั้น อยู่ในอัตราที่ยอมรับให้มีการสูญเสียได้ ดังนั้นกลุ่มที่มีปัญหาการชะล้างพังทลาย ปานกลาง รุนแรง และรุนแรง ซึ่งรวมเนื้อที่ได้ถึง ๑๐๘.๓ ล้านไร่ จึงเป็นกลุ่มที่จะต้องป้องกัน หรืออนุรักษ์เอาไว้ กลุ่มที่มีปัญหาการชะล้างพังทลายดังกล่าว กระจายอยู่ในภาคต่าง ๆ ของประเทศ ตามตารางที่ ๓.๒ โดยที่ภาคที่มีปัญหาพังทลายมากที่สุด ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

ตารางที่ ๓.๒ แสดงพื้นที่ที่มีการชะล้างพังทลายในระดับความรุนแรงต่าง ๆ ตามภาค

(ไร่)

ภาค	พื้นที่ที่มีการชะล้างพังทลาย			
	ระดับปานกลาง	ระดับรุนแรง	ระดับรุนแรงมาก	รวม (ไร่)
เหนือ	๕, ๑๕๑, ๒๕๘	๑๗, ๘๘๓, ๘๖๓	๖, ๑๔๐, ๘๕๖	๒๘, ๒๗๖, ๑๗๗
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๗, ๓๔๒, ๒๗๗	๑๒, ๗๓๑, ๐๕๑	๒๒, ๘๗๕, ๓๐๑	๔๒, ๘๘๘, ๖๒๙
กลาง	๘๗๖, ๒๗๕	๘, ๘๑๗, ๑๒๖	๑, ๘๗๙, ๗๖๓	๑๒, ๖๗๓, ๑๖๔
ตะวันออกเฉียงใต้	๒, ๑๘๑, ๗๕๑	๒, ๗๐๖, ๕๐๖	๖, ๖๑๘, ๖๔๗	๑๑, ๕๐๖, ๘๐๔
	๑๑, ๐๕๔, ๔๙๑	๔๗๘, ๒๓๕	๓๗๙, ๑๘๕	๑๑, ๘๑๑, ๘๑๑
รวม	๒๖, ๖๐๖, ๐๕๒	๔๓, ๗๑๖, ๘๘๑	๓๗, ๘๙๓, ๘๕๒	๑๐๘, ๓๑๖, ๗๘๕

การชะล้างพังทลายของดินก่อให้เกิดการสูญเสียต่าง ๆ ทำให้ดินเกิดความเสื่อมโทรม ความเสื่อมโทรมของดิน (Soil degradation) เนื่องจากการสูญเสียหน้าดินไปเป็นเพราะดินสูญเสียธาตุอาหาร ทำให้ดินลดความสามารถในการเพาะปลูก หรือการให้ผลผลิตของพืชลดลง

ผลเสียของการชะล้างพังทลายของดิน ไม่เพียงแต่จะทำให้ผลผลิตของพืชต่ำลงเท่านั้น หากดินหรือที่ดินนั้นถูกพัดพาไปสู่ทางน้ำ หรือแหล่งเก็บกักน้ำ ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องเกิดสภาพการตื่นเงิน จากการศึกษาของกรมพัฒนาที่ดิน พบว่าพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคต่าง ๆ มีปริมาณตะกอนที่ถูกพัดพา รวมทั้งสิ้นประมาณปีละ ๒๗ ล้านตัน หากจะขุดลอกแล้ว คงจะต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างมหาศาล การตื่นเงินเนื่องจากตะกอนดินต่าง ๆ เหล่านี้พบเห็นได้ในแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ที่สำคัญ เช่น ปิง วัง ยม น่าน และป่าสัก ซึ่งล้วนเป็นผลมาจากการชะล้างพังทลายของดิน และดินถูกพัดพามาจนลำนน้ำตื่นเงิน

จากการศึกษาผลสูญเสียทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการสูญเสียหน้าดิน พบว่าดินสูญเสียธาตุอาหารพืชในรูปของปุ๋ยที่ถูกพัดพาไปปีละไม่ต่ำกว่า ๒๐ ล้านบาท ซึ่งธาตุอาหารพืชที่สำคัญประกอบด้วย ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม ทรัพยากรธรรมชาติหลังจากที่ป่าไม้ถูกทำลายไปแล้ว ธาตุอาหารที่เป็นปุ๋ยโดยธรรมชาติไหลไปอยู่ในแม่น้ำลำคลองใช้ประโยชน์ไม่ได้ หากคิดเป็นจำนวนเงินราคาจะสูงกว่าราคาปุ๋ยที่ซื้อมาจากต่างประเทศ อีกทั้งยังเป็นผลทำให้มีการระบาดของเกลือจากใต้ดินขึ้นมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งจะต้องหาวิธีป้องกันและพัฒนาดินเค็มซึ่งไม่มีวันสิ้นสุดถ้าไม่มีการปลูกป่า การตัดไม้ทำลายป่าส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่อยู่บนชุมชนพื้นที่สูง มีประมาณ ๑.๒ ล้านคน โดยเฉพาะภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรประมาณ ๘ แสนคน การตัดไม้ทำลายป่าที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้น คือปริมาณน้ำฝนจะลดน้อยลงจากเกณฑ์เฉลี่ย หากมีการตัดไม้ทำลายป่ามากเท่าไร พื้นที่ของผิวโลกจะร้อนขึ้น และคุณภาพของน้ำตะกอนแขวนลอยจะสูงขึ้นกว่าปกติ

สำหรับการใช้พื้นที่ทำการเกษตรกรรมบนที่สูงที่มีต่อสภาวะแวดล้อมนั้นคือการใช้ยาของชาวเขาในการปลูกพืชไร่ โดยเฉพาะพืชกะหล่ำปลีจะมีผลกระทบต่อคุณภาพน้ำจากการศึกษาของกระทรวงสาธารณสุขโดยเจ้าหน้าที่อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอจอมทองพบว่าสารเคมีที่ชาวเขาใช้ในการทำการเกษตรกรรมสามารถละลายน้ำได้ ดังนั้นปริมาณความเข้มข้นของสารเคมี เมื่อคำนวณออกมาแล้วยังไม่ถึงจุดอันตรายต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และในปัจจุบันได้มีการใช้สารเคมี ซึ่งสามารถที่จะละลายตะกอนแขวนลอยจากสารเคมีให้สามารถละลายน้ำได้

ผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเกษตรกรรมโดยการกระทำของมนุษย์เป็นสาเหตุทำให้ทรัพยากรธรรมชาติได้รับความเสียหายอย่างยิ่ง ป่าไม้ถูกทำลายทรัพยากรดินที่มีอยู่ก็ถูกทำลายไป ที่ดินไม่มีพืชปกคลุม ดินและหน้าดินไม่มีสิ่งค้ำกัน พื้นดินซึ่งอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยแร่ธาตุอาหารนานาชนิด และสัตว์เล็ก สัตว์น้อยที่อาศัยอยู่ในดิน เมื่อได้รับการกระทบจากน้ำฝนชะล้างจะทำให้ธาตุอาหารทั้งหลาย หรือสิ่งที่ปกคลุมบนผิวโลกได้สูญหายไปเนื่องจากถูกน้ำชะล้างพัดพาไป จนเกิดสภาพการเสื่อมโทรมของดินอย่างเห็นได้ชัด ความเสื่อมโทรมของดินเกิดจากการสูญเสียหน้าดิน เนื่องจากดินสูญเสียธาตุอาหารพืชในรูปของปุ๋ยที่ถูกพัดพาไป ทำให้ดินลดความสามารถในการเพาะปลูก หรือการให้ผลผลิตของพืชลดลง ทั้งยังก่อให้เกิดการสูญเสียในด้านเศรษฐกิจและสังคมกับเกษตรกร เป็นการทำลายทรัพยากรอย่างเห็นได้ชัด ผลเสียจากการชะล้างพังทลายของดินไม่เพียงแต่จะทำให้ผลผลิตของพืชต่ำลงเท่านั้น หากดินหรือที่ดินนั้นถูกพัดพาลงสู่ทางน้ำ หรือแหล่งกักเก็บน้ำ ซึ่งจะต้องเกิดความตื่นเงิน

ตารางที่ ๑.๓ การวิเคราะห์ค่าตะกอนแขวนลอยและธาตุอาหารพืชในรูปของปุ๋ย

ภาค	พื้นที่ลุ่มน้ำ (ตร.กม.)	ปริมาณ ตะกอน แขวนลอย (ล้านตัน)	ธาตุอาหารที่สูญเสียไป (ตัน/ปี)			การสูญเสียในรูปปุ๋ยเคมี		
			ไนโตรเจน	ฟอสฟอรัส ที่เป็น ประโบรน์ คอปิซ	โปแตส เซียมที่ แลก เปลี่ยนได้	ยูเรีย	ซูเปอร์ ฟอสเฟต	โปแตส เซียม คลอไรด์
เหนือ	๑๓๒,๓๕๑	๑,๒๑๐.๒	๓๘,๒๘๘	๔,๔๖๗	๗๕,๕๘๘	๘๓,๒๓๕	๒๕,๕๗๘	๑๕๑,๗๖๓
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๖๑,๓๗๓	๕.๔	๑๘,๘๘๖	๑,๒๑๒	๕๑,๖๘๘	๘๑,๐๗๘	๖,๗๔๐	๑๘๓,๗๗๘
ใต้	๖๗,๔๑๘	๒๕.๗	๑๗,๓๑๐	๔๕๓	๑๓,๒๕๘	๓๗,๖๓๐	๒,๕๗๕	๒๖,๖๑๒
ตะวันออกเฉียงใต้	๓๗,๗๘๒	๑.๘	๑๗,๘๗๐	๑,๐๗๘	๓๐,๘๖๐	๓๘,๘๗๑	๖,๑๕๐	๖๑,๗๖๐
รวม	๔๐๐,๙๔๐	๑,๒๓๓.๑	๗๒,๓๕๔	๗,๑๑๖	๑๖๑,๓๘๖	๒๐๐,๘๓๔	๔๑,๒๖๓	๔๒๔,๓๓๓

หากจะประมาณค่าการสูญเสียในเชิงเศรษฐกิจของการจัดหาธาตุอาหารพืช
ในรูปของปุ๋ยเคมี โดยพิจารณาค่าของปุ๋ยชนิดต่าง ๆ ดังนี้

- ปุ๋ยยูเรียมี Total N = ๔๖% ราคาตันละ ๕,๖๐๐ บาท
- ปุ๋ยซูเปอร์ฟอสเฟตมี P๒ O๕ = ๔๐% ราคาตันละ ๗,๕๐๐ บาท
- ปุ๋ยโปแตสเซียมคลอไรด์มี K๒ O = ๖๐% ราคาตันละ ๕,๐๐๐ บาท
- ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวจะมีมูลค่าตามตารางที่ ๓.๔

ตารางที่ ๓.๔ การประมาณค่าความสูญเสียของการพัฒนาธาตุอาหารในเชิง เศรษฐกิจ

ธาตุอาหารที่สูญเสีย	ปริมาณการสูญเสีย (ตัน/ตร.กม./ปี)	การสูญเสียในเชิงเศรษฐกิจ ทั่วประเทศ (ล้านบาท)
ไนโตรเจน	๒.๔๕๕	๗,๒๑๐
ฟอสฟอรัส	๐.๔๓๖	๑,๗๑๕
โปแตสเซียม	๔.๓๑๐	๑๑,๓๐๑
รวม		๒๐,๒๒๖

๔.๒.๒.๔ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน แต่การสูญเสียป่าไม้มีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอย่างน้อย ๓ ประการคือ (๑) เมื่อป่าถูกทำลาย สิ่งที่มีชีวิตซึ่งอยู่ในป่า เช่น สัตว์ป่า นก แมลง ฯลฯ บ่อยครั้งที่อยู่อาศัยและที่หากินตามธรรมชาติ ทำให้ขาดความสมดุลตามธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้ แม้จะมีการเพาะปลูกหรือเพาะเลี้ยงทดแทน ก็ไม่สามารถจะสร้างระบบนิเวศที่มีความสมดุลของวงจรชีวิตของสัตว์และพืชได้อีก (๒) ของป่าทั้งหลาย เช่น หวาย ชัน คลิ่ง น้ำมันยาง พืชสมุนไพรต่าง ๆ พรรณไม้หายากที่ต้องอาศัยสภาพป่าเจริญเติบโตก็จะหมดสิ้นตามไปด้วย และ (๓) การชะล้างดินจากป่าที่ถูกทำลายลงไปในพื้นที่น้ำสาธาร ทำให้เกิดชุมชนในแหล่งน้ำที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำจนแสงแดดส่องสู่น้ำลึกไม่ได้ พืชและสัตว์ที่มีชีวิตเล็ก ๆ ซึ่งเป็นอาหารของปลาก็ไม่อาจเจริญเติบโตเป็นอาหารของปลาได้ ปลา ก็จะลดน้อยและสูญพันธุ์ลงในที่สุด และการตกตะกอนของดินก็ทำให้ลำธารตื้นเขินซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการไหลของน้ำ และเป็นอุปสรรคต่อวงจรชีวิตของปลาหลายชนิดซึ่งต้องวางไข่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ

สิ่งมีชีวิตทั้งหลายอาศัยอยู่ในชุมชนหรือระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์กันอย่าง สลับซับซ้อน ชุมชนและระบบนิเวศนั้นก็ไม่ได้มีอยู่หนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่ขาด เช่น การเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยระหว่างกลางวันกับกลางคืนหรือระหว่างฤดูกาล สิ่งมีชีวิตจึงต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อความอยู่รอด

บางครั้งการเปลี่ยนแปลงรุนแรงมากทำให้เกิดความเครียดสูง เช่น ในธรรมชาติเกิดไฟป่า น้ำท่วม ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว การเปลี่ยนทางภูมิอากาศ ทำให้แหล่งที่อยู่ของระบบนิเวศถูกละลาย สิ่งมีชีวิตที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมน้อย หรือมีจำนวนน้อยบางชนิดอาจสูญพันธุ์ไป ถ้าการเปลี่ยนแปลงรุนแรงเกิดเป็นบริเวณกว้าง และต่อเนื่องเป็นเวลานาน ก็อาจก่อให้เกิดการสูญพันธุ์อย่างกว้างขวางได้

หลังจากระบบนิเวศหนึ่ง ๆ ถูกละลาย ธรรมชาติก็ค่อย ๆ พื้นตัวสร้างระบบนิเวศใหม่ขึ้นมาเร็วช้าต่างกันไป เช่น ระบบนิเวศทุ่งหญ้าซึ่งถูกละลายง่าย แต่ฟื้นตัวเร็วกว่าระบบนิเวศป่าดิบที่ถูกละลายยาก แต่ฟื้นตัวช้ากว่ามาก

การพัฒนาจากระบบนิเวศเกิดใหม่ไปสู่ระบบนิเวศที่พัฒนาเต็มที่นี้ เรียกว่า ความต่อเนื่องของระบบนิเวศหรือพัฒนาการทางชีวภาพ

กิจกรรมของมนุษย์อันได้แก่ การหักล้างถางพง การแปรทุ่งหญ้าธรรมชาติ เพื่อทำไร่นาหรือที่เลี้ยงสัตว์ เป็นการทำลายแหล่งที่อยู่ ชุมชนและระบบนิเวศที่รุนแรงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการสูญพันธุ์อย่างผิดธรรมชาติในข้อแรกก็คือ อัตราการสูญพันธุ์เป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่น ภายใน ๑๐,๐๐๐ ปีนับแต่มนุษย์เริ่มรู้จักการเพาะปลูก โดยมีอัตราเร่งเร็วขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในระยะ ๒๐๐ ปีท้ายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ประมาณว่าในปัจจุบันทุก ๆ วันสัตว์และพืชระหว่าง ๔๐-๑๐๐ ชนิดสูญพันธุ์ไปเนื่องจากแหล่งที่อยู่ถูกละลาย การสูญพันธุ์ในอัตราเร็วเช่นนี้ยากที่ธรรมชาติจะฟื้นตัวได้

ยิ่งกว่านั้น มนุษย์ยังขัดขวางการฟื้นตัวของธรรมชาติอย่างเต็มที่อีกด้วย กล่าวคือการตัดไม้ทำลายป่าหรือแปรทุ่งหญ้าธรรมชาติให้กลายเป็นพื้นที่เกษตรนั้น ก็เท่ากับเป็นการแปรระบบนิเวศที่พัฒนาเต็มที่ไปสู่ระบบนิเวศที่เพิ่งเริ่มพัฒนา มีสัตว์และพืชน้อยชนิดและมีสิ่งมีชีวิตที่หน้าที่ย่อยสลายน้อย

การตัดทอนความต่อเนื่องของระบบนิเวศหรือพัฒนาการทางชีวภาพเช่นนี้ช่วยเร่งการสูญพันธุ์ขึ้นอีก ในที่สุดมนุษย์อาจต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับพืชและสัตว์ไม่กี่ชนิดที่เขาเพาะเลี้ยงกับสิ่งมีชีวิตอื่นจำนวนไม่มากที่มีความสามารถสูงในการปรับตัวเองได้อยู่รอด

แม้ว่าสิ่งมีชีวิตอาจมีถึง ๑๐-๕๐ ล้านชนิด แต่ที่มนุษย์ได้ศึกษาแล้วมีเพียง ๑.๔ ล้านชนิด เราทราบว่ามิสส์มีกระดูกสันหลังราว ๔๔,๐๐๐ ชนิด สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังซึ่งร้อยละ ๘๐ เป็นแมลงมี ๗๕๐,๐๐๐ ชนิด พืชมีดอกราว ๒๕๐,๐๐๐ ชนิด พืชชั้นต่ำอีกราว ๑๐๐,๐๐๐ ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมและนกมีราว ๑๓,๐๐๐ ชนิด

ตั้งแต่โบราณมนุษย์ใช้ทรัพยากรทางพันธุกรรมนี้บำรุงพันธุ์พืชและสัตว์ สร้างสายพันธุ์ใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย ปัจจุบันเทคโนโลยีทางชีวภาพได้พัฒนาไปมาก มนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีใหม่ในการพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ ๆ เป็นพันธุวิศวกรรมขึ้นมากมาย เช่น ต้นมะเขือเทศ ที่ทนต่อเชื้อราบางชนิด หรือออกผลที่ทนไม่เน่าเสียง่าย มันสำปะหลังที่โตเร็ว โดยอาศัยสายพันธุ์มันสำปะหลังป่า

การก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์ทำให้มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรพันธุกรรมในการผลิตยาใหม่ ๆ หรือวัคซีนชนิดใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ เช่น มีการสกัดสารบางชนิดจากดอกแพลงพวยเพื่อนำมาใช้เป็นตัวยารักษาโรคมะเร็งในเม็ดเลือดในเด็ก หรือการใช้ตัวกินมดชนิดหนึ่งซึ่งเป็นสัตว์ชนิดเดียวที่ติดโรคเรื้อนมาทำวัคซีนป้องกันโรคเรื้อน เป็นต้น

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดังกล่าวทำให้เห็นชัดขึ้นทุกทีว่าพันธุกรรมเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง เพราะเป็นทรัพยากรที่เราสามารถบำรุงหรือพัฒนาให้เกิดสายพันธุ์ใหม่ได้อย่างไม่รู้จบสิ้น

สิ่งที่มาเสริมความเข้มแข็งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่เพาะเลี้ยงอยู่ ได้แก่ สายพันธุ์พืชและสัตว์ในป่าธรรมชาติ ซึ่งหากไม่มีในธรรมชาติแล้วก็ยากที่จะบำรุงพันธุ์ต่อไปได้

จากสถิติล่าสุดขององค์การสหประชาชาติ ระบุว่าได้พบพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ สูญหายไปจากโลกแล้วประมาณ ๕,๐๐๐ ล้านชนิด และอัตราการสูญพันธุ์ของพันธุ์พืชและสัตว์ต่าง ๆ สูงขึ้นเรื่อย ๆ คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ อัตราการสูญพันธุ์ คือ ๑ พันธุ์ต่อปี ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ สูญ ๑ พันธุ์ต่อชั่วโมง และในปี ๒๕๓๕ สูญ ๑ พันธุ์ต่อ ๑๒ นาทีแล้ว ที่สำคัญสาเหตุเนื่องจากการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของพันธุกรรมต่าง ๆ ทั้งโดยจงใจและโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

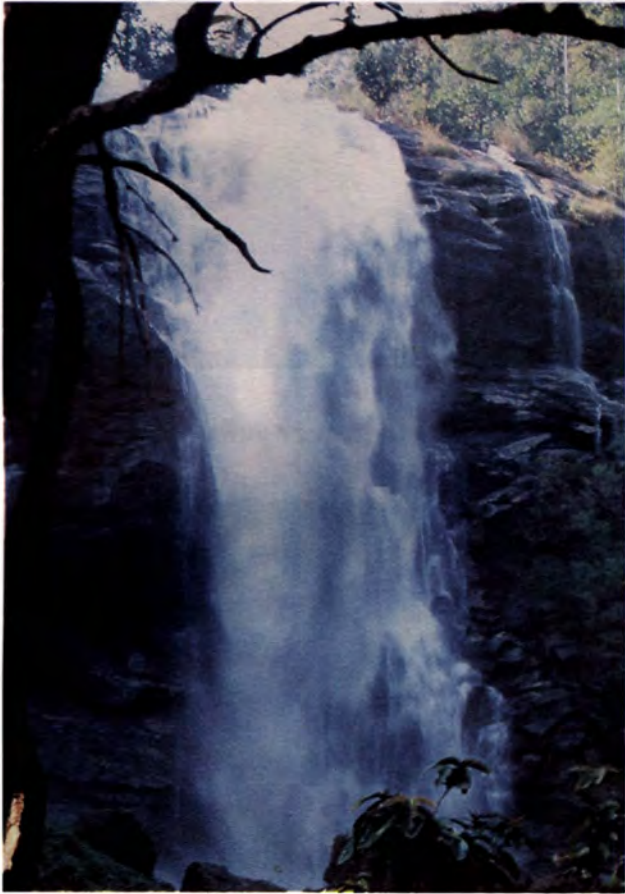
การเกษตรสมัยใหม่ที่ปลูกพืชเพื่อสนองตลาด ยิ่งทำให้การเพาะปลูกน้อยสายพันธุ์ลงไป เช่น ข้าวเจ้าเกษตรกรไทยได้เคยบำรุงจนมีสายพันธุ์ถึงมากกว่า ๑๐,๐๐๐ สายพันธุ์ และได้เคยใช้ปลูกเป็นประจำไม่ต่ำกว่า ๘,๐๐๐ สายพันธุ์ แต่จากการปลูกข้าวตามที่ตลาดต้องการเป็นผลให้สายพันธุ์จำนวนมากสูญพันธุ์ไป คงเหลือสายพันธุ์ข้าวในประเทศไทยอยู่เพียงประมาณ ๒๔๐ สายพันธุ์เท่านั้น

ในการเลี้ยงสัตว์ก็เช่นกัน นอกจากเลี้ยงน้อยชนิด ได้แก่ หมู วัว ไก่ แกะ และกระบือเหมือนกับเพาะปลูกพืชน้อยชนิดแล้ว สายพันธุ์ของแต่ละชนิดยังเสื่อมสูญไปด้วย

อันตรายอย่างยิ่งของการเพาะเลี้ยงพืชสัตว์น้อยชนิดและน้อยสายพันธุ์ก็คือ การเกิดโรคระบาดพืชและสัตว์ เช่น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ เกิดเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลทำลายข้าวถึง ๒ ล้านไร่ เป็นการเสียหายครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การปลูกข้าวของไทย

การสูญเสียทรัพยากรพันธุกรรมอาจจะ เป็นการสูญเสียยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์ ในศตวรรษนี้ และอาจจะต้องใช้เวลาานมากที่เทียบกว่าจะชดเชยความเสียหายนี้ได้

สิ่งมีชีวิตในโลกมีประมาณอย่างต่ำ ๕ ล้าน และอย่างสูงอาจถึง ๑๐-๘๐ ล้านชนิด มีความหลากหลายทางชนิดและทางพันธุกรรม ชีวิตแต่ละชนิดมีจำนวน มากน้อยต่างกันไป ความหลากหลายทางพันธุกรรมของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แต่ละชนิดก็มีอีก จำนวนมากมาย เช่น พันธุกรรมของเห็ดในโลกมีอยู่ถึง ๕๐,๐๐๐-๑๐๐,๐๐๐ ชนิด ความหลากหลายทางชนิดกับความหลากหลายทางพันธุกรรม เป็นความอุดมสมบูรณ์ทาง พันธุกรรมที่ธรรมชาติมอบให้แก่เราหลังจากผ่านวิวัฒนาการมาหลายพันล้านปี แต่มนุษย์ เราก็ได้ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพลงไปมากมายแล้ว โดยไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ ของชีวภาพหรือโทษของการทำลายนั้นเลย เพราะมนุษย์ไม่รู้คุณค่าของความหลากหลายทาง ชีวภาพนั่นเอง แต่มนุษย์มุ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างผิวเผิน ดังจะเห็นได้ว่าต้นไม้และ ป่าเป็นสิ่งที่ค่าทั้งทางเศรษฐกิจและต่อระบบนิเวศ มีการคำนวณว่าต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งมีค่าทาง ระบบนิเวศคิดเป็นเงินได้ถึง ๔,๘๐๖,๒๕๐ บาท โดยคำนวณจากบทบาทของมันในด้านการ สร้างออกซิเจน ลดมลพิษในอากาศ ช่วยป้องกันไม่ให้โลกร้อน สร้างความสมบูรณ์ให้แก่ดิน ป้องกันการสึกกร่อนของดิน ช่วยการหมุนเวียนของน้ำ ควบคุมความชื้นของดิน เป็นแหล่งที่อยู่ อาศัยและเป็นแหล่งอาหารให้แก่สัตว์ในธรรมชาติ แต่บริษัททำไม้ตัดขายเป็นท่อนซุงในราคา เพียงราว ๑๔,๗๕๐ บาท การขายไม้ต่ำกว่าราคาจริงมาก เช่นนี้ เป็นการผลาญทรัพยากร ธรรมชาติอย่างร้ายแรง

ป่าไผ่ที่น้ำแกมมนุษย์ชาติ

ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชและสัตว์ในป่า เขตร้อน

ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชในป่า เขตร้อน

ความหลากหลายทางพันธุกรรมสัตว์ในป่า เขตร้อน

ป่าไม้ที่สมบูรณ์ ให้ความสุขสงบแก่มนุษย์ชาติ

๕. ข้อพิจารณาปัญหาและอุปสรรคของการแก้ไข ปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า

๕.๑ ปัญหาทางกฎหมายและนโยบาย

๕.๑.๑ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งเริ่มต้นจากการเสนอการพิจารณาแก้ไข ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินในเขตป่าไม้โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยต่อเลขาธิการ คณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณานำเสนอคณะรัฐมนตรี ตามหนังสือลงวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ความว่า

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้พิจารณามาตรการในการแก้ไขปัญหาการถือครองที่ดิน ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าไม้ถาวรและที่สาธารณประโยชน์ ตามโครงการสำรวจสถานที่ ราชการ บ้านเรือน ที่ดินทำกินของราษฎร และถนนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในพื้นที่ ที่จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรและเขตที่สาธารณประโยชน์ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่ง คำดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๓

๑. กระทรวงมหาดไทยสรุปผลคำดำเนินการตามโครงการดังกล่าว และ เสนอมาตรการแก้ไขปัญหาดังนี้

๑.๑ ผลคำดำเนินการสำรวจ

๑.๑.๑ ป่าสงวนแห่งชาติมีการสำรวจ จำนวน ๑,๒๘๕ ป่า เนื้อที่ประมาณ ๑๕๘,๘๘๐,๐๔๕ ไร่ มีการถือครองใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้นประมาณ ๓๕,๒๐๔,๒๐๕ ไร่ (ร้อยละ ๒๒)

(๑) สถานที่ราชการ ๑๒,๖๔๘ แห่ง เนื้อที่ประมาณ ๖๑๒,๕๕๒ ไร่

(๒) บ้านเรือนราษฎร ๑,๐๗๐,๗๐๒ หลัง เนื้อที่ ประมาณ ๔,๔๘๕,๖๕๘ ไร่ จำนวนคนประมาณ ๕,๐๐๒,๘๒๑ คน

(๓) ที่ดินทำกิน ๑,๔๔๕,๒๐๒ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๒๘,๘๘๘,๘๐๐ ไร่

(๔) ถนน ๑๑,๓๒๑ สาย เนื้อที่ประมาณ ๓๕๐,๑๔๒ ไร่

(๕) อื่น ๆ (ฝาย อ่างเก็บน้ำ วัด สำนักสงฆ์ ฯลฯ)

๑๙,๗๑๑ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๘๖๖,๐๑๓ ไร่

๑.๑.๒ พื้นที่ที่จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวร มีการสำรวจ
จำนวน ๑๓๗ ป่า เนื้อที่ประมาณ ๔,๐๖๕,๑๘๔ ไร่ มีการถือครองใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้น
ประมาณ ๒,๔๐๙,๒๗๕ ไร่ (ร้อยละ ๕๙)

- (๑) สถานที่ราชการ ๔๓๔ แห่ง เนื้อที่ประมาณ
๓๐,๕๖๔ ไร่
- (๒) บ้านเรือนราษฎร ๖๓,๓๘๘ หลัง เนื้อที่ประมาณ
๑๗๒,๒๑๓ ไร่ จำนวนคนประมาณ ๒๓๖,๐๗๔ คน
- (๓) ที่ดินทำกิน ๙๕,๓๗๘ แปลง เนื้อที่ประมาณ
๒,๑๒๐,๐๒๗ ไร่
- (๔) ถนน ๘๓๔ สาย เนื้อที่ประมาณ ๔๒,๙๘๒ ไร่
- (๕) อื่น ๆ ๑,๐๗๐ แปลง เนื้อที่ประมาณ
๔๓,๔๘๙ ไร่

๑.๑.๓ ที่สาธารณประโยชน์ มีการสำรวจ จำนวน ๙,๖๐๔
เนื้อที่ประมาณ ๖,๒๒๒,๘๒๕ ไร่ มีการถือครองใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้นประมาณ ๒,๖๒๙
ไร่ (ร้อยละ ๔๒)

- (๑) สถานที่ราชการ ๒,๖๑๕ แห่ง เนื้อที่ประมาณ
๑๘๒,๔๘๓ ไร่
- (๒) บ้านเรือนราษฎร ๙๐,๔๒๕ หลัง เนื้อที่ประมาณ
๓๒๕,๕๓๒ ไร่ จำนวนคนประมาณ ๓๘๓,๑๑๕ คน
- (๓) ที่ดินทำกิน ๑๘๒,๕๒๐ แปลง เนื้อที่ประมาณ
๒,๐๑๗,๙๒๘ ไร่
- (๔) ถนน ๒,๔๔๑ สาย เนื้อที่ประมาณ ๓๔,๑๒๕ ไร่
- (๕) อื่น ๆ ๓,๘๙๘ แปลง เนื้อที่ประมาณ ๙๑,๓๘๒

๑.๒ ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และผู้แทนกระทรวงมหาดไทย
ได้ร่วมกันมีความเห็นว่า ควรเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบ ดังนี้

๑.๒.๑ พื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ให้ดำเนินการแก้ไขปัญหา
การถือครอง โดยพิจารณาเพิกถอนพื้นที่ดังต่อไปนี้

- (๑) สถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย
ที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ ฯลฯ

(๒) ชุมชนถาวร ได้แก่ พื้นที่ที่มีราษฎรอยู่

อย่างหนาแน่น มีสิ่งปลูกสร้างในลักษณะมั่นคงถาวร

(๓) ศาสนสถาน เช่น วัด สำนักสงฆ์ มีสปัด ฯลฯ

(๔) สาธารณูปโภคของรัฐ เช่น ถนน ฝาย

อ่างเก็บน้ำ เขื่อน ฯลฯ

ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งนี้ตามความจำเป็นและความเหมาะสมที่กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะร่วมกันพิจารณาเฉพาะพื้นที่เป็นแต่ละป่าไม้ สำหรับขอบเขตพื้นที่ที่จะเพิกถอนให้กระทรวงมหาดไทยโดยกรมที่ดิน และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้ร่วมกันพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ มาตรการ และรายละเอียดในทางปฏิบัติต่อไป

พื้นที่ที่ได้เพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติ หากดำเนินการออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน ให้กำหนดเงื่อนไขห้ามจำหน่ายจ่ายโอนไว้ด้วยเว้นแต่การตกทอดทางมรดกเท่านั้น

๑.๒.๒ พื้นที่ในเขตที่จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวร ควรดำเนินการดังนี้

๑.๒.๒.๑

(๑) พื้นที่ที่ราษฎรได้ครอบครองและทำประโยชน์อยู่ก่อนวันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ และก่อนการสำรวจจำแนกประเภทที่ดินซึ่งทางราชการได้ออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์หรือโฉนดที่ดินให้แก่ราษฎรแล้ว เป็นพื้นที่ที่มีได้อยู่ในเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี

(๒) เมื่อมีการประกาศพื้นที่ป่าไม้ถาวรบริเวณใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติแล้วให้ถือว่าพื้นที่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาตินั้นเป็นอันยกเลิกพื้นที่ป่าไม้ถาวรโดยให้มีผลย้อนหลังไปจนถึงวันที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติกำหนดให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรไว้ และดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน

(๓) พื้นที่ป่าไม้ถาวรที่กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับไปดำเนินการออกกฎกระทรวงเพื่อกำหนดให้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่ยังไม่ได้ออกกฎกระทรวงให้ยกเลิกพื้นที่ป่าไม้ถาวรในส่วนที่ราษฎรได้มาโดยชอบและก่อนการกำหนดให้เป็นเขตป่าไม้ถาวร หรือเป็นสถานที่ราชการไปแล้ว ให้ยกเลิกพื้นที่ป่าไม้ถาวรในบริเวณดังกล่าว และดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้แก่ราษฎร หรือออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงให้แก่สถานที่ราชการ แล้วแต่กรณี โดยก่อนดำเนินการตามข้อเสนอดังกล่าว

ไว้ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการพัฒนาที่ดิน ตามพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. ๒๕๓๑
กฎหมายระเบียบ และมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง

๑.๒.๓ พื้นที่ในเขตที่สาธารณประโยชน์ ควรดำเนินการ ดังนี้

- (๑) สถานที่ราชการ และบ้านพักข้าราชการ ควรดำเนินการถอนสภาพเท่าที่จำเป็น เพื่อใช้ประโยชน์ในราชการ
- (๒) ผู้ฝ่าฝืนมาตรา ๘ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน อยู่ก่อนวันที่ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๘๖ ลงวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ใช้บังคับ ควรดำเนินการตามระเบียบของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕)
- (๓) ผู้ฝ่าฝืนมาตรา ๘ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ภายหลังจากวันที่ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๘๖ ลงวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ใช้บังคับ ควรดำเนินการคดีตามกฎหมาย

(๔) ผู้ที่ทางราชการจัดให้เข้าอยู่อาศัยและทำกิน เนื่องจากได้แลกเปลี่ยนหรือสละที่ดินให้ทางราชการ ควรดำเนินการถอนสภาพแล้วจัดให้กรรมสิทธิ์

(๕) ผู้ที่ทางราชการจัดให้เข้าอยู่อาศัยและทำกิน ตามแผนบูรณะชนบทของกระทรวงมหาดไทย ควรดำเนินการถอนสภาพแล้วจัดให้เข้าชื่อ

๑.๓ คณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณา เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ แล้วมีมติว่า โดยที่มาตรการในการแก้ไขปัญหาการถือครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในพื้นที่ที่จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรและที่สาธารณประโยชน์ ตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอเป็นการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ เรื่องการช่วยเหลือราษฎรตามโครงการเพิกถอนสภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน ซึ่งแบ่งการช่วยเหลือออกเป็น ๓ กลุ่ม และจะมีผลกระทบต่อการรักษาพื้นที่ป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติมากจึงไม่อนุมัติให้ดำเนินการตามมาตรการ ที่กระทรวงมหาดไทยเสนอ และให้คงถือปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยให้กระทรวงมหาดไทยประสานกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้อนุมัติหลักเกณฑ์ การช่วยเหลือราษฎรตามโครงการเพิกถอนสภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน โดยแบ่งการช่วยเหลือเป็น ๓ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ แหล่งชุมชนเกิดขึ้นก่อนปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติเพื่อให้อำเภอได้รับเอกสารสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

กลุ่มที่ ๒ แหล่งชุมชนเกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๘ ให้อำเภอให้อาศัยทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติในรูปแบบโครงการ สทก.

กลุ่มที่ ๓ แหล่งชุมชนเกิดขึ้นภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๔ อนุญาตให้เข้าอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์เป็นการชั่วคราว ตามกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ

๒. บัดนี้ กระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ร่วมพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรที่ครอบครองทำประโยชน์ในที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้ถาวรแล้ว เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ มีมติเห็นควรเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา ดังนี้

๒.๑ หลักการ

๒.๑.๑ กรณีราษฎรครอบครองทำประโยชน์อยู่ก่อนทางราชการประกาศเป็นเขตป่าไม้และการประกาศเขตป่าไม้ดังกล่าวทับที่ดินที่ราษฎรครอบครองอยู่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะ เพิกถอนที่ดินส่วนนั้นออกจากเขตป่าไม้และกรมที่ดินดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดินให้ ถ้าประกาศเขตป่าไม้ไว้แล้ว ราษฎรบุกรุกในภายหลัง ราษฎรผู้บุกรุกจะได้สิทธิ์ก็โดยผ่านกระบวนการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น

๒.๑.๒ ให้อำเภอเล็งกรณีคณะรัฐมนตรีที่ขัดหรือแย้งกับมตินี้ ดังนี้

(๑) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๗ เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....

(๒) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ เรื่อง การช่วยเหลือราษฎรตามโครงการเพิกถอนสภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน

(๓) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ เรื่อง การดำเนินงานตามโครงการเพิกถอนสภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๗

(๔) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒ เรื่องการช่วยเหลือราษฎรที่เข้าไปทำกินหรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยผิดกฎหมาย

(๕) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.

๒๕๓๓ เรื่องโครงการสำรวจสถานที่ราชการ บ้านเรือนราษฎร และถนนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และในพื้นที่ที่จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวร

(๖) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เรื่องโครงการสำรวจสถานที่ราชการ บ้านเรือน ที่ดินทำกินของราษฎร และถนนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ที่จำแนกให้เป็นเขตป่าไม้ถาวรและ เขตที่สาธารณประโยชน์

๒.๒ วิธีการ

๒.๒.๑ ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตป่าไม้ถาวร (ยกเว้นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายหรือตามมติคณะรัฐมนตรี) ที่กรมป่าไม้มอบให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) นำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดิน โดยออกเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ ตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น

๒.๒.๒ เมื่อราษฎรได้รับเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ ตามวิธีการปฏิรูปที่ดินแล้วเห็นว่า ตนเองมีสิทธิครอบครองมาก่อนการกำหนดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือเขตป่าไม้ถาวรมีสิทธิยื่นคำร้องขอพิสูจน์สิทธิของตนต่อคณะกรรมการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจะแต่งตั้งขึ้น

๒.๒.๓ คณะกรรมการที่รัฐมนตรีจะแต่งตั้งขึ้นประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน เจ้าหน้าที่ที่ดินจังหวัด ป่าไม้จังหวัด นายอำเภอประจำท้องที่ และกรรมการอื่นที่รัฐมนตรีเห็นสมควรไม่เกิน ๓ นาย โดยมีปฏิรูปที่ดินจังหวัดเป็นกรรมการเลขานุการ

๒.๒.๔ การพิจารณาหลักฐานของราษฎรในการพิสูจน์สิทธิให้พิจารณาจากหลักฐานที่เป็นเอกสารของทางราชการ หากหลักฐานไม่ชัดเจนให้ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ โครงการ วี เอ ที -๖๑ เป็นหลักฐานในการพิสูจน์สิทธิ

๒.๒.๕ ในกรณีที่คณะกรรมการมีมติว่า ราษฎรผู้ครอบครองที่ดินมาก่อนการกำหนดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตป่าไม้ถาวร ให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมส่งบัญชีรายชื่อ พร้อมทั้งเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ ให้กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินให้แก่ผู้ร้องต่อไป การส่งเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ ให้ดำเนินการภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่คณะกรรมการมีมติ

๒.๒.๖ ที่ดินเขตชุมชนที่เป็นหมู่บ้านถาวร ชุมชนพาณิชยกรรม สถานที่ราชการ ศาสนาสถาน สาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมออกเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ ให้ และส่งเอกสารนั้นให้กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินภายใน ๓๐ วัน นับจากมติรัฐมนตรีมีมติ ส่วนเขตเทศบาลและ สุขาภิบาลถือว่าแยก เว้นจากเขตปฏิรูปที่ดิน

๒.๒.๗ กรมป่าไม้ กรมที่ดิน และสำนักงานการปฏิรูปที่เพื่อ
เกษตรกรรมอาจจะกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการให้ราษฎรปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น ตามความ
เหมาะสมในที่ดินที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมออกเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑
ก่อนส่งเอกสารดังกล่าว ให้กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

๒.๒.๘ ให้มีคณะกรรมการติดตามผลการปฏิบัติตามมติคณะ
รัฐมนตรีนี้ ซึ่งนายกรัฐมนตรีจะแต่งตั้ง ประกอบด้วย

- (๑) ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรีประจำท้องถิ่น
- (๒) ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยประจำเขตท้องถิ่น
- (๓) ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประจำ

เขตท้องถิ่น

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีหนังสือลงวันที่ ๓ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๓๖ ในเรื่องเดียวกันถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อให้พิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรี
ด้วย โดยมีสาระสำคัญเหมือนกับหนังสือของกระทรวงมหาดไทย

ในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) เสนอขอแก้ไข
เพิ่มเติมข้อความในหนังสือกระทรวงมหาดไทย คำวนที่สุด ที่ มท ๐๖๒๕/๖๓๑๓ ลงวันที่ ๑๔
เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ หน้า ๖ ในหัวข้อ ๒.๒ วิธีการดังนี้

ข้อ ๒.๒.๑ ให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน "ที่ดินในเขตป่าสงวน
แห่งชาติและเขตป่าไม้ถาวรที่เสื่อมสภาพแล้วมีราษฎรเข้าถือครองทำกินอยู่ (ยกเว้นพื้นที่
ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายหรือตามมติคณะรัฐมนตรี) ให้กรมป่าไม้มอบให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน
เพื่อเกษตรกรรมนำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดิน โดยออกเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ ตามกฎหมาย
ว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น"

ข้อ ๒.๒.๖ ให้ตัดข้อความว่า "ภายใน ๓๐ วันนับจาก
คณะรัฐมนตรีมีมติ" ออก ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ลงมติว่า

๑. เห็นชอบหลักการและวิธีการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อน
ของราษฎรที่ครอบครองทำประโยชน์ในที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้ถาวรและ
อนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้ ตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอ

๒. เห็นชอบให้แก้ไขเพิ่มเติมข้อความตามที่รัฐมนตรีช่วยว่าการ
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) เสนอเพิ่มเติม

มติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้กลายเป็นปัญหาทางการเมืองของคณะรัฐมนตรีซึ่งมี นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเฉพาะในประเด็นข้อ ๒.๒.๑ ซึ่งกำหนดให้กรมป่าไม้มอบพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรมเพื่อนำไปปฏิรูปที่ดินมีความหมายต่างกับหนังสือของกระทรวงมหาดไทยเป็นอย่างมากเพราะหนังสือของกระทรวงมหาดไทยเพียงกำหนดว่าที่ดินในเขตป่าที่กรมป่าไม้มอบให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนำไปปฏิรูปที่ดินเท่านั้น แต่ข้อเสนอของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ บังคับให้กรมป่าไม้มอบพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งถ้ายึดถือตามมติดังกล่าวแล้ว กรมป่าไม้จำต้องปฏิบัติตามทุกกรณี

ในขณะที่เดียวกัน ข้อ ๒.๒.๒ ซึ่งอนุญาตให้ราษฎรที่ได้รับเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ สามารถยื่นคำร้องขอพิสูจน์สิทธิของตนต่อคณะกรรมการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งขึ้น ถ้าเห็นว่าตนเองมีสิทธิครอบครองมาก่อนการกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตป่าไม้ถาวร กรรมการตามข้อ ๒.๒.๓. อาจจะเป็นผู้มีประโยชน์ได้เสียหรือเกี่ยวข้องกับผู้มีประโยชน์ได้เสียก็ได้ ซึ่งจะทำให้การพิสูจน์สิทธิไม่เป็นไปตามหลักการที่กำหนดไว้ มติคณะรัฐมนตรีนี้จึงเป็นปัญหาทางการเมืองซึ่งพรรคฝ่ายค้านได้นำขึ้นมาอภิปรายไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๗-๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

ปัญหาการแจก ส.ป.ก. ๔-๐๑ ที่ถูกตั้งซึ่งเป็นต้นเหตุของการอภิปรายไม่ไว้วางใจ เกิดขึ้นเนื่องจากการแจก ส.ป.ก. ๔-๐๑ แก่เศรษฐีหรือผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร โดยทางรัฐบาลยืนยันว่าผู้ครอบครองที่ดินมีสิทธิได้รับ ส.ป.ก. ๔-๐๑ ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน แต่ประชาชนทั่วไปไม่เห็นแตกต่างออกไป ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการตีความกฎหมายปฏิรูปที่ดินแตกต่างกัน นายกรัฐมนตรีจึงได้ส่งเรื่องให้คณะกรรมการกฤษฎีกานำเข้าที่ประชุมใหญ่เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องผู้มีสิทธิได้รับการจัดที่ดินตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ ดังนี้

ข้อเท็จจริง

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มีหนังสือ ค่วนที่สุด ที่ นร ๐๒๐๓/๒๓๔๖ ลงวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ถึงสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาความว่า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีหนังสือกราบเรียนนายกรัฐมนตรีว่า ในการดำเนินการของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้นมีปัญหา

ข้อกฎหมายที่สำคัญยิ่ง แต่ความเห็นของผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ยังหลากหลายไม่เป็นที่ยุติ สมควรให้องค์กรที่มีอำนาจให้ความเห็นทางกฎหมายแก่หน่วยงานของรัฐได้ให้ความเห็นทางกฎหมาย นายกรัฐมนตรีพิจารณาแล้วมีคำริว่า โดยที่กรณีมีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจริง ทั้งจากการตรวจสอบความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในระดับต่าง ๆ และกระแสความเข้าใจของบุคคลทั่วไปก็ยิ่งแตกต่างกันในข้อกฎหมายและวิธีปฏิบัติอันเป็นสาระสำคัญ ซึ่งหากปล่อยทิ้งไว้ก็อาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จึงมีบัญชาให้รวบรวมปัญหาดังกล่าวและส่งให้เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาจัดให้มีการประชุมใหญ่กรรมการร่างกฎหมายเพื่อพิจารณาตามข้อ ๘ ของระเบียบคณะกรรมการกฤษฎีกาว่าด้วยการรับปรึกษาให้ความเห็นทางกฎหมายของกรรมการร่างกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๒๒ และข้อ ๑๓ ของระเบียบคณะกรรมการกฤษฎีกาว่าด้วยการประชุมของกรรมการร่างกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๒๒ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑

๑.๑ ข้อเท็จจริงเบื้องต้น

เดิมที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมฉบับแรก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ ปรากฏเจตนารมณ์ตามหมายเหตุนายกรัฐมนตรีซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม ๙๒ ตอนที่ ๕๔ ลงวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ว่า "เกษตรกรกำลังประสบความเดือดร้อนเนื่องจากต้องสูญเสียสิทธิในที่ดินและกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน . . . . เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยด่วนที่สุด โดยวิธีปฏิรูปที่ดินเพื่อช่วยให้เกษตรกรมีที่ดินทำกิน และให้การใช้ที่ดินเกิดประโยชน์มากที่สุด ฯลฯ" แต่ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ๓) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมในหลายมาตรา โดยเฉพาะมาตรา ๓๐ เป็นต้น ปรากฏเจตนารมณ์ตามหมายเหตุนายกรัฐมนตรีซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๖ ตอนที่ ๑๔๙ ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๒ ว่า "ประเทศไทยได้จัดให้มีการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมาระยะหนึ่งแล้ว แต่การดำเนินการยังมีอุปสรรคทำให้การงานไม่อาจดำเนินไปโดยเหมาะสมสมควรสมควรขยายขอบเขตการจัดที่ดินในการปฏิรูปที่ดินให้กว้างขวางขึ้นให้สามารถช่วยเหลือผู้ที่ประสงค์จะเป็นเกษตรกรได้ ส่วนในขั้นหน้าที่ดินมาจัดให้แก่ประชาชนนั้นกฎหมายปัจจุบันได้แยกข้อแตกต่างระหว่างที่ดินที่เป็นของรัฐมาแต่เดิมกับที่ดินที่ได้มาโดยจัดซื้อหรือเวนคืน ทำให้ไม่อาจจัดสิทธิในที่ดินให้แก่ประชาชนให้สอดคล้องกัน สมควรแก้ไขโดยคำนึงถึงเป้าหมายและความต้องการของผู้รับการจัดที่ดินเป็นสำคัญ ฯลฯ" ทั้งยังปรากฏเพิ่มเติมจากคำอภิปรายในที่ประชุมสมาชิก

สภาผู้แทนราษฎรและคำชี้แจงของกรรมาธิการในขณะที่มีการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ ในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ ว่า วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งนี้ก็เพื่อนำมาตรการจัดที่ดินของรัฐตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมาใช้ แก้ปัญหาการบุกรุกถือครองที่ดินของรัฐซึ่งกำลังเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อย่างหนักอยู่ในขณะนั้น ในทำนองเดียวกันกับแผนบันไดสามขั้นตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘

ในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมนิยาม คำว่า "เกษตรกร" ให้กว้างกว่านิยามเดิมในพระราชบัญญัติ ซึ่งประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยให้ฝ่ายบริหารสามารถออกพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของการเป็น เกษตรกรเพิ่มเติมได้ ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีการตราพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว และมาตรา ๓ แห่งพระราชกฤษฎีกานั้น กำหนดว่า "บุคคลซึ่งอยู่ในหลัก เกณฑ์และ เงื่อนไข ข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็น เกษตรกร

- (๑) ผู้ยากจน
- (๒) ผู้จบการศึกษาทาง เกษตรกรรม
- (๓) บุตรของ เกษตรกร

ทั้งนี้ บุคคลดังกล่าวต้องไม่มีอาชีพอันมีรายได้ประจำเพียงพอแก่การยังชีพอยู่แล้ว ไม่มีที่ดิน เพื่อ เกษตรกรรม เป็นของตนเอง และประสงค์จะประกอบอาชีพ เกษตรกรรม เป็นหลัก"

๑.๒ ปัญหาที่ขอให้พิจารณา

กรณีมีปัญหาว่า คำว่า "เกษตรกร" ไม่ว่าประเภทใด ๆ ตามพระราชบัญญัติ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๓๒ จำต้องมีคุณสมบัติตามพระราช- กฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการเป็นเกษตรกร พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งมาตรา ๓(๑) (๒) หรือ (๓) และวรรคสอง หรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อ พิจารณาจากกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้ว จำเป็นหรือไม่ว่าผู้ที่เป็น เกษตรกรตามมาตรา ๓๐ จะต้องเป็นผู้ยากจนหรือยากไร้หรือไม่อาชีพอันมีรายได้ประจำ หรือไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเองเสมอไป

ข้อ ๒

๒.๑ ข้อเท็จจริงเบื้องต้น

ตามมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๓๒ ให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีอำนาจจัดที่ดินให้

เกษตรกร ให้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด โดยไม่ได้ระบุว่า เกษตรกรนั้นต้องมีคุณสมบัติอย่างไร แต่ให้คณะกรรมการไปกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขได้ในภายหลัง ส่วนวรรคสามนั้น เมื่อกล่าวถึงเกษตรกรก็มีข้อความขยายต่อไป โดยชัดเจนว่าต้องเป็นกรณี เกษตรกรถือครองอยู่แล้ว นอกจากนั้น การจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร ตามวรรคหนึ่งและวรรคสามก็มีความแตกต่างกันที่ว่า กรณีเกษตรกรทั่วไปตามวรรคหนึ่งนั้น "สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีอำนาจจัด" ซึ่งสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเข้าใจว่าจะจัดให้เกษตรกรผู้ใดหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้าเป็นกรณีเกษตรกรถือครองอยู่แล้วตามวรรคสาม เมื่อเกษตรกรดังกล่าวยื่นคำร้องและยินยอมชำระค่าเช่าหรือค่าชดเชยที่ดินแล้ว (ในบางกรณีไม่ต้องชำระค่าเช่าหรือค่าชดเชยที่ดินก็ได้ โดยชำระค่าธรรมเนียม และค่าปรับปรุงพัฒนาที่ดินเท่านั้น ตามวรรคสี่) ก็ "ให้คณะกรรมการจัดที่ดินให้เกษตรกรเช่าหรือจัดให้แล้วแต่กรณี ตามจำนวนที่เกษตรกรถือครองได้ แต่เมื่อรวมกันแล้วต้องไม่เกินหนึ่งร้อยไร่" ซึ่งสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเข้าใจว่า ข้อความนี้เป็นบทบังคับให้ต้องปฏิบัติ มิใช่ดุลพินิจว่าจะเลือกดำเนินการอย่างไรก็ได้ดังกรณีวรรคหนึ่ง

๒.๒ ปัญหาที่ขอให้พิจารณา

ความเข้าใจของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเรื่องความแตกต่างระหว่างมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง และวรรคสาม ถูกต้องหรือไม่

ข้อ ๓

๓.๑ ข้อเท็จจริงเบื้องต้น

คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ออกระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกเกษตรกร ซึ่งจะมีสิทธิได้รับที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๓๕ และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ใช้ระเบียบนี้ในการดำเนินการโดยตรงและโดยอนุโลมแก่กรณีต่าง ๆ เสมอมา คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเคยตีความระเบียบฉบับนี้ของตนเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง และวรรคสามว่า ความในข้อ ๖ ของระเบียบดังกล่าว เป็นเรื่องของเกษตรกรทั่วไปตามมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง ซึ่งไม่มีบทบัญญัติว่าด้วยคุณสมบัติขยายความได้ ซึ่งคณะกรรมการก็ได้ออกระเบียบกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว และเห็นได้ว่าความในข้อ ๖ ของระเบียบมิได้กล่าวไว้ด้วยเลยว่า เกษตรกรผู้นั้นต้องถือครองที่ดินของของรัฐอยู่ก่อนแล้ว แสดงว่าเป็นกรณีของเกษตรกรทั่วไปตามมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง เท่านั้น ในขณะที่มาตรา ๓๐ วรรคสาม ระบุถึงกรณีของเกษตรกรผู้ถือครองที่ดินของรัฐอยู่ก่อน ดังนั้น คณะกรรมการจึงมี

มติว่าไม่อาจนำความในข้อ ๖ ของระเบียบมาใช้กับกรณีเกษตรกรผู้ถือครองที่ดินนั้นอยู่ก่อนแล้ว ตามมาตรา ๓๐ วรรคสามได้

๓.๒ ปัญหาที่ขอให้พิจารณา

คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีอำนาจตีความและวินิจฉัยระเบียบของคณเช่นนี้หรือไม่

ข้อ ๔

๔.๑ ข้อเท็จจริงเบื้องต้น

ในขณะที่มีความเข้าใจโดยทั่วไปว่า การจัดที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ต้องเป็นการจัดให้แก่เกษตรกร หรือเกษตรกรและบุคคลในครอบครัวเดียวกัน หรือสถาบันเกษตรกรเท่านั้น แต่มาตรา ๓๐ วรรคห้า ได้บัญญัติว่า

"นอกจากการจัดที่ดินให้แก่ บุคคล ตาม (๑) (๒) และ (๓) ให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีอำนาจจัดที่ดินหรือสิ่งหาริมทรัพย์ให้แก่ บุคคล ใดเช่า เช่าซื้อ ซื้อ หรือเข้าทำประโยชน์เพื่อใช้สำหรับกิจการอื่นที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษาได้..."

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีความเข้าใจว่า คำว่า "บุคคล" คำแรก หมายถึง เกษตรกร และบุคคลใดในครอบครัวเดียวกัน หรือสถาบันเกษตรกร แล้วแต่กรณีแต่คำว่า "บุคคล" คำหลังอาจเป็นผู้ใดก็ได้

๔.๒ ปัญหาที่ขอให้พิจารณา

ความเข้าใจของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเช่นนี้ถูกต้องหรือไม่ ถ้าไม่ถูกต้องคำว่า "บุคคล" คำหลัง หมายถึงผู้ใด ในกรณีเข้าใจถูกต้องแล้ว ก็แสดงว่ากฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเปิดโอกาสให้รัฐนำที่ดินของรัฐมาจัดให้แก่บุคคลที่ไม่ใช่เกษตรกรก็ได้ (ภายใต้เงื่อนไขตามกฎหมาย) ใช่หรือไม่

ข้อ ๕

โดยสรุปแล้ว ผู้ที่จะมีสิทธิได้รับการจัดที่ดินตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ไม่ว่าจะฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๘ หรือ พ.ศ. ๒๕๓๒ และไม่ว่าจะโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือโดยวิธีอื่นใด ได้แก่ผู้ใดหรือผู้ที่มีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง

ข้อ ๖

หากปรากฏว่ามีผู้ได้รับการจัดที่ดินจากรัฐตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ขาดคุณสมบัติตามปัญหาข้อ ๕ รัฐจะมีอำนาจดำเนินการอย่างไร

ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรีมีบัญชาด้วยว่า โดยเหตุที่เรื่องนี้อาจต้องนำไปสู่การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนการชักจูงความเข้าใจของผู้เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติตรงกันโดยรีบด่วน เพื่อคลี่คลายปัญหาที่อาจมีผลกระทบต่อการจัดที่ดินโดยวิธีการปฏิรูปที่ดินซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วกว่า ๑๐ ล้านไร่ และกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก จึงขอให้ที่ประชุมใหญ่คณะกรรมการร่างกฎหมายพิจารณาให้แล้วเสร็จเป็นการด่วน

เลขาธิการกรรมการกฤษฎีกาจัดให้มีการประชุมใหญ่ กรรมการร่างกฎหมายเพื่อพิจารณาปัญหาดังกล่าวข้างต้นตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ ตามข้อ ๑๓ (๑)๑ ของระเบียบคณะกรรมการกฤษฎีกาว่าด้วยการประชุมของคณะกรรมการร่างกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๒๒

ความเห็น

เพื่อความชัดเจนของการให้ความเห็นในปัญหาต่าง ๆ ที่ขอให้พิจารณานั้น เห็นควรกำหนดประเด็นใหม่ ดังนี้

๑. ผู้ใดมีสิทธิได้รับการจัดที่ดินตามมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง (๑) และ (๒)
๒. ผู้ใดมีสิทธิได้รับการจัดที่ดินตามมาตรา ๓๐ วรรคสาม
๓. ผู้ใดมีสิทธิได้รับการจัดที่ดินตามมาตรา ๓๐ วรรคห้า
๔. คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีอำนาจตีความและวินิจฉัยระเบียบของตนหรือไม่

๕. หากปรากฏว่าผู้ได้รับการจัดที่ดินในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมิใช่บุคคลตามข้อ ๑ ๒ หรือ ๓ แล้วแต่กรณีแล้ว รัฐจะมีอำนาจดำเนินการอย่างไร

ประเด็นที่ ๑ ตามมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง (๑) และ ๒^๑ นั้น เป็นการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร ซึ่งตามบทนิยามคำว่า "เกษตรกร" ตามมาตรา ๔^๑ ได้แบ่งเกษตรกรออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑) ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อันได้แก่ ผู้ที่เป็นเกษตรกรอยู่แล้วตามความเป็นจริง ซึ่งผู้ที่เป็นเกษตรกรอยู่แล้วนี้กฎหมายมิได้กำหนดว่าต้องเป็นเกษตรกรผู้ยากจน แต่อย่างไรก็ตาม โดยที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีวัตถุประสงค์

เพื่อดำเนิน "การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม" (มาตรา ๖)^๕ และจากบทนิยามคำว่า "การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม"

ในมาตรา ๔^๕ เป็นที่เข้าใจได้ว่า เป็นการจัดที่ดินให้แก่ "เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเองหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ" ดังนั้นจะมีการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกรที่มีที่ดินเพียงพอแก่การครองชีพแล้วไม่ได้ ซึ่งในปัจจุบันระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกเกษตรกรซึ่งจะมีสิทธิได้รับที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๓๕ ข้อ ๖(๘) ก็ได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องกันอยู่แล้ว^๖

๒) ผู้ซึ่งประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นความในท่อนหลังของบทนิยามคำว่า "เกษตรกร" อันได้แก่ ผู้ที่ยังไม่เป็นเกษตรกร แต่ประสงค์จะเป็นเกษตรกรและมาขอรับการจัดที่ดินในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรในประเภทที่ ๒ นี้จะต้องเป็นผู้ยากจนหรือผู้จบการศึกษาทางเกษตรกรรมหรือผู้เป็นบุตรของเกษตรกรบรรดาซึ่งไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเองและประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ซึ่งในปัจจุบันพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการเป็นเกษตรกร พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓^๖ ได้กำหนดว่าบุคคลเหล่านี้จะต้องไม่มีอาชีพอันมีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ ดังนั้น บุคคลประเภทที่ ๒ นี้จึงต้องเป็นผู้ไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเองตามเงื่อนไขในบทนิยามและต้องเป็นผู้ยากจนหรือมิใช่ผู้ที่มีอาชีพอื่นจนมีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพอยู่แล้ว ตามเงื่อนไขที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

ประเด็นที่ ๒ มาตรา ๓๐ วรรคสาม^๗ เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มเติมเข้ามาใหม่โดยพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๓๒ ซึ่งในชั้นการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร^๘ ได้มีการอภิปรายถึงการแก้ปัญหาผู้ที่บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติโดยการจัดที่ดินให้ตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แต่ก็ไม่มีที่ใดในเหตุผลท้ายพระราชบัญญัติหรือในรายงานการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรที่ระบุว่ามิเจตนาฉบับนี้จะจัดที่ดินแก่ผู้บุกรุกป่าสงวนโดยทั่ว ๆ ไปทุกคน ประกอบกับบทบัญญัติมาตรา ๓๐ วรรคสามก็มิได้แจ้งชัดเป็นเช่นนั้น แม้อาจมีผู้อภิปรายในการประชุมร่างกฎหมายกันอย่างหนึ่ง แต่เมื่อตัวบทมิได้กำหนดให้ตีความเป็นเช่นนั้นได้ ในการใช้กฎหมายก็ต้องยึดถือตัวบทเป็นหลักบทบัญญัติวรรคสามนี้จึงต้องตีความให้สอดคล้องกับบทบัญญัติส่วนอื่นของพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมา ด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าการจัดที่ดินตามมาตรา ๓๐ วรรคสามนี้ มิใช่บทบัญญัติการจัดที่ดินที่แยกออกเป็นเอกเทศ ทั้งนี้ จากความในมาตรา ๓๐ วรรคสาม ที่ว่า

"บรรดาที่ดินที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้มาถ้าเป็นที่ดินของรัฐและมีเกษตรกรถือครองอยู่แล้วเกินจำนวนที่กำหนดในวรรคหนึ่ง เมื่อเกษตรกรดังกล่าวยื่นคำร้องและยินยอมชำระค่าเช่าหรือค่าชดเชย ในอัตราหรือจำนวนที่เพิ่มขึ้นตามที่คณะกรรมการกำหนด สำหรับที่ดินส่วนที่เกินตามวรรคหนึ่ง.." แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่จะได้รับการจัดที่ดินตามวรรคสามนี้ก็คือ เกษตรกรผู้ได้รับการคัดเลือกให้ได้รับที่ดินในการจัดมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่งแล้วนั่นเอง เพียงแต่กรณีนี้เป็นเรื่องของผู้ยื่นถือครองที่ดินของรัฐอยู่แล้วเกิน ๕๐ ไร่ บทบัญญัตินี้เป็นเพียงบทกฎหมายที่ใช้บังคับกับที่ดินส่วนที่จะขอมิเกินดังกล่าวเท่านั้น คุณสมบัติของ "เกษตรกร" จึงต้องเป็นเช่นเดียวกับกรณีประเด็นที่หนึ่ง

ประเด็นที่ ๓ การจัดที่ดินตามมาตรา ๓๐ วรรคห้า" นั้นเป็นการจัดที่ดินให้แก่บุคคลใด ๆ ก็ได้ มิได้จำกัดแต่เกษตรกร และการจัดตามมาตรา ๓๐ วรรคห้านี้ เป็นการจัดที่ดินสำหรับกิจการอื่นที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดิน มิใช่การจัดให้แก่ประกอบเกษตรกรรม การจัดที่ดินตามมาตรา ๓๐ วรรคห้า นี้เป็นเพียงกิจการสนับสนุนให้แก่กิจการหลักคือการปฏิรูปที่ดินเกิดผลดียิ่งขึ้นทั้งในแง่การจัดการที่ดิน การประกอบอาชีพของเกษตรกร และการพัฒนาชุมชนเกษตรกร เมื่อกรณีเป็นเพียงการจัดอันเป็นกิจการสนับสนุนที่ดินที่จะนำมาจัดได้ตามมาตรา ๓๐ วรรคห้า จึงต้องมีจำนวนเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อให้การปฏิรูปที่ดินแต่ละโครงการอันเป็นกิจการหลักเกิดผลสำเร็จและเป็นไปได้ด้วยดีเท่านั้น และจะนำไปจัดให้แก่กิจการอื่นที่ไม่เป็นการสนับสนุนหรือไม่เกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินไม่ได้

ประเด็นที่ ๔ คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบาย หลักเกณฑ์ มาตรการ และระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม" คณะกรรมการฯ จึงมีอำนาจที่จะตีความและกำหนดหลักเกณฑ์ให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมปฏิบัติได้ แต่ถ้าการตีความนั้นขัดต่อบทกฎหมายการดำเนินการที่ทำไปแล้วก็เป็นเรื่องที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ประเด็นที่ ๕ ในกรณีที่ปรากฏว่าผู้ได้รับการจัดที่ดินตามมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่ง วรรคสาม หรือวรรคห้า ไม่มีคุณสมบัติที่จะได้รับการจัดที่ดินแล้ว การจัดให้ไปก็เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย และนิติกรรมทางปกครองที่เกี่ยวข้อง เช่น การออกเอกสาร ส.ป.ก. ๔-๐๑ ก็เป็นการออกโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งผู้มีอำนาจออกเอกสารดังกล่าวย่อมมีอำนาจเพิกถอนเอกสารนั้นเสียได้ เพื่อให้การเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย เพราะผู้รับไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่ได้รับเอกสารนั้น

เชิงอรรถ

ข้อ ๑๓ เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกาต้องจัดให้มีการประชุมใหญ่
กรรมการร่างกฎหมาย ในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) เมื่อคณะรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมาย
ได้มีมติหรือคำสั่งหรือขอให้กรรมการร่างกฎหมายวินิจฉัยปัญหาโดยที่ประชุมใหญ่

ฯลฯ ฯลฯ

มาตรา ๓๐ บรรดาที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ที่ ส.ป.ก. ได้มา ให้ ส.ป.ก.
มีอำนาจจัดให้เกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรได้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และ เงื่อนไขที่คณะ
กรรมการกำหนด ทั้งนี้ ตามขนาดการถือครองในที่ดินดังกล่าวต่อไปนี้

(๑) จำนวนที่ดินไม่เกินห้าสิบไร่ สำหรับเกษตรกรและบุคคลในครอบครัว
เดียวกัน ซึ่งประกอบเกษตรกรรมอย่างอื่น นอกจากเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์ใหญ่ตาม (๒)

(๒) จำนวนที่ดินไม่เกินหนึ่งร้อยไร่ สำหรับเกษตรกรและบุคคลในครอบครัว
เดียวกัน ซึ่งใช้ประกอบเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์ใหญ่ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร
และสหกรณ์ประกาศกำหนด

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

ฯลฯ ฯลฯ

"เกษตรกร" หมายความว่า ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และให้
หมายความรวมถึงบุคคลผู้ยากจนหรือผู้จบการศึกษาทางเกษตรกรรม หรือผู้เป็นบุตรของ
เกษตรกร บรรดาซึ่งไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเองและประสงค์จะประกอบอาชีพ
เกษตรกรรมเป็นหลัก ตามหลักเกณฑ์และ เงื่อนไขที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาด้วย

ฯลฯ ฯลฯ

มาตรา ๖ ให้จัดตั้งสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมขึ้นใน
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
ตามราชบัญญัตินี้ เรียกโดยย่อว่า ส.ป.ก.

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

"การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม" หมายความว่า การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิ
และการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตร-
กรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐหรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีได้ทำ
ประโยชน์ที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อจัดให้แก่เกษตรกร
ผู้ไม่มีที่ดินของตนเองหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพและสถาบัน

เกษตรกรได้เช่าซื้อ เช่า หรือเช่าทำประโยชน์ โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพ เกษตรกรรม การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการผลิตและการจำหน่าย ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

ฯลฯ ฯลฯ

๖ ข้อ ๖ เกษตรกรผู้ซึ่งมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ มีสิทธิยื่นคำร้องขอเช่าทำประโยชน์ ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินตามข้อ ๕ ได้

ฯลฯ ฯลฯ

(๖) ไม่มีที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมเป็นของตนเองหรือของบุคคลในครอบครัวเดียวกัน หรือมีที่ดินเพียงเล็กน้อย แต่ไม่เพียงพอแก่การประกอบเกษตรกรรม เพื่อเลี้ยงชีพ

๗ โปรตคูเชิงอรรถที่ ๓ ข้างต้น

๘ มาตรา ๓ บุคคลซึ่งอยู่ในหลักเกณฑ์และเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นเกษตรกร

(๑) ผู้ยากจน ซึ่งหมายถึง ผู้มีรายได้ไม่สูงกว่าอัตรารายได้ที่คณะกรรมการ ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกำหนด

รายได้ตาม (๑) ให้หมายความรวมถึงสิทธิหรือประโยชน์อื่นที่สามารถคำนวณ เป็นตัวเงินได้ด้วย

(๒) ผู้จบการศึกษาทางเกษตรกรรม ซึ่งหมายถึงผู้ที่จบการศึกษาไม่ต่ำกว่า ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพหรือเทียบเท่าในประเภทวิชาเกษตรกรรม

(๓) บุตรของเกษตรกร ซึ่งหมายถึงบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ประกอบ อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

ทั้งนี้ บุคคลดังกล่าวต้องไม่มีอาชีพอันมีรายได้ประจำเพียงพอแก่การยังชีพ อยู่แล้ว ไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเอง และประสงค์จะประกอบอาชีพอยู่แล้ว ไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเอง และประสงค์ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

๙ มาตรา ๓๐ ฯลฯ

บรรดาที่ดินที่ ส.ป.ก. ได้มา ถ้าเป็นที่ดินของรัฐและมีเกษตรกรถือครอง อยู่แล้วเกินจำนวนที่กำหนดในวรรคหนึ่งก่อนเวลาที่คณะกรรมการกำหนด เมื่อเกษตรกร ดังกล่าวยื่นคำร้องและยินยอมชำระค่าเช่าหรือค่าชดเชยที่ดินในอัตราหรือจำนวนที่เพิ่มขึ้น ตามที่คณะกรรมการ ฯ กำหนด สำหรับที่ดินส่วนที่เกินตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการจัด ที่ดินให้เกษตรกรเช่าหรือจัดให้ แล้วแต่กรณี ตามจำนวนที่เกษตรกรถือครองได้ แต่เมื่อ

รวมกันแล้วต้องไม่เกินหนึ่งร้อยไร่ ในการกำหนดอัตราค่าเช่าหรือค่าชดเชยที่ดินดังกล่าว ต้องคำนึงถึงระยะเวลาและวิธีการที่เกษตรกรได้ที่ดินนั้นมา ความสามารถในการทำประโยชน์ประเภทของเกษตรกรกรรม และการทำประโยชน์ที่ได้ทำไว้แล้วในที่ดินนั้น

๙๐ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สมัยสามัญ) ครั้งที่ ๘/๒๕๓๒ วันพุธที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๓๒ หน้า ๗๖-๗๗ ๘๖-๘๘ และ ๑๗๒-๑๗๕ (โปรดดูเอกสารประกอบการพิจารณาที่เสนอที่ประชุมใหญ่กรรมการร่างกฎหมาย เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๓๘ หน้า ๖-๑๕)

๙๑ มาตรา ๗๐ ฯลฯ

นอกจากการจัดที่ดินให้แก่บุคคลตาม (๑) (๒) และ (๓) ให้ ส.ป.ก. มีอำนาจจัดที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ให้แก่บุคคลใดเช่า เช่าซื้อ ซื้อ หรือเข้าทำประโยชน์เพื่อใช้สำหรับกิจการอื่นที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษาได้ ทั้งนี้ ตามขนาดการถือครองในที่ดินที่คณะกรรมการเห็นสมควร ซึ่งต้องไม่เกินห้าสิบไร่ ส่วนหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการอนุญาตหรือการให้ผู้ได้รับอนุญาตถือปฏิบัติให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี

๙๒ มาตรา ๑๕ ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ

ในการกำหนดนโยบาย มาตรการ ข้อบังคับ หรือระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานการปฏิรูปที่ดินของ ส.ป.ก. ตลอดจนการควบคุมการบริหารงานของ ส.ป.ก. รวมทั้งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

ฯลฯ

ต่อมาคณะรัฐมนตรีภายใต้ นายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

๕.๑.๒ ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อป่าไม้

การท่องเที่ยวเป็นกิจการใหญ่ที่นำเงินตราต่างประเทศมาให้ปีละกว่า ๑ แสนล้านบาท กิจการท่องเที่ยวภายในประเทศเองก็เป็นธุรกิจใหญ่มีมูลค่ามากที่เดียว การท่องเที่ยวไม่เพียงมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ แต่ยังมีความสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย การท่องเที่ยวภายในประเทศสร้างความผูกพันและความภูมิใจในชาติ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศเป็นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เชื่อมความสัมพันธ์

ระหว่างชาติ ทุก ๆ ปีมีชาวต่างประเทศเดินทางเข้าประเทศไทยกว่า ๕ ล้านคน

แต่การท่องเที่ยวก็มีผลกระทบด้านลบหลายประการ ตั้งแต่การก่อกรรอนวัฒนธรรมท้องถิ่น ไปจนถึงการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ และการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในประเทศไทย ผลกระทบต่อที่ดินและป่าไม้ที่กล่าวขวัญกันมากได้แก่การสร้างสนามกอล์ฟและรีสอร์ต

ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา กิจการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็ว นักลงทุนเอกชนได้ทำโครงการและสร้างสนามกอล์ฟนับร้อยแห่ง สนามกอล์ฟที่สร้างขึ้นในระยะหลังนี้ต่างกับในระยะแรก กล่าวคือ สนามกอล์ฟในระยะแรกผู้สร้างมักเป็นหน่วยราชการหรือรัฐวิสาหกิจ เช่น กองทัพบก และการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เป็นต้น สนามกอล์ฟเหล่านี้สร้างเพื่อใช้เล่นกอล์ฟอย่างเดียว ขนาดพื้นที่ไม่ใหญ่นัก

สนามกอล์ฟที่สร้างขึ้นในระยะหลังส่วนใหญ่เป็นสนามกอล์ฟที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น นั่นคือมีขนาดใหญ่กว้างเฉลี่ยสนามละราว ๑,๐๐๐ ไร่ พร้อมกับมีการจัดสรรที่ดิน และสร้างบ้านพัก ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านการออกกำลังกายและพักผ่อน เช่น สนามเทนนิส สระว่ายน้ำ การออกแบบและการก่อสร้างทำอย่างสวยงาม เพื่อให้ได้มาตรฐานโลก มีการจ้างนักออกแบบสนามกอล์ฟจากต่างประเทศมาออกแบบ ในราคาสูง หน้าที่ใช้ปูสนามกอล์ฟเป็นหญ้าเบอร์มิวดาที่ต้องการน้ำน้อย

การสร้างสนามกอล์ฟส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคกลางและภาคเหนือตอนบน บนพื้นที่ ๓ ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน ประเภทแรก ได้แก่ พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร และที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นทั้งศูนย์กลางอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ประเภทที่สอง อยู่ในเขตอุตสาหกรรม เช่น จังหวัดชลบุรี ประเภทที่สาม อยู่ในเขตการท่องเที่ยว เช่น กาญจนบุรี เพชรบูรณ์ เชียงใหม่

อนึ่ง ในเขตท่องเที่ยวซึ่งมีธรรมชาติป่าเขาที่สะอาดสวยงาม ก็เป็นแหล่งที่มีการสร้างรีสอร์ตหรือที่พักเพื่อการพักผ่อนใจกันอย่างกว้างขวางด้วย

ปริมาณเนื้อที่ที่ใช้ก่อสร้างสนามกอล์ฟและรีสอร์ตรวมกันแล้วก็ไม่มาก คือ ปริมาณร้อยละ ๓.๕ ของพื้นที่เพาะปลูกทั่วประเทศ เช่นเดียวกับเนื้อที่ก่อสร้างสนามกอล์ฟและรีสอร์ตที่รुक้าไปในป่าสงวน ก็มีปริมาณไม่มากเมื่อเทียบกับการรुक้าจากส่วนอื่น แต่ที่มีการพูดถึงปัญหาสนามกอล์ฟกับรีสอร์ตกันมาก โดยทั่วไปเป็นเรื่องการใช้ที่ดินไม่เหมาะสม ปัญหามลพิษ ปัญหาการใช้น้ำและปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาช่องว่างในสังคม เป็นต้น

สนามกอล์ฟเป็นการใช้ที่ดินอย่างฟุ่มเฟือย เช่น ในประเทศไทยมีพื้นที่สำหรับสนามกอล์ฟถึงราว ๕๐๐,๐๐๐ ไร่ แต่มีผู้ใช้ประโยชน์เพียงราว ๓๐,๐๐๐ คน

คนหนึ่งเกือบ ๒๐ ไร่ ที่ดินบางส่วนยังบุกรุกเข้าไปในป่าสงวน ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นจำนวนไม่มาก แต่ก็ถือว่าเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี เพราะว่าผู้ก่อสร้างและผู้เข้าไปเล่นเป็นบุคคลชั้นนำของสังคม

ในประการต่อมาสนามกอล์ฟเป็นการดัดแปลงหรือตกแต่งธรรมชาติอย่างมาก ทั้งจะต้องรักษาสภาพให้สวยงามตลอดเวลา ทำให้ต้องเสียค่าบำรุงรักษามาก เช่น ต้องใช้น้ำปริมาณมหาศาลเพื่อรดสนามหญ้าให้เขียวขจีอยู่ตลอดปี ประมาณว่าสนามกอล์ฟแห่งเดียวต้องสำรองน้ำถึงราว ๑.๒ ล้านลูกบาศก์เมตรไว้สำหรับใช้ตลอดปี ทั้งนี้เนื่องจากในประเทศไทยโดยทั่วไปมีระยะฝนทิ้งช่วงนานถึงราว ๖ เดือน

เมื่อถึงฤดูฝนก็ต้องรีบระบายน้ำให้น้ำขังเพราะเกรงว่าหญ้าจะเน่าตาย สนามกอล์ฟบางแห่งเจาะรูระบายลงดินทำให้ปริมาณน้ำในดินเพิ่มขึ้น ทำให้บริเวณใกล้เคียงเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วม

เพื่อที่จะรักษาพันธุ์ไม้และหญ้าจึงใช้สารกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มข้น ในประเทศญี่ปุ่นพบว่าการใช้สารเหล่านี้ในสนามกอล์ฟมากกว่าในนาข้าวถึงราว ๘ เท่า สารพิษเหล่านี้เมื่อถูกชะลงแหล่งน้ำก็เป็น การเพิ่มอันตรายของมลพิษในแหล่งน้ำมากขึ้นและมักพบว่าผู้ทำงานในสนามกอล์ฟอย่างสม่ำเสมอเป็นเวลานาน เช่นแคคคี่มักมีอาการป่วยจากการที่ได้รับสารพิษเหล่านี้

สนามกอล์ฟแม้ว่าจะดูสวยงามแต่ผลเสียต่อระบบนิเวศ และเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่ดีนัก

จากการที่การท่องเที่ยวได้มีผลกระทบต่อสัตว์ป่าและป่าไม้ จึงทำให้มีการปิดอุทยานแห่งชาติโดยไม่ให้มีการพักแรมในเขตดังกล่าว แต่ก็ยังอนุญาตให้เข้าไปศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจในเวลากลางวันได้ ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติในการประชุมวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ให้พิจารณากันเขตอุทยานแห่งชาติสำหรับการท่องเที่ยวด้วย

ในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาบททวนมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งกำหนดว่าให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประสานกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมป่าไม้) เพื่อพิจารณากำหนดพื้นที่และสถานที่ท่องเที่ยว และทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ต้องสงวนไว้เป็นของรัฐ ตามกฎหมายว่าด้วยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อง ขอให้กำหนดท้องที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยในการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติในคราวต่อ ๆ ไป ให้พิจารณากันเขตเพื่อการท่องเที่ยวให้ออกเป็นพระราชกฤษฎีกาควบคู่กันไปด้วยตามความเหมาะสม แล้วเห็นว่ามติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวมีปัญหาในทางปฏิบัติเพราะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องใช้เวลานานในการ

สำรวจเพื่อกำหนดพื้นที่และสถานที่ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและทรัพยากรทางท่องเที่ยว ทำให้เกิดการล่าช้าในการกำหนดเขตอุทยานแห่งชาติซึ่งจะทำให้เสียหายได้ จึงมีมติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณอุทยานแห่งชาติไปได้ โดยไม่ต้องรอผลการสำรวจเพื่อกันเขตท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๖ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) เสนอว่าตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อง การกำหนดบริเวณที่ดินเพื่อประกาศพระราชกฤษฎีกาเป็นอุทยานแห่งชาติ ซึ่งได้ทบทวนมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อง ขอให้กำหนดท้องที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เกี่ยวกับการให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประสานกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อพิจารณากำหนดพื้นที่และสถานที่ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องสงวนไว้เป็นของรัฐ ตามกฎหมายว่าด้วยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แล้วมีมติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณอุทยานแห่งชาติไปได้ โดยไม่ต้องรอผลการสำรวจเพื่อกันเขตท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นั้น โดยที่มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ดังกล่าว ยังไม่ชัดเจนและมีปัญหาในทางปฏิบัติ จึงขอเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาทบทวนอีกครั้งหนึ่ง โดยขอให้แก้ไขมติคณะรัฐมนตรี ดังนี้

๑. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อง ขอให้กำหนดท้องที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยยกเลิกความในข้อ ๓ ซึ่งกำหนดว่า

"ให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยรับไปพิจารณาสำรวจ กำหนดพื้นที่และสถานที่ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ต้องสงวนไว้เป็นของรัฐ โดยออกเป็นพระราชกฤษฎีกาตามอำนาจหน้าที่ในกฎหมายว่าด้วยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อพิจารณาให้เป็นระบบ เสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป"

๒. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อง ร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าภูเบื้อย ป่าภูซี้แก้ว และป่าภูเรือ บริเวณดินสวนทรายในเขตท้องที่ตำบลแสงภา ตำบลนาแห้ว ตำบลเหล่ากอหก อำเภอภูเพียง จังหวัดเลย และป่าน้ำภาค ป่าลำแควน้อยฝั่งซ้าย ในท้องที่ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. . . . . โดยยกเลิกความในส่วนที่กำหนดว่า

"ให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประสานกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมป่าไม้) เพื่อพิจารณากำหนดพื้นที่และสถานที่ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ต้องสงวนไว้เป็นของรัฐ ตามกฎหมายว่าด้วยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อง ขอให้กำหนดท้องที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยในการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติคราวต่อ ๆ ไป ให้พิจารณากันเขตเพื่อการท่องเที่ยวโดยออกเป็นพระราชกฤษฎีกาควบคู่กันไปด้วยตามความเหมาะสม"

๓. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อง การกำหนดบริเวณที่ดินเพื่อประกาศพระราชกฤษฎีกาเป็นอุทยานแห่งชาติ โดยยกเลิกความในสิ่งที่กำหนดให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณอุทยานแห่งชาติไปได้ โดยไม่ต้องรอผลการสำรวจเพื่อกันเขตท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งคณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้วมีมติเห็นชอบให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว ตามที่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายสุเทพ เทือกสุบรรณ) เสนอ

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๖ จึงมีผลเท่ากับไม่ต้องนำเรื่องการท่องเที่ยวมาพิจารณาในการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติอีกต่อไป แต่ทั้งนี้กรมป่าไม้สามารถจะดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในลักษณะที่ได้ดำเนินการอยู่แล้วได้ เช่น ประชาชนสามารถเข้าพักในเวลากลางคืนในบางอุทยานแห่งชาติ บางแห่งอาจจะอนุญาตให้เข้าได้เฉพาะกลางวัน เป็นต้น

๕.๑.๓ การผ่อนผันให้หน่วยราชการ เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ขอทบทวนมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ในส่วนที่เกี่ยวกับการผ่อนผันให้ส่วนราชการที่ดำเนินการตามโครงการพระราชดำริและโครงการเพื่อความมั่นคง เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ที่ขออนุญาตเท่าที่จำเป็นไปพลางก่อนจนกว่าจะ ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ และได้ขอความเห็นจากกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงคมนาคม เพื่อประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีด้วย คณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจได้พิจารณาแล้วมีมติเห็นควรอนุมัติให้ปรับปรุงแก้ไขมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ในส่วนที่เกี่ยวกับการผ่อนผันให้ส่วนราชการที่ดำเนินการตามโครงการพระราชดำริและโครงการเพื่อความมั่นคง เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ที่ขออนุญาตเท่าที่จำเป็นไปพลางก่อน จนกว่าจะ ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ เป็นดังนี้

๑. อนุมัติผ่อนผันให้ส่วนราชการที่ดำเนินการตามโครงการพระราชดำริ เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าที่ขออนุญาตได้เท่าที่จำเป็นไปพลางก่อน จนกว่าจะ ได้รับอนุญาตตามระเบียบและกฎหมายที่ว่าด้วยป่าไม้

๒. อนุมัติผ่อนผันให้ส่วนราชการที่ดำเนินการตามโครงการเพื่อความมั่นคง เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าที่ขออนุญาตได้เท่าที่จำเป็นไปพลางก่อน จนกว่าจะได้รับอนุญาต ตามระเบียบและกฎหมายที่ว่าด้วยป่าไม้ เฉพาะในกรณีเร่งด่วน ถูกเงิน และจำเป็นอย่าง แท้จริงเท่านั้น

๓. ให้ส่วนราชการตาม ๑ และ ๒ ยื่นคำขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ใน พื้นที่ป่าโดยเร่งด่วนภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่และให้กระทรวง เกษตรและสหกรณ์เร่งรัดพิจารณาการขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าของส่วนราชการ ดังกล่าวให้เสร็จสิ้นภายใน ๖๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับความอนุญาต

คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ อนุมัติตามมติ คณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ

มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก เนื่องจาก เป็นการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในลุ่มน้ำชั้น ๑B และชั้น ๒

คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติในการประชุมเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ ให้ปรับปรุงมติดังกล่าวเพื่อให้ชัดเจนและไม่เกิดความสับสนในทางปฏิบัติ คือ ในกรณีที่ผู้ขอ อนุญาตเป็นส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรของรัฐจะเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ที่อยู่ ในเขตป่าไม้เพื่อดำเนินโครงการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติอย่าง หลีกเสี่ยงไม่ได้หรือเป็นการดำเนินการตามโครงการพระราชดำริ และพื้นที่นั้นไม่ขัดหลักเกณฑ์ ตามระเบียบหรือกฎหมาย ให้หน่วยงานเจ้าของโครงการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อประกอบการพิจารณาก่อนที่จะอนุมัติให้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพื่อ การอนุรักษ์เพิ่มเติม

สำหรับแนวทางในการจัดทำรายงานผลกระทบนั้น คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม แห่งชาติได้กำหนดไว้ ๓ ประเภท คือ

๑) โครงการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมเป็นผู้พิจารณา

๒) โครงการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เบื้องต้น ให้สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นผู้พิจารณา

๓) โครงการที่ต้องจัดทำรายการข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมให้กรมป่าไม้เป็น ผู้พิจารณา

ทั้งนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจพิจารณาอนุมัติได้ โดยไม่ต้องนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาเป็นราย ๆ ไป เพื่อเป็นการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ให้น้อยลงโดยการกระจายอำนาจในการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ป่าไม้และเพื่อปรับปรุงแนวทางการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ป่าไม้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันที่จะต้องพิจารณาอนุมัติให้ใช้พื้นที่โดยรวมเร็ว และเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนโดยรวม

เป็นที่แน่นอนว่ามติของคณะรัฐมนตรีซึ่งชัดเจนขึ้นนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างขนานใหญ่และได้รับการต่อต้านจากนักอนุรักษ์อย่างมากมาย เพราะทำให้การบุกรุกป่าอนุรักษ์ง่ายขึ้น

๕.๑.๔ ประโยชน์ของป่าไม้ในด้านอื่น ๆ

๕.๑.๔.๑ ข้อความในพระราชบัญญัติหรือบทกำหนดโทษไม่ทันต่อบุคสมัย ตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ บทกำหนดโทษ เช่น ผู้มีไม้หวงห้ามที่ยังไม่ได้แปรรูปไว้ในครอบครองทำไม้ที่ไม่มีตราประทับ หรือทำไม้ต่ำกว่าขนาดที่กำหนดจะถูกลงโทษเพียงจำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือปรับไม่เกิน ๕๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งไม่ทำให้ผู้ที่กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัวได้

๕.๑.๔.๒ การให้อำนาจเจ้าพนักงานผู้รักษาการตามที่ตราไว้ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการให้อำนาจในการออกใบอนุญาต การงดหรือเรียกคืนใบอนุญาตแต่ไม่ได้ให้อำนาจในส่วนการจับกุมลงโทษไว้ ต้องประสานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าพนักงานปกครอง ทำให้การจับกุมลงโทษผู้กระทำความผิดล่าช้าหรือไม่ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

๕.๑.๔.๓ ช่องโหว่ในกฎหมายปฏิรูปที่ดินและกฎหมายการถือครองที่ดินทำให้นายทุนจ้างราษฎรบุกรุกป่า เพื่อที่จะขายที่ดินนั้นในราคาถูกแก่นายทุนต่อไป

๕.๑.๔.๔ กฎหมายที่สนับสนุนการทำป่าไม้ยังขาดการส่งเสริมหรือช่วยเหลืออุดหนุนให้ผู้ขาดแคลนเงินทุนเข้ามาปลูกสร้างสวนป่าได้ เช่น พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ แม้จะต้องการส่งเสริมการปลูกป่าและทำไม้ของเอกชน ทำให้การทำสวนป่ากระทำได้โดยผู้มีเงินทุนเท่านั้น

๕.๑.๔.๕ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการถือครองและใช้ประโยชน์จากที่ดินไม่เอื้อต่อการทำการเกษตร เช่น การให้สิทธิแก่เจ้าของที่ดินในการแบ่งที่ดินออกเป็นแปลงย่อยเพื่อให้เป็นมรดกแก่ทายาท ทำให้ในที่สุดแล้วที่ดินจะถูกแบ่งเป็นแปลงย่อยจนทำการเกษตรไม่ได้ทายาทที่ต้องการทำการเกษตร หากไม่มีเงินทุนที่จะซื้อที่ดินใหม่ก็ต้องเข้าไปบุกรุกทำลายป่าเพื่อจับจองที่ดิน

๕.๑.๔.๖ การบังคับใช้กฎหมายหลายข้อยังไม่เข้มงวดหรือช่องว่างที่ไม่ประสานกับกฎหมายฉบับอื่น เช่น ในพระราชบัญญัติป่าไม้ มีบทลงโทษที่ได้รับเครื่องมือ พาหนะ และอุปกรณ์ ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับป่าไม้ได้ไม่ว่าจะฟ้องศาลหรือไม่ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วเจ้าหน้าที่กลับต้องคืนเครื่องมือ พาหนะ หรืออุปกรณ์ที่ยึดมาได้กลับสู่เจ้าของเพราะกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่ได้บัญญัติให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติป่าไม้

๕.๑.๔.๗ การจัดเก็บภาษีที่ดินยังไม่เหมาะสม ควรจัดเก็บในอัตราก้าวหน้าเพราะจะสามารถบังคับให้ผู้ถือครองที่ดินมาก ต้องกระจายการถือครองออกไป แต่ทั้งนี้ต้องกำหนดค่าให้แน่ชัดถึงวิธีการป้องกันการถือครองที่ดินแทนกัน

๕.๒ ปัญหาทางปฏิบัติ

๕.๒.๑ การกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรม ซึ่งได้รับการแก้ไขเพื่อให้ง่ายต่อการปฏิบัติแต่ก็ทำให้โอกาสที่ป่าธรรมชาติจะฟื้นตัวได้ยากขึ้น เนื่องจากได้ปิดแต่ต้นไม้นานาคใหญ่เป็นเกณฑ์การพิจารณาเท่านั้น ดังรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๒ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ และวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ อนุมัติหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมตามความในมาตรา ๑๖ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๘ ดังนี้

๑) ป่าที่ไม่มีไม้มีค่าที่มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อยและป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนได้ตามธรรมชาติ โดยมีลูกไม้ขนาดความสูงเกิน ๒ เมตรขึ้นไปขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๒๐ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง ๑๓๐ เซนติเมตร ตั้งแต่ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๘ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน ๑๐๐ เซนติเมตรขึ้นไป ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๒ ต้น หรือพื้นที่ป่าที่ไม่มีไม้เข้าหลักเกณฑ์ทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าว เมื่อรวมกันแล้วต้องมีจำนวนไม่เกินไร่ละ ๑๖ ต้น

๒) ให้สำรวจโดยวิธีทำแปลงตัวอย่างแบบ Line Plot ให้กระจายทั่วพื้นที่ไม่น้อยกว่าร้อยละห้า เพื่อหาปริมาตรของไม้ต่าง ๆ ในการประเมินไม้ควรใช้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าผืนใหญ่ เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ควรใช้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าในแต่ละแปลงที่สำรวจ ถ้าพื้นที่แปลงใดมีค่าเฉลี่ยเกินเกณฑ์ที่กำหนดตั้งแต่ ๑ ไร่ขึ้นไปให้กันไว้เพื่อให้ไม้เหล่านั้นเจริญเติบโตได้ตามธรรมชาติ

๓) ในกรณีที่บ้านนั้นอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารชั้น ๑ เอ ชั้นที่ ๑ ปี และชั้นที่ ๒ แม้จะมีต้นไม้น้อยเพียงใดก็ตาม ก็มิให้กำหนดเป็นป่าเสื่อมโทรม

๔) คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ในคราวประชุม ครั้งที่ ๒/๒๕๓๒ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้พิจารณาข้อเสนอของกรมป่าไม้ที่ขอให้ทบทวนมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมข้างต้นแล้วมีมติเห็นชอบตามข้อเสนอของกรมป่าไม้ และให้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป คือ

๕) ขอบทวนมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรม โดยมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙ และเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ อันจะมีผลให้กรมป่าไม้สามารถอนุญาตให้เอกชนใช้พื้นที่ป่าไม้เพื่อการปลูกป่าได้รวดเร็วขึ้น

๖) ขอแก้ไขหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมจากที่กำหนดไว้เดิมเป็นดังนี้

- เป็นป่าไม้ที่ไม่มีไม้มีค่าที่มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่ เป็นส่วนน้อย และบ้านนั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนได้ตามธรรมชาติ โดยมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง ๑๓๐ เซนติเมตร ตั้งแต่ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร ขึ้นอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๘ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน ๑๐๐ เซนติเมตรขึ้นไป ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๒ ต้น

เหตุผลที่ขอแก้ไข

๑) ประเด็นที่เกี่ยวกับจำนวนลูกไม้มีค่าที่มีขนาดความสูงเกิน ๒ เมตร เป็นปัญหาในทางปฏิบัติทำให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบสภาพป่าไม่กล้าตัดสินใจเพราะเกรงจะเกิดปัญหาเนื่องจากในขณะที่ตรวจสอบลูกไม้เหล่านั้นยังสูงไม่ถึง ๒ เมตร แต่กว่าที่จะได้รับอนุญาตลูกไม้ อาจเจริญเติบโตขึ้นตามธรรมชาติ จนมีขนาดความสูงเกิน ๒ เมตร เมื่อมีการตรวจสอบหรือการร้องเรียนเกิดขึ้นอาจเป็นผลให้ถูกลงโทษฐานปฏิบัติงานบกพร่องได้

๒) จำนวนลูกไม้มีค่าที่มีขนาดความสูงเกิน ๒ เมตร ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาตินั้นอาจจะจะมีลักษณะแคระแกร็น หรืออาจจะถูกบุกรุกแผ้วถางทำลาย และหากมีการปลูกสร้างสวนป่าขึ้นจะทำให้เกิดพื้นที่ป่าที่มีค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีประโยชน์มากกว่าเดิมและการกำหนดจำนวนลูกไม้ไว้จะทำให้เกิดปัญหาในการตรวจสอบสภาพป่า

- ๑.๒.๒.๒ การสำรวจพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น ให้ดำเนินการดังนี้
- ในกรณีพื้นที่ที่ขออนุญาตมีเนื้อที่มากกว่า ๕๐๐ ไร่

ควรมีการตรวจสอบโดยภาพถ่ายทางอากาศ หรือภาพถ่ายดาวเทียม มาตรฐานที่เหมาะสม ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ที่ถ่ายใหม่ที่สุด เพื่อประเมินคุณภาพป่าโดยทั่วไป หากมีพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ให้กันออก

เหตุผลที่ขอแก้ไข

๑) พื้นที่ที่ขออนุญาตที่มีขนาดเนื้อที่เพียง ๕ ไร่ ๑๐ ไร่ หรือ ๑๐๐ ไร่ ซึ่งปรากฏในแผนที่ระวางมาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ เพียงจุดเดียวย่อมไม่เกิดผลในทางปฏิบัติ เมื่อนำมาตรวจสอบกับภาพถ่ายทางอากาศทำให้เสียเวลาและงบประมาณไปโดยเปล่าประโยชน์ และพื้นที่ที่มีเนื้อที่น้อยกว่า หรือเท่ากับ ๕๐๐ ไร่ เจ้าหน้าที่ผู้ตรวจสอบสภาพป่าสามารถทำการสำรวจนับไม้ โดยวางแปลงตัวอย่างได้โดยสะดวก ไม่เสียเวลาและงบประมาณค่าใช้จ่ายมากนักและถ้าทำการสำรวจนับไม้ร้อยละ ๑๐๐ ก็จะได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้มากที่สุด และเป็นข้อมูลที่ละเอียดที่สุดแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องทำการประเมินสภาพป่า โดยตรวจสอบกับภาพถ่ายทางอากาศอีกไม่ว่ากรณีใด ๆ

๒) การประเมินคุณภาพป่าโดยทั่วไป สามารถกระทำได้โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายดาวเทียม เนื่องจากมีหลายหน่วยงานที่ถ่ายภาพทางอากาศรวมทั้งภาพถ่ายดาวเทียมซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้สมควรให้ใช้ได้หลายมาตราส่วนตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่และสภาพภูมิประเทศที่จะทำการตรวจสอบ

- ให้สำรวจโดยวิธีทำแปลงตัวอย่างแบบ Line Plot ให้กระจายทั่วพื้นที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ ของพื้นที่ เพื่อหาปริมาณของไม้ขนาดต่าง ๆ ในการประเมินไม่ควรใช้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าผืนใหญ่ เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ควรใช้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าในแต่ละแปลงที่สำรวจ

เหตุผลที่ขอแก้ไข

๑) การกันพื้นที่ขนาด ๑ ไร่ ในพื้นที่ที่ขออนุญาตเป็นพื้นที่หรือเป็นหมิ่นไร่ย่อมเป็นปัญหาในทางปฏิบัติมาก เนื่องจากทำให้เสียเวลาและงบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ

๒) จากการประเมินสภาพป่าโดยทั่วไปจากภาพถ่ายทางอากาศหรือดาวเทียมก่อนที่จะออกไปทำการสำรวจนับไม้ในพื้นที่ หากพบว่าพื้นที่ที่ขออนุญาตบางส่วนมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ก็สามารถกันออกได้อยู่แล้ว

๑.๓ ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ จึงเห็นควรรณำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติ ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบททวนและแก้ไขมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙ และวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ เรื่อง หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมตามประเด็นข้อ ๒.๒ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

๑.๓.๒ เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขการกำหนดป่าเสื่อมโทรม ทั้งที่กำหนดไว้เดิมและที่ขอแก้ไขยังคงห้ามมิให้กำหนดพื้นที่ต้นน้ำลำธารชั้นที่ ๒ เป็นป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นผลให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ไม่สามารถที่จะพิจารณาอนุญาตให้ภาคเอกชนทำการปลูกสร้างสวนป่าหรือไม้ยืนต้น ในพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารชั้นที่ ๒ ได้ ทำให้การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่ ๒ ไม่สามารถจะดำเนินการได้ทันกับเหตุการณ์ เนื่องจากขาดงบประมาณ ดังนั้น จึงเห็นสมควรให้สำนักงบประมาณเพิ่มการสนับสนุนงบประมาณด้านการปลูกป่าให้กรมป่าไม้ เพื่อทำการปลูกป่าในพื้นที่ต้นน้ำลำธารชั้นที่ ๒ ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้นไป

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ลงมติอนุมัติตามที่ประธานคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติเสนอ และให้ดำเนินการต่อไปได้

๑.๔ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ ซึ่งมีได้มีการแก้ไขและตามที่คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙ นั้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดความสับสนและสะดวกแก่การถือปฏิบัติต่อไป กรมป่าไม้จึงได้เรียบเรียงหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ป่าสงวนแห่งชาติแห่งใดจะมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมตามความในมาตรา ๑๖ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๘ ต้องมีสภาพตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ เป็นป่าไม้ที่ไม่มีไม้ค่าที่มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย และป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนได้ตามธรรมชาติ โดยมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง ๑๓๐ เซนติเมตร ตั้งแต่ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๘ ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน ๑๐๐ เซนติเมตรขึ้นไป ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ ๒ ต้น

๑.๔.๒ การสำรวจพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นให้ดำเนินการดังนี้

๑.๔.๒.๑ ในกรณีพื้นที่ที่ขออนุญาตมีเนื้อที่มากกว่า ๕๐๐ ไร่ ควรมีการตรวจสอบโดยภาพถ่ายทางอากาศ หรือภาพถ่ายดาวเทียม มาตรฐานที่เหมาะสม ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ที่ถ่ายใหม่ที่สุดเพื่อประเมินคุณภาพป่าโดยทั่วไป หากมีพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ ให้กันออก

๑.๔.๒.๒ ให้สำรวจโดยวิธีทำแปลงตัวอย่างแบบ Line Plot ให้กระจายทั่วพื้นที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ ของพื้นที่เพื่อหาปริมาณของไม้ขนาดต่าง ๆ ในการประเมินไม่ควรใช้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าผืนใหญ่ เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ควรใช้ค่าเฉลี่ยต่อพื้นที่ป่าในแต่ละแปลงที่สำรวจ

๑.๔.๓ ในกรณีที่ทำนันทนาการตั้งอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารชั้นที่ ๑ เอ ชั้นที่ ๑ บี และชั้นที่ ๒ แม้จะมีต้นไม้เพียงใดก็ตาม ก็มิให้กำหนดเป็นป่าเสื่อมโทรม เกณฑ์การกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมดังกล่าวสะดวกต่อการปฏิบัติแต่ก็สามารถเป็นเหตุให้ป่าสงวนแห่งชาติกลับกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมเมื่อต้นไม้ใหญ่ได้ถูกตัดโค่นลง หากผู้ใดต้องการให้ป่าเสื่อมโทรมลงก็เพียงแต่ตัดต้นไม้ใหญ่ออก แล้วรอกอบการปฏิรูปที่ดินเข้าดำเนินการก็เพียงพอ ยิ่งกว่านั้นลูกไม้ต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ก็ไม่มีโอกาสเติบโตเป็นป่าไม้ได้อีก เพราะหากได้รับการพิจารณาเป็นป่าเสื่อมโทรม ประชาชนก็สามารถเข้าบุกรุกตัดถางได้อย่างสะดวกสบาย เกณฑ์การกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรมนี้ จึงเป็นเกณฑ์ทำลายป่าในตัวเองด้วยเช่นกัน

๕.๒.๒ การประเมินผลโครงการปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ. ๒๕๓๘) ของ ดร. แดงอ่อน มั่นใจตน คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในโครงการป่าเขาสูง-เขารวก-เขาช้างฟูบ อ.หนองบัวและ อ.ไพศาลี จ.นครสวรรค์ ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งในสิบโครงการที่ได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากเงินผู้ธนาคารโลก โครงการนี้เริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ และได้เสร็จสิ้นลงแล้ว

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

๑. ประเมินความสำเร็จของโครงการการปฏิรูปที่ดินป่าเขาสูง-เขารวก-เขาช้างฟูบ
๒. ศึกษาถึงรูปแบบการเปลี่ยนสิทธิในที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑
๓. ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนสิทธิในที่ดิน ส.ป.ก.
๔. ประเมินผลการดำเนินงานสนับสนุนโครงการปฏิรูปที่ดินป่าเขาสูง ๆ ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร

ในการประเมินผลการดำเนินงานสนับสนุนโครงการปฏิรูปที่ดินป่าเขาสูง - เขารวก-เขาช้างฟูบ เป็นการประเมินการปฏิบัติตามแผนงาน การจัดสรรที่ดิน การพัฒนาขั้นพื้นฐานของพื้นที่และโครงการเพื่อเพิ่มรายได้

ประเด็นที่น่าสนใจคือ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ และ ๓ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนสิทธิในที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑ ที่เกษตรกรได้รับไปจากสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรม

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการได้มาของ ส.ป.ก. ๔-๐๑ พบว่า ในกลุ่ม ตัวอย่างของเกษตรกรในเขตปฏิรูป ๒๕๐ ครัวเรือน มี ๒๘๔ ครัวเรือน หรือร้อยละ ๔๗.๕ มีที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑ ในจำนวนผู้มี ส.ป.ก. ๔-๐๑ นี้ ร้อยละ ๒๑.๘ ได้มาจากการ เปลี่ยนสิทธิ ได้แก่ จากการได้เปล่าร้อยละ ๑๓.๔ และร้อยละ ๘.๔ จากการซื้อและ การปิดจำนอง เมื่อพิจารณารายแปลงพบว่าจากเกษตรกร ๒๘๔ ครัวเรือน ที่มี ส.ป.ก. ๔-๐๑ นั้นมี ส.ป.ก. ๔-๐๑ ทั้งหมดจำนวน ๓๘๐ แปลง ในจำนวนนี้ร้อยละ ๑๘.๘ ได้มา จากการเปลี่ยนสิทธิโดยร้อยละ ๑๑.๘ ได้มาจากการได้เปล่าและร้อยละ ๗.๐ ได้มาจาก การซื้อต่อและปิดจำนอง

การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของการเปลี่ยนสิทธิพบว่า รูปแบบของการ เปลี่ยนสิทธิในการเป็นเจ้าของ ได้แก่ การขาย การขายฝาก การถูกยึดและการยกให้ญาติ สำหรับการเปลี่ยนสิทธิในการทำประโยชน์ ได้แก่ การให้ญาติเข้าทำประโยชน์และการให้เช่า ซึ่งเกษตรกร ๑ ครัวเรือน อาจมีการเปลี่ยนสิทธิมากกว่า ๑ รูปแบบ เมื่อพิจารณาราย ครัวเรือนที่เปลี่ยนสิทธิพบว่ามี ๔๗ ครัวเรือน หรือร้อยละ ๑๖.๒ และหากนับการเปลี่ยนสิทธิ ๑ รูปแบบ ของเกษตรกรเป็นการเปลี่ยนสิทธิ ๑ กรณี พบว่ามีการเปลี่ยนสิทธิทั้งหมด ๕๘ กรณี ในจำนวนนี้พบว่าการให้เช่ามีสูงสุด คือมี ๒๓ กรณี หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗ รองลงมาคือ การขายรวมการขายฝากมี ๑๕ กรณี คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๘ ถัดไปคือการยกให้ญาติมี ๑๓ กรณี หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๒.๔ ที่เหลือนั้นคือการให้ญาติทำประโยชน์ ๔ ราย และถูกยึด ๓ ราย

เมื่อพิจารณาปริมาณพื้นที่ของ ส.ป.ก. ๔-๐๑ พบว่าในจำนวนพื้นที่ ส.ป.ก. ๔-๐๑ ที่ถือครองโดยกลุ่มตัวอย่างในเขตปฏิรูปที่ดิน มีทั้งหมด ๘,๕๓๖.๑ ไร่ ในจำนวนนี้ เป็นพื้นที่ให้เช่า ให้ทำเปล่า และขายฝาก คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๒

อนึ่ง เนื่องจากตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้ไม่ได้ครอบคลุมถึงเกษตรกร ที่เปลี่ยนสิทธิ ส.ป.ก. ๔-๐๑ และได้ย้ายถิ่นชั่วคราวหรือถาวรทั้งครอบครัวไปประกอบอาชีพ

ที่อื่นในช่วงที่เก็บข้อมูล ดังนั้นผลที่รายงานในการศึกษาคั้งนี้จึงน่าจะต่ำกว่าความเป็นจริง นอกจากนี้ยังคาดว่าได้ว่าแนวโน้มของการเปลี่ยนสิทธิมีแนวโน้มสูงขึ้น ดังปรากฏจากการตามถึงความจำนงในการทำเกษตรในที่ดินปฏิรูปต่อพบว่า ร้อยละ ๔.๔ หรือ ๑๓ ราย จาก ๒๙๐ ราย มีความจำนงที่จะเลิกทำการเกษตรใน ๑-๒ ปี

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนสิทธิ ซึ่งได้มาจากการรวบรวมสาเหตุต่าง ๆ จากการเปลี่ยนสิทธิในรูปแบบต่าง ๆ พบว่าใน ๕๘ กรณีนั้น การขาดเงินทุนและหรือขาดแรงงานในการทำเกษตรคิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐ ร้อยละ ๒๗.๖ เป็นการไว้สมัครแก่บุตร ญาติ ร้อยละ ๒๐.๗ ถูกยึดขายฝากหรือใช้หนี้ ร้อยละ ๘.๖ ขาดทุนเนื่องจากฝนแล้งจึงเลิกทำ สาเหตุที่เหลือได้แก่ มีที่มาก บ้านตั้งอยู่ไกลพื้นที่ทำกิน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลส่วนบุคคลในด้านต่าง ๆ ได้แก่ อายุ การศึกษา หนี้สินก่อนเข้า/มีโครงการปฏิรูป ขนาดที่ดินที่ถือครอง รายได้จากการกสิกรรม รายได้ทั้งหมด ฐานะทางเศรษฐกิจ ระหว่างผู้เปลี่ยนสิทธิกับผู้ที่ไม่ได้เปลี่ยนสิทธิ ผลการศึกษาไม่พบปัจจัยใดที่มีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่าง ๒ กลุ่มนี้ อย่างไรก็ตาม ก็เป็นน่าสังเกตว่าสัดส่วนของผู้เปลี่ยนสิทธิที่มีรายได้จากการกสิกรรมเท่ากับสูญหรือติดลบนั้นสูงกว่าของกลุ่มผู้ไม่เปลี่ยนสิทธิ เมื่อพิจารณาถึงฐานะทางเศรษฐกิจพบว่าฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ไม่เปลี่ยนสิทธิในภาพรวมดีกว่าของกลุ่มผู้เปลี่ยนสิทธิ

ดร.แดงอ่อน ได้เสนอแนะเพื่อปรับปรุงการปฏิรูปที่ดิน ดังนี้

๑. โครงการปฏิรูปที่ดินทุกโครงการควรรักษาความสำคัญกับแหล่งน้ำทั้งเพื่อการบริโภคและการเกษตร แหล่งน้ำนั้นอาจเป็นระบบชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลางหรือขนาดเล็กก็ได้ และหากสภาพภูมิประเทศหรือสภาพท้องที่ไม่อำนวย เห็นควรสนับสนุนให้มีแหล่งน้ำในไร่นา

สำหรับในเขตปฏิรูปที่ดินป่าเขาสูง-เขารวก-เขาช้างฟูบ การสนับสนุนให้มีแหล่งน้ำในไร่นา น่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด จึงเห็นควรให้มีการวางแผนและจัดสรรงบประมาณหรือจัดทำโครงการต่าง ๆ ที่จะทำให้การสร้างแหล่งน้ำระดับไร่นาได้มีการดำเนินการอย่างรวดเร็ว เช่น จัดหาผู้เชี่ยวชาญในการสำรวจหาจุดขุดสระหรือบ่อในไร่นาของเกษตรกร เพื่อจัดซื้อเครื่องขุดสระหรือบ่อ พร้อมทั้งเพิ่มบุคลากรให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

การมีแหล่งน้ำที่พอเพียงจะทำให้การผลิตพืชต่าง ๆ ไม่เสี่ยงต่อฝนแล้งแก้ปัญหาการต้องลงทุนปลูกหลายครั้ง จะทำให้เกษตรกรมีรายได้สุทธิจากการทำการกสิกรรมไม่ขาดทุน และไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนสิทธิในที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑ หรือเลิกทำการเกษตร

๒. จัดหาแหล่งเงินทุนระยะยาว ดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้เกษตรกรสามารถ
กู้ไปปรับโครงสร้างของพืชที่ปลูก หรือทำอาชีพใหม่ได้ หรือนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการขุดสระ
หรือบ่อน้ำในไร่นา ในการให้สินเชื่อที่ควรคำนึงถึงหลักการคุ้มค่าของขนาด (Economy
of Scale) ในการดำเนินกิจกรรมของเกษตรกรด้วย เช่น กรณีให้กู้ไปเลี้ยงวัว ควรให้
เลี้ยงวัวได้ไม่ต่ำกว่า ๑๒ ตัว และระยะเวลาควรเป็น ๑๘ หรือ ๒๔ เดือน ไม่ใช่ให้เพียง
๑ ปี ซึ่งวัวยังโตไม่มากเมื่อขายแล้วจะได้กำไรน้อย

๓. สำนักงานปฏิรูปที่ดินในท้องที่ควรได้รับบทบาทในเรื่องของโครงการ
เพื่อส่งเสริมรายได้ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปมากกว่าในปัจจุบัน เพื่อจะได้สามารถวางแผน
ดำเนินงาน และติดตามงานต่าง ๆ ได้อย่างใกล้ชิด และเนื่องจากอยู่ในท้องที่จะทราบทั้ง
ความต้องการและปัญหาของท้องที่ได้ จึงน่าจะสามารถกำหนดโครงการร่วมกับเกษตรกร
ได้อย่างดี

๔. ควรมีการส่งเสริมอาชีพอย่างอื่น เช่น งานหัตถกรรม การรับงาน
ไปทำที่บ้าน โดยประสานกับหน่วยงานอื่นที่ทำหน้าที่นี้อยู่แล้ว เช่น กรมการพัฒนาชุมชน
และหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ

๕. ควรส่งเสริมมาตรการที่จะทำให้เกิดการแข่งขันในเรื่องปัจจัย
การผลิตทางการเกษตร เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เป็นต้น ควรยกเลิกเงื่อนไข
ที่จะให้เกษตรกรต้องใช้ปัจจัยการผลิตจากบริษัทใดบริษัทหนึ่ง ควรยกเลิกการให้สินเชื่อ
ของสถาบันการเงิน โดยเจาะจงให้เป็นเมล็ดพันธุ์ของบริษัทใดบริษัทหนึ่ง

๖. ควรให้ความชัดเจนแก่สาธารณชนและผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในเรื่อง
นโยบายเกี่ยวกับที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑ ในเรื่องสิทธิในการเปลี่ยนมือตามกฎหมาย วิธีการ
เปลี่ยนมือ สิทธิในการขาย สิทธิในการจำนอง รวมทั้งมาตรการที่จะนำมาใช้กับการ
เปลี่ยนมือที่ไม่เป็นทางการที่ได้ทำไปแล้ว และควรมีการบังคับใช้ระเบียบอย่างจริงจัง
ปัจจุบันนี้คนส่วนใหญ่ยังคิดว่าในอนาคต ส.ป.ก. ๔-๐๑ จะสามารถเปลี่ยนเป็น นส.๓
นส.๓ ก หรือโฉนดได้ ดังนั้นการเปลี่ยนมืออย่างไม่เป็นทางการจึงเกิดขึ้น และมีแนวโน้ม
จะมีมากขึ้น หากยังไม่มีการปรับปรุงเกี่ยวกับแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน

ข้อเสนอแนะของ ดร.แดงอ่อน ซึ่งให้เห็นจุดอ่อนของโครงการสำนักงาน
การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนสิทธิที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑
เพราะกิจกรรมสนับสนุนของ ส.ป.ก. ๔-๐๑ ไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้ได้รับ ส.ป.ก. ๔-๐๑

มีรายได้เพิ่มขึ้น และความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจว่า ส.ป.ก. ๔-๐๑ สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเอกสารสิทธิได้ จึงเกิดการเปลี่ยนมืออย่างไม่เป็นทางการเป็นอย่างมาก

ความเข้าใจผิดได้ขยายวงกว้างออกไปอีก หนังสือพิมพ์ข่าวสด ประจำวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ได้รายงานว่า

จากกรณี "ข่าวสด" เปิดโปงพฤติกรรมผลาญป่าไม้ในเมืองไทยทั่วประเทศ ของบรรดานายทุน ผู้มีอิทธิพลที่อาศัยช่องว่างคำสั่งนายสุเทพ เทือกสุบรรณ อธิบดีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งสั่งการให้กรมป่าไม้เพิกถอนพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ถูกบุกรุกให้ออกเอกสารสิทธิ โดยมีรายงานการบุกรุกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั่วประเทศ ๔๒ แห่ง เข้ามายังกรมป่าไม้เป็นพื้นที่ทั้งหมดกว่า ๔๓๐,๐๐๐ ไร่ และล่าสุดแฉรายงาน ๒๑ อุทยานแห่งชาติ จากทั่วประเทศ ๑๒๑ แห่งที่มีการรุกป่าไปแล้วกว่า ๑.๕ แสนไร่ ที่เหลืออีก ๑๐๐ แห่ง ยังไม่มีรายงานและบางแห่งรายงานไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง รวมถึงกรณีคำสั่งนายสุเทพ เทือกสุบรรณที่ยกเกาะบุโหลน ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา จังหวัดสตูล ให้นายทุนสร้างรีสอร์ทตามที่เสนอไปแล้วนั้น

ความสับสนในเรื่องนี้ เมื่อวันที่ ๓๐ เม.ย. แหล่งข่าวระดับสูงจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กล่าวถึงกรณีที่มีชาวบ้านบุกรุกอยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าว่า ปัญหานี้ในวันจะรุนแรงขึ้นทุกปี ยิ่งมีการออกเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. ให้กับชาวบ้านที่อยู่ในอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ยิ่งทำให้มีการบุกรุกกันมากขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวบ้านคิดว่าเมื่อรุกต่อไปรัฐบาลก็ออกเอกสารสิทธิให้ ฉะนั้นการออกเอกสารสิทธิก็คือการสนับสนุนให้มีการทำลายป่านั่นเอง

อย่างไรก็ตาม สำหรับการแก้ไขปัญหาการบุกรุกป่าของชาวบ้านนั้น ทางกรมป่าไม้ก็ได้ดำเนินการแก้ไขมาโดยตลอด หากว่าชาวบ้านอยู่ก่อนที่จะประกาศเป็นเขตป่าสงวน ก็จะต้องมีการเปลี่ยนแนวเขตป่าทั้งนี้เพราะป่าสงวนรุกที่ชาวบ้าน แต่หากว่าชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยหลังจากที่ประกาศเป็นเขตป่าแล้ว ก็จะต้องมีการใช้มาตรการในการจัดการให้ชาวบ้านออกไป เช่น จัดหาที่อยู่อาศัยให้ใหม่ จ่ายเงินชดเชย ซึ่งในการแก้ไขปัญหา นั้นต้องทำอย่างละเอียดอ่อนและระมัดระวัง

แหล่งข่าวคนเดียวกันกล่าวต่อว่า สำหรับกรณีที่นายสุเทพ เทือกสุบรรณ อธิบดีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เคยทำหนังสือถึงกรมป่าไม้โดยสั่งการ

ให้กรมป่าไม้เร่งรัดการส่งมอบพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านบุกรุก โดยเฉพาะในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมออกเอกสารสิทธินั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ที่จะทำการสำรวจและตรวจสอบพื้นที่ที่ชาวบ้านบุกรุกอาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั้งหมด โดยใช้เวลาเพียงไม่กี่เดือน เพราะในความเป็นจริงแล้ว การสำรวจจะต้องทำอย่างมีขั้นตอน มีการตรวจสอบที่ชัดเจน มีคณะกรรมการที่จะพิจารณาถึงพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ ฯลฯ ซึ่งในการสำรวจอย่างละเอียดนั้นจะต้องใช้เวลาเป็นปี และทางกรมป่าไม้ก็ไม่เคยมีนโยบายที่จะมอบพื้นที่ในป่าอนุรักษ์ให้นำไปปฏิรูปที่ดิน

จึงเห็นได้ว่า แม้กระทั่งผู้บริหารระดับสูงก็ยังเกิดความเข้าใจผิด ส.ป.ก. ๔-๐๑ ยังจะรุกเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งกรมป่าไม้ถือว่าเป็นไข่แดงของป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าธรรมชาติทั้งหมด การบุกรุกดังกล่าวเพื่อนำไปออก ส.ป.ก. ๔-๐๑ ในภายหลังด้วยการทำให้ป่าเสื่อมสภาพลงก่อน จึงเป็นการทำลายป่าไม้ของชาติอย่างแน่นอน และผู้มีอิทธิพลหรือนายทุนเหล่านี้มิใช่เกษตรกรผู้ยากจนแต่ประการใด

๕.๒.๓ ปัญหาการดำเนินงานอนุรักษ์ดินและน้ำ

ปัญหาการดำเนินงานอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านวิชาการ ปฏิบัติการ และสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๓.๑ ลักษณะการถือครองที่ดินของเกษตรกรที่ไม่ใช่ของตนเอง การเช่าที่ดิน เพื่อใช้ทำการเกษตรเป็นอุปสรรคในการที่เกษตรกรจะนำเอาวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำเข้าไป

๓.๒ เกษตรกรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงไม่สามารถจะออกค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างที่เป็นมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำได้หากรัฐไม่ช่วย

๓.๓ งบประมาณในการดำเนินงานยังมีน้อย ทำให้การบริการด้านอนุรักษ์ดินและน้ำแก่เกษตรกรไม่ทั่วถึง

๓.๔ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในสนามตามภูมิภาคต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอ

๓.๕ เกษตรกรและประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความรู้ความเข้าใจทางด้านอนุรักษ์ดินและน้ำน้อย เพราะงานนี้ไม่สามารถจะเห็นผลในระยะสั้นได้ เกษตรกรและประชาชนจึงไม่เห็นความสำคัญของงาน ทำให้งานนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมเท่าที่ควร

๓.๖ การสูญเสียป่าไม้และการรื้อร้างเขื่อนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ถึงเกลื่อนขึ้นสู่ผืนดิน ทำให้พื้นดินไม่สามารถจะเพาะปลูกพืชได้ ยิ่งกว่านั้นเมื่อไม่มีป่าก็จะเกิด
การชะล้างหน้าดิน ดินพังทลาย ธาตุอาหารละลายหายไป และจุลินทรีย์หายไปด้วย

๕.๒.๔ ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

(๑) นโยบาย

นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับการป่าไม้ไม่แน่นอนและชัดเจน ดังเช่น
นโยบายเกี่ยวกับ ส.ป.ก. ทำให้ราษฎรถือโอกาสบุกรุกพื้นที่ป่าไม้แล้วอาศัยมวลชน
เรียกร้องรัฐบาลจัดปฏิรูปที่ดินให้ และนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น

(๒) ประชาชน

ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์พื้นที่
ป่าอนุรักษ์ที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์ ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
ในเขตป่าอนุรักษ์

(๓) งบประมาณ

งบประมาณที่ได้รับแต่ละปีมีจำกัด จึงไม่สามารถขยายหน่วยงาน
เข้าไปดูแลพื้นที่ป่าไม้ได้ทั่วถึง เช่น การจัดตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ ขณะนี้มีเพียง
๓๓๕ หน่วย จากเป้าหมาย ๕๔๐ หน่วย

(๔) บุคลากร

ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากตาม
นโยบายรัฐบาลแต่อัตรากำลังมิได้เพิ่มตามจำนวนอุทยานแห่งชาติที่ตั้งขึ้น จึงต้องแบ่ง
เจ้าหน้าที่ที่มีอยู่ไปดูแล ทำให้การดูแลรักษาป่าไม้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร

(๕) ขอบเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์

อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบางแห่งยังมิได้ทำการ
สำรวจรังวัด และปักป้ายแนวเขตของพื้นที่ที่แน่นอน และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ
ทำให้เป็นข้ออ้างของราษฎรเข้าไปยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าอนุรักษ์

(๖) ไฟป่า

ไฟป่าในเขตป่าไม้มักจะเกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งยาก
ต่อการควบคุม โดยปกติไฟป่าถ้าเกิดในประเภทป่าผลัดใบ เช่น ป่าเต็งรังหรือป่าเบญจพรรณ

จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคมพืชมากนัก เนื่องจากต้นไม้ที่ขึ้นในป่าประเภทนี้จะมีเปลือกหนา ยากที่ความร้อนจากไฟจะเข้าไปทำอันตรายต่อระบบท่อลำเลียงอาหารได้ มีระบบรากที่สะสมอาหาร เมื่อไฟป่าผ่านไปแล้วก็สามารถแตกหน่อขึ้นมาได้อีกแต่ถ้าหากไฟป่าเกิดขึ้นในป่าประเภทไม้ผลัดใบ เช่น ป่าดงดิบ ป่าดิบแล้ง แล้ว จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมพืชที่เกิดขึ้นใหม่มาทดแทน อันเป็นผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในบริเวณนั้นอย่างร้ายแรง

๕.๒.๕ ปัญหาในด้านอื่น ๆ

๕.๒.๕.๑ พนักงานเจ้าหน้าที่มีอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานน้อยไม่เพียงพอต่อการดูแลรักษาป่า หรือเจ้าหน้าที่ไม่จริงจังในการปฏิบัติงาน เพราะป่าเป็นของส่วนรวมไม่มีผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริง และสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อป่าไม้มากที่สุดคือ เจ้าหน้าที่เป็นผู้กระทำผิดหรือมีส่วนรู้เห็นในการบุกรุกและตัดไม้ทำลายป่าเสียเอง

๕.๒.๕.๒ ขาดการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจปัญหาป่าไม้อย่างแท้จริง ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้สึกรู้สึกว่าป่าไม้เป็นของทุกคน ส่วนใหญ่ยังมีการปิดความรับผิดชอบ ในขณะที่องค์กรเอกชนที่มีอยู่ก็เกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลอยู่เสมอ ถึงแนวความคิดและวิธีการรักษาป่าไม้

๕.๒.๕.๓ รัฐบาลยังขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนาอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรอย่างจริงจัง ทำให้เกษตรกรที่ขาดแคลนเงินทุนและความรู้ต้องบุกรุกป่าเพื่อจับจองเป็นที่ทำกิน และมีเป็นจำนวนมากที่ใช้วิธีการทำไร่แบบเลื่อนลอย ทำลายป่าแล้วย้ายที่ไปทำใหม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ป่าไม้มาก

๕.๒.๕.๔ นโยบายการป่าไม้แห่งชาติ ไม่สอดคล้องกับกฎหมายซึ่งตราไว้ตั้งแต่สมัยพุทธศักราช ๒๔๘๔ เป็นต้นมา อีกทั้งนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๘ ไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้ยากต่อการปฏิบัติ

๕.๓ ปัญหาเกี่ยวกับประชาชน

๕.๓.๑ ปัญหาของแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้

แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้ไม่ตอบปัญหาที่ดินของคน ๑๑ ล้านคน ที่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่ในทางกลับกันเสนอให้มีการโยกย้ายคนที่อาศัยในเขตอุทยานเป็น

ปัญหาเร่งด่วน แพนดังก้าว เชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยเมื่อถึงเวลา ๒๕ ปีข้างหน้า ทำให้คน ๑๑ ล้านคน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคนในชนบทอพยพเข้าเมือง หรือกลายเป็นคนงานในสวนป่าขนาดใหญ่ และป่าชุมชนก็จะเป็นเรื่องล้าสมัยเพราะวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไป เขาสามารถซื้อหาสิ่งต่าง ๆ ได้จากตลาด โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งป่าชุมชนอีกต่อไป

ประชาชนในท้องถิ่นนั้นต้องการสิทธิในการจัดการทรัพยากรของพวกเขา ต้องการความมั่นคงในที่ดิน และต้องการอิสรภาพในการพัฒนาที่ดินเพื่อการเกษตรประชาชนเหล่านี้ส่วนหนึ่งมีวิถีทางและคำตอบของตนเองอยู่แล้ว ซึ่งได้พัฒนาการมาเป็นเวลายาวนาน และดำรงอยู่ในปัจจุบัน และจะสามารถพัฒนาต่อไปในอนาคต คนเหล่านี้และทรัพยากรของพวกเขา กำลังจะถูกจัดการให้อยู่ภายใต้กรอบของแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้ รูปแบบและเป้าหมายของการจัดการทรัพยากร อันหลากหลายและสอดคล้องกับท้องถิ่น กำลังจะถูกทำให้ขึ้นต่อระบบการตลาด ความหลากหลายของระบบธรรมชาติจะถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่การเกษตรเพื่อปลูกต้นไม้เพียงบางชนิดที่ตลาดต้องการ

ในขณะที่ประชาชนอีกส่วนหนึ่งอพยพเข้าไปแสวงหาชีวิตใหม่ในเขตป่าเสื่อมสภาพ คนเหล่านี้และที่ดินผืนใหม่ของพวกเขา กำลังถูกจัดการภายใต้กรอบของแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้ พวกเขาจะต้องทำฟาร์มต้นไม้เพื่อตอบสนองต่อตลาด แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาป่าไม้คาดหวังไว้ว่าประเทศจะสามารถพึ่งตนเอง และกลายเป็นผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์ไม้ อุตสาหกรรมไม้และอุตสาหกรรมกระดาษจะเติบโตขึ้น พื้นที่ป่าไม้ของประเทศจะเพิ่มขึ้น ประชาชนในท้องถิ่นจะมีงานทำประชาชนในท้องถิ่นจะมีรายได้มากขึ้น

คนกับป่าจะอยู่ด้วยกันได้หรือไม่ เรื่องนี้บางครั้ง เป็นปัญหาทางทฤษฎีในทางเป็นจริงก็คือมีคนจำนวนมากอาศัยหากินอยู่ในป่า การขับไล่ผู้คนที่หมดออกจากป่าไม่ใช่เรื่องง่าย และการป้องกันไม่ให้บุคคลเหล่านั้นอพยพเข้าไปอยู่ในใหม่ที่อาจยากไม่แพ้กัน และการกระทำดังกล่าวคาดหมายได้ว่าย่อมจะเกิดการขัดแย้งหรือปะทะทางสังคมอย่างรุนแรงจนอาจกลายเป็นความไม่สงบทางสังคมได้

๕.๓.๒ ปัญหาเกี่ยวกับองค์กรเอกชน

ความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนกลยุทธในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นแล้วในด้านการทำกิจกรรมที่หน่วยงานรัฐทำหน้าที่เป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก และเป็นผู้นำในการวางแผน กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหา และทำกิจกรรมในการแก้ปัญหาและ

จัดการปัญหา ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวจะไม่มีโอกาสแก้ไขปัญหาใด ๆ ได้อย่างแท้จริงได้เลย จึงควรจะต้องรีบเร่งให้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคเอกชนและองค์กรอื่น ๆ ได้มีส่วนร่วม นับแต่การวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์หาทางออกและแก้ไขปัญหา รวมทั้งการร่วมในกิจกรรม การแก้ไขปัญหาดังแต่ต้นจนเสร็จสิ้นทุกขั้นตอนของการจัดการปัญหา

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกประการหนึ่งก็คือ การปรากฏโฉมขององค์กรเอ็นจีโอใหม่ ๆ ขึ้นจำนวนมากมาทั้งที่เป็นของราชการและภาคธุรกิจเอกชน จากการสำรวจกิจการทำกิจกรรมของกลุ่มเอ็นจีโอต่าง ๆ ประมาณ ๑๒๐ กลุ่ม ปรากฏว่า ประมาณ ๑ ใน ๓ ของกลุ่มเอ็นจีโอที่มีกิจกรรมในรอบปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นกลุ่มเอ็นจีโอของราชการคือประมาณ ๓๔ กลุ่ม และอีกประมาณ ๑ ใน ๔ หรือ ๓๐ กลุ่มเป็นเอ็นจีโอของภาคธุรกิจ ที่เหลือเป็นของเอกชน สถาบันการศึกษาและเอ็นจีโอต่างประเทศซึ่งเป็นเอ็นจีโอเอกชนมากที่สุดคือประมาณ ๔๕ กลุ่ม น้อยที่สุดคือเอ็นจีโอต่างประเทศคือ ๕ กลุ่ม และของสถาบันการศึกษาเพียง ๖ กลุ่มเท่านั้น

เอ็นจีโอที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยมีอยู่หลายประเภท มีทั้งที่ทำงานด้านการรณรงค์เป็นเรื่องเป็นประเด็น โดยไม่สนใจเรื่องพลังมวลชน การรวมพลังเพื่อการต่อรอง การปลุกระดมเพื่อประท้วงเดินขบวน องค์กรเหล่านี้มักอยู่ในเมือง ทำงานเกี่ยวกับมลภาวะ ผังเมือง และภาคอุตสาหกรรม องค์กรเหล่านี้มีนักวิชาการ นักธุรกิจหรือผู้คนในแวดวงต่าง ๆ รวมทั้งการเมืองและที่เรียกกันว่าไฮโซทั้งหลายเข้ามาเกี่ยวข้อง ขณะที่เอ็นจีโออีกส่วนหนึ่ง ซึ่งทำงานด้านสิ่งแวดล้อมเมืองและชนบท มุ่งไปสู่การสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศ การปฏิบัติงานของรัฐ เช่น เรื่องป่า การสร้างเขื่อน สร้างถนน โครงการ คจก. การปฏิรูปที่ดินอื่น ๆ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างไม่เป็นธรรม เช่น การใช้น้ำ ไร้ดิน เป็นต้น เอ็นจีโอกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่สนับสนุนองค์กรชาวบ้านในท้องถิ่นในการฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้สัมพันธ์กับการเกษตรที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ เกษตรยั่งยืน การรักษาป่า การฟื้นป่า การรักษาดินน้ำ เป็นต้น กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะไม่เกี่ยวข้องกับการประท้วงสิทธิหรือมีวิธีการดำเนินการแบบเจรจาด้วยตัวแทนหรือการรณรงค์ให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจจากสาธารณะและจากรัฐ อย่างเช่น กรณีชาวเขา

บทบาทของเอ็นจีโอด้านสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมามีพอจะประมวลได้คือ

๑. เป็นตัวเชื่อมประสาน ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ระหว่างนักวิชาการ สื่อมวลชนและกลุ่มพลังในสังคม ทั้งโดยความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือโดยอุดมคติที่คล้ายกัน

๒. เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนองค์กรท้องถิ่น องค์กรประชาชน นักวิชาการ มวลชน และสื่อมวลชนด้วยข้อมูล การเงิน และกระบวนการเรียนรู้

๓. เป็นผู้นำทางความคิด นำการวิเคราะห์ทิศทางและยุทธวิธี โดยเฉพาะ เอ็นจีโอที่ประกอบด้วยนักวิชาการ หรือผู้นำที่สามารถ มีประสบการณ์ยาวนาน สามารถ วิเคราะห์สังเคราะห์แนวทางจากข้อมูลและสถานการณ์ได้อย่างละเอียด เพราะอยู่ใกล้ชิด กับปัญหา และความรู้ลึกนักคิดของชาวบ้านผู้เสียเปรียบมากกว่าคนอื่น

ความหมายของงานพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมของเอ็นจีโออาจสรุปได้ คือ

๑. สร้างอำนาจให้ท้องถิ่น (empowerment) สร้างเครือข่ายองค์กร ประชาชนจากระหว่างหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายกว้างออกไปสู่ระดับจังหวัด ระหว่างจังหวัด และระหว่างเครือข่ายที่ผู้นำชาวบ้านมีบทบาทในการนำและมีกิจกรรมร่วมที่เป็นรูปธรรม

๒. สร้างขบวนการสิ่งแวดล้อม โดยทำให้กรณีที่เกิดแต่ละครั้ง เป็นสื่อสร้าง สำนักให้มวลชน เป็นบทเรียนเพื่อการมีส่วนร่วมของมวลชนในการแก้ไขปัญหา ต้องยอมรับว่า กรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนห้วยจรเข้มาก เขื่อนที่สุราษฎร์ธานี เขื่อนที่แก่งเสือเต้น และความพยายาม ของรัฐในอีกหลายกรณี รวมถึงความพยายามที่จะทำให้อุทยานแห่งชาติเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เชิงธุรกิจ ได้กลายเป็นกรณีที่สร้างจิตสำนึกให้กับมวลชนได้เป็นอย่างดี หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ รายการต่าง ๆ นำเสนอเรื่องราว ข่าว การอภิปราย การเสวนาและรูปแบบต่าง ๆ มากมาย และในที่นี้คงไม่มีใครปฏิเสธบทบาทแกนนำและความเป็นหัวหอกของเอ็นจีโอ

๓. พัฒนาตัวแบบ ความสำเร็จในขนาดที่เล็กเป็นตัวอย่าง เป็นโครงการ นำร่อง แร่งบันคาลใจ สร้าง "ครู" "ผู้รู้" และ "ที่เรียนรู้" สำหรับคนในท้องถิ่น ตัวแบบ การพัฒนาเกษตรยั่งยืนของชาวเขาบางแห่ง กลายเป็นแม่แบบสำคัญในการฟื้นฟูธรรมชาติและ ป่าต้นน้ำอย่างสำคัญ แม้แต่ตัวแบบของบุคคลคนเดียวอย่างกรณีของผู้ใหญ่วิบูลย์ที่แปดริ้ว หรือ ของป๊ะหรนที่สงขลาที่มีความหมายสำคัญที่ให้แรงบันดาลใจ ให้ผู้มารู้เห็นได้นำไปประยุกต์กับ ท้องถิ่นของตนเอง

รัฐที่ฉลาดจะจัดความสัมพันธ์กับเอ็นจีโออย่างเหมาะสม (และเอ็นจีโอก็เช่นเดียวกัน) ความแตกต่างมิใช่หมายถึงการเป็นศัตรูกัน แต่อาจจะหมายถึงความ หลากหลาย หมายถึงเผ่าพันธุ์ใหม่ที่พัฒนาปรับตัวอย่างเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ อาจจะ เป็นปรากฏการณ์สัญญาณบอกทิศทางในอนาคต เอ็นจีโอโดยทั่วไปมักจะ เป็นตัวแทนและ ปากเสียงของคนกลุ่มข้างน้อยหรือกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีแนวคิดที่แตกต่างหรือพบปัญหาจากการ

ดำเนินนโยบายของรัฐ ซึ่งสำหรับระบอบประชาธิปไตยแล้ว ส่วนน้อยก็มีความสำคัญ ลักวันหนึ่ง เขาอาจจะเป็นส่วนมากก็ได้ ถ้าหากรัฐสามารถใช้พลังของเอ็นจีโอได้ ปัญหาการจัดแย้งระหว่างเอ็นจีโอและหน่วยงานของรัฐก็จะลดน้อยลง แต่กลับเป็นการรวมพลังทั้งสองเข้าด้วยกัน ปัญหาในขณะนี้ก็คือความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันซึ่งทำให้เกิดการขัดแย้งและความไม่เข้าใจกันอยู่ตลอดเวลา

๕.๓.๓ ปัญหาการส่งเสริมการเกษตรบนพื้นที่สูง

จากการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมามีความก้าวหน้าจนสามารถสร้างความยอมรับในการส่งเสริมอาชีพของเกษตรกรในระดับหนึ่ง แต่ยังคงพบว่ามีปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานอยู่หลายประการ คือ

๑. ระดับความรู้ เกษตรกรบนที่สูงมีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำมาก ทำให้การรับรู้ในทุก ๆ เรื่องเป็นไปได้ช้ามาก
๒. ประสบการณ์ ทักษะ ในการทำการเกษตรในพืชใหม่ เช่น ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผัก มีน้อยมา ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ
๓. วิสัยทัศน์ ค่อการประกอบอาชีพเกษตรแบบปรมาณิตและการเกษตรแบบยั่งยืนมีน้อย เนื่องจากประสบการณ์เดิม ประกอบอาชีพด้านพืชไร่เป็นหลัก
๔. ภาษา เกษตรกรบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นชาวเขา มีภาษาพูดเฉพาะของตนเอง ประกอบกับมีพื้นฐานการศึกษาในระดับต่ำ ส่งผลให้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรมีการขาดตอน เกิดความคลาดเคลื่อนสูงมาก แม้จะมีการใช้ล่าม (เกษตรกรอาสาสมัครชาวไทยภูเขา)
๕. สังคม ความเชื่อ สภาพสังคมบนที่สูงส่วนใหญ่เป็นสังคมปิด ลักษณะความสัมพันธ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเดียวกันเท่านั้น ไม่ยอมรับบุคคลภายนอกชุมชน ลักษณะความเชื่อจะมีความเคารพ และเชื่อฟังในกลุ่มผู้นำของตนเองเท่านั้น
๖. สภาพพื้นที่ ส่วนใหญ่จะมีความลาดชัน ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ สภาพอุณหภูมิ ดินฟ้าอากาศค่อนข้างหนาว เป็นพื้นที่ห่างไกล ทุกันดาร การเกษตรส่วนใหญ่เป็นการเกษตรที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก

๕.๓.๔ ปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชน

ป่าชุมชนเป็นรูปแบบของการร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการรักษาพื้นที่

ป่าไม้เพื่อประโยชน์ของตนเอง เป็นการจัดการในระบบนิเวศน์ที่ทำให้คน ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่การพัฒนาป่าชุมชนยังต้องการปัจจัยสนับสนุนหลายประการในการเพิ่มความเข้มแข็งให้กับการดำเนินงานของป่าชุมชน เช่น

๑. การจัดหาที่ดินเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นที่ป่าชุมชน ชุมชนที่จำเป็นจะต้องพึ่งพาประโยชน์จากแหล่งป่าไม้ยังมีอีกมาก โดยเฉพาะชุมชนที่จัดตั้งมานาน ที่ดินได้เปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งเป็นที่ดินมีราคาแพง มีการแข่งขันในระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีอยู่เพื่อกิจการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ที่ดินอื่นที่มีอยู่ก็อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ที่สองข้างทาง คลองส่งน้ำ ฯลฯ การจัดหาที่ดินในการดำเนินงานจึงเป็นปัญหาและอุปสรรคในการที่จะขยายความต้องการป่าชุมชนไปยังหมู่บ้านที่ขาดแคลนไม้ แต่ไม่มีที่ดินที่จะนำมาใช้เพื่อการปลูกต้นไม้ที่มีรอบตัดฟันนาน

๒. การรักษาป่าไว้เป็นป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นแหล่งซบหน้า ป่าช้า ป่าดอนปู่ตา ป่าอภัยทาน ยังไม่มีระเบียบ และวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนในการกำหนดให้ราษฎรหรือองค์กรชาวบ้านซึ่งดูแลรักษาพื้นที่อยู่สามารถรักษาพื้นที่ไว้ตามวัตถุประสงค์ของตนเองที่ผ่านมาเป็นการอะลุ้มอล่วยของทางราชการ ในบางกรณีที่ดินที่ดังกล่าวเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือเขตต้นน้ำชั้น ๑ เอ ดังนั้น หากมีการกำหนดระเบียบและวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนจะเป็นผลให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้สามารถส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชาวบ้านให้สามารถคุ้มครองพื้นที่ป่าเหล่านี้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้เต็มที่

๓. การพึ่งพิงจากแหล่งป่าชุมชน ทั้งแบบพัฒนาและแบบดั้งเดิมน่าจะมีใช้เป็นการพึ่งพิงแต่เพียงระดับเพื่อการอยู่รอด ในขณะที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจได้เจริญเติบโตมากขึ้น ชุมชนในชนบทจำเป็นจะต้องพึ่งพิงป่าไม้มากขึ้น จึงจำเป็นจะต้องมีการจัดการป่าชุมชนในแนวใหม่ที่มุ่งจะยกระดับเศรษฐกิจของราษฎร ให้ราษฎรพัฒนาป่าชุมชนของหมู่บ้านให้เป็นแหล่งผลิตที่สามารถนำผลผลิตป้อนเข้าสู่ระบบแข่งขันในระบบเศรษฐกิจทั่วไป การจัดการป่าชุมชนจำเป็นจะต้องพัฒนารูปแบบให้สามารถเอื้ออำนวยให้ประชาชนสามารถผลิตผลจากป่าอันได้แก่ อาหาร สมุนไพร ของป่า เป็นต้น เพื่อการค้าได้มากขึ้น โดยที่ป่าจะไม่ถูกทำลายและให้ผลในระยะยาว

๔. ป่าชุมชนเป็นการดำเนินงานโดยองค์กรประชาชน ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกอีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากหน่วยงานของทางราชการ เนื่องจากชุมชนมีเป็นจำนวนมาก หลากหลายไปตามสภาพภูมิประเทศ เศรษฐกิจ

และสังคม มีความหลากหลายในการพึ่งพิงต่อเขตป่าไม้ หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรมป่าไม้จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ที่สามารถนำความรู้ด้านป่าไม้ไปสู่ประชาชนเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งในการพัฒนาตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐานของตนเอง การปรับปรุงหน่วยงานของกรมป่าไม้ในส่วนภูมิภาคในระดับอำเภอ ซึ่งเป็นหน่วยงานแรกของกรมป่าไม้ ในการให้บริการแก่ประชาชนในภูมิภาค ควรที่จะได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งเพื่อให้บริการทางด้านวิชาการป่าไม้ขั้นพื้นฐานแก่องค์กรชาวบ้านในท้องถิ่น และร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ในพื้นที่ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

๕. ในการพัฒนาป่าชุมชน จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นและองค์กรชาวบ้านในท้องถิ่น ดังนั้นผู้นำท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีบทบาทสูงในการนำไปสู่การพัฒนาป่าชุมชน การสร้างความเข้าใจของผู้นำดังกล่าวจะสามารถชักจูงให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน ในขณะที่เดียวกันองค์กรชาวบ้านเป็นผู้ที่สืบเนื่องแนวความคิดป่าชุมชนให้ กลุ่มเป้าหมายทั้ง ๒ กลุ่มนี้ ควรจะได้รับการพัฒนาความคิดทางด้านการจัดการป่าชุมชนอย่างถูกหลักวิชาการป่าไม้ โดยระบบการอบรม การสัมมนา และดูงาน เพื่อให้เกิดการร่วมมือในการพัฒนาป่าชุมชนตามแนวความคิดของการจัดการป่าของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน

๖. ในประเทศไทย ชุมชนยังไม่ได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการทำป่าชุมชนที่ทำก็ทำกันเองโดยความจำเป็นและโดยประเพณี หลายประเทศได้ก้าวหน้ากว่าไทยในเรื่องป่าชุมชน โดยมีการมอบอำนาจอย่างเป็นทางการ เช่น อินเดีย ฟิลิปปินส์ เป็นต้น

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ เกี่ยวกับกฎหมายและนโยบาย

๖.๑.๑ มาตรการในการนำเอาพื้นที่ป่าไม้ซึ่งถูกบุกรุกปิดล้อมครอบงำกลับคืนให้รัฐ

- ป่าไม้
- (๑) ตรวจสอบให้ปรากฏข้อเท็จจริงถึงสภาพและขอบเขตพื้นที่
  - (๒) ดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และราษฎรที่เกี่ยวข้องในการออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบ
  - (๓) เพิกถอนเอกสารสิทธิที่ออกโดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา ๖๑
  - (๔) เข้าไปจัดการฟื้นฟูอย่างเร่งด่วนหลังจากเอาผู้ปิดครอบงำออกจากเขตป่าไม้แล้ว

๖.๑.๒ เวนคืนที่จากผู้ที่ครอบงำที่ดินป่าไม้

การใช้ช่องโหว่ของกฎหมายมาเป็นประโยชน์เข้าครอบครองที่ดินหรือการใช้อิทธิพลต่าง ๆ เข้าครอบครองพื้นที่นั้นถือว่าเป็นการไม่ถูกต้อง รัฐควรจะเวนคืนที่ดินเหล่านี้เพื่อดำเนินการฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพป่าไม้ต่อไป สหรัฐอเมริกาได้ใช้วิธีการซื้อที่ดินคืนจากประชาชน แล้วดำเนินการปลูกป่าอย่างเร่งด่วน และสามารถแก้ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าและปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างได้ผลมาแล้ว

๖.๑.๓ แนวทางแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

๖.๑.๓.๑ แนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านนโยบาย

- (๑) ดำเนินการเร่งรัดให้กรมที่ดินทำการสำรวจ ส.ค.๑ ที่หลงเหลืออยู่อย่างจริงจัง และสามารถตรวจสอบได้
- (๒) การออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ ก.) โดยใช้ระวางภาพถ่ายทางอากาศ จะต้องให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่เกี่ยวข้องมาระวังแนวเขตป่าไม้ทุกครั้ง
- (๓) กรมป่าไม้จะต้องมีความพร้อมในการระวังแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ โดยให้ปรับระวางและอัตราส่วนแผนที่ให้เท่าเทียมกัน

- (๔) ควรใช้ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมาใช้ควบคุมในการออกเอกสารสิทธิ เช่น การใช้ภาพถ่ายดาวเทียม และภาพถ่ายในอดีต
- (๕) ควรจัดตั้งองค์กรกลาง ให้เกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้ เพื่อควบคุมการออกเอกสารสิทธิในที่ดินใหม่ มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยกันรับผิดชอบ
- (๖) นโยบายของรัฐ ต้องมีความชัดเจนในด้านการจัดที่ดินของรัฐให้กับราษฎร
- (๗) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมีจิตสำนึกในอันที่จะรักษาป่าไม้ในการที่จะปฏิบัติตามนโยบายต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย
- (๘) เมื่อมีการนำ ส.ค.๑ มาออกเอกสารสิทธิต้องส่งเรื่องให้กรมป่าไม้ตรวจสอบกับแผนที่ทางอากาศที่ได้ถ่ายไว้เป็นหลักฐานว่า เข้าถือครองก่อนหรือหลังการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือพื้นที่ป่าไม้อื่น ๆ ทุกครั้ง

๖.๑.๓.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาด้านกฎหมาย

- (๑) ควรรวบรวมกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องที่ยังใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ให้เป็นหมวดหมู่แล้วเวียนให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกฝ่ายทราบและถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด และควรมีการอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติให้มีความเข้าใจในตัวบทกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ อย่างสม่ำเสมอ
- (๒) ควรยกเลิกกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ผ่อนผันให้มีสิทธิครอบครองในที่ดินของรัฐ เพื่อขจัดปัญหาการอ้างสิทธิครอบครอง มาขออนุญาตออกเอกสารสิทธิ
- (๓) ควรจัดให้มีการสำรวจ ส.ค.๑ แล้วจัดทำบัญชีเปรียบเทียบ ส.ค.๑ ที่ได้นำไปเป็นหลักฐานเดิมในการออกเอกสารสิทธิแล้วให้ชัดเจน
- (๔) ควรออกกฎหมายเพื่อรวมองค์กรที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ดินเข้าเป็นกลุ่มองค์กรเดียวกัน
- (๕) ควรแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เอกสารสิทธิคุ้มครองผู้ว่าราชการจังหวัด และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมิต้องถูกฟ้องทั้งทางแพ่งและทางอาญาในกรณีที่ใช้อำนาจตามมาตรา ๖๑ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

๖.๑.๓.๓ แนวทางแก้ไขปัญหาทางด้านการบริหารราชการ

(๑) ต้องมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและชัดเจนในการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน

(๒) มีการตรวจสอบการปฏิบัติภายในหน่วยงานของตนเองเป็นระยะ ๆ ต้องจัดให้มีการฝึกอบรม สัมมนาปัญหาในทางปฏิบัติ และกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับอย่างสม่ำเสมอ

(๓) มีการตรวจสอบการปฏิบัติจากหน่วยงานภายนอกโดยให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ดินของรัฐตรวจสอบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานนั้น ๆ ได้

(๔) รัฐบาลจะต้องพยายามผลักดันให้มีการจัดตั้งหน่วยงานกลางที่ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องที่ดิน

(๕) จัดให้มีการฝึกอบรม สัมมนาเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

(๖) การออกโฉนดที่ดินตามมาตรา ๕๘, ๕๘ ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ควรจะต้องมีคณะกรรมการทำการตรวจสอบพิจารณาก่อนเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดลงนาม

(๗) รัฐบาลควรให้การสนับสนุนงบประมาณให้กรมที่ดินเร่งรัดการออก น.ส.๓. ให้เสร็จสิ้นทั่วราชอาณาจักรโดยเร็ว

๖.๑.๓.๔ แนวทางแก้ไขปัญหาด้านผู้มีอิทธิพลและอิทธิพล

อำนาจมืด

(๑) เร่งสร้างเสริมอุดมการณ์ ทศนคติ ค่านิยม และความซื่อสัตย์สุจริตแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐและราษฎร

(๒) ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรมีความเข้าใจในตัวบทกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์ในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้ชัดเจน

(๓) ดำเนินคดีแก่ผู้บุกรุกที่ดินของรัฐโดยเฉพาะพื้นที่ป่าไม้ทุกรายโดยเสียบขาดรวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ประพฤตินิยมชอบในการออกเอกสารสิทธิ

(๔) แก้ไขระเบียบ วิธีปฏิบัติ ในการออกเอกสารสิทธิหลากหลายประเภทตามกฎหมายเดิมให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และใช้มาตรการทางด้านภาษีกับผู้ครอบครองที่ดินจำนวนมาก ๆ

(๕) สร้างมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่รัฐโดยให้ความเป็นธรรมแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ชื่อสัตย์สุจริตอย่างจริงจัง เมื่อถูกกลั่นแกล้ง ถูกฟ้องคดี หรือถูกร้องเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ในการปกป้องดูแลที่สาธารณประโยชน์และป่าไม้

แนวทางแก้ไขนโยบายในเชิงปฏิบัติ

๑ กรณีเข้าบุกรุกทำลายป่าโดยไม่มีการขออนุญาตครอบครอง เช่น ลักลอบตัดไม้ ขุดตักลูกกรัง หิน ดิน กรวด ทราย ลักลอบระเบิดและข่อยหินและลักลอบทำเหมืองแร่โดยไม่ได้รับอนุญาต

แนวทางแก้ไข ปัจจุบันกำลังของเจ้าหน้าที่รัฐไม่เพียงพอในการตรวจสอบดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากแนวร่วมทั้งราษฎร องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และการปกครองส่วนท้องถิ่น อันได้แก่ สมาคมบาล โดยวิธีการดังกล่าวต่อไปนี้

- ส่งเสริมให้สมาคมบาลมีบทบาทในการอนุรักษ์ ตรวจสอบ ดูแล รักษาพื้นที่ป่าไม้ ในชุมชนของตนอย่างจริงจัง

- ให้ความรู้แก่ราษฎรในคุณสมบัติของพื้นที่ป่าไม้ด้านนิเวศน์วิทยา สร้างจิตสำนึกให้รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดูแล รักษาที่สาธารณประโยชน์

- ส่งเสริมบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับราษฎรในพื้นที่ป่าไม้ของชุมชน คานอำนาจนายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งปฏิบัติมิชอบ

๒ กรณีเข้าบุกรุกและยึดถือครอบครองชั่วคราว เช่น แผ้วถาง หรือเข้าทำประโยชน์โดยการปลูกพืชไร่ สร้างที่อยู่อาศัย

แนวทางแก้ไข แนวทางแก้ไขในกรณีนี้จะต้อง ดำเนินการโดยรีบด่วน ทั้งในนโยบายระดับสูงและระดับล่าง เช่น

- นโยบายระดับสูง รัฐจะต้องกำหนดแนวทางให้ชัดเจนในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ ทั้งในส่วนที่ยังเหลือสภาพอยู่ และส่วนที่ถูกบุกรุกเข้าไปยึดถือครอบครองแล้ว

- ใช้มาตรการทางกฎหมายในการจับกุมปราบปรามและสอบสวน ดำเนินคดีอย่างจริงจัง

- ส่งเสริมบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในการลดเงื่อนไขของกฎหมาย เพื่อให้ NGO ได้มีส่วนร่วมในบทบาทการอนุรักษ์มากขึ้น

- กำหนดบทบาทหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหามนุษกรุก และกฎหม้อย่างจริงจัง มิใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นครั้งคราว

- ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการควบคุมดูแล พื้นที่สาธารณะประโยชน์ และ เขตป่าไม้ ซึ่งกลับมาเป็นของรัฐอย่างจริงจัง เพื่อมิให้เกิดปัญหาซ้ำซาก

๓. กรณีเข้าบุกรุกและยึดถือครอบครองแบบถาวร โดยร่วมมือกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐออกเอกสารสิทธิครอบครองพื้นที่สาธารณะประโยชน์

แนวทางแก้ไข ต้องมีการตรวจสอบให้ปรากฏข้อเท็จจริงถึงสภาพและขอบเขตที่สาธารณะประโยชน์ เพื่อทราบพื้นที่ที่ถูกบุกรุกยึดถือครอบครอง มีการสอบสวนดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและราษฎรที่เกี่ยวข้องในการออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบตลอดจนการใช้อำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดหรืออธิบดี กรมที่ดิน ในการเพิกถอนเอกสารสิทธิที่ออกโดยมิชอบตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา ๖๑ ต่อไป

๔. แนวทางแก้ไขตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติ

(๑) กำหนดเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับป่าอนุรักษ์ให้ชัดเจน ปัจจุบันพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในรูปเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทั้งที่มีอยู่แล้ว และที่กำลังจะขอจัดตั้งขึ้นมาใหม่รวมร้อยละ ๑๒ ของพื้นที่ประเทศ หากผนวกพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ ที่อยู่ในเขตป่าสัมปทานหรือป่าสงวนแห่งชาติ เข้าไปแล้ว จะได้พื้นที่ป่าอนุรักษ์รวมร้อยละ ๑๘ แต่พื้นที่ป่าอนุรักษ์หากพิจารณาตามความเป็นจริงแล้ว ยังประกอบไปด้วยพื้นที่ที่ไม่ใช่ป่า เพราะฉะนั้นสิ่งที่จำเป็นในส่วนนี้คือจะต้องมีการปลูกเพิ่มเติม ป้องกันไฟป่าและอันตรายจากคน เพื่อให้เป็นไปในแนวทางนี้จำเป็นต้องให้ผู้กำหนดนโยบาย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ได้รับทราบถึงบทบาทของป่าอนุรักษ์ พยายามหลีกเลี่ยงการพัฒนาใด ๆ ที่จะทำลายป่าอนุรักษ์ ในการจัดป่าอนุรักษ์แต่ละแห่งควรมีการทำแผนหลักจัดการกับพวกบุกรุกอย่างเฉียบขาด นอกจากนี้ควรส่งเสริมการท่องเที่ยว และการสร้างความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติให้แก่ผู้มาเยี่ยมชม

(๒) พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ยังคงมีสภาพเป็นป่ามีน้อยกว่าร้อยละ ๑๐ คือ ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ในนโยบายป่าไม้แห่งชาติ การปลูกเสริมป่าธรรมชาติ (enrichment planting) อาจเป็นแนวทางที่ฟื้นฟูป่าเศรษฐกิจที่มีอยู่ หรือดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าลงในบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ป่าสงวนหรือตามบริเวณพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย

(๓) การเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่ขาดไปนั้น ทำให้โดยการปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ รัฐควรมีบทบาทสูงในการปลูกป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ มากกว่าปลูกป่าเศรษฐกิจ เนื่องจากข้อจำกัดในงบประมาณและระบบบริหาร รัฐวิสาหกิจควรมีบทบาทในการปลูกป่าเศรษฐกิจ เพราะรูปแบบของการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีเครื่องมือและกำลังคนมากพอ การปลูกป่าของเอกชนเป็นความหวังเพราะมีเงินทุนมาก เทคโนโลยีมีเพียงพอ ความพยายามและความตั้งใจมีมาก รัฐจะต้องให้สิ่งจูงใจกับเอกชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องวิชาการ การให้เช่าพื้นที่ป่า การกู้เงินดอกเบี้ยต่ำ และการออกกฎหมายที่ส่งเสริมการปลูกป่า

(๔) รัฐจะต้องสร้างโครงการวนศาสตร์ชุมชนเพื่อให้ชุมชนนั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องไม้ใช้สอย ก่อนที่จะมีการเข้าไปหักล้างถางพงในป่ามากขึ้น โดยให้ผู้คนในหมู่บ้านปลูกต้นไม้รอบที่อยู่อาศัย ในพื้นที่สวนดัดที่ว่างเปล่า ปลูกตามหัวไร่ปลายนา และปลูกในที่ชุมชน เช่น ในโรงเรียนหรือวัด

(๕) แนวคิดในการทำโครงการวนเกษตรเป็นเรื่องจำเป็นมาก ควรเน้นการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ มีการปลูกพืชเกษตรระหว่างแถวต้นไม้

(๖) รัฐควรมีความตั้งใจจริงในการแก้ไขปัญหาป่าไม้และการพัฒนาป่าไม้ ผู้บริหารไม่ควรเห็นแก่หุ้มนะตนเองหรือพรรคการเมืองของตนเอง ควรมีสายตายาวไกลและเห็นแก่ประโยชน์ของชาติเป็นหลัก เจ้าหน้าที่ควรร่วมมือแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง

(๗) รัฐควรประสานประโยชน์กับเอกชนที่ดำเนินธุรกิจทางป่าไม้ ไม่ควรทำลายบรรยากาศในการลงทุนทางอุตสาหกรรมไม้ ให้สิ่งจูงใจในการสั่งไม้จากต่างประเทศ แต่ควรกำหนดแผนที่จะเป็นไปในลักษณะนี้อีกนานเท่าใด และการชดเชยภายในประเทศจะเป็นไปในรูปแบบใด

(๘) รัฐควรสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า เช่น ป่าชุมชน ป่าใช้สอย เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่รัฐก็ควรให้การศึกษา และเพิ่มจริยธรรมแก่คนในท้องถิ่นด้วย

๕. แนวทางเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การ "ท่องเที่ยว" เป็นสาขา เศรษฐกิจที่ใช้วัตถุดิบน้อยที่สุด สร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) สูงที่สุด นำเงินตราต่างประเทศเข้าได้มากที่สุดในเวลานี้ที่ สุด พื้นฐานการผลิตก็เป็นขบวนการที่ง่ายที่สุด ทั้งยังเป็นสาขาเศรษฐกิจที่มีส่วนช่วยสร้างคุณภาพชีวิต (Quality of life) ให้มนุษย์ได้พัฒนาด้านจิตใจ และใช้เวลาว่างเพื่อเพิ่ม

คุณภาพสูงสุด อีกทั้งถูกต้องกับนิสัยใจคอของคนไทยที่สามารถทำกิจการให้บริการได้ดีเยี่ยม อีกด้วย

การท่องเที่ยวมี ๓ ลักษณะใหญ่ และอีก ๓ ลักษณะย่อย คือ

๑) การท่องเที่ยวเพื่อธรรมชาติ (Nature) ได้แก่ ป่า เขา ลำเนาไพร น้ำตก ชายทะเล เกาะแก่งต่าง ๆ

๒) การท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม (Architecture) ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าโดยมนุษย์ เช่น อาคาร โบสถ์ อนุสาวรีย์ วัดวาอาราม แม้กระทั่ง การก่อสร้างสาธารณูปโภค เช่น สะพานแขวน เขื่อน เป็นต้น

๓) การท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี (Culture) ได้แก่ กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ พิธีสงกรานต์ พิธีมาฆบูชา จรดพระนางคัล แห่งเวือ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังแยกลักษณะย่อย ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมไปอีก ได้แก่

๔) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Education) เช่น ทัศนศึกษา ต่าง ๆ

๕) การท่องเที่ยวเพื่อการเล่นกีฬา และพักผ่อน (Sports & Recreation)

๖) การท่องเที่ยวเพื่อเสริมธุรกิจ (Business & Conferences) เช่น การประชุมสัมมนาต่าง ๆ

การท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ (Nature) ได้รับความนิยมค่อนข้างมาก และได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นทุกปี ๆ ทั้งจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และชาวไทย

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง คือ ป่าและภูเขา ซึ่งจะอยู่ในเขต "ป่าไม้" และ "อุทยานทางธรรมชาติ" ต่าง ๆ

ความพยายามจะเร่งการท่องเที่ยวให้เจริญเติบโต ต้องสร้างความพร้อมในประเทศอย่างมั่นคงเสียก่อน คือ

(๑) เสริมสร้างสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกให้พร้อม

(๒) เสริมสร้างทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourist Resources)

ให้มากขึ้นและสอดคล้องกับความต้องการ

ถ้าไม่มีการศึกษาให้รอบคอบ ระบุประเภท กำหนดมาตรฐานที่จะต้องสร้างความสมดุลของการพัฒนาและอนุรักษ์ก็จะทำให้การใช้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ ถ้าจะเปิดป่าและอุทยานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเดี่ยว โดยจะเอาเงินทองอย่างเดี่ยว การท่องเที่ยวก็คงจะก่อปัญหาระยะยาวไว้ในที่สุด

(๓) นำแนวความคิดเรื่องความพร้อม และศักยภาพการรองรับของธรรมชาติ "Carrying Capacity" ของพื้นที่นั้น ๆ มาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำที่จะพัฒนาได้

โดยสรุปแล้ว การบำรุงรักษาป่าไม้กับการใช้ป่าเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ นั้น เป็นปฏิภาคซึ่งกันและกัน เพราะป่าไม้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน แต่กิจกรรมบางอย่างโดยเฉพาะด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว ต้องทำด้วยความรอบคอบ จัดการแยกสภาพของป่าออกให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ทั้งควรจะต้องให้นักอนุรักษ์เข้าร่วมวางแผนการใช้กิจกรรมนั้น ๆ อย่างรอบคอบอีกด้วย

๖. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

(๑) ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ทุกฉบับให้เป็นปัจจุบันและสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐโดยเร็วที่สุด เช่น คำนิยามของ "ป่า" ในพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ควรจะได้รับการแก้ไขให้ครอบคลุมต้นไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น

(๒) จัดทำแผนประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนทุกคนเกิดความรู้สึกว่าป่าไม้เป็นทรัพยากรของส่วนรวม

(๓) ปรับปรุงนโยบายการป่าไม้ใหม่ ให้เป็นหมวดหมู่และเหมาะสมกับสภาวะปัจจุบัน เป็นนโยบายที่สะท้อนตามความปรารถนาของสังคมไทยที่มีต่อป่าไม้ของชาติอย่างแท้จริง

(๔) ปรับปรุงองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับป่าไม้ ให้มีขีดความสามารถรองรับภารกิจ ตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติฉบับปรับปรุงใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ให้เน้นการปฏิบัติภารกิจตามที่ได้ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗

(๕) ออกกฎระเบียบควบคุมเครื่องมือที่สามารถใช้ในการตัดไม้ทำลายป่า เช่น เลื่อยยนต์ หรือเครื่องจักรกลใด ๆ ที่ใช้ในการทำไม้ แปรรูปไม้ ให้มีการจดทะเบียน และให้ผู้ที่มีสิทธิครอบครองต้องเป็นนิติบุคคลเท่านั้น หากเครื่องมือเหล่านี้ถูกนำไป

ใช้ในการตัดไม้ทำลายป่า ผู้ครอบครองต้องมีความผิดตามกฎหมายด้วย และแก้กฎระเบียบให้เจ้าพนักงานสามารถยึดเครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดไม้ทำลายป่า เช่น พาหนะ เครื่องจักรแปรรูปไม้

(๖) ปรับปรุงกฎหมายเพื่อลดช่องว่างผู้บุกรุกป่า โดยแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ในส่วนของการเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ และการใช้ประโยชน์ในป่าสงวนให้กระทำได้ โดยออกพระราชกฤษฎีกาเท่านั้น

(๗) ปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้อำนาจในการจับกุมลงโทษแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ โดยแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในส่วนอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานให้มีอำนาจจับกุมตักเตือนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้ความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะเมื่อประสบเหตุฝ่าฝืนกฎหมายซึ่งหน้า

(๘) ปฏิรูปที่ดินจากที่ดินของเอกชนเสียก่อนเพื่อกระจายการถือครอง และการใช้ประโยชน์จากที่ดินได้อย่างเต็มที่

(๙) ปรับปรุงกฎหมายปฏิรูปที่ดิน และกฎหมายการถือครองที่ดิน เพื่อกระจายการถือครองที่ดินให้แก่ประชาชนโดยทั่วถึงกัน และเพื่อป้องกันการบุกรุกป่าไม้ของราษฎรที่รับจ้างจากนายทุน โดยออกบทลงโทษที่รุนแรงที่นายทุนผู้จ้างวานหรือรับซื้อที่ดินที่ได้มาโดยไม่ถูกต้อง

(๑๐) ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ และ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ (เกี่ยวกับการผ่อนผันให้หน่วยราชการเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้) และ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ (เกี่ยวกับการกำหนดสภาพป่าเสื่อมโทรม)

(๑๑) ควรปรับปรุงอัตราภาษีที่ดิน ให้เป็นอัตราก้าวหน้าเพื่อป้องกันการกระจุกตัวของที่ดินอยู่ที่เจ้าของรายเดียว

(๑๒) ควรออกมาตรการเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าที่ชัดเจนและต่อเนื่อง และควรพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยการรักษাপ่า และการใช้วัสดุแทนไม้

(๑๓) ควรเร่งออกกฎหมายป่าชุมชน กฎหมายป่าต้นน้ำลำธาร และกฎหมายเขตอนุรักษ์เพิ่มเติม และปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่ให้เป็นปัจจุบัน และไม่ให้ขัดแย้งกัน อีกทั้งควรกำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนให้ชัดเจนด้วย

(๑๔) ให้เร่งศึกษาข้อตกลงและอนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประเทศไทย เช่น อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของอากาศ อนุสัญญาว่าด้วยการแผ่ขยายของทะเลทราย เป็นต้น

๖.๒ แนวทางแก้ไขนโยบายเชิงปฏิบัติ

การป้องกันรักษาป่าไม้ของชาติไว้ให้ได้ตามนโยบาย เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ หากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันอย่างจริงจังและจริงจัง เพื่อรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชาติ ที่ทุกคนทราบดีว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีพของคนไทย และให้เป็นประเทศแรกที่ได้รับการยกย่องในการอนุรักษ์ป่าไม้เขตร้อน เพื่อลดปฏิกิริยาเรือนกระจกของโลกอีกด้วยความร่วมมือนั้น ขอแต่เพียงทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีความสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างจริงจังต่อทรัพย์สินสมบัติของแผ่นดิน ต่อความอยู่รอดของคนไทย โดยต้องมีนโยบายที่แน่นอน มีองค์การรับผิดชอบเป็นรูปธรรม คัดเลือกบุคคลที่รับผิดชอบงานสำคัญ ยกย่องคนดีที่ปฏิบัติงานสำเร็จมีการประเมินผลทุกชั้นตอน เกิดปัญหาต้องแก้ไข มีผลงานต้องรายงานผลให้ประชาชนได้ทราบและเข้าใจ เมื่อป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้รับผิดชอบระดับรัฐบาล ระดับกระทรวง ระดับกรมที่เกี่ยวข้อง ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน รวมถึงผู้แทนราษฎรจะต้องร่วมกัน ทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหাপ่าไม้ให้บรรลุผลตามนโยบาย

๖.๒.๑ การป้องกันรักษาป่า

(๑) กำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอน แต่ละป่า แต่ละจังหวัด แต่ละภาค ให้ครบตามนโยบาย จัดให้มีเครื่องหมายแสดงแนวเขตป่าให้ชัดเจน รวมทั้งเขตการแบ่งโซนต่าง ๆ ด้วย

(๒) เร่งงานประชาสัมพันธ์ป่าไม้ ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักเรียนและประชาชน ให้เห็นคุณค่าประโยชน์ และโทษของการทำลายป่า

(๓) พื้นที่ป่าไม้ที่ครอบคลุม สิทธิครอบครองของนิติบุคคลหรือนุคคล ที่ออกโดยชอบ ควรเร่งรัดดำเนินการออกเสีย ส่วนผู้เข้าบุกรุกอยู่อาศัย หลังกำหนดเป็นพื้นที่ป่าไม้ จะต้องดำเนินการตรวจสอบ ทำทะเบียนรายชื่อ เนื้อที่ แสดงไว้ในแผนที่ เพื่อดำเนินการแก้ไข รายใดออกเอกสารสิทธิได้ ดำเนินการออกให้ ที่เหลือหาทางแก้ไขหรือใช้กฎหมาย

(๔) หลังจากการตรวจสอบแล้ว จะไม่มีการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าไม้อีกต่อไปโดยเด็ดขาด

(๕) เน้นปฏิบัติงานประชาสัมพันธ์ป่าไม้ ทางสื่อมวลชนทุกรูปแบบ ให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจ มองเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ บุคคลใดสร้างคุณประโยชน์กับป่าไม้ต้องยกย่อง บุคคลใดเอาประโยชน์โดยมิชอบต้องเผยแพร่พฤติกรรมให้ประชาชนได้ทราบเช่นกัน

(๖) หน่วยงานป่าไม้ พนักงานเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ได้รับการแต่งตั้ง ต้องมีความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบ ออกตรวจป่าไม้มิให้มีการบุกรุกทำลายเกิดขึ้นโดยเด็ดขาดหรือเกิดขึ้นต้องดำเนินการแต่เริ่มแรก มิใช่ทราบเมื่อป่าไม้ถูกทำลายนับพันไร่

(๗) ในการจัดการป่าไม้ไม่ว่าในรูปแบบใด จะเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ ปกิรูปที่ดิน ป่าชุมชน สวนป่า จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีส่วนได้รับประโยชน์จากป่าไม้ ในรูปแบบที่เหมาะสม การดำเนินงานที่ปิดกั้นมิให้ประชาชนได้รับประโยชน์นั้น ความสำเร็จเป็นไปได้ยาก

(๘) พื้นที่ป่าไม้ทุกตารางนิ้ว จะต้องมียุทธศาสตร์และเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบทั่วประเทศ และมอบหมายพื้นที่อย่างชัดเจน การวางโครงสร้างในลักษณะนี้ทำให้การบริหาร การจัดการ และประเมินผล ติดตามผลกระทำได้สะดวก โดยใช้สื่อสารทางวิทยุ หรือวิธีอื่นใดก็ได้

(๙) ผู้ใดกระทำความผิดกฎหมายว่าด้วยป่าไม้จะต้องได้รับโทษตามกฎหมายทุกรายโดยไม่เลือกปฏิบัติ

(๑๐) พื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุก ต้องปลูกไม้โตเร็ว หรือไม่มีค่าในช่วงฤดูฝนทันที ให้หน่วยงานรับผิดชอบพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการ เพราะเหตุเกิดในเขตรับผิดชอบ

(๑๑) การรังวัดซ่อมแนวเขตป่า ทำเครื่องหมายแนวเขตป่าควรรวให้หน่วยงานรับผิดชอบพื้นที่ร่วมดำเนินการ หรือจัดทำเอง จะทำให้การปฏิบัติงานประจำเป็นไปอย่างรวดเร็ว

(๑๒) จัดหลักสูตรการสอนทรัพยากรป่าไม้ในชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษา เพื่อปลูกฝังให้เกิดใจรักต้นไม้ รักป่าไม้ ตั้งแต่เบื้องต้น และเมื่อนักเรียนผ่านชั้นเรียนจะต้องปลูกไม้ยืนต้นคนละต้นด้วย

(๑๓) ในการประกวดหมู่บ้าน ควรจัดให้มีคะแนนปลูกต้นไม้ด้วย

(๑๔) ในงานพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับวันสำคัญของทางราชการ ควรจัดให้มีการปลูกต้นไม้ ทั้งในภาคราชการ รัฐวิสาหกิจ วัด โรงเรียน

(๑๕) ขอความร่วมมือสื่อมวลชน ให้ออกข่าวกระตุ้นให้คนในชาติ
ช่วยกันรักษาป่า ช่วยกันปลูกต้นไม้ให้เพิ่มมากขึ้น

(๑๖) ควรนำระบบตรวจสอบสภาพสิ่งแวดล้อมมาใช้อย่างเต็มที่
เช่น มีการใช้ดาวเทียมตรวจสอบสภาพป่าไม้อยู่เป็นระยะ ๆ เป็นต้น

๖.๒.๒ เสริมสร้างสมรรถนะของเจ้าหน้าที่

(๑) อบรม และติดตามอย่างต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่
ห่างไกลเป็นเวลานาน ๆ อาจจะตามไม่ทันกับความก้าวหน้าด้านวิทยาการที่จะเอาไป
ประยุกต์ปรับปรุงพัฒนางานที่ตนรับผิดชอบ จำเป็นที่จะต้องให้มีโอกาสรับการอบรมและแนะนำ
ความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันสมัยอยู่ทุกเวลา ผู้บังคับบัญชาต้องติดตามผลความ
ก้าวหน้าทุกระยะ เวลาที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง

(๒) เสริมสร้างอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน บรรดาเครื่องมือเครื่องใช้
เช่น ยานพาหนะ เครื่องทุนแรงในการปรับปรุงพื้นที่ เครื่องมือการป้องกันภัยจากแมลงหรือ
ไฟป่า เครื่องมือปราบวัชพืช จะต้องให้มีหรือจัดหาให้พอเหมาะพอควร เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้
ใช้ดำเนินการได้สะดวกและประหยัดเวลา

(๓) สร้างทางให้ใช้ได้ทุกฤดูกาล ทางภายในและทางที่จะเชื่อมโยง
ติดต่อกับโลกภายนอก ควรจัดสร้างให้สามารถใช้ได้ทุกฤดูกาล เพื่อสะดวกต่อการตรวจ การดูแล
รักษาและการป้องกันทั้งจากภัยธรรมชาติและจากมนุษย์ได้ อีกทั้งเจ้าหน้าที่สามารถออกมาติดต่อ
ธุรกิจอื่น ๆ ได้รวดเร็ว

(๔) สับเปลี่ยนหน้าที่ในเวลาอันควร การอยู่ในที่ทุรกันดาร
เป็นเวลานาน ๆ หลายปีนั้น ทำให้รู้สึกว่าคุณท้อทั้ง หหมดโอกาสที่จะเติบโตทางชีวิตราชการ
ทำให้เกิดความจำเจ ซ้ำซาก ซินชา ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่มาก ฉะนั้น
ควรได้มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้เป็นระบบ

(๕) สร้างขวัญกำลังใจ และเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงาน
ของพนักงานเจ้าหน้าที่ โดยการสนับสนุนด้านรายได้ สวัสดิการ และเพิ่มอัตราค่าจ้างแก่พนักงาน
เจ้าหน้าที่ให้เหมาะสมกับพื้นที่ป่าไม้ที่จะต้องดูแลรับผิดชอบ

(๖) ไม่เพิกเฉยที่จะให้รางวัลหรือลงโทษ ถ้าสามารถดำเนินงาน
ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมายหรือดีกว่าที่คาดไว้ ก็ควรมีสติได้รับการพิจารณาความดีความชอบ
เป็นพิเศษ และหากทำให้เกิดความเสียหายแก่ทางราชการก็ควรถูกพิจารณาโทษเช่นกัน

๖.๒.๓ ป้องกันไฟป่าให้ได้ผล

(๑) หลีกเลี่ยงปลูกพืชที่มีน้ำมันในตัวเอง พืชที่มีน้ำมันในตัวเองหรือที่ติดไฟง่าย เช่น สนเขา บุคาลิปตัส เสม็ด และไม้ไผ่ เป็นเชื้อเพลิงอย่างดี และมักเป็นต้นเหตุให้เกิดไฟป่าตามธรรมชาติอันเนื่องมาจากการเสียดสีกันเองเมื่อมีลม ทำให้ไฟลุกขึ้นอย่างรุนแรงยากแก่การที่จะดับลงได้ง่าย ๆ

(๒) เข้มงวดในการชิงเผาถ้าจำเป็น ในป่าหรือสวนป่าบางแห่งที่ล่อแหลมต่ออันตรายจากไฟป่า ควรจะได้ทำการชิงเผาเสียก่อนตั้งแต่ในช่วงที่หญ้าหรือเชื้อเพลิงอื่น ๆ ยังไม่แห้งมากนัก

(๓) เข้ากับชาวบ้านหรือคนในท้องถิ่น ๆ ไปได้ ประชาชนที่อยู่ในบริเวณหรือรอบบริเวณป่า หรือสวนป่าย่อมมีอิทธิพลต่อการป้องกันหรือการเผาป่าเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นเจ้าหน้าที่จะต้องให้เวลากับการเข้าไปคลุกคลีสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านดังกล่าวให้ได้

(๔) เสริมสร้างหน่วยผจญเพลิงให้มีศักยภาพสูง หน่วยผจญเพลิงจะต้องประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ที่มีความสำนึก มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่สูง มีเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผจญเพลิงให้พอและเหมาะสมกับสภาพท้องที่ รวมทั้งหาแนวร่วมจากประชาชน

๖.๒.๔ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

(๑) เร่งดำเนินการปลูกป่า โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นอันดับแรก รวมทั้งสร้างสิ่งจูงใจและส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและรักษาป่าไม้ เป็นต้นทำให้เอกชนปลูกสร้างสวนป่าในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้มีสภาพดีขึ้นโดยเร็ว

(๒) ส่งเสริมและควบคุมให้มีการใช้ที่ดินตามมาตรการและข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์ที่ดินตามชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่กำหนดไว้

(๓) ควรจัดทำแผนปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้ รวมทั้งให้การสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและอัตราค่าจ้างเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

(๔) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ทั้งในเขตพื้นที่คุ้มครองและนอกเขตพื้นที่คุ้มครอง กรมป่าไม้ต้องเปลี่ยนแนวความคิดในการดำเนินงาน เป็นการให้ราษฎรหรือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ได้มีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรป่าไม้ต่อไป เช่น เป็นไกด์พำนักท่องเที่ยวเดินป่า ทำของที่ระลึกขาย จ้างเป็นแรงงานในการปลูกป่า เป็นต้น

(๕) การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้จำเป็นจะต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาชนบท โดยจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาชนบทรายล้อมพื้นที่โดยรอบบริเวณอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ เพื่อพัฒนาให้ราษฎรที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวมีฐานะความเป็นอยู่หรือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(๖) ควรปรับปรุงโครงสร้างของกรมป่าไม้ โดยเน้นงานด้านการอนุรักษ์ของกรมป่าไม้ เช่น การอนุรักษ์ต้นน้ำ การอนุรักษ์สัตว์ป่า และการอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ ตลอดจนไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ที่อยู่ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ในด้านการอนุรักษ์สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

(๗) ผู้ว่าราชการจังหวัดควรมีบทบาทสำคัญในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ผู้ว่าฯ จำเป็นจะต้องมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบเกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในจังหวัดของตนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม เพื่อรักษาความสมดุลย์ตามธรรมชาติ

(๘) เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากป่ามากขึ้น เช่น สามารถเข้ามาเก็บหาของป่า เช่น พืช เห็ด ผลไม้ป่า หน่อไม้ ผึ้ง ชีค้ำงคาว ใบตอง ไม้ไผ่ หวาย เปลือกไม้ ฯลฯ โดยรัฐคอยอำนวยความสะดวกภายใต้ข้อกำหนดที่เหมาะสมยิ่งขึ้น หรือให้เข้ามาร่วมทำประโยชน์ในพื้นที่โดยที่ไม่ทำลายป่าหรือสภาพป่า

(๙) ส่งเสริมให้มีการใช้ไม้อย่างประหยัด เช่น ใช้ในรูปไม้อัด ไม้ประกอบ ไม้ยาง ไม้วิทยาศาสตร์ หรือมีการอาบน้ำยาเพื่อให้ไม้มีอายุการใช้งานให้ยาวนานยิ่งขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการใช้วัตถุอื่นแทนไม้ในบางส่วนของสิ่งปลูกสร้าง เช่น พลาสติก เหล็ก อลูมิเนียม กระจก ซีเมนต์ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

(๑๐) จำแนกประเภทที่ดินให้ชัดเจน เช่น ที่ป่า แหล่งต้นน้ำ ที่อยู่อาศัย ที่ปลูกพืชเกษตร แหล่งอุตสาหกรรม ฯลฯ ประชาชนจะอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนซึ่งง่ายแก่การคุ้มครอง และสนับสนุน การปรับปรุงพื้นที่หรือการเข้าดำเนินงานของรัฐจะสะดวกรวดเร็ว

๖.๒.๕ การรักษาป่าอนุรักษ์

๖.๒.๕.๑ ป่าอนุรักษ์ที่มีสภาพดี

(๑) ป้องกันรักษาป่าอนุรักษ์ที่มีสภาพดีอย่างเข้มงวดกวดขัน ให้ปราศจากการบุกรุกทำลายป่าอย่างเด็ดขาด

(๒) ป่าอนุรักษ์ที่มีสภาพดีที่อยู่ใกล้พื้นที่เสื่อมโทรมอื่น ควรวางมาตรการป้องกันไฟป่าเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่า ป่าที่สมบูรณ์จะมีปัญหาไฟป่าน้อยก็ตาม แต่บริเวณริมป่าอาจได้รับอันตรายจากไฟป่าได้ง่าย

(๓) ส่งเสริมให้มีการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติให้เหมาะสม ทั้งปริมาณและความหลากหลายของพันธุ์ไม้

๖.๒.๕.๒ ป่าอนุรักษ์ที่เสื่อมโทรม

(๑) ปลุกป่าให้ปกคลุมพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เสื่อมโทรม

ในรูปการใช้ไม้หลายชนิด (mixed cultivation) ชนิดไม้ที่ปลูกควรเป็นไม้ในท้องถิ่น และให้ประโยชน์ ในด้านอนุรักษ์ตามวัตถุประสงค์มากที่สุด หากเป็นไปได้ ควรคำนึงถึงคุณภาพทางพันธุศาสตร์ของไม้ที่ใช้ปลูกจะต้องวางมาตรการในการควบคุมงานปลูกป่าอย่างเคร่งครัด ในด้านการวางแผน การติดตามผล การตรวจสอบผลและการประเมินผล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการปลูกป่าได้ผลอย่างแท้จริง

(๒) ป้องกันการเข้าไปบุกรุก ยึดครอง ของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ที่ผิดกฎหมายอย่างเคร่งครัดเสียบบลัน

(๓) ป้องกันมิให้เกิดไฟป่า ถึงแม้ว่าไฟป่าส่วนใหญ่จะเกิดจาก คนจุดก็ตาม

(๔) ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจ และร่วมกันรณรงค์ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การแก้ไขปัญหาระยะสั้น

(๑) ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและป่าไม้ในหมู่ชนทุกเพศทุกวัยทุกระดับ การศึกษา ทุกฐานะและทุกชนชั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำและผู้บริหารของประเทศต้องกระทำ ตนเป็นตัวอย่างที่ดี และกิจกรรมดังกล่าวจะต้องดำเนินอย่างต่อเนื่อง

(๒) ส่งเสริมการนำเข้าไม้ และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ทำจากไม้ของต่างประเทศ โดยการลดภาษีนำเข้าในอัตราต่ำ หรืออาจงดเก็บภาษี

(๓) ห้ามขยายเขตพื้นที่ทำการเกษตร เข้าไปในเขตพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นเขตต้นน้ำ ลำธารและเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า

(๔) หยุดส่งเสริมการทำกินของราษฎรในเขตพื้นที่ป่าที่เป็นต้นน้ำลำธารและพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ ผู้ที่อยู่ในเขตเหล่านั้นควรออกมารับการศึกษา รักษาพยาบาลหรือรับบริการของรัฐนอกเขตอนุรักษ์หรือเขตต้นน้ำลำธารเท่านั้น

(๕) มีมาตรการควบคุมการดำเนินงานของโรงเลื่อยไม้ให้ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด

(๖) กำหนดนโยบายและกำหนดหน้าที่ที่แน่ชัดแก่หน่วยงานทุกหน่วย โดยเฉพาะกองทัพ และรัฐวิสาหกิจทุกแห่งให้ร่วมมือกันรับผิดชอบในการป้องกันรักษาป่าไม้ในเขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่าทุกแห่ง

การแก้ไขปัญหาระยะปานกลาง

(๑) ส่งเสริมการศึกษาวิจัยโรคและแมลงศัตรูต่าง ๆ ของต้นไม้รวมทั้งการบำรุงรักษาป่าไม้

(๒) ส่งเสริมการใช้ไฟฟ้า แก๊ส น้ำมัน ถ่านหิน แทนการใช้ไม้ฟืน ถ่าน ในการหุงหาอาหาร และทำความร้อนต่าง ๆ ในบ้านเรือนและในการอุตสาหกรรมบางชนิด

(๓) กำหนดสิทธิการถือครองพื้นที่ดินในแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสม กำหนดภาษีที่ดินไว้ให้สูงมาก ๆ สำหรับผู้ที่มีพื้นที่มากกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

(๔) ป้องกันและควบคุมการปล่อยครึ้นจากโรงงานผลิตพลังงานและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีแก๊สพิษหลายชนิดรวมทั้งฝุ่นละออง ที่เป็นอันตรายเพราะเมื่อรวมกับความชื้นเป็นฝนตกลงมาจะมีสภาพเป็นฝนกรด (Acid rain) สามารถทำลายป่าไม้อย่างกว้างขวาง

(๕) ส่งเสริมการทำงานของธนาคารเก็บพันธุ์กรรมของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๖) จัดทำโครงการปรับปรุงความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อเพิ่มผลผลิตอาหารในระยะยาว

(๗) ผลักดันชนกลุ่มน้อยจากต่างประเทศให้ออกนอกประเทศ และควบคุมการหลั่งไหลของชนกลุ่มน้อยอย่างใกล้ชิดทั้งทางตรงและทางอ้อม วางแผนควบคุมจำนวนประชากรชาวเขาซึ่งมีอัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยสูงกว่าประชากรของประเทศ

๖.๓ เกี่ยวกับประชาชน

๖.๓.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชน

การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งหมดจะปล่อยไว้ให้หน่วยราชการ และเจ้าหน้าที่ เป็นผู้ติดตามดูแลอย่างในอดีตที่ผ่านมาไม่ได้อีกแล้ว เพราะการร่อยหรอและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมในทุกขั้นตอนมีหลายฝ่ายเกี่ยวข้อง และผลของการเสื่อมโทรมก็ตกแก่ประชาชนโดยส่วนรวม ดังนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ทั้งรับรู้การเปลี่ยนแปลง สาเหตุของการเสื่อมโทรม ปัญหาที่เกิดขึ้นกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้อง และแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันแก้ไข และป้องกันมิให้ปัญหาเกิดขึ้นได้อีก การดำเนินงานให้เกิดความรับรู้ดังกล่าว จึงควรประสานความร่วมมือ ให้ความสนับสนุนและส่งเสริมให้ภาคเอกชน สื่อมวลชน สถาบันการศึกษาและองค์การพัฒนาเอกชนด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและส่วนกลาง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาแก่ประชาชน

(๑) ขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็คือการให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านระบบนิเวศ ทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ และโครงการพัฒนาในภูมิภาคต่าง ๆ จะต้องเปิดเผยต่อสาธารณะให้ได้ทำความเข้าใจและแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่จัดทำขึ้น ผู้แทนหน่วยงานที่เป็นเจ้าของโครงการต้องเปิดโอกาสให้มีการซักถามข้อข้องใจอย่างเสรี

(๒) การเตรียมผู้ปฏิบัติให้มีความพร้อมที่จะดำเนินงานให้สอดคล้องกับกระแสการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมีมากขึ้น เพื่อให้มีรายละเอียดเพียงพอในเนื้อหาของโครงการ มีการสื่อความหมายอย่างถูกต้องและที่สำคัญมีความต้องการอวกาศฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการและกิจกรรม และจะต้องมีความสามารถในการสร้างความเข้าใจ ให้การศึกษาในการรักษาสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) เมื่อได้มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและแผนการดำเนินงานที่มีความโปร่งใสในหน่วยงานรัฐและ เอกชน และได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องแล้ว การมีส่วนร่วมที่สำคัญในขั้นตอนต่อไป ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยวิธีการต่าง ๆ นับตั้งแต่การลงประชามติ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการ และวิธีการในขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการนั้น ๆ

๖.๓.๒ การพัฒนาองค์กร เอกชน

ในรอบปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้มีการประชุมสัมมนาที่น่าสนใจหลายครั้งของทั้งเอ็นจีโอและองค์กรของรัฐ ในการประชุมสัมมนาเอ็นจีโอ เมื่อราวเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้มีการทบทวนบทบาทและแนวทางการทำงานของเอ็นจีโออย่างกว้างขวาง ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ชี้ถึงบทบาทของเอ็นจีโอตอนหนึ่งว่า "อย่าอยู่คนเดียว เพราะปัจเจกบุคคลไม่สร้างพลัง การจัดการองค์กรเป็นสิ่งจำเป็น ต้องมีการรวมตัวกันระหว่างเอ็นจีโอกับชาวบ้าน เพราะทั้งสองส่วนไม่ค่อยมีเงิน แต่คนซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคม จะทำให้มีพลังการจัดการ"

(๑) เอ็นจีโอต้องสร้างความเข้าใจให้กับคนในวงการอื่นว่าเอ็นจีโอเป็นพลังส่วนหนึ่งในสังคม อย่าให้พลังถูกมองผิด ๆ ต้องสร้างมิตรให้ได้

(๒) เอ็นจีโอต้องคุยกับนักการเมืองและผู้มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ให้มีโอกาสร่วมงานกันอย่างเป็นรูปธรรม

(๓) หน่วยงานราชการจะเป็นเพื่อนที่ดีของเอ็นจีโอ โดยเฉพาะที่อยู่ชนบท เอ็นจีโออาจจะเริ่มต้นสร้างพันธมิตรด้วยโครงการที่สามารถเชื่อมและช่วยกันได้

(๔) แนวทางในการแก้ปัญหาทั้งทางสังคมและการเมืองต้องสัมพันธ์สอดคล้องกันโดย ให้มีการระดมสรรพกำลังจากทุกส่วนของสังคม ในการแก้ไขปัญหาอย่างกว้างขวางที่สุด ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

(๕) สร้างความเข้มแข็งของโครงสร้างพื้นฐานทางการเมือง โดยการส่งเสริม และสนับสนุนให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง สามารถปกครองและจัดการบริหารในชุมชนของตนได้ มีความรู้ความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ในระบอบประชาธิปไตย

ใบแทรก

เอกสารประกอบการพิจารณารายงาน
ของ
คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา

เนื่องจากรายงานของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม เรื่อง ผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิต ในส่วนของภาคผนวก ในหน้าที่ ๖๘, ๖๙, ๗๐, ๗๑, ๘๔, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘ และ ๑๖๖ มีข้อความไม่ชัดเจน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสะดวกและมีความชัดเจนยิ่งขึ้นต่อการพิจารณารายงานฉบับดังกล่าว จึงขอใช้เอกสารท้ายนี้แทน โดยเฉพาะในส่วนดังกล่าวต่อไป

กองกรรมาธิการ
สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

ตารางที่ 2.9
บัญชีรูป น.ส. 3 ก. ค่าเช่าป่าไม้

ที่	จังหวัด	ค่าเช่าป่าสงวนแห่งชาติ				ค่าเช่าป่าไม้การของชาติ				รวม
		จำนวนรูปป่า เค็มแปลง	มูลค่า เนื้อที่	มูลค่า บางส่วน	มูลค่า เนื้อที่	จำนวนรูปป่า เค็มแปลง	มูลค่า เนื้อที่	มูลค่า บางส่วน	มูลค่า เนื้อที่	
1.	ลำปาง	16	27	525-2-50	65	192-0-09	-	-	-	-
2.	น่าน	16	170	4,371-1-59	62	1,565-3-26	2	203-1-35	-	17,344
3.	น่าน	19	82	1,767-2-07	74	1,033-0-80	-	-	-	-
4.	น่าน	38	393	18,244-2-87	13	278-1-65	32	17,863-0-40	161	2,207-0-02
5.	น่าน	18	93	1,577-3-12	54	644-2-50	-	-	-	-
6.	น่าน	60	565	8,152-3-15	184	2,565-0-32	23	7,798-0-73	55	1,427-3-44
7.	น่าน	32	174	3,318-3-14	33	528-2-89	1	43-0-60	-	-
8.	น่าน	13	102	975-0-99	33	280-1-93	-	-	-	-
9.	น่าน	7	205	6,350-3-83	63	1,436-3-77	-	-	-	-
10.	น่าน	63	1,675	34,438-0-07	218	3,894-3-78	-	-	-	-
11.	น่าน	20	123	2,371-1-97	17	361-2-36	-	-	-	-
12.	น่าน	-	-	-	-	-	4	370-2-50	6	80-0-40
13.	น่าน	29	244	4,298-0-30	89	1,213-1-90	6	266-1-00	30	413-3-00
14.	น่าน	55	716	17,626-2-30	167	2,609-1-40	10	5,320-3-02	17	186-1-30
15.	น่าน	36	500	6,853-0-85	38	272-3-57	30	26,008-2-85	148	1,142-3-63

บัญชีรูป ม.ส. 3 ก. ล้ำของป่าใช้-

ที่	จังหวัด	ล้ำของป่าสงวนแห่งชาติ				ล้ำของป่าอนุรักษ์ของชาติ				หมายเลข-	
		ระหว่าง รูปถ่าย เคมแปลง	ล้ำ เนื้อที่	ล้ำ บางส่วน	ล้ำ เนื้อที่	ระหว่าง รูปถ่าย เคมแปลง	ล้ำ เนื้อที่	ล้ำ บางส่วน	ล้ำ เนื้อที่		
16.	กำแพงเพชร	7	250	187-0-93	10	95-1-62	-	-	-	-	-
17.	อุทัยธานี	15	427	5,646-2-56	14	80-0-08	-	-	-	-	-
18.	พิษณุโลก	62	237	3,482-1-29	255	1,422-1-74	3	588-1-30	11	187-0-97	
19.	พิจิตร	10	2	6-1-25	38	81-0-75	-	-	-	-	
20.	เพชรบูรณ์	59	1,299	22,055-0-87	204	1,413-3-48	4	1,142-3-49	17	186-2-79	
21.	อุตรดิตถ์	125	1,501	12,653-0-39	459	3,496-0-79	76	7,229-0-19	222	1,118-0-52	
22.	น่าน	20	142	400-2-34	14	42-1-26	32	4,519-1-87	89	365-2-79	
23.	ตาก	5	13	59-3-93	33	146-2-19	40	3,186-2-80	150	834-1-01	
24.	เชียงใหม่	182	1,254	1,634-3-19	598	420-1-87	387	15,028-0-51	1,123	1,874-2-61	
25.	ลำพูน	58	289	1,105-2-41	251	1,235-3-76	111	10,972-0-73	476	2,512-2-76	
26.	ลำปาง	183	3,371	11,082-3-96	465	711-2-07	7	709-0-28	6	25-3-08	
27.	สุโขทัย	-	-	-	-	-	91	17,408-3-47	142	698-2-80	
28.	เชียงใหม่	76	340	1,391-1-05	242	1,414-3-76	163	12,147-1-61	764	4,538-3-50	
29.	พะเยา	64	2,450	9,812-2-31	256	1,817-1-37	59	25,289-1-97	102	634-0-33	
30.	แม่ฮ่องสอน	19	174	587-2-70	69	115-0-00	-	-	-	-	

บัญชีสรุป พ.ศ. 3 ก. ลำดับปลายี่-

ที่	จังหวัด	ค่าเช่าป่าสงวนแห่งชาติ				ค่าเช่าป่าไม้การของชาติ				หมายเหตุ	
		ระหว่าง รูปถ่าย	มูลค่า โฉนด	มูลค่า บางส่วน	มูลค่า โฉนด	ระหว่าง รูปถ่าย	มูลค่า โฉนดแปลง	มูลค่า โฉนด	มูลค่า บางส่วน		
16.	กำแพงเพชร	7	250	187-0-93	10	95-1-62	-	-	-	-	-
17.	อุทัยธานี	15	427	5,646-2-56	14	80-0-08	-	-	-	-	-
18.	พิจิตร	62	237	3,482-1-29	255	1,422-1-74	3	588-1-30	11	187-0-97	
19.	พิจิตร	10	2	6-1-25	38	81-0-75	-	-	-	-	
20.	เพชรบูรณ์	59	1,299	22,055-0-87	204	1,413-3-48	4	1,142-3-49	17	186-2-79	
21.	อุตรดิตถ์	125	1,501	12,653-0-39	459	3,496-0-79	76	7,229-0-19	222	1,118-0-53	
22.	น่าน	20	142	400-2-34	14	42-1-26	32	4,519-1-87	89	365-2-79	
23.	ตาก	5	13	59-3-93	33	146-2-19	40	3,186-2-80	150	834-1-01	
24.	เชียงใหม่	182	1,254	1,634-3-19	598	420-1-87	387	15,023-0-51	1,123	1,874-2-61	
25.	ลำพูน	58	289	1,105-2-41	251	1,235-3-76	111	10,972-0-73	476	2,512-2-76	
26.	ลำปาง	183	3,371	11,082-3-96	465	711-2-07	7	709-0-28	6	25-3-08	
27.	สุโขทัย	-	-	-	-	-	91	17,408-3-47	142	698-2-80	
28.	เชียงใหม่	76	340	1,391-1-05	242	1,414-3-76	163	12,147-1-61	764	4,538-3-50	
29.	พระยา	64	2,450	9,812-2-31	256	1,817-1-37	59	25,289-1-97	102	634-0-33	
30.	แม่ฮ่องสอน	19	174	587-2-70	69	115-0-00	-	-	-	-	

บัญชีสรุป ม.ส. 3 ก. ลำดับตามลำดับ

ที่	จังหวัด	ลำดับตามวงแหวนแห่งชาติ				ลำดับตามความยาวของชาติ				หมายเหตุ		
		วงกว้าง รูปถ่าย เต็มแปลง	เมือง เมือง	ลำ ลำ บางส่วน	เมือง เมือง	วงกว้าง รูปถ่าย เต็มแปลง	เมือง เมือง	ลำ ลำ บางส่วน	เมือง เมือง			
47.	ยโสธร	203	752	10,597-0-43	460	7,413-1-43	45	1,318	2,776-0-76	394	3,307-1-12	
48.	สุราษฎร์ธานี	10	226	3,453-2-97	86	1,424-1-77	-	-	-	-	-	
49.	ชุมพร	98	1,013	15,991-3-98	520	3,214-0-58	63	581	10,970-0-36	286	1,711-0-02	
50.	ระนอง	32	201	1,285-2-58	23	178-0-09	36	247	3,418-1-05	81	842-2-01	
51.	นครศรีธรรมราช	146	2,863	24,963-0-45	965	12,038-1-98	2	17	30-2-80	10	73-3-16	
52.	กระบี่	251	3,421	41,283-0-98	1,491	19,571-3-86	6	19	170-1-26	27	107-2-00	
53.	ภูเก็ต	69	1,504	11,303-3-19	467	3,850-1-86	68	1,495	10,853-0-43	464	3,864-2-69	
54.	พังงา	176	1,686	20,554-0-54	706	8,216-2-47	20	488	173-1-86	94	385-3-95	
55.	สงขลา	75	1,330	753-3-80	469	1,186-3-25	-	-	-	-	-	
56.	ตรัง	108	1,143	15,537-0-95	634	8,995-1-38	-	-	-	-	-	
57.	พัทลุง	74	1,108	2,831-3-75	700	1,984-0-76	11	351	2,943-2-06	66	-	
58.	สตูล	44	947	7,587-0-02	265	1,718-2-65	28	89	891-0-04	124	664-1-17	
59.	ปัตตานี	6	14	-	19	4-0-00	17	1,146	2,965-0-16	392	1,096-3-84	
60.	ยะลา	13	137	376-1-45	70	741-1-40	-	-	-	-	-	
61.	นราธิวาส	4	339	2,325-0-10	104	393-1-85	5	175	588-2-17	57	149-0-08	
รวม 61 จังหวัด		4,442	63,036	615,407-1-22	17,676	191,866-2-29	2,550	81,650	541,508-2-80	8,571	73,948-3-31	

งานจัดพิมพ์ของรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 - กันยายน 2537
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ภาค/จังหวัด	มูลค่า เงินบาท	ผลงานจัดพิมพ์		ผลงานจัดพิมพ์																	
		ผลงานจัดพิมพ์		ปีงบประมาณ 2536		ปีงบประมาณ 2537 (ก.บ. 37)		ปีงบประมาณ 2537 (ก.บ. 37)													
		ปี	บาท	ปี	บาท	ปี	บาท	ปี	บาท												
	ประเภทการพิมพ์ ปฏิรูปที่ดินระหว่าง ปี 18-37																				
รวมทั้งสิ้น		23,777,209	14,846,242	774,079	3,302,287	181,270	4,536,724	230,934	7,007,251	161,375											
ภาคกลาง		3,728,365	1,952,513	89,147	640,394	28,382	724,080	28,782	586,039	23,123											
1. กาญจนบุรี		1,476,470	281,805	14,391	135,311	7,354	81,355	4,167	64,639	2,876											
2. นครปฐม		321,445	300,797	10,673	141,177	5,200	65,412	2,341	94,008	3,130											
3. ชัยนาท		51,701	27,259	1,421	1,675	573	17,305	639	4,578	149											
4. นครนายก		1,463	1,413	140	1,411	140															
5. ปทุมธานี			13,043	376					18,043	376											
(ประเภทจัดพิมพ์ใน จ.สระบุรี)																					
6. ประจวบคีรีขันธ์		7,780	41,203	1,980	37,315	2,202	1,447	247	39,761	1,733											
7. ราชบุรี		144,623	85,836	4,457			6,577	314	41,849	1,941											
8. เพชรบุรี		3,777	28,070	986			377	95	27,719	891											
9. สมุทร		276,753	181,330	7,283	134,410	5,239	37,314	1,600	9,606	435											
10. สระบุรี		224,543	189,571	7,237	140,615	5,076	7,116	361	41,840	1,800											
11. อุตรดิตถ์		143,163	164,950	9,165	10,403	782	76,537	4,838	78,005	3,485											
12. สระแก้ว		1,077,247	632,212	22,038	35,070	1,716	429,245	14,009	167,897	6,313											

ภาพ/จังหวัด	หมู่ เมือง	ผลงานจัดที่ดิน		ผลงานจัดที่ดิน					
		ปี 2518 - พ.ศ. 2537		ปี 2518 - พ.ศ. 2535		ปีงบประมาณ 2536		ปีงบประมาณ 2537 (ก.ร. 37)	
		ไร่	บาท	ไร่	บาท	ไร่	บาท		
	ประชากรในเขต หมู่บ้านจัดที่ดิน ปี 18-37								
	ไร่								
		5,842,663	221,092	771,353	44,008	1,130,961	69,960	1,621,485	107,124
1. กำแพงเพชร	1,537,249	555,338	23,564	62,553	3,086	187,772	9,534	295,013	10,944
2. เชียงราย	360,322	234,388	23,137	32,581	2,947	34,674	3,500	167,133	16,690
3. เชียงใหม่	193,987	90,629	11,996	14,070	2,758	8,199	1,108	68,360	8,130
4. ตาก	5,425	50,228	2,009			1,408	97	48,820	1,912
5. นครสวรรค์	606,968	673,039	28,544	119,736	4,315	301,131	13,173	252,172	11,056
6. น่าน	264,736	122,220	18,436	30,134	4,808	25,138	3,876	66,948	9,752
7. นครราชสีมา	335,058	139,763	16,379	7,727	802	71,180	9,113	50,856	6,464
8. สกลนคร	364,989	269,317	13,980	224,830	11,766	43,281	2,145	1,206	69
9. นนทบุรี	12,033	56,426	2,992			806	95	55,620	2,897
10. นครปฐม	984,335	640,420	25,554	63,428	2,401	241,512	8,433	335,480	14,720
11. นครราชสีมา	103,338	56,708	7,527	10,852	828	14,416	1,570	31,440	5,129
12. นครราชสีมา	9,475	11,638	2,601			1,625	437	10,013	2,164
13. ลำปาง	130,815	75,560	10,819			27,604	4,752	47,956	6,067
14. ลำพูน	73,007	56,800	6,621			40,177	4,507	16,623	2,114
15. สุโขทัย	330,979	156,057	9,897	60,240	3,464	19,649	1,440	76,168	4,083
16. อุตรดิตถ์	27,745	20,639	2,189	12,435	1,249			8,204	940
17. อุทัยธานี	622,203	324,629	15,757	132,767	5,584	102,389	6,180	89,473	3,993

ภาค/จังหวัด	มูลค่า ประเภท บัญชีที่ลงทะเบียน ปี 18-37	ผลงานจัดตั้ง				ผลงานจัดตั้ง			
		วางตั้งต้น		ตั้งต้นปี 2518 - ก.ส.2535		ปีงบประมาณ 2536		ปีงบประมาณ 2537 ก.ส.37	
		ไร่	ไร่	ไร่	ไร่	ไร่	ไร่	ไร่	ไร่
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	11,275,900	7,092,843	357,836	1,703,609	99,175	1,573,256	81,590	3,815,978	177,071
1. กาฬสินธุ์	257,209	181,730	10,607	30,105	2,752	72,102	4,227	79,523	3,628
2. ขอนแก่น	500,992	342,162	18,839	15,300	1,074	91,119	5,286	235,735	12,479
3. ชัยภูมิ	981,987	697,530	26,843	193,614	9,176	215,660	7,779	288,256	9,348
4. นครพนม	188,968	164,277	7,052	31,575	2,018	27,368	1,140	105,334	3,894
5. นครราชสีมา	2,134,942	761,789	36,790	236,878	12,974	161,486	8,282	363,425	15,534
6. บุรีรัมย์	955,595	283,324	21,587	125,011	9,028	67,239	5,553	91,074	7,006
7. มหาสารคาม	55,188	69,450	4,646	12,934	842	5,727	901	50,789	2,903
8. ร้อยเอ็ด	45,153	88,176	5,195			14,833	1,008	73,343	4,187
9. ยโสธร	54,576	126,729	5,005			21,942	885	104,787	4,120
10. ร้อยเอ็ด	1,156,200	428,445	22,860	227,797	10,010	120,384	7,070	80,264	5,780
11. รบ	401,513	188,257	10,075			105,247	5,809	83,010	4,226
12. ศรีสะเกษ	790,214	460,422	33,434	314,160	21,344	36,861	3,300	109,401	8,790
13. สกลนคร	279,581	277,917	13,469			24,664	1,260	253,253	12,209
14. สุรินทร์	1,006,456	404,774	27,879	253,134	16,373	55,919	4,365	95,721	7,141
15. นครราชสีมา	279,722	322,492	14,376	45,216	2,754	68,871	3,024	208,405	8,598
16. นครราชสีมา	646,675	471,914	20,917			195,851	8,090	276,063	12,827
17. สุรินทร์	579,149	939,425	39,527	58,200	3,416	122,349	5,785	758,876	30,326
18. บุรีรัมย์	857,070	811,883	35,073	159,677	6,874	157,940	7,537	494,266	20,662

ภาค/จังหวัด	ปี แผนก ปี 18-37	ผลงานจัดที่ดิน		ผลงานจัดที่ดิน-				
		วางตั้งแต่ปี 2518 - ก.ย. 37		ตั้งแต่ปี 2518 - ก.ย. 2535		ปีงบประมาณ 2536		ปีงบประมาณ 2537 ก.ย. 37
		ไร่	บาท	ไร่	บาท	ไร่	บาท	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ไร่	519,111	12,030	0	117,763	4,493	222,847	7,537
1. จันทบุรี		359,414	2,109		37,128	1,301	27,266	808
2. ชลบุรี		4,350	2,067				68,339	2,067
3. สระแก้ว		8,925	6,538		60,933	2,397	112,656	4,141
4. ประจวบคีรีขันธ์		146,422	1,316		19,702	795	14,586	521

ภาค/จังหวัด	มูลค่า เนอท์ ประการเขต ปฏิรูปที่ดิน ปี 18-37 ไร่	ผลงานจัดที่ดิน				ผลงานจัดที่ดิน			
		มูลค่าตั้งแต่วันที่ 2518 - ก.ย. 37		มูลค่าตั้งแต่วันที่ 2518 - ก.ย. 2535		ปีงบประมาณ 2536		ปีงบประมาณ 2537 (กย. 37)	
		ไร่	บาท	ไร่	บาท	ไร่	บาท	ไร่	บาท
ภาคใต้	2,411,169	89,147	640,394	28,382	724,080	28,782	586,039	23,123	
1. กระบี่	380,763	9,129	27,298	1,430	62,786	2,572	118,552	5,127	
2. ชุมพร	455,951	12,536	97,525	5,061	93,365	4,868	42,351	2,607	
3. ตรัง	143,361	11,005			103,319	4,676	85,471	6,329	
4. นครศรีธรรมราช	213,314	10,776	47,540		107,421	3,240	107,421	7,536	
5. นราธิวาส	16,465	1,099			11,621		11,621	1,099	
6. ปัตตานี	12,903	1,220			6,013	670	3,036	550	
7. พังงา	54,238	2,960			7,599	370	54,957	2,610	
8. พัทลุง	5,484	4,886			2,124	185	37,031	4,643	
9. ปะทิว	28,386	401					9,145	401	
10. ระนอง	36,600	3,234			8,376	579	48,785	2,655	
11. สงขลา	13,219	371			2,136	238	1,412	133	
12. สตูล	194,163	12,254	34,840	1,986	94,350	5,805	73,065	4,463	
13. สุราษฎร์ธานี	856,723	33,083	27,248	1,328	563,056	22,846	166,055	8,909	

ตารางที่ 4.8:

สถิติการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าไม้ (ทั้งนี้เป็นการอนุญาต)-
รวมรวม ตั้งแต่ พ.ศ. 2537 - วันที่ 30 มิถุนายน 2537-
ทั้งจังหวัด ทิวประเทศ (เฉพาะที่มีอายุการอนุญาต)-

ลำดับที่	วัตถุประสงค์	จำนวนรวม			ชนิด		หมายเหตุ
		ส่วนราชการ	เอกชน	ไร่	ไม้		
					งาม	ครว	
1.	กิจการเหมืองแร่ (ม.16) (ม.17)	15	1,034	176,934	2	8.11	อนุญาต 5 แปลง 1,156-0 ไร่
2.	กิจการระเบิดและขุดหิน โรงโม่หิน ที่วางขยงหิน อุตสาหกรรม (ม.16)	-	259	2,298	-	52.40	อนุญาต 8 แปลง 999-2-5 ไร่ อนุญาต 2 แปลง 3-3-24 ไร่
3.	การก่อสร้างทาง (ม.13 ทวิ)	632	-	498,281	1	18.85	-
4.	กิจการไฟฟ้า (ม.13 ทวิ)	287	-	136,557	3	79.25	อนุญาต 3 แปลง 547-2-0 ไร่
5.	กิจการชลประทาน (ม.13 ทวิ)	1,065	-	465,252	-	94.30	อนุญาต 2 แปลง 425-2-0 ไร่
6.	กิจการป่าสงวน (ม.16)	386	-	23,403	1	11.775	อนุญาต 1 แปลง 15 ไร่-
7.	การก่อสร้างสถานราชการ (ม.13 ทวิ)	1,348	-	675,361	1	18.16	อนุญาต 3 แปลง 44,758-1 ไร่
8.	จัดตั้งโรงผลิตและกระจาย (ม.13 ทวิ)	119	-	4,577	1	42.25	-
9.	การปลูกสร้างสวนป่าและไม้ยืนต้น (ม.20)	44	285	208,064	1	23.40	-
10.	การควบคุมการรวม (ม.16)	-	1,342	333,483	1	45.375	-
11.	ส่วนราชการที่คิดเงินประจําชนอยู่อาศัยและหักกัน อื่น ๆ (ม.13 ทวิ) (ม.16) (ม.17) (ม.19)	48	-	1,436,654	2	48.79	-
12.		35	93	50,747	-	77.49	อนุญาต 3 แปลง 307-0-22 ไร่
	เฉพาะที่มีอายุการอนุญาต รวม	3,979	3,013	3,547,080	2	20.15	

พิมพ์ที่กองการพิมพ์
สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
โทร. ๒๕๓๖๑๐